

T.C.

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

**YÖN-DEVİRİM HAREKETİ: DOĞAN AVCIOĞLU DÜŞÜNCESİ EKSE-
NİNDE İDEOLOJİK BİR ÇÖZÜMLEME**

**YÖN-DEVİRİM MOVEMENT: AN IDEOLOGICAL ANALYSIS IN THE THO-
UGHT AXIS OF DOĞAN AVCIOĞLU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Umut NİŞANCI

DANIŞMAN

Doç. Dr. Rasim Berker BANK

Giresun-2023

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 07.07.2023 tarihli toplantısında jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans / Doktora / Sanatta Yeterlilik öğrencisi Umut Nişancı'nin Yön-Devrim Hareketi: Doğan Avcıoğlu Düşüncesi Ekseninde İdeolojik Bir Çözümleme başlıklı tezini incelemiş olup, aday 07.07.2023 tarihinde, saat 11.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Sunulan çalışma, sınav sonucunda oy birliği/~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunarak jüri tarafından Yüksek Lisans/~~Doktora/Sanatta Yeterlilik~~ tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Doç. Dr. Rasim Berker BANK	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Mertcan ÖZTÜRK	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Sina KISACIK	

ONAY

...../...../2023

Prof. Dr. Güven ÖZDEM

Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Yön-Devrim Hareketi: Doğan Avcıoğlu Düşüncesi Ekseninde İdeolojik Bir Çözümleme” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel etik ve geleneklere aykırı düşecek bir kullanıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yararlandığım kaynaklara uygun yöntemlerle atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Umut Nişancı
07/07/2023

ÖN SÖZ

YDH (Yön-Devrim Hareketi) kavramsal olarak, *Yön* ve *Devrim* yayınları etrafındaki aydınların fikirsel durumunu tanımlar. *Yön* (222 sayı) ve *Devrim* (79 sayı) yayınlarında yüzlerce yazarın yazıları yayımlanması nedeniyle, YDH'nin kapsamına ilişkin bir sorunsal ortaya çıkar. Bu sorunsalını aşmak amacıyla, sadece kalıcı ve kurucu yazarların yazıları değerlendirilse bile, zaman zaman farklı fikirler ortaya çıkabilmekte. Bu çalışmada, YDH'nin yukarıda bahsedilen sorunsalını aşmak için, Doğan Avcıoğlu'nun görüşlerini “öncü fikir” olarak değerlendirerek, diğer kurucu ve sürekli yazarların görüşleri ile Avcıoğlu'nun görüşleri arasındaki çatışan/paralel fikirlere odaklanır. Bu amaçla, YDH'nin kurumsallaşma çabaları; Osmanlı'dan 27 Mayıs ihtilaline kadar olan tarihsel süreç görüşleri; sosyalizm ve sosyalizmle ilişkili teorik kavrayışlarını ve sosyalizmi pratiğe geçirmek adına izlenen iktidar stratejisi incelendi.

Bu çalışmayı tamamlama yardımcı olan herkese çok teşekkür ederim. Öncelikli olarak danışmanım Doç. Dr. R. Berker Bank'ın lisans ve yüksek lisans döneminde benimle her zaman ilgilenmesi, kafamda sürekli sorunsallar oluşturarak bu sorunsalların çözümünde yön göstermesi, çalışmamda bana rehberlik etmesi ve değerli görüşlerini sunması nedeniyle kendisine teşekkürü borç bilirim. Üzerimde emeği olan bütün hocalarıma ayrıca teşekkür ederim.

Beni her zaman motive eden ve çalışmamı okuyarak yazım yanlışlarını düzeltmemi sağlayan arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim. Ayrıca başta *Yön* dergisini ve YDH ile ilgili Sol kaynaklara erişmemi sağlayan Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı'na teşekkür ederim.

En önemlisi, ailem. Maddi ve manevi desteklerini benden eksik etmemeleri bu çalışmayı tamamlamamda mümkün kıldı. Öncelikle annem, babam, kardeşim ve tüm aile üyelerime ayrı ayrı teşekkür ederim. Sizler olmasanız, bu çalışma eksik kalırdı. Umarım bu çalışma ile emeklerinizin karşılığını vermişimdir.

UMUT NİŞANCI

II

ÖZET

YDH, *Yön* ve *Devrim* yayınlarının etrafındaki aydınların ideolojik-politik görüşlerini tanımlar. Siyasi eğilim olarak oluşumu süreci, DP (Demokrat Parti) dönemi sürecinde DP'ye karşı oluşan muhalefet bloğu içerisinde tanışan aydınların birleşmesine denk düşmüştür. Bu aydınlar göre, Türkiye'nin sorunları iktisadi düzlemde çözümlenmelidir. 20 Aralık 1961 tarihinde *Yön* dergisi, bu düşünce birliğinden doğdu ancak 30 Haziran 1967'de kapandı. Aynı ideolojik çizgiyi taşımaya devam etmek amacıyla *Devrim* gazetesi 21 Ekim 1969 tarihinde kuruldu. Bu bağlamda YDH'nin ideolojik çizgisi Doğan Avcıoğlu tarafından belirlendi.

YDH, siyasal tezlerini tarihsel referanslar üzerine inşa etti. Avcıoğlu, 1838 Balta Limanı antlaşması ile Osmanlı'nın bir sömürge ülkesi haline getirildiğini ve kapitalistleşemediği görüşündeydiler. Sömürgeleşmeye karşı gelişen "milliyetçi" tepkiler anayasal düzlemde sınırlı kalarak sürekli emperyalizmle yeniden uzlaştı. Kurtuluş Savaşı ile beraber Atatürk anti-emperyalist mücadeleye yolunu açtı ancak 1946'da çok partili hayata geçiş ve 1950'de DP'nin iktidara gelmesi ile bu mücadele sekteye uğradı. Kemalist devrim yarıda kalmıştır.

YDH, Türkiye'de sosyalizm inşası için Kemalist devrimin tamamlanmasının gerekliliğine inandı. İslamiyet, milliyetçilik gibi kavramlarla hesaplaşması ile sosyalizmin teorik boyutu oluşturulurken aynı zamanda iktidar stratejisi belirlendi. YDH'nin iktidar stratejisi, parlamentar ve devrimci kanatlardan oluştu. Parlamentar kanat, Fabiancılığı andırır şekilde İnönü ve Ecevit'in ilerici reformlara ikna edilmesi üzerinden ilerledi. Devrimci kanat ise, anti-emperyalist ve anti-feodal devrimi gerçekleştirmeyi amaçlayarak Milli Cephe, Milli Demokratik Devrim (MDD) ve Ulusal Kurtuluş Devrimi söylemleri üzerinden inşa edildi. Amaçları, zinde kuvvetler olarak tanımlanan kuvvetlerin, ilerici bir ihtilal ile yönetime el koyarak az gelişmişliği Yeni Devletçilik politikaları ile yok etmeler ve işçi sınıfına dışarıdan bilinç aşılayarak Sosyalist Devrim'e (SD) yöneltmelerini sağlamaktı.

Anahtar Kelimeler: Yön-Devrim Hareketi, Doğan Avcıoğlu, Kemalizm, Sosyalizm

III

ABSTRACT

The text describes the ideological-political views of the intellectuals around the publications YDH, *Yön*, and *Devrim*. The formation of this political tendency coincided with the coming together of intellectuals who opposed the DP during the DP period. According to these intellectuals, Turkey's problems should be resolved on an economic level. *Yön* magazine was born out of this unity of thought on December 20, 1961, but closed on June 30, 1967. *Devrim* newspaper was established on October 21, 1969, with the aim of continuing the same ideological line. In this context, the ideological line of YDH was determined by Doğan Avcıoğlu.

YDH built its political theses on historical references. Avcıoğlu believed that with the 1838 Treaty of Balta Liman, the Ottoman Empire became a colonial country and was unable to become capitalist. The “nationalist” reactions that emerged against colonization were constantly reconciled with imperialism, limited to the constitutional level. With the War of Independence, Atatürk opened the way for an anti-imperialist struggle, but with the transition to a multi-party system in 1946 and the DP's coming to power in 1950, this struggle was interrupted. The Kemalist revolution remained incomplete.

YDH believed that the completion of the Kemalist revolution was necessary for the construction of socialism in Turkey. While the theoretical dimension of socialism was formed through dealing with concepts such as Islam, nationalism, etc., an electoral strategy was also determined. YDH's electoral strategy consisted of both parliamentary and revolutionary wings. The parliamentary wing progressed by convincing İnönü and Ecevit to pursue progressive reforms, similar to Fabianism. The revolutionary wing, on the other hand, was built upon the rhetoric of National Front, National Democratic Revolution, and National Liberation Revolution with the aim of achieving an anti-imperialist and anti-feudal revolution. Their goals were to eliminate underdevelopment through progressive revolution by taking control of the government as a force of the zeitgeist, and to direct the working class towards a Socialist Revolution by instilling awareness from outside.

KEY WORDS: The Yön-Devrim Movement, Doğan Avcıoğlu, Kemalism, Marksism

VII

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI.....	I
YEMİN METNİ.....	II
ÖN SÖZ.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR.....	XII
TABLolar LİSTESİ	XII
GİRİŞ: ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, AMACI VE KAPSAMI	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DOĞUŞ SÜRECİ: SEBEPLER VE GELİŞME DÖNEMLERİ	6
1.1. Demokrat Parti Döneminde Muhalefet	6
1.2. Aydınların Konumlanması.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
1.2.1. Yön'ü Oluşturacak Grubun Fikirsell Farklılıkları	12
1.2.2. 27 Mayıs Sürecinde Yön'ün Oluşumunda Etkili Olan Faktörler	16

İKİNCİ BÖLÜM

2. YÖN-DEVİRİM HAREKETİ'NİN KURUMSAL YAPISI	21
2.1. Yön Dergisi.....	26
2.1.1. Tepkiler/Eleştiriler.....	28
2.1.2. Yazar Kadrosu ve İşlenilen Konular	30
2.1.3. Yıkıldığı Tabular.....	34

VIII

2.1.4. Kapanışı ve Etkileri	37
2.2. Örgütlenme Denemesi: Türkiye Çalışanlar Partisi.....	39
2.2.1. Örgütsel Yapısı.....	40
2.2.2. Politik Eğilimi.....	40
2.3. Sosyalist Kültür Derneği.....	42
2.3.1. Kuruluş Amacı	43
2.3.2. Örgütsel Yapısı.....	44
2.3.3. Yankılar/Tepkiler	46
2.3.4. Kapanışı	47
2.4. Yön Yayınları.....	48
2.5. Devrim Gazetesi	53
2.5.1. Kadrosu ve İşlediği Konular	55
2.5.2. Tabu Yıkma Denemesi: Parlamentoculuk	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SİYASAL TEZLERİNİN TARİHSEL DAYANAKLARI.....	60
3.1. Osmanlı'nın Üretim	63
3.2. Osmanlı'da Kapitalizmin Gelişimi	67
3.3. Doğu ve Batı Arasında Arayışlar: Doğu Üstünlüğünden Batı Üstünlüğüne Geçiş Süreci.....	70
3.4. Batı Üstünlüğüne Geçişte Osmanlı: Uğraklar ve Toplumsal Yansımalar	73
3.4.1. Sömürge Tipi Kapitalizm: Balta Limanı Antlaşması ve Tanzimat.....	75
3.4.2. Sömürgeleşmeyle Beraber Oluşan Yeni Toplumsal Düzen	77
3.5. Sömürgeleşmeye Karşı Tepkiler	80

3.5.1. Yeni Osmanlılardan Kemalizm’e Aydınlar.....	81
3.5.2. Bir Özeleştiri: Fikirsels Olarak “Kemalizm” ve İlkeleri	90
3.5.3. Kemalizm’e Karşı Devrim: Çok Partili Demokrasi ve Demokrat Parti.....	100
3.5.4. Cumhuriyetin İkinci Safhası: 27 Mayıs	103

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TEORİ VE PRATİK ARASINDA ÇÖZÜMLEMELER.....	107
4.1. Teorik Boyut: Sosyalizm.....	112
4.1.1. İntikal Devresinde Teorik Bir Kalkınma Modeli: Yeni Devletçilik	114
4.1.2. Türk Tipi Sosyalizm ve Az Gelişmiş Ülke Sosyalizmi: Farklılıklar/Benzerlikler	121
4.1.3. İslamcılığın Sosyalizmle İlişkisi Üzerine Tartışmalar	127
4.1.4. Sosyalizmde Milliyetçiliğin Rolü: Çelişki mi, İkilem mi?	131
4.1.4.1. İdeolojik ve Sınıfsal Karşılık: Anti-komünizm	133
4.1.4.2. Irkçılık, Turancılık ve Faşizm.....	138
4.1.4.3. Sosyalist Milliyetçilik	141
4.1.4.4. Milliyetçiliğin Enternasyonalist Sorunu ve Kürt Meselesi.....	144
4.2. Pratik Boyut: İktidar Stratejisi.....	147
4.2.1. Toplumsal Sınıflar ve Tabakalar	149
4.2.1.1. Tutucu/Gerici Güçler.....	152
4.2.1.2. Milli Burjuvazi	154
4.2.1.3. Proletarya ve Köylü	157
4.2.1.4. Zinde Güçler veya Ara Tabakalar: Aydınlar, Gençlik, Ordu	163
4.2.2. Kapitalist Olmayan Kalkınma Yolu	175

4.2.2.1. Milli Devrimci Kalkınma Yolu	180
4.2.3. Mücadele Biçimi: Parlamentarizm veya Devrim.....	186
4.2.3.1. Fabiancılık: Parlamentoda İlerici Güçleri Destekleme ve İkna Etme Stratejisi	187
4.2.3.1.1. İsmet İnönü'nün Siyasi Paradoksu: Devrimci Potansiyel	190
4.2.3.1.2. Ortanın Solu Hareketi: Ecevit Önderliğinde Yeni Bir Devrimci Lider	200
4.2.3.1.3. Fabiancılığın Sonu: Anti-Parlamentoculuk.....	207
4.2.3.2. Anti-empyralist Milli Cephe: Türkiye İşçi Partisi'yle Kurulan İlişkiler Çerçevesinde Bir Değerlendirme.....	210
4.2.3.2.1. Milli Demokratik Devrim: Türkiye İşçi Partisi'yle Tartışmalar Üzerinden Bir Değerlendirme.....	218
4.2.3.2.2. Ulusal Kurtuluş Devrimi	238
4.2.3.3. Son Bir Umut: 9 Mart 1971 Sonrası.....	245
GENEL DEĞERLENDİRME: ELEŞTİRİLER VE SONUÇ	248
KAYNAKÇA.....	253
EKLER	294
EK -1: YÖN BİLDİRİSİ	294
EK -2: YÖN BİLDİRİSİNİ İMZALAYANLAR VE MESLEKİ DAĞILIMLARI	301
EK- 3: SOSYALİST KÜLTÜR DERNEĞİ KURULUŞ BİLDİRİSİ	316
EK- 4: SOSYALİST KÜLTÜR DERNEĞİ'NİN KURUCULARI	318
EK- 5: DEVRİM BİLDİRİSİ	319

XI

KISALTMALAR

AP	: Adalet Partisi.
ATÜT	: Asya Tipi Üretim Tarzı
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DİSK	: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
MDD	: Milli Demokratik Devrim
OYAK	: Ordu Yardımlaşma Kurumu
SD	: Sosyalist Devrim
SKD	: Sosyalist Kültür Derneği
STMA	: Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi
TÇP	: Türkiye Çalışanlar Partisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
YDH	: Yön-Devrim Hareketi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Doğan Avcıoğlu'nun Yön Dergisinde Seçilmiş Kavramları Kullanma Sıklığı	33-33
Tablo 2: Yön Dergisi Başyazarlar Listesi	33
Tablo 3: Yön Bildirisi'ni İmzalayanların Mesleki Dağılımları	314

GİRİŞ: ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, AMACI VE KAPSAMI

Bu tez, YDH'nin hangi ideolojik pozisyonunda olduğunu analiz etme amacını taşır. Bu çalışma, YDH'nin Türkiye'deki Sol/Marksist gelişime olan katkılarını ve literatüre yaptığı etkileri değerlendirdiği gibi, komünizm, sosyalizm, milliyetçilik gibi ideolojilerin Türkiye bağlamında nasıl yeniden yorumlandığını ele aldı. Bu bağlamda araştırmanın önemi 4 kritik noktada ortaya çıktı. 1-YDH'nin katkıları: Bu çalışma, YDH'nin Türkiye'deki Sol hareket ve Marksist düşünceye olan katkılarını ortaya koyarak, bu düşüncelerin felsefi ve ideolojik zeminini anlamamıza ve yeniden yorumlamamıza yardımcı olacaktır. 2-Literatüre katkı: YDH'nin felsefesi, stratejisi ve ideolojisi, Türkiye'de Sol düşünce ve sosyal bilimler alanında önemli bir konuyu oluşturuyor. Bu çalışma, literatüre yeni bir bakış açısı sunarak, daha kapsamlı bir tartışma ve analiz ortamı yaratılmasına katkı sunacaktır. 3-İdeolojilerin yeniden yorumlanması: YDH'nin düşüncesi bağlamında komünizm, sosyalizm, milliyetçilik gibi ideolojilerin Türkiye'de nasıl yeniden yorumlandığı incelenerek, bu süreçteki dinamikler anlaşılabilecektir. Bu da toplumsal ve siyasal dönüşümleri daha iyi değerlendirmemize yardımcı olacaktır. 4-İdeolojik sorgulamalar: Araştırma, YDH'nin kendi ideolojik sorgulamalarını nasıl yaptığını ve kendisini hangi ideolojik pozisyona yerleştirdiğini inceleyerek, hareketin düşünsel temellerini anlama fırsatı sunacaktır. Bu, YDH'nin politik duruşunun ve stratejisinin anlaşılması açısından önemlidir.

YDH'nin analizi için öncelikle *Yön* aydınlarının DP döneminde hangi siyasal unsurlarının muhalefet üzerinde baskı yarattığı ve aydınların bu baskı unsurlarına karşı geliştirdikleri çözüm araçları incelendi. DP'ye karşı oluşan muhalefet bloğu içerisinde fraksiyon oluşturan aydınlar çözüm için iki tez etrafında bir araya geldiler: Birinci görüşe göre, Türkiye'deki mevcut sosyo-ekonomik yapıda demokratik kurumlar ve yasalar sorunları çözebilirdi. Bir diğer görüş ise Türkiye'nin sorunlarının temelinde iktisadi kalkınamamanın bulunduğu ve iktisadi kalkınma olmadan demokratik kurumların işlevsiz olduğu fikrindeydi. YDH, ikinci tezin etrafında kendi görüşlerini geliştirdi. 1955-61 arasındaki çalışmalarını ekonomik kalkınma, iktisat ve planlama etrafında işlendi. Hem DP hem de

CHP'yi (Cumhuriyet Halk Partisi) temel sorunu iktisadi kalkınmada görememeleri noktasında eleştirdi. 27 Mayıs ihtilali¹ sonrası dönemde fikirlerini 1961 Anayasası'na entegre etmeye çalıştılar, ancak başarılı olamadılar. *Yön* dergisi, Türkiye'nin temel sorununun iktisadi kalkınamama olduğu belirtmek için yayınlandı.

İkinci bölümde YDH'nin hangi kurumsal açılımlarla tezlerini yaymaya çalıştığı incelendi. Kronolojik olarak *Yön* dergisi, TÇP (Türkiye Çalışanlar Partisi), SKD (Sosyalist Kültür Derneği), Yön Yayınları ve *Devrim* gazetesi şeklinde sıralanan kurumları oluşturdu veya oluşmasına öncülük etti. Bu kurumlar YDH'nin siyasi hegemonyasını kurmasına yardım etti. YDH'nin siyasal bir akım olarak ortaya çıkmasında da bu kurumlar etkili oldu. Keza YDH, büyük ölçüde *Yön* ve *Devrim* yazılarından oluştu.

Üçüncü bölümde YDH'nin Türkiye'nin sosyo-ekonomik toplumsal yapısı hakkındaki görüşleri incelendi. Osmanlı'nın üretim tarzına ilişkin tartışmalardan başlayarak, 27 Mayıs 1960'a kadar olan süreç göz önüne alındı ve hareketin Marksist yöntemle ilişkisi de incelendi. İncelenen görüşler, hareketin tarihsel süreçleri hangi noktalarda ilerici/gerici olarak kavradıklarına ve siyasal dayanaklarının ne olduğuna ilişkin görüşlerdir. Analizler sonucunda, dördüncü bölüm daha anlamlı duruma geldi. Dördüncü bölümde incelenen tezlerin temelini, YDH'nin, Türkiye'nin tarihsel sürecinin analizlerinden çıkarımları oluşturdu.

Tezimin ana kısmı dördüncü bölümde yer aldı ve iki temel konu üzerine odaklandı: YDH'nin sosyalizmi kavrayışı (teori) ve sosyalizmin uygulanması için iktidar stratejisi arayışı (pratik). YDH'nin sosyalizm anlayışını incelenirken, ilk olarak sosyalizmi bir kalkınma modeli olarak nasıl ele aldıklarını değerlendirildi. Daha sonra YDH içerisindeki sosyalizme ilişkin teorik görüşlerin yekpare bir bütün olmadığını ve hareket içerisinde (özellikle *Yön* içerisinde) farklı sosyalizm anlayışlarının bulunduğu vurgulandı. Takiben, YDH'nin sosyalizm anlayışının İslamiyet ve milliyetçilik gibi farklı ideolojilerle hangi

¹ İhtilal kelimesi, asker ve sivil hareketlerin birleşmesi sonucu iktidarın zor yolu ile devrilmesine işaret ederken, darbe kelimesi genellikle askeri bir müdahale anlamına gelir ve daha sınırlı bir anlam taşır. Kanımca, YDH bağlamında bu ayrımı dikkat edilmesi gerekir. YDH aydınları, 27 Mayıs hareketini "ihtilal" kavramı ile açıklamalarından dolayı, bu kelimenin kullanılması doğru bulundu.

noktalarda bağlantılı olduğu tartışıldı. İktidar stratejisini incelediğim bölümde ise öncelikle toplumsal sınıflar ve tabakaları nasıl ele aldıklarının değerlendirilmesi yapıldı; ardından devrimin bir ara aşamaya ihtiyaç duyduğuna ilişkin görüşleri ve son olarak verilmesi gereken mücadele biçiminin hem parlamentarist (Fabiancı) hem de devrimci yönden nasıl geliştiği kronolojik olarak incelendi. Sonuç kısmında ise genel bir değerlendirme yapıldı.

Çalışmanın diğer çalışmalardan farkını ve benzerliklerini ortaya koymak gerekir.² YDH üzerine yapılan çalışmalar iki kategoride toplanabilir: Doğrudan YDH üzerine olan çalışmalar³ ve YDH'nin ikincil bir öneme sahip olduğu çalışmalar.

YDH'nin ikincil bir öneme sahip olduğu çalışmaların başında Mustafa Şener'in *Türk Solunda Üç Tarz- Siyaset: Yön, MDD ve TİP* başlıklı kitabı⁴ (2015) gelir. Bu kitabın amacı, 1961-71 döneminde Türk Solu'ndaki üç hareketin, *Yön*, MDD (Milli Demokratik Devrim) ve TİP'in (Türkiye İşçi Partisi) iktidar stratejilerinin karşılaştırılmasıdır. Çalışmamda, özellikle iktidar stratejisi bölümünde bu çalışmadan faydalanıldı. Çalışmamın bu çalışmadan farkı, toplumsal sınıf ve tabakaları ayrı ayrı incelenmesi, sosyalizme geçiş yollarının hem parlamentarist hem de devrimci bir yönle ele alınması, parlamentarist kanadın İsmet İnönü ve Bülent Ecevit üzerinden Fabiancılığa benzer bir mücadele biçimi olarak şekillendiği ve son olarak YDH'nin başından sonuna kadar sosyalizme aşamalı geçişte süreklilik gösterdiğine işaret edilmesidir.

Doğrudan YDH'yi konu edinen çalışmaların başında Gökhan Atılğan'ın Yüksek Lisans çalışması gelir. Atılğan'ın, *Yön-Devrim Hareketi: Kemalizm ve Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar* başlığı taşıyan bu çalışmasında, Antonio Gramsci'nin "...toplumsal yapının hâkim sınıfıyla organik olarak ilişkili aydınlarla, önceki yapının hâkim

² YDH hakkında birçok çalışma mevcuttur. Bu nedenle, geçmiş çalışmaların genel çerçevesi çizilirken sadece öne çıkan birkaç tez ve kitap referans alındı.

³ Doğrudan *Yön*, *Devrim* ve Doğan Avcıoğlu'na odaklanan çalışmalar bu kategorinin içinde değerlendirildi.

⁴ Mustafa Şener'in doktora tezi, sonradan kitaba dönüştürülmüş ve asıl tez başlığı *Türkiye Sol Hareketinde İktidar Stratejisi Tartışmaları: 1961- 1971* olarak belirtilmişti. *Yön* ismi, kitaba dönüştürülürken eklendi ve hem *Yön* dergisini hem de *Devrim* gazetesini ifade eder şekilde kullanıldı.

sınıflarıyla organik olarak ilişkili aydınlar” arasındaki ayrım üzerine inşa edilen geleneksel aydın-organik aydın ayrımını esas aldı. Bu amaçla, YDH kadrosunun “geleneksel aydın” olduğunu ve kendi ideolojik konumlarını “...sosyalizme eklemlenmiş Kemalizm” şeklinde formüle ettiğini ileri sürdü (2020: 25-26). Bir başka çalışma ise, Hikmet Özdemir’in Doktora tezi olan *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi* sadece *Yön* dergisine odaklandı ve kendi deyimiyle “*Yön*’ün yönünü saptamaya çalış[tı].” (1986: 17). Kemal Barış Tıgılı ise *Doğan Avcıoğlu ve Devrim* gazetesini başlığını taşıyan yüksek lisans tezinde büyük ölçüde Avcıoğlu ve *Devrim* gazetesine odaklanarak bir çözümleme yaptı (2005). Ersan Barkın, *Yön Dergisi Yazılarında Demokrasi Anlayışı* başlıklı yüksek lisans tezinde *Yön* ve *Devrim*’in demokrasiye ve parlamentar sisteme bakışına odaklandı (2011). Mert Dikici, *Yön Dergisi ve Türk Dış Politikası* başlıklı yüksek lisans tezinde, *Yön*’ün dış politikaya ilişkin görüşlerine odaklandı (2007). Tülay Gencer, *Bir Eylem ve Düşünce Adamı: Doğan Avcıoğlu* başlıklı doktora tezinde Avcıoğlu’nun biyografisini oluşturdu ve siyasi düşüncelerine yer verdi (Gencer, 2020a). Çalışmamın bu çalışmalardan farkı özellikle üçüncü bölümde ortaya konulan Türkiye’nin tarihsel aşamaları noktasında ortaya çıktı. Diğer taraftan çalışmam, bilimsel ilerlemenin gereği olarak geçmişteki bu değerli çalışmalar üzerine inşa edildi.

Araştırmanın sınırları, Avcıoğlu’nun tezleri ve onun tezlerine yöneltilen olumlu/olumsuz eleştiriler çerçevesinde belirlendi. Bu amaçla YDH’nin yukarıda belirttiğim kurumsal açılımlarının yanı sıra Avcıoğlu’nun *Türkiye’nin Düzeni*, *Devrim Üzerine*, *Devrim ve Demokrasi Üzerine*, *Türklerin Tarihi*⁵ ve 4 ciltlik *Milli Kurtuluş Tarihi* başlıklı çalışmaları da incelendi. Avcıoğlu’nun atıf yaptığı kaynaklar incelendi ve onun düşünce dünyasını etkileyen isimleri tespit edilmeye çalışıldı. Ayrıca Avcıoğlu’nu veya YDH’yi inceleyen çalışmalardan faydalanıldı.

Bu çalışmada YDH’nin dış politika görüşleri, Türkiye’deki (örneğin Türkiye Komünist Partisi [TKP] ve Kadro gibi) ve uluslararası Sol hareketlerdeki (Ekim Devrimi,

⁵ Bu çalışmanın konusunun sınırları açısından sadece birinci cildin ilk bölümünden ve altıncı ciltten yararlanıldı.

Afrika Sosyalizmi, Üçüncü Dünyacılık, Bağlantısızlar Hareketi, Nasır vb.) etkileri öncelikli olarak ele alınmadı fakat bağlantılı noktalar gerekli görüldüğü durumlarda vurgulandı. YDH'nin ideolojik konumlarının belirlenmesi amacıyla Karl Marx ve Lenin ile bağlantı kurduğu ve koptuğu noktalara özellikle dikkat çekildi fakat üst başlık olarak “ideoloji” kavramına ilişkin tartışmalara yer verilmedi.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DOĞUŞ SÜRECİ: SEBEPLER VE GELİŞME DÖNEMLERİ

YDH, büyük toprak sahipleri ve ticaret burjuvazinin desteği ile iktidara gelip, “...halkı, demagojiyle kendi peşinden sürüklemeyi siyasi bir prensip haline getiren” (Aydemir, 2000: 104) DP hükümetine karşı oluşan muhalefetin içerisinde siyasal bir eğilim olarak tezlerini geliştirmeye başladı. DP’ye karşı oluşan muhalefeti bir araya getiren unsur, temel olarak DP’nin uyguladığı baskıcı politikalar ve kötüleşen ekonomik şartlardı. Sorunlara çözüm arayışı içerisinde olan aydınlar yekpare bir bütün oluşturmadı. Dolayısıyla YDH, muhalefet bloğunun bir kanadını temsil etti. Onlara göre Türkiye’nin sorunları iktisadi düzlemde çözümlenmeliydi.

Bu bölümde YDH’nin oluşumuna ilişkin: DP’nin hangi sosyal kuvvetlere karşı bir baskı geliştirdiği; gösterilen baskıya aydınların hangi noktalarda tepki gösterdiği; muhalefet cephesinde toplanan aydınların aslında yekpare bir bütün olarak tepki göstermediği ve dolayısıyla aralarında fikirsel ayrılıkların cereyan ettiği; dönemin muhalefetinden farklı bir fikirsel durum gösteren *Yön* aydınlarını birleştiren unsurlar incelendi.

1.1. Demokrat Parti Döneminde Muhalefet

Yön Hareketi, 1961 yıllarında bir dergi etrafında birleşen aydınlar tarafından oluşturuldu. Ancak siyasal bir eğilim olarak görüşleri DP döneminde şekillendi.” Gökhan Atıl-gan’ın belirttiği üzere DP’nin çöküşünü çözümlemek, Yön Hareketi’nin doğuşunu anlamlandırmak açısından önemliydi (Atıl-gan, 2020: 34). Bu bağlamda, DP’nin siyasal baskı unsurlarını hangi sosyal kuvvetlere karşı geliştirdiğini tartışmak konumuz açısından önemli bir yer tutar.

DP, demokrasi ve kalkınma vaadi ile iktidara geldi (Akşin, 2020: 215). Ancak Şevket Süreyya Aydemir tarafından belirtildiği gibi, DP, “...daha ilk adımlardan başlayarak totaliter bir iktidar yolu ve Tek Parti egemenliğini fiili bir idare tarzı ve rejim olarak seç[ti]” (Aydemir, 2000: 167). Ekonomik bunalımların artmasıyla birlikte, DP’nin güç kaybı, 1955 yılı sonrasında başladı (Ahmad, 2010: 149). Baskın Oran tarafından dikkat çekildiği üzere “...ülkenin ekonomisi kötüleştikçe, CHP’nin etkiliklerini soruşturmak için

meclis yetkileriyle donatılmış Tahkikat Komisyonu kurmaya varıncaya kadar baskıyı arttır[dı].” (2020: 666). DP’nin güç kaybı, CHP için yükseliş dönemini başlattı (Ahmad, 2010: 149; Akdere & Karadeniz, 1994: 203).

DP’nin uyguladığı baskıcı politikaların nedenlerini ve etkilerini açmak için, baskıya karşı muhalefet eden sosyal güçlerin rolünü dikkate almak gerekir. Baskıya karşı tavır alan öne çıkan sosyal güçler: Ordu, Sanayi Burjuvazisi/Tekelci Burjuvazi, Memurlar, ve Aydınlardır.

Aydemir’e göre, DP’nin muhaliflerinden birisi orduydı. DP’nin “Adnan Menderes tarafından 20 Mayıs 1950’de okuduğu hükümet nutkunda (...) Atatürk’ün, bir defa olsun adı geçmiyordu (...). Bu ve buna benzer dikkatsizlikler, adları sanları duyulmamış genç fakat enerjik subaylar kadrosu içinde de yankı uyandıracaktı.” (2000: 179-181). Bu çerçeveden bakıldığında DP’nin karşısına aldığı ilk sosyal kuvvet “ordu”⁶ olarak karşımıza çıkar.

Ordunun, DP hükümetine karşı muhalefet etmesinin birçok nedeni bulunmaktaydı. Sina Akşin’in dikkat çektiği üzere Menderes hükümeti henüz iktidara yeni geldikten bir buçuk sene sonra TBMM’de (Türkiye Büyük Millet Meclisi), Halkevleri ve Halkodalarını devletleştiren bir yasa kabul edildi.⁷ Bu sayede DP iktidarı, tüm kültür yuvalarını (478 Halkevi ve 4322 Halkodası) bir taşınır taşınmaz mal yığını haline getirdi. Ayrıca DP iktidarı, CHP döneminde başlatılan Köy Enstitüleri’nin yok edilme sürecini devam ettirdi ve DP 1954 yılında bu okulları klasik ilköğretim okullarına dönüştürdü (2020: 216). Emekli asker kökenli bürokratlar da devlet işletmelerindeki ayrıcalıklı pozisyonlarını yavaş yavaş yitirdiler (Özdemir, 1986: 38). Menderes, “Orduyu yedek subaylarla idare ederim.” diyerek genç ve enerjik subaylar arasında rahatsızlık yarattı. Ekonominin kötüleşmesiyle, su-

⁶ Ordu, 1960 öncesinde kaybettiği prestiji geri kazanarak, siyasette etkin rol oynadı (Özdemir, 2020: 227-228).

⁷ Şevket Süreyya Aydemir’e göre, bu durum Adnan Menderes’in ruhsal bir boşalmasının/hesaplaşmasının göstergesiydi. Aydemir şu şekilde ifade etmişti: “Eskiden halkevleri müfettişi olan Menderes, halkevleriyle birlikte geçmişini de tasfiye ediyordu.” (2000: 234-235).

bayların gazinolarda ancak gazoz içebildikleri duruma düşmesi sonucunda “gazozcu subay” deyimi çıktı (Oran, 2020: 666). Bunların sonucu olarak, Kemalizm’in mirası olan kurumların yok edilmesi, orduya ağır ithamlarda bulunması ve kötüleşen ekonomi genç ve dinamik subaylar arasında huzursuzluk uyandırdı.⁸

1923 İktisat Kongresi ile başlamış olan sanayi burjuvazisinin yükselişi bir diğer muhalefet kanadıydı. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında atılan kapitalist gelişme aşamaları sonucu yükselen sanayi burjuvazisi, Hikmet Özdemir’in ifadesiyle “...yeni bir sınıf tipolojisi” oluşturdu. Yükselen sanayi burjuvazisi bir yandan sermaye birikimini arttırmaya çalışırken, diğer yandan hükümet ve parlamentoda etkili olma yollarını araştırdı (1993: 51-52). Sanayi burjuvazisinin yükselişine rağmen, büyük toprak sahipleri ve tarım burjuvazisi tarafından yönetilen DP, tarıma ve ticarete öncelik verme eğilimini korumuş, sanayiye karşı tarıma ve ticarete odaklanan bir çizgi izlemeye devam etmiştir (Savran, 1987: 137).

Diğer bir muhalefet kanadı ise memurlardır.⁹ Tek parti döneminde ayrıcalıklı bir konumda bulunan memurlar DP’nin ideolojisi nedeniyle saygınlık kaybetti ve enflasyon ile beraber dayanacak bir dal bulamadıkları için muhalefet cephesinin içinde yer aldı (Eroğul, 1990: 131-132). Giderek tek parti felsefesini benimseyen DP yöneticileri, kendileri için tehlikeli oluşturan bu işaretleri görmeye istekli değildi (Eroğul, 2006: 131).

Tüm bu yükselen muhalefet içerisindeki diğer bir kuvvet ise dönemin aydınlarıydı. 1954 yılında, Menderes hükümeti “25 yıldan fazla hizmeti olan her memurun işten el çektilirip sonra da erken emekli edeceğine dair yeni bir yasa getirdi.” Profesörleri de ilgilen-

⁸ Bir diğer huzursuzluk örneği, “Dokuz Subay Olayı”dır. 1957’de gerçekleşen olayda, dokuz subay, hükümete karşı gizli bir girişim hazırlama suçundan tutuklandı. Soruşturma mahkeme tarafından yapıldı ve sonuçlandırıldı (Zürcher, 2000: 348). Beraat eden subaylardan sekizi, 27 Mayıs çatısı altındaki çekirdek ekip içinde yer aldı (Ak, 2019: 291).

⁹ Feroz Ahmad, duruma paralel olarak şunları belirtti: “Devlet aygıtını çalıştıran maaşlı sınıf da, Menderes’in enflasyonist politikalarından en çok zarar gören sınıftı. (...) diğer devlet memurları gibi maaşlarını takviye edemeyen...silahlı kuvvetler mensupları için de geçerliydi. (...) sadece ekonomik olarak değil toplumsal statüleri de zarar gördü.” (2010: 101-102).

diren bu yasa ile beraber devletin erkleri üzerinde tam bir siyasal denetim kuruldu. Böylece “Türkiye’de hep zayıf olan akademik serbestlik daha da kısıtlandı.” (Zürcher, 2000: 335). Aydınlar, DP politikalarına karşı şüpheli yaklaştı. 27 Mayıs öncesinde Menderes, üniversite hocalarına “kara cübbeliler” olarak adlandırdı (Aydemir, 2000:180). Böylece aydınlar klasik hürriyet haklarının kısıtlanmasından endişe duymaya başladı (Eroğul, 1990:132). *Yön*’ü oluşturacak grubu da içerisinde barındıran aydınların fikirsel durumunu açmak çalışmamız açısından önemlidir.

1.2. Aydınların Konumlanışı

27 Mayıs öncesi dönemdeki çeşitli yayın ve basın organlarındaki görüşlerin incelenmesi sonucu, aydınlar arasında iki farklı tez belirdi: Birinci teze göre Türkiye’nin sosyal yapısı batılı anlamda bir demokrasinin işlemesine uygun değildi ve bu nedenle Türkiye’nin sorunlarının çözümünde batılı modele körü körüne bağlı kalmamalıydı. Bu grup, temel meselenin iktisadi olduğu görüşündeydi. İkinci grup ise, Türkiye’de demokrasinin kurulması için köklü reformlara ihtiyaç olmadığı öne sürdü ve batılı anlamda bir demokrasinin işlemesinin Türkiye’nin sorunlarını çözeceğini varsaydı. Bu iki tez göz önünde bulundurulduğunda, birinci tezi savunanlar (Özdemir, 1986: 43) *Yön*’ün prototipini oluşturdu.

DP döneminde oluşan muhalefet kimlikleri çoğunlukla önünde sonunda CHP’ye¹⁰ eklemlendi (Yurtsever, 2020: 43). CHP’ye eklemlenmiş muhalefet, öncelikle *Forum* dergisi olmak üzere *Akis*, *Kim*, *Ulus* ve *Dolmuş* dergileri gibi yayınlar aracılığıyla sesini duyurdu.¹¹ *Yön*’ü kuracak kişilerin tanışması ve aşağı yukarı aynı fikirlerde birleştiğini

¹⁰ Aslında, oluşan muhalefetin eklemlendiği bir diğer parti Hürriyet Partisi’ydi. 20 Aralık 1955’te Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu liderliğinde kurulan bu parti, DP’den çıkarılan veya istifa eden milletvekillerinin bir girişimiydi. 24 Kasım 1958’de CHP ile birleşecek olan parti (Akşin, 2020:216-220; Ergin, 1983: 2087) Sungur Savran’ın düşüncesine göre “DP’nin temsil ettiği tarım burjuvazisi ve büyük toprak ağalarına karşı, sanayi burjuvazisine yakınlaşmanın bir ürünü[ydü].” (1987: 137).

¹¹ Mustafa Şener’in dikkat çektiği üzere, haftalık dergiler olan *Akis*, *Kim*, ve CHP yönetimindeki *Ulus* gazetesi *Forum*’da savunulan görüşleri yaygınlaştırıyordu (2015: 77).

fark etmesi de bu döneme denk düştü (Atılğan, 2020: 40). Dolayısıyla *Yön* dergisini oluşturacak olan aydınların izleri, muhalefet blogundaki yapılanmalarda takip edilebilir.

Muhalefet içindeki kadronun siyasal eğilimlerini incelemek için ilk adım *Forum* dergisini gözden geçirmek gerekir. 1 Nisan 1954 tarihinde yayın hayatına başlayan dergi “özgürlükçü” bir siyasal çizgiye sahipti. Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyeleri Turhan Feyzioğlu ve Aydın Yalçın¹² tarafından çıkarılan derginin yazar kadrosu, Batı üniversitelerinde eğitim görmüş akademisyenler oluşturdu: Şerif Mardin, Erdal İnönü, Cahit Talas, Münici Kapani, Bahri Savcı, Osman Okyar, İlhan Arsel, Besim Üstünel, Muammer Aksoy gibi isimler *Forum*’da yazmaktaydı (Atılğan, 2020: 40; Küçük, 1997: 577). Yazar kadronun siyasal görüşlerine bakıldığında “...bazı yazarlar liberal ve merkez sağa yönelirken (örneğin Okyar ve Yalçın); çoğunlukla ... Ortanın Solu veya daha Sol¹³ pozisyonunda (Bülent Ecevit, Mümtaz Soysal, Bahri Savcı, Turan Güneş, Sadun Aren) bulundular.” (Bora & Ünüvar, 2019: 174).

“*Forum*’u çıkaran aydınlar genellikle... Keynesçi sınıfsal mutabakat çerçevesinde planlı kalkınma ve sosyal refah devlet yapısı, temel insan haklarının pürüzsüz uygulandığı Batı tipi parlamentar demokrasinin” (Bora & Ünüvar, 2019: 175) özlemini taşıdı. Batı üniversitelerinde eğitim alan ve Batı demokrasisini arzulayan bu aydın topluluğu, Batı’daki gibi bir demokrasi aramaktaydı. Yalçın Küçük’ün aktardığına göre amaçlarını şöyleydi: “Memleketimizde kararlı bir hürriyet düzeni kurulabilmesi için, meselelerimizin hür ve seviyeli tartışma havası içinde aydınlatılması şartına hayati bir önem veriyoruz.” Buradan anlaşılıyor ki, politik ve örgütsel bir hedeften ziyade, sadece aydınca tartışmaya öncelik verdiler (akt. 1997: 584).

¹² Yalçın Küçük’e göre, Aydın Yalçın koyu bir İsmet İnönü düşmanlığı besliyordu. İlerleyen süreçte, AP içinde yer alan Yalçın, “*Forum* dergisini solculuğun ve ilericiliğin can düşmanı bir yayın organı haline getirecekti.” (1997: 578).

¹³ Tanıl Bora ve Kerem Ünüvar “*Forum*’un bu cephesiyle *Kadro*’dan *Yön*’e geçişte bir ara konak işlevi gördüğüne” dikkat çeker (Bora & Ünüvar, 2019: 174).

Forum, özgür ve seviyeli tartışma ortamının oluşması amacıyla kuruldu. Ancak daha sonra siyasi hedeflerini netleştirdiler. Sosyalizme kapalıydılar.¹⁴ Kemalizm'in tam bir uygulamasının sosyalizmin panzehiri olabileceği iddiasındaydılar (Atılğan, 2020: 41; Küçük, 1997: 594). Küçük'e göre *Forum*'un bütün felsefesini şu paragraf özetliyordu:

Hürriyet düzenini kurma, ileri ve medeni bir toplum haline gelme gayretlerimiz ortasında, ona bakışımızın ondan ilham almaya çalışmamızın en büyük sebebi, Atatürk'ün bu milletin kaderini Batı alemine ve kültürüne bağlamış olmasıdır. Bu memleket ancak Batı kültürünü benimsemek ve hazmetmek şartıyla, asırlık güçlüklerini halletmeye, hür ve ileri bir memleket olarak, değişen ve gelişen bir dünya içinde hakiki yerini almaya imkan bulabilecektir. Atatürk inkılabı, Tanzimat ve Meşruiyet devirlerinin tereddütlü ve şaşkın haleti ruhiyesine kıyaslanacak olursa, Türk milletinin istikbalini Batı alemine bağlama ve ona tereddütsüz katılma kararı ifade eder. Yakın tarihimizin en mühim kararı bizce, budur. Çünkü Batı uygarlığı, hümanizm ve ilmi düşünce demektir (akt. 1997: 611).

Pasajdan anlaşıldığı üzere *Forum*'un Türkiye'nin sorunlarının çözümünü için Batı standartlarında bir demokrasinin kurulmasını ve Batı kültürünün benimsenmesini amaçladı. Bunun yanı sıra fikirlerini Kemalist düşünceye dayandırdılar (Atılğan, 2020: 41).

1950 yıllarında DP'ye karşı muhalefet bloğu içinde, aydınların toplandığı diğer bir dergi, *Akis*'di. Küçük'e göre Türkiye'nin Batı standartlarına göre ilk haftalık dergisi olan *Akis*, İnönü'nün damadı Metin Toker tarafından 15 Mayıs 1954 tarihinde çıkarıldı (1997: 572). Derginin ilk sayısında belirtilen amaçları, aydınların kendisini ilgilendiren olayları bulabilecekleri güncel bir dergi oluşturmak olarak saptandı (Akis, 1954).

1960'lara giderken, Türkiye muhalefetinde hâkim olan ilkeler Kemalizm, demokrasi ve kalkınma çevresinde cereyan etmişti. Muhalefet grubunda *Yön*'ü

¹⁴ 15 Eylül 1960 tarihinde, *Forum* dergisinin 60. sayısında yayınlanan *Biz Ne İstiyoruz* başlıklı yazısında, sosyalizm hakkındaki düşüncelerini şöyle belirtmişler: "... temsil ettiğimiz cereyana sosyalist vasfı takılabileceğini sanmıyoruz. Hele bu doktrinin Marksist ve ihtilalci koluyla tam bir anlaşmazlık içindeyiz. Cemiyet içindeki, ahenksizliklerin, ihtilal yoluyla şiddet metodlarıyla, proletarya diktatörlüğü yoluyla, ortada kaldırılabilceğine inanmıyoruz." (akt. Küçük, 1997: 593).

oluşturacak kadronun fikirleri incelenmeli ve diğer aydınlardan hangi noktalarda ayrıldıkları belirlenmelidir.

1.2.1. Yön'ü Oluşturacak Grubun Fikirsal Farklılıkları

1960'ların başlangıcında DP yönetimine karşı oluşan muhalefet içerisinde beliren *Yön* kadrosunun fikirsal farklılıkları açıklık kazanmalıdır. Bu amaçla, Yöncülerin, muhalefet bloğundaki çalışmaları incelenmelidir.

1961 yılına doğru Mümtaz Soysal *Forum*'da¹⁵ yazarken, Doğan Avcıoğlu *Akis*¹⁶, *Kim* ve *Ulus*'ta yazıyordu. Aynı zamanda CHP Araştırma Bürosu'nda yöneticilik görevini de sürdürmekteydi. İlhan Selçuk ise DP hükümetini mizahla eleştiren *Dolmuş* dergisini yayımlıyordu (Şener, 2015: 78). *Yön* kadrosunun fikirlerini anlamak için onları bir araya getiren Avcıoğlu'nun çalışmaları incelenebilir.

Yön öncesinde Avcıoğlu'nun çalışmalarında kalkınma, demokrasi ve milliyetçilik konuları öne çıktı.¹⁷ Bu kavramların nasıl yorumladığına incelemek *Yön*'deki ideolojik tutumundaki benzerlikleri ve farklılıkları araştırmamız açısından önemlidir. Avcıoğlu'nun görüşüne göre, kalkınma Türkiye'nin en temel sorundu ve bu nedenle planlı bir kalkınma ortaya konması gerekiyordu.

Temel sorunsalı “kalkınma”¹⁸ veya “istihsal” olarak tespit eden Avcıoğlu'na göre kalkınma olmadan demokrasi tam anlamıyla gerçekleşemezdi (1956a, 1957b). Kalkınma

¹⁵ Yalçın Küçük'ün belirttiğine göre, Doğan Avcıoğlu yurt dışında eğitimi sırasında *Forum*'a okuyucu mektupları yolladı. Ancak Mümtaz Soysal'ın yazıları *Forum*'a iz bırakacak nitelikte değildi. Bununla birlikte, Avcıoğlu'nun yazıları muhalefet tarzında yazılmıştı (1997: 637).

¹⁶ Aynı dönemde İlhami Soysal ve Hamdi Avcıoğlu da *Akis* kadrosunda çalışıyordu.

¹⁷ Ek olarak, Doğan Avcıoğlu'nun çalışmaları içinde dış politika konusu da öne çıkmıştı. Dış politika konusu, çalışmanın sınırlarının dışında kalması nedeniyle ele alınmadı.

¹⁸ Doğan Avcıoğlu'na göre kalkınma sağlanırken tüketim mallarından ziyade yatırım mallarına öncelik verilmeliydi. Şöyle belirtmişti: “Elde edilecek hasılanın tekrar yatırılmasına imkân vermek bakımından, ihraç, iç yatırım ve ithalatı ikame eden malların istihsalini tercih etmek gerekecekti”. Kalkınmanın başarısı sosyal adalet ilkesinin uygulanmasına bağlıydı. Ancak bu şekilde kitleler kalkınma için fedakârlık gösterebilirdi (CHP Araştırma ve Yayın Bürosu, 1961: 26). Benzer şekilde 1965 yılında, yatırım mallarına öncelik verilmemesini “U sektörü” kavramı üzerinden tanımlayarak eleştirdi (Avcıoğlu, 1965u).

ancak sosyal adalet ilkesi çerçevesinde gerçekleşebilirdi. Sadece sosyal adaletli bir kalkınmayla halk fedakârlık yapabilirdi (CHP Araştırma ve Yayın Bürosu, 1961: 31). Avcıoğlu'na göre "...temel amaç hızlı iktisadi kalkınmaydı. Ekonomik bağımsızlık, kalkınma tamamlandıktan sonra elde edilecekti." (1957c). Eğer kalkınmaya öncelik verilmezse siyasi partiler daima aynı sonuca varacaktı (Avcıoğlu, 1957ç). Diğer bir ifadeyle "...iktisadi şartlar ne olursa olsun, siyasi partiler ne vaatlerde bulunursa bulunsun, köylülerin bağlı bulundukları büyük arazi sahiplerinin istediği tarzda rey" (Avcıoğlu, 1957d) verir ve tutucu güçler daima iktidarda kalırdı. Böylece kalkınma ve sosyal adalet hedefleri gerçekleştirilemeyecekti. M. Soysal ise, kalkınma için devletçiliğin önemini vurguluyordu. M. Soysal'a göre devletin iktisadi hayatta oynadığı rol, doğal gelişimin bir sonucuydu ve bu rol, herhangi bir ideolojiye dayanmak zorunda değildi. M. Soysal şöyle ifade ediyordu: "Cumhuriyet devrinin bazı yıllarında, devletin iktisadi rolü ve payı, sosyalist olduklarını söyleyen birçok devletinkinden çok daha geniş olduğu halde, Türkiye'de sosyalizm hiçbir zaman bir doktrin olarak benimsenmiş değildir." (1957a: 26-27). Tüm bunların gerçekleşmesi için ise planlama ve planlamaya inanmış bir hükümet gerekliydi. Ancak CHP ve DP bu planı ortaya koymaktan geri durmaktaydı.¹⁹ Avcıoğlu durumu şu şekilde eleştirmişti:

"Vatan cephesine dört ayda yarım milyon üye kaydedildi." müjdesiyle gönülleri ferahlayan demokratlar, iktisadi sıkıntıların geride kaldığına kolayca inanıyorlar. (...) CHP'liler de bir başka türlü iyimserlik hâkim, liderler dahi "Hele bir hukuk devleti kurulsun, ilmin, ihtisasın sözünü dinleriz. Her yer günlük güneşlik olur." sözlerinin cazibesinden kurtulamıyorlar. Her iki görüşteki halisiz iyimserlik, hiç şüphe yok, Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda karşılaşacağı iktisadi meselelerin vahametinin pek iyi anlaşılmamasının neticesidir (Avcıoğlu, 1959).

Avcıoğlu, DP'yi "...iktisadi meselelerin önemini anlamama" konusunda eleştirmesine karşılık CHP'yi de aynı şekilde eleştirdi. "Muhalefet, gözlüklerinden ötesini göremeyen miyop bir muhasebeci" diyor Avcıoğlu ve "...fikren ve rejim bakımından, Batı seviyesine gelmek için, iktisadi değişimin büyük rol oynayacağına inananları,

¹⁹ Feroz Ahmad, Yöncülere hak verir şekilde "CHP'nin ekonomi konusunda tartışmalara yaptığı katkı, belki de muhalefet rolünün en verimsiz yanıydı. Bu alanda DP'lilere açık bir alternatif sunmadılar." şeklinde belirtmişti (2010: 153).

muhalafetin miyopluğu yeise düşürüyordu.” (1956b) şeklinde tamamlıyordu. Böylece Avcıoğlu, CHP’nin iktidarı ele geçirmesi durumunda bile sorunları çözemeyeceği sonucuna varıyordu. Şu ifadeler, Avcıoğlu’nun CHP hakkındaki yukarıdaki düşüncelerini pekiştirir nitelikteydi:

Sanki yeniler eskilerden farklı mı çıkacak? Herhangi bir partiye mensup olmayan vatandaşların ağzından sık sık işitilen söz budur. 1946-50 yıllarını hatırlayalım: Yenilerin eskilerden çok farklı olacağı düşünülmüştü. Hele bir Halk Partisi devrilsin, bir anda her şeyin değişeceği sanılmıştı. (...) Esasen Muhalefet şimdiki iktidarın 1950’den evvel benimsediği fikirleri tekrarlamaktan başka ne yapmaktadır? (...) iktisadi meselelerde de muhalafetin aynı şekilde hazırlıklı olduğunu söylemek güç olacaktır. Birçok geri kalmış memleket gibi Türkiye için de iktisadi kalkınma halli gereken temel meselelerden biridir (1957b).

Avcıoğlu, İsmet İnönü’yü de bazı noktalarda eleştirdi. Örneğin, 1957 seçimlerine doğru, Avcıoğlu, DP’nin en çok korktuğu unsurun muhalafet partilerinin birleşmesi olarak saptamıştı. DP bu nedenle seçim tarihlerini erkene çekmişti. Muhalefet partililer birleşmeye hazır durumdaydı ve İnönü’den bir hamle bekliyordu. Ancak İnönü, “...bir takım yuvarlak cümlelerin arkasına gizlenmeyi tercih etmişti.” (1957f). Ancak, 1961 Anayasası’ndan sonrasındaki süreçte Avcıoğlu’nun CHP ve İnönü²⁰ hakkındaki görüşlerinde olumlu yönde bir değişim oldu. Avcıoğlu şöyle belirtmişti:

CHP muhalafet yıllarında plansız gidişin tehlikelerini ısrarla belirtmişse de o devrin iktidarı planlı bir gidişe rıza gösteremeyerek, memleketimiz için kıymetli yılların kaybına sebep olmuştur. Nihayet 27 Mayıs’tan sonra Devlet Planlama Teşkilatı [DPT] kurularak, planlama yolunda ilk adımlar atılmıştır. Bu teşkilatın geliştirilmesi ve ilk beş yıllık kalkınma planının bir an önce hazırlanıp yürürlüğe konması için her türlü gayret gösterilmelidir (CHP Araştırma ve Yayın Bürosu, 1961: 31).

Nitekim *Yön*’de sıklıkla işlenmiş olan “üçüncü dünya ülkelerinin kapitalist yoldan kalkınamayacağı” veya Tülay Gencer’in ifadesi ile “...sosyalizm ve milliyetçiliğin iç içe

²⁰ Yalçın Küçük’ün belirttiğine göre, İnönü CHP Araştırma Bürosu’nda çalışan Avcıoğlu’ndan dört saat süren iktisat dersleri aldı (2022). Bu durumun, İnönü-Avcıoğlu yaklaşımında etkili olduğu düşünülebilir.

geçtiği bir kalkınma arayışı[nın]” (2020a: 62) izleri bulunuyordu. Avcıoğlu, *Mondroe’dan Truman’a, Truman’dan Eisenhower’a* başlıklı yazısında, 1950’lerdeki güncel şartlarda, modası geçmiş bir milliyetçiliği benimsemiş olan devletlere, yeni bir ideoloji tesis edilmesi gerektiğini öne sürmüştü (1957a). Avcıoğlu, Arap milliyetçiliği’nin Batı’ya karşı yapıldığını ve bu memleketlerde milliyet bilincinin Batı’nın siyasi ve iktisadi egemenliğine son verme yolundaki mücadelede oluştuğunu belirtmişti. Nâsır Hareketi bu yeni milliyetçiliğin içeriğini etkileyebilirdi. Hareketin lideri olan Cemal Abdülnâsır ise “Arap Dünyasında milliyetçiliği temsil eden ve Arap memleketlerini müstemlekecilerin elinden kurtarmaya çalışan adam.” olarak tanımlanmıştı (1957e). Diğer taraftan Avcıoğlu, “...demokrasiyi başarıyla yürütmekte” ve “Asya’nın en müstakar siyasi hayatına sahip” olarak nitelendirdiği Hindistan’ın başarısının önemli noktalarını belirtmişti. Bunlar arasında “...üzerinde önemle durulması gereken noktalar” olarak belirttiği unsurlar ilgi çekiciydi. Hindistan’da bütün partilerin dış politikada ortak bir çözüm istemiş ve demokratik bir sosyalizm benimsemişti. Avcıoğlu’na göre Hindistan’da “Komünistler, millileştirme hareketlerin genişletilmesi, bilhassa yabancı sermayeye el konulmasını istemekte[ydi]”. Ardından Avcıoğlu, YDH’deki az gelişmiş memleketlerde kalkınmasına ilişkin görüşlerinin prototipi niteliğinde bir sonuca ulaştı:

Çok partili siyasi hayata girmiş az gelişmiş bir memlekette, hızlı iktisadi kalkınma ve kalkınma külfet ve nimetlerinin adilane taksimi fikri, hiç değilse başlıca siyasi partiler tarafından benimsenmedikçe demokratik hayatı iktisadi ve sosyal terakkiyle atbaşı yürütmek çok güç, belki de imkânsız bir iştir. Diğer taraftan az gelişmiş memleketlerde demokrasi Batı Avrupa’dakinden farklı olarak, daha başlangıçta, sosyal olmak zorundadır. Aksi takdirde yeni yeni uyanan milyonların arzularına cevap veren bir rejim olamayacaktır. Halen Batı siyasi sisteminin iktisadi ve sosyal meselelerini halledebileceğinden şüpheye düşen az gelişmiş memleketlere mensup aydınlar için, Hindistan tecrübesi, tek ümit kaynağıdır (1957g).

Yön dergisi kurulmadan önce hareketi oluşturan aydınların siyasi tezleri şöyle özetlenebilir: Türkiye’nin temel sorunu kalkınmadır; tam anlamıyla demokrasi uygulanabilmesi için iktisadi kalkınma gereklidir; kalkınmayı gerçekleştirmek için plan ve plana

inanmış bir iktidara ihtiyaç vardır; Türkiye kapitalist yoldan kalkınamaz, milliyetçilik, Batı'ya veya emperyalizme karşı olduğu zaman anlamlıdır. Bu fikirlerini belirli bir örgüt etrafında kurumsallaşmasını tamamlamak için, 27 Mayıs 1961 ihtilali sonrasındaki süreç incelenmelidir.

1.2.2. 27 Mayıs Sürecinde Yön'ün Oluşumunda Etkili Olan Faktörler

27 Mayıs, DP tarafından şiddet kullanılarak ve anti-demokratik uygulamalarla bastırılmaya çalışıldığı bir dönemin üstünde yükseldi (Yurtsever, 2020: 43). YDH'nin 27 Mayıs sonrasında kurumsallaştığı görülür. Onların kurumsallaşmasında ve fikirlerinin yayılmasında belli başlı olaylar silsilesi öne çıkmaktaydı. Bu olayların başlangıcı, 27 Mayıs ihtilaliydi.²¹

27 Mayıs ihtilali, Milli Birlik Komitesi (MBK) tarafından organize edilen subaylar tarafından yapıldı. İhtilal, öğrenciler ve aydınlar arasında sevinçle karşılandı (Zürcher, 2000: 351). Kısa süre sonra iktidarı sivil yönetime devretmek için çalışmalar başlatıldı. İsmet Paşa kontenjanından "...pırıl pırıl beyinler" olarak tanımlanmış olan Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal ve Coşkun Kırca, Kurucular Meclisinin sivil kanadını oluşturan Temsilciler Meclisine girdi²² (Toker, 2000: 268). M. Soysal'ın belirttiğine göre Parti Meclisi'nde "...bunlar zararsız" denilerek en çok oyu onlar almıştı (Ertuğrul, 2009: 69). Yalçın Küçük, Yöncüler açısından bu dönemi "...ilk ciddi siyasal staj" olarak görmekteydi (1997: 633).

16 Aralık 1960 tarihinde yürürlüğe giren Resmî gazete ilanına göre, Kurucu Meclis, MBK ve Temsilciler Meclisi'nden oluştu (1960: 2766). 9 Ocak 1961 tarihinde Temsilciler Meclisi'nde Anayasa Komisyonu'na katılan Avcıoğlu, yasa tasarısı oturumlarında

²¹ Gökhan Atılğan, İlhan Selçuk ile yaptığı görüşmede, 27 Mayıs ihtilali sırasında "Demirci Astsubay Okulu'nda yedek subay olarak görev yaparken nöbetçi subay olarak ilçeyi ele geçirdiğini" aktarmış. Aynı zamanda, o dönemde "Avcıoğlu ile çıkarmayı planladıkları sosyalist dergi hakkında mektuplaşıyorlarmış." (2020: 49).

²² Ek olarak, *Yön* veya *Devrim*'de yazan yazarlar (en az bir yazısı çıkanlar) içerisinde Anayasa Komisyonu'nda yer alan kişiler şunlardır: Cemal Reşit Eyüboğlu, Muammer Aksoy, Turan Güneş, Bahri Savcı, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu (T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, 1961a). Tespit edebildiğim kadarıyla Velidedeoğlu sadece *Devrim*'de bir yazı kaleme aldı.

aktif bir üye değildi (Özdemir, 2000: 17). Anayasa Komisyonu düşüncesi Turhan Feyzioğlu tarafından temsil edilen, diğer muhalefet görüşlerin ürünüydü. Anayasa Mahkemesi kurulması düşüncesi, Feyzioğlu'nun üniversite tez çalışma konusuydu (Küçük, 1997: 579). Dolayısıyla, *Forum*'da yer alan düşünceler, ilk olarak CHP'nin 14. Kurultayı'nda kabul edilen 'İlk hedefler Beyannamesi'ne ve daha sonra 1961 Anayasası'nın oluşumuna tesir etti (Özdemir, 2000: 17). Avcıoğlu ve M. Soysal ise karar mekanizmaları hızlı ve kesin çalışan; ekonomik kalkınma ve plan bakımından yürütmeyi kuvvetlendiren bir anayasa istiyorlardı (Ertuğrul, 2009: 70; Öymen, 1983). Meclis tutanaklarındaki kararlara karşı Avcıoğlu ve Yöncü kadronun tutumu, fıkirsal dünyalarına ilişkin ipuçlarını içerisinde barındırdı.

Temsilciler Meclisi oylamalarında Avcıoğlu'nun adının geçtiği oylamaların incelenmesi sonucu, 58 oylamanın²³ dağılımı şöyledir: 38 oylamada kabul, 7 oylamada ret, 1 oylamada çekimser ve 12 oylamaya katılmadı. Kurucu Meclis oylamalarının incelenmesi sonucu, 44²⁴ oylamanın dağılımı şöyledir: 27 oylamada kabul, 1 oylamada çekimser ve 16 oylamaya katılmadı. Bunların hepsi burada incelenemeyebilir, ancak YDH'nin siyasal tezleri bağlamında önemli olanların incelenmesi gerekir. Kemalizm'e ilişkin görüşleri inceleyerek başlanabilir.

Yöncüler, Temsilciler Meclisi'nde yapılan Yirmi Dokuzuncu Birleşim'de Kemalizm'e bağlı olduklarını gösterdiler. Avcıoğlu, Turan Güneş ve üç meclis üyesi, Yüksek Başkanlığa verdiği takirde, "Meclis yoklama ve evrakında Soyadı Kanunu hükümlerine uygun olarak öz adının evvel, soyadının sonra kullanılmasını arz ve teklif ederiz." (T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, 1961: 155) dediler. Ayrıca, İstiklal Savaşı malullerine, para ödülü verilmesini onayladılar (T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, 1961t:

²³ Bkz. (T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, 1961b, 1961c, 1961ç, 1961d, 1961e, 1961f, 1961g, 1961ğ, 1961h, 1961i, 1961ı, 1961k, 1961l, 1961m, 1961n, 1961o, 1961ö, 1961p, 1961r, 1961s, 1961ş, 1961t, 1961u, 1961ü, 1961v, 1961y, 1961z, 1961aa, 1961ab, 1961ac, 1961aç, 1961ad, 1961ae).

²⁴ Bkz. (T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi, 1961a, 1961b, 1961c, 1961ç, 1961d, 1961e, 1961f, 1961g, 1961ğ, 1961h, 1961i, 1961ı).

197, 1961u: 215, 1961af: 173, 175, 178 180). Bu iki unsur *Yön* kurulmadan önce *Yön*'ü oluşturacak olan grubun Kemalizm'e bağlılıklarını ve ilgisini gösterir nitelikteydi.

Temsilciler Meclisi günlerinde sosyalizme veya “sosyal” kavramına ilişkin tartışmalar ise madde 2 üzerinde kendisini gösterdi. Cumhuriyetin niteliklerini tanıyan madde 2 şöyleydi: “Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.” (T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, 1961j: 288). Temsilciler Meclisi'nde bir kısım çevre, milli kelimesi yerine milliyetçilik kelimesinin kullanılmasını istemişti. Milli kelimesinin sosyalist bir içeriği barındırdığı şeklinde itirazları vardı. Tartışmalarda bu çevrenin karşısında en çok duran, *Yön* ve *Devrim*'de yazıları yayımlanan Muammer Aksoy ve Cemal Reşit Eyüboğlu oldu. İlhami Soysal ise, Madde 2'nin yetersiz olduğunu düşünerek “çalışma” ve “sosyal adalet” kavramlarının eklenmesine yönelik önerge verdi (T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, 1961j: 307). Aksoy tarafından da desteklenen bu önerge Meclis tarafından kabul edilmedi. Bu nedenle Avcıoğlu, M. Soysal, İ. Soysal, Güneş ve Bahri Savcı tarafından oluşturulan grup, maddenin açık oya sunulmasını istediğinde bulundu (T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, 1961j: 308). Yöncü grup milli kavramına ek olarak sosyal kavramını da Anayasa'ya dahil etti ancak M. Soysal'ın deyimine göre onlar biraz daha sosyalist olsun isteğindeydiler (Ertuğrul, 2009: 70).

Yöncülerin ilgilendiği diğer bir konu, seçim sistemiydi. Avcıoğlu ve M. Soysal, Meclis tutanaklarından anlaşıldığı üzere tek dereceli, nispi temsil usulüne göre, genel gizli oyla, seçmenin oyunu tam bir serbestlik içerisinde kullanılması ve oyların sayımının açık olarak yapılmasını savundu (T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, 1961n). Meclisin 450 milletvekilinden oluşması konusunda Avcıoğlu ve M. Soysal olumlu yönde oy kullandı (T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, 1961ı). Diğer taraftan ise, seçmen yaşının 18 olmasını savundular (T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, 1961g, 1961j). Ayrıca ironiktir, ordu mensupları ile ilerleyen süreçte oldukça sıcak ilişkiler kurmuş olan Yöncüler, Temsilciler Meclisi'nde Madde 7'nin tediline dair teklife olumsuz oy vererek maddeyi aynen kabul ettiler. Madde 7'ye göre “...silah altında bulunan erler, onbaşılar ve kıta çavuşları ve askeri öğrenciler oy kullanamıyordu.” (T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak

Dergisi, 1961h: 650). Yöncüler, Temsilciler Meclisi döneminde orduyu politikaya sokmak istememişti ancak ilerleyen süreçte ordu ve politika ilişkilerini ileri bir noktaya taşıyacak olan kendileriydi.

YDH'nin oluşum sürecinde devletçilik konusu da öne çıkan bir meseleydi. Temsilciler Meclisi döneminde de devletçiliğe ilişkin belirtiler görüldü. Örneğin Avcıoğlu, M. Soysal ve İ. Soysal'ın da bulunduğu 11 kişilik grup, Temsilciler Meclisi Yüksek Başkanlığına verdiği önergede, Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları'nın "...yarıdan fazlasının devlete ve diğer kamu tüzel kişilerine veya kamu iktisadi teşebbüslerine" ait olmasını talep etmiş ve bu önerenin kabul edilmesini sağladı (T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, 1961ü: 245). Diğer taraftan aynı Yöncü grup, Ereğli Demir ve Çelik Fabrikalarına uygulanacak olan "...personel ücretleri sistemi Devlet Personel Dairesinin değerlendirmesinin alınarak tespit" edilmesini talep etti (T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, 1961ü: 252). Her ne kadar önerileri reddedilmiş olsa da devletçiliğe dair ortak bir düşünce gösterdiler. Kısaca topladığımızda, Yöncü grup Anayasa'nın "...çalıkuşu işleri" ile değil "...önemli olan sosyal-ekonomik kalkınma" ile ilgilenmesini istiyordu (Ertuğrul, 2009: 70).

1961 Anayasası Referandumu ve takiben 1961 seçimleri Yöncü tezleri kanıtlar nitelikteydi. 9 Temmuz'da gerçekleşen anayasa referandumunda "Türkiye'nin %60.4'ü evet oyu verirken %39.4'ü yeni anayasaya hayır demişti." Yeni anayasa kabul edilmesine rağmen istenilen çoğunluğa ulaşamadı. Bu durum, halkın yeni anayasayı benimsemediğini göstermişti. Devamında gerçekleşen 15 Ekim 1961 genel seçimleri de Yöncüleri haklı çıkarır nitelikteydi. Kayıtlı seçmenlerin %81.41'inin katıldığı seçimde CHP %36.7 (173 milletvekili), Adalet Partisi (AP) %34.7 (158 milletvekili), Yeni Türkiye Partisi %13.9 (65 milletvekili), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi %13.7 oy aldı (Akşin, 2020: 238-242). 1961 Anayasa Referandumu ve seçimlerinde halkın çoğunlukla tutucu güçleri ve ağaları desteklediği görüldü. Ertuğrul Kürkçü, "*Yön Hareketi*'nin doğrudan doğruya 27 Mayıs'ın bir ürünü olduğunu ve beklentilerin karşılanmamış seçkinlerin hayal kırıklıklarından doğduğunu" belirtmişti (Kürkçü, 1988: 2006). Paralel şekilde Merdan Yanardağ da DP'nin devamı niteliği taşıyan AP'nin önemli bir çoğunlukla meclise girmesinin büyük

bir hayal kırıklığı oluşturduğunu ve aydınların radikal sol bir çizgiye savrulmasına yol açtığına dikkat çekmişti. Yanardağ'a göre *Yön* dergisi, bu ortamın bir ürünü olarak karşımıza çıkmıştı (1988: 188). YDH'nin, başta *Yön* olmak üzere, hangi kurumsal açılımlarla düşüncelerini yaygınlaştırdığının incelenerek üzerinde durulması gerekir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. YÖN-DEVİRİM HAREKETİ'NİN KURUMSAL YAPISI

1961 Anayasası, Yöncüler açısından Türkiye'nin sorunlarına tam bir çözüm bulamadı. Ancak yapılan "...düzenlemeler, rejimin Sol düşünceye açılmasına katkıda bulundu." (Özdemir, 2000: 11). Mete Tuncay'a göre "1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlük olanaklarını geniş ölçüde yaşama geçiren *Yön* dergisiydi." (2000: 314-315). Fakat YDH, *Yön*'den daha geniş bir zemine oturur. Bu nedenle YDH'nin düşüncelerini hangi kurumsal açılımlarla yaydığını incelemek gerekir. Bu bölümde: YDH'nin kurucusu olan Doğan Avcıoğlu'nun hayatına ve hareketi benimseyenleri bir araya getirişine; *Yön* dergisinin kurumsal yapısına; TÇP'nin kurumsal yapısına ve *Yön* ile ilişkilerine; sosyalizmi yaygınlaştırmak ve bir tartışma ortamı yaratmak için kurulan SKD'nin kurumsal yapısına; *Yön*'ün siyasal tezlerine paralel çeviriler yapan ve kitaplar çıkaran Yön Yayınları'nın kurumsal yapısına; *Devrim* gazetesinin kurumsal yapısına ilişkin incelemeler yapılması amaçlandı.

Avcıoğlu, YDH'nin kurucusuydu ve hareketin temel siyasal tezlerini birçok noktada sistematikleştiren kişiydi. Bu nedenle, Avcıoğlu'nun kısaca biyografik öyküsü YDH eksenini çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Avcıoğlu, 1926 yılında Bursa'da öğretmen bir babanın ve toprak ağası bir annenin çocuğu olarak dünyaya geldi ve nüfus kütüğündeki asıl adı Mehmet Erdoğan Avcıoğlu'ydu (Özdemir, 2000: 11). Üniversiteye kadar olan eğitimini Bursa'da tamamladıktan sonra, geleceğine ilişkin düşünsel bir değişiklik geçirdi (Atılğan, 2020: 36-37). Avcıoğlu'nun *Toplumun Kalkınması ve Gençlik* başlıklı açık oturumunda belirttiğine göre, ilkokulu sırasında Bulgar aydınlarının köylerini nasıl kalkındırdıkları konusunda anlatılanları dinledi ve üniversite eğitimini tamamladıktan sonra kendisini bir köye adamayı ve oradaki köyü kalkındırma hayalini kurdu. Ancak sonrasında, Türkiye'ye daha faydalı olabileceği işlere yönelmeyi düşündü ve bu çocukluk hayalinden vazgeçti (1965d).

Avcıoğlu, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1944 yılında İstanbul Hukuk Fakültesi'ne girdi. Ancak, iki yıl sonra okulu bırakıp tank teğmeni olarak askerliğini yaptı

(Yurdakul, 2013: 259).²⁵ Askerden döndükten sonra ailesi tarafından Paris’e gönderildi. Paris’te Siyaset ve Ekonomi Bilimleri Fakültesi’ne kaydolmasıyla ekonomi alanında eğitim aldı. Ekonomiyi öğrenmeye başladığı sıralarda iktisadi kalkınma neredeyse bütün dünyanın gündemindeydi. Bu noktada Avcıoğlu, çeşitli ülkelerdeki kalkınma modellerini inceledi ve bu incelemelerden çıkardığı sonuçları Türkiye açısından değerlendirdi (Atılğan, 2020: 37). Paris yıllarında, Metin Toker ve Prof. Turan Güneş ile tanıştı ve onlarla arkadaş oldu. Metin Toker ve o yıllarda Fransa’da bulunan Prof. Turan Güneş, aynı okulda uluslararası ilişkiler öğrencisiydi (Özdemir, 2000: 11). Avcıoğlu, tez hocasıyla olan tartışması nedeniyle Paris’teki eğitimini tamamlayamadı. Bunun yerine Strasbourg’a giderek London School of Economics’den mezun oldu (Yurdakul, 2013: 259-260).

Paris yıllarında Avcıoğlu, Pierre Mendes-France ve Maurice Duverger’in²⁶ etkisi altında kaldı. Pierre Mendes-France, Radikal Sosyalist Parti ve Birleşik Sosyalist Parti’nin lideri olarak tanınıyordu. Maurice Duverger ise Batı demokrasisinin az gelişmiş ülkelerde işlemeyeceğine ilişkin tezleri ile tanınan bir siyaset bilimciydi (Özdemir, 2000: 29). Avcıoğlu’nun düşüncelerinin şekillendiği bu yıllarda birçok ülke “üçüncü dünya ülkesi sosyalizmine” yönelmişti. Türkiye, bu ülkelerden önce bağımsızlık mücadelesi vermiş olmasına rağmen geri kalmış olması, onun milli gururuna dokunuyordu (Atılğan, 2020: 38; 2021: 282). Yalçın Küçük’e göre, Avcıoğlu Türkiye’ye dönerken aklında tek bir düşünce vardı: Devrim yapmak (Küçük, 2000: 325). 1955’te Paris’ten dönerken Abidin Dino’ya “Merak etmeyin, Türkiye’de sosyalizmi kuracağız.” (Atılğan, 2020: 38) demişti.

“Fransız şematizmini İngiliz ampirisizmi ile düzeltmek için bir süre Londra’da okuyup gözlemler yaptıktan sonra Türkiye’ye dönen” (Küçük, 1997: 633) Avcıoğlu Merkez Bankası’nda raportör olarak çalıştı. Peşinden, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi

²⁵ Doğan Yurdakul, Doğan Avcıoğlu’nun Paris’ten dönünce askerliğini yapmış olduğu iddiasının yanlış olduğunu belirtir (2013: 259). Sanırım burada Gökhan Atılğan’ın çalışmasını işaret etmekte. Atılğan, Avcıoğlu’nun Paris’ten dönünce askerliğini yaptığını iddia eder (Atılğan, 2020: 37).

²⁶ Maurice Duverger’in Avcıoğlu üzerinde etkisi, araştırmanın ilerleyen aşamalarında görülecektir. Duverger, az gelişmiş ülkelerde genel oy sisteminin tutucu güçlerin yararına işlemediğini ve az gelişmiş ülkelerde orduların devrimci bir nitelik taşıyabileceğini vurgulamıştı. Duverger, bu tezlerine örnek olarak Kemalizm’i göstermişti. Duverger’in bu konudaki görüşlerini belirttiği *Diktatörlük Hakkında* kitabının kısa bir değerlendirmesi için bkz. (Duverger, 1961).

Enstitüsü'nde²⁷ araştırma asistanı olarak çalıştı. Burada tanıştığı ilk kişi, daha sonra birlikte *Yön* dergisini oluşturacağı Mümtaz Soysal'dı²⁸ (Atılğan, 2020: 38; Ertuğrul, 2009: 69). M. Soysal, Avcıoğlu ile tanıştığında, bir yandan Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari ve Sosyal İlimler Şubesi'nde doktora tezini hazırlarken bir yandan Avcıoğlu ile aynı enstitüde araştırma asistanı olarak çalışıyordu. Doktora tezinde Türkiye'nin nasıl kalkınacağına ilişkin cevap arıyordu (Atılğan, 2020: 39).²⁹ Gökhan Atılğan tarafından M. Sosyal ile yapılan görüşmede, M. Soysal ve Avcıoğlu arasındaki tartışma ve fikir alışverişi sonucu, benzer görüşlere sahip oldukları fark edilmişti. İkiside sosyalist görüşlere oldukça yakındı, ancak öncelikleri fikirlerini hayata geçirebileceği koşulları oluşturmaktı (2020: 40).

Atılğan'ın, bir dönem *Yön*'de çalışmalar yapmış olan Sadun Aren ile görüşmesinden aktardığına göre Avcıoğlu, ilk olarak Türkiye Ortadoğu Amme ve İdare Enstitüsü'nde araştırma asistanı olarak başladığı akademik hayatını sürdürmek istedi. Doktora derecesi almak için Mülkiye'ye başvurdu. Doktora sınavını³⁰ "pekiyi" derecesiyle başarıyla geçti. Ancak bir süre sonra, akademik hayatta kalma düşüncesinden vazgeçti (Atılğan, 2020: 43). O sıralarda yeni kurulmuş olan Hürriyet Partisi, Avcıoğlu'nun bir sonraki durağı oldu. Paris'ten arkadaşı ve daha sonradan *Yön*'de çalışmalar yapacak olan Hürriyet Partisi'nin Genel Kurulu üyelerinden Kocaeli Milletvekili olan Turan Güneş tarafından partinin Araştırma Komitesi'ne önerildi; Aydın Yalçın, Coşkun Kırca, Şerif Mardin gibi isimlerden oluşan Komitenin birkaç toplantısına

²⁷ 1960'lı dönemde Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Siyasal Bilimler Fakültesi'nin bir parçası olarak kurulmuştu (Küçük, 1997: 637).

²⁸ 1960'lı dönemde *Yön* yazarlarından Türkkaya Ataöv, Taner Timur ve Sadun Aren, Siyasal Bilgiler Fakültesinde asistan olarak görev yapıyordu (Küçük, 1997: 656).

²⁹ Gökhan Atılğan'ın belirttiğine göre, Mümtaz Soysal tezini yazma sürecinde Doğan Avcıoğlu ve 1951 yılında TKP davasından yargılanan Sadun Aren'den yardım aldı (2020: 39). Yalçın Küçük, Aren hakkında şunları söyler: "*Forum Hareketi* zamanında Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde okurken komünist partisi ve *Yön* Hareketi sırasında devletle çalışırken benim kuşağım Sadun Aren'i çok severdi. Ancak Sadun Aren'in...51 TKP Tevkifatı sanıkları arasında bulunduklarını bilmiyorduk. (...) Doğan Avcıoğlu'nun, Sadun Aren'e *Yön*'de seçkin bir yer verirken bizim kuşağımızın bilmediklerini bildiğine inanıyorum." (Küçük, 1997: 657).

³⁰ Sadun Aren, Doğan Avcıoğlu'nun "Gayet yetenekli ve bilgili olduğu[nu]" düşündü ve sınav yapmanın "şekilcilik" olacağına kanaat getirdi. "Odada yalnız kalınca bunu kendisine söylemiş" ve sonuç olarak Doğan Avcıoğlu'nu sınav yapmamıştı (Aren, 2006: 111).

katıldı ve hiçbir fikir belirtmeden Hürriyet Partisi'ne tekrar uğramadı. Avcıoğlu'nu Hürriyet Partisi'nin genel merkezinde tanıyan Aydın Yalçın, durumu "Klasik ve geleneksel Fransız siyasal bilgiler eğitimi gördüğünden, bizlerin daha çok anglosakson geleneği içinde yetişmiş yeni bir grup olduğumuzu görerek, herhalde bizi yadırgadı, diye düşündük" şeklinde izah etti (Yalçın, 2000: 319).

Hürriyet Partisi ile olan bu kısa ilişkisinden sonra, Avcıoğlu, Paris'ten tanıdığı Toker tarafından davet edilerek *Akis* dergisinde çalışmaya başladı (Atılğan, 2020: 44). Toker'in açıklamasına göre, *Akis* dergisinde yazarların birçoğu *Akis* çizgisinin oluşumuna katkıda bulunmazken, Avcıoğlu *Akis*'in beyin takımı içindeydi (Toker, 2000: 298). Mehmed Kemal'in³¹ belirttiğine göre, 1958'de Toker'in tutuklanmasıyla birlikte, derginin dış siyasete odaklanan bölümü Avcıoğlu tarafından yönetildi (Kemal, 2000: 335). Avcıoğlu, *Akis* yıllarında muhalefetin lideri konumunda bulunan İsmet İnönü ile tanışma fırsatı buldu. Toker'in deyimiyle İsmet Paşa "...bu pırıl pırıl beyni tanıdı ve takdir etti." (2000: 299). İnönü'nün takdirinin sonucu olarak, CHP Genel Sekreterliği Araştırma ve Döküasyon Bürosu'na müdür yardımcısı olarak atandı. Büro Başkanı Prof. Turhan Feyzioğlu ve müdürü Doçent Osman Okyar'dı. Büro üyeleri arasında Şerif Mardin, Coşkun Kırca, Bülent Ecevit, Hikmet Çetin gibi isimler bulunuyordu (Atılğan, 2020: 44). Küçük'e göre Avcıoğlu'nun "TODAİE [Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü] ve CHP Araştırma Bürosunda geçirdiği günler, onun için bir alan araştırması işlevi gördü." (2000: 325).

Akis döneminde Avcıoğlu'nun İlhan Selçuk ve İ. Sosyal ile tanışması, daha sonra bu isimlerin *Yön* dergisinin kurucu kadrosunu oluşturmaya yardımcı oldu (Soysal M. , 2000: 640). Selçuk bu dönemde *Dolmuş* dergisini çıkarıyordu. *Dolmuş*, daha çok karikatür ve mizahla DP yönetimini eleştiriliyordu. *Yön*'de çalışmalar yapmış olan Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz gibi sosyalist isimler de *Dolmuş*'da görüşlerini paylaşıyorlardı. İstanbul'da

³¹ Mehmed Kemal'in aktardığına göre Avcıoğlu ile *Akis* yıllarında tanışmıştı. Metin Toker'in tutuklanmasından sonra, Avcıoğlu, derginin iç siyasete ilişkin yazıları yazmasını Kemal'den istemişti. *Yön* yıllarında ise Ankara'da Basın Sitesi'nde altlı üstlü komşuydular (2000: 335).

bulunan Selçuk, Ankara'ya geldiğinde *Akis*'te çalışan kardeşi Turhan Selçuk'un yanına gidiyor ve bu vasıtaıyla Avcıoğlu ve İ. Sosyal ile tanışıyordu (Atılğan, 2020: 44).

M. Soysal, Mülkiye'deki asistanlık görevini sürdürürken, *Forum*'un iki yöneticisinden birisi olan Aydın Yalçın'ın yurtdışına gitmesi (Yalçın, 2000: 319) ve Fevzi-oğlu'nun aynı yıl CHP'ye katılması sonrasında dergideki etkinliğini arttırdı. M. Soysal, *Yön*'de çalışacak olan isimler arasında yer alan Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinden Cahit Talas gibi isimlerle *Forum*'un etkin kuvvetlerindendi (Atılğan, 2020: 45).

Avcıoğlu ve M. Soysal, daha önce belirtildiği üzere CHP kontenjanından Temsilciler Meclisi'ne girdiler. İ. Soysal'ın aktardığına göre o dönemde kendisi de Ankara basın temsilcisi seçilmişti. Dostlukları bu noktada daha çok gelişti. *Yön*'de çalışmalar yapacak olan: Sırrı Hocaoglu, Bahri Savcı, Turan Güneş, Muammer Aksoy; Temsilciler Meclisi dışından Şevket Süreyya Aydemir, Niyazi Berkes, Adil Aşçıoğlu, Mehmet Erdemir, Sadun Aren; basından İlhan Selçuk, Çetin Altan, İbrahim Çamlı, Engin Tonguç, Abdi İpekçi ve Doğan Avcıoğlu'nun ağabeyi Hamdi Avcıoğlu gibi isimlerin tanışması bu dönemde oldu (Soysal İ. , 1997: 639).

Avcıoğlu, *Yön*'ün "imtiyaz sahibi ve mesul müdürü" olarak derginin hazırlanmasında önemli rol oynadı. O'nun *Yön* hazırlamasını Selçuk, Atılğan'a şöyle aktarmıştı:

Doğan Avcıoğlu *Yön*'ü tek başına sırtlayan bir insandı ve benim gördüğüm en aydınlık kafalardan biriydi. (...) *Yön*'ün hazırlanması şöyle olurdu: Aşağı yukarı derginin haber bölümlerinde dahil olmak üzere baştan aşağı Avcıoğlu yazardı. ... Gece sabaha kadar yazardı. Garip de bir yöntemi vardı. Akşam çilingir sofrasını kurardı. Ben çok az insanda rastladım; çilingir sofrasından sonra da pırıl pırıl bir kafayla otururdu, tükenmez kalemler o zamanlar Türkiye'ye yeni gelmişti ve o tükenmez kalemlerini alır sayfalar doldururdu, cümlesine, virgülüne dikkat ederek. İkinci elde Hamdi Avcıoğlu o sayfaları alır, yeniden daktiloya çekerti. Bütün bir gazetenin, bir derginin bu kadar, her hafta içini dolduracak, onun gelen yazılarını okuyacak, temaslarını yapacak, koca bir dergiyi hazırlayacak... Doğrusunu isterseniz bütün yük ondaydı; biz dışarıydık. Ben *Cumhuriyet*'te çalışıyordum. Ama haftada birkaç kez konuşurduk. Zaman zaman da tartışmalarımız olurdu,

kavgalarımız olmazdı. Doğan Avcıoğlu'nun üzerinde çok büyük yük vardı. Sanki Sisyp-hos gibi, kayayı götürüyor, düşürüyor, tekrar götürüyor, o vardı (Atılğan, 2020: 243-244).

Sonuç olarak baktığımızda Yöncülerin tanışmaları DP döneminde oluşan muhalefet bloğu içerisinde Avcıoğlu önderliğinde olduğu görülmektedir. Bu muhalefet bloğu içerisinde Yöncüleri bir araya getiren unsur Türkiye'nin sorunlarının temelini iktisadi düzlemde çözümleme eğilimidir. Tezlerini geliştirmek ve yaygınlaştırmak amacıyla sosyalist yönelimli bir dergi tasarlamaya başladılar. Bu amaçla oluşan *Yön*'ün kurumsal nitelikleri çalışmamız açısından önemlidir.

2.1. Yön Dergisi

Yön dergisinin kurulması fikri 1958 yılına kadar dayanır. İlhan Selçuk'un belirttiğine göre, 1958 yıllarında “Doğan Avcıoğlu ile bir dergi düşünmeye ve konuşmaya başlamıştı. Doğan'da bu fikir daha önceden de vardı, ama 27 Mayıs öncesinde Türkiye'de sosyalist bir derginin var olması mümkün değildi.” (Selçuk, 1967a). Ancak şartlar 1960'lardan sonra olgunlaştı.

Yön'ün belki de ilk tartışma konusu, dergisinin isminin ne olacağı konusunda çıktı. Gökhan Atılğan'ın, derginin isim babası ve kurucuları içerisinde yer alan Mümtaz Soysal ile yaptığı görüşmeye göre, “...Türkiye'ye çıkış yolu şudur diye bir yön gösterme iddiasındaydık. O nedenle hem kısalığı hem de amaca uygunluğu bakımından *Yön* çok uygundu.” (2020: 240). M. Soysal, bir başka ifadesinde *Yön* isminin belirlenmesini şöyle anlattı: “Çıkarılacak haftalık dergiye bir ad ararken ‘Yön’ sözünü söylediğimde, Doğan Avcıoğlu o her zamanki ‘kesin kararlı’lığıyla, ‘tamam’ demişti. *Yön*, o sırada bizce ve herkesçe aranan bir şeydi. Dergi, aranan bir dergi olacaktı. Oldu.” (1986: 13).³² *Yön* keli-

³² Yalçın Küçük'ün belirttiğine göre, *Yön* isminden önce düşünülen isim Devrim'di (1997: 637).

mesinin anlatmak istediği, bir hedefi ya da bir yönsüzlüğü belirleme noktasında bazı tartışmalara³³ yol açtı. Yön ile anlatılmak istenen varılmak istenen hedef miydi yoksa bir yönsüzlük mü söz konusuydu?

Avcıoğlu, derginin birinci sayısındaki yazısında hedefini açıkça belirtmişti. Hükümet'in "kemer sıkma" politikalarını³⁴ eleştirmiş ve şöyle demişti: "Çalışanların, esasen yeter derecede ezildiği bir toplumda, ezilenlerin daha fazla ezilmeye gönüllü olarak rıza göstermesi beklenemez". Bu yazısını "...az gelişmiş memleketler için tek çıkar yol sosyalizmdir." (1961a) şeklinde bitirmesi, tesadüf değildi. Yalçın Küçük de Avcıoğlu'nun hiçbir zaman yön arayışında olmadığını belirtmişti (Küçük, 1984). Dr. Fernau ise, Yön kelimesinin gidişi belirli bir hedef taşıdığını, sosyal ve ekonomik tartışmaları sosyalist bir perspektifle ele alacağını net bir şekilde saptadığı görüşündeydi (Yön, 1963f). Anlaşıldığı üzere ve kanımca da doğru olan *Yön*'ün bir hedefi vardı. Bu hedef sosyal ve ekonomik konuları sosyalist bir bakış açısıyla ele almak.³⁵ Bu hedef Yalçın Küçük'ün belirttiği gibi, "Forum'un mekân ve yönsüz tartışma anlamıyla önemli bir fark ortaya koyuyordu." (1997: 637). Bu farkı ile yayınladığı dönemde *Yön*, tepkilere ve etkilere yol açtı.

³³ Hikmet Özdemir'in dikkat çektiği üzere, Yöncüler düşünce, doktrin, fikir, ideoloji ve kuram gibi kavramları çok defa eşanlamli kullanmışlardı (1986: 19). Örneğin Ş. S. Aydemir *Yön*'ü hem fikir hem doktrin dergisi olarak tanımlamıştı (1962e). Oysa bu kavramlar birbirinden ayrı anlamlar taşırlar. Bu bağlamda, "Yöncülük" bunlardan hangisidir sorunsalı ortaya çıkıyordu. Özdemir'e göre Yöncülük "...benimsenmiş hedeflere göre yorumlayan inanç ve düşünceler bütünü oluşturduğu için bir siyasal ideolojidir." tanımı daha doğru bulmakla beraber "Türkiye'deki siyasal hayat ve kurumlarla ilgili kurallar, normlar öngören...sistemli bir düşünce bütününe (siyasal doktrine) sahip olduklarını da belirtir." (1986: 18).

³⁴ Doğan Avcıoğlu tarafından amaçlanan "kemer sıkma politikası", sosyal adaletle beraber gelir dağılımındaki uçurumların azaltan bir politikaydı. Özetle Avcıoğlu, "milletçe" bir kemer sıkma politikası istedi. Bu duruma başarılı bir örnek olarak, 1940-1950 yılları arasında İngiltere'nin uyguladığı kemer sıkma politikasını gösterdi (1961a).

³⁵ Fakat Doğan Avcıoğlu'nun Fikret Otyam ile yaptığı görüşmede "*Yön* ekonomik sistem arayışı içindeydi. (...) *Yön* arayıştı." (Otyam, 1969) şeklindeki ifadeler kullanılması, durumun tartışmaya açık olduğunu gösterir.

2.1.1. Tepkiler/Eleştiriler

Yön dergisi, bir ‘Bildiri’³⁶ ile yayın hayatına başladı ve birçok çevreden olumlu/olumsuz tepkiler aldı. Bu tepkilere değinmek, *Yön*’ün ilişki kurduğu çevreleri anlamak bakımından önemlidir. Dönemin Çalışma Bakanı Bülent Ecevit “Bu Bildiri’yi okuyan herkes, demokratik düzen içinde hızlı kalkınma çabasının yarattığı ve yaratacağı ekonomik ve toplumsal meselelere geniş bir açıdan eğilmek...ihtiyacı duyacaktır.” şeklinde yorumunu paylaştı (Yön, 1961c). Romancı Nihal Karamağaralı ise “Bir fikir etrafında toplanmış aydınların kurdukları *Yön*’ün ilerici gelişmesini ve çağımızda hâkim ilmi sosyalist akımın sözcülerinden olmasını” diledi (1961ç). Metin Toker ise Yöncülerin sosyalizm heyecanını genç olmalarına bağlamakla beraber “...toplumun makul ve hayırlı istikametlerde gelişmesini önlemek isteyen..., dar görüşlü kapalı çevrelere karşı panzehirin en mükemmeli teşkil etmesi” anlamında faydalı buldu. Diğer yandan ise “...bir sosyalist parti kurulmadığı takdirde çalışanların haklarının savunulamayacağı” fikrine karşı çıktı (Toker, 1962).

Yön hakkında olumlu yorumlar yapanların ortak noktaları, *Yön*’ün “Türkiye’nin sorunlarına dikkat çektiği” ve “ilerici” bir nitelik taşıdığına ilişkindi. Şura Atılım Şahintürk, Yüksek Lisans tezinde, Erdoğan Alkin ile yaptığı görüşmede aynı noktaya şöyle değindi: “*Yön* Bildirisi’nin pek o kadar da Sol muhtevası zengin değildi ama o gün ilericilik-gericilik münakaşası vardı, (...). Bu, yeni hareketti. Türkiye’ye sahip çıkma bildirisiydi. (...) Oradan bir fikir doğdu.” (2004: 125-126).

Olumlu yorumların yanı sıra *Yön*’e olumsuz tepkiler de gelmişti. Örneğin *Son Havadis* “Çoluk çocuk oturmuşlar, kızamık çıkarır gibi, bir dergi çıkarmışlar. İsmi Yön. Bön’de olabilirdi. Neye benziyor diyeceksiniz? Batan Gün’e.” yorumunu paylaştı (Yön, 1961d). *Düşünen Adam* dergisi ise *Yön*’ün birinci sayısında Said Maden’in yaptığı kapağı, orak çekice benzeterek “...nefret ettiğimiz bir ideolojinin sembolü” olduğunu ifade etti

³⁶ Bildiri, Mümtaz Soysal tarafından kaleme alındı ve Yöncüler arasında tartışılarak son halini aldı (Atılğan, 2020: 245). Toplam 1042 kişi tarafından imzalandı. Bildiri’nin tam metni için bkz. Ek-1 ve Bildiri’yi imzalayanlar ve imzalayanların sınıfsal dağılımı için bkz. Ek-2.

(Yön, 1962ö). Diğer taraftan *Yön* Bildirisi'ne karşılık, "karşı bildiri" yayınlayanlar da vardı. İktisatçı Ahmet Hamdi Başar'ın Bildiri'si *Yön*'de, "*Yön*'ün ak dediğine kara demekten öteye gitmiyor." yorumuyla yayınlandı (Yön, 1962p).³⁷ *Akbaba*'nın yayınladığı karşı Bildiri'de ise, *Yön* Bildirisi için "Toy ve tecrübesiz yüz elli gencin Türkiye'yi kındırmak için neşrettikleri 'bildiri'yi kahkahalarla okuduk." şeklinde belirtti (Yön, 1962r).³⁸ Diğer taraftan, ilerleyen süreçte TİP'in başına gelmiş olan Mehmet Ali Aybar, bir okuyucu mektubu³⁹ yazarak, *Yön* Bildirisi'nin ana temalarını eleştirdi ve asıl sorunun "...çalışan halk sınıflarının bağımsız politik güç olarak ortaya çıkması" olduğunu vurguladı (Atılğan, 2002: 22).

Yön'ün etkileri, Türkiye sınırlarını aştı ve yurtdışına da yayıldı. *Le Monde* "Türkiye'de devletçiliğe dayanan bir sosyalizm kurulmasını istemektedirler." yorumunu paylaştı (Yön, 1961ğ). 2 Nisan 1962 tarihinde TKP Leipzig Konferansında ise Yakup Demir (Zeki Baştımar) şunları söyledi:

Geçenlerde memleketin birçok tanınmış aydınlarının, sosyalizm şiarına Atatürk'ün etatizmini bir zırh gibi geçirerek müşterek bir bildiri yayınladıklarını gördük. Bu bildiri yurtseverce bir kaygının, samimi bir görüşün ifadesidir. Bu aydınlar arasında, sosyalizme karşı halkta uyanan ve hızla yayılan sempatiden önce faydalanmak, sonra onu soysuzlaştırmak amacı güden ve gerçek sosyalizmle ideolojik ilgileri pek olmayan bazı küçük burjuva temsilcileri de vardır. Fakat memleketin içinde bulunduğu ekonomik yıkımın ve sürüklendiği felaketin asıl sebeplerini sosyal haksızlıkları görmeye başlayan yurtsever, namuslu aydınların bu akımın öncüsü ve asıl temsilcileri olduklarından şüphe yok (akt. Aydınoğlu, 2007: 83).

³⁷ Gökhan Atılğan'ın dikkat çektiği üzere, Ahmet Hamdi Başar, *Barış Dünyası* dergisini, *Kadro* dergisine karşı oluşturmuştu. 23 Haziran 1944'te kapanan bu dergi *Yön*'e karşı Ekim 1963'te yeniden yayınlanmaya başladı (2020: 249).

³⁸ *Yön*'e karşı olumsuz yorumların teoride sınırlı kalmayıp pratikte de yankı buldu. İstanbul Taksim Meydan'ında 1962 başında gerçekleşen "Komünizmi Tel'in" mitinginde yakılan dergilerin başında *Yön* geldi.

³⁹ Gökhan Atılğan, bahsi geçen mektubu arkadaşı Barış Ünlü'den edindiğini ve *Yön*'e gönderilip gönderilmediği hakkında bilgi sahibi olmadığını belirtti (2002: 22).

Yön, yayın hayatı boyunca, muhalifleri tarafından “İnönü’nün bir oyunu” olarak görüldü. Doğan Avcıoğlu ve Mümtaz Soysal’ın Temsilciler Meclisi’ne girmesi ve herkesin sosyalizm kelimesini kullanmaya korktuğu bir ortamda *Yön*’ün, “...tek çıkar yol sosyalizmdir.” diye ortaya çıkması, İnönü tarafından yapılan bir oyun olarak yorumlandı. Avcıoğlu, sözde İnönü’nün adamıydı ve sosyalizmi dejenere etmek için görevlendirilmişti (Soysal İ. , 1966).

YDH’yi eleştiren birçok çalışmada genellikle *Yön* Bildirisi’ne atıf yapıldı.⁴⁰ Kanaatimce 1024 kişinin⁴¹ ortak paydasını oluşturan Bildiri, YDH’ye indirgenemez. Dimitri Şişmanov, bu görüşe paralel bir şekilde şunları belirtir: “150 aydının Bildirisi, Türkiye’de yeni bir ideoloji akımının başlangıcıydı. Fakat bu akım henüz açık seçik bir akım halini alamamıştır. Zira bildiride imzası bulunan aydınlar, çeşitli hatta birbirine aykırı ideolojik-politik görüşlere sahiptirler.” (Yön, 1967ç). Bildiri üzerine, Aclan Sayılğan’ın şu yorumunu da yerinde buldum: “Bildiri, ya ihtilalci sosyalizmi ilk nazarda kabul etmeyecek bir kısım aydınları uyutmak için kaleme alınmış ya da bu akımın yöneticileri, geleneği kurulamamış demokratik sosyalizmi kurmak isterken, klasik Sol’un istilasına uğrayarak dejenere edilmişlerdi.” (2009: 463). Derginin yazar kadrosu ve ele aldıkları konu çeşitliliği, bu sorunsallar hakkında yanıt vericidir.

2.1.2. Yazar Kadrosu ve İşlenen Konular

Yön, kendisini “haftalık fikir ve sanat gazetesi” olarak tanımlamıştı. Dergi, temelde altı kişilik bir kadro tarafından kuruldu: *Yön*’ün “imtiyaz sahibi ve mesul müdürü” Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Cemal Reşit Eyüboğlu⁴²

⁴⁰ Örnek olarak bkz. (Kıvılcımlı, 1970).

⁴¹ Bildiriyi imzalayanlar için bkz. Ek-2

⁴² İlhami Soysal’ın belirttiğine göre Trabzon Akçaabat’lı olan Cemal Bey, derginin kuruluşunda 70 bin liralık sermayesini ortaya koymuştu (1997: 639).

ve Hamdi Avcıoğlu⁴³. Fakat *Yön* dergisinin künyesindeki kurucular listesi sırasıyla, Cemal Reşit Eyüboğlu, Mümtaz Soysal ve Doğan Avcıoğlu isimlerini içermekteydi. İlhan Selçuk ve İlhami Soysal başka gazetelerde çalışması nedeniyle, Hamdi Avcıoğlu ise dergisinin teknik kısmıyla ilgilendiği için isimleri künyede yer almadı (Atılğan, 2020: 240-241).

Yön, 20 Aralık 1961’de yayın hayatına başladı ve geniş bir aydın kitlesine ulaştı. Bu nedenle *Yön* ilk çıktığı günlerde daha çok Sol’u kucaklayıcı bir yaklaşımı benimsedi. Çetin Yetkin’in dikkat çektiği üzere “...ilk sayılarında tutarlı bir çizgiye sahip değildi.” (1998: 18). Bu tutarsızlık kanımca birçok aydını barındırmasından kaynaklıydı. *Yön*’de birden fazla yazısı çıkan 153 kişi⁴⁴ mevcuttu. Bu çalışma bağlamında *Yön*’de yazısı çıkmış bazı yazarların ismini belirtmek derginin yazar kadrosu hakkında fikir vericidir. Bu yazarlar, yazı sayıları ile beraber şöyle sıralanabilir:

Doğan Avcıoğlu (194), İlhan Selçuk (129), Mehmed Kemal (81), Fethi Naci (78), Nimet Arzık (71), Mümtaz Soysal (69), Rauf Mutluay (63), Niyazi Berkes (56), İlhami Soysal (47), Şevket Süreyya Aydemir (41), Atilla İlhan (40), Adil Aşçıoğlu (39), Ayperi Akalan (35), Nijat Özön (34), Samim Kocagöz (25), Aziz Nesin (23), Ömer Faruk Toprak (22), Muammer Aksoy (21), Sadun Aren (21), Cahit Tanyol (20), Selahattin Hilav (19), Çetin Altan (18), İdris Küçükömer (17), Arslan Başer Kafaoğlu (14), Behzat Ay (11), İbrahim Çamlı (11), Türkkaya Ataöv (10), Sırrı Hocaoglu (10), Dursun Akçam (9), Mihri Belli (9), Erdoğan Alkan (8), Taner Timur (8), Can Yücel (8), Osman K. Akol (7), Turhan Tokgöz (6), Cevdet Kudret (5), Nihat Erim (5), Turan Güneş (5), Muzaffer Karan (5), Halim Köylü (5), Uğur Mumcu (5), Mehmet Başaran (4), Cemal Reşit Eyüboğlu (4), Numan Kartal (4), Bahri Savcı (4), Cemal Hüsnü Taray (4), Burhanettin Uluç (4), Behice Boran (3), Abidin Dino (3), A. Necati Ganioglu (3), Abdi İpekçi (3), Ahmet Taner Kışlalı (3), Yalçın Küçük (3), Mehmet Seyda (3), Engin Tonguç (3), Fikret Otyam (2) (Özdemir, 1986: 328-333).

⁴³ Hamdi Avcıoğlu, Doğan Avcıoğlu’nun ağabeyidir ve *Yön*’e teknik açıdan katkıları vardır. Gökhan Atılğan’ın İlhan Selçuk ile yaptığı görüşmeden aktardığına göre “...kendisinden büyük olsun küçük olsun yakın çevresinin Hamdi Baba olarak hitap ettiği bir gazeteciydi.” (2020: 240).

⁴⁴ Tam liste için bkz. (Özdemir, 1986: 328-333).

Nitekim *Yön*'ü bağlayan yazılar, 1964 yılında "...imzasız yazılar, başyazılar ve kurucuların yazıları" (Yön, 1964d) şeklinde duyuruldu. Ancak bu durum, *Yön*'ün ideolojik-politik bir hareket olarak diğer yazılarının göz ardı edilmesi anlamına gelmez. Örnek vermek gerekirse Niyazi Berkes'in Osmanlı üretim tarzı ve sosyo-ekonomik tarihsel analizleri veya Sadun Aren'in devletçilik görüşleri, *Yön*'ün ideolojik yapısını oluşturan önemli parçalardır. Ancak bu yazarların tam anlamıyla Yöncü olarak nitelendirilmeleri mümkün değildir. Aren'in "Ben *Yön*'e epey yazı yazdım. Asıl düşüncem tabii partiden [TİP] yanaydı." (2006: 112) ifadesi durumu özetler niteliktedir.

YDH'yi inceleyen diğer çalışmalarda da yukarıda bahsedilen soruna dikkat çekildi. Hikmet Özdemir; Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal, İlhan Selçuk ve İlhami Soysal'ı "...hemen hemen hiç kopmadan başından sonuna kadar birlikte davranma" kriterini öne sürerek, birinci grup yazarlar içerisinde değerlendirdi ve çalışmasını bu izlenimde devam ettirdi (1986: 59-60). Kemal Barış Tıgılı ise birinci gruba Niyazi Berkes, Sadun Aren ve Şevket Süreyya Aydemir'in eklenmesi gerektiği belirtmişti (2005: 34). Bu çalışmada ise, Avcıoğlu "öncü görüş"⁴⁵ olarak ele alındı ve diğer yazarların ona katkı yaptığı veya eleştirdiği noktalar göz önünde bulundurularak değerlendirmeler yapıldı.

Yön dergisi, yayınlandığı dönemde ilgi uyandırmasında yazarları kadar, işlediği konuların genişliğinin de payı bulundu. Dönemin Sol düşünceli aydınları ve sanatçıları, politikadan ekonomiye, sosyolojiden kültür hayatına, sanata, kadar pek çok konuda⁴⁶ *Yön*'de yazdılar (Yanardağ, 2008: 190). Tanıl Bora'nın deyişiyle "...Sol'un ortak düşünce platformu." (2020: 609) oldular.

Doğan Avcıoğlu'nun *Yön*'deki çalışmaları incelendiğinde; 1961'de 2, 1962'de 48, 1963'te 20, 1964'te 10, 1965'te 39, 1966'da 45 ve 1967'de 30 olmak üzere toplamda 194 makale yazdığı tespit edildi. Bu çalışmalarda kullandığı öne çıkan bazı kavramların tablosu şu şekildeydi:

⁴⁵ Merdan Yanardağın da dikkat çektiği üzere Yön Hareketi'nin teorisyeni Doğan Avcıoğlu'ydu (2008: 191).

⁴⁶ Ek olarak, Yöncüler tarafından işlenen konular arasında dış politika, din, sağlık, göç, fuhuş, kadın hakları, sinema, gecekondular, sağlık sorunları, çevre sorunları, eğitim, spor, sanat ve göç gibi konular bulunuyordu.

Tablo 1. Doğan Avcıoğlu'nun Yön Dergisinde Seçilmiş Kavramları Kullanma Sıklığı

	Sosyalizm	Milliyetçilik	Devletçilik	Halkçılık
1962 (47 yazı)	121	22	66	29
1963 (20 yazı)	81	2	6	1
1964 (10 yazı)	2	1	6	1
1965 (38 yazı)	61	17	12	7
1966 (44 yazı)	102	25	6	1
1967 (30 yazı)	43	17	7	2

Tablodan anlaşılacağı üzere Avcıoğlu genellikle sosyalizm kavramını kullanırken, yalnızca 1964 yılında devletçilik kavramı sosyalizmin önüne geçti. Ancak sosyalizm hâlâ işlenen en önemli kavram olarak kaldı. Milliyetçilik kavramı ise özellikle 1964 yılından sonra bir artış gösterdi.

Doğan Avcıoğlu'nun “öncü” rolü, dergideki başyazılarda da ortaya çıktı. *Yön*, 36. sayısında “...okuyucuların arzusunu dikkate alarak” bundan sonra ikinci bir başyazı daha yayınlamaya karar verdi (Yön, 1962o). Bu veriler göz önüne alındığında, *Yön*'de birden fazla baş yazısı çıkan yazarların tablosu şu şekildedir:

Tablo 2. Yön Dergisi Başyazarlar Listesi⁴⁷

	1962	1963	1964	1965	1966	1967	Toplam
Doğan Avcıoğlu	38	13	6	28	38	25	148
Mümtaz Soysal	15	3	6	12	3	0	39
İlhan Selçuk	2	5	0	12	8	2	29
Şevket Süreyya Aydemir	5	5	1	0	1	1	13
Sadun Aren	4	1	0	0	0	0	5
İdris Küçükömer	1	1	2	1	0	0	5
Niyazi Berkes	0	0	3	2	0	0	5
İbrahim Çamlı	0	1	1	1	0	0	3

⁴⁷ Bu tabloda çeviri yazıları, alıntı yazıları, şiirler, bildirimler, konuşmadan yazı formatına dökülen yazılar, birden fazla yazarlı yazılar, imzasız yazılar ve karikatürler dışarıda bırakıldı. Doğan Avcıoğlu'nun 1961'deki iki baş yazısı 1962 yılına dahil edildi.

Fay Kirby (Berkes)	0	1	1	1	0	0	3
Cemal Hüsnü Taray	0	2	0	1	0	0	3
Cahit Tanyol	0	0	0	2	1	0	3
Aslan Başer Kafaoğlu	0	0	0	0	3	0	3
Muammer Aksoy	0	0	0	2	0	0	2
Samim Kocagöz	1	0	0	1	0	0	2
Fethi Naci	0	0	1	1	0	0	2
Gülten Kazgan	0	0	2	0	0	0	2
A. Necati Ganioglu	0	0	0	2	0	0	2
İlhami Soysal	0	0	0	1	1	0	2
Ahmet Taner Kışlalı	0	0	0	0	2	0	2
Aziz Nesin	0	0	0	0	1	1	2
Hilmi Özgen	0	0	0	0	0	2	2

Görüldüğü üzere, Avcıoğlu'nun yazılarının büyük bir kısmı başyazı olarak yayınlandı. Bu durum, Avcıoğlu'nun dergideki öncü rolünü ortaya koymaktaydı. Avcıoğlu tarafından yönetilen siyasal tezlerin incelenmesi, tabuların yıkılmasına neden olan etkenleri keşfetmeyi mümkün kıldı.

2.1.3. Yıkıldığı Tabular

Yön dergisi, yayın hayatı boyunca, geçmişte birçok konunun “tabu”⁴⁸ olarak kabul edilmesinden kurtulmasına yardımcı oldu. İlk yıkılan tabulardan biri ve en önemlisi “sosyalizm”di (Bora, 2020: 609; Tuncay, 2000: 315). 27 Mayıs öncesinde kapalı kapılar arkasında konuşulan sosyalizm, *Yön* ile beraber su yüzüne çıktı (Toker, 1962). *Yön*, sosyalizmi tabu olmaktan çıkarmasına şöyle dikkat çekmişti: “Uzun bir süre önce değil, daha henüz geçen sonbaharda, sosyalizm kelimesi Türkçenin tehlikeli deyimler sözlüğündeydi. YÖN’ün belki de en büyük hizmeti, sosyalizmi artık rahatça söylenebilen ve benimsenen bir kelime haline getirmek olmuştur.” (Yön, 1962m). Dolayısıyla “*Yön*, Sol ideolojinin yaygınlaşmasında ve entelektüel hayatta hegemonik bir etkiye kavuşmasında eşik taşıdır.” (Bora, 2020: 609). Merdan Yanardağ da Tanıl Bora gibi, *Yön*’ün, “...sosyalizmin, bir

⁴⁸ *İlke* dergisi ise bu başarıyı, 1960’larda örgütlü bir işçi sınıfı olmamasıyla ilişkilendirdi (1974: 96).

deyim ve kavram olarak yaygınlaşmasında ve meşrulaşmasından büyük rol oynadı[ğın].”(2008: 189) belirtir. *Yön*’ü birçok noktada eleştiren Dimitir Şişmanov ise “Sosyalizm kavramının kitleler arasında yaygınlaşmasında ve legal bir hüviyet kazanmasında en büyük rolü” *Yön*’e atfeder (1990: 219).

Sadun Aren, *Yön*’ün sosyalizmi tüm Türkiye’ye yaydığını kabul eder. Gökhan Atılğan’ın Aren ile yapmış olduğu görüşme sonucunda, Aren şu ifadeleri kullandı: “Bazen ücra yerlere, Muğla’ya Nevşehir’e gittiğimizde parti yöneticilerine sorardım, nasıl sosyalist oldunuz, diye. Üç cevap alırdım: Ya ailesinden birisi vasıtasıyla ya *Yön* okuyarak ya da Çetin Altan’ın yazılarını takip ederek sosyalist olduklarını söylerlerdi.” (2020: 261-262). Diğer yandan bu durum, *Yön*’ün, “Marx’ın ve Marksizm’in meşruiyet kazanması için ön safta dövüştüklerini” gösterirdi (Atılğan, 2002: 259). Bu noktada Doğan Avcıoğlu’nun *Yön* dergisi için yazdığı başyazı, sosyalizmi Türkiye’de tek çıkar yol olarak benimsemesi ve bu konuyu kamuoyu ile sürekli bir şekilde paylaşmasının etkisi olduğunu söylenebilir. Böylece *Yön* dergisi, sosyalizmin Türkiye’de meşru bir fikir haline getirilmesinin öncüsü oldu.⁴⁹

Yön’ün tabu olmaktan çıkardığı diğer bir konu ise Nazım Hikmet’ti.⁵⁰ 1964 yılında, Nazım’ın bir şiirini yayınlamak suretiyle, Nazım Hikmet tabusunun yıkılmasında öncü bir rol oynadı (Bora, 2020: 165). Yalçın Küçük, *Yön*’ün yapmış olduğu katkıları sıralarken, birinci sırada Nazım Hikmet tabusunun yıkılmasındaki katkısını belirtmişti (T.y.: 52).

Yön, 83. sayısında okuyucularını, *Yön Bir Demagojiyi Daha Yıkıyor* başlığıyla karşıladı. *Yön*’e göre “Nazım Hikmet bir komünisttir. Fakat aynı zamanda şiirimize Anadolu’nun sesini getiren ve Kurtuluş Savaşımızın en güçlü destanını yazan büyük bir Türk

⁴⁹ *Yön* dergisi tarafından gerçekleştirilen sosyalizmi tabu olmaktan çıkarma ve yaygınlaştırma konusundaki bir değerlendirmeye bkz. (Yön, 1967ç).

⁵⁰ Doğan Avcıoğlu, ortaokulda öğrenim görürken, Nazım Hikmet Bursa Hapishanesi’nde tutukluydu. Avcıoğlu, o dönemlerde, Nazım’ı görmek için ziyaretine gitmiş fakat Nazım bu ziyareti kabul etmemişti (Özdemir, 2000: 12). Yıllar sonra “Ciddi adam, beni kabul etmedi.” diye hatırlayacaktı (Küçük, 1997: 623).

şairdir.” (Yön, 1964b). Dolayısıyla *Yön*’e göre “Nazım Hikmet, Türk Kültürünün olduğu kadar, Milli Kurtuluş Savaşımızın da ayrılmaz bir parçasıdır.” (Yön, 1964c).

Yön’ün başlattığı kampanya devam etti. Derginin 86. sayısında İlhami Soysal’ın Nazım’ın mezarı başında fotoğrafı yayınlandı. Fotoğrafın altında İ. Soysal’ın Asya Halkları Enstitüsü’nde Modern Türk Edebiyatı Uzmanı ve Nazım’ın arkadaşı olan Ekber Babayef ile röportajı da yer aldı (1964a). Küçük’ün belirttiğine göre, İ. Soysal’ın yazısı, büyük yankı uyandırmış ve okuyanları ağlatmıştı (T.y.: 53). *Yön*, başlattığı bu kampanyayı sonunda başarıyla sonuçlandırdı. Derginin 122. sayısında, “Bugün artık, Nazım’ın şiir kitapları basılmakta, çeşitli dergilerde şiirleri yer almaktadır. Demagoji yıkılmıştır.” (Yön, 1964ç) şeklinde bir açıklama yaparak kampanyayı sonlandırdı.⁵¹

Yön’ün yıktığı diğer bir tabu ise Kürt meselesine⁵² ilişkindi. Hamdi Bozarslan’ın dikkat çektiği üzere “Ahmet Hamdi Başar’ın *Barış Dünyası* dergisinde Doğu sorununu ele alması, *Yön* dergisinde devam edecek önemli bir tartışmaya yol açmıştı. Böylelikle Cumhuriyet tarihinin en önemli tabularından birisi fiilen yıkılmıştı.” (2008: 853).

Yön, dış politika alanındaki tabuları da yıktı. Mert Dikici’nin belirttiği gibi “...o zamana kadar partiler üstü tanımlanan dış politika uygulamalarını sorgulamıştır.” (2009: 163). Doğan Avcıoğlu, *Yön*’ün 148. sayısında incelediği Türkiye dış politika ilişkileri hakkındaki yazısının giriş cümlesinde, “Dış politikada uyduluktan kurtulma ve bağımsızlığa yönelme zorunluluğu artık anlaşılmıştır.” ifadelerini kullanarak bağımsız bir dış politika gerekliliğine dikkat çekmişti. Dış politikanın bağımsızlığı için “...büyük komşu Sovyetler Birliği ile ekonomik, politik ve kültürel ilişkileri” geliştirmenin gerekli olduğu vurgulandı (1966ö).⁵³

⁵¹ Demagoji yıkılmıştı fakat Nazım Hikmet’in üzerine çalışılması ve araştırılması gerekliydi. Doğan Avcıoğlu’nun Şevket Süreyya Aydemir ile Nazım Hikmet’in hayat hikayesine ilişkin (siyasi görüşleri dahil) yaptığı röportajlar için bkz. (Yön, 1967a, 1967b, 1967c). Nazım Hikmet’in Atatürk’e yazdığı mektup için bkz. (Yön, 1967d).

⁵² Kürt meselesi, sosyalizmin enternasyonal yönüyle çelişik bir sorundu. Bu sorun, çalışmanın dördüncü bölümünde incelendi.

⁵³ Avcıoğlu’nun benzer bir vurgusu için bkz. (1965ü).

Yön'ün 156. sayısının kapağı *Dış Politika Tabuları* başlığını taşıyordu. Avcıoğlu, 156. sayıdaki yazısında, iktidardaki kişilerin klasik düzenlemelerin politikasını benimsemelerine ve bu politikanın köklü tabulara dayandığına dikkat çekti. Köklü tabuları aşmak için, “kökleşmiş tabuları, enine, boyuna sabırla tartışmak” gerektiğini vurgulamıştı (Avcıoğlu, 1966p). *Yön* dergisi, dış politikaya ilişkin olarak tartışılması tabu olan konuları sayfalarına taşıdı.

Yön dergisinin tabu yıkıcı özelliği, Türkiye'deki geleneksel düşünce kalıplarını ve toplumsal normları sorgulamaya, eleştirmeye ve değiştirmeye yönelik bir duruş sergilemesinden kaynaklandı. Dergi, 1961 sonunda yayın hayatına girdiği dönemde, toplumda köklü bir değişim ve demokratikleşme taleplerinin yükseldiği bir döneme denk geldi. Bu nedenle, derginin yayın politikası da bu taleplere cevap verir şekilde biçimlendi. *Yön*'ün kapatılmasının da kurumsal düzeyde incelenmesi mümkündür.

2.1.4. Kapanışı ve Etkileri

Yön dergisi, iki kez kapatıldı. Birincisi mahkeme kararı, ikincisi kendi isteği sonucuydu. İlk kapanmanın sinyalleri, 23 Mayıs 1963'te (derginin 75. Sayısı) verildi. Eski Milli Eğitim Bakanı olan Cemal Hüsnü Taray'ın *Kim Sorumlu* başlıklı başyazısından dolayı *Yön*'e sözlü uyarı yapıldı. İlerleyen süreçte Bahri Savcı'nın *Karşı İhtilal Akımı*⁵⁴ yazısından dolayı (derginin 77. Sayısı), 5 Haziran 1963 tarihinde Sıkı Yönetim Komutanlığı tarafından *Yön* dergisi kapatıldı.⁵⁵ Orgeneral Cemal Tural'ın imzasıyla yapılan savunmaya göre “Her iki yazınında...tektik edildiği takdirde, milli menfaatlere aykırı bulunduğu ve Sıkıyönetim Komutanlığınca yapılan ikaz ve yayımlanan tebliğlere riayet edilmediği” (Yön, 1964a) gerekçesi öne sürüldü.

⁵⁴ *Yön*'ün kapanmasına sebep olan bu yazı aslında, Prof. Bahri Savcı'nın Siyasal Bilgiler Fakültesi tarafından yayınlanan *Demokrasimiz Üzerine Düşünceler* kitabının 38-40 sayfalarından alıntıdır (Özdemir, 1986: 56).

⁵⁵ Doğan Avcıoğlu, *Yön*'ün kapatılmasından sonra TÜRK-İŞ Araştırma Merkezi Müdürü olarak görev yapmaya başladı. Gökhan Atılğan'ın iddiasına göre bu dönemde (1963-1965) yedi yazı kaleme aldı (2020: 178). Fakat tespit edebildiğim kadarıyla “müdür” sıfatı ile dokuz ve müdürlükten ayrıldıktan sonra altı yazı olmak üzere toplam 15 yazı kaleme aldı. Bkz. (1963f, 1963g, 1964ç, 1964e, 1964f, 1964g, 1964ğ, 1964h, 1965m, 1965n, 1965o, 1965ö, 1965p, 1965r, 1965s).

Yön, 25 Eylül 1964 tarihinde yeniden yayın hayatına başladı. Gökhan Atılğan'ın dikkat çektiği üzere “*Yön*, çok partili siyasi hayata geçildikten sonra en uzun süreyle kapalı tutulan yayın organıydı; 1946'dan beri hiçbir yayın organı 14 ay süreyle susturulmamıştı.” (2020: 177). Bu durum, *Yön*'e karşı oluşan antipatiyi de gözler önüne seriyordu.

Toplam olarak 222 sayı çıkaran *Yön*, 30 Haziran 1967'ye kadar yayın hayatını sürdürdü. İkinci kez kapanması kendi istekleri üzerine veya Doğan Avcıoğlu'nun isteği üzerine gerçekleşti. Atılğan'ın İlhan Selçuk'tan edindiği bilgiye göre kapatılma kararını Avcıoğlu tek başına verdi. Derginin devam etmesi taraftarı⁵⁶ olduğunu bildiren Selçuk şöyle demişti: “Doğan, gelinen noktada artık yönümüzün tayin edildiğini düşündü... Bazı insanlar çok tepki duydular, niye kapatıyor *Yön*'ü diye. Kimileri ‘benim dergimi kapatmaya ne hakkın var?’ diye eleştirdiler...” (Atılğan, 2020: 261).⁵⁷ İlerleyen süreçte Avcıoğlu, Fikret Otyam'ın “*Yön*'ü neden kapattınız?” sorusuna “*Türkiye'nin Düzeni*'ni yazmak için” cevabını verdi (Otyam, 1969). Bu bilgilerden ulaşılan sonuca göre, derginin kapatılmasında Avcıoğlu'nun kararı etkili oldu.

Yön dergisi kapandığı halde, etkileri hâlâ devam etmekteydi.⁵⁸ Selçuk'un, derginin ilk kez kapandıktan sonra tekrar açıldığında belirttiği gibi “*Yön* sadece bir dergi değil, bir akımdı.” Bu nedenle, Selçuk'un tarifi gereği, “*Yön* çıkmasa da vardır. Yayılacaktır, yürüyecektir...geçmiş onunla beraber, gelecek onunla beraberdir.” (1964a). *Yön*, bir akımdı.

Atılğan'ın 1968 dönemin gençlik liderlerinden olan Aydın Çubukçu ile yaptığı görüşmeden aktardığına göre: “Günümüzde *Yön* koleksiyonunu karıştıran herkes Türkiye'nin o dönemdeki tarihi, iktisadi bütün özellikleri hakkında net bilgiler edinebilir. Aradan 40 yıla yakın bir zaman geçmesine rağmen *Yön*'ün benzeri daha yapılmamıştır.” (2020: 263). Ertuğrul Kürkçü de Yöncülerin siyasal bir akım olma yönündeki başarısını şu şekilde paylaşır: “Bence *Yön* dergisi, kelimenin teknik anlamında dergi olarak, daha

⁵⁶ Cahit Tanyol, *Yön*'ün yayınlanmasının devam etmesi gerektiğine inanıyordu. Bununla ilgili olarak bkz. (2000: 305).

⁵⁷ İlhan Selçuk, 1995 yılında *Cumhuriyet*'te yazdığı *2000'e 5 Var* başlıklı yazısında da bunu belirtir (Selçuk, 1995).

⁵⁸ Kanımca burada yazılanlar, *Devrim* gazetesi için de geçerlidir.

başarılısı yapılmamış bir politik hareket dergisidir. Bunu rahatlıkla söyleyebilirim". Kürkçü, *Yön*'ün en çok *Iskra*'ya benzediğini ve daha sonra çıkan Sol dergilerde (kendisinin yazar olarak bulunduğu dergiler dahil) o başarıyı hiç görmediğini ifade etti (2020: 263).⁵⁹ Haluk Yurtsever ise "YÖN, Türkiye yakın tarihinin en etkili aydın hareketlerinden biri oldu. 1960'lardan bu yana, bu kadar çeşitli renk, eğilim ve sayıda aydının bir araya geldiği başka bir toplanma merkezi oluşmadı." (2020: 48) görüşündeydi. *Yön*, hâlâ aktüelde tartışılan birçok konuda referans ve karşı referans olarak gösterilmeye devam ediyor. *Yön*'ü oluşturan kadronun parti altında örgütlenme girişimi olarak TÇP incelenebilir.

2.2. Örgütlenme Denemesi: Türkiye Çalışanlar Partisi

Türkiye, 1961 Anayasası'nın getirdiği görece özgürlük ortamı ile Sol'a açılmaya başladı. Sol kitleyi, CHP dışında TİP de kucaklamaya çalışıyordu. Ancak, 15 Ekim 1961 genel seçimlerine hazırlanırken TİP yeterli varlık gösteremedi ve Genel Başkanı Avni Erakalın'ın Yeni Türkiye Partisi'nden aday gösterilmesi nedeniyle görevinden ayrılmak zorunda kaldı. Bu nedenle, TİP seçimlerine katılamadı. Bu durumda, Türk-İş (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu) çevresinde, bu kitleyi kucaklayacak bir parti fikri doğdu.⁶⁰ TÇP.⁶¹

TÇP girişimi ve *Yön* arasındaki ilişki⁶² iki aşamada incelenebilir: Birincisi, girişime öncülük eden kişiler arasında *Yön* yazarlarının ağırlıkta bulunması. İkincisi, girişimin siyasal tezlerinin *Yön*'ün siyasal tezleri ile paralellik göstermesi.⁶³

⁵⁹ Kürkçü'nün hemen hemen paralel olan bir yorumu ise şöyleydi: "Yayıncılık ve içerik açısından ise ilk sayısının yayınlanışının üzerinden otuz yıl geçtikten sonra bile *Yön*'ün -*Ant* ve *Türk Solu*'yla birlikte- hâlâ daha iyisi yapılamamış birkaç yayın organından biri olduğu söylenebilir." (1988: 2006).

⁶⁰ Seyfi Demirsoy ve Ziya Hepbir, bir dış seyahat sırasında yeni bir parti kurma fikrini ortaya attı (Yön, 1962n).

⁶¹ Aslında partinin ismi ilk olarak, 1 Ocak 1962 tarihinde Sosyal Güvenlik Partisi olarak belirtildi (Akis, 1962a). Daha sonra bu ismin anlaşılması zor bulunduğu için 22 Ocak 1962 tarihinde Türkiye Sosyalist Partisi ismi ortaya atıldı (Akis, 1962c). Fakat *Yön*, 27 Aralık 1962 tarihinde bu girişimi "Çalışanlar Partisi" olarak çoktan duyurmuştu (Yön, 1961e). Parti girişiminin isminin belirlenmesinde *Yön*'ün etkisi, aradaki sıcak temaların göstergesiydi.

⁶² *Yön*, TÇP girişiminin kendileri tarafından yönlendirildiğini reddetmişti (Bkz. Yön, 1966g, 1966ğ).

⁶³ *Yön*'ün TÇP'yi etkilediği ve şekillendirdiği gibi TÇP de *Yön*'ü etkiledi. 15. sayısında *Yön*, kendisini "Çalışanların Gazetesi" (Yön, 1962u) olarak tanımlandı.

2.2.1. Örgütsel Yapısı

TÇP girişimine Seyfi Demirsoy öncülük etti ancak, parti başkanlığını kabul etmedi. TÇP'nin sadece bir "girişim" olarak kalması nedeniyle, kurucularına ilişkin söylemler karmaşıklık barındırmaktadır. Yine de TÇP'nin başkanlığı için bazı isimler üzerinde duruldu. Tespit edilebildiği kadarıyla başkanlık için ilk ismi *Yön*, "...büyük ihtimalle Profesör Orhan Tuna" (1962ae) şeklinde duyurdu. Devamında adı geçen isimlerden "...birisi 'profesyonel tüzükçü' Muammer Aksoy, diğeri ise Sadun Aren'di. Bir başka isim ise...Bahri Savcı" (Akis, 1962b) oldu. Aren'in belirttiğine göre kendisini parti içerisine sokan Muammer Aksoy'du (2006: 109). Parti başkanlığı için düşünülen bir başka isim eski İzmir Valisi ve senatör Burhaneddin Uluç'tu (Yön, 1962l). Diğer taraftan Ahmet Dokur'un iddiasına göre Cemal Madanoğlu da başkan olarak düşünüldü (Dokur, 1966).⁶⁴

Nitekim *Yön* dergisi, "...memleketin ilerici kuvvetlerinin bir araya gelerek teşkilatlanmaları, seslerini daha iyi duyurabilme yollarını aramaları" bağlamında TÇP'yi "ümit kaynağı" olarak gördü (Yön, 1962ş). *Yön* başyazarı ve kurucusu Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal, İlhami Soysal, Sadun Aren, Türkkaya Ataöv ve Muammer Aksoy, TÇP'nin programının ve tüzüğünün hazırlanmasında görev aldılar (Atılğan, 2020: 269). Bu bağlamda, TÇP girişimi Yöncü kadro tarafından şekillendi. Bu duruma ek olarak politik eğilimleri de Yöncü kadro tarafından şekillendirildi.

2.2.2. Politik Eğilimi

TÇP ile *Yön* dergisi arasında "...politik-ideolojik" bir bağ olduğu ortadadır (Çelik, 2010: 126). *Akis* dergisine göre TÇP girişimine öncülük eden Seyfi Demirsoy: "...çalışanları bir çatı altında toplayacak olan dev partinin sosyalist eğilimli olacağını ve *Yön* dergisindeki bildirinden kuvvet alacağını Yöncü Doğan Avcıoğlu'nun gözlerinin içine

⁶⁴ Ahmet Dokur, tüzük ve programın tartışmaları yapılan bir ortamda, Seyfi Demirsoy telefonla arandığını ve dönüşünde "...büyük müjdem var, sayın Cemal Madanoğlu başkanlığımızı kabul etti." dediğini iddia ediyor. Bu olay üzerine, sendikacı Derviş Koç: Benim ağabeyim dururken başka başkan olmaz diye bağırır ve ağabeyi Alparslan Türkeş'i ileri sürmüştür." (Dokur, 1966).

baka baka söyledi.” (Akis, 1962b). Daha net bir ifade ile, TÇP girişiminin siyasal yönelimi, Yöncü kadro tarafından şekillendi.

TÇP girişimi, *Yön*’ün ikinci sayısında (1961 sonunda) duyuruldu. *Çalışanlar*⁶⁵ *Partisi* başlığı taşıyan bu yazı aslında Yöncülerin neden TÇP girişimine önem verdiklerini de açıklamaktaydı. Bunun birinci nedeni “...sendikacıların umut bağladığı CHP’nin⁶⁶, kurtlay kararına rağmen işçi adaylarını bir kenara iterek...işçi liderlerinde hayal kırıklığı doğur[masından]” kaynaklandı. Dolayısıyla CHP, *Yön*’ün istediği reformları gerçekleştirmek bir parti değildi. Diğer bir neden ise TİP’in “...ilk adımda aydınları saf dışı bırakarak kendi başlarına parti kurmak” isteğiydi. TİP “...yalnız işçi sınıfının değil memleketin bütününü göz önünde bulundurma gerektiği hakkındaki telkinlere...aldırış etmedi.” ve *Yön*’ün ifadesiyle “...sözde bir teşkilat” olarak kaldı (Yön, 1961e).⁶⁷ TÇP, “...yalnız işçi kütlelerini değil, aynı zamanda ileri ve devletçi tutumda olan fikir işçilerini, bilim adamlarını ve gençleri de parti bünyesinde bir araya getirmeyi” hedefliyordu (Yön, 1962k). Parti’nin başarısı bu hedefe bağlıydı (Yön, 1962s). Fakat diğer yandan “...en büyük dayanağın yine de işçi kütlesi olacağı” hatırlatılıyordu (Yön, 1962l).⁶⁸ Nitekim kanımca ilgi çekicidir ki *Yön*, TİP-TÇP tartışmalarına yer verirken, TİP’in TÇP’ye eninde sonunda katılmasını bekliyordu (Yön, 1962ac).

Taslak halinde bulunan TÇP tüzüğü incelendiğinde *Yön*’ün siyasi tezleri ile paralel olduğu görülr. Parti, kendisini “devletçi” ve “özel teşebbüse karşı” olarak tanımladı. Diğer yandan “...hızlı kalkınmanın, çalışan kütleleri sefaletle sürüklemekten sosyal adalet ve

⁶⁵ *İlke* dergisi Yön-Devrim Hareketi’ni TÇP girişimi üzerinden eleştirirken “alışanlar” kavramını “tutucu ve reformist” olarak değerlendirmektedir. Dergi, bu konuda şöyle belirtmektedir: “alışanlar deyimi genellikle burjuvazinin ve batı finans kapitalin kullandığı bir terimdir, ‘emekçilere’ ve özellikle ‘işçi sınıfı’ teriminden kaçan burjuvazi ‘alışanlar’ diye muğlak ve esnek bir kavram çıkarak, sınıf gerçeğini örtbas etmek ister.” (1974: 96).

⁶⁶ Aziz elik’in, Mümtaz Soysal ile görüşmesinden aktardığına göre, Bülent Ecevit *Yön*’ün CHP dışındaki girişimlerinden rahatsızdı ve Doğan Avcıoğlu da CHP’de istenmiyordu. Aslında Avcıoğlu, CHP’den milletvekilliği teklifi beklemişti fakat böyle bir teklifi olmadı. M. Soysal şöyle diyordu: “Sanırım ‘CHP ile olmaz’ noktasında sendikacılarla bir örtüşme bir keşişme oldu.” (elik, 2010: 119). Fakat iktidar stratejisinde görüldüğu üzere Avcıoğlu’nun 1967’ye kadar CHP’deki ilerici kanadı desteklemesi M. Soysal’ın iddiasıyla örtüşmemektedir.

⁶⁷ Mustafa şener de benzer nedenlere dikkat çekmektedir (2015: 80).

⁶⁸ İlerleyen süreçte, partinin kuruluşuna işçi liderlerinin öncülük yapması da bu konudaki söylevlerinin somuta döküldüğünü kanıttır (Bkz. Yön, 1962t).

demokrasi içinde gerçekleşmesi imkânı ancak yeni ve geniş bir devletçilik anlayışında bulur.” şeklinde görüşünü ortaya koydu. Bu bağlamda amaçları “...çalışmayı toplumun en üstün değerlerinden biri haline getirmek, herkes için çalışma imkânı yaratmak, çalışanların haklarını koruma, sosyal adalet ve demokrasi içerisinde hızla kalkınmayı gerçekleştirmek[ti].” (Yön, 1962k).

Gökhan Atılğan tarafından dikkat çekildiği üzere, Yöncüler TÇP çalışmalarına katılarak iki önemli rol oynadılar. Birincisi, partiyi işçi sınıfı ile sınırlandırmadan kendi görüşlerine uygun olarak geniş bir kitlesel zemine oturtmaya çalışmaktı. İkincisi ise, parti programını kendi siyasal tezlerine göre şekillendirmektir (Atılğan, 2018b: 601). TÇP’nin sadece bir girişim olarak kalmasına rağmen, *Yön* ve Türk-İş Sendikası arasındaki sıcak ilişki devam etti.⁶⁹ İlerleyen süreçte Avcıoğlu, Türk-İş Araştırma Merkezi Müdürü oldu. Kanımca 8 Nisan 1966’da yayınlanan *Sendikacılarımıza Sunulur* başlıklı yazıda “Sendikalarımız, hâlâ Amerikan Hükümetinden ve sendikal kuruluşlarından para almaktadır.”⁷⁰ (Yön, 1966a) iddiasından sonra ipler tamamen koptu. *Türk-İş* dergisi “Türk İşçi Hareketini tanımayana sunulur....” başlıklı bir yazı yayınlayarak iddiaları reddetti (Türk-İş, 1966). TÇP girişimi başarısız olduğundan *Yön*, TİP’e eklemelenebilirdi. Atılğan’a göre TİP’e eklemelenebilmeleri iki nedenden dolayı gerçekleşmedi: Birincisi TİP’in iktidar stratejisini işçi sınıfı önderliğinde çiziliyordu. İkincisi, teorik olarak sosyalizm kavrayışlarının farklı olmasından kaynaklanıyordu (Atılğan, 2020: 271-272). Böyle bir ortamda *Yön*, kendi yolunu çizdi ve siyasal tezlerini daha geniş kitlelere yaymak adına SKD’yi kurdu.

2.3. Sosyalist Kültür Derneği

1962 yılının sonuna doğru aralarında *Yön* yazarlarının da bulunduğu bir grup aydın, sosyalizmi yaymak amacıyla bir dernek kurma girişiminde bulundu. *Yön*’ün 26. sayısında bu girişimin ilk izlenimleri görüldü. Mümtaz Soysal, daha geniş faaliyetlere ihtiyaç

⁶⁹ Gökhan Atılğan’ın SKD başkanı Osman Nuri Torun ile yaptığı görüşmeden aktardığına göre Türk-İş Başkanı Seyfi Demirsoy ve Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç, derneğin tüzüğünü imzalamışlarsa da, daha sonraki çalışmalara katılmadılar (2020: 274).

⁷⁰ Aynı iddiayı, Mehmet Ali Aybar 1963 yılında öne sürdü (Bkz. 1968: 264).

duyduğunu belirterek, sosyalist görüşlerin ortaya konulması gerektiğini vurguladı (1962c). Doğan Avcıoğlu da *Yön*'ün 35. sayısında, halk yığınlarının aydınlarından tarafından teşkilatlandırılması gerektiğini öne sürmüştür (1962s).

Yöncülerin hissettiği bir eksiklik sonucu, SKD'nin kuruluşu *Yön*'ün 53. sayısına denk düştü. 19 Aralık 1962 tarihli 53. sayı *Sosyalist Kültür Derneği Kuruluyor* kapağıyla çıktı. Kurulduğu⁷¹ haberi ise 1963 yılının başında (56. sayıda) verildi (Yön, 1963b). M. Soysal, SKD'yi "...*Yön*'ün bir ürünü, onunla yayılan düşüncelerin ilk ağızda toplumdaki çeşitli çevrelerce benimsenişin bir sonucu." olarak tanımlamaktaydı (1988: 2022). SKD, sosyalizme inanan bu çeşitli çevreleri bir araya getirmek amacıyla kuruldu. Mihri Belli ve Sevim Belli'nin iddiasına göre derneğin ismi "...ilerici üniversite gençliği" tarafından verildi (Açıkkaya, 2009: 223).

2.3.1. Kuruluş Amacı

SKD kurulurken, *Yön*'dekine benzer şekilde bir bildiri⁷² (1963h), tüzük ve tüzüğün altında aydınların imzasını topladı. İmzayı atanlar derneğin kurucuları⁷³ oldu. Derneğin tüzüğüne göre, "...emek, toplumun temel değeri" olarak tanımlandı. Kuruluş amaçlarını ise "...her türlü sömürücülüğü ortadan kaldıracak olan gerçek bir demokrasi düzeninin kurulması için gerekli koşulları bilim ışığı altında..., böyle bir düzenin kültür temellerini araştırır ve bunların yayılması..." olarak belirttiler (Yön, 1962j). Derneğin başkanı Osman Nuri Torun, Mehmet Ali Aybar'a verdiği röportajda paralel şekilde amaçlarını: "...Türk toplumunun içinde yaşadığı koşulları incelemekte, bu gerçekler karşısında toplumumuzun hızlı ve sosyal adalet içinde bir kalkınmayı gerçekleştirecek...bilimsel yolları, bilimsel

⁷¹ SKD'nin tam olarak hangi tarihte kurulduğu belli değildir. Mümtaz Soysal ve Gökhan Atılğan 1963 başlarını, Hikmet Özdemir ise 1962 sonlarını işaret eder (Atılğan, 2020: 276). Cumhuriyet ve Milliyet gazetesinin 19 Aralık 1962 tarihinde SKD'nin kurulduğunu duyurması (Milliyet, 1962; Cumhuriyet, 1962) nedeniyle, Hikmet Özdemir'in görüşüne katılıyorum. SKD'nin muhtemelen 1963 öncesinde, hatta *Yön*'ün kuruluşundan bir sene sonrasına denk gelen 18-20 Aralık 1962 tarihlerinde kurulmuş olması düşünülebilir. Diğer yandan, 56. sayıya kadar ortak bir tüzük ve bildirinin olmaması bu bilgiyi şüpheli kılar.

⁷² SKD Bildirisi tam metni için bkz. Ek-3.

⁷³ Kurucular ve tüzüğü imzalayanlar listesi için bkz. Ek-4.

yollarla ortaya çıkarmaya çalışmak.” şeklinde tarif etti (Aybar, 1963). Cahit Talas, Ş. A. Şahintürk ile yaptığı görüşmesinde, şöyle belirtmişti:

Derneğin kuruluş amacı, Türk toplumunun tarihsel ve sosyal gelişimi sonucu sosyalizmi araştırmak ve incelemektir. Hareket ettiği nokta doğrudan doğruya Türk toplumunun tarihsel gelişmesinde sosyalizmin nasıl mümkün olacağıdır. Bu ne yönde mümkündür benim araştırdığım nokta buydu (2004: 129).

Dernek, amaçlarını gerçekleştirmek için tartışma ortamı yaratmayı hedefledi. Bu ortamda “...varılan sonuçları demeçler, konferanslar, açık oturumlar, broşürler, kitap yoluyla” yaymaya çalıştı (Yön, 1962j). Bu nedenle, *Yön*, “...dünyada sözü geçen bilim, felsefe ve sanat adamlarının ne düşündüğünü” (Avcıoğlu, 1963a) okuyuculara aktarmaya başladı. Sadun Aren de bu amacı şöyle destekledi:

SKD, son iki senedir hızla gelişmekte olan sosyalist hareketin yeni bir hamlesi olmak bakımından büyük bir mana ve önem taşımaktadır. Dernekle, Sosyalist hareket müesseseseleşmiş bir bilimsel temel kazanmış oluyor. Gerçekten, SKD dünyanın ve Türkiye’nin bugünkü şartlarına uygun bir sosyalizmin niteliklerini araştırma ve tartışma meydanı olacaktır. Memleketin sosyalist aydınları, siyasi endişelerinin dışında olmanın rahatlığı içinde, burada birbirleriyle buluşacak, tanışacak ve sosyalizmi bir yaşantı olarak tanıyacak ve tanıtacaktırlar. Bunun memleketimizin bilimsel ve kültürel hayatına getireceği canlılık ve katkısı büyük olacaktır (1963a).

SKD’nin kuruluş amaçları, Yöncüler tarafından belirlendi ve bu nedenle derneğin örgütsel yapısı da Yöncüler tarafından kontrol edildi. SKD-*Yön* arasındaki ilişkiyi çözmek, derneğin örgütsel yapısını incelemekle mümkündür.

2.3.2. Örgütsel Yapısı

SKD’nin yönetim kurulu seçimlerinde: Genel Başkanlık DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) eski Müsteşarı Osman Nuri Torun’a, Genel Sekreterlik Sosyal Planlama Dairesi eski başkanı Necat Erder’e, Araştırma ve dokümantasyon işlerine DPT eski İktisadi Planlama Dairesi Başkanı Atilla Karaosmanoğlu’na, neşriyat ve konferans işlerine Doğan Av-

cioğlu, Maliye müfettişi Adnan Başer mali işleri, muhasipliği Güney Özcebe, teşkilatlanma işlerini CHP Hatay Milletvekili Sırrı Hocaoglu ve Avukat Cemal Reşit Eyüboğlu, koordinasyon işlerini Prof. Cahit Tanyol üstlendi (Yön, 1963b).⁷⁴ M. Soysal'a göre dernek yönetimi, Yöncülerden çok bürokraside ve politikada önemli yerleri bulunanlara bırakıldı. Bunu yapmalarındaki amaç derneğin yerleşik düzende uyandıracağı tepkileri azaltmaktı (1988: 2022). Ancak, sonuçta beklenenin aksine bu durum gerçekleşmedi.

SKD kurucuları ve yöneticilerinde *Yön* dergisinin önde gelen yazarlarının ve kurucularının bulunması, Yöncü grubun SKD'nin yönetiminde önderlik etmesinin açık bir işaretiydi. Ayrıca, SKD çalışmalarını *Yön*'de büyük bir özen ve titizlikle okuyuculara aktarılması da *Yön* ve SKD arasındaki bağlantının kanıtı niteliğindeydi. Bu bağlantı, daha önce belirtildiği üzere SKD'nin hedef ve amaçlarının *Yön* tarafından paylaşılması ve desteklenmesiyle de pekişti.

Derneğin genel merkezi Ankara'ydı (Yön, 1963g). Ek olarak İstanbul ve Ankara'da şubeleri vardı. Atılğan'ın Tarık Ziya Ekinci ile yaptığı görüşmede Ekinci, SKD'nin Diyarbakır Şubesi'nin nasıl kurulduğunu şu şekilde anlattı:

Yön'e bir mektup yazmıştım. O mektubuma karşılık Doğan da bana bir mektup yazdı. O mektupta, SKD adlı bir dernek kurmak istediklerini ve beni de derneğin kurucusu yapmak istediğini yazıyordu. Bu öneriyi kabul ettim ve Doğan bana kurucu üye olabilmek için gereken evrakları gönderdi. Böylece Doğan beni SKD'nin kurucuları arasına aldı. Ondan sonra ben, Diyarbakır'da SKD şubesi açılmasını önerdim. Doğan da bunu tasvip etti ve "Diyarbakır'da da şubemizin açılması iyi olur" dedi. 1963'ün mart ayında SKD'nin Diyarbakır şubesini kurmuş olduk (2020: 281).

SKD, 1966 yılında patlak veren TİP tartışmalarının bir konusu olarak da öne çıktı. Bunun yanı sıra, kuruluş aşamasında hem olumlu hem de olumsuz eleştiriler aldı. İncelemekte fayda bulunmaktadır.

⁷⁴ Derneğin kurucularının, eski DPT yöneticileri olması, o dönemde cereyan eden DPT'nin sosyalist olup olmadığına ilişkin tartışmalara yön verdi. Örneğin *Akis* dergisi Karaosmanoğlu, Torun ve Erder'in fotoğrafını paylaşarak "Aaa! Hani sosyalist değillerdi?.." şeklinde yorumu paylaştı (Akis, 1963). Diğer taraftan Dimitir Şişmanov'a göre yukarıda adı geçen kişiler burjuva bilim adamıydı (Şişmanov, 1990: 220).

2.3.3. Yankılar/Tepkiler

SKD'nin yapısı, amacı ve yönetimi gibi faktörlerden dolayı yurt içinde ve yurtdışında farklı eleştiriler aldı. Yurt içindeki yankılarını *Yön* şöyle aktardı: “Diyarbakır, Muş, İzmir, Bursa ve İstanbul gibi illerden ve Ayvalık’tan daha dernek kurulmadan şubeler açma teklifleri geldi. İstanbul’dan 200 öğrenci *Yön*’de kuruluş haberini okur okumaz, üye olmak için toplu halde müracaat ettiler. Ankara’da da dernek merkezi üye olmak isteyenlerin istilasına uğradı.” (Yön, 1963b).

İlerleyen süreçte “Çetin Altan *Milliyet*’te, İlhan Selçuk *Cumhuriyet*’te birer yazı yazarak, bir çıkmaz içinde bulunan memleketimizin gelişmesinden derneğin oynayabileceği önemli rolü belirttiler. *Forum* Dergisi de dernek hakkındaki eski olumsuz tutumunu düzelterek” olumlu ifadelerle yer verdi (Yön, 1963c). Cahit Tanyol *Cumhuriyet*’te “Türkiye gibi uzun yıllardan beri sosyalist kültürün kıt ve çorak olduğu memlekette SKD’nin kurulması bu alanda ilk ciddi adım olsa gerek.” (Tanyol, 1963) şeklinde yorumunu belirtti.

Derneğin kuruluşuna ilişkin olumsuz tepkiler de geldi. Aydın Yalçın, SKD’nin emeği en üstün değer saymasını “Marksist emek-değer nazariyesinin tipik bir örneği” olarak gösterdi ve bildiriye “...sınıf mücadelesini istemenin delili saymıştı.” (Yön, 1963g). Diğer bir tepki ise TİP’ten geldi. İlhami Soysal’ın belirttiğine göre, TİP “...teşkilatlarına bir genelge göndererek, derneğe üye olunmamasını ve uzak durulmasını” talep etti (Soysal İ. , 1966). Ardından, TİP Genel Başkanı Aybar, *Sosyal Adalet* dergisinde Osman Nuri Torun ile röportajı yayınlandı. Aybar’ın, “Derneğin, Türkiye’de sosyalizmin gerçekleşmesi konusunda bütün ilerici hareketler ve özellikle TİP konusunda durum ve tutumu nedir?” sorusuna karşılık Torun, “Dernek, gayesi politik olmayan kuruluştur. Bu sebepten siyasi partilerle⁷⁵ bir ilgisi yoktur. Ancak Dernek çalışmaları herkese açık olduğu gibi siyasi partilerin üyelerine de açıktır.” yanıtını verdi. (Aybar, 1963). Bu yanıt üzerine Aybar, 66 kişilik bir listeyi TİP’li oldukları belirtilerek kurucular listesine alınmasını

⁷⁵ Nitekim Atılğan’ın Mümtaz Soysal’la röportajından aktardığına göre “Doğan Avcıoğlu ile birlikte SKD kurma planları yaparken partileşme fikrini taşıyorlardı.” (Atılğan, 2020: 172). Fakat Yöncüler, bunu açıkça belirtmekten daima kaçındı. İlhami Soysal, *Akis*’e yazdığı bir okuyucu mektubunda SKD’nin hiçbir zaman parti olmayı düşünmediğini ve bunun yetkili sözcüler tarafından açıkça belirtildiğini ifade etmişti (Akis, 1967). SKD’nin partileşme amacı taşımadığı *Yön* tarafından da belirtilmişti (Yön, 1966g).

istedi. Oysa dernek, "... kurucuların mensup bulundukları siyasi partilerdeki sıfatlarına değil, bir gün sosyalist dünya görüşlerine inanıp inanmadıklarına bakılan bir dernek olma yolundaydı." (Soysal İ. , 1966). Bu nedenle Aybar'ın teklifi kabul edilmedi.

SKD'ye ilişkin yurtdışından da yankılar geldi. Londra'daki Sosyalist Enternasyonal Bürosu'nda SKD, konuşma konusu yapıldı. Üyeler, SKD kuruluşunu sevinçle ve ilgiyle karşıladı. Hatta Sosyalist Enternasyonal'in genel sekreteri Albert Carthy, SKD'ye olumlu düşüncelerini belirttiği bir mektup yazdı. Aynı şekilde Alman Sosyalist Demokrat Partisi'ne bir mektupla ne gibi yardımlarda bulunabileceğini sordu (Yön, 1963d).

SKD'ye ilişkin yurtdışından olumsuz tepkiler de geldi. Örneğin Amerika'nın en önemli gazetelerinden biri olan *Christian Science Monitor* SKD ve *Yön* hakkında bir yazı yayınladı. Gazete, durumu "Türkiye gibi gayet milliyetçi ve dindar bir cemiyetin okumuş üyelerinin Marks'ın prensiplerine istinat eden bir sisteme doğru kuvvetle kayması bizatihi bir ihtilal hareketidir." şeklinde yorumladı (Yön, 1963ç). SKD, *Yön* ile yükselişe geçti fakat *Devrim* ile beraber giderek sönümlendi.

2.3.4. Kapanışı

Derneğin en önemli faaliyetlerinden biri, "Cumartesi Toplantıları" adı altında verilen konferanslarıydı.⁷⁶ Gökhan Atılğan'ın Osman Nuri Torun ile yaptığı görüşmeden elde edilen bilgiye göre, SKD'nin açık oturumları ve konferansları polis tarafından takip edildi ve banda kaydedildi (2020: 280). SKD'nin ilk konferansını, Şubat 1963'te ODTÜ rektörü Kemal Kurdaş *Sosyalist Açıdan Eğitim Davamız* başlığında verdi (Yön, 1963c). SKD'nin açık oturumlarının odak noktaları şunlardı: 1-Kalkınmanın kapitalist yoldan gerçekleşemeyeceği; 2-Sosyalizme varmak için önce Kemalist Devrim tamamlanmasının gerektiği ve sosyalizme Kemalizm'in açtığı yoldan ulaşılabilceği (Atılğan, 2018b: 607).

⁷⁶ SKD'nin konferansları ve açık oturumlarıyla ilgili detaylı bilgiler için bkz. (Gencer, 2020b: 234-237; Şahintürk, 2004: 142-146).

SKD, *Yön*'ün iktidar stratejisinin parlamentarist kanadına paralel gelen bir örgüttü. Bu bağlamda SKD'nin amaçlarından birisi de halkı bilinçlendirmektir. Avcıoğlu liderliğinde, kitlelerden umut kesilmeye başladıkça SKD'nin amacı da giderek zayıfladı. M. Soysal'ın belirttiği gibi “*Yön* dergisi ‘yön’ değiştirince SKD’ye katkıda bulunanlar da yavaş yavaş çekildiler ve söndü.” (Atılgan, 2020: 283). *Yön*'de 63 kez konu olan SKD'den (Özdemir, 1986: 61) *Devrim* gazetesinde iz bile yoktu. Yine de hatırlanacağı üzere SKD'nin amaçlarından birisi sosyalizmi kitaplar yoluyla geniş kitlelere yaymaktır. Bu amaç doğrultusunda oluşan Yön Yayınları'nın incelenmesi, YDH'nin kurumsallaşma girişimleri bağlamında önemlidir.

2.4. Yön Yayınları

YDH, kitlelere sosyalizmi aktarmak amacıyla bir yayıncılık faaliyetinin faydalı olabileceğini düşündü. Bu amaçla, *Yön* etrafında toplanan aydınlar ilk olarak Devrimci Yayınlar Kooperatifi'ni kurdu ve buradan Jules Moch'un *Sosyalizme Giriş* başlıklı çalışması, Doğan Avcıoğlu ve Selahattin Hilav çevirisiyle yayınlandı (Soysal İ. , 1964b). Kısa bir süre sonra, nedenini belirleyemediğim şekilde, Devrimci Yayınlar Kooperatifi yerine Yön Yayınları kuruldu.

Gökhan Atılgan'ın dikkat çektiği üzere, Yön Yayınları, *Yön*'ün “Türkiye aydınları arasında açmak istediği tartışmaların çerçevesini çizer nitelikte[ydi].” (Atılgan, 2020: 283). Yön Yayınları, dönemindeki önde gelen, örneğin Sol Yayınları'ndan farklı olarak, *Yön*'ün tezlerini destekleyen yabancı araştırmacıların çevirilerine yer verdi (Atılgan, 2018b: 613). Yön Yayınları, *Yön*'ün tezlerine dayanak oluşturdu. Bu sebeple, Yön Yayınları'nın kurumsal olarak incelenmesi çalışmamız açısından önemlidir.

Yön Yayınları'nın ilk kitabı Niyazi Berkes'in *200 Yıldır Neden Bocalıyoruz?* başlıklı çalışmasıydı. Bu kitap, Niyazi Berkes'in *Yön*'ün 57 ile 69'uncu sayıları⁷⁷ arasında

⁷⁷ Türkiye'nin hangi sosyo-ekonomik aşamalardan geçtiğini anlatan bu çalışmadan, tezin üçüncü bölümünde faydalandı.

yer alan çalışmalarının “küçük” eklemelerle bir araya getirilmiş haliydi. *Yön*’ün 71. sayısında “...yılın en önemli incelemesi kitap halinde çıkıyor” şeklinde duyurulan kitap 1964 yılında çıktı. Kitabın önsözüne göre:

Türkiye’nin bugün karşılaştığı meseleler, Birinci Cihan Savaşından sonra artık kesin olarak gerçekleştirmeyi göze aldığı bir toplum ve uygarlık devriminin tamamlanmamış olması yüzünden, İkinci Cihan Savaşı da ve ondan sonraki yıllarda ortaya çıkmış olan, bu devrimin yürütülmesine karşı çevrilmiş bulunan hareketin yarattığı sonuçlardır. Şu hâlde, bugünkü meselelerin doğru bir teşhisini yapmak, olumlu çareleri bulabilmek için bu devrimin gerçek niteliğini ve durduran kuvvetlerin neler olduğunu anlamak gerekir. Bu devrimin niteliğinin anlaşılması için de onu daha önceden hazırlayan tarihi akışı gözden geçirmeyi faydalı buluyoruz. (...) Bunun için yazarın amacı, Türk evriminin ve zaman zaman yapılan devrimlerin tarihin yazmak değil, bu gelişimin ana meselelerini yakalamak, bunun çözümlenmesi için yapılan teşebbüsleri yıpratana veya tesirsiz, hatta bazen zararlı bir hale sokan şartları tespit etmektir (Berkes, 1964).

Yön Yayınları’nın ikinci kitabı, yine Niyazi Berkes’in *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler* başlıklı çalışmasıydı. Bu kitap da, yine ufak değişikliklerle beraber, *Yön*’ün 98 ve 108’inci sayıları arasındaki yazı dizisinden oluştu. Kitabın önsözünde dikkat çekildiği üzere, vurgulanmak istenen noktalar; Kurtuluş savaşının “...toplumsal ekonominin ulusal bütünlük, dengelilik ve eşitlik çerçevesi içinde kalkınması, toplumsal sınıfların ancak bu çerçevenin sınırlarına göre geliş[tirilmek]” istenmesi ve bunun bir “hayal” olması; İkinci Dünya Savaşı ile “Nazizm’den ve Faşizmden aşırılmış olan milliyetçilik” akımlarının yükselişe geçmesi; DP ile beraber ulusal kurtuluş savaşı kazanımlarının geri verilmesi; diğer bir ifadeyle Kemalizm’in dejenere edilmesi, komprador burjuvazinin gelişiminin yükselişe geçmesi ve Türk aydınının bu olaylar karşısında durumu (Berkes, 1965ç) olarak belirtildi.

Üçüncü olarak yayımlanan kitap, Nazım Hikmet’in *Kurtuluş Savaşı Destanı* adlı eseri idi. Aslında bu kitap, daha önce bahsedildiği üzere, Nazım Hikmet’in demagojiden kurtarılması amacıyla *Yön*’ün 83. sayıdan başlayarak 122. Sayıya kadar devam eden bir kampanyasının sonucuydu. Gökhan Atılğan’ın Mümtaz Soysal ile yaptığı görüşmeye

göre, M. Soysal: “Yayınevinin bu kitabı basmaktaki amaçlarından biri de, satışından elde edileceği tahmin edilen gelirler başka kitapların yayımına olanak yaratmaktı.” (2020: 285) şeklinde belirtti. Yalçın Küçük’ün dikkat çektiği gibi, bu kitap Nazım Hikmet’in “1938 yılında hapse konulduğu tarihten sonra, 1965 yılında, Nazım’ın Türkiye’de yayınlanan ilk kitabı oldu.” (Küçük, t.y.: 53). Kitapta herhangi bir önsöz yoktu. *Memleketimden İnsan Manzaraları*’nın bir bölümü olan bu kitap 8 bölümden (bap) ve 74 sayfadan oluştu (Hikmet, 1965).

Dördüncü kitap Roger Garaudy’nin⁷⁸ *İslamiyet ve Sosyalizm* başlıklı eserinin çevirisiydi. Çeviri, E. Tüfekçi takma adını kullanan Mihri Belli ve Doğan Avcıoğlu tarafından yapıldı. Çevirmenlerin her biri, birer önsöz ekledi. Doğan Avcıoğlu önsözüne şöyle başladı: “O kadar kendimizi unuttuk, kendi kültürümüzden o kadar koptuk ki, Doğu’nun Montesquieu’sü olan bir İbn Haldun, Batınınkinden binlerce kat bize yabancı. Thomas Moore’un sosyalist ütopyasını biliriz de Simavnalı Şeyh Bedrettin’in sosyalizmini tanımayız.” (1965l). Benzer şekilde, Belli de: “Sosyalizmi, Batının kültür sınırlarını içine hapsetmek, onun evrensel niteliğini inkar etmek olur.” şeklinde yorumunu belirtti. Diğer taraftan ulusal kurtuluş savaşını veren milletlerin kapitalist olmayan kalkınma yoluna yöneldiğine dikkat çekti. Ayrıca, bu çalışmanın şemasına uygun olarak, “Şimdi karşımıza çıkan görev, tarihsel gelişmeleri emperyalizm tarafından durdurulmuş olan halkların yaratmış oldukları değerlerin gün ışığına çıkarılması ve sosyalist teori ve pratiği bu değerlere de dayatarak, sosyalizme gerçekten evrensel bir temel kazandırmak görevidir.” (1965: 7-8) şeklinde belirtti. Aclan Sayılğan’a göre ise, İslam ve sosyalizm arasındaki ilişkilerle ilgili ilk ciddi araştırma, Faik Bercavi’nin 1946’da yayınlanan *İslamcı Sosyalizm* adlı eseri idi. Doğan Avcıoğlu ve E. Tüfekçi (Mihri Belli)’nin Roger Garaudy’e ait *Sosyalizm ve İslamiyet* eseri, Fransız komünist Roger Garaudy’nin Cezayir Müslümanlarının meselelerine bakışını içermektedir. Yalnız bu kitap, *Yön* dergisinde bir süre devam

⁷⁸ Karl Marx’a göre “Proletarların ahlakı her zaman burjuva ahlakının bir biçimidir”. Marx’tan sonra Marksizm içerisinde ahlaka ilişkin üç görüş ortaya çıktı: “...siyasal realizm adına ahlaki meselelerin göreliliği (Troçki), kapitalizm eleştirisini evrensel ahlak üzerine kurma isteği (Eduard Bernstein), burjuva ahlakına karşı proletar ya da Marksist bir ahlak anlayışını konumlandırma (Roger Garaudy). (Dumenil, Löwy, & Renault, 2018: 16). *Yön*’ün bu noktada Garaudy’nin görüşlerine ilgi duyması dikkat çekicidir.

eden faydalı tartışmalara neden oldu. Bu tartışmalarla Hüseyin Hatemi Perviz, *Hareket* dergisine katıldı ve *İslam Açısından Sosyalizm* adlı eserini kaleme aldı (2009: 26).

Beşinci kitap Pierre Jalee'nin *Yoksul Ülkeler Nasıl Sömürülüyor* kitabının çevirisiydi. Selahattin Hilav tarafından çevrilen kitabın önsözü yine Avcıoğlu'na aitti. Avcıoğlu önsözünde, kitabın Birleşmiş Milletler'in istatistiksel verilerine dayanarak, gelişmiş ülkelerin az gelişmiş, gelişmiş ülkeler üzerinden nasıl sistemli şekilde kâr elde ettiklerini ortaya koyduğunu belirtti (1965ş: 5-7).

Avcıoğlu'na göre, 1960'lı yıllarda emperyalizmin, öz bakımından aynı kalmakla beraber, iki yeni özelliği görülmüştü: 1-Yabancı sermaye akımı, yani diğer bir ifadeyle yabancı sermayenin az gelişmiş ülkelere ilgisi (petrol ve hammadde dışında) azaltmasıydı. 2- "...emperyalist ülkeler arasında çelişkiler sürmekle beraber, emperyalizmin dünya çapında tek bir özellik teşkil etme eğilimi[ydi]". Emperyalizmi tehdit eden unsur ise devrimci-milliyetçi akımlardı. Avcıoğlu bu noktada, oldukça umutlu şekilde "...dünya kapitalist sistemi kesin darbeyi Üçüncü Dünyadan yiyeceğini ve bu ülkelerin kopuşu ile, emperyalizmin ekonomik temellerinin zayıflayacağı gibi, dünya kuvvet dengesi kökten değişecektir." (1965ş: 5-7) şeklinde belirtmişti.

Altıncı kitap, Yves Lacoste'un *Sınıf Açısından Az Gelişmiş* başlıklı kitabının çevirisiydi ve Sevil Avcıoğlu⁷⁹ tarafından çevrildi. Önsöz Doğan Avcıoğlu'na aitti. Kitabın önsözü, az gelişmişlik konusunda yazılmış diğer kitaplardan farkı bir kitap olduğunu belirtmişti. Avcıoğlu'na göre "...diğer kitaplar temel sorunları gizlemeye çalışmıştır". Bu kitapta ise "...kalkınmayı hangi sınıfların engellendiği, Üçüncü Dünya'da kalkınmanın hangi sınıflara dayanılarak yapılabileceğine" cevap bulabileceğimizi öne sürüldü. Diğer taraftan ise, "Üçüncü Dünya'nın Batı toplumlarından farklı bir yapısı vardı. Batı emperyalizminin etkisi altında, bu toplumların evrimi çok farklı olmuştu. Kalkınma davası her şeyden önce bu sosyal yapının evrimi içinde anlaşılmasına bağlı[ydı]." (Avcıoğlu,

⁷⁹ Doğan Avcıoğlu'nun ikinci eşi.

1966m). Niyaz Berkes, *Yön*'ün 182-187 sayılarında, kitabı, Türkiye açısından yorumlamıştır. 183. sayıda Lacoste'yi şöyle eleştirmişti:

Lacoste, Marx'ın yapmamış olduğu şeyi yapmaya, yani batı kapitalizmi ile temas geldikten sonra bu toplumlarda meydana gelen politik değişikliğe rağmen Batı'nın zorunladığı özel toprak mülkiyeti yoluyla aslında onların geleneksel yapılarının bir mirası olan sınıf yapısında meydana gelmiş değişikliklerin geri kalışın asıl nedeni olduğunu ispata çalışıyor (1966b).

Yedinci kitap ise Helene Carrere d'Encausse ve Stuart Schram'ın *Asyada Marksizm ve Milliyetçilik* isimli kitabının çevirisiydi. Çeviriyi Sevil Avcıoğlu ve Adil Aşçıoğlu yaptı. Doğan Avcıoğlu'nun önsözde belirttiğine göre, “Kitap, stratejik, taktik ve kültürel planda “Avrupa'ya dönük” bir Marksist görüş ile “Asya'ya dönük” bir Marksist görüşün...karşılaşmasını tarih içinde, vesikalara dayanarak anlatmaktadır.” (1966n).

Son kitap ise M. Fahri'nin *Amerikan Harp Doktrinleri* çalışmasıydı. Doğan Avcıoğlu, kitaba eklediği önsözüne “...harp doktrinlerinden habersiz bir aydının çağımızın temel sorunlarını anlamasına imkân” olmadığını belirterek başlamıştı. Doktrinler, özellikle milli kurtuluş hareketleri bağlamında önemliydi. Avcıoğlu, “Emperyalizm teorisyenleri tarafından ortaya konulmuş” harp doktrinlerinin nerede işe yarayacağına ilişkin örneğini Vietnam üzerinden açıklamıştı. “Vietnam’da uygulanan milli kurtuluş savaşlarını ezmeye yönelmiş harp doktrini, yıllarca önce teknisyenler tarafından geliştirilmişti”. Avcıoğlu önsözünü, General de Gaulle'nin şu sözleriyle bitirmişti: “Amerika'nın büyük kudreti, dünya barışı ve istikrarı bakımından en büyük tehlikedir.” (1966ş: 5-6).

Yön Yayınlarından çıkan eserleri bütünsel olarak incelediğimizde YDH'nin tezlerine temel dayanak ve tartışma noktaları açtığı görülür. Bu kitaplarda genel olarak şu noktalara dikkat çekildi: Osmanlı'nın üretim ilişkileri ve Kemalizm; Üçüncü dünyada sosyalizm ve kalkınma; geri kalmış ülkelerde milliyetçilik; İslam ve sosyalizmi pratiğe geçirmek için geri kalmış ülkelerde uygulanması gereken iktidar stratejileri. Çalışmamın genel

şemasının da bu şekilde olması aslında başlıkların ve işlenilen konuların özenle seçildiğinin bir göstergesidir. YDH'nin temel kurumsal girişimlerinden sonuncusu olan *Devrim* gazetesinin incelenmesi, kurumsal girişimlerin tamamlanması açısından önemlidir.

2.5. Devrim Gazetesi

Yön dergisi, 30 Haziran 1967 tarihinde kapanırken, *Devrim* gazetesi hakkındaki ilk işaretleri vermişti. *Yön*'ün amacı "Türkiye'nin tablosunu ve çıkış yollarını gözler önüne sermekti." ve bu büyük ölçüde gerçekleştirilmişti. Yeni sorunsallarını ise "...yarının Türkiye'sinin nasıl inşa edileceği konusundaki uzun araştırmalarla, iç ve dış olaylarda günlük doğru haber, geniş ve sağlam yorum sağlama noktasında" saptadılar ve kapanmadan dolayı üzüntülerini belirtip yayın hayatına son vermişlerdir (Yön, 1967e). Diğer taraftan Doğan Avcıoğlu'nun 26 Haziran 1967 tarihinde Atilla İlhan'a yazdığı mektupta yeni yayın organı kurmayı hedeflediğini şöyle belirtmişti:

Günlük bir gazete gerçekleştirmenin hayli zor ve engellerle dolu olduğunu bilmiyor olmazsınız. Ama bu konuda büyük bir boşluk ve ciddi bir Sol gündeliğe büyük ihtiyaç var. Haftalık dergi, hızlanan olaylara yetişmeye yetmiyor. Gazetenin hazırlığı, öyle sanırım ki, bizi en az 5-6 ay uğraştıracak (Sarmaşık, 2001: 345).

Açıkça görüldüğü gibi, *Devrim* ilk olarak günlük olarak çıkartılmak isteniyordu. İlerleyen süreç içinde, Avcıoğlu'nun Fikret Otyam'a verdiği bir röportajda ise: "Yeni bir dergi hazırlıyoruz, adı "*Devrim*" olacak. Haftalık...Seçimlerden hemen sonra yayımlanmayı kararlaştırdık." (Otyam, 1969) diye belirtmişti. Sonuç olarak 21 Ekim 1969 tarihinde yayın hayatına girdi ve haftalık olarak yayınlanmaya başladı. Yayın tarihinin seçimlerden sonraya denk getirilmesinin özel bir anlamı vardı. Türkiye'de genel oy sisteminin tekrardan tutucu güçleri iktidara getirmesi YDH tezlerini doğrulamış, dolayısıyla ideolojik-politik popülerliğini ve gücünü arttırmıştı.

Devrim, yayın hayatına, *Yön* gibi bir Bildiri ile başladı.⁸⁰ Bildiri’de genel oy sistemi eleştirildi, sosyal yapı değişmedikçe tutucu güçlerin daima iktidara geleceği vurgulandı ve Mustafa Kemal Atatürk’ün demeçlerine özellikle yer verildi (Devrim, 1969a). Nitekim *Devrim* Bildirisi, *Yön* Bildirisi gibi geniş çaplı bir tepki uyandırmadı. Diğer taraftan *Devrim*, oldukça ses getiren bir yayın organı olmaması nedeniyle *Yön* kadar tepki toplamadı. Aslında iki yayın organının birçok noktada süreklilik taşıması dolayısıyla *Yön*’e yapılan eleştiriler birçok noktada isim vermeden *Devrim*’e de yapılmış oluyordu. Aynı durumun tersi de geçerlidir. *Devrim*’e yapılan eleştiriler birçok noktada *Yön*’ü de eleştirmek anlamına geliyordu.

Devrim gazetesi, 27 Nisan 1971 tarihinde kapatılana kadar toplam 79 sayı yayınladı. Her hafta düzenli olarak yayınlanan gazetenin⁸¹ künyesine göre⁸²; sahibi Cemal Reşit Eyüboğlu, genel yayın müdürü Doğan Avcıoğlu⁸³, yazı işleri müdürü⁸⁴ Uluç Gürkan ve Hasan Kaya Cemal, teknik hazırlıklar ve muhasebe işlemlerini ise Hamdi Avcıoğlu tarafından üstlenilmişti. Gökhan Atılğan’ın Gürkan ile yaptığı görüşmeden elde ettiği bilgiye göre ilk sayıda 50 bin tirajı olan *Devrim*, zamanla 20 binlere kadar düşmüştü (2020: 289). Yalçın Küçük tarafından “...kavgacı bir yayın organı” (Küçük, 1984: 326) olarak nitelenen *Devrim*’in kurumsal açılımları saptamak için, yazar kadrosu ve işlenen konular araştırılarak incelenmelidir.

⁸⁰ Tam metin için bkz. Ek-6.

⁸¹ Sadece, 6-9 Şubat 1971 tarihleri arasındaki Kurban Bayramı tatili nedeniyle basımevleri çalışmadığından, 9 Şubat 1971 tarihinde çıkması gereken 69. sayı, 16 Şubat 1971 tarihinde çıktı.

⁸² Künye dışında, *Devrim*’de çalışan Coşkun Bölükbaşıoğlu, Doğan Avcıoğlu ve asker kökenli Numan Esin’in gazetesinin kurucuları olduğunu iddia etmektedir (Coşkun, 2005: 103).

⁸³ Doğan Avcıoğlu, *Devrim* gazetesindeki genel yayın müdürlüğü görevini 76. sayıda bıraktı. Bu olay *Devrim*’de şu şekilde belirtildi: “Sağlık nedenleriyle, doktorların kesin istirahat vermesi üzerine Doğan Avcıoğlu, Genel Yayın Müdürlüğü görevinden ayrılmıştı. Avcıoğlu, yazılara en kısa sürede tekrar başlayacaktı.” (Devrim, 1971a).

⁸⁴ İlk sayıda yer alan künyede sadece Uluç Gürkan’ın ismi belirtildi. Ancak Hasan Kaya Cemal’in aktardığına göre, yazı işleri müdürlüğü görevi Uluç Gürkan ile dönüşümlü olarak yapacak ve bu sayede dergiye açılacak davalarla Doğan Avcıoğlu vakit kaybetmeden çalışmalarına odaklanabilecekti. İlk sayıdaki ismin belirlenmesi için yapılan bir yazı-tura iddiası sonucunda, Uluç Gürkan’ın adı belirlenmişti (1999: 206).

2.5.1. Kadrosu ve İşlediği Konular

*Devrim*⁸⁵ gazetesi, *Yön* dergisi ile kıyaslandığında daha dar bir yazar kadrosuna sahipti. Fikret Otyam'a verilen röportajda Doğan Avcıoğlu, *Devrim*'i daha geniş bir aydın kadrosuna dayandırmayı planlamıştı (Otyam, 1979). Hatırlanacağı üzere Hikmet Özdemir'in *Yön*'de birden fazla yazan yazıları verdiği listede 153 farklı yazar bulunmuştu. *Devrim*'de ise 149 farklı kişi tespit edildi.⁸⁶ Birden fazla yazısı çıkanlar ise sadece 69 kişi ile sınırlı kaldı. Yine de dönemin popüler isimleri *Devrim*'de yazıyordu. Bu kişileri iki grupta toplanabilir: *Yön*'de de yazmış olanlar ve yeni yazarlar.⁸⁷ Böylece *Devrim*'in hangi noktalarda süreklilik, kopuş ve değişim gösterdiği hakkında bir fikir edinilmiş olur.

Yön'de yazıp *Devrim*'de yazmaya devam eden isimler şöyle sıralanabilir: Doğan Avcıoğlu (92), Çetin Altan (81), Uğur Mumcu (56), Nijat Özön (51), İlhami Soysal (31), Nimet Arzık (31), İlhan Selçuk (19), İbrahim Çamlı (17), Ömer Faruk Toprak (15), Muzafer Karan (15), Türkkaya Ataöv (10), Erdoğan Alkan (9), Muammer Aksoy (9), Arslan Başer Kafaoğlu (9), Rauf Mutluay (7), Cevdet Kudret (6), Ayperi Akalan (6), Numan Kartal (5), Cemal Reşit Eyüboğlu (4), Mehmet Başaran (4), Necati Ganioglu (4), Şevket Süreyya Aydemir (3), Dursun Akçam (3), Engin Tonguç (3), Behzat Ay (2), Mehmet Seyda (2), Osman K. Akol (2), Fikret Otyam (1), Turhan Tokgöz (1), Halim Köylü (1).

Yeni yazarlar öne çıkan bazı isimler ise şöyledir: Hasan Kaya Cemal (77), Uluç Gürkan (61), İlber Ortaylı (32), Güngör Dilmen (23), Engin Aşkın (22), Adalet Ağaoğlu (16), Doğan Tanyer (10) Konur Ertop (9), Osman Köksal (7), Altan Öymen⁸⁸ (3),

⁸⁵ *Devrim* gazetesinin indeksi için detaylı bir tablo için bkz. (Erkan, 2008: 107-186).

⁸⁶ Bu yazarlar sadece Türk yazarlardır. Daha kapsamlı bir değerlendirme ve detaylı bir yazarlar tablosu için bkz. (Erkan, 2008: 98-106).

⁸⁷ Bu karşılaştırma Hikmet Özdemir'in çalışmasında bulunan, *Yön*'de birden fazla yazısı çıkan yazarlar ve şahsım tarafından *Devrim*'de bulunan bütün yazarları dikkate aldı. Bu durum elbette keskin bir sonuç vermedi fakat genel bir şema sundu. Örneğin Sevil Avcıoğlu'nun *Yön*'de bir çeviri çalışması bulunmaktaydı fakat yine de yeni yazarlar arasına sokuldu.

⁸⁸ Esen Ertuğrul'un yüksek lisans tezinde yer alan Altan Öymen ile röportajına göre Öymen, *Yön* dergisi hazırlıklarına katılmış olduğunu belirtmektedir. Ancak, Bonn'a tayini nedeniyle bu faaliyetleri fazla uzun sürmemiştir (2019: 136).

Yukarıda yapılan ayrıma göre *Yön*'de birden fazla yazısı çıkanların yaklaşık %20.13'ü (30 kişi) *Devrim*'de yazmaya devam etti. *Devrim*'de tespit edilen ortalama 918 imzalı yazının ortalama 499 tanesini (%54.3) hem *Yön* hem *Devrim*'de yazarlar kaleme aldı. Bu durum *Yön* yazarlarının sayıca az olmasına rağmen çalışmalarının sıklığı bakımından *Devrim*'e de hâkim olduğunu gösterir.

Devrim'de Avcıoğlu tarafından, "Bakış"⁸⁹ adlı köşesinde işlenen başlıca konu anti-emperyalizm ve Kemalizm'di. Avcıoğlu'nun *Yön*'deki sosyalist söyleminin yerini *Devrim*'de Kemalizm aldı. Ancak, bu söylem değişikliği kanımca taktiksel bir içerik barındırmaktaydı. Temel siyasi hedef ve ideolojik-politik konum bağlamında büyük bir değişiklik barındırmamakla beraber tam tersi, Avcıoğlu'nun sosyalizme daha fazla odaklanıldığını gösterdi. Gerici ve ilerici olarak görülen gruplar *Devrim*'de (*Yön*'de olduğu gibi) "Emperyalizme karşı mı?" sorusu üzerinden belirlendi.⁹⁰ Aynı zamanda, Ulusal Kurtuluş Devrimi⁹¹ ve devrimi örgütleme adına Devrimci Parti'nin gerekliliği konularına ağırlık verildi. Çetin Altan "Ben Milletvekili İken..." başlıklı köşesinde milletvekili olduğu dönemdeki anılarını paylaştı. Uluç Gürkan "Gençlik" başlıklı köşesinde, gençliğe ilişkin değerlendirmelerde bulundu. Hasan Kaya Cemal "Gerici Basında Ne Var Ne Yok?" başlıklı köşesinde *Bugün* gibi iktidar yanlısı gazetelerden pasajlar aktararak değerlendirmeler yaptı.

Devrim'in *Yön*'de yapıldığı gibi bir tabu yıkma girişimi oldu. Her ne kadar başarısız bir girişim olsa da rejimin sorgulanması bağlamında geniş bir etki bırakması noktasında önemlidir.

⁸⁹ Doğan Avcıoğlu'nun *Devrim*'deki yazıları "Bakış" adlı köşede yer aldı. Ancak, 59. sayıda İlhami Soysal, Avcıoğlu'nun yerine bu köşede yazdı.

⁹⁰ Gökhan Atılğan'ın karşı bir görüşü için bkz. (2020: 293).

⁹¹ Kanımca, Ulusal Kurtuluş Devrimi, *Yön*'deki Milli Cephe-MDD tezlerinin söylemsel bir değişikliğinden ve teorik/pratik olarak geliştirilmiş halidir.

2.5.2. Tabu Yıkma Denemesi: Parlamentoculuk

Devrim gazetesi, devrimci mücadeleyi benimsemesi ve burjuva demokrasisine karşı olması ile tanınır. *Devrim* yazarları Türkiye’deki parlamentar sistemi Filipin tipi demokrasi⁹², cici demokrasi veya parlamentoculuk şeklinde tanımladı. Gazete, Türkiye’de parlamentar sistemin işlemediğini, sistematik bir eleştiri şeklinde vurguladı. Bu eleştiriler, iki temel üzerine inşa edilmiştir. İlk olarak, tanınmış siyaset bilimcilerin ve sosyologların parlamentoculuğa ilişkin görüşleri, *Devrim*’de, yazı dizisi şeklinde yayınlandı. İkincisi, parlamentoculuğu reddeden ülkelerden örnekler sunularak, durum pekiştirilmeye çalışıldı. Doğan Avcıoğlu, gazetenin beşinci sayısında, tabu olarak görülen parlamentoculuğu yıkmaya çalışmanın ilk adımını attı ve şunları yazdı:

Bu tutucu güçler aralarında hiçbir asgari müşterek bulunmayan devrimcilerin, körü körüne parlamentoculuk şampiyonluğu yapmadan önce, tutucular yararına işleyen bir tabuyu daha yıkarak, parlamentoculuğu, enine boyuna tartışmaları gereklidir. Bu inançla, Fransa üniversitelerinde okutulan bir ders kitabında parlamentoculukla ilgili bir pasajı ikinci sayfamızda yayınlamaya çalışıyoruz. Aktarılan bu pasajda, parlamentoculuğun Batı’da Türkiye’ninkinden çok farklı biçimde okutulduğunu göreceksiniz (1969d).

Devrim’in parlamentoculuğa yönelik sistematik eleştirilerin ilki, “Bordeux Hukuk Fakültesi Profesörü Pierre Lamuiere ile Lyon Hukuk Fakültesi Profesörü Andre Demichel’in ortaklaşa yazdıkları *Avrupa Parlamentar Rejimleri* adlı ders kitabından” aktarılan bir pasajdır. Bu pasajda belirtildiğine göre, kapitalistleşmesini tamamlamış ülkelerde, parlamentar rejim, sürekli ekonomik ilerleme vasıtası olarak ayakta kalabilmiştir. “Avrupa ülkelerinin sınai kalkınması, parlamentoculuğun başarısının aktüel nedenlerinden biridir”. Sonuç olarak, iktisadi kalkınmanın yavaş olduğu az gelişmiş ülkelerde parlamentoculuk başarılı olamazdı (Lamuiere & Demichel, 1969). *Devrim*’in Fransız Siyasal Bilimci Prof.

⁹² Ersan Barkın’ın belirttiği gibi, “Filipin tipi demokrasi tanımının dayanağı, 1965 yılında Filipin’de iktidara gelen Ferdinand Marcos’un ülkesinin olan ekonomik yapısını örtmek amacıyla, soğuk savaşın koşullarından olabildiğinde yararlanarak ve komünizm tehlikesini sürekli sıcak tutarak, ABD ve Batı desteğiyle iktidarı sürdürmesidir.” (2011: 145).

Jacques Lambert'in *Latin Amerika, Sosyal Yapılar ve Politik Kurumlar* eserinden aktardığına göre tutucu güçler hegemonyasını genel oy sistemi üzerinden şöyle inşa ediyordu: "Genel oyu, yalnızca bir politik özgürlük aracı olarak değil, aynı zamanda bir toplumsal ilerleme aracı diye kabul ettirenler, genel oyun geçmişin kalıntılarını tasfiyede geciktirici bir rol oynadığını görürler." (Lambert, 1969). Keza, Avcıoğlu'nun kendisinin etkisinde kaldığı Maurice Duverger de *Introduction a la Politique* başlıklı kitabında bu tezlere paralel görüşleri savunmasına ek az gelişmiş ülkelerde ordunun ilerici bir rol oynayabileceğini⁹³ ve bunu ilk olarak Mustafa Kemal'in gerçekleştirdiğini vurguluyordu (Duverger, 1969).

Yazı serisi, parlamentoculuk ve kalkınma arasındaki çelişik ilişkiye dikkat çekmektedir. Seride, Kemalizm birçok kez sosyalizme açık veya sosyalizme yönelmiş bir ideoloji olarak ele alındı. İleride görüleceği gibi, Avcıoğlu bu konuyu birçok kez vurguladı. Özellikle ilgi çekicidir ki, Henry W. Ehrmann, Dartmouth Koleji'nde Hukuk ve Siyasal Bilimler Profesörü olarak, bu konuyu çok açık bir şekilde vurgulamıştır. Ehrmann'a göre "...az gelişmiş ülkelerin Batı'nın gösterdiği gibi kalkınması mümkün" değildir ve Kemalist Türkiye, kendi ifadesiyle kalkınma diktatörlüğüne yönelen ilk devlettir. Kemalist kalkınma diktatörlüğü, Ehrmann'a göre "Bolşevik devriminden esinlenmiş, sosyalist ideolojiyi benimsemekle birlikte dikkatli bir seçim yaparak örgütlenme ve kalkınma yolunda sosyalist yöntemlerden yararlanmıştır." (Ehrmann, 1970).

Yazı serisi, parlamentoculuğun kapitalist sisteminin çıkarına işleyen bir sistem olduğunun tarihsel dayanaklarını da vurgulamıştı. C. B. MacPherson'un dikkat çektiği üzere "...demokrasi, liberal devlet anlayışının bir sonucudur ve başlangıçta liberal devleti yok etmeye çalışan demokrasi, nihayet onun bir parçası olmuştur." ⁹⁴ (MacPherson, 1969a).

⁹³ *Devrim*, parlamentoculuk tartışmaları yazı dizisinde, sıklıkla parlamentoculuğun ordu tarafından yıkılacağına ilişkin Marksist ve Marksist olmayan kişiler tarafından yazılmış çalışmaları yayınladı.

⁹⁴ Belirtmek gerekir ki, MacPherson, üç çeşit demokrasinin olduğundan, Ulusal Kurtuluş Devrimi'ni gerçekleştirmiş az gelişmiş ülkelerde hem Marksist hem de Liberal demokrasi anlayışından farklı bir demokrasi anlayışı ortaya çıktığını belirtmiştir (MacPherson, 1969b). *Devrim* bu görüşleri MacPherson'un *Üç Çeşit Demokrasi* başlıklı kitabından almıştı. Bu çalışmanın sınırlarını aşması nedeniyle kitabı okumadım fakat dikkat çekicidir *Devrim*'in aktardığı kısım sadece liberal olmayan demokrasi ve liberal demokrasi arasındaki farklardır. Marksizm'le hangi noktalarda ayrıldığı sadece söylemsel ifade olarak kaldı.

Diğer bir ifadeyle, demokrasi artık liberal devletlerin veya *Devrim*'in deyişiyile tutucu güçlerin çıkarını koruma amacı taşımaya başlamıştır. Bu nedenle, demokrasinin veya parlamentoculuğun özüne inmek gerekiydi. Bunun için sosyalizme yönelmiş bir iktidar şarttı.

Devrim tarafından başlatılan bu tabu yıkma kampanyası ilk başlangıçta parlamentar rejimi hedef almıştı ancak giderek parlamentar rejimin kimin yıkacağı sorunsalına yöneldi. Bunun sonucu olarak, az gelişmiş ülkelerde işlemeyen parlamentar rejimlere, ordunun “dur” diyerek ne gibi başarılar elde ettiği, *Devrim* sayfalarında okuyuculara aktarıldı. Nitekim *Devrim*'in başlattığı bu tabu yıkma kampanyası başarısız oldu fakat az gelişmiş ülkelerde parlamentoculuğa ilişkin geniş bir referans kaynağı bıraktı. YDH'nin fikirlerinin ve tezlerinin hangi tarihsel dayanaklar üzerine kurulduğunu incelemek bu bağlamda çalışmamız açısından önemlidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SİYASAL TEZLERİNİN TARİHSEL DAYANAKLARI

1960'ların sonunda Osmanlı'nın sosyo-ekonomik gelişiminin tam anlamıyla araştırılması, Türk Sol'u içerisinde bir tartışmaya yol açtı. Bu tartışmalar tarihçiler tarafından değil, genellikle sosyalist teorisyenler arasında cereyan etti (STMA [Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi], 1988: 1734). YDH bu konudaki tartışmaları destekledi ve Osmanlı'dan 1960'lara kadar olan dönemin sosyo-ekonomik analizini çıkardı. YDH, çıkardığı analizlerine dayanarak ideolojik tezlerini ve iktidar stratejilerini geliştirdi. Konunun, YDH için önemi açıklamak gerekir.

Yön dergisi başyazarı Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni: Dün-Bugün-Yarın*⁹⁵ adlı eserinin hemen ilk sayfasında araştırmanın önemine ilişkin sorunu ortaya koydu. “Bu düzen” diyor Avcıoğlu, 1960'ların Türkiye'sini işaret ederek “...gerçekten, milletimizin değer yargılarını, inançlarını ve geleneklerini yansıtan, atalarımızdan kalma ve korunması gereken bir düzen midir?” (1979: 11). Avcıoğlu için bu sorunun cevabı olumsuzdu. Bu nedenle, Türkiye'nin “dün”ünü anlamak gerekliydi. Sadece bu şekilde bugünü ve yarını anlayabilirdik. Niyazi Berkes de benzer şekilde bu konunun önemini vurguladı ve “...bugünkü meselelerin doğru bir teşhisinin yapmak, olumlu çareleri bulabilmek için bu devrimin gerçek niteliğini ve onu durduran kuvvetlerin neler olduğunu anlamak gerekir.” (1963a) dedi. Avcıoğlu 1966 yılında araştırmaların gerekliliğini ise şu şekilde belirtti: “Türk toplumunun yapısını, tarihi evrimlerinde ortaya koymaya yönelmiş araştırmalar henüz yeni yeni yapılmaktadır. Türk toplumcuları, sosyalizmi ancak bu araştırmalar saye-

⁹⁵ Yeri gelmişken bu kitabın öneminden söz etmek gerekir. Gökhan Atılğan'ın belirttiği gibi *Türkiye'nin Düzeni* hacminde hiçbir yapıt kendinden bu kadar söz ettiremedi. Yayınlandığı dönemde satış rekorları kırdı ve banka memurlarından üst rütbeli subaylara, sağcı münevverlerden solcu teorisyenlere kadar geniş bir okuyucu tabanı buldu. Ayrıca başlıca referans kaynağı haline geldi (2021: 281). Tanıl Bora ise “...iki on yılın kuşkusuz en popüler kitabı” (2020: 601) olduğunu ifade etti. Ek olarak Gökhan Atılğan'ın, Doğan Avcıoğlu'nun kayınbiraderi olan Doğan Yurdakul'dan edindiği bilgiye göre Avcıoğlu, Türkiye'nin düzenini Dragos'taki evinde yazdı. Çalışması sırasında memleketteki ve dünyadaki gelişmeleri takip etti. İngilizce, Fransızca ve Türkçe yayınlanan çalışmaları baştan sona okudu ve başta Can Yücel olmak üzere aydın dostlarıyla görüşmeler yaptı (2020: 218; Yurdakul, 2012: 9-10).

sinde Türkiye gerçeğine güçlü biçimde oturtacaktır. Mutlu azınlığın sefaleti, Türk toplumcularını, bu zorunlu araştırmalara bütün güçleriyle iten bir kamçı rolü oynamalıdır.” (1966l).

YDH için oldukça önemli olan bu konunun incelenmesi bir metoda dayanmaktaydı. Bu metod Marksizm’di. Avcıoğlu, Osmanlı’nın sosyo-ekonomik yapısını incelemede Marksizm’in önemi şöyle vurgulamıştı:

Bugün ciddi bir Türk tarihi yazılmadıysa, Türkiye’nin sosyal yapıları ve bu yapıların evrimi hakkında çok az şey biliniyorsa, ekonomik ve sosyal meselelerimizle toplu, sistemli ve aydınlatıcı bir görüş ortaya konulamıyorsa, bunda Marksizm konusundaki bilgisizliğimizin büyük payı vardır. Marksizm’i bilmeden sosyal bilimleri, çağımızı, tarihimizi ve Türkiye’nin kalkınma meselelerini anlama imkânımız yoktur (1966c).

Burada işaret edildiği üzere “Doğan Avcıoğlu Osmanlı’nın toplumsal yapısına maddeci tarih görüşüyle yaklaştı” (STMA, 1988: 1734).⁹⁶ O’na göre Marksizm salt olarak “...tarihin ekonomik yorumu üstyapıyı mekanik biçimde belirle[mesinden]” öte bir metoddur. Avcıoğlu’nun Marksist metoddan ne anladığını kısaca açmakta fayda vardır. Avcıoğlu, İngiliz Marksist tarihçi Prof. Hobsbawn’dan esinlenerek şu açıklamayı yapmıştı:

Marksizm, insanlık tarihinin bütününü açıklayan tek yaklaşım sayılabilir. (...) Marksizm iki konuyu vurgular. 1) Toplumsal olayların (altyapı-üstyapı gibi) hiyerarşisi: altyapı ve üstyapı karşılıklı birbirlerini etkilerler. Fakat uzun bir sürede ve son çözümlemede altyapı, üst yapıyı belirler. 2) Her toplumda, toplumun kendini devam ettirme eğilimine karşı tepki yapan içsel gerilimler (çelişkiler) vardır. (...) Marx’ın tarihsel düşüncesinin temel ayırıcı özelliği, ne salt toplumsal, ne de salt ekonomik oluşudur. Üretim ve yeniden üretimin toplumsal ilişkileri, yani en geniş anlamıyla toplumsal örgütlenme ve üretimin nesnel koşulları birbirinden koparılamaz. Onun için değil ki, “geri teknolojilerden ileri teknolojiye geçiş” ya da “doğa ekonomisinden para ekonomisine

⁹⁶ Aynı dönemde maddeci tarih anlayışını benimseyen iki önemli isim ve yapıt bulunmaktaydı: İsmail Cem’in *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi* ve Ali Gevgilli’nin *Osmanlı’nın Toplumsal Yapısı* (STMA, 1988: 1734). Ayrıca Avcıoğlu’nun yöntemini “tek yanlı nedensellik” veya “simpliste” olarak saptayan ve *Türkiye’nin Düzeni*’ni inceleyen bir çalışma için bkz. (Kösemihal, 2014).

geçiş” gibi bir evrim sıralaması değil, sosyo-ekonomik sistemler sıralaması söz konusudur. Ne var ki bu sıralama, bütün toplumların Asyagil, antik, feodal vb. gibi birbirini art arda mekanik biçimde izleyen evrensel, tek yönlü çizgisel evrim kuramı anlamına gelmez (1978a: 91-92).

Gökhan Atılğan’a göre, Avcıoğlu’nun metodu, Marksist açıdan iki önemli sorunu içermektedir: Birincisi “Avcıoğlu sınıf bilinci ve sınıf mücadelesinden yalıtık kavramlaştırmasından hareket” etmekteydi. İkincisi ise, “...aydınlara sınıflar üstü bir konuma” sahip olduğu fikrini benimsemesiydi. Diğer bir sorunsal ise, Avcıoğlu’nun Osmanlı’nın geri kalmışlığını “...kendi içsel dinamikleri ile değil, dışsal bir etkene, yani Batı’ya bağlamasıydı.” (2021: 297-296-299).⁹⁷ Atılğan’ın Avcıoğlu hakkındaki bu görüşlerine şunları ekleyerek katılmaktayım: Avcıoğlu, *Türkiye’nin Düzeni*’nde işçi sınıfının toplumsal süreçler içerisinde gelişimine değinmektedir fakat bir sınıf olarak örgütlü veya örgütsüz mücadelesini görememekteydi. Sınıf mücadelesi ona göre daha çok sömürücü sınıf/sınıflar arasında yaşanmaktaydı. Tanzimat ile oluşan tabloda, özellikle ortaya çıkan komprador burjuvazi, işçi sınıfının ve köylü kitlelerin emeğine el koymakta ve iktisadi bunalımı arttırmaktaydı fakat halk kitlelerinin yine de bir girişimde bulunmamaktaydı. Komprador burjuvaziye karşı tepkiler yerli burjuvazi veya küçük burjuva kökenli milliyetçi aydınlar tarafından yükselmekteydi.

Yukarıda sayılan nedenlerden ötürü Avcıoğlu’nun Marksizm’den en fazla uzaklaştığı nokta kanımca onun tarihsel süreçleri kavrayışı noktasında ortaya çıktı. Fakat yine de analizlerinde Marksist metoddan faydalandığı görülmekteydi. Diğer yandan “1960’lı yıllarda Osmanlı-Türk tarihine, Türkiye’nin sınıfsal yapısına ve tarihsel süreçlerine ilişkin entelektüel tartışmaların başlatıcıları da onlardı.” (Atılğan, 2002: 259).

Bu bölümde büyük çoğunlukla Avcıoğlu’nun tezlerine dayanarak: Osmanlı’nın üretim tarzına ilişkin tartışmalar; Osmanlı’nın kendi içsel dinamikleri ile kapitalizme geçebilmesi mümkünken Batı devletleri tarafından bunun nasıl engellendiği; bu sürecin

⁹⁷ Niyazi Berkes bu duruma şöyle karşı çıkmıştı: “Geri kalmışlığın kabahatini sömürgeciliğe yüklemek” bu gerici imtiyazların rolünü maskeleyen içindir.” (1966b).

Osmanlı'nın toplumsal yapısını hangi noktalarda değişikliğe uğrattığı; değişen yapılar olduğunu fark eden aydınlardan gelen milliyetçi tepkiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün bu aydınlarla kopuş/süreklilik ilişkisi; Atatürk ile başlayan toplumsal devrimlerin üst yapı ile sınırlı kalarak 1945'te çok partili hayata geçişle dejenere edilmeye başlaması ve 1950'de tutucu güçlerin tamamen iktidara gelmesi; son olarak 27 Mayıs Hareketi'nin ilerici bir nitelik taşıdığına ilişkin YDH'nin görüşleri ele alınmıştır.

3.1. Osmanlı'nın Üretim Tarzı

Osmanlı'nın toplumsal düzeni ve üretim tarzına ilişkin tartışmalar üç ana grupta toplanabilir. Birinci görüşe göre, Osmanlı Batı'da olduğu gibi feodal bir sermaye birikimi yaşamıştır.⁹⁸ İkincisi, Osmanlı'nın ATÜT⁹⁹ (Asya Tipi Üretim Tarzı) olarak adlandırılan, temelini Karl Marx'tan aldığı iddia eden görüştür. Üçüncüsü ise Doğan Avcıoğlu'nun "pre-kapitalist düzen"¹⁰⁰ olarak tanımladığı görüştür. Gökhan Atılğan'a göre bu dönemdeki Osmanlı'nın üretim tarzına ilişkin tartışmalar temel olarak ilk iki grupta toplanmasına rağmen Avcıoğlu'nun farklı bir üçüncü yolu benimsemesinin üç nedeni vardır. Bu nedenleri Atılğan şöyle belirtmiştir:

İlk olarak 1960'lı yıllar Türkiye'sinde feodalite tartışmaları henüz bir sonuca ulaşmamıştır. Avcıoğlu, sonuçlanmamış bir tartışmaya taraf olmaktansa her iki tarafa da belirli bir mesafeden yaklaşan özgün bir konumu tercih eder. İkinci olarak, yaptığı tanımla, Batı feodalitesiyle Osmanlı toplum düzeni arasında tam bir özdeşlik bulunmadığını ifade eder. Üçüncü olarak da "Asya toplumlarının binlerce yıllık durgunluğu" tezinin Batı

⁹⁸ Bazı çalışmalar (Sürer & Göktürk, 2021: 2902; Macar, 2009: 164) Avcıoğlu'nun, Osmanlı'nın üretim tarzını "feodalizm" olarak belirlediğini ifade etmiştir. "Osmanlı Tipi Üretim Tarzı" olarak adlandırılabilen bu görüş "Kemal Tahir'den başlayarak, Mehmet Ali Aybar'da Hikmet Kıvılcımlı'da ve Mehmet Ali Kılıçbay'da" görülür (Aydın, 2018: 543-544). Dolayısıyla Avcıoğlu'nun pre-kapitalist görüşü ile Osmanlı Tipi Üretim Tarzı görüşü arasındaki farka dikkat etmek gerekir. Avcıoğlu "Osmanlı'da Batı'daki gibi bir feodal düzen" (Avcıoğlu, 1979: 13) olduğunu ifade etmiştir fakat aralarında önemli farklar olduğu vurgulanmıştır. Bu farklardan dolayı Batı tipi feodal üretim tarzına mesafeli yaklaşmıştır.

⁹⁹ ATÜT'ün savunucularından olan Sencer Divitçioğlu'nun *Asya Tipi Üretim Tarzı ve Azgelişmişlik Ülkeler* başlıklı broşürünün Avcıoğlu tarafından eleştirisi için bkz. (1966h).

¹⁰⁰ Bu görüşe Behice Boran da yakın durur. Boran şöyle belirtmiştir: "...Osmanlı İmparatorluğu feodal tipte bir toplumdur. Ama yine hatırlayalım 'aynı tiptedir' demek, birbirinin tıpkısı demek değildir. (...) Batıdaki feodalite ile Osmanlı İmparatorluğu 'feodal tipi' toplumunun iki değişik örneğidir." (1962a).

toplumlarına doğal bir üstünlük tanıyan çağrışımlarını taşıyan Asya Üretim Tarzı tanımlamasını doğru bulmaz. (...) Osmanlı'nın feodalizmin bir varyantı olduğunu savunan Behice Boran'ın tezlerine ise daha yakın durur (2021: 299).

Bu noktada Avcıoğlu'nun karşıt görüşleri hangi noktalarda eleştirdiği açıklamak gereklidir.¹⁰¹ Temel karşıt görüşü oluşturan ATÜT ile başlamak yerinde olur. Temelini Marx'ın görüşlerinden alan ATÜT "Tezin[in] esası, Doğu toplumlarında bazı doğal ve tarihsel şartlardan ötürü üretim araçlarını merkezi denetimini örgütleyen devlet aygıtının bütün artık ürüne el koyarak feodal ve burjuva sınıfların oluşumuna mahal vermemiş olmasıdır." (Bora, 2020: 601). ATÜT üzerine Türkiye'de ilk çalışma Selahattin Hilav'ın Marx'ın *Türkiye Üzerine* başlıklı kitabının çevirisinin önsözünde çizilmiştir. İlerleyen süreçte Hilav'a hak verir şekilde Kemal Tahir "kerim devlet" tanımıyla tartışmalara katılmıştır (Sürer & Göktürk, 2021: 2902).

Avcıoğlu'nun belirttiğine göre, Marx, kapitalizme yol açan şartların neden Doğu'da değil de Batı'da başladığına cevap aramaktadır. Doğu'da kapitalizmin gelişmesinin önünde ne tür engeller vardı ki kapitalist üretim biçimi gelişmemişti. Marx'ın görüşüne göre bunun nedeni¹⁰² "...özel toprak mülkiyetinin" olmamasıdır. Niyazi Berkes'in ifadeleriyle Marx, "Batı Avrupa'da feodalizmin kapitalist üretim şekline yol açan bütün şartlarının bir araya gelmemiş olduğuna" işaret eder. Berkes'e göre Marx'ın, bu sonuca ulaşırken iki peşin yargıdan hareket edip/etmediği önemlidir. Birincisi "...gelişmenin ancak kapitalist ekonomi olacağı yönünde olabileceği fikri". İkinci ise "Batı dışındaki toplumların, Avrupa'daki toplumların kapitalist aşamaya geçmeden önceki aşamanın aynı olan bir durumda oldukları fikri." (1966b).

Ekim Devrimi (1917), yukarıda bahsedilen evrimsel görüşün yeniden sorgulanmasını gerektirmiştir. Feodal üretim ilişkilerinin egemen olduğu bir toplum, kapitalist aşı-

¹⁰¹ Benzer görüşler Yön Yayınları'ndan çıkan *Asyada Marksizm ve Milliyetçilik* 'in birinci bölümünde de mevcuttur (Bkz. d'Encausse & Schram, 1966: 13-26).

¹⁰² Avcıoğlu, Marx'ın bu bilgiyi Doğu'da uzun yıllar doktorluk yapan François Bernier (1620-1688)'den okuduğunu belirtir (1979: 230).

mayı atlayarak sosyalist aşamaya geçebilmiştir. “Bu ise evrim yoluyla değil, devrim yoluyla olacak şeydi.” (Berkes, 1966a). Tekrar Marx’a geri dönülürse, Avcıoğlu’nun dikkat çektiği üzere Marx ve Engels, görüşlerini öne sürerken, “...ancak Batı’da proletarya ihtilali olmak şartıyla, Asya tipi saydıkları Rus toplumunun da..., toprağın özel mülkiyeti aşamasından geçmeden sosyalist mülkiyete arayabileceklerini ileri sürmüşlerdi.” (Avcıoğlu, 1966h).

Avcıoğlu’nun belirttiğine göre, Marx daha sonrasında yapılan araştırmaları okuyunca, Çin gibi toplumların, toprakta kamu ve özel mülkiyetini tanıdıklarını, ancak yine de kapitalist üretim biçiminin dışında bıraktıklarını görmüştür. Bu bulgular sonucu, Marx, temel belirleyici özelliği “...kendi kendine yeten bağımsız köy hücrelerinin varlığı” olan ATÜT’ü (1979: 14)¹⁰³ *Kapital*’de şöyle anlatmaktadır:

Bazıları bugüne kadar ulaşan çok eski ve küçük Hint toplulukları toprağın ortak mülkiyetine, tarım ile zanaatçılığının dolaysız bağına ve yeni bir topluluk kurulurken hazır bir plan ve çerçeve hizmetini gören katılmış bir iş bölümüne dayanır (...). Ürünlerin büyük kısmı meta olarak değil, topluluğun kendi ihtiyaçları için üretilir ve bundan dolayı Hint toplumunun bütününde üretimin kendisi meta mübadelesinin meydana getirdiği iş bölümünden bağımsızdır. Yalnızca üretim fazlası metaya dönüşür (...). Kendilerini devamlı olarak aynı şekilde yeniden üreten ve tesadüfen dağıtıldıklarında, aynı yerde, aynı isim altında yeniden kurulan bu kendine yeterli kapalı toplulukların basit üretim organizması, Asya devletlerinin durmadan yok olmaları ve yeniden kurulmaları ve arkası kesilmeyen hanedan değişimleri karşısında bu derece göze batıcı bir tezat oluşturan Asya toplumlarındaki değişmezliğin sırrının çözülmesi konusunda bir anahtar sağlar (2020: 345-346).

Nitekim Avcıoğlu’na göre, bu açıdan bakıldığında, Marx’ın ATÜT’ünün, toprak mülkiyetinin köy topluluğuna ait bir üretim tarzı olduğunun kabul edilmesi gerektiğini

¹⁰³ Avcıoğlu (1979:14) ve Berkes (1966b) bu noktada aynı sayfaya atıf yapmaktadır. Bu noktada zaman içerisinde değişen çeviri farklarını göz önünde bulundurarak, *Kapital*’in son çevirilerinden birisi olan Yordam Yayınevi’nin çevirisinden faydalanıldı.

belirtir. Birey, bu durumda sadece “köy topluluğu” adına topraktan tasarruf edebilir. Birbirleriyle bağlantısız olarak hareket eden köy topluluklarının üstünde, üstün bir topluluk (örneğin devlet) bulunur. Üretimden elde edilen ürünün bir kısmı bu üst topluluk veya diğer bir ifadeyle kerim devlet/despotik devlet tarafından sömürülür (Avcıoğlu, 1979: 15, 1978a: 93).

Avcıoğlu tarafından belirtildiğine göre, Marx’ın o dönemdeki Doğu toplumları hakkında kısıtlı bilgisi ve ATÜT’ün kısa kısa pasajlarla belirtilmesi, Osmanlı toplumunun geri kalmışlığını açıklamakta yetersizdir. Avcıoğlu’na göre, Osmanlı üretim tarzı ve artık emeğe el koyma bakımından Batı’ya benzer bir aşama geçirmiştir. Şöyle belirtiyor Avcıoğlu;

Türk çiftçisi tapuyla tasarruf etmekte ve tasarruf hakkı, çocuklarına da geçmektedir. Yani Asya tipinden farklı ve özel mülkiyete hayli yaklaşmış bir tasarruf söz konusudur. Hatta köylü, bağ, bahçe, değirmen vb. Roma Hukuku’nun mülkiyet anlayışına uygun biçimde sahiptir. Sipahi tarafından verilen tapu ile belli bir çiftliğe tasarruf edilebilen ve çeşitli mülk edinebilir ve çeşitli mülk edinebilen köylü, köy topluluğuna karşı oldukça bağımsızlaşmıştır. ATÜT’te yalnızca köy topluluğu vardır, birey ancak bu topluluğun mensubu olarak mevcuttur. (...) Ne var ki, üretim güçlerinin ulaştığı düzey, Batı ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de köylünün tam özgürlüğüne imkân vermemektedir. Köylünün toprağa bağlılığı esastır. (...) Bu bakımdan Avrupa’nın serfi ile Türkiye’nin reayası arasında fazla bir fark olmasa gerektir. (...) Serfin de reayanın da ürettiği ürünün bir kısmı arazi sahibi tarafından alınmaktadır. Ürünün bir kısmına el koyan bu arazi sahibinin Avrupa’da senyör, Türkiye’de de devlet ve devletin temsilcileri olması üretim tarzının karakterini değiştirmez (1979: 17).¹⁰⁴

Avcıoğlu bu tezini doğrulamak için Osmanlı’nın öncelikle İpek Yolu üzerine kurulu olduğunu belirtir. İpek yolu, transit metalarından alınan ücretlerle önemli bir kâr mekanizmasını sağlamaktadır. Bu aşamada Osmanlı, Orta Çağ’dan Modern Çağ’a geçişte rol

¹⁰⁴ Nitekim Avcıoğlu, Batı’daki senyör ve Türkiye’deki devletin temsilcisi olan, “Sahib-i Arz” olarak belirtilen memurlar arasında farkların bulunduğunu da belirtir. Avcıoğlu’na göre Sahib-i arz bir kere devletin memuru niteliğindedir ve Batılı senyörün yetkilerinin pek azına sahiptir (1979: 14).

oynayan iki önemli evrimsel aşamada büyük yol almıştır: Birincisi zanaat tarımdan ayrılmıştır. İkincisi şehirlerarası ticaret yoluyla zanaat ve ticaret birbirinden ayrılmıştır. Paralel olarak ticaretin gelişmesi sonucu, büyük şehirlerin kurulması¹⁰⁵ ve fetihlerle birlikte, Osmanlı devleti merkezîyetçi bir yapı kazanmıştır. 16. yüzyılda, Türk köylerinin birçoğuna kapalı üretim biçimi hâkimdir ve ticari hayata entegre olmuştur. Bu durum, Türk köylerinin ATÜT'ü savunanların belirtildiği gibi “içine kapanık ve otarşik” yapıdan oldukça uzak olduğunu göstermektedir. Ancak, Avcıoğlu, Batı'daki kapitalistleşme sürecinin tam olarak Türkiye'de gerçekleşmediğinin de farkındadır ve bu nedenle Osmanlı toplum düzenini “pre-kapitalist düzen” olarak tanımlar. O'nun için asıl önemli soru, Osmanlı kapitalizme kendi iç evrimiyle geçebilir miydi yoksa ATÜT'ü savunanların belirttiği gibi Osmanlı toplumu durgunluğa mahkûm muydu? (1979: 18-29).¹⁰⁶ Berkes'e göre, bu sorunun yanıtını bulmak için “Hikâyenin doğuda geçen yanının bilinmesi, hem batıda kapitalizmin gelişmesinin yolunu anlamamızda lüzumludur, hem de bu toplumların, geri kalmışlığın tarihsel nedenlerini bilmek açısından şarttır.” (1966b). YDH eksenî çerçevesinde bu sorunun yanıtı açıklanmalıdır.

3.2. Osmanlı'da Kapitalizmin Gelişimi

Osmanlı'nın toplumsal düzenini “pre-kapitalist” olarak adlandıran Doğan Avcıoğlu'na göre, Osmanlı'da kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesi için üç faktörün bir araya gelmesi gerekmektedir. Bu faktörler şöyledir: 1- Köylülerin toprak bağımlılığından kurtulması, 2-Uzmanlaşmış şehir zanaatının varlığı ve serbestleşmesi, 3-Ticaret ve tefecilikten kaynaklanan sermaye birikiminin sağlanması (Avcıoğlu, 1979: 29).¹⁰⁷ Avcıoğlu, bu

¹⁰⁵ Avcıoğlu bu bilgiyi, 1608-1619 yılları arasında Türkiye'de dolanan Polonyalı Simeon'un *Seyahatname*'sine dayandırmıştır. Simeon'a göre o tarihlerde İstanbul nüfusu 1 milyon olarak tahmin edilmektedir. Aynı dönemde Londra ve Paris, İstanbul'un yarısı kadardı. Avcıoğlu bu rakamların her ne kadar abartılı olduğunu belirtse bile gerçeklik payı olduğunu da eklemekteydi (1979: 22).

¹⁰⁶ Avcıoğlu'nun dikkat çektiği üzere Osmanlı'nın içsel dinamikleri ile kapitalizme geçişe elverişsiz olduğunu savunup, yine de Osmanlı'nın üretim tarzını “Asyagil” olarak adlandıranlar vardı. A. S. Akat'ı göstererek gözlemlerini doğru buluyor fakat “...neden hâlâ Asyagil kavramını kullandığını anlamak güç” diye sitem ediyordu (1978a: 94-95).

¹⁰⁷ Berkes de benzer düşünceleri şu şekilde ifade etmişti: “Batı feodalizminden gayri olan ve kapitalizmi geliştirmemiş olan toplumlarda neden kapitalist ekonominin çıkışının zorunlu iki şartı olan emek serbestleşmesi ve sermaye birikmesi meydana gelmedi? Buna karşılık, neden batı Avrupa'daki şekliyle feodalizm, emek ve sermayenin çıkmasını engellemedi ve kapitalizmin doğuşuna yol açtı? Marx, Asyalı toplumlarla bu sorular açısından ilgileniyordu. Fakat sorunun

faktörlerin kapitalizme geçişin ön koşullarını oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Bu başlık, Osmanlı'nın bu faktörleri, kendi içsel dinamiklerinde barındırıp/barındırmadığına odaklanır.

İnceleme, yukarıda belirtilen maddeler doğrultusunda devam etmeyi amaçlamaktadır. İlk olarak “Köylü’nün toprağa bağımlılığından kurtulması” konusu ele alınabilir. Bunun için Osmanlı toprak düzenini ve toprak üzerinde faaliyet gösteren reayanın toplumsal durumunu açıklamamız gerekmektedir. Avcıoğlu, “Osmanlı toprak düzeninin, özel mülkiyete geçişte aşılabilir bir engel oluşturmadığı” görüşünü savunur. Nitekim Avcıoğlu’na göre reaya, işlediği toprakların mülkiyetini sağlar. “Bir defa reaya” diyor Avcıoğlu “...tapu işletmesine bir bedel ödeyerek, tapu senediyle tasarruf etmektedir. İşletme miras yoluyla aktarılabilir.” (1979: 31). Kısaca, köylünün toprak mülkiyeti üzerinde, sınırlı nitelikte de olsa bir tasarrufu söz konusudur.

Toprak üzerinde tasarruf hakkına sahip olan köylü, kısıtlı olsa bir sermaye birikimi sağlar. Sermaye birikimini sağlayan köylü, Avcıoğlu’nun ifadeleriyle “...tefecilik, ürünü tarlada ucuza kapatma” gibi yöntemlerle ekonomik açıdan güç kazanır. Avcıoğlu, Prof. Mustafa Akdağ (1913-1973)’dan yaptığı alıntıya göre 16. yüzyılın ikinci yarısında, devlet memurlarının yanı sıra özellikle faizcilik ve ticaret yapanların ekonomik üstünlüğe sahip olduğunu gösterdiğini belirtir. Bununla birlikte, reayada çiftini bozanların sayısı gittikçe artıyordu¹⁰⁸ (Avcıoğlu, 1979: 32-33). Böylece, Avcıoğlu, Osmanlı’da ilk kapitalistlerinin¹⁰⁹ ortaya çıktığını sonucuna ulaşıyordu.

Avcıoğlu, Osmanlı’nın ilk kapitalistlerini “müteşebbis” olarak tanımlar. O’na göre müteşebbisler, tarım alanında büyük çiftlikler kurmuşlardır. Bu çiftliklerin işgücünün büyük bir kısmı ücretli işçiler tarafından sağlanıyordu. Böylece, bir yandan zengin çiftlik

bu şekli şekilde konması bize, bu toplumlarda kapitalizmin gelişmeyişi yani kapitalizmin zorunlayan ön şartların bulunmayışının nedenlerini araştırma yolunu açıyor.” (1966b).

¹⁰⁸ Niyazi Berkes’e göre ticaret adamları reayadan sayılıyordu ve onlara “parya” muamelesi yapılıyordu. Müslümanlar ise ticarete pek az ilgi göstermekle beraber, kazandıklarını verimli yatırımlara yöneltmiyordu (akt. Avcıoğlu, 1979: 46)

¹⁰⁹ Avcıoğlu’nun belirttiğine göre ticaret ve sanayi ile ilgilenen kişiler Osmanlı’da askeri sınıfın imtiyazlarından yararlanabilmek için bu sınıfa girmektedirler (1979: 32).

sahipleri ortaya çıkarken, diğer yandan topraktan bağımsız köylüler ortaya çıkarmıştı. Dolayısıyla bu çiftlikler, Osmanlı’da tarım alanında kapitalistleşme sürecinin başlangıcı sayılabilirdi (Avcıoğlu, 1979: 32-35).

Öne sürülen Osmanlı kapitalistleşme süreci, diğer kapitalistleşme süreci yaşayan devletlerde olduğu gibi bir takım sorunları da beraberinde getirdi. Bu sorunların başında, büyük şehirlere reaya akımı bulunmaktaydı. Şehirlerde artan topraksız reaya ile beraber fuhuş, sarhoşluk hırsızlık gibi rahatsızlık edici olayların artmasına neden oldu. Bu sorunlar, “Gelenlerin geri gönderilmesi” yöntemiyle engellenmeye çalışılmış olsa da, 16. yüzyıldan başlayarak ciddi rahatsızlıklar yarattı. Nitekim Avcıoğlu’na göre bu olaylar pre-kapitalist düzenin temelini sarsarken, aynı zamanda ileri bir toplumsal aşamaya geçişin olanaklarını da bağrında taşımaktaydı (Avcıoğlu, 1979: 36-37).¹¹⁰ Avcıoğlu bu durumu *Türkiye’nin Düzenin*’de koyu puntolarla vurgulayarak şöyle özetledi:

Türkiye’de Batı toplumları gibi, daha yüksek bir uygarlığa, sınai kapitalizme doğru yol almaktaydı. Eğer bir takım engeller- ki kanımızca dış engeller- çıkmasaydı da Türkiye sınai kapitalizminde öncülüğü alsaydı, bugün dahi aydınlarımızda kompleksler yaratan “Batılılaşma Özlemi” diye bir şey mevcut olmayacaktı, belki de tam aksine, geride kalan Batılılar, “Doğululaşma” kompleksine tutulacaklardı (1979: 45-46).

“Ne var ki,” diyor Avcıoğlu, “...şartlar Batı için elverişli oldu ve Batı ülkeleri sınai kapitalizminin öncüsü oldu”. Avcıoğlu bu noktada sürecin Osmanlı lehine işlerken nasıl bir anda Batı lehine işlediğinin cevabını aradı. ATÜT’ü savunanlara göre bunun cevabı belliydi: Feodalizmin en gelişmiş biçimi Batı’da doğup büyüdüğü için Batı, “...sınai kapitalizminin öncüsü olmuştu”. Fakat Avcıoğlu için tarihi tezler bu durumu doğrulamamıştı. O’na göre Osmanlı, bir süreye kadar kendi içsel dinamikleriyle kapitalizme geçebilirdi (1979: 47, 2013a: 47). Çalışmanın bu aşamasında Osmanlı’nın

¹¹⁰ Niyazi Berkes’e göre ise Osmanlı’nın devlet yapısı kapitalizme geçişe el vermemekteydi. Ona göre Doğu’da devlet “düzen” üzerine kuruludur ve amaç bu düzenin devamını sağlamaktır. Batı’da da birçok devlet kapitalist üretim ilişkilerinin gelişimini engellemeye ve düzeni korumaya çalıştı. Avcıoğlu ise bu durumu kabul etmekle beraber, sadece kapitalist gelişmeyi frenlediğini ve gelişiminin önünde engel teşkil etmediğini belirtmekteydi (1979: 45-46).

kendi içsel dinamikleri ile kapitalizme evrilme imkanı varken bunu neden gerçekleştiremediğini açıklamak gerekir.

3.3. Doğu ve Batı Arasında Arayışlar: Doğu Üstünlüğünden Batı Üstünlüğüne Geçiş Süreci

Doğan Avcıoğlu, Batı'nın neden sınai kapitalizminin öncüsü olduğu konusunda tezlerini Prof. Mustafa Baran ve Karl Marx tarafından yapılan alıntılarla açıklamaktadır. Prof. Baran, Batı'nın öncülüğünü, Batı'nın coğrafi konumuna ve ticaret yaptığı diğer ülkelerden fakir oluşuyla ilişkilendirir. Avcıoğlu, “Batı’da denizciliğin erken gelişmesi ve deniz ticareti hızla büyü[mesini]”, Batı’nın ihtiyaç duyduğu malları uzak ülkelerden temin etmek zorunda kalmasıyla açıklıyordu. Büyük coğrafi keşifler de bu şartlar altında gerçekleşmişti (1979: 50). Niyazi Berkes de Avrupa’da kapitalist ekonominin gelişmesinin 12-16. yüzyıllar arasında başladığını, ancak gelişmelerin Osmanlı’nın üzerinde ekonomik bir etki yapacak aşamada olmadığını belirtir. 15. yüzyıl ortalarından başlayarak 16. yüzyıl sonlarına kadar etkisini gösteren denizaşırı ticaret hareketleri ve Yeni Dünya’nın keşfi, Batı ekonomisinin Doğu karşısındaki pozisyonunu değiştirdi ve bu değişim, Doğu veya Asya ülkelerindeki geleneksel yapıdaki değişimlere neden oldu (Berkes, 1966c).

Osmanlı’nın fetihleri, coğrafi keşifler ve denizaşırı seferlerle ortaya çıkan “talan”¹¹¹ karşısında yavaşlamasıyla beraber ganimet ve haraçlar oldukça ufak ölçüde kaldı. Buna karşılık Avrupa tüccarı önemli derecede bir sermaye birikimi sağlamıştı (Avcıoğlu, 1979: 50). Marx’a göre sermaye birikimi süreci devlet zoru tarafından destekleniyordu. Marx’ın ifadesiyle “Zor, yeni bir topluma gebe olan her eski toplumun ebesidir. Zor, başlı başına bir iktisadi güç[tür].” (2020: 719). Devlet zoru tarafından az sayıda kişinin tekelinde büyüyen sermaye, Batı’da kapitalizmin zaferini belirleyen unsur oldu (Avcıoğlu,

¹¹¹ Cahit Tanyol’a göre, Osmanlı’nın yıkılmasına neden olan idari bozuklukları da içine alan bir dünya görüşüydü. Bu dünya görüşünün ekonomik temeli Talan’a dayanmaktaydı. Talan; üretimi zorlamayan bir sistemdi ve bulduğunu alma esasına dayanıyordu. Bu soygun durumu Osmanlı’da bir üretim mekanizma başlatmak için kullanılmamış, sürekli bir tüketim mekanizması olarak devam etmişti. Talan imkânı kalmayınca özellikle Tanzimat döneminden sonra gerek dışarıdan alınan borçlar ve yabancı şirketlere satılan imtiyazlar Osmanlı’nın gelir ve geçim kaynağı olmuştu. Batı emperyalizmi bu sayede Osmanlı’yı sürekli borçlandırmaya teşvik ederek yeni imtiyazlar kazanmıştı (Tanyol, 1965).

1979: 51).¹¹² Bu bağlamda Batı'daki gelişmelerin Osmanlı'nın üretim ilişkilerine yansımaları incelenmelidir.

Batı'daki gelişmelerin Osmanlı aydınları tarafından anlaşılıp/anlaşılamadığı konusunda YDH içerisinde farklı görüşler bulunmaktadır. Avcıoğlu, 16. Yüzyılın ilk yarısında Lütü Paşa'nın "Asafname" başlıklı çalışmasından ve Bernard Lewis'in "The Emergence of Modern Turkey" adlı kitabından alıntılar yaparak, 1625 yılında Ömer Talip'in bazı yazılarını öne sürerek, Osmanlı aydınlarının "milletlerarası ticaretin ve okyanusların önemini doğru değerlendirdiklerini" ancak "...fiyat yükselmesi yoluyla ithal edilen ekonomik buhranın nedenlerinin anlaşılammış olduğunu belirt[mektedir]." (Avcıoğlu, 1979: 54-57). Şevket Süreyya Aydemir daha olumsuz şekilde, Osmanlı idarecilerinin ne dünyada gelişen yayılma hareketlerinin ne de ellerinden kaçan Doğu-Batı ticaret yollarının önemini anlayamadıklarını (1963a) ifade etmektedir. En önemli değişikliği sistemin temelini oluşturan toprağın idare ediliş usullerinde gören Berkes, Aydemir ile paralel olarak "On sekizinci yüzyılın başında...imparatorluğun yalnız eski kudretini kaybettiği ve gerilemeye başladığının, o zamanın devlet adamları[nın] bile anlamamış..." olduğunu vurgular. Berkes'e göre on sekizinci yüzyıl başında bir şeylerin bozulması durumunu kaydeden yazarların hepsi aynı nokta üzerinde durdu: toprak rejimi ve ona dayanan devlet maliyesi, ordu, hükümet ve idare, bilim müesseseleri. "Dikkate değen nokta burada hiçbirinin değişiminin veya onların deyimiyle bozulmanın nedenlerini araştırmamaları" (Berkes, 1963a) ve "...eski bozuk düzeni geri getirmek için çabalamalarıdır." (Avcıoğlu, 1979: 57).

Berkes tarafından belirtildiğine göre, Osmanlı bürokratlarının değişimin veya düzen bozulmasının nedenlerini araştırmamaları, hayatı "...durağan, değişmeyen, değişmesi gereken bir düzen olarak görmeleri[nden]" kaynaklıydı. Bu görüş, Berkes'e göre Orta çağ düşüncesinin temelidir. "Osmanlı idarecilerine göre var olan düzen (nizam-ı

¹¹² Avcıoğlu'na göre bu durum kendiliğinden gerçekleşen bir çıkar ilişkisine dayanır. Şöyle belirtmekte; "Batı'da muazzam sömürge yağmaları ve manüfaktürdeki gelişme hem feodal devleti hem de tüccarı zengin ettiğinden, bu iş birliği kendiliğinden sağlanır (1979: 57).

alem) tanrının takdir ettiği bir düzendir”. Dolayısıyla o dönemdeki düşünürler gözlemlerine dayanarak yeni bir dünyanın oluştuğunu çıkarmaktan ziyade sistemin bozulduğunu anlamakla sınırlı kalmıştır. 17. yüzyılda bozuluşun sebeplerini ve çarelerini araştıran yazarlar hep aynı noktada birleşmişlerdir. Bu görüşlere dayanarak yapılan reform girişimlerinin hiçbiri başarılı olamamıştır (Berkes, 1963a).

Batı’da gerçekleşen gelişmelerin Osmanlı’ya yansımaları, Berkes’in de vurguladığı gibi, “devlet” düzeninin bozulması ile sonuçlandı. Merkezîyetçi rejim fiilen çöktü ve buna bağlı olarak toprak sistemi dejenere oldu. “Kudretli merkezîyetçi devlet” diyor Avcıoğlu, “...bozulan düzeni geri getirmeye uğraş[mış]...[ancak] buhran... daha da büyü[müştür]”. Ancak, kapitalizme geçiş döneminde merkezîyetçi devletin¹¹³ önemli bir rol oynayabileceği düşüncesi, buhran baş gösterince, kapitalizme yönelişte engelleyici bir rol oynadı (Avcıoğlu, 1979: 57). İlerleyen süreçte Osmanlı bir “çözülme” sürecinin içerisine girdi ve Avcıoğlu’na göre çözülme süreciyle beraber köyler, ATÜT savunana hak verecek şekilde kapalı, ufak, bağımsız hücreler haline geldi (Avcıoğlu, 1979: 60).¹¹⁴

Berkes, Osmanlı İmparatorluğu’nun, 1720’den 1920’ye kadar sürdürdüğü batı politikasını “...denize düşen yılanı sarılır” deyiimiyle açıklar. Berkes’e göre Osmanlı’nın idarecileri modern dünyanın gereklerine uygun hiçbir reform yapamadıkları için batı siyasetine sarılmışlardır; bu siyasete sarıldıkları için hiçbir reform yapamamışlar; yapmaya kalkıştıklarında da gerçekleştirememişlerdir Bu nedenle 17. yüzyıl, Berkes tarafından, Avrupa’ya kapanış yüzyılı olarak değerlendirilir (1965a).

Berkes’e göre, Osmanlı’nın başarısızlığının bugün hâlâ peşimizi bırakmayan üç temel nedeni bulunur. Bunlardan birincisi, memleket içindeki gerici kuvvetlerin değişime karşı direnmesidir.¹¹⁵ Gerici kuvvetler çoğunlukla ilerici kuvvetlerden üstün gelir. Bunun

¹¹³ Avcıoğlu, bu duruma örnek olarak Japonya ve Almanya’daki “tepeden inme” devlet müdahalesi ile sanayi kapitalizminin gelişimini gösterir (1979: 50, 82-101).

¹¹⁴ Avcıoğlu’nun analizleri bu noktada, Behice Boran’ın “...karşılaştırılması gerekenin Avrupa feodalitesi ve Osmanlı feodalitesi” (1962b) olduğu görüşü ile paralellik taşır.

¹¹⁵ Bu noktada “din” önemli bir yer tutmaktaydı. Avcıoğlu’na göre, belirtilen gelişmeler ve bunun sonucu bozulan Osmanlı düzeni öncesinde din, Osmanlı’nın kapitalistleşmesi önünde bir engel teşkil etmiyordu. Bozulan düzenle beraber

nedeni ilerici kuvvetlerin topluma kök salamamasıdır, gerici güçlerin ise toplumun dibine kadar kök salmış olmasıdır. İkincisi, Osmanlı'nın Batı'dan alınan fikirlerle kendini Batı dünyasında olup giden mücadelelerin içinde bulmasıdır. Bu mücadelelerden kaçınması gerekirken içinde bulunmasından dolayı Osmanlı, Batı devletlerinin ekonomik ve politik peyki (uydusu) haline gelmiştir. Üçüncüsü, reform çabalarının, bu mücadelelerin Osmanlı'ya yönelmiş olduğu zamanlarda hazırlıksız olarak yapılması yüzünden dış baskıların karışmasıdır. Yapılan işler, halk kitlelerinin durumu daha da kötüleştirilmesine yol açılmıştır. Bu nedenle, halk kitleleri arasında devrim veya reform çabalarına karşı güvensizlik ve nefret oluşmuştur. Bu durum, birçok durumda geri-tepici ayaklanmalara yol açmış ve gericilerin köklerinin derinleşmesine olanak sağlamıştır. Yani Türk evrimi Berkes'in deyimiyle bir "fasit daire" (kısırdöngü) içerisine girmiştir (Berkes, 1963a).

Nitekim "fasit daire" düz bir çizgi halinde ilerlemez; bazı noktalarda tarih "sekteye" uğrar. Bu çerçevede, "Gericiler tepkiler yüzünden ve ilericilerin onlar karşısından sağlam görüşleri ve davranışları olmayışı yüzünden başlatılan hiçbir reform siyaseti deneyli ve sürekli olarak güdülememiş (...), "fasit daire"nin çıkar ucu bulunamamıştı (Berkes, 1963b). Gericiler ve ilericiler arasında cereyan eden bu savaş, Doğu üstünlüğünden Batı üstünlüğüne geçişi de içinde barındıracak tarihsel anlardan ibarettir. Bu nedenle, YDH bağlamında, tarihsel aşamaların kronolojik olarak hangi noktalarda sekteye uğradığını veya dejenere edildiğini açmak gerekir.

3.4. Batı Üstünlüğüne Geçişte Osmanlı: Uğraklar ve Toplumsal Yansımalar

Batı üstünlüğünün Osmanlı'nın düzenini bozması sonucu, Doğan Avcıoğlu için en azından 19. yüzyılın başlarına kadar umutsuzluk yoktur.¹¹⁶ Kapitalist gelişmenin yolu,

Avcıoğlu'nun şu sözleri durumu özetler nitelikteydi: "Din, artık gericiliğin bir silahıdır ve bir üst yapı kuruluşu olarak toplumsal ilerlemeyi frenlemektedir." (1979: 66).

¹¹⁶ Avcıoğlu'nun belirttiğine göre, Osmanlı'nın kendi içsel dinamikleriyle kapitalizme geçemeyeceğini iddia eden Niyazi Berkes, Osmanlı'dan daha sonradan ayrılan bölgelerde, kapital birikimin, geleneksel üretim biçimini aşındırarak kapitalist üretim biçimini başlatabileceğine dikkat çekmişti (1979: 81).

bütün zorluklara rağmen mevcuttur. Gelişen emperyalizmin etkisiyle, Japonya hariç Avrupa dışı ülkeler sömürgeleştirilmiştir (Avcıoğlu, 2013a: 213). Bu sömürgeciliğe ilk tepkiyi veren ülke Türkiye’dir. Nitekim Türkiye, sömürgeleştirilme sürecine ve daha sonrasında Batı baskısına karşı koymak adına Batı’nın usullerini benimsemek zorunda kaldı. Bu usullerle gerçekleştirilen reform hareketleri, aşağıdan yukarıya gelen bir baskının sonucu değil¹¹⁷, yukarıdan gelen bir baskı sonucu gerçekleşmiştir. İngiltere ve Fransa gibi devletlerde ise “aşağıdan gelen bir baskı” sonucu pre-kapitalist düzen yıkılmıştır ve devlet baskının öncüsü olan burjuva sınıfına dayanabilmiştir. Fakat Türkiye’de güçlü bir burjuvazi¹¹⁸ mevcut olmadığı için, devletin kendisi sanayi oldu ve devlet memurlarını ticarete atılmaya teşvik etti (Avcıoğlu, 1979: 76-82).

Avcıoğlu’na göre, Osmanlı’da Batı’nın baskılarına karşı koyabilmek için yapılan reformlar olumsuz şartlar altında dahi, Avusturya ve Rusya tarafından korkuyla karşılanmaktaydı. Ancak, bu korku ve telaş boşunadır çünkü Batı’nın ekonomik baskısı zaten imparatorluğun kalkınmasına olanak tanımayacaktı. Bu nedenle, 1838 Balta Limanı Antlaşması’nın “İngiliz ekonomi politik üstatlarının çabalarına dahi ihtiyaç duyulmadan” imzalanması, YDH’ye göre Türkiye’nin idam fermanı olarak tanımlanır. Antlaşma sonucu Türkiye, Avrupa’nın açık pazarı durumuna geçmiştir (Avcıoğlu, 1979: 102-104, 2013a: 213). Tanzimatla beraber bu fermanın ihtiyacı olan “hukuksal zemini” kabul edildi. Türkiye’ye takılan serbest pazar prangası ile yapılmaya çalışılan reform hareketleri de istenilen sonuçları veremedi. Bu süreci ve değiştirdiği toplumsal düzeni incelemek, YDH’nin ideolojik temellerini anlamlandırmamız bakımından önemlidir.

¹¹⁷ Avcıoğlu bu durumu şöyle açıkladı: “Aşağıdan bir kuvvet hasıl etmeye imkân yoktur. Halk tamamen kendi içine kapanmıştır, pasiftir.” (1979: 120).

¹¹⁸ Ceyhun Demirtaş *Türkiye’nin Düzeni*’ni eleştirdiği *Kapıkulu Bürokratlar mı?* başlıklı yazısında Avcıoğlu’nun Osmanlı’da burjuva sınıfı olmadığını saptadığını iddia eder (Demirtaş, 1969). Kanımca bu yanlış bir tespittir. Burjuvanın toplumsal gelişime öncülük edemeyecek kadar gelişkin olmadığını iddia etmek ile Osmanlı’da burjuva sınıfı olmadığını iddia etmek arasında derin bir fark vardır.

3.4.1. Sömürge Tipi Kapitalizm: Balta Limanı Antlaşması ve Tanzimat

1838 yılında Osmanlı imparatorluğu için reform kapısı açıldı ve Niyazi Berkes'in deyimiyle "...bermutat yumurta kapıya gelince" İkinci Mahmut, Türkiye için önemli sonuçlar doğuracak bir karar vermek zorunda kaldı. İngiltere ile imzalanan Balta Limanı antlaşması, tartışmalara yol açacak bir ticaret sözleşmesiydi. Bu antlaşma, Osmanlı İmparatorluğu'nu yüzyıldan beri Avrupa ekonomisine karşı çepeçevre koruyan birçok geri usullerin kaldırılmasını istemekteydi (Berkes, 1963b).¹¹⁹

Antlaşma, Doğan Avcıoğlu tarafından "idam fermanı" olarak tanımlanırken İngiliz Dışişleri Bakanı Palmerston (1784-1865) tarafından "Capo d'Opera" yani "Şaheser" olarak adlandırıldı ve "Ticaret ilişkilerinde, Osmanlı devleti, bütün öteki devletlerden çok serbest müsaadelerde bulunmaktadır." diye övüldü (Avcıoğlu, 1979: 104-105).¹²⁰ Oysa Berkes'in dikkat çektiği üzere bu dönemde Türkiye "...devletçilik politikası ile ekonomik kalkınma programı uygulamak zorundaydı" (1963b).¹²¹

Nitekim Balta Limanı Antlaşması öncesinde de Avrupalılar, kapitülasyonlardan yararlanmaktaydı. Avcıoğlu'nun belirttiğine göre ithal malları %3 gibi önemsiz bir vergi ücreti ödenmekteydi. Bu duruma ek olarak Osmanlı'da iç ticarete önemli kayıtlar getirilmişti. İç ticaret Osmanlı tebaasına aitti ve yabancılar iç ticarete girerek rekabet edemezdi. Birçok malın alım-satımı, ruhsat bedeli karşılığında, belli kişilerin tekelindeydi. Avcıoğlu'na göre "...yüksek gümrük duvarlarıyla ileri kapitalist ülkelerden kendi iç pazarını korumak şartıyla, kapitalist gelişme yoluna girmeye niyetlenen Türkiye'nin iç ticaretine getirilen pre-kapitalist düzene özgü bütün kayıtların kaldırılması gerekliydi." (Avcıoğlu, 1979: 105-106). Oysa, 1838 Antlaşması Avcıoğlu'nun belirttiği

¹¹⁹ Bu antlaşmayı imzalarken Osmanlı'nın amacı, İstanbul'a dayanmak üzere olan Mehmet Ali'ye karşı İngiltere'den askeri yardım sağlamaktır. İkinci Mahmut, Palmerston'un "Türk ordularının İngiliz subayları emrine verilmesi" teklifini reddedince müzakereler bir "ticaret" müzakeresine dönüştürüldü (Berkes, 1963b).

¹²⁰ Örneğin, "David Urquhart, eski Osmanlı rejiminin liberalizm olduğunu, bunun Avrupalılara bile örnek olması gerektiğini yazıyordu." (Berkes, 1963b).

¹²¹ Bu dönemde devletçilik uygulaması ile beraber sömürgeleşmeye karşı konulabileceğinin güzel bir örneğini Japonya vermişti. Fakat Türkiye'nin böyle bir devletçilik politikası uygulamasına imkân yoktu. Avcıoğlu'nun deyimiyle "...coğrafi mevki ve uyandırdığı iştahlar" buna engel oluyordu (2013a: 213).

önlemi sağlayamamış ve Türkiye’yi Avrupa’nın açık pazarı haline getirmişti. Bu süreç sonucunda Türkiye “1929 yılına kadar, gümrük özgürlüğüne sahip olama[mıştır].” (Avcıoğlu, 1979: 107). Dolayısıyla emperyalizm zinciri kırılarak ilerici hamlelere girişilemedi.

Anadolu eşrafı ve imalatçısının iflasına yol açan 1838 Balta limanı Antlaşması’nı önlemek amacıyla İstanbul’a heyetler gönderildi. Ancak, Tanzimat dönemi aydınları, Anadolu’nun sefaleti pahasına antlaşmayı imzalandı (Avcıoğlu, 1965k). İngiltere’de ile imzalanan bu antlaşma¹²², devletin parçalanmasında ve Osmanlı ülkesinin sömürgeleştirilmesinde büyük bir rol oynadı (Tanyol, 1966a).

Balta Limanı Antlaşması, Türkiye’yi gümrük esaretine maruz bıraktı ve Avcıoğlu tarafından kalkınmanın temel şartı olarak görülen bağımsızlığın yok olmasına sebep oldu. Bunun sonucunda sanayileşme engellendi, hatta mevcut sanayinin yok olmasını sağladı ve açık pazar Osmanlı’nın kalkınmasının tek yolu olarak önlerine sunuldu (Avcıoğlu, 1979: 108). Osmanlı aydınları, durumun kötüye gidişinin fark etmeye başladı ve çözümü anayasal belge niteliği taşıyan Tanzimat’ta buldu. Tanzimatla birlikte açık pazar olmanın gerekli kıldığı idari, mali vb. reformlar getirildi. Böylece, Batı kapitalizminin Türkiye’de dayanak oluşturmak istediği Rum ve Ermeniler imtiyazlı duruma yükseltildi (Avcıoğlu, 1979: 118).¹²³

YDH’ye göre Tanzimat döneminin hem getirileri hem götürüleri oldu. Avcıoğlu’na göre Tanzimat’la beraber “...can ve mal güvenliğinin sağlanması, idare ve vergi sisteminde reformlara girişilmesi, ticaret, ceza vb. alanlarda yeni kanunlar hazırlanmasına” neden oldu. Eğer Osmanlı “...kapitalist gelişme yoluna girilebilseydi” bu reformlar “...kendiliğinden el atılması gereken reformlardı. Ne var ki, açık pazar şartlarında bu reformlar, esas bakımından Batı kapitalizminin çıkarlarına hizmet etmekten ve Türkiye’yi sömürgeleştirmekten başka bir sonuç vermemişti.” (Avcıoğlu, 1979: 119).

¹²² Cahit Tanyol, bu antlaşmayı öyle sert eleştirir ki “Tanzimat-ı Hayriye” değil “Tanzimat-ı Şerriye” olarak anılmasının daha doğru olduğunu ifade etmişti (1965a).

¹²³ Avcıoğlu’na göre Türkiye’deki Rum ve Ermeni azınlıklar Batı kapitalizminin siyasi ve iktisadi alanda tahakkümünün aracı olarak kullanılmıştır. Azınlıkların varlığı bu bağlamda Türkiye’nin kapitalistleşmesini engellemiştir (1979: 104).

Bu noktada Berkes de Avcıoğlu'yla benzer görüşe sahiptir. Modern bir devlet yapısı meydana getirmek ve aydınların başlattığı reformlar, modern bir devletin nasıl bir devlet olacağını bilmemelerinin yarattığı başarısızlıklar serisi halinde devam etmişti. Bütün reform çabalarına rağmen, hiçbir ulusal ekonomik gelişme olmamıştı (Berkes, 1966b). Buradan çıkan sonuç, aslında Türkiye'nin lehine işleyecek durumların "serbest Pazar" nedeniyle Türkiye'nin iktisadi gelişmesini engellediğidir. Bu durum, Kemalist devrim dönemine kadar devam edecektir.¹²⁴

Osmanlı'nın sömürgeleştirilmesinde rol oynayan bir unsur 1839'da ilan edilen "Gülhane Hattı Hümayunu", Cahit Tanyol'un deyiimiyle "Batının Osmanlı'yı parçalamak ve sömürgeleştirmek için yapmış olduğu ilk resmi aş¹²⁵" olarak tanımlandı (1966a). Berkes ise Batılılaşma fikrinin Tanzimat dönemi ile beraber ortaya çıktığını belirtmekteydi (1965a). Avcıoğlu da, Tanzimat dönemi ile birlikte Batı politik kurumlarının ithaline yöneldiğimizi kaydetti (1969d). Tanzimat'ın getirdiği reformlarla birlikte ilerleyen süreçte "...yabancıların iç işlerimize müdahalesi", 1856 Paris Antlaşması ile sağlam bir teminata bağlandı. 1878 Berlin Antlaşması'yla ise "müdahale hakkı" Avcıoğlu'nun deyiimiyle "...diplomatik olmayan ve haysiyet kırıcı" biçimde ifade edildi. Bu noktada "...reformlar konusunda öyle bir fikir karışıklığı vardır ki, Namık Kemal gibi vatansever dahi, yabancıların müdahale hakkını savun[du]." (Avcıoğlu, 1979: 121). Böylece karşımıza yeni bir sorunsal çıkar: Türkiye'nin sömürgeleşme sürecinin toplumsal karşılığı ne oldu? YDH bağlamında bu soruya yanıt aranmalıdır.

3.4.2. Sömürgeleşmeyle Beraber Oluşan Yeni Toplumsal Düzen

Türkiye'nin sömürgeleşmesiyle beraber emperyalizm, pre-kapitalist düzenin gerici unsurlarıyla uzlaşmış ve bazen de onları dönüştürmüştür. Pre-kapitalist düzenin gerici unsurları olarak nitelenen "...mültezimler gibi derebeyler ve yükselen toprak ağaları da"

¹²⁴ Cahit Tanyol, Balta Limanı ile başlayan Tanzimat'la devam eden Türkiye'nin sömürgeleşme sürecinin sonucunda hem devlette hem halkta kötü bir alışkanlık oluştuğunu belirtmişti. Bu alışkanlık "dış yardım" olarak ifade edilmekteydi (1965a).

¹²⁵ Cahit Tanyol bu noktada, Gülhane Hattı Hümayunu, hâlâ tarihimizde uygarlaşmanın ilk örneği olarak gösterilmesini eleştirmektedir. Osmanlı aydın tipi, Osmanlı Devleti'nin, Batıda olduğu gibi monarşik bir sistem olduğu kanısına saptanmış durumdadır (Tanyol, 1966).

bu sistem içerisinde yerini almıştır. “Esasen” diyor Doğan Avcıoğlu “...mültezimlik, derebeylik ve ağalık, birçok halde birleşmektedir. Yani, iltizamı alan derebeyler ve toprak ağaları” (1979: 178) pre-kapitalist düzenin gerici unsurlar olarak karşımıza çıkmıştı.

Avcıoğlu ağayı “...topraksız ya da az topraklı köylüyü arazisinde ortakçı ve yarıcı olarak çalıştıran ve ayrıca borçlandırma yoluyla köylüyü ekonomik bakımdan bağımlı kılan toprak sahibi” olarak tanımlar. Avcıoğlu’na göre, “...ağanın, zorba derebeyi metodlarından yararlanması ve derebeyinin zamanla toprak ağasına dönüşme” eğilimi göstermesi nedeniyle aralarındaki fark teorik boyutta kalır. Nitekim O’na göre “19. yüzyıldan başlayarak hükümete karşı gelen derebeylerini yok etme çalışmaları, derebeyliğinden toprak ağalığına dönüşümü hızlandırdı.”(1979: 180).

Serbest ticaret ve yabancı sermaye dönemi, ağa-derebeyi konumunu güçlendirirken, köylü kitlelerinin sosyo-ekonomik durumu değişmemiş aksine kötüleşmiştir. Emperyalist güçler tarafından belirlenen fiyatlarla ihracatın artmasına rağmen, ezilen, malın üreticisi olan “köylü” olmuştur. Avcıoğlu’na göre “Emperyalizm sömürüden aslan payını alsa da, ağası, mültezimi, tefeci tüccarı ve onun üzerindeki daha büyük tüccar, köylünün insafsızca sömürülmesinden yararlanmaktadır.” Dolayısıyla bu “yeni sömürge sisteminden” bir rahatsızlık duymamaktadırlar (1979: 190). Bu durum, emperyalist talanın birinci basamağını oluşturdu.

Avcıoğlu tarafından, ikinci aşama olarak tanımlanan durum ise “...ticari ve mali organizasyondur.” Bu organizasyonla birlikte, köylü kitlelerinin ve az sayıdaki işçinin ürettiği emeğin, mümkün olan en büyük kısmına el konulması hedeflenir. Organizasyon şemasının tepesinde bankalar ve Türkiye’ye yerleşmiş olan Avrupalı tüccarlar bulunur. Bunlar güçler, ikinci durumda bulunan, çoğu Rum ve Ermenilerden oluşan aracılarla yürütürler. Üçüncü aracı ise çoğunlukla Türk, Müslüman ve bazı Musevi olan ve ürünü toplamak için kullanılan ağalar ve derebeylerdir. Bu hizmetlerinin karşılığında Rum ve Ermeniler onlara avans ve imtiyaz sağlar. Böylece iş hayatına egemen olmaya başlarlar (1979: 190-193).

Türk toplumsal yapısında, sömürü düzenini içinde toprağını kaptıran köylülerin ve küçük sanat erbabının bir kısmının proletarlaştığını gösterir. Avcıoğlu'nun görüşlerine göre, sanayinin zayıf olduğu bu dönemde işçiden çok işsiz vardır: seyyar satıcı, boyacı, küfeci, dilenci vb. biçiminde “gizli işsiz” dediğimiz on binlerce insan lümpen proletaryayı oluşturmaktadır (1979: 203).

Tanzimat ile oluşmaya başlayan bu toplumsal tabloyu tamamlamak için son olarak yöneticileri ve Saray'ın incelenmesi gerekmektedir. Tanzimat öncesinde, devletin haksız kazançlara dilediğini gibi el koymasına yardım eden müsadere usulüyle boğuşan yöneticiler, bu durumdan kurtulunca, Avcıoğlu'nun ifadesiyle “...ikbal yolunu yeni efendilerde aramışlardır”. Bu efendiler, çıkarına göre zaman zaman değişmekle beraber yabancı devletlerin yüksek zümrelerinden oluşmaktaydı (1979: 205). Durumun yol açtığı olumsuz sonucu Avcıoğlu şöyle ifade eder:

İşte böylece, gözleri sefirlere, tercümanlara ve konsoloslara çevrik bir komprador burjuvazisi doğdu. Komprador bürokrasinin fonksiyonu, ülkeyi, Avrupa sermaye gruplarının çıkarlarına göre yönetmekti. Tabii ki bundan, o da bol bol payını almaktaydı. Yabancı firmalara dağıtılan imtiyazlar ve verilen siparişlerden, devletin temsilcileri de yararlanmaktaydı (1979: 208).

Avcıoğlu, Osmanlı bürokrasisi için “Emperyalizmin Türkiye'deki... ikinci kolu” deyimini kullanmıştır. Kompradorlar, Osmanlı bürokrasisinden çıkmışlar ve “Sermayesini emlak üzerine kapatan yeni bir rantıye sınıf “ olarak tanımlamaktadır. Avcıoğlu tarafından bu durumun kanıt olarak, “İstanbul semtlerindeki han, apartman ve köşk adlarını da” gösterilmektedir. Yerli burjuvazinin ekonomik hareketlerine engel olan komprador, en yüksek gelişimini 2. Abdülhamit döneminde yaşamıştır. Avcıoğlu'nun belirttiğine göre Abdülhamit devrinde, yerli bir tane bile şirket kurulmadı ve “...komprador bürokrasisinin tepesinde Saray ve özellikle Abdülhamit bulunmaktaydı.”(1979: 210-211).

Avcıoğlu'nun yukarıda dikkat çektiği tablonun bütün İslam devletlerinde olması ilgi çekicidir. O'na göre “...bütün aşiret reisleri, toprak ağaları, derebeyleri, mültezimler,

sarraflar, bankerler...[vd.] Tanzimat Batıcılığının toplumsal temelini oluşturan sınıf ve tabakaların temsilcileri olmuştur.” (1979: 219-220, 228). Avcıoğlu, “...bir yandan komprador alafrangalık, öte yandan koyu Müslümanlık, sömürge ya da yarı-sömürge durumunda olan bütün İslam ülkelerinde manzara[nın] bu” olduğunu ifade etmektedir. Günümüzde de -1968’ler- bu değişmemiş olmasına rağmen Avcıoğlu’nun belirttiği gibi bir takım milliyetçi tepkiler gelmişti (1979: 229). YDH açısından ilerici nitelikte olan bu milliyetçi tepkilerin incelenmesi gerekir.

3.5. Sömürgeleşmeye Karşı Tepkiler

Tanzimat sömürgeciliğine karşı Türkiye’de oluşan ve Doğan Avcıoğlu tarafından “milliyetçi tepkiler” olarak belirtilen kuvvetler ilerici bir nitelik taşıyordu (1979: 229-230). Avcıoğlu’na göre, ordu, geldikleri sınıf kökeni bakımından modernleşmeye veya yenileşmeye karşı değildi: çünkü çoğu ufak memur ve esnaf ailelerinden gelmektedir. Avcıoğlu’na göre “...devleti kuklalaştıran ve ülkeyi sömürgeleştiren” gerici kuvvetlere karşı tepkiyi bu güçler vermişti. Şahin Alpay da, *Türkiye’nin Düzeni Üzerine* başlıklı yazısında “Türkiye’nin son yüzyıllık tarihi, gerçekte küçük burjuva aydınlarının emperyalizme ve işbirlikçilerine karşı, çeşitli bocalamalardan geçerek, gittikçe daha radikal bir tutuma doğru ilerlemeleri tarihidir.” (1969: 455) diyerek Avcıoğlu’yla bu noktada aynı görüşü paylaşır.

Nitekim daha öncesinde belirtildiği gibi, Tanzimat dönemi sömürüsüne karşı halkta herhangi bir tepki yoktu. Diğer taraftan Niyazi Berkes’in belirttiğine göre aydınlar, “Esnaf ve köylü tabakalarının batı uygarlığı ile tanışarak toplumun değiştirilme zorunluluğunu anlarlar diye Tanzimat’tan beri gelen bir korku vardı.” (1965e) Bu sebeple “...görünüştaki gücüne rağmen” diyor Avcıoğlu “...bu bir avuç aydın toplumsal temele dayanmıyordu”. Bunun nedeni ise “...derebeyi, ağa ve eşrafın çektiği demirperdeye” bağlıyordu. Dolayısıyla “...kapalı üretim şartlarında bitkin, ümitsiz ve hareketsiz” olan halkın tek çaresi sömürgeci güçlere sığınmaktı. “Vatanı kurtarmak” umuduyla hareket eden aydınlar ise Batı’nın neden üstün olmaya başladığını ve bu üstünlüğün nasıl ortadan kaldırı-

labileceğinin arayışına girmişlerdi. “Önce Yeni Osmanlılar ve Jön Türkler, ardından İttihat ve Terakki ve sonunda Kurtuluş Savaşı kadrosu” bu umutsuz durumdan kurtuluş yollarını aramıştı (1979: 219-232). Niyazi Berkes bu süreci şöyle özetler: “İlerleme fikrinde herkes birlik. Fakat ilerlemenin kapısını açacak anahtar ve kilit birbirine uymuyor. Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılışına kadar aydın paslı kilit ve yanlış anahtarı birbirine geçirip terakki kapısını açmakla uğraştı.” (1965e). Şimdi bu uğraşların YDH için ne ifade ettiğini açıklayarak devam edilebilir.

3.5.1. Yeni Osmanlılardan Kemalizm’e Aydınlar

Ekonomik çöküşün ve iflasın ilk resmî belgesi olarak kabul edilen Tanzimat sonrası, hürriyet ve meşrutiyet hareketler, bu politik hareket çerçevesi ekseninde değerlendirildi. Diğer bir ifadeyle aydınlar üst yapı kurumlarını değiştirmek için anayasal belgeler hazırladı fakat temel yapı devrimlerini gerçekleştiremedi. Tanzimat’tan kısa bir zaman sonra, Türkiye’de ilk defa devlet topraklarını ele geçirmiş olan eşkıya ve zorbaların arazileri tapu edilmeye başlandı ve böylece üretim araçlarının mülkiyeti, kanun garantisi altına alındı (Tanyol, 1966). Nitekim Niyazi Berkes’in belirttiğine göre, Tanzimat’ın istikrarsız ve bol enflasyonlu devri, sonrakilerin yanında adeta “mis devri” gibi kalmıştır:

Tanzimat’ın bütün endüstri, maden ve tarım teşebbüsleri 1860’ta iflas ettikten...sonra ve paşalar 1875’e kadar yalılarında şiir ve sohbet toplantıları ile eğlendikten sonra ilk çatırdayış bu tarihlerde koptu. Borçlar yığıla yığıla o hale gelmişti ki istikrazlarla milli gelirini arttıramayan devletin bunların faizlerini bile zamanında ödeyemeyeceği görülüyordu. O zamana kadar Türkiye’de bulunmayan bir aydın tipi yetişmişti. Bunlardan biri olan Namık Kemal, Tanzimat’ın batıllık namı altında içine düştüğü tuzağı apaçık görüyordu. (...) Onun bu çok önemli fikirlerini ciddiyetle ele almak yerine devlet adamlarının yaptığı şey, bugün de yapılmak istendiği gibi, yurdunun sevdiği ve doğruyu söylediği için onu hapse atmak oldu (Berkes, 1963c).

Doğan Avcıoğlu tarafından “Tanzimat uyduculuğunun Türkiye’yi çıkmaza sürüklediğini ilk anlayanlar” olarak nitelendirilen “Yeni Osmanlılar”, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi aydınlardan oluştu. Bu aydınlar, Tanzimat’ın getirdiği sömürge düzenini eleştirdiler ve sonrasında “milli iktisat” diye güç kazanacak “milli kapitalizm” görüşünün

öncüsü olmaya başladılar. Tüm bu iyi niyete rağmen bu vatansever kişilerin, Avrupa uygarlığının tarihi ürünü olan emperyalizme karşı ciddi bir görüşleri yoktu (1979: 233-236). Diğer yandan Berkes'in dikkat çektiği üzere ve "...modern çağımızın gerçek ilk düşünürü" olarak nitelendirilen Namık Kemal "Tanzimat siyasetinin mahsulü olan Osmanlı kavramını alıp ondan, tabir caizse, bir Osmanlı milliyetçiliği yaratan adamdır." (1965f).

Namık Kemal, eğitim ve Anayasa yoluyla kurtuluşu savundu. Eğitimle bireylerin aydınlanması ve Anayasa ile beraber devlet çarklarının halk lehine dönmesinin sorunları çözeceğini düşündü. Aynı zamanda halka güvenmedi ve halk ayaklanmasını tehlikeli buldu. Bu nedenle "Tanzimatçılıktan ileri gideme[di]." (Berkes, 1965f). Bu düşünceler doğrultusunda, Yeni Osmanlılar, "rıza" ile Anayasal rejimin getirilemeyeceğini anladıkları için Harbiye Taburu ve Süleyman Paşa'nın gücüne dayanarak bir ihtilal düzenlediler. İktidarı ele geçirdikten sonra Namık Kemal de dahil olmak üzere Anayasa Komisyonu, ilk Anayasa'yı (Aralık 1876) hazırladı. Ancak, 1878'de Abdülhamit meclisi dağıttı ve 1908'e kadar meclis toplanmadı. Yeni Osmanlılar ise sürgüne gönderildiler. Bu olayların detayları açıklanmalıdır.

Berkes'e göre, Osmanlı'nın manevi işleri kafir¹²⁶ düşmanları tarafından, siyasi işleri de Frenk düşmanı olan yani Fenerliler tarafından yönetilmekteydi. Bu iki grubun gerdiği perde sonucu, Osmanlı Avrupa'daki dini, teknolojik, bilimsel, ekonomik gelişmelerden tamamen ilgisiz kalmıştı. Batı'da dinin renginin değişmesi, ticaret ve merkantilizm devletlerinin kurulması, siyasi ve ekonomik değişikliklerin gerçekleşmesi gibi meseleler, paralel olarak Osmanlı'da da mevcuttu. Batı'da değişimi zorlayan tarihi kuvvetler, Osmanlı'yı da zorlamıştı. Zorlamalar nedeniyle Osmanlı'nın düzeni bozulmuş ve yeni bir düzen kurmak için çaba sarf etmişti ancak bu çabalar eski düzene geri dönülmesine yöne-

¹²⁶ Berkes'in çalışmasına göre kafir kavramı, Osmanlı devletine 16. yy. başlarında dünyayı Müslüman-Kafir diye ikiye ayıran Arap ortodoksisinin üstün gelmesiyle yerleşti. Bunu Rumlardan gelen "Frenk" kavramı tamamladı. Batı ile batı Avrupa Katolik Hristiyanlığı arasındaki mücadeleler sonucunda Rumlar "Frankol" dedikleri batılılardan nefret ederdi (Berkes, 1965b).

likti (Berkes, 1965b). Böylesine bir ortam içerisinde Osmanlı bürokrasisi, Rus yanlısı paşalar ve İngiliz yanlısı paşalar arasındaki mücadeleler ile padişah Abdülaziz'in devrilmesine ve Anayasa yapma girişimlerine vardı (Berkes, 1963c).

Anayasa reformunu hızlı bir şekilde¹²⁷ tamamlamak isteyen devlet yetkilileri, yıllardır “Batının mali esaretine girdik; idareyi halka vermeli, yapmalı” şeklinde söylemleri olan ve hapishanelerden yeni çıkarılan Namık Kemal'lere başvurmuşlardı. Ortaya çıkan acele ve kargaşa sonucu, Osmanlı'nın sıkıntıları unutulmuştu ve zaten reformlara hazır olmayan Osmanlı, farklı reformlar için projeler sunamamıştı. Berkes durumu şöyle açıklamaktaydı:

Gene tam bir devrimsel iş yapılacağı sanıldığı bir zamanda Türk devrimlerinin ezeli engellerinden olan gericiler bu meseleler üzerinde ortalığa duman attırmaya başladı. İşin içine Şeyhülislam'lar, fetva emirleri, dersiamlar karıştı. Fetva emini “Anadolu'nun ve Rumeli'nin cahil Türklerinin eline devlet nasıl teslim edilir?”¹²⁸ Bir müşkülünüz varsa bize sorun, biz fetva verir size yol gösteririz” diyordu. (...) Sarayın da yardımı ile gericiler fikirlerini öyle karıştırdılar ki çıldırmamak işten değildi. Abdülaziz'i tevkif eden ve silahlı kuvvetleri temsil eden Süleyman Paşa, Abdülhamid'e çıkıp gerekirse ona da aynı şeyi yapacağını söylemeseydi, Namık Kemal ve arkadaşları komisyon odalarında geceli gündüzlü çalışmasalardı belki hiçbir şey çıkmayacaktı. Ama sonuçta politikacılarla gericiler gene duruma hâkim oldukları esas politikayı değiştire değiştire çıkardıkları meşhur Kanunu Esasi'de halkın ve devletin ekonomik ve mali durumuna yarayacak hiçbir reform prensibi yoktu; bu Anayasanın en önemli derdi padişahın ve halifenin hükümlerlik haklarını halka, Meclise ve orduya karşı koruma idi (1963c).¹²⁹

¹²⁷ 23 Aralık 1876'da gerçekleşecek olan İstanbul konferansını akamete uğratmak için yapıldı.

¹²⁸ Diğer taraftan, “...millet meclisinin teşri (yasama) yetkisi olamazdı: ‘teşri’ demek ‘şer’i’ koymak demektir; bu ise Allah’a ve Peygamber’e mahsustur, insanların teşri etmesi, haşa, şirk demektir”. Bu nedenle “Meşruiyetin yapacağı şey ancak ulemanın şeriata uygunluğunu onaylayacağı hükümleri uygulamaktır.” (Berkes, 1963ç). Meşruiyet dönemine hâkim olan sınıflar düşüncelerini bu şekilde savunuyorlardı.

¹²⁹ Nitekim Berkes'e göre Orta çağ Hristiyan Avrupa'sında olduğu gibi Osmanlı'da kafalara hâkim olan din adamları ve gaza adamlarıydı. Bunlar Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesiydi ve değişime daima kapalıydılar. Değişim daima bozulma anlamına gelmekteydi (1963a).

Namık Kemal'in mesajı, halk tarafından algılanmamaktaydı ancak Mülkiye, Tıbbiye ve Harbiye'de yetişen aydınlar tarafından anlaşılmıştı. Avcıoğlu'nun belirttiğine göre İsmet Paşa, "Ben daha yüzbaşı iken devletin bütün işlerinde rol sahibiymişim gibi sorumluluk duyardım ve 'bir şey yapamıyorum' diye kıvranırdım" ifadeleriyle o zamanın atmosferini tanımlamıştı (1979: 239). Abdülhamit hükümetine denk düşen bu dönem, Berkes'e göre "...ne eski Osmanlı-İslam, ne de Tanzimat rejimine benzer. Namık Kemal'in batı ve 'biz' ayrımında batıyı toplumcu açıdan göremeyişiyle...Abdülhamit rejimi başka bir 'biz'cilik" görüşü geliştirdi. Bu yeni "biz"cilik İslamcılıktı. Bu görüşe göre özet olarak medeniyet İslam'daydı. Şeriatı tam manasıyla uygulayamadığımız ve Tanzimat'la beraber Batı'nın peşine düştüğümüz için geri kalmıştık (1965i).

Avcıoğlu'nun "...vatanseverlik duygusuna rağmen...entelektüel gıdası hayli zayıf" olarak nitelendirdiği Jön Türkler "...emperyalizm pençesinde, her geçen gün eriyen bir ülkede, ekonomik liberalizm şampiyonluğu yapan" ve Sakızlı Ohannes Efendi, Portakal Mikael Efendi gibi hocalardan ders aldılar. Dönem içerisinde pek cılız kalacak olan bir iki kişi -örneğin Ahmet Mithat Efendi- otoriteye karşı gelebiliyordu. Bu duruma ek olarak Namık Kemal'in fikir çapında olan; Mizancı Murat, Ahmet Rıza, Abdullah Cevdet ve Prens Sabahattin gibi fikir liderlerinden ise uzak kalmaktaydılar (1979: 240). Oysa Abdullah Cevdet ve Prens Sabahattin temel davayı "Abdülhamit'in inmesi, Anayasa'nın gelmesi davası olmayıp, toplumsal devrim davası olduğunu söylemiştiler.(...) İkisinin birlik olduğu fikir şuydu: "Türk toplumunda devrimsel değişiklikler olmadıkça Abdülhamit'i düşürsek de onun arkasından Abdülhamit'ler gelecek". Sonraki olaylar bu hükmü doğruladı. (Berkes, 1965i).

Avcıoğlu'na göre, Jön Türkler'in fikirleri Yeni Osmanlılar'ın görüşleriyle bir "süreklilik" içindeydi. Kurtuluşu yabancı devletlerde aramışlar, "Abdülhamit gitse her şey düzelir" yolunu benimsemişler ve geniş halk kitlelerini cahil ve eğitilmesi gerekli olarak görmüşlerdi. Ayrıca, halk kitlelerinin devriminden korkmuşlar ve bütün ümitlerini Anayasa'ya bağlamışlardı. Bu fikir çerçevesi etrafında toplumsal bir dayanağı olmayan bir grup aydının, Abdülhamid'e karşı açtıkları mücadele 30 yıl sürmüştür (1979: 241-244). Bu mücadelenin sloganı Berkes'e göre "Devrim değil, Hürriyetti. [Bu nedenle] Dava

gene dönüp dolaşıp, hürriyetin, kanun-i esasinin getirilmesi davası oldu. Toplumsal reform, hatta reform fikri büsbütün unutuldu.” (1965i).

1902 yılında Paris’te yapılan ilk Jön Türk kongresinde değerlendirilen iki nokta, çalışmamız açısından önemlidir. Avcıoğlu bu noktaları şu şekilde belirtmiştir: 1- Sadece propaganda ve yayınlara ihtilal yapılamaz, askeri kuvvetlerin de ihtilal hareketlerine katılmaları gerçekleştirilmelidir. 2-Yabancı devletlerin müdahalesi sağlanmalıdır (1979: 245-246).

1908 İhtilali’ni¹³⁰, Fizan’a sürgün edilen harbiyeli ve tıbbiyeli genç aydınlar (Jön Türkler) tarafından hazırlandı (Taray, 1963). Sırrı Hocaoglu’na göre, bu aydınların başlıca iki hedefi bulunmaktaydı: Birincisi yurtda derebeylik düzenini tasfiye ederek tâbi insan özgürleştirmek ve ikincisi yabancıların ekonomik ve politik istismarını önlemektir. Ancak, ihtilalciler ne birincisini ne de ikincisi gerçekleştirme fırsatı ve zamanı bulmuştu (Hocaoglu, 1961). Avcıoğlu ise “İngiliz emperyalizminin yerine Alman emperyalizminin dümen suyunda girilen kanlı bir savaştan ve boş yere verilen yüzbinlerce şehitten öte bir şey getirmedi.” görüşündeydi (Avcıoğlu, 1965k). Avcıoğlu’na göre Türkiye’yi bu savaşa sürükleyen İttihat ve Terakki içinde “Enver Paşa’nın temsil ettiği küçük burjuvazi kökenli Türk milliyetçiliği[dir].” (1974: 59).

Avcıoğlu, 1908 İhtilali’ni “Osmanlı Vatanperverliği” şeklinde tanımlanan milliyetçi aydın hareketi olarak saptadı ve hareketin sonucunda “...imparatorluğu teşkil eden çeşitli unsurların kardeşçe birleşeceği ve yabancı devlet müdahalelerinin son bulacağı” düşüncesinde olduklarını belirtti (1979: 250-251). SKD’de yaptığı bir konuşmasında Avcıoğlu, 1908 Hareketini yapan İttihatçıların ekonomik ve mali konulardaki otoritesi olan Cavit Bey’in, geçmişin acı hatıralarına rağmen “...yabancı sermayesiz kalkınma olmaz” görüşünü savunduğunu belirtmişti (1965a). Avcıoğlu, Cavit Bey’i, o

¹³⁰ Niyazi Berkes’in dikkat çektiği üzere o zamanlar devrim yerine kullanılan iki kelime vardı: inkılap ve ihtilal. İnkılap darbe ile yapılan değişikliği ifade ederken ihtilal ise toplumsal hayatta meydana gelen değişikliklere işaret ediyordu. İlgi çekicidir, her iki kavramda da değişimin toplumsal sınıflar tarafından yapılacağına dikkat çekmemiştir. Dolayısıyla Berkes, Türkiye’de toplumsal sınıflara dayanarak değişim gerçekleştirme geleneği olmadığı sonucuna ulaşmıştır (1965i).

dönemdeki bir başka düşünür olan Ziya Gökalp ile karşılaştırarak, Ziya Gökalp için “milliyetçi ve devletçi” ifadelerini kullanırken Cavit Bey için “...kozmpolit ve hatta kafası bize, milli çıkarlarımıza ne kadar aykırı dış fikirler varsa, bunlar için bir şehir kiralık köşk” deyimlerini kullandı. Dolayısıyla, bu fikirlerle birlikte, o dönemin şartları el verse dahi bir şeyler yapılma imkanı yoktu (1979: 260). Berkes’e göre ise Gökalp, “...bir yandan halkçılığı Marksist sosyalizmden ayırarak Durkheim’in sosyolojisine bulayıp ondan tam Osmanlı’nın batacağı sıralarda “tesanütçülük” dediği solidarizm ve mesleki temsilcilik ideolojisine ulaştırmış” kişiydi. Ek olarak Berkes, “Türk toplumu içinden çıkılmaz meseleler hale gelen meseleler üzerinde onun kadar kafa yoran, onun kadar ciddi ve namuslu düşünür bulunmamış” olduğuna dikkat çeker (1965i).

Avcıoğlu’na göre o dönemde yabancı sermayenin Türkiye’yi nasıl sömürdüğünü ortaya koyan tek kişi *Türk Yurdu Dergisi*’nde yazıyordu: Bu kişi yabancı bir sosyalist olan Parvus(1867-1924)’tu. Nitekim Parvus, Türk aydınlarına bu durumu aktaramadı (Avcıoğlu, 1965a). Niyazi Berkes Parvus’u ve düşüncelerini şu şekilde özetler:

Yazılarında Parvus adını kullanan ve asıl adı Alexander Helphand olan bu zat zamanında tanınmış bir Marksist sosyalistti. Rusya’da 1905 devriminde rolü olanlardan olduğu için Sibiry’a sürülmüş oradan kurtularak Türkiye’ye sığınmıştı. (...) Parvus, kapitalizm ve emperyalizm arasındaki bağlantı hakkında zamanına göre yeni olan fikirlere dayanarak Türkiye’deki durumunun bir izahını yaptı, ve onlara Namık Kemal’den beri bilinmesi gerektiği halde unutulmuş olan şu haberi verdi: Türkiye, Avrupa emperyalizminin avucuna girmiştir. Türk aydınlarına sosyalizmden söz etmeyi lüzum bile görmeksizin onlara sadece memleketlerinin bir ekonomik ve istatistik tablosunu çizdi. Yaptığı hesaplarla gösterdi ki borçlar hikayesi ve yabancı yatırımları işi eşi görülmedik bir mali dolandırıcılık ve ekonomik soygunculuktu ve Türk halkı bunu bilmiyordu (1963d).

Parvus’un yukarıdaki pasajda tarif ettiği bir ortamda meydana gelen 1908 Hareketi, Avcıoğlu’na göre fikirsel anlamda başarısız olsa da, Türk milliyetçiliğinin bir yol bulmaya çalışması bakımından ilerici bir girişimdi. İttihat ve Terakki, 1913 yılına kadar iktidarı doğrudan almasa da, bir kısım aydınlar arasında yeni fikirler oluşturmaya

başlamıştı. Avcıoğlu, bu fikirlerin eşitlik, özgürlük, kardeşlik sloganları ve Anayasa'nın imparatorluğu kurtarmaya yetmemiş olduğunu belirtir. İmparatorluk çökerken, sadece Hristiyan milletleri değil, Müslüman milletleri de birbirine kaynaşmaktaydı. Bu şartlar altında gözler Anadolu'ya çevrilerek , Avcıoğlu tarafından "...dürüst ve vatansever" olarak tanımlanan Ziya Gökalp, bu yeni fikirsel durumun öncülüğünü yapmıştı (1979: 260-261). Milliyetçi¹³¹ yanı ağır basan bu yeni fikirsel durum, "halkçılık" sezgisini uyandırmıştı. Avcıoğlu'na göre bu halkçılık, sosyalist yanı ağır basmayan bir halkçılıktı. Avcıoğlu, "Türk aydınlarının o tarihlerde önüne çıkan meselesi, Türk proletaryasını patronların sömürsünden kurtarmak değil, Türk milleti olabilmek" (1979: 262) olduğu görüşündedir. Berkes de benzer bir noktaya dikkat çekmişti. Berkes'e göre Gökalp başarılı bir ulus kavramı oluşturabilmesine rağmen olumsuz olarak "...ulus toplumu ile Batı uygarlığı arasındaki ilişkiyi devrimsel değişim yolu ile ulusun kalkınması amacına uygun bulamamış[tır]." (1965g). Bu amaçla "Vatan'ın parçalanmasını önlemek ve yarı-sömürge durumuna son vermek istemektedir[ler]." (Avcıoğlu, 1974: 55). Avcıoğlu bu durumu şöyle açar:

...İttihat ve terakki milliyetçiliği, henüz bulanık biçimde kalsa dahi, Orta çağ kurumlarından kurtulup modern bir millet olma amacını gütmektedir. Oysa İslam Dünyası'nda cihana katılan güçler, bir kısım aydınlar dışında, aşiret başkanları, şeyhler v.b. gibi modernleşmeye karşı gelenekçilerdir. Gelenekçi ile modernleşmeden yana milliyetçi çatışacaktır. Sömürgecinin çıkarı, geleneksel düzenin kalması; milliyetçinin istediği ise, geleneksel düzenin değişmesidir. Bu nedenle işin sonunda geleneksel güçlerin, milliyetçiliğe karşı sömürgeci ile birleşmesi tehlikesi vardır (1974: 59).

Millet olabilmek adına aydınlar tarafından "milli iktisat" kurma girişimlerinde bulunulmuştur. Avcıoğlu, milli tüccarların bu dönemde zenginleştiğine emin olarak, "milli iktisat" kurma yolundaki ilk denemenin tam bir hayal kırıklığında sonuçlandığını belirtmektedir. İkinci deneme ise Cumhuriyet döneminde, devlet desteğiyle Türk

¹³¹ Berkes'e göre Ziya Gökalp'in milliyetçiliğinin Kurtuluş Savaşı sonrasında Kemalist milliyetçiliğe uymayan yanları, anti-Kemalist, dinci ve ırkçı düşüncedeki kişiler tarafından istismar edilmiş ve üç tip milliyetçilik akımı ortaya çıkmıştı: "1- Var olmayan bir ulus özlemi, 2-Var olan ulusu yok ettirmeme azmine dayanan devrimcilik, 3-Ulusal varoluş yerine kan ya da din birliği gibi ulus dışı bir birlik olma özlemi." (1965g).

kapitalistlerinin yetiştirilmesiyle gerçekleşebilirdi (1979: 270-276). Diğer yandan “Nasıl ki, 1923’te Lozan’da Atatürk milliyetçiliğinin baş isteği kapitülasyonların kaldırılması ise, İttihat ve Terakki milliyetçiliğinin de 1908 de kapitülasyonların son bulması baş isteğidir.” (1974: 55).

Avcıoğlu’nun belirttiğine göre, İttihat ve Terakki tarafından yapılan bu hareket, ittihatçı hükümetler tarafından dinimize aykırı diye kaldırılmıştı. İttihat ve Terakki’nin başarısız ve maceracı denemeleri, Türkiye’yi savaşa sürmüş ve Türk devletinin ortadan kalkmasının yolunu açmıştı. Avcıoğlu, “...unutmamak gerekir ki” diye vurgulayarak, vatanı kurtarma çabasında Atatürk’ün, İttihat ve Terakki tabanına dayandığını, İttihat ve Terakki saflarından geldiğini belirtir (1979: 279).

Avcıoğlu’na göre, Kemalizm kendini önceleyen aydın hareketiyle hem “süreklilik” hem de “kopuş” barındırır. Gökhan Atılğan’ın da dikkat çektiği gibi “İmparatorluğun yıkıntıları içerisinde bir ulus devlet inşa etmeyi başarmakla, tarihsel şartların zorlamasıyla emperyalizmi görmek ve ona karşı mücadeleyi kazanmakla ayrıcalıklı bir yerde durmakla birlikte, Kemalizm kendini önceleyen aydın geleneğiyle süreklilik bağlarına sahiptir.” (2021: 317). Bu süreklilikte özellikle kendini önceleyen aydın hareketinin gerici unsurlarla uzlaşmasındaki rolü vurgulandı. *Çıkmazdan Çıkabilecek miyiz?* başlıklı açık oturumda, *Yön* dergisi moderatörlüğünde, Prof. Bahri Savcı’ya “...Mustafa Kemal’e gelinceye kadar, yapılacak hamleleri, hep eski düzenin yetiştirdiği unsurlarla barışmak fikri hâkim olmuş. Türk toplumunda ilk büyük kadro değişikliğinin Mustafa Kemal tarafından başarıldığını söylemek doğru olur mu?” sorusu sorulmuştur. Prof. Savcı bu soruya “Evet” cevabını vermişti (Yön, 1962f). Fakat yine de belirli bir noktada gerici unsurlarla uzlaşmaya gidilmişti.

“Gerici unsurlarla uzlaşması” bağlamında kendisini önceleyen aydın hareketleriyle süreklilik barındıran Kemalizm’i, sınıfsal içeriği açısından açmak gerekir. Köylü kitlelerinin bitkin ve harap durumda bulunmasına rağmen, (diğer aydın hareketleri gerçekleşirken olduğu gibi) köylü kitleleri yine çareyi tefeci, eşraf, derebeyi vb. gibi doğrudan

doğruya “sömürü” ilişkisi bulunan kuvvetlere sığınmakta; subay ve aydınlara ise güvensizlik duymaktadır. Avcıoğlu’na göre “İttihatçı gavur diye yürütülen yoğun propaganda- ların etkisi altında, birçok köylü, milliyetçi subay ve aydınlara karşı düşmanlık besle- mekte[ydi]”. Aydın ve subayların dayanabilecekleri tek güç, mecburi olarak, Anadolu eş- rafı, aşiret reisleri ve din adamlarıydı.¹³² Neticede öyle de oldu. Kurtuluş savaşı liderleri, bu sınıfların sağladığı silah ve para ile Kurtuluş Savaşı’nı gerçekleştirmişti (1979: 280- 300).

Avcıoğlu’na göre diğer Kurtuluş Savaş’ları “...sömürgeciyle birlikte, onunla işbirliği yapan pre-kapitalist düzenin egemen sınıflarına karşı yapılmıştır.” Diğer bir ifadeyle hareketin temelini fakir köylüler teşkil etmiş ve toprak devrimi ile beraber köklü reformlar ile pre-kapitalist düzenin unsurları aşılabilmıştır. Türkiye’de ise “tarihsel şartlar sonucu” savaş; eşrafa¹³³ ve eşrafın bezgin köylü üzerindeki nüfuzuna dayanarak gerçekleşmiştir (1979: 314). Bu nedenle, Türkiye’deki Kurtuluş Savaşı diğer memleketlerdeki kurtuluş mücadelelerinden farklıydı.

Savaşın öncüsü durumunda bulunan Mustafa Kemal Atatürk’ün çevresindeki küçük burjuva kökenli asker-sivil milliyetçi aydın (Avcıoğlu, 1978ç: 986) kadronun “vatanı kurtarmak” dışında hiçbir düşüncesi yoktu. Nitekim burada, Kurtuluş Savaşı’nı gerçekleştirenler arasında da tutucu bir muhalefetin bulunduğu vurgulanmaktaydı. Avcıoğlu, “Bu tutucu muhalefetin, devrimci bir atılışı, mümkün bile olsa, engellediği muhakkaktır.” (1979: 315-320) görüşündeydi. Avcıoğlu bu durumu şu şekilde özetledi: “...eşrafa ve zaferin kazanılmasıyla çabuk gevşeyen ve çeşitli yönle çekilebilen bir ay- dın kadroya dayanan bir hareketin, esasen güçlü bir muhalefetin bulunduğu ve kitlelerden hiçbir baskının gelmediği bir ortamda, onu kendi desteğinden yoksun bırakacak köklü devrimlere yönelebile olanağı pek yoktu.” (1979: 323).

¹³² Kemalist Devrim’i 1908 ihtilalinin bir devamı olarak gören Sırrı Hocaoglu, Avcıoğlu ile “Kemalist devrimin hangi sınıflara dayandığı” noktasında aynı görüştedir. Bu sınıfları şöyle sıralıyor: “1-Küçük esnaf, 2-Küçük toprak sahipleri, 3-İşçiler, 4-İdealist aydınlar, 5-İhtilalin hedef ve manasını idrak etmiş aşiret reisleri (1961a).

¹³³ Burada eşraftan kasıt toprak ağaları, derebeyler, aşiret reisleri, tüccarlar ve din adamlarıdır.

Atatürk neden tutucu sınıflarla uzlaşa sağlamıştı? Bunun bir sebebi, yukarıda belirtildiği gibi, Kurtuluş Savaşı'nın finansörünün tutucu güçler olmasıydı. Turan Güneş'in dikkat çektiği üzere Atatürk, gerçekleştirmek istediği ıslahatlar için bu sınıfın desteğine ihtiyaç duyuyordu. "Cumhuriyetin kuruluş döneminde Türkiye'nin nispeten aydın zümresini bu sınıflar teşkil ediyordu". Aynı zamanda, eşraf o dönemde "...devlette ve iktidarda bulunanlarla en sıkı teması olan ve devlete bağlı olan bir zümre teşkil ediyordu. Vilayetlerdeki Cumhuriyet balolarında Vali Bey'in yanında, belde eşrafının da eşleriyle birlikte şöyle salonun bir kenarına iliştiğini unutmamak gerekirdi." (Güneş, 1961). Bu çerçevede belirtilmeli ki siyasi iktidar henüz devrimci kadronun elindeydi. Yöncüler tarafından anti-emperyalist olarak nitelenen Kurtuluş Savaşı, içeride anti-emperyalist ve anti-kapitalist unsurları geliştirmekte başarısız olmuştu (Avcıoğlu, 1966b).

Yeni Türkiye, bu tutucu toplumsal güçlere rağmen kurulmuştu. Berkes'in dikkat çektiği gibi "Kemalizm devrimi, Mustafa Kemal'in arkasındaki bir avuç ilericiler ile, gene bu savaş içerisinde bulunan muazzam bir gericiler kitlesi arasında, didişile didişile, santim santim koparılmış bir devrimdir." (1963e). Nitekim zaten "...asker-sivil milliyetçi aydın kadro, Sol'a kayan bir kısım aydınların dışında, tutucu eğilim egemendi." (Avcıoğlu, 1978ç: 987). Diğer yandan, başta devrimci kadronun peşinden giden halk kütleleri, beklediği karşılığı bulamayınca devrimci kadrodan uzaklaştılar (Avcıoğlu, 1964c). Bu noktada, Kemalizm'in başarıları ortaya konulduğu gibi başarısızlıkları da ortaya konmalıydı (Avcıoğlu, 1965k). Çalışmanın bu aşamasında Kemalizm'in başarısızlıklarına ve başarılarına ilişkin YDH'nin yönelttiği eleştiriler incelenebilir.

3.5.2. Bir Özeleştir: Fikirselsel Olarak "Kemalizm" ve İlkeleri

YDH'nin görüşüne göre, Kemalizm, önceden belirtildiği üzere kendini önceleyen aydın hareketlerinden hem "kopuş" hem de "süreklilik" barındırmıştı. Türkiye, "Ulusal Kurtuluş Savaşı"¹³⁴ ile beraber, Batı'nın emperyalist bir tarafı olduğu" anlamıştı (Berkes,

¹³⁴ *Yön* yazarı Dr. Turhan Tokgöz'e göre bu savaşta "...muhafazakâr-dinci, milliyetçi, mutedil sosyalist ve komünist görüşler emperyalizme karşı savaş bayrağı altında kolayca birleşebilmişlerdir." (1962c).

1965a). YDH’de Kurtuluş Savaşı “...dış kapitalizme ve emperyalizme karşı milli burjuvazinin en aydın tabakalarının önderliğinde yürütülmüş bir mücadele.” (Avcıoğlu, 1964c) olarak tanımlanmıştı. Fakat diğer yandan Doğan Avcıoğlu’nun *Milli Kurtuluş Tarihi: Üçüncü Kitap*’ta net bir şekilde ortaya koyduğu gibi: Kurtuluş Savaşı’nın gerçekleştirenler bir süre sonra emperyalizmle uzlaşmıştı. Bunun iki nedeni vardı: Birincisi anti-emperyalist savaş emperyalizme karşı çıkmadan yürütülmüştü. İkincisi, savaş feodal güçlere dayanılarak yürütülmüştü (1978ç: 1051).

Avcıoğlu, Kemalizm’i tarihsel gelişme içerisinde anlamak gerektiğine dikkat çekerek Kemalizm’in iki ana fikrinin milliyetçilik ve çağdaş uygarlığa ulaşma olduğunu ifade etti. Kemalist milliyetçilik, “tam bağımsızlık” şeklinde ortaya çıktı¹³⁵ ve Türkiye’nin çağdaş uygarlıklar seviyesine ulaşmasının yolunu açtı. Avcıoğlu’na göre “çağdaş uygarlık düzeyine” ulaşma sorunu, Tanzimat’tan bu yana tartışılmasına rağmen, bu soruya doğru yanıt veren ilk kişi Mustafa Kemal Atatürk’tü.¹³⁶ Tanzimat’tan bu yana aydınların çözüm arayışı Batı’dan ne alalım ne almayalım’ şeklinde formüleleştirilmişti. Atatürk bu çözümü ikinci plana atmış ve önceliği “...ileride gerçekleştirilecek toplumsal devrimler[e]” vermişti. Bu tezin hayata geçirilmesi sonucu yeni toplumsal yapı, kendisiyle bağdaşan değerleri ve kurumları geniş ölçüde benimsemeye açık hale gelecekti (Avcıoğlu, 1964c). Avcıoğlu, bu tezin uygulamasındaki sorunları şöyle açıklamıştır:

Güçlükler, bu devrimci tezin hayata geçirilmesinde kendini göstermektedir. Ağası, şeyhi, derebeyi ile değiştirilemeyen bir toplumsal yapı üzerine oturtulmak zorunda kalan üst yapı devrimleri, derinlere nüfuz etmekte güçlüklerle karşılaşılacaktır. Bu geri toplumsal yapıyı değiştirmeden girişilen köy kalkınması, eğitim hamlesi ve sanayileşme

¹³⁵ Berkes, Ulusal Kurtuluş Savaşı ile beraber Türkiye’nin henüz ulusal bir bütünlük sağlayamamış olduğunu ve yalnızlaştığını belirtmiştir. Dolayısıyla Kemalizm’in milliyetçi yönü “...bir millet yaratma ve onu tarihi ve dünyaya kabul ettirme” girişiminden ayrı düşünülemezdi (1965c).

¹³⁶ Bu tezin ilerleyen süreçte etkileyeceği Sol görüşleri İlhan Akdere ve Zeynep Karadeniz şöyle belirtmişti: “Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Devrimleri, YÖN yazarlarının ortak görüşüne göre ‘Reformcu askerlerin ve uyanık memurların öncülüğünde başlamış ve yürütülmüş bir hareketti.’ Bu görüş daha sonra MDD teorisini savunan bütün çevreler tarafından değişik biçimlerde kabul edilmiştir. Örneğin Mahir Çayan, hareketin önderliğini, “...küçük burjuvazinin en devrimci kesimi[nin]” yaptığını söyleyerek bu iddiayı geliştirir. Mihri Belli ve THKO çevresi de aynı görüştedir (1994: 230).

hareketleri, beklenilenden farklı sonuçlar verecektir. Tarımda 1937-1945 döneminde uygulanmak istenen köklü bir devrim hareketi, eşrafın ve bürokrasinin tutucu kanadının direnmesiyle, başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Fakat bütün bunlar “bağımsızlık içinde toplumsal devrim yoluyla çağdaş uygarlığa ulaşma” diye özetlediğimiz Atatürkçü tezin doğruluğunu ve bugün için de geçerliliğini değiştiremez (1979: 339).¹³⁷

Yöncüler Kemalizm’in devrimci rolünü benimsemişlerdi ancak birçok noktada onu eleştirmeyi kendilerinde hak olarak görüyorlardı. Gökhan Atılğan, eleştirilen noktaları şu şekilde özetlemişti: “Kemalist devrim, üstyapı düzeyindeki devrimci girişimlerini temel yapıya¹³⁸ dokunmaksızın, gerçekleştirmeye çalışmıştı.... temel yapıyı dönüştüremeyince, hakim sınıflar uygun koşullarda üstyapıyı kontrol etme imkanını edinmiştir.” (Atılğan, 2021: 306). Atılğan, YDH’nin Kemalizm’e ilişkin görüşlerini eleştirdiği bir yazısında ise: “Kemalizm, hiçbir zaman ülkedeki mevcut iktisadi ve sosyal yapının egemenleriyle hesaplaşmaya girmede. Tersine...imparatorluğun yıkıntıları arasında inşa etmeye çalıştığı ulus-devleti dünya kapitalist sistemin içine dahil etmek istemişti.” (2002: 261) ifadelerini kullandı. Kanımca da YDH’nin Kemalizm’e ilişkin görüşleri tam bu noktada anlam kazanıyordu. Kemalizm’e yöneltilen eleştiriler “neden emperyalizme karşı mücadele veren bir hareketin içeride kapitalizmle uzlaştığını” açıklar nitelikteydi.

Kemalizm’in, çelişik yapısının bir nedeni “halkçılık” ilkesinin içeriğinde ortaya çıktı. Avcıoğlu, halkçılığı “...emekçilerin eliyle, emekçilerin yararına bir toplum düzeni kurma çabası” (1979: 357) şeklinde tanımlamıştı. O’na göre Kurtuluş Savaşı yıllarında kurulan meclis, halkçı bir nitelik taşıyordu. “Aydın-eşraf karışımı olan bu ilk Meclis bir Halkçılık Beyannamesi hazırlamıştır.”(1979: 359). İlhan Selçuk’un dikkat çektiği üzere

¹³⁷ YDH, bu nedenle, Atatürkçülüğün eleştirilmesinden geri durmamak gerektiğini ifade etti. YDH’ye göre Atatürkçülüğün eleştirisi Atatürkçülüğün gereği idi. Savaş Açıkkaya’nın doktora çalışmasında belirttiği üzere “Avcıoğlu’nun ne bir makalesinde ne de bir kitabında doğrudan bir Atatürk eleştirisine rastlanır.” (Açıkkaya, 2009: 56) saptamasına katılmamaktayım. Atatürkçülüğü eleştirdikleri gibi Atatürkçülüğün gerici çevreler tarafından yozlaştırılmasına da karşı çıkmışlardı. Atatürkçülüğü yozlaştıran kişileri “Gardırop Atatürkçüleri” deyimini ile nitelendirmişlerdi (Selçuk, 1966g).

¹³⁸ Nitekim Avcıoğlu’na göre bazı noktalarda Atatürk temel yapı devrimlerine de girişmişti. Örneğin, “...demokratik çağdaş halk devleti kurma yolunu açık tutan Atatürkçü dış politika, başlı başına bir altyapı devrimidir.” (1978d: 1425). Diğer taraftan üstyapı devrimleri “...temel yapı devrimlerinin ön koşuludur.” (Avcıoğlu, 1978d: 1362).

bu Beyanname, Mustafa Kemal önderliğinde gerçekleşen Kurtuluş Savaşı'nın gerçek hedeflerini yansıtmaktaydı (1962a). Dr. Turhan Tokgöz ise bu halkçılık programı "...içeride kapitalizme, ağalığa ve eşraf idaresine karşıdır. (...) Halkın doğrudan doğruya, çalışan sınıfları ile iktidarı ele almasını istemektedir. Bu görünüş[ün]... bugünkü karşılığı SOSYALİZM" (1962a) diye belirtmişti.

1922 yılının Aralık ayında, Mustafa Kemal, "halkçılık" ilkesi üzerine bir parti kurma niyetinde olduğunu belirtti. Dr. Turhan Tokgöz'e göre "Mustafa Kemal'in kastettiği 'Halkçılık Esası' Birinci Büyük Millet Meclisinde kabul edilen halkçılık programıdır". Çünkü, Atatürk üzerinde etkisi olan Ziya Gökalp bu dönemde halkçılığa ilişkin görüşlerini henüz sistematikleştirmemişti. Ancak bu programın bir eksikliği vardı: Türkiye henüz gerekli siyasi ve ekonomik yapıya ulaşamamıştı. Bu eksiklik "...onu sistemleştirmeye çalışan Ziya Gökalp'te görülür. 1923'te yayınladığı *Yeni Türkiye'nin Hedefleri* adlı seri yazısında Gökalp, halkçılığın hedeflerini isabetle çizmiştir." (Tokgöz, 1962b).

Atatürk'ün konuşmalarında da "Halk devrindeyiz, halk hükümetiyiz ve halkçılık yapacağız" diye belirttiği görülüyordu. Ziya Gökalp de *Yeni Türkiye'nin Hedefleri* başlıklı çalışmasında, halkçılık görüşünü savundu ve artık emeğin tüm topluma ait olduğunu vurguladı (Avcıoğlu, 1962aa, 1962k). Fakat bu hedefler gerçekleşmemiştir. Dr. Turhan Tokgöz bunun nedenini şöyle açıklar:

Gökalp'in halkçılık anlayışı ile Birinci Büyük Millet Meclisinde kabul ve tatbik edilen Halkçılık Programı arasında fark yoktur. Mustafa Kemal de Halk Partisine hedef olarak, temel olarak bu görüşü getirmektedir. Ancak Gökalp'te de çizilen hedefe götürecek ekonomik görüşler bahsinde halkçılığın gayesi ile bağdaşmasına imkan olmayan bir tezat eksiklik görürüz. Bir yandan Gökalp köy ağası ile topraksız arasındaki uçuruma dikkati çekerken bir yandan bu memlekette sınıf olmadığını sonucuna varır. Onun teklif ettiği korporasyonlar sisteminde sermaye ile emek pekala yan yana yaşayabilir. Paralı ve zengin sınıflarla fakir fukara "solidarizm" dediği milli bütün içinde birbirini sömürmeden birleşebilirler. Durkheim sosyolojisinden alınan ve Fransa için belki bir mana ifade edebilen bu görüş Türkiye için tamamen yanlıştır. (...) [Türkiye'de bir

kere] Çalışanlar bilgisiz, teşkilatsız dağınık ve zayıftır. Sermaye tarafından kolayca ezilecek vaziyettedir. Manevi olmayan bu iki kuvveti bir arada tutmaya çalışmak birincinin ezilmesine, onun zararına olarak ikincinin sömürmesine çalışmak demektir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik anlayışının temelinde galiba Gökalp'ın bu yanlış halkçılık anlayışı yatıyor (1962b).

Oysa halkın çıkarları ve eşrafın çıkarları arasında bir çatışma mevcuttu. Sınıf mücadelesi bağlamında bu iki sınıfın çıkarları bir olamazdı. Avcıoğlu bu durumu şöyle açıklamıştı:

1924 Anayasası, bedeli peşin ödenmeden hiçbir kamulaştırma yapılamayacağı hükmünü getirmiştir. Böylece toprak ağası ve mütegalibenin (zorba takımı) iktisadi ve siyasi nüfuzunu kıracak ve köylüyü gerçekten milletin efendisi yapacak ciddi bir toprak reformunun önü kapandı. Kurtuluş Savaşı esnasında, İşgal Kuvvetleri ve Saray ile iş birliği halinde olan büyük iş çevreleri, 1924'te Ankara Palas'a akın etmişlerdir. İnönü'nün umutsuzca karşı koyduğu nüfuz ticareti, bu devirde başlamaktadır. Halktan kopuk Babîâlî kadrosu, kadro yetersizliği yüzünden Ankara'daki idareye hâkim olmuştur. Böylece halktan kopuk yeni bir sınıf ortaya çıktı (1962k).

Bu bağlamda değerlendirildiğinde CHP, halkçı bir görüşle kurulmuştur ve başından itibaren sınıflar tarafından kontrol edilmiştir. Avcıoğlu'na göre CHP "...eşraf partisi olarak doğru ve geliş[miştir] (...) [dolayısıyla] devlet ve halk arasında doğrudan doğruya bir münasebet kurulamadı." (1962k, 1979: 360). Diğer yandan halktan kopuk bir devletçilik uygulanmaya çalışılması bürokrasiyi genişletmiştir. "Bu bürokrasinin, güçlü çıkar çevrelerinden gelen çeşitli baskılar altında duraksama ve gerilemeler göstermesi doğaldır." (Avcıoğlu, 1978d: 1423).

YDH tarafından yöneltilen bu eleştiriler, Kemalist dönemdeki Türkiye'nin sosyal sınıflar bakışında tamamlanmıştı. YDH'ye göre, Kemalist dönemde Türkiye'de batılı anlamda sınıflar mevcut değildi, ancak çıkarları çatışan sınıflar mevcuttu. Bu sınıflar üretim araçlarını kontrol ederek, sermaye birikimini gerçekleştiriyor ve dolayısıyla emekçi kitle-

leri sömürebiliyordu. Ancak o dönemde “bizde sınıf yoktur” düşüncesinden hareket edilmiştir. Avcıoğlu’na göre “Ziya Gökalp, bir yandan köy ağası ile topraksız arasındaki uçuruma dikkat çekerken, öte yandan memlekette sınıf yok görüşünü savunuyordu.” (1962k).

Cumhuriyetin kurucu kadroları, 1923 İktisat Kongresi’nde birleşerek, “Türkiye’de sınıflar yoktur” görüşüne dayanarak halkçı bir program uygulamaya çalışmışlardı. Dr. Turhan Tokgöz’ün belirttiğine göre “Kongre ihtilalin ve halkçılığın gayelerine taban tabana zıt bir ekonomi politika çizerek dağılır. (...) liberal bir ekonomi ve serbest teşebbüse dayanan bir iktisat siyaseti tavsiye edil[miştir].” (1962b).

Bu noktada YDH’nin eleştirdiği ikinci nokta, halkçılığı gerçekleştirme aracı olarak devletçilik ilkesiydi. Avcıoğlu’na göre devrimci kadro başlangıçta devletçilik yönünde fikirlerini ifade etmiş ancak daha sonra Batı’dan kopyalanan saf liberalizme yönelmişti. Atatürk bir yandan emeğin hakkını koruma ve emperyalizm ile kapitalizme karşı olma ilkelerini savunurken, diğer taraftan memleketimizde milyoner ve hatta milyarder yetiştirmeyi hedeflemekteydi (1962aa).

1923 yılındaki İzmir İktisat Kongresi¹³⁹, belirtilen bu liberalleşme politikasının çizgisini çizmiştir. Kongre ile beraber, 1922’de kurulan Milli Türk Ticaret Birliği’ne liberal görüşler hakim oldu ve boş çiftliklerin köylülere verilmesi hususunda tartışmalar yaşandı. Kongre sonucunda liberal bir formül olan, “özel faaliyetin inisiyatifinin son bulunduğu noktada devletin görevleri başlar” görüşü kabul edildi. Buradan anlaşılacağı üzere kongreye, tutucu güçler damgasını vurmuştu (Avcıoğlu, 1962aa, 1965k; Berkes, 1963f).

1930’lu yıllara gidilirken, iktisadi politikanın çökmesi ve Büyük Dünya Buhranı (1929) neticesinde Türkiye, zorunlu olarak “devletçilik”¹⁴⁰ politikasına, yöneldi. Aynı zamanda 1923’te benimsenen “özel teşebbüs ile kalkınma” formülü iflas etti (Berkes,

¹³⁹ Berkes o yıllarda Türkiye’nin önünde üç yol olduğunu belirtmiştir: 1- Dış borçlanma ile kalkınma, 2-Özel sermaye birikimi ile kalkınma, 3-Devlet planlaması ile kalkınma. Kongre ikinci yolu seçti (1963f).

¹⁴⁰ İnönü’nün belirttiğine göre cumhuriyet yıllarında devletçilik söz konusu olduğunda Atatürk’ün kafasında ilk başta “sosyalizm” kelimesini kullanmak vardı fakat sonra bu düşünceden vazgeçti (Yön, 1962d, 1963a).

1963f). Tanıl Bora'nın ifadesiyle “Devletçilik, 1931’de CHP programına bir iktisadi ilke olarak sokulduğunda, bu aslında iktisadiyattan taşan bir tanımla meşrulaştırılmıştı.” (2020: 137). O günlerde “milli iktisat” adı verilen ancak “...bugün[1970’ler] ‘devlet eliyle fert zengin etme’ diye eleştirilen” (1979: 368) bir devletçilik politikasına gidildi. Dolayısıyla 1920’lerdeki iktisadi görüş ve 1930’lardaki iktisadi görüş arasında belirgin bir fark bulunmaktaydı (Berkes, 1963f).

Avcıoğlu’na göre “...devletçilik hiçbir zaman sınıf tezatlarını giderecek kalkınmanın sosyal adalet içinde ve hızla yürütülmesini gerçekleştirecek bir iktisadi ve sosyal sistem olarak ortaya kon[mamıştır].” (1962aa). Uygulamada devletçilik, “...kapitalizme alternatif teşkil eden bir sistem olarak..., kapitalizmi engelleyen değil, geliştiren bir politika oldu.”(Avcıoğlu, 1979: 448, 1964c). Özellikle CHP’nin Üçüncü Büyük Kongresinde, yani 1931 yılında parti programına dahil edilen devletçilik ilkesi *Yön*’e göre özel teşebbüsü esas almaktaydı (1962ı). Sadece *Kadro*¹⁴¹ hareketi, o günlerde devletçiliği kapitalizme alternatif bir ekonomik sistem olarak düşünüyordu. Avcıoğlu durumu şöyle özetliyordu:

Kadroculara göre devletçilik, milli kurtuluş savaşı veren ülkelere özgü, sınıf tezatlarını tasfiye edici, fakat sosyalizm ve kapitalizmden ayrı bir üçüncü yoldur. Bu sistemde, geniş bir devlet sektörü bulunacak ve devlet, milli iktisadiyatın kumanda manivelalarını elinde tutacaktır. Özel sektör, ancak teknik ve sermaye yeterliliğine sahip olduğu takdirde ve plan disiplinine uymak şartıyla, bu sistemde yer alacaktır. Kalkınma, bütün ekonomiyi kapsayan bir plan çerçevesinde yürütülecektir. O zaman için değerli birçok görüşler ortaya atan Kadrocuların zaafı, devleti sınıfların üstünde kudretli bir otorite olarak düşünür görmeleridir (1979: 450).

CHP’nin ve dolayısıyla Kemalizm’in devletçiliği yukarıda tarif edildiği şekilde başlamıştır. Özellikle 1934’ten itibaren “...tatbıkatta ciddi bir devletçilik görüşü hakim

¹⁴¹ İstisnai bir durum olarak İzmir İktisat Kongresi’nde Mahmut Esat Bozkurt devletçilik fikrini ortaya atmıştı. Fakat fazla bir ilgi toplamamıştı (Berkes, 1963f).

olmuş” (Yön, 1962ı) ve 1934-37¹⁴² yılları arasında, devletçilik altın yıllarını yaşamıştı. Türkiye’de sanayinin temelleri de bu yıllarda atılmış ve fikir alanında bir devletçilik savunulmuştu. Bu dönemde, İnönü’nün devletçilik anlayışı, en ileri fikirlerindendi (Avcıoğlu, 1962aa). Atatürk, 1935 yılında “Bizim tatbik ettiğimiz ekol devletçiliktir. En ileri iktisadi yol budur.” diye belirtiyordu. Liberal görüşlü Celal Bayar ise “Memleketimizde güdümlü bir ekonominin esaslarını kurmak istiyoruz.” (Yön, 1962ı) ve “Devlet sosyalizminin faydalarını pek çok örneklerle doğrulama[nın]” mümkün olduğuna işaret etmişti.” görüşündeydi (Avcıoğlu, 1978c: 469).

Avcıoğlu’na göre “...sınıflar üstü hakem devlet” anlayışının benimsenmesi devletçiliği hem Sağ’a hem Sol’a kaydırabilecek bir nitelik gösteriyordu (Avcıoğlu, 1978d: 1424). 1937 yılında Celal Bayar’ın başbakanlığı ve Atatürk’ün ölümünden sonra devletçilik duraklamaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında devlet müdahalesi genişlemiş olsa da özel teşebbüs sarsılmamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası (özellikle 1946’dan başlayarak) Avcıoğlu için devletçiliğin ölüm yılıdır (Avcıoğlu, 1962aa, 1979: 459-470).¹⁴³

Tüm bu eleştirilerin sebebi YDH açısından oldukça önemlidir. Zira bir partinin “...açıkça kapitalizme düşman bir halkçılık görüşünü” kurması ile “...dişini tırnağına takarak kapitalizme karşı savaşılan” bir cemiyet kurma arzusu uyumlu değildir (Tokgöz, 1962b). Bu durumun gerçekleşmesinin YDH’ye göre belli başlı nedenleri vardı. İlki, Osmanlı devrinden kalma kısır fikir haznesiydi. “Halkı tanımayan İstanbullu aydın kadro” diyor Avcıoğlu, “...hiçbir tenkit süzgecinden geçirmeden Batıda o tarihlerde hakim olan fikirleri, sosyal ve ekonomik kurumları aktarmakta meselelerimize çare bulacaklarını sanmışlardı.” (1962k). “Siyasi ve ekonomik alanda bir bütün haline gelen hiçbir fikir

¹⁴² Avcıoğlu’na göre yaygın olan 1923-1931 dönemini “liberal”, 1932-1945 dönemini “devletçilik” saymak yanlıştır. Ona göre liberal bir politika Cumhuriyet’in başından beri uygulanmamıştır. “Devlet ister istemez müdahaleci olmuştur. Dünya Buhranı’ndan sonra devlet daha çok müdahaleci olacak ve demiryolları ile yetinmeyerek, sanayi alanında çeşitli teşebbüsler kuracaktır.” (1979: 445).

¹⁴³ Bu durum, parti programlarına da yansımıştır. CHP’nin 1947 tarihli Kurultayında kabul edilen program, önceki programlara nazaran devletçilik ilkesine daha geniş yer verdi. Fakat bu genişlik, özel teşebbüsü hoşnut etmek içindi. Liberal devletçilik anlayışı ile beraber, devlet işletmelerinin sınırları çizilmiş ve devlete “...özel teşebbüse yardım” görevi yüklenmişti (Yön, 1962ı).

sistemi bu ortamda gelişmemişti.” (Tokgöz, 1962b). İkincisi, halkçı ve devrimci olsalarda hedeflere nasıl varılacağı konusunda ciddi bir hazırlıkları yoktu. Bu nedenle çelişik hedefler çizilmekte ve bir fikir keşmekeşi yaşamaktaydılar (Avcıoğlu, 1962aa). Üçüncü olarak, YDH, reformların halk kütlelerine mal edilmemesi noktasında bir problem olduğuna dikkat çekiyordu (Avcıoğlu, 1967a). Eğer bu talihsizlikler olmasaydı, YDH’ye göre, Türkiye kapitalist olmayan kalkınma yoluna girecekti.

Mustafa Kemal Atatürk, YDH’ye göre, Türkiye kapitalist olmayan kalkınma yoluna giremese de dünyada “kapitalist olmayan kalkınma yolu”nun öncüsüydü. “Kapitalist olmayan kalkınma yolu” diyor Avcıoğlu, “...aslında Atatürk’ün büyük bir sezile bulduğu devletçilik ve halkçılık ilkelerinin uygulanmasından başka bir şey değildi.” (1963e). Avcıoğlu’na göre, her ne olursa olsun Kurtuluş Savaşı’nın anti-emperyalist ve anti-kapitalist bir niteliği vardı (1964c). Bu sebeple Atatürk, yabancı sermayenin Türkiye’yi nasıl sömürdüğüne farkına varmış ilk aydındı (Avcıoğlu, 1965a). Diğer yandan “Eğer dış koşullar değişmeseydi, bir sürü zikzak ve bocalamaya rağmen, tam bağımsızlık içinde çağdaşlaşma savaşı başarıya doğru yol alabilir[di]” (Avcıoğlu, 1978d: 1425).

Avcıoğlu’na göre, Kurtuluş Savaşı 1917 Rus İhtilali’ni andırır nitelikteydi¹⁴⁴ ancak aradaki fark, Rus ihtilalinin “işçi ihtilali”, Kurtuluş Savaşı’nın ise “burjuva ihtilali” olmasıydı. Avcıoğlu’na göre, emperyalizme karşı girişilen bir savaş olması nedeniyle 1917 Rus ihtilaline benzemekteydi. Fakat aralarında fark Rus ihtilalinin bir “işçi ihtilali”, Kurtuluş savaşının ise bir “burjuva ihtilali” olması noktasında çıkıyordu. Türk ihtilalin iktisadi amacı yabancı burjuvazi yerine milli burjuvaziye geçirmektir. Daha önceden belirttiğimiz gibi devrimci burjuvazi, tarihsel şartlar nedeniyle Batı kapitalizminin devamı olan araçlara gösterdiği müsamaha dolayısıyla Batı’daki gibi feodalizme karşı ilerici bir

¹⁴⁴ Niyazi Berkes’e göre ise “Hem Batı boyunduruğundan kurtulma, hem gerilikten kurtulma savaşı içinde bulunan toplumların devrimsel uluslaşma ve modernleşme davasının hem Fransız ihtilali modelinden, hem Rus ihtilali modelinden ayrı niteliği buluşunun ilk örneğini de Kemalizm devrimciliği vermiştir.” (1965g).

rol üstlenememişti (Avcıoğlu, 1964c).¹⁴⁵ Diğer yandan “Batı emperyalizmine karşı amansız bir savaş veren Anadolu’nun milliyetçi ihtilalcileri, Dünya İhtilali’nin başarısını yürekten iste[mişti].” (Avcıoğlu, 1978c: 445). Ek olarak Avcıoğlu’na göre Atatürk istese de sosyalist bir devrim gerçekleştiremezdi ve bu yolda girişeceği mücadele milli mücadeleyi başarısızlığa götürebilirdi. “Kurtuluş savaşı koşullarında, toplumsal devrimciliğin Türkiye’de kendi iç dinamikleriyle ‘kabiliyet-i tatbikiyesi’ yoktu.”(Avcıoğlu, 1978c: 744). Niyazi Berkes de benzer şekilde durumu şu şekilde açıklıyordu:

(...) ne batı anlamında bir liberalizm, ne de bir sosyalizm davası idi. Emperyalizme karşı bir savaş olarak sosyalizme benzemekle beraber sınıflar arası bir savaşla değil, sınıflar arası elbirliği gerçekleştirilebilirse yürütülebilecek bir savaştı. Gericiliğe karşı bir savaş olarak liberalizme benzemekle beraber, kapitalist gelişmenin bir orta sınıf yokluğu karşısında batı liberalizminin mahsulü olan yabancı kapitalist hakimiyetine yol açmayı önlemek isteyen bir savaştı (1963e).

İkinci Dünya Savaşı sırasında zenginleşen burjuvazi, siyasi olarak söz sahibi olmak için siyasi egemenliği elinde bulunduran ihtilalci kadronun ve memur burjuvazisinin yanında yer aldı. Çok partili hayat, burjuvazinin toprak ağalarıyla birleşerek tamamen iktidarı ele geçirme mücadelesini temsil ediyordu. Halk kütleleri, aradıklarını ihtilalci kadroda bulamadıkları için bu mücadeleyi desteklemişlerdi. Avcıoğlu’nun belirttiği gibi, “DP bir halk hareketi olarak değil, halkı da peşinden sürükleyen bir muhafazakar burjuva hareketi olarak gelişti.” (1964c). Bu durum, 1950 yılında bir toprak ağasının iktidarı ele geçirmesiyle sonuçlandı (Avcıoğlu, 1965a).

Avcıoğlu’na göre Kurtuluş Savaşı’nda bir grup aydın emperyalizme karşı bir mücadeleye girişmek istemekteydi fakat birçok aydın arasında “Tanzimat Batıcılığı tipi bir bağımsızlık anlayışı yaygındı”. Kurtuluş Savaşı sonrasında bu iki bağımsızlık anlayışının

¹⁴⁵ Bu noktada Atılğan’ın yaptığı şu eleştiriyi paylaşmaktayım: “Kemalizm’de gördüğü şey ile görmek istediği şey birbirine kaynaşmış, karışmıştır. Onun gözünden görüldüğünde Kemalist kadrolar aslında emekçi halktan yana bir yol izleyecekken elverişsiz şartlar ve zorunlu koşullar nedeniyle hâkim sınıfları güçlendirecek politikalar izlemeye mecbur kalmıştır. Bu bakış açısı burjuva devriminin ana yönelişlerini gözlemlemek yerine, duygusal bir kayırmacılığa kaymış, olmayan halkçı özü varmış, olan burjuva özü yokmuş gibi görmek istemiştir.” (2021: 314).

çatışması yaşanmıştı fakat “Tanzimat Batıcıları tipi bir bağımsızlık anlayışı, Atatürk’ün ölümünden sonra hortla[dı].” (1974: 369). Berkes de aynı noktaya dikkat çekmişti. Öncesinde belirtildiği gibi Atatürk’ün devrimlerine karşı Osmanlı geleneksel yapısını devam ettirmek isteyen aydınlar mevcuttu. Berkes’e göre özellikle iki akım Atatürk devrimlerine karşı “intikam” arayışındaydı. Bunlardan birincisi Türkçülüğün milliyetçilik anlayışı, diğer bir ifadeyle Irkçılık ve Turancılık. İkincisi ise “Batıcılığın Batılılaşma anlayışı”, diğer bir ifadeyle özel teşebbüsçülüktü (1965ğ). Kemalizm’e “karşı bir ihtilal” olarak tespit edilen çok partili hayat sürecini ve DP’yi tarihsellik sürecinde, yukarıdaki unsurlar bağlamında anlamak gerekir.

3.5.3. Kemalizm’e Karşı Devrim: Çok Partili Demokrasi ve Demokrat Parti

19 Mayıs 1945 tarihinde, Milli Şef İsmet İnönü rejimin değişeceğine dair bir ışık yaktığında, Turan Güneş’e göre birçok kişi çok partili demokrasinin Türkiye’de işleyebileceğinden şüphe etti (Güneş, 1961). Onların bu şüpheleri halkın kültürsüzlüğüne ve yeteneksizliğine dayanıyordu (Timur, 1962ç). Bununla birlikte, birçok aydın çok partili demokrasinin Türkiye’de, tıpkı İsviçre’de İngiltere’de olduğu gibi işleyebileceğine inanmadı (Güneş, 1961). Açılan yeni siyasi döneme “çok partili hayat” adı verildi (Güneş, 1962a).

Doğan Avcıoğlu’na göre çok partili hayata geçişin nedenleri dış baskılarda değil, iç politikada aranmalıydı. Eğer halkın çok partili hayata geçiş sürecinde sesini bir miktar yükseltebilmesine ilişkin ilerici yönü bir yana bırakılırsa, Avcıoğlu’na göre, Kemalizm ve çok partili hayat arasında bir çatışma bulunmaktaydı. Bu çatışma, çok partili demokrasinin gerici unsurlarının Atatürk devrimlerini engellemesi ve iktidarın muhafazakâr güçlere geçmesi noktasında ortaya çıkmıştı (1962ç, 1962ğ, 1962n).¹⁴⁶ 1948-60 dönemini, bu tutucu güçlerin tarihi olarak gören Avcıoğlu şöyle belirtiyordu:

¹⁴⁶ Bu çerçevede Avcıoğlu 1946-60 dönemi arasını “...büyük sermayedarlara dayandırılmak istenen kalkınma deneyi” (1962n). olarak adlandırılabileceğimizi ifade etmişti.

Fakat yeni sistem...devrimciliğin paydos borusunu çalmıştır: 1945'te çıkarılan Toprak Reformunun¹⁴⁷ uygulanmadan rafa kaldırılmasından, Dünya Harbine rağmen büyük bir imanla yürütülen Köy Enstitüleri hamlesinin yüzüstü bırakılmasından, devletçiliğin terk edilmesinden, orman davasının unutulmasından ve din istismarcılığından çok partili sistem sorumludur. Bu sistem, devrimcileri tasfiye ederek ve alabildiğine muhafazakâr siyasi kuvvetleri ön plana geçirerek, ileri gidişi kösteklemiştir. Fikir alanında en Sağ fikirlerin serbest bırakılırken, en mutedil Sol fikirler susturulmuştur. Bu açıdan, çok partili hayat, Atatürk devrimlerine karşı bir tepki sayılabilir (1962ğ).

YDH, çok partili sistemin halkı değil, eşrafı işbaşına getirdiğini ve devrimci fikirleri tasfiye ettiğini öne sürmüştü. Bu nedenle, Mümtaz Soysal'ın dikkat çektiği gibi "...cumhuriyetin ayrılmaz parçaları sayılan şeyler, gerekli bünye değişiklikleri zamanında ve istenen ölçüde yapılmadığı için, cumhuriyet aleyhine işlemişlerdir." (1964b). Avcıoğlu tarafından birçok kez atıfta bulunulan Güneş'in şu sözleri durumu özetliyordu: "Vilayetlerdeki cumhuriyet balolarını hatırlayanlar Vali Bey'in yanında, belde eşrafında eşleriyle birlikte şöyle salonun bir kenarına iliştiğini unutmamış olacaklardır." (Güneş, 1961). Sırrı Hocaoglu da benzer şekilde "DP halk yığınları bakımından inkılapçı, idareciler bakımından ise gerici bir karakter taşımakta." (Hocaoglu, 1961) olduğunu ileri sürüyordu. YDH'ye göre, DP'nin iktidara gelişinin gerici karakteri, 1945 yılına kadar Türk politika hayatında öncelikli bir rol oynamamış olan muhafazakar güçlerin, artık siyasi iktidarı eline geçirmesinden kaynaklanıyordu. Bu nedenle, Batı memleketlerinde en ileri reformları mümkün kılan siyasi mekanizma, memleketimizde muhafazakarlığın bekçisi haline gelmişti (Avcıoğlu, 1962ç). Dolayısıyla, Türkiye'deki tutucu güçler ve bu güçlerin yararına işleyen çok partili sistem, memleketi ileriye götürmek yerine, siyasi, iktisadi ve sosyal bir krize sürüklemişti (Avcıoğlu, 1962n). Bunun yanı sıra, Avcıoğlu'na göre, çok partili demokrasi, ileri gidişin motoru olan devrimci kuvvetleri ikinci plana itmişti (1962ğ). Diğer bir ifadeyle Kemalist devrimi sekteye uğratmış ve dejenere etmişti.

¹⁴⁷ Avcıoğlu'na göre çıkarılamayan Toprak Reformu yasası, TİP'in istediği Toprak Reformu'ndan, mali hükümleri ve kamulaştırma sınırları bakımından ileridir (1967a). Diğer taraftan ise bu yasa ile İnönü, ağalara karşı savaş açmıştı (Avcıoğlu, 1962a).

14 Mayıs 1950 seçimleri ile iktidara gelen DP¹⁴⁸ yönetiminde, Güneş'e göre ilk dikkat çeken faktör, kendisini bu konuma iten kuvvetler gibi bağdaşık olmayan bir yapı göstermesi olmuştu. DP grubu, devlet düzeninden bıkmış iş adamlarından, asırlık sefaletten kurtulmak isteyen köylüye kadar büyük bir seçmen kitlesinin oylarıyla iktidara gelmişti ve bu grup bütün cereyanları temsil ediyordu. Bu açıdan bakıldığında, DP, belirli bir siyaset sistemi veya fikir cereyanı olmaktan ziyade, bir isyan selinin bulanıklığından ibaret görünüyordu (Güneş, 1962a). Bu nedenle Avcıoğlu'na göre Menderes yönetimi, demokratik bir ritminin gerisinde faşist bir nitelik taşımaktaydı (1966a).

Bu bulanıklık durumunda Türkiye'de toplumsal sınıfların DP ile ilişkilerinin açıklık kazanması gerekir. Mümtaz Soysal, DP hareketini, "...öncü kadro ile eşrafın birleşmesine karşı bir tepki" olarak tanımladı ve bu hareketteki toplumsal sınıfların rolünü şöyle açıkladı:

Bu tepki içinde bütün kırgınlıkları bulmak mümkün: gerici diye bir kenara itilmekten, sömürülmekten ve ancak tepeden bakma bir ilgi görmekten bıkan köylü, köşe başlarını tutmuş olan eşraf karşısında yeni fırsatların kendisine açılmasını isteyen genç tüccar, bu yeni türeyen ticaret ve sanayi burjuvazisi ile aralarından menfaat bağlantıları kuran serbest meslek sahipleri. Öncü kadrodan kopan ve bütün bu kırgınlıkları veya beklentileri ustaca kullanmasını bilen bir grup DP hareketini güçlendirip bir halk hareketi durumuna getirmeyi becerdi. Bu çabada da en büyük yardımcıları yeni türeyen kasaba burjuvazisi ile muhafazakarlıklarına nihayet bir kapı bulabilen büyük toprak sahipleri oldu. Kasabadaki yeni burjuvazi, işleri dolayısıyla köylüyle temas halindeydi. Büyük toprak sahibi ise, devletin yalnız bıraktığı köylüye ağalık, ağabeylik etmesini bilmiş, eski nüfuzunu, yitirmek şöyle dursun daha da arttırmıştı. (...) DP öncüleri tarafından vadedilenlerin ve yapılanların hep köylü için köylü yararına olduğu meydanlarda haykırıldı (1962ç).

¹⁴⁸ TİP'in görüşlerini paylaşan Ertan Cengiz, DP'nin iktidara gelişini burjuva demokratik devrimini tamamlama yönünde ilerici bir adım olarak görmektedir. Ona göre işçi sınıfı ilk defa siyaset sahnesine çıkmıştı ve bu noktada kapitalist gelişme hızlanmıştı (Cengiz, 1969).

DP'nin iktidara gelişi, Güneş'e göre "...iktisaden geri kalmış ölkelerde demokratik düzenin uygulanmasının ortaya çıkardığı meseleler[de]" aranmalıydı (1962a).¹⁴⁹ Bu iktisadi geri kalmışlık 27 Mayıs ihtilali ile sonuçlanmıştı. Avcıoğlu da benzer bir görüşe sahipti ve 27 Mayıs'ın parlak vermesinin temel nedeninin sosyal huzursuzluk yaratarak artan gelir dağılımı olduğuna dikkat çekmişti (1962c). O'na göre, 27 Mayıs'ın doğru bir şekilde anlaşılması, 1960'ların siyasi, iktisadi ve sosyal olarak çıkmazda bulunulmasının anahtarıydı (1962l). Dolayısıyla, YDH bağlamında 27 Mayıs 1960 ihtilali incelenmelidir.

3.5.4. Cumhuriyetin İkinci Safhası: 27 Mayıs

Bir önceki başlıkta incelediğimiz tarihsel süreci şu şekilde özetlemek gerekir: 1946'da girişilen çok partili hayat denemesi zaten ekonomik alanda hâkim bulunan sınıfların, siyasi alanda da nüfuz kazanmasına imkân tanımıştı. Siyasi alanda üstünlüğü ele geçiren sınıflar, kendi sınıfsal çıkarlarına işleyen özel teşebbüsle kalkınma sisteminin kökleşmesinde etkin rol oynamışlardı. Doğan Avcıoğlu'na göre çöken, DP ile şahlanan özel teşebbüs sisteminin kendisidir fakat 27 Mayıs 1960'tan sonra da bu sistem yeniden revizyone edilmişti.

27 Mayıs'ın sebeplerini temel olarak iki cereyan arasında tartışmak mümkündü. şevket Süreyya Aydemir'in dikkat çektiği üzere birinci cereyanı savunanlar "...memlekette Batı manası ile demokratik normal bir hukuk devletinin kurulması çabasındadır. (...) İkinci cereyan ise Milli Birlik Komitesi [MBK] içerisinde belirmiştir". Aydemir ikinci cereyanın amacını şöyle açıkladı:

Bu cereyan 27 Mayıs hareketinin yalnız demokratik müesseseleri kurtarmak ve demokratik bir hukuk yapısı ile yetinmek çevresini açıyordu. İnkılapçı bir heyecan yaratarak, bu heyecanı kütlelere mal etmek, memlekette ancak inkılabın başarabileceği dava-

¹⁴⁹ Bir başka görüş ise DP'nin başarısını halkın cahilliği ile açıklamaya çalışmaktaydı. Turan Güneş, "Eğer gerçek söyledikleri gibi ise, Türkiye'de demokratik düzeni yürütmek imkansız oluyor demektir. Oysa bu izah tarzı geniş ölçüde demokratik düzeni savunanlardan gelmektedir." (1962a). görüşünü savundu.

lara el atmak ona uygun müesseseler kurmak istiyordu. Bu cereyanı savunanlara göre ihtilal derinleşmeliydi. (...) Normal bir hukuk nizamı içinde kendini hapsetmemeliydi. Dinamik bir mücadele haline gelmeliydi. Sosyal meseleler ele alınmalıydı. Sosyal reformlar yapılmalıydı (1962ç).

Analiz edildiğinde, 27 Mayıs'ın sonuçları birinci cereyandakilerin görüşleri doğrultusunda şekillenmişti.¹⁵⁰ 27 Mayıs'ın sonucunda sadece demokratik bir hukuk devleti kurulmuştu. Oysa “tamamlanmamış Kemalist bir devrim” söz konusuydu. 27 Mayıs hareketini gerçekleştirenler, bu devrimleri tamamlamayı amaçlamışlardı, ancak onlara öncülük eden aydınlar da böyle bir görüş mevcut değildi.

Avcıoğlu'na göre 27 Mayıs'ın en önemli hizmeti sosyal huzursuzluğu ön plana çıkması (1962c) ve en büyük talihsizliği ise boşa geçirilen 15 yılın sonrasında meydana gelmiş olmasıydı. 27 Mayısçılar, reformlarını fikri boşluktan dolayı gerçekleştirememişler fakat bu yolda çabalamıştılar. Türkiye'nin içerisine düştüğü buhrandan Türkiye'yi kurtarmaya çalışan 27 Mayısçılar, öncesinde olduğu gibi, Anayasa ve parlamentar sisteme karşı olan inançları tazelemeye çalışmışlardı. Avcıoğlu'nun “...birinci cumhuriyetin ikinci safhası” olarak tanımladığı bu dönemde 27 Mayısçılar beklediği çözüme ulaşamadılar (1962ğ, 1966e). Mümtaz Soysal ise durumu şöyle açıklamıştı:

27 Mayıs 1960'da iktidara gelenler, o belli çevre içindeki öbür gruplardan farklıydı. Uzun yıllardan beri ilk defa olarak, Türkiye'de menfaatleri kütlelerin menfaatleriyle çatışmayan bir “zümre” tekrar iktidara gelmişti. Nazari açıdan bakınca bu zümre ile kütlenin birleşmemesi için ortada yine hiçbir sebep yoktu. Ama bu birleşme, bu el uzatış, bu kenetlenme olmadı. Nedenleri çok açık: Subaylar yaptıkları hareketin anlamını kendilerine bile itiraf edememişlerdi; ne yapmak istediklerini derinlemesine düşünmüş değillerdi. İşbirliği yapmak istedikleri uyanık kadro da kendilerinden farksızdı; bilim çevreleri, memurlar, olup bitenler hakkında hep yanlış hükümlere varmışlardı. Öncü kadroya yanaşanlar arasında halka gerçekten inanan, kütleleri seven ve oradaki güce dayanan insanlar azdı (1962f).

¹⁵⁰ Birinci bölümde açıklandığı üzere YDH, 27 Mayıs sonrası sürecin başarısızlığından güç alarak geniş bir kitlesel zemin kazanmıştı.

Bu noktada “27 Mayısçılar” kavramının kimleri ifade ettiğini iyi ayırt etmek gereklidir. “27 Mayısçılar”, daha öncesinde açıkladığımız gibi DP yönetimine dair oluşan muhalefetteki herkesi içerir. Fakat Avcıoğlu bu muhalefet bloğu arasında bir ayırım yapmaktadır. Ona göre 27 Mayıs’ın başarısızlığı muhalefet bloğu içerisinde yer alan -kendisinin de dahil olduğu- dönemin aydınlarının bir başarısızlığıdır. Bu başarısızlığı Avcıoğlu şu şekilde ifade etmektedir: “Dışarı tamamen bağımlı kılınmış ve Toprak Reformu dahi gerçekleştirememiş geri sosyal yapıları bir toplumda, klasik parlamentar sistemin, tutucu güçlerin egemenliğini sağlamaktan başka sonuç vermeyeceği görmezlikten gelinmiştir.” (1966e). “27 Mayıs, sosyal ve ekonomik düşüncenin boğulması yüzünden büyük bir boşluk içinde kaldı. 27 Mayıs’ı bu fikri boşluk mahvetti.” (Avcıoğlu, 1963a).

27 Mayıs ile beraber YDH’ye göre ilerici reformların önü açıkken tutucu güçler tarafından yeniden dejenere edilmişti. Yine de M. Soysal’ın dikkat çektiği gibi: “27 Mayıs 1960, başlangıçtaki öncü kadronun daha doğrusu o kadrodaki zihniyetin geri gelişidir. Kitleler ilk anda 27 Mayıs’ı asker ve memur hareketi olarak adlandırmakta yanılmamış, kasabadaki binbaşıyla birlikte kaymakamın da tekrar itibar kazanması kimsenin gözünden kaçmamıştır.” (1962f). Bu bağlamda 27 Mayıs, YDH’ye göre kendi tanımıyla “boşlukta kalmış ilerici bir harekettir”.

27 Mayıs’la beraber, Avcıoğlu’na göre yeni bir dönem başladı. Bu dönemin özelliklerinden birisi sosyal sınıfların uyanışıydı. 27 Mayıs sonucunda yeni bir anayasa yapıldı. “Yeni anayasa iyi niyetli uygulanmak şartıyla emekçi kitlelerinin uyanmasını ve kuvvetlenmesine imkân verecek bir hürriyet ortamı getirmişti” (1962u). Diğer bir ifadeyle “27 Mayıs başarısız görünmesine rağmen Atatürk’ün istediği Yeni Türkiye’yi kurmaya azimli zinde kuvvetlerin uyanış ve şuurlaşma devresi olmuştu” (Avcıoğlu, 1962ü). M. Soysal’ın ifadeleriyle “Bütün yarılmalara rağmen 27 Mayıs yine de büyük bir hamle[ydi]” (1962f). 1961 Anayasa’sının getirdiği görece özgürlük ortamı ile Türk siyasal hayatımızda önemli bir referans kaynağı olan YDH’nin ideolojik-politik konumunu takip etmek ve siyasal fikirlerini açmak adına teori ve pratikte geliştirilen düşünceleri incelemek gerekir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TEORİ VE PRATİK ARASINDA ÇÖZÜMLEMELER

Bu bölümde, YDH'nin ideolojik konumu ve eklektik yapısı, teoride ve pratikteki tezleri üzerinden açıklandı. Çözümlemeye geçilmeden önce, YDH'nin ideolojik konumuna ilişkin tartışmalara değinmek gerekir. Bu tartışmalardan biri, Türkiye'nin sosyo-ekonomik gelişim aşamaları üzerinde cereyan etmektedir. Mustafa Şener'in dikkat çektiği üzere, 1961-71 döneminde Sol fraksiyonların¹⁵¹ “neden farklı iktidar stratejisi benimzediklerini” ve su stratejilere bağılı olarak geliştirdikleri tezler hakkında iki farklı görüş mevcuttu. Bunlardan birincisi ve daha yaygın olanı, Türkiye'nin sosyo ekonomik yapısının farklı analiz edilmesinden kaynaklanan tezdı. Diğeri ise, iktidar stratejisinin öncelikle belirlendiğı ve Türkiye'nin sosyo ekonomik yapısının bu stratejiye göre analiz edildiğı teziydi¹⁵²(2015: 15).¹⁵³ YDH bağlamında bu tartışmayı açıklığa kavuşturmak gerekmektedir.

İlk olarak belirtirmelidir ki, kanımca YDH için, yukarıdaki görüşlerden birincisi daha doğrudu. Bu görüşü benimsememin 3 temel nedeni var: Birincisi, genel bir yargı olarak YDH'nin farklı dönemlerde farklı teorik ve pratik değerdendirmeler geliştirmediğı noktasında ortaya çıkmaktaydı. Kanımca YDH'nin ideolojik tezleri, belirli bir siyasal alanda, belirli bir metodoloji ile belirli bir hedefe doğru hareket etti. YDH'nin Kemalizm, milliyetçilik veya devletçilik gibi kavramlar üzerindeki vurgularının arttırdığı dönemlerde bile, çıkış noktaları ve varmak istedikleri hedefleri aynı kaldı. İkinci neden, YDH'nin belirli bir ideolojik alanda yapmış olduğı değışimlerin, “Türkiye'nin sosyo-ekonomik gelişimine dayanması” noktasında ortaya çıkar. Bu nedenle, iktidar stratejisi ve siyasal tezlerindeki ufak çaplı değışimler bu sosyo-ekonomik gelişmelerden kaynaklandı. Örneğın

¹⁵¹ *Yön*, MDD ve TİP.

¹⁵² Bu görüşü Ertan Cengiz şu şekilde paylaşır: “*Yön*’de tarihi açıklamalara pek iltifat edemediğini bildiğimiz yazar, sanırız ki bugün savunduğı milliyetçi devrimci kalkınma yolunun tarihsel gelişme çizgisine de uygun olduğunu göstermek için bir süre eser karıştırmıştır” (Cengiz, 1969)

¹⁵³ Şener’in çalışmasında bu iki değerdendirme eşit şekilde doğru olduğı fakat gerçeğı açıklamakta yeterli olmadığı belirtilir (2015:15).

Avcıoğlu, iktidar stratejisinde milli burjuvazinin rolüne olumlu yaklaşırken 1966 sonrasında milli burjuvazinin de kompradorlaştığını noktasında karar getirmeye başlamış ve tarihi yeni baştan yazmamış, sadece iktidar stratejisinde milli burjuvazinin rolü hakkındaki düşüncelerini değiştirmiştir. Üçüncü neden ise, üstü kapalı olarak ikinci görüşün YDH ve diğer Sol fraksiyonları gerçeğe gözlerini kapatan, bilimsel olmayan ve inatçı kişiler olarak tanımlamamıza neden olmasıdır. Sonuç olarak, analiz edildiğinde, son tahlilde YDH, yine aynı siyasal düzlemde aynı hedefe varmayı hedeflediği görülür. Bununla birlikte, diğer bir tartışma konusu ise YDH'nin tezlerini geliştirdiği siyasal düzlemde, diğer bir ifadeyle teorik boyutta cereyan etmektedir.

YDH'nin ideolojisinin, eklektik bir yapısı mevcut olmakla beraber, bu hareketi oluşturan aydınların ideolojik tutum bakımından genel olarak Kemalizm ile Marksizm arasında bir bölgede oldukları kabul edilir (Atılgan, 2020: 55-59). Ancak Mihri Belli'nin dikkat çektiği gibi "Marksizm'le Kemalizm arasında aşılamaz bir duvar yoktur." (Açıkkaya, 2009: 225). Bu genel kabulün yanında, sadece iktisadi anlamda devletçi bir kalkınma modeli önermenin, YDH'nin Sol'da olduğu anlamına gelmediğini ve milliyetçi olduklarını ifade eden görüşler de mevcuttur. Bu görüş üzerinde literatürde bulunabilen henüz ciddi bir çalışma olmasa da, tıpkı Alman düşünürü Johann Gottlieb Fichte'nin, Almanya'nın kurtuluşu için önerdikleri ve Doğan Avcıoğlu'nun Türkiye'nin kurtuluşu için önerdikleri arasında bir "paralellik" olabileceği görüşünü paylaşanlar mevcuttur. Kanımca Avcıoğlu çerçevesinde, YDH, Sosyalist Sol'da¹⁵⁴ konumlanmakla beraber, asıl soru, Sosyalist Sol'un neresinde bulunduğu ilişkindir. Tartışmaları açarak devam edelim.

¹⁵⁴ Sol ideolojik görüşü, oldukça geniş bir alana yayılmıştır. Sosyalizm, Sol'un bir alt dalı olarak ortaya çıkmıştır ve birçok ayrı yorumu vardır. Bu yorumlar arasında Marksizm de yer alır. Bu noktada kanımca, YDH, sosyalizmin Türkiye'ye özgü şartlarında bir yorumudur. İktidar stratejisi ve siyasal tezleri bağlamında, Doğan Avcıoğlu özelinde, Marksist-Leninizm'e, "Maoculuğa" (Akın, 2018: 100) ve genel anlamda ise Fabiancılığa yakın duruş sergiler. Bu nedenle, YDH'yi Sol Sosyalizm dışında değerlendirenlerin (Bkz. Belge, 2018: 33; Sertel, 1969: 290-292) düşüncelerine katılmamaktayım.

YDH'nin, Türk siyasal hayatı içerisindeki Sol çizgisini, 1930'lardaki *Kadro* dergisi akımının bir devamı olarak değerlendiren ve onları "Sol Kemalist"¹⁵⁵ olarak nitelendiren görüşler mevcuttur (Oran, 2020: 666; Alpkaya¹⁵⁶, 2009: 477-500; Yanardağ, 1988; Macar¹⁵⁷, 2009: 162; Bora¹⁵⁸, 2020: 165, 612; Yetkin, 1998:21). Ayrıca, YDH çizgisi, 1961-71 dönemindeki diğer Sol aktörler tarafından da "Sol Kemalist" olarak nitelendirilmiştir. *Aydınlık* dergisi yazarlarından Şahin Alpay, *Türkiye'nin Düzeni Üzerine* başlıklı yazısında, "Kemalizm'in iki kanada ayrıldığını; birisinin Ecevit'in temsil ettiği 'parlamentarist', diğerinin başını Avcıoğlu'nun çektiği 'Sol Kemalist' kanat olduğunu" belirtmişti (Alpay, 1969: 450-451).

YDH'nin Sol Kemalist olarak nitelendirilmesi, çeşitli yorumları beraberinde getirdi. Sungur Savran, bazı Sol Kemalistlerin "...bir bölümünün komünist bazı aydınlar, Marksizm'in bazı kategorilerini de kullanarak, Kemalizm'i kapitalizm ve sosyalizm dışında bir üçüncü yol olarak" kavradıklarını ve "...öncülüğünü Doğan Avcıoğlu'nun yaptığı aydınların, Marksizm ile Kemalizm melezi bir ideoloji çerçevesinde" (2006: 58). birleştiklerini ifade etmektedir. Aynı zamanda Savran, "Bağımsız bir aydın küçük burjuvazi ve sınıflar üstü bir devlet anlayışından yola çıkarak, tek parti rejiminin baştan aşağı anti-demokratik yapısını bile demokrasi adına öven...bu görüşler Sol'da önemli bir yankı buldu." (2016: 87-88) şeklinde eleştirmiştir.

¹⁵⁵ Mihri Belli, Avcıoğlu'nun ideolojik konumu "Marksist değildi. Mezhebi Sol radikalizm olarak nitelendirilebilir." (Toplumsal Kurtuluş, 1988) şeklinde yorumlamıştır.

¹⁵⁶ Faruk Alpkaya, *Yön* dergisini, "Sol Kemalizm'in ikinci yorumu" olarak nitelendirmiştir (2009: 478).

¹⁵⁷ Elçin Macar, Doğan Avcıoğlu'nu "1960'larda tutkulu bir anti-emperyalizm ve 'tam bağımsızlık' temelinde, 'hızlı kalkınmayla az gelişmişlikten kurtulma yöntemi' olarak anlaşılan bir sosyalizm yorumuyla bağdaştırdığı Sol Kemalizmin öncü ideoloğu" (2009: 162) olarak tanımlamıştır.

¹⁵⁸ Tanıl Bora'ya göre "Sol'da Kemalizm'e sadece bir devrimci *pathos* kaynağı değil, anti-emperyalist ve ilerici bir miras sayarak sempatiyle yaklaşma eğilimi" TKP, *Kadro* ve *Yön&MDD* çizgisinde bir süreklilik arz etmekteydi. Bora'ya göre *Yön* dergisi, "...açıkça *Kadro*'nun yol izindeydi. Kemalizm'in üstyapıcı (eğitimci ve kültürcü) inkılapçılığını altyapıcı (iktisadi) devrimcilikle dönüştürerek onu sosyalizmin basamağı yapmak istiyordu". Bora, *Yön* ile *Kadro* arasında belirgin farkların olduğunu da vurgulamaktadır fakat ona göre *Yön*, 1970'lerin sonuna gelindikçe milliyetçileşecektir. Bora'nın ifadesiyle "Kadroculuğa rücu etmiştir!" (2020: 166, 612).

Kanımca, Savran'ın eleştirileri, YDH'nin öncüsü olan Avcıoğlu'nun ideolojik tutumu ile çelişiktir. Avcıoğlu'nun fikir dünyasında Kemalizm, sosyalizme alternatif bir yol olarak değil, Türkiye'nin tarihsel aşamasının bir noktasında ortaya çıkmış ilerici bir devrim olarak ele alınır.¹⁵⁹ Kemalizm'i, özellikle emperyalizmle uzlaşması, halkla bütünleşememesi ve devletçiliği sınıflar üstü bir konuma yerleştirmesi noktasında eleştirir. Üçüncü bölümde gösterildiği üzere YDH'nin tezleri, Kemalizm'in ve onu önceleyen aydın hareketinin bir eleştirisine dayanır. Bu noktada Savran'ın Avcıoğlu'na yönelttiği eleştiriler, zaten Avcıoğlu'nun da Kemalizm'e yönelttiği eleştirilerdir.

YDH'nin ideolojik olarak nerede durduğu konusunda birçok farklı görüş mevcuttur. Kanımca, bunun nedeni, Ergün Aydınoglu'nun da dikkat çektiği üzere¹⁶⁰ *Yön* ve *Devrim*'de birçok farklı eğilimli yazar bulunmasından kaynaklanmaktadır (2007: 77-78). İncelemeler göstermektedir ki eleştiriler ve ideolojik konumlandırmalar, bu çeşitlilikten kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, tartışmalar birçok çeşitli dala ayrılrsa da temel olarak üç kaynaktan toplanabilir: "1- Marksist bir ideolojik konumu olduğu ve Kemalizm'i bir kılıf olarak kullandıkları; 2-Sadece Kemalist oldukları ve Marksist argümanları görüşlerini yaygınlaştırmak adına kullandıkları" (Atılgan, 2020: 54-55) ;3- Hem Marksist hem Kemalist olunabileceği görüşü. Diğer bir ifadeyle, Türkiye'nin sosyo-ekonomik gelişim çizgisinde Kemalizm'i Marksist bir çerçevede yorumlayarak Marksist bir yöntemle ilerlemiş oldukları düşüncesi. Gökhan Atılgan, üçüncü görüşe yakın bir şekilde şöyle ifade eder: "Yöncüler inançlı birer Kemalist ve inançlı birer sosyalisttiler. Kemalizm'in barındırdığı çoğul olanakları görmüş ve onu Marksizm'den yararlanarak yeniden tarif etmeye yönelmişlerdi." (2020: 55-56). Kanımca YDH, Avcıoğlu çerçevesinde, Türkiye'nin sosyo-ekonomik ilerlemesini Marksist bir çerçevede değerlendirdikleri ve son tahlilde Marksist anlamdaki sosyalizme ulaşmayı hedefledikleri

¹⁵⁹ Literatürde, YDH için sıklıkla, Kemalizm ve sosyalizmi "harmanlama", "birleştirme" gibi kelimeler kullanılmaktadır. Kanımca bu kullanımın yanıltıcı niteliğinden dolayı YDH'de Kemalizm ve sosyalizm arasındaki öncelik- sonralık ilişkisi anlaşılmadı.

¹⁶⁰ Aydınoglu'nun görüşü sadece *Yön* Hareketi için geçerlidir. Ona göre *Yön* Hareketi içerisinde üç farklı Sol eğilim mevcuttur. 1- Yukarıdan devrimci radikaller. 2-Sosyal demokratlar. 3- Marksizm'e yakın eğilimliler (2007: 77-78).

için Marksizm’le yakın ilişki içerisindeydi.¹⁶¹ Marksizm’den yer yer uzaklaşmalarının temel nedeni Türkiye’nin geri bırakılmış bir ülke olmasından kaynaklıdır.

YDH’nin temel amacı, Türkiye’yi siyasi, ekonomik ve toplumsal açıdan geri kalmışlıktan kurtarmak, uygar medeniyetler seviyesine ulaştırmak (Şener, 2015: 83), çalışanların haklarını savunmak ve adil bir toplum düzeni için mücadele etmektir (Avcıoğlu, 1962c). Bu bağlamda, YDH, uygar medeniyetler seviyesine ulaşmak için M. Kemal Atatürk’ün “tamamlanmamış” devrimini, onun açtığı yolda fakat onu eleştirerek, hatalarını tespit ederek, 1960’ların somut şartlarında “tamamlamayı” kendilerine hedef edinmiştir. YDH, geçmişten bir kopuş olarak, kanunsal düzeltmelerin halkı bilinçlendirip ekonomik bir kalkınmayı sağlayacağı yönündeki düşüncenin tam karşısında konumlanmıştır. Onlara göre, iktisadi kalkınma sağlanmadan Türkiye’nin sorunlara çözülemezdi. Bu nedenle, YDH’nin geliştirdiği tezlerin odak noktası “iktisadi kalkınma” üzerine kurulmuştur. İlk sayının kapağının “Çıkmazdan Kurtuluş Yolu”(1961a) manşetini taşıması bu bağlamda anlamlıdır.

YDH için iktisadi kalkınma yolu, toplumsal bir mücadeleden geçmeliydi. Marksizm’in öne sürdüğü sınıf mücadelesi fikrini kabullenmekle beraber, sosyalizme ulaşma açısından bu durumun Batı’ya özgü olduğunu ve Türkiye’nin kendine özgü şartları içinde mücadelenin, emperyalizm ve emperyalizmin iş birlikçisi olan tutucu güçler ile ilericiyetten yana olan zinde kuvvetler arasında cereyan etmekte olduğunu savundular. Sonuç olarak, zinde kuvvetlerin¹⁶² bir intikal devresi açarak, kanaatlerini kitlelerin bilinçlenmesinden yana kullanacak ve son tahlilde işçi sınıfı gerçek sosyalist devrimi gerçekleştirecekti.

Tezimin ana kısmını oluşturan bu bölümde, YDH’nin teorik ve pratik olarak hangi zemine oturduğu sorunsalına yanıt arandı. Sadun Aren’in belirttiği gibi “...sosyalistlerin birinci görevi... neden sosyalizmin tek çıkar yol olduğunu ortaya koymaktır. İkincisi ise

¹⁶¹ Karşıt bir görüş için bkz. (Bank, 2018: 33).

¹⁶² Avcıoğlu, orduyu ilerici bir zinde kuvvet olarak tanımlarken ordunun ilerici kanadına vurgu yapmaktaydı. Nitekim ordu, yekpare bir şekilde “ilerici” olarak düşünülemezdi.

sosyalizmin gerçekleşmesi için nasıl bir iktidar stratejisi izleneceğine ilişkindir.” (1963a). Bu çalışmada YDH, Aren’in belirttiği şekilde çözümlendi. Üçüncü bölümde ortaya konulduğu gibi, Kemalizm’in tamamlanmamış bir devrim olduğunu düşünen YDH, Kemalizmi hangi siyasi düzlemde tamamlama girişiminde bulunduğu araştırıldı. Kanımca bu durumu iki boyutu vardı: Birinci boyutu teorik düzlemde, ikinci boyutu ise pratik düzlemdeydi. Üçüncü bölümde, Türkiye’nin hangi sosyal ve iktisadi aşamalardan geçtiği belirtilmişti, bu bölümde ise “bugün” (1960’larda) YDH açısından neler yapılabileceğini ortaya konuldu. Bu amaçla, YDH’de öne çıkan kavramlar, onların sosyalizm anlayışı ile ilişkilendirilerek açıklandı. Terry Eagleton’un dikkat çektiği üzere “Marx için önemli olan ideal bir geleceği hayal etmek değil, daha iyi bir geleceğin ortaya çıkmasını engelleyen şimdiki çelişkileri çözmektir.” (2018: 86). YDH de böyle yaptı. Sosyalizme ilişkin görüşlerini açıklayarak başlamak yerinde olur.

4.1. Teorik Boyut: Sosyalizm

Bu başlıkta, YDH’nin sosyalizme ilişkin teorik görüşleri ele alındı. İlk olarak, onların teorilerinde etkili olan unsurlar incelenmelidir. Metin Çulhaoğlu’nun dikkat çektiği üzere, Türkiye’de sosyalizmin ilk gelişim ve sonraki dönemlerinde başat unsur “...uluslararası konjonktür¹⁶³ ve bu konjonktürdeki yerimiz” oldu. Konjonktür etkisiyle, Türkiye’deki sosyalist aydınlar “...sınıf mücadelesi uğrağından geçmeyen, üçüncü yolcu bir sosyalizm aranişına girmiştir”. Bu bağlamda, “...sosyalizm... bir kalkınma, sanayileşme, modernleşme ve elbette güçlenme projesi olarak görülmesi... 1960’ların... *Yön* hareketine uzanan yerleşik bir ideolojik konumdur.” (2002: 11-13). Çulhaoğlu’nun, “...üçüncü yolcu bir sosyalizm” ifadesinin sosyalizmin pratiğine ilişkin farklılaşma olduğunu kabul ederek bu düşünceyi doğru buluyorum. Aksi takdirde, teorik olarak, Doğan Avcıoğlu özelinde Marksist-Leninist sosyalizmden farklı bir sosyalizm düşünmediği kanısındayım. Diğer yandan, YDH, İkinci Dünya Savaşı ve 1970’lere uzanan süreç arasındaki uluslararası

¹⁶³ Çulhaoğlu konjonktürden kasıt olarak şöyle belirtmişti: “...ülkenin verili durumu, uluslararası ilişkilerdeki yer ve geleceği konusundaki siyasal düşünce ve perspektiflerdir. Burada başat olan, sınıf mücadelesi değil, bir halkın başka güçlerle mücadelesidir; kurtuluş, bir sınıfın kurtuluşu olarak değil, bir ulusun kurtuluşu olarak algılanmaktadır; öncüler ise, felsefi kuramsal değil, ideolojik ve politik niteliktedir (2002:12).

olaylardan bir hayli etkilendi ve bu olayları kendilerine ideolojik bir dayanak haline getirmeye çalıştı. Özellikle SSCB'nin iktisadi kalkınmada gösterdiği başarı ve Nâsır'ın sosyalizm görüşü onları etkiledi. Yalçın Küçük'ün dikkat çektiği üzere *Yön* "Nâsır'ın yıldız olduğu bir dünyada parlamıştı." (1983: 144).

YDH'nin sosyalizme ilişkin anlayışına kavramsal olarak baktığımızda, kendisini sosyalizm zemininde tanımlayan çoğu kimsenin üzerinde uzlaşacağı tanımlara vurgu yapıldığı görülür. *Yön*'ün baş yazarı Doğan Avcıoğlu'na göre, sosyalizm iyi niyetli hiç kimsenin karşı koyamayacağı bir sistemdi. Çünkü sosyalizm, insanın insanı istismarına son veren, milli gelirin çalışma ölçüsüne göre paylaşılmasını sağlayan, insanların çeşitliliğinden hareket ederek herkese eşit şans veren (Avcıoğlu, 1962d), "...herkesten yeteneklerine göre-herkese üretimine göre" şiarını benimseyen toplumsal yapıydı (Avcıoğlu, 1965g). Mümtaz Soysal da benzer şekilde "Sosyalizmi, insan emeğine ve haysiyetine büyük değeri veren ahlaki üstünlüğü yanında, çelişkileri ve israfı önleyen, reform çabalarına bir bütün içinde anlam kazandıran sistem olarak da benimsiyoruz" (1964a) şeklinde belirtmiştir. Bu çerçevede sosyalizm prensip itibarıyla tektir ve idealini bu kaynaklardan almaktadır. Bu idealin gerçekleştirilmesi için sınıfsız bir toplum düzeni kurulması gerekir ki bu da istihsal araçlarının kamulaştırılması ile mümkündür (Avcıoğlu, 1962ş). Sosyalistlerin hepsi bu nedenle kapitalist sömürüye karşıdırlar (Avcıoğlu, 1963e). Sosyalizm bu açıdan ele alındığında, çoğu sosyalistin üzerinde birleşebileceği bir anlam taşımaktadır.

YDH'nin, Türkiye'nin sosyal ve iktisadi gelişimine uygun olarak önerdikleri sosyalizm ve sosyalizme ulaşma yolları kanımca Marksizm'in bir yorumundan ibaretti. Avcıoğlu, "...sosyalizm dünyayı monoton bir gri renge boyamaz ve her ülkenin kendine özgü bir sosyalizm yolu vardır." (1965g) şeklinde belirtmişti. Bu noktada Türkiye'nin de kendine özgü bir sosyalizm stratejisi olabilirdi fakat ulaşılmak istenen hedef Marksist sosyalizmden farklı değildi. Türkiye, diğer ülkelerin farklı bir iktisadi ve sosyal aşamalardan geçmişti. Bu aşamaların YDH için ne ifade ettiğini üçüncü bölümde açıklanmıştı. Şimdi ise, bu iktisadi ve sosyal aşamalar üzerine nasıl bir sosyalizm inşa edilebileceği açıklanmalıdır.

4.1.1. İntikal Devresinde Teorik Bir Kalkınma Modeli: Yeni Devletçilik

YDH'nin temel siyasal amaçlarından biri, belki de en önde geleni, Türkiye'yi kalkındırmaktı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra emperyalizme karşı ulusal kurtuluş savaşlarına yönelmiş Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin kalkınma arayışlarında geliştirilen “bağımlılık kuramı” YDH'nin “Yeni¹⁶⁴ Devletçilik¹⁶⁵” modeline kaynaklık etti (Atılğan, 2020: 92; Bursa, 2011:149). Dolayısıyla “...bir Üçüncü Dünya ülkesinin aydınları olan Yöncüler açısından devletin bu kadar ayrıcalıklı olması olağan sayılmalı[ydı].” (Özdemir, 1986: 25-26). Bu çerçevede, YDH bağlamında kalkınmanın nasıl gerçekleşmesi gerektiği; neden özel teşebbüs ile kalkınma gerçekleştirilemediği ve Yeni Devletçi modelin özel teşebbüs veya kapitalizme hangi noktalarda alternatif oluşturduğu incelendi.

YDH, özel teşebbüs ile kalkınmayı iki noktadan eleştirdi: İlk olarak, Türkiye emperyalizm tarafından geri bırakılmış ve emperyalizm tarafından sömürülen bir devlettir. Emperyalizmin sömürüsü olan bir devlet özel teşebbüs ile kalkınmazdı.¹⁶⁶ Emperyalistler sürekli olarak buna engel olmaktaydı. Diğer taraftan özel teşebbüs ile kalkınma metodu ekonomik adaletsizlikleri arttırmaktaydı.

Yön, hemen ilk sayısında neden özel teşebbüs ile kalkınma arayışlarının gereksiz olduğu belirtti. Doğan Avcıoğlu, az gelişmiş bir memlekette özel teşebbüsü ön planda tutmanın, sadece mesut bir azınlığa kemersiz yaşama olanağı sağladığını vurguladı. Nadir Nadi'ye atıfta bulunarak “Yurdumuzda tarihi ve gelenekleri olmayan, ortamı kurulmayan bir özel teşebbüs, bugünün şartlarında bize ne kadar faydalı olabilir?” sorusunu yöneltti.

¹⁶⁴ Burada “yeni” kavramı, kanımca geçmişteki devletçilik görüşlerinden farklılaşmak için kullanıldı. YDH’de devletçilik, sosyalizme bir alternatif olarak değil, sosyalizme geçişte ilk olarak zinde kuvvetler ve ardından proletarya tarafından ele geçirilecek olan devlet aygıtının uygulayacağı zorunlu bir politika olarak algılandı. Bu noktada Tülay Gencer’in doktora çalışmasında (2020a: 101) ve Nazif Ekzen’in kaynak göstermeden Mümtaz Soysal’a yaptığı atıfla Yeni Devletçilik’in sosyalizm kavramından çekinildiği için kullanıldığı düşüncesine (Ekzen, 2009: 110) katılmıyorum.

¹⁶⁵ Genel olarak Yön Hareketi’nin Devletçilik ile YDH’nin iktidar stratejisi arasında doğrudan bir bağlantı bulunmaz. Nitekim devletçilik politikalarının uygulanabilmesi için ilk olarak devletin, “...özel çıkarların aleti olmaktan çıkarak” ele geçirilmesi gerekir. Dolayısıyla devletçiliğin önündeki “... en büyük engel iktisadi olmaktan çok siyasidir.” (Avcıoğlu, 1962o). İlhan Selçuk’un da dikkat çektiği üzere iki tip devletçilik vardır: Birincisi özel teşebbüs devletçiliği, ikincisi halkın devletçiliği. Dolayısıyla “Patronların devletçiliği ve işçilerin devletçiliği” farklı unsurlardır (1965b).

¹⁶⁶ Yalçın Küçük de bu duruma şöyle dikkat çekmişti: “Devletçiliği özel sektör eliyle kalkınmaya karşı...bir politika olarak geliştiriordu.” (t.y.: 53).

Avcioğlu'nun bu soruya verdiği yanıt, basit şekilde formüle edilirse; özel teşebbüsün temel motor gücünün kâr mekanizmasıdır ve kâr mekanizması, işçilere düşük ücret vermek anlamına gelir (1961a). *Yön Bildirisi*'nde bu durum şöyle açıklandı:

İktisat ilminin ve tarihin ışığında...inanıyoruz ki, özel teşebbüse dayanan kalkınma yavaştır, ıstıraplıdır, israfıdır ve sosyal adaletle bağdaşması, az gelişmiş bir ülke için imkansızdır. Böyle bir kalkınma... demokratik de değildir. (...) yirminci yüzyılda esas itibariyle istihsal seviyesinin yükselmesi sayesinde ki, Batı memleketlerindeki iktisadi sistem az çok tatmin edici şekilde işleyebilecek hale gelmiştir. Bununla birlikte, Batı sosyalist partileri, düşünürleri ve hatta liberal eğilimli siyasetçiler, kendi memleketlerindeki iktisadi sistemin israfı olduğunu, zaruri ihtiyaçları ihmal ettiğini, hızlı bir gelişmeyi ve sosyal adaleti sağlamak bakımından da yetersiz kaldığını delilleriyle belirtmektedir. Bu sebeptendir ki, günümüzün gerçeklerine uygun yeni bir devletçilik anlayışını Türkiye için zaruri sayıyoruz (1961b).

Sadun Aren'e göre "...özel teşebbüs sistemine taraftar olanların başlıca kanıtı, ileri memleketlerin bu sistem içerisinde gelişebilmiş olmasıdır." (1961b). Ancak, Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkede hem özel teşebbüsün gelişmesine, hem de sosyal adaletin gerçekleşmesine çalışmak, çelişik bir durumu barındırır. Türk toplumunda, sermaye birikiminin düşük seviyede olması nedeniyle özel teşebbüsün gelişmesi, düşük ücret, fazla kâr, bol sayıda milyoner ve biraz da enflasyon anlamına gelir. Batı ekonomilerinin özel teşebbüse dayanarak kalkındığı durum, Türkiye'yi yanıltıcıdır. Batı memleketlerinde sosyal adalet, çalışanların asırlar süren ıstırapları sayesinde ancak üretim seviyesi yükseldikten sonra elde edilmiştir. 1962 yılında Türkiye'deki gelir dağılışındaki adaletsizliğin artması, özel teşebbüsün gelişmesinin temel şartıdır (Avcioğlu, 1962ç). Ayrıca, Batı ekonomileri tüm elverişli şartlara rağmen, özel teşebbüse dayanarak bile çok yavaş bir kalkınma sağlamıştır (Avcioğlu, 1962b, 1962d).

Özel teşebbüse dayanan bir sistem içerisinde hızlı bir kalkınmanın sağlanması için devletin vergi toplayarak geniş kütlelerin tüketimini azaltması ve bu fonları hızla özel teşebbüse aktarması, özel teşebbüsü vergilendirmekten kaçınması ve düşük ücret seviyelerine razı olması gerekmektedir. Aksi takdirde, özel teşebbüsün, hızlı gelişmesi

mümkün değildir (Avcıoğlu, 1962d, 1962e). Bu sistem, devlet eliyle halkın tüketiminin kısılması, fonların düşük tutulması ve adaletsizliklerin görmezden gelinmesi anlamına gelir (Avcıoğlu, 1962d). Ek olarak, “Devletçiliğe, sözde karşı çıkan ve aslında bir cins devletçiliğin eseri olan özel sektörün, çeşitli devlet yardımıyla beslenmesi, dar gelirliden alınan verginin iş adamlarına aktarılması, Türkiye’de gelenekselleşmiş...” (Avcıoğlu, 1967c) bir durumdur. Bu durum, sosyal huzursuzluğa ve adaletsizliğe neden olmaktadır; 20. yüzyılın ikinci yarısında bu kabul edilemezdi.

YDH, özel teşebbüsü eleştirdiği noktaların çözümünü Yeni Devletçilik olarak tanımladıkları ekonomik modelde buldu. Yeni Devletçi model, demokratik bir niteliği sahip olduğu gibi, emperyalizmin tasfiyesini gerçekleştirecek dinamiğe de sahipti.

Sadun Aren 1961 yılında, “...kalkınma[nın] her şeyden önce devlet eliyle yürütülmesi lazım gelen bir hareket” (1961a) olması gerektiğini belirtti. Bu kalkınma felsefesi; bütün imkanların harekete geçirilmesini, yatırımların hızla arttırılmasını, iktisadi hayatın bütünüyle planlanmasını, kitlelerin sosyal adalete kavuşturulmasının yanı sıra istismarın ortadan kaldırılmasını ve demokrasinin kitlelere indirgenmesini zorunlu bir ihtiyaç olarak kabul eder. Bu işlem ise devlete düşer (Yön, 1961b). Bu nedenle, “Devletçilik, halka azami tasarruf yaptırarak, iktisadi kalkınmayı demokratik düzen içerisinde gerçekleştirme vasıtası ve zaruri şartıdır.” (Aren, 1961b).

Avcıoğlu’na göre, “Yeni Devletçilik” bir kalkınma metodu olarak ortaya çıkmıştır. YDH’ye göre Avcıoğlu’nun ifade ettiği gibi “...biz bir adım daha atarak demokratik bir sosyalizmin tek çıkar yol olduğuna inanıyoruz.” (1962b) düşüncesindedir. YDH, Yeni Devletçilik modelinin bir sonraki aşamasının sosyalizm olduğuna inanır ve Avcıoğlu’nun belirttiği gibi bu sistem “...demokratik düzen içerisinde hızlı ve adil bir kalkınma sağlayabilir[di].” (Avcıoğlu, 1962b). Avcıoğlu, *Kalkınmanın Yolu* başlıklı bir açık oturumda vurguladığı üzere, Yeni Devletçilik, “...sosyal adaletten, yani halkçılıktan ayrılamaz. O halde halkçı ve devletçi bir karma ekonomi ise, sosyalist karma ekonomidir. Türkiye’yi kurtaracak tek kalkınma yolu[dur].” (Yön, 1964g). Ancak bu metodla, kitlelerin ikna edilerek fedakârlık yapmaya ve çalışmaya motive edilebileceği düşünülmektedir. Avcıoğlu,

Yeni Devletçilik’i, halka dayanarak demokrasiyi gerçekleştirmenin bir aracı olarak şöyle açıklar:

Türkiye kalkınma ve Batılılaşmanın ve hatta milletçe var olabilmenin tek şartı olarak, kapitalist olmayan ve demokratik reformlarla desteklenen halkçı ve devletçi bir politikaya dört elle sarılmak zorundadır. Ağaların ekonomik ve politik gücünü kıracak ve kitlelerin kurtuluşunu sağlayacak ve tarım sanayisini yiyecek ambarı, bankası ve pazarı haline getirecek şekilde bir toprak reformunun yapılması, dış ticaret ve mali kurumların devletleştirilmesi, ekonomiyi milletlerarası kapitalizmin peyki olmaktan kurtaracak tedbirlerin alınması, milli sanayinin milletlerarası kapitalizme karşı korunması, müessir bir planlamaya dayanan ileri devletçi ve halkçı bir politikanın uygulanması, halk çocuklarına en geniş imkanları verecek demokratik bir eğitim reformunun sahneye konması, sendikacılığın geliştirilmesi ve siyasi iktidarı bugünün hakim sınıfların tekelinden kurtaracak diğer demokratik reformların gerçekleştirilmesi gibi hayati reformlar, çağdaş uygarlığa hızla erişmeyi hedef tutan Atatürkçü bir programın vazgeçilmez maddeleridir. Mayısçı dinamik kuvvetler, böyle bir program hasreti içerisinde (1963e).

Gökhan Atılın tarafından dikkat çekildiği üzere, Yeni Devletçilik sistemi, ülkedeki kapitalizmi ve onun sermaye lehine kurulu sınıf ilişkilerini ortadan kaldırmayı hedefledi (2020: 90).¹⁶⁷ Yeni Devletçilik’in sınıfsal temelleri, genellikle sömürülen sınıflara dayandırılmıştır (Sertel, 1969: 217). Avcıoğlu, ilerici kuvvetlerin iktidarı ele geçirmesinden sonra yapılacak eylemlerin devrimin yönünü belirleyeceğini düşündü. Devrimden tavizler verilirse tekrardan tutucu güçler hegemonyasını kurulabilirdi. Devrim, tutucu güçlerin hegemonyasını kırabilmek için, sosyalist bir yönde ilerleyerek kapitalist olmayan bir kalkınma yolu üzerinden hareket etmeliydi. Bu nedenle, öngörülen devrimci partinin politikası Yeni Devletçilik olmalıydı. Yeni Devletçilik, YDH içerisinde Türkiye’yi sosyalizme doğru ilerletebilecek bir ekonomik model olarak geliştirildi.

¹⁶⁷ Bu noktada Zeynep Bursa’nın şu yorumuna kısmen katılıyorum: “Avcıoğlu, 1960’lı yıllar boyunca emperyalizm karşıtı kalkınmacılığın teorisyeni olmaya çalışmış ama tutarlı bir anti-kapitalist tavır sergilememişti. Bir toplumsal ve ekonomik sistem olarak kapitalizmin eleştirisine girişmemiş, ona sadece az gelişmiş ülkelerin bağımsız ve hızlı sanayileşme hedefleri açısından eleştiri getirmiştir” (2011: 146). Kanımca, Avcıoğlu’nun anti-kapitalist bir eleştiri ortaya koyması *Devrim ve Demokrasi* Üzerine başlıklı çalışmasında ortaya çıktı.

Avcıoğlu, Türkiye'nin özel sektör politikasıyla kalkınamayacağına inanıyordu ve buna “milyoner yaratma politikası” adını veriyordu. Az gelişmiş Türkiye'deki sosyal ve ekonomik koşulların Batı ülkelerinden farklı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, hükümetin “...hem sosyal adaleti gerçekleştireceğim hem hızlı kalkınma yapacağım” gibi bir açıklama yapması çelişkili bir durum olarak yorumluyordu. Kalkınma ancak emekçi yığınlarına dayalı Yeni Devletçilik politikasıyla gerçekleşebilirdi (Avcıoğlu, 1962p). Bu durum, diğer bir ifade ile “...hürriyet düzeni içerisinde kalkınma için tek çıkar yol” (Avcıoğlu, 1964d) olarak görülüyordu.

YDH'ye göre, ara aşamada Yeni Devletçilik politikalarıyla beraber emekçilere dışarıdan bilinç aşılanması hedeflenmişti. Dolayısıyla bu aşamada, “Çalışanlar, hızlı kalkınmanın sosyalizmden başka yollarla da olabileceğini söyleyenlerin hikayelerine aldanmamalı[ydı].” (Soysal M. , 1962c). Avcıoğlu'na göre, kalkınmanın gerçekleşmesi için iktidarın sınıfsal bir değişikliğe uğraması gerekiyordu ve bu değişim, tutucu güçlerin iktardan uzaklaştırılmasıyla mümkün olabilirdi (1965y). Avcıoğlu, Yeni Devletçilik politikaları ve bilinç aşılama konusunda şöyle yazmıştı:

Özel çıkarların büyük siyasi nüfusunu kırmak için banka, sigorta, dış ticaret gibi alanların devletleştirilmesi, iç ticaretin istismarcı mutavassıtlarının elinden kurtarılması ağaların siyasi gücüne son verecek köklü bir toprak reformunun gerçekleştirilmesi ve geniş bir kooperatifçilik hareketine gidilmesi gerekir. Ayrıca öğretim kurumlarının her kademesinde fakir çocuklar için zengin çocuklarıyla eşit şans yaratacak halk çocuklarının toplum hayatının en yüksek yerlere erişmesini sağlamak gaye edilmelidir. Demokrasi ve devletçilik bu reformlar gerçekleştirildiği takdirde muhteva kazanacaktır (1962o).

YDH'nin iktidar stratejisi ile Yeni Devletçilik arasında yakın bir bağlantı olduğu açıktır. Nitekim, Yeni Devletçilik politikalarının uygulanabilmesi için ilk adım, devletin, “...özel çıkarların aleti olmaktan çıkarılarak” ele geçirilmesiydi. Bu nedenle, Avcıoğlu'na göre devletçiliğin önündeki “... en büyük engel iktisadi olmaktan çok siyasidir.” (1962o). İlhan Selçuk tarafından da vurgulandığı gibi, iki tip devletçilik vardır: Birincisi özel teşebbüs devletçiliği, ikincisi halkın devletçiliği. Dolayısıyla “Patronların devletçiliği ve iş-

çilerin devletçiliği” farklı unsurlardır (1965b). Tutucu güçlerin siyasi hegemonyası kırarak devleti işçilere sunmak için uygulanacak Yeni Devletçilik politikası dünyasında sosyalizmden farklı bir ara aşamaya işaret ediyordu. Avcıoğlu, bu durumu şu şekilde açıklamıştı:

Böylece özel mülkiyetten kamu mülkiyetine geçiş kapitalist müteşebbisin tedricen azalması, hızlı sanayileşme, ücretin başlıca gelir kaynağı haline gelmesi, emekçilerin çoğalması vs. gibi sosyalizmin teknik şartları hazırlanmıştır. Sosyalizm ise başta işçi sınıfı olmak üzere, emekçilere, toplumun idaresini ele aldıkları ve istihsalin yürütülmesi ve paylaştırılmasını bizzat yaptıkları zaman gerçekleştirilmiş olur. Kısacası az gelişmiş bir ülkenin kapitalizmden sosyalizme geçişi için zaruri olan intikal safhasını sosyalizm saymamak lazımdır. Bununla beraber hedef olarak sosyalizmi seçen memleketlerde “devlet ekonomisi” safhasına sosyalizm adını vermekte mahzur görmedikleri için bu yanlış sık sık herkes tarafından yapılıyor (1963ç).

YDH, Yeni Devletçilik görüşleri nedeniyle, eleştirileri maruz kalmıştı. Hikmet Kıvılcımlı, *27 Mayıs ve Yön Hareketi'nin Sınıfsal Eleştirisi* başlıklı çalışmasında, Yeni Devletçilik anlayışının “sınıfsallıktan uzak olduğu” eleştirisine odaklanmıştı. Hikmet Özdemir, *Kalkınmada Bir Stratejisi Arayışı: Yön Hareketi* başlıklı çalışmasında, devletçiliğin üçüncü bir ekonomik sistem olmadığı, Kemalist devletçiliğin herhangi bir ideolojinin amacı değil, ekonomik gelişmenin zorunlu bir sonucu olduğunu vurgulamıştı (Akalin, 1987: 73-75). *İlke* Dergisi ise “Türkiye’de devletçiliğin kalkındırdığı bir şey varsa, o da burjuva sınıfı olmuştur.” (İlke, 1974: 88) diyerek eleştirilerini şöyle açmıştı:

Yön, kalkınma sorununu bilimsel tarifinden uzaklaştırmakla, onun sınıf temelini de inkâr etmiş oluyor. Böyle olunca bilime aykırı düşen bir kalkınma felsefesi kavramı ortaya atıyor. Bilim de böyle bir kavram ya da kategori yoktur. Yönün kalkınma felsefesi bilimsellikten uzak bir deyim olup, temelde ülkücü bir bürokratik aydın kadronun “Türkiye’yi kalkındırıp kurtarması” için icat edilmiş bir moral şiringası, bir psikolojik “yenilik” faktörüdür (1974: 82-83).

Kanımca bu eleştiriler ironiktir çünkü benzer eleştirilerin üçüncü bölümde Avcıoğlu’nun Kemalist devletçilik anlayışına yönelttiği görülmüştü. YDH’de ve Avcıoğlu’nun

fikirsel dünyasında Yeni Devletçilik'i eleştiren birçok çalışma devletçiliğin devrime giden bir ara aşamada; halka dayanarak, halkı bilinçlendirmek suretiyle halkın diktatörlüğünü ortaya koyarak tutucu güçleri tasfiye edecek bir politika olarak kavrandığını gözden kaçırmış olabilir. Yeni Devletçilik sınıfsal nitelikten yoksun değildi, tam tersi devleti proletaryanın tekeline vermek için bir yol arayışıydı. Avcıoğlu, "...feodalin, kompradorun kontrolündeki bir devlet halka karşıdır. (...) Eğer gerçekten halkçı bir ekonomi yaratılmak isteniyorsa, bunun yolu... yerli-yabancı tekelleri halka, halkın devletine mal etmek" (1980: 187-189) gerektiğini belirtmişti. Diğer yandan yöneltlen eleştirilerde sanki Yeni Devletçilik, sosyalizm ve kapitalizmden başka alternatif üçüncü bir yol olarak sunulmuş gibi bir algı vardır. Oysa Yeni Devletçilik, YDH'de sadece bir ara aşamaya işaret ediyordu. Bu noktada kanımca YDH'nin Yeni Devletçilik anlayışı Marksist-Leninist bir zemin üzerine inşa edildi. Zira onlara göre "Marksizm'i bilmeden sosyal bilimlere, çağımızı, tarihimizi ve Türkiye'mizin kalkınma meselelerini zerrece anlamaya imkân yoktu." (Avcıoğlu, 1966c).

M. Soysal'a göre, "Türkiye'deki sosyalist çözüm ile Sovyetler Birliği'ndeki çözümler arasında iktisadi metodlar bakımından çeşitli benzerliklerin bulunması, sosyalist sistemin tâbi sonuçlarındandı." (Yön, 1965i). Yıldız Sertel'in de dikkat çektiği üzere YDH'nin devletçilik kavrayışı Çin'in ekonomi politikaları ve Sovyetler Birliği'nin NEP (Yeni Ekonomi Politikası) politikalarıyla paralellik taşıyordu. Lenin de benzer şekilde devlet kapitalizmi ile sosyalizme aşama aşama gidileceği görüşündeydi (Sertel, 1969: 245). Sertel'in bu yorumuna, Avcıoğlu'nun şu ifadelerinden dolayı¹⁶⁸ hak vermekteyim. Avcıoğlu NEP'den bahsederken Lenin'in buna "devlet kapitalizmi" dediğini öne sürmüştü. "Ekonominin kilit noktaları devlet elinde tutacak, öteki alanlarda kapitalizme izin verilecektir. Ama işçi sınıfı devleti, ekonominin kilit noktalarını ve kontrolünü elinde

¹⁶⁸ Ek olarak, kanımca, Avcıoğlu özel bir ilgi duyduğu Sovyet kalkınmasının totaliter yöntemler benimsediğini belirtmesine rağmen, Üçüncü Dünya ülkelerinin kalkınması ile Sovyetler Birliği arasındaki bağ olduğunu *Yön* dergisinin 124. sayısında yer alan yazısında belirtmişti. Ayrıca, Sovyetler Birliği ile dış politika ilişkilerinin geliştirilmesinin gerekliliğini vurgulamıştı (1965ü). Tespitime göre, İlhan Selçuk bu konuda Avcıoğlu ile zıt bir fikre sahipti. Selçuk, oldukça sert ve karşı bir şekilde "Tıpkı Vaşington uşakları gibi Moskova uşakları da saygıya layık değillerdir. (...) Türkiye'yi bağımsızlığa kavuşturacak milliyetçilerin Moskova'ya da Vaşington da aynı mesafede" (1966ğ) baktıklarını belirtti ve her iki ülkeyi de aynı kefeye koydu. Bu söylemlerde, dönemin anti-komünist propagandasının bir etkisi olduğu düşünülebilir.

tuttuğundan, üretim yeter düzeye ulaşınca, planlı kolektivist ekonomiye geçilecektir.” Ardından bu politikaları tamamlar nitelikte Avcıoğlu, “Devlet kapitalizmi, sosyalizme götüren bir ara yoldur.” (1978d: 1365-1366) demiştir. Ancak şu noktayı da belirtmekte fayda var: Lenin’de “devlet kapitalizmi” bir ara aşamada değil, doğrudan sosyalist yönetim altında gerçekleşti. Avcıoğlu ise Yeni Devletçilik politikasının uygulanacağı ara dönemi oldukça uzun bir süre [15-20 sene] olarak düşündü. Yeni Devletçilik’ten farklarını ve bağlantılarını ortaya koymak adına YDH’de sosyalizm tartışmalarına dikkat çekerek devam edilebilir.¹⁶⁹

4.1.2. Türk Tipi Sosyalizm ve Az Gelişmiş Ülke Sosyalizmi: Farklılıklar/Benzerlikler

“Türk Tipi Sosyalizm” kavramı, *Yön* dergisinde ilk defa, eski *Kadro* dergisi kurucularından olan Şevket Süreyya Aydemir tarafından ortaya atıldı. “Sosyalizm özel sayısı” olarak “Dünya Sosyalizme Gidiyor” (1962ç) kapağı ile çıkan 7. sayıda Aydemir, ihtilalci sosyalizm ve ıslahatçı sosyalizm¹⁷⁰ arasında bir ayrım yaptı. Ona göre, ihtilalci sosyalizm komünizmi ifade ederken “İhtilalci olmayan, ya da ıslahatçı sosyalizm ise... daha çok Batı Avrupa’da kendi mücadelesini yapmakta[ydı].”(1962b).

Yön’de “İslahatçı Sosyalizm”, Kemalizm ve Fabianlıktan esinlenen bir temele dayanıyordu. Aydemir, “Bizim Atatürk devletçiliğimiz, batı manasında bir sosyalizmden başka bir şey değildir.” (1962b) demektedir. Abdi İpekçi ise Aydemir’i tamamlar şekilde derginin yedinci sayısındaki yazısının başlığını *Fabianlık veya İslahatçı Sosyalizm*¹⁷¹ koymuştu. İpekçi’nin görüşüne göre, Marx’ın ekonomik determinizmini aşan Fabian hareketi “...sosyalist devrimlerin ancak burjuvaziye karşı girişilecek bir ihtilalle

¹⁶⁹ Çalışmanın bu kısmında YDH’nin devletçilik görüşünün ortaya koyduğu iktisadi planlamalar dışarıda bırakılmıştır.

¹⁷⁰ İslahatçı Sosyalizm sözünü *Yön*’de ilk kullanan kişi Abdi İpekçi’dir. Abdi İpekçi’de “İslahatçı Sosyalizmin” komünizmin panzehri olduğunu belirtmesi Aydemir’in görüşleriyle paralellik taşır (Bkz. 1962a).

¹⁷¹ Bu yazının altında *Demokratik Sosyalizmin Görevleri* başlığıyla yayınlanan, “Frankfurt’ta 30 Haziran- 3 Temmuz 1951’de yapılan ilk Milletlerarası Sosyalist Kongrede kabul edilen bildiri” (*Yön*, 1962ü). Aydemir-İpekçi ikilisinin görüşleri ile paralellik taşıyordu. Abdi İpekçi bu bildiriye “Fabian hareketinin ruhunu aksettiren ve İslahatçı Sosyalizm’in en güzel ifadesini bulan mükemmel bir vesika” (1962b) olarak tanımlamıştı.

gerçekleştirilebileceğini... [aşmış] ve bütün dünyada yayılan demokratik sosyalizmin temellerini kurmuştur.” (1962b). Aydemir, bu durumu şöyle açıklar:

Türk sosyalizmi, memleketçi sosyalizmdir. Memleketçi sosyalizm, az gelişmiş memleketlerde, milli kurtuluş hareketinin ilerici bir devamıdır. Çağımızın yeni, özel ve dünya ölçüsünde etkileri olan bir gelişme hareketidir. Hem siyasi, hem ekonomik, hem sosyal bir akımdır. Hem de tarihin determinist kanuniyetlerine dayanan bir fikir ve doktrin hareketidir. Memleketçi sosyalizme, ülkeler sosyalizmi de diyebiliriz. Çünkü yalnız bir memlekete, bir ülkeye has olan bir hareket değildir. Ekonomik, sosyal yapıları, gelişme meseleleri, hülasa sosyal kaderleri birbirine benzeyen bütün az gelişmiş memleketlerin kanuniyetlerine uyan ve uygulanabilen bir harekettir. Tıpkı Milli Kurtuluş hareketleri gibi (1963b).

Aydemir-İpekçi ikilisi tarafından “demokratik” olarak nitelendirilen “İslahatçı Sosyalizm” kavramının demokratik anlamının açıklanması gerekmektedir. Aydemir’e göre, “İslahatçı sosyalizm, sınıfların kavgasına dayanmaz. (...) Bunun yerine, aşırı sınıf farklılaşmalarını devletin iktisadi ve sosyal hayata müdahalesi suretiyle önleyerek, cemiyette gelirlerin dağılımını sosyal adalete uyan bir nizam içine almaktır.” (1962b). Diğer taraftan, Türk sosyalizmi olarak ifade edilen iktisadi sistemin kaynağı “halk” olacaktı. Kaynağını halktan alan bir hareket ise Aydemir’e göre demokratik bir nitelik taşırdı. Aydemir, durumu şöyle ifade etmişti:

Memleketçi sosyalizm (...) aynı zamanda demokratik bir harekettir. Çünkü Milli Kurtuluş hareketi, memleketin istiklali için olduğu kadar, halkın kayıtsız şartsız hakimiyeti için de yürütülen bir harekettir. Bizim inkılap edebiyatımızda ve mevzuatımızda halkın kayıtsız şartsız hakimiyeti en açık şekilde ifade edilmiştir. Demokrasi de halkın hakimiyet düzenidir. Memleketçi sosyalizm ise, memlekette faydanın, halk için ve halk yararına ayarlanmasıdır. Onun için memleketçi sosyalizm, demokratik bir zemin üzerinde gelişir. Memleketçi sosyalizm demokrasiyi inkar etmez, ikmal eder. Türk sosyalizmi, Türk demokrasisinin, halk için ve engelsiz gelişmesidir (1963b).

İpekçi'ye göre, "İslahatçı Sosyalizm" in demokratik niteliği "devlet" noktasında belirmektedir. Marksizm'de devlet aygıtının yıkılması gerektiğine karşın, Fabiancılar, devletin demokrasinin tesisinde ele geçirilip kullanılması gereken bir makine olduğunu düşünmüştür (1962b). Aydemir, bu görüşün Türkiye'nin tarihsel şartlarına da uygun olduğunu düşünmekteydi. Türk Sosyalizmi'nin ilkeleri de bu görüşü destekler niteliktedir. Aydemir, Türk sosyalizminin ilkelerini şöyle özetlemiştir:

- 1- Anti-emperyalizm: İstiklalcilik. 2- Anti-kapitalizm: Milli ve halkçı ekonomi.
- 3-Karma ekonomiyi reddetmeyen, fakat parazit bir istismarcılığı reddeden ileri bir devletçilik. 4-Halk için, halkla beraber halkçılık. Faydanın halk yararına kullanılışı, yani sosyal adalet. 5-Mustafa Kemal'in anladığı manada bir vatan anlamı. Saldırganlığa ve istilacılığa karşı çıkış. 6-Mustafa Kemal'in anladığı manada bir millet anlamı. Dil, Tarih ve Kültür işlerinde bilimsel bir milliyetçilik. 7-Devlette, rejimde, dış politikada ve ekonomide milli olmak vasfı. 8-Demokratik düzende Sosyal Devlet anlamının işlenmesi ve organlarının yaratılması. 9-Milli hayatın bütün kollarını içine alan plancılık. 10- Emeğin ve hizmetin korunması ve teşkilatlandırılması. Güçlü ve bağımsız sendikacılık. 11- Din ve devlet işlerinin kesin olarak ayrılması, laiklik (1963a).

Aydemir-İpekçi ikilisine göre devlet, planlı bir kalkınma programı ile refah düzeyini arttırarak sınıf kavgalarını önleyebilir ve Türkiye'nin komünizme kaymasının önüne geçebilirdi. Dolayısıyla bu ikili, Türk Sosyalizmi olarak adlandırdıkları görüşü Marksist sosyalizme karşı savunuyorlardı. Sadun Aren bu nedenle Türk Sosyalizmi görüşünü eleştirdi.¹⁷² Yıldız Sertel ise Yön Hareketi üzerine genelleme yaparak "Bir yandan sosyalizmden bahsederken, bir yandan da Türkiye'de uygulanacak sistem ne kapitalizm ne de sosyalizm olmalı tezini savunuyorlardı." (1969: 263) görüşündeydi. Bu noktada, bir önceki başlıktaki Yeni Devletçilik'e yöneltilen eleştirilerin aslında Aydemir-İpekçi ikilisinin geliştirdiği Türk Sosyalizmi kavramı etrafında "doğru" olduğu kanısındayım. Kanımca bu eleştiriler, Doğan Avcıoğlu için geçerli değildir. Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*'nde Kadro Hareketi'ni devleti sınıflar üstü kudretli bir otorite olarak kavramalarını eleştirmişti (1979: 450). Aslında bu eleştiri, dolaylı yoldan Aydemir-İpekçi

¹⁷² *Yön*'ün 14. sayıdaki Türk Sosyalizmi'ne ilişkin Aren'in eleştirisi için bkz. (Aren, 1962).

tarafından geliştirilen Türk Sosyalizmi'nin de eleştirisi niteliğindeydi. Aydemir-İpekçi ikilisine göre devlet, sınıf tezatlıklarını ortadan kaldıracak sınıflar üstü bir aygıt olarak ele alınırken, Avcıoğlu tarafından, son tahlilde proletarya tarafından ele geçirilmesi gereken bir aygıt¹⁷³ olarak kavrandı. Diğer taraftan Avcıoğlu, sınıf mücadelesini şu şekilde kabul ediyordu: “Ülkemizde sosyalizme evet, sınıf mücadelesine hayır diyen, yine de sosyalist olduğuna inanan iyi niyetli insanların sayısı az değildir. Halbuki...sınıf mücadelesinin göbeğinde yaşamaktayız.” (1966i). Fakat, kabul etmek gerekir ki, Avcıoğlu da Aydemir-İpekçi ikilisi gibi, sosyalizmin komünizmin panzehri olduğu görüşündeydi. Kanımca Avcıoğlu'nun böyle bir tutum içinde olması taktiksel bir durumdu. Şimdi Avcıoğlu'nun sosyalizme ilişkin görüşlerine açıklık getirmek gerekir.

Avcıoğlu'na göre sosyalizmin ne olduğu noktasında hemen hemen bütün sosyalistler uzlaşabilirdi. Asıl farklılaşma ise sosyalist toplum düzeninin nasıl kurulacağı noktasında çıkmaktaydı. Ona göre sosyalizm uygulama alanında üç gruba ayrılmaktaydı:

1-Doğu Sosyalizmi: Az gelişmiş memleketlerin hızlı kalkınmasını sağlama başarısını kesin şekilde ispat etmiş bulunan bu tip sosyalizm (...) Sovyetler Birliğinde, milyonların ölümü pahasına girişilen kolektifleştirme hareketi, kanlı tasfiyeler hâlâ hatırlardadır. Doğu sosyalizmi ancak totaliter bir idare altında gerçekleşebilir. 2-Batı Sosyalizmi: Uyanık ve teşkilatlanmış geniş emekçi kütlelerine ve gelişmiş bir ekonomiye sahip bulunan Batı memleketlerinde sosyalizm, çok büyük değişikliklere ihtiyaç göstermeden yumuşak metodlarla gerçekleştirebilir. Az gelişmiş memleketler bakımından en güç iş olan sermaye birikimi meselesi bu ekonomilerde çözülmüş, orta çağ düzeni çoktan tasfiye edilmiş ve emekçi yığınları büyük teşkilatlı kuvvetler haline gelmişlerdir. (...) 3-Az Gelişmiş Ülkeler Sosyalizmi: (...) Bu memleketlerde sosyalizm, köklü reformlarla Orta çağ kalıntılarını tasfiye etmek, yeni bir insan tipi yaratmak ve hızlı kalkınmayı sağlamak zorundadır. O halde az gelişmemiş ülkelerde, sosyalizm

¹⁷³ Dimitir Şişmanov Türk Sosyalizmi'nin Marksist-Leninist Sosyalizm'den farklı olduğunu tam bu noktada eleştirir (Şişmanov, 1990: 225). Avcıoğlu, Şişmanov'un genellemesine uymamaktadır.

çok köklü değişikliklere ihtiyaç gösteren bir cins beyaz ihtilal şeklinde düşünülmelidir (1962ş).

Avcıoğlu'na göre Az Gelişmiş Ülke Sosyalizmi'nin, Batı Sosyalizmi'nden “uygulamada” ayrılması gerekliydi. Batı'da, sermaye yaratılmış ve yaratılan sermaye kamuya mal edilmiştir. Ancak, Avcıoğlu'na göre, az gelişmiş ülkelerde “...mevcut olmayan sermaye, yaratılmak durumundadır. Batıda milli gelirin dağılışındaki bozuklukları düzeltmek ilk mesele iken az gelişmiş ülkelerde adaletsizliklerin giderilmesi kadar milli gelirin arttırılması da önemli bir davadır.” (1962ş). İskandinav ülkeleri bile, kapitalist sistemi insanileştirilmekten öteye gidememiştir (Avcıoğlu, 1963e).

Sosyalist geçişe iktisadi şartların olgunlaştığı Batı'nın aksine, Doğu bloğunda sosyalizme geçiş için şartlar olgunlaşmamıştır. Bu nedenle, Doğu bloğunda sosyalist devrim totaliter yollarla ve kapitalist gelişme safhasını atlayarak gerçekleşmektedir. Fakat, Avcıoğlu'na göre bunu gerçekleştiren Sovyetler Birliği tam bir sosyalizme ulaşamamıştır. Sovyetler, hızlı bir kalkınma ile istihsal seviyesini arttırsa da, Avcıoğlu'na göre, ancak “...rejimi insanileştirerek, hürriyetleri genişleterek ve üretimin yürütülmesi-dağıtılmasında kütleler tam söz sahibi olmasını sağlayarak sosyalizme ulaşabilirdi.” (1963e).¹⁷⁴

Avcıoğlu'na göre, 1960'lı yıllarda “...sosyalizm sözü, en çok sömürgecilikten kurtularak bağımsızlıklarına kavuşmuş genç devletlerde işitilmekte[ydi]”. Bu ülkelerde, kapitalistleşme süreci henüz çok ilkel olması bakımından sosyalizme elverişsiz olsalar da, kurtuluş umutlarını sosyalizme bağladılar. İktisadi bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen, kapitalist sömürgeciliğin getirdiği fakirliğe çözüm bulamadılar ve Sovyet veya Küba tipi bir sosyalizme yöneldiler.¹⁷⁵ Hedefleri, kapitalist gelişme yolunu atlayarak

¹⁷⁴ Nitekim Avcıoğlu, bu diktatörlüğün nedenlerinin, üretim araçlarını kamulaştırmaktan çok demokratik geleneklerin olmayışına, az gelişmişlik, kapitalist ülkeler tarafından kuşatılarak karşı devrim yaşanabilme ihtimaline, savaş ve tecrübesizlik gibi alanlarda aranması gerektiğini belirtmekteydi (1965h).

¹⁷⁵ Avcıoğlu'na göre “...kapitalime hasım bir Sovyetler blokunun mevcudiyeti ve yardım elini uzatması...genç devletlerin, milletlerarası kapitalizm nüfuzundan nispeten sıyrılmalarına ve kapitalist olmayan çözüm yollarına yönelmelerini kolaylaştırmaktadır.” (1963e).

sosyalizme geçmekti (1963e). Bu noktada milli bağımsızlık savaşı içerisinde sosyalizme yönelen ülkeler ve Türkiye arasında bir kader birliği söz konusuydu (Avcıoğlu, 1965g).

YDH'ye göre Türkiye az gelişmiş veya daha doğru bir tanımla emperyalizm tarafından geri bırakılmış bir ülkedir ve bunun nedenlerini üçüncü bölümde detaylıca açıklanmıştı. Bu sebeple Avcıoğlu, Doğu Sosyalizmi'ndeki gibi şiddet yöntemlerine başvurmak istemedi, daha çok "...radikal fakat insani" bir sosyalizmden yanaydı. Avcıoğlu'nun işaret ettiği bu sosyalizm anlayışının ılımlı olması onun "teorik" olarak Marksist Sosyalizm'den farklı bir sosyalizm arayışında olduğunu göstermez. Bu bağlamda, "sosyalizme geçişteki farklılığa" işaret eden Türk Sosyalizmi'nin başlıca hedeflerini Avcıoğlu şu şekilde belirtmektedir:

1-Kapitalizm öncesi iktisadi yapıyı, kalkınmayı sağlayacak şekilde modernleştirme; 2-Başta âtil işgücü olmak üzere kaynakların tam kullanımını sağlamak; 3-Planlamayı, sosyal, iktisadi, siyasi ve kültürel alanda büyük değişiklikleri sağlayacak güçlü bir mücadele aracı olarak kullanmak; 4-Çalışmayı toplumun en yüksek değeri haline getirmek ve kültür için fırsat eşitliğini yaratmak; 5-Çalışanların demokrasisini kurmak (1962i).

Avcıoğlu, 1965 yılından sonra, sosyalizme ilişkin görüşlerini giderek Marksist terminoloji ile ifade etmeye başladı. Bu değişiklikte, *Yön*'ün eski TKP üyelerine kapılarını açmasının etkisi oldu. Mihri Belli, E. Tüfekçi¹⁷⁶ takma adıyla *Yön* dergisinde, sosyalizmin bir hareket kılavuzu olduğunu vurgulayarak, onun yönteminin benimsenmesi gerektiğini belirtti. Dolayısıyla, Marksizm'e eleştirel bir yaklaşım sergileyerek, onun pratikteki sorunlarla uyumlu hale getirmenin gerekliliğine dikkat çekiyordu. Belli, *Yön*'de şöyle belirtmişti:

Sosyalizm bir dogma değil, bir hareket kılavuzudur. Yani sosyalizmde dogmalar, hazır reçeteler aramak yanlışır, boşuna bir gayrettir. Sosyalizmin metodunu benimsemek, bu metodu doğru uygulayarak her soyut durumda doğru yorumu, doğru uygulamayı kafamızı yorarak kendimiz bulmak zorundayız. Bu temel teoriye katkıda bulunmak olmasa

¹⁷⁶ Mihri Belli, bu mahlasla, eski Sol mirasın temsilcisi olduğuna dikkat çekmek istemişti (Atılğan, 2018a: 552; Güzel, 2021: 475).

bile, hiç değilse teorinin uygulanmasında orijinal olma görevini bize yükler. Her sorun karşısında sosyalizmin yüce ustalarından yerli yersiz aktarmalarla yetinerek hazır çözümler arayan kimseyi gerçek bir sosyalist sayamayız. (...) Ne yapacağız? Kitaba uymuyor diye objektif realiteyi, eleştirecek ret mi edeceğiz? (1966c).

Avcıoğlu, 1966 yılında Marksist metod ve kavramları giderek benimsemeye başladı ve “Sosyalizmin amacı teşebbüslerde yönetimi çalışanlara bırakarak, ekonomik demokrasiyi gerçekleştirmektir.” diyerek *Autogestion*¹⁷⁷ fikrine atıfta bulundu. Avcıoğlu, *Autogestion* fikrini sosyalizmin temel ilkelerinden biri olarak belirtti. İlerleyen süreçte öz-yönetimin en demokratik yöntem olduğunu belirtecekti (Avcıoğlu, 1980: 187). Nitekim özet olarak, Az Gelişmiş Ülke Sosyalizmi, Avcıoğlu için Marksizm ile teorik olarak aynı kalarak pratikte farklılaşmayı ifade ediyordu. Bu farklılaşmalar, YDH’nin iktidar stratejisinin incelendiği bölümde tekrar tartışmaya açıldı. Diğer yandan Mümtaz Soysal’ın SKD’de *Dış Hegemonya Tartışması* başlığı ile verdiği konferansta dikkat çektiği üzere “...sosyalist akımın gerçek gücü, sosyalizmin evrensel temellerinden başka, bir de ülke gerçeklerine dayanmasında, olayların zorunlu kıldığı bir çözüm olmasındaydı.” (Yön, 1965i). Sosyalizmin Türkiye’ye uygulanabilmesi için bazı kavramlarla hesaplaşmaya gidilmeliydi. Bu bağlamda, YDH’nin sosyalizmle ilişkilendirerek çözümlediği bir kavram, “İslamcılık” olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.1.3. İslamcılığın Sosyalizmle İlişkisi Üzerine Tartışmalar

Marksizm’de din, burjuvazi tarafından baskı aracı kullanılan bir üstyapı kurumu olarak kabul edilir. Bir “din” varyantı olan İslam, filozofik açıdan idealist bir düzlemde açıklanırken, sosyalizm materyalist bir felsefe temeline dayanarak inşa edilir.¹⁷⁸ Marx’ın

¹⁷⁷ *Marksizmin 100 Kavramı* kitabında *autogestion* veya *self-management* kavramı şöyle tanımlanır: “Kapital’in üçüncü cildinde Marx, sosyalizmi ‘ortaklaşan üreticilerin doğayla olan karşılıklı ilişkilerini rasyonel biçimde düzenlediği’ bir toplum olarak tanımlar. Dolayısıyla özyönetim, sosyalizmin özsel bir unsurudur (...). Ancak kavram, kapitalist toplumdaki mücadeleleri tanımlamak için de kullanılır; grevlerin ve toplumsal mücadelelerin özyönetimi, fabrikalar üzerinde işçi denetimi, teşebbüslerin kendi çalışanları tarafından ele geçirilip işletilmesi.” (Dumenil, Löwy, & Renault, 2018: 123).

¹⁷⁸ Sevil Avcıoğlu’nun *Yön*’de çevirdiği bir yazısında Muhammed Uda, bu durumu inkâr eder. O’na göre İslamiyet ancak bilimsel sosyalizmin içerisinde gelişebilirdi. Şöyle belirtmişti: “Bilimsel sosyalizmi benimsemek, mutlaka felsefi maddeciliği kabul anlamına gelmez.” (Uda, 1964).

ateist olması ve “Din, halkın afyonudur.” (Marx, 2009: 192) ifadesinin belleklerde kalması nedeniyle sosyalizm/komünizm, dinsizlik veya ateizm ile birlikte anıldı. Benzer şekilde, Kemalizm’in giriştiği üstyapı devrimleri ile Osmanlı’dan kalma geleneksel yapıları yıkarken getirdiği din alanındaki reformlar neticesinde Kemalizm de din düşmanlığı ile özdeşleştirildi. Bu nedenlere ek olarak Türkiye’de halkın büyük çoğunluğunun Müslüman olması, sosyalizm hakkında konuşulurken İslam’ın göz ardı edilemez bir unsur durumuna getirilmesine sebep oldu. Diğer yandan, YDH’ye göre Türkiye henüz feodal ilişkileri tasfiye edebilmiş bir toplum değildi.

Gökhan Atılğan’ın dikkat çektiği üzere YDH’de sosyalizm ve İslam arasındaki pozitif ilişki¹⁷⁹ iki yönlü ilerlemişti: 1-Bazı *Yön* yazarları Arap sosyalistlerinin yaptığı gibi sosyalizm ile İslamcılık arasında ayetlerle, hadislerle bir uzlaşa aradı. 2-Din ile gericilik arasındaki kurulan ilişki çözülmeye çalışıldı (Atılğan, 2020: 148). Bu analizler üç döneme ayrılarak incelenebilir:1-Roger Garaudy’nin *Sosyalizm ve İslamiyet* başlıklı çalışmasının çevrilmesinden önceki dönem, 2- çeviriden sonraki dönem, 3- *Devrim* dönemindeki düşünceler.

Yöncülerin görüşlerine göre Türkiye’de bir din istismarcılığı söz konusuydu. Doğan Avcıoğlu, bu istismarın sorumlusunun çok partili sistem olduğunu hemen *Yön*’ün 6. sayısında belirtmişti (1962ç). İlhan Selçuk da benzer şekilde Avcıoğlu’na katılıyordu ve “Ümmet devrini henüz bitirmiş, millet oluşunu henüz idrak etmiş, az gelişmiş bir ülkede halkın hassasiyeti ve dikkati iki noktada toplanmıştır: Din ve milliyetçilik.” (1962c) diyordu. Tartışmaları derinleştiren Turhan Tokgöz ise dinin tutucu güçler tarafından kullanıldığı için gericiliğin bir aleti olduğunu ve tutucu güçlerin olmadığı sosyalist bir toplumda Müslümanlığın tehlikeli bir tarafı kalmayacağını belirtiyordu. Diğer taraftan, sosyalizmin kurulabilmesi için milliyetçi-dinci görüşlerle uzlaşılmasını şart koşuyordu. Ona göre

¹⁷⁹ İslam ve sosyalizm arasında kurulan pozitif ilişki yeni bir unsur değildir. Geçmişte de Türkiye Solu’nun İslam’a ilgisi dönem dönem artmıştı. Sosyalistler böylece kendilerini meşrulaştırmakla kalmayıp halkla ilişki kurabilmenin yollarını arıyorlardı (Şimşek, 2021: 243).

milliyetçi-dinci bazı görüşler sosyal reform ve sosyalizm arayışı içindeydi (Tokgöz, 1962c).

“İslamiyet ve sosyalizm” konulu tartışmalar, asıl olarak Avcıoğlu ve E. Tüfekçi (Mihri Belli) tarafından Garaudy’nin *İslamiyet ve Sosyalizm* başlıklı eserini çevirisiyle başladı. *Kim* dergisi, Garaudy’nin tezlerini Niyazi Berkes’in Batılılaşma ile ilgili eleştirilerini dayanarak temellendirmeye çalışması üzerine Berkes, *Yön*’ün 140. sayısında Garaudy’nin kitabının bir eleştirisi yaptı. Berkes’e göre *Kim*’de yayınlanan ve benzer görüşlere sahip olanların temel yanlışlığının “...İslamiyet’in, eğer sosyalizmle akrabalığı olan bir yanını aramak lazımsa, onu İslam’ın Ortodoks şeklinin en baştan ret ve tekfir ettiği Batınilikte aramak gerektiğini bilmemeleri” (1965d) olduğunu belirtti. İlerleyen süreçte Berkes, eleştirilerini özellikle E. Tüfekçi mahlasını kullanan Mihri Belli’ye yöneltti (Türkislamoğlu, 2021: 1006). Avcıoğlu ise İslam’ı ilerici-gerici bağlamında değerlendiriyor ve şöyle ifade ediyordu:

...*Yön*’ün sosyalizm ve İslamiyet tartışmalarına katılan Hüseyin Perviz Hatemi’nin (...) sorusu bir başka biçimde ortaya atılabilir: “Mülkiyet hakkı mukaddestir” diyen avrupalıyı yaşıyışa yabancı şirket komisyoncusu komprador mu ilericidir yoksa “mülkiyet hakkı topluma aittir” diyen ve komprador ile efendilerinin karşısına dikilen sakallı ve sarıklı din adamı mı? Aynı şekilde Amerika’nın Türkiye’deki ekonomik ve politik egemenliğinin avukatlığını yapan, Nurculuk düşmanı çok avrupalı Aydın Yalçın mı gericidir, yoksa mütegalibelere, kompradorlara ve efendilere karşı çıkan Nurcu Serdengeçti mi? (1966ı).

Bazı din adamlarının, anti-emperyalist nitelikleri nedeniyle, sosyalizmin inşasında olumlu bir rol oynayabileceklerine dair görüşe sahip olan Avcıoğlu, diğer tüm Müslümanların da anti-emperyalist bir görüşe sahip olmasını istemiştir. Avcıoğlu, 1966 yılında şunları ifade etmiştir: “Hem Müslüman olacaksınız hem de kapitalist sömürmeye ve kapitalizmin değer sistemimizi ahlaksızca tahribine hayran kalacaksınız.” (1966ı). Avcıoğlu, İslam’ı din istismarcıları olarak tarif ettiği tutucu güçlerin tekelinden alarak bu istismarı sonlandırmayı amaçlamıştır. Bu konuda, özellikle Hüseyin Perviz Hatemi’nin görüşlerine yakın durmuş ve yer yer ondan pasajlar aktarmıştır. M. Soysal da Avcıoğlu’na

benzer şekilde 1966 yılında, tutucu güçlerin, İslam'ı "Türkiye'yi ekonomik bağımsızlığa kavuşturmak, Türk halkının yabancılara sömürülmesini önlemek için çalışanlara karşı, önleyici, durdurucu ve geriye itici bir kuvvet olarak çıkarmak istiyordu" görüşündeydi. Bu amaçla din, "...insanların iç dünyalarından alınarak, sosyal düzeni yenileştirme ve uygarlaştırma" aracı haline getiriliyordu (Soysal M. ,1966a).

1969 seçimlerinde bağımsız bir aday olarak Konya Milletvekili seçilen Necmettin Erbakan'ın söylemleri üzerine Avcıoğlu'nun incelemeleri, onun İslam Sosyalizmi'ne ilişkin görüşlerinin anlaşılmasına yardımcı oldu. Avcıoğlu'na göre "Erbakan komprador burjuvaziye karşı çıkan Anadolu burjuvazisinin temsilcisi, hatta Müslüman halkla birlikte Müslüman Sosyalizmi kuracak lider sayılmaktadır". Fakat Erbakan'ın tahlilleri temelini, sınıfsal bir dayanaktan değil "...anlamsız bir coğrafi ayırmadan almaktadır." (1969o). Bu noktada Avcıoğlu, İslam'ın sosyalizme dayanak oluşturabilmesi için sınıfsal bir temelden hareket etmesi gerektiğini vurgulaması önemlidir. *Yön*'deki benzer şekilde *Devrim* döneminde de İslam'ın sosyalizme açık olduğundan ziyade İslam'ın tutucu güçlerin elinde istismar edildiğine¹⁸⁰ vurgu yapıldı. Örneğin, Uğur Mumcu şöyle diyordu:

Temelleri sarsılan bir düzen kendisini nasıl korur? Yoksulluk, gerilik ve karanlık bu düzenin dostlarıdır. Egemen sınıflar önce bunlardan yararlanır. Halkın dini duyguları, mistik inançları, değişmez değer yargıları kullanılır. İktidarlar siyasal egemenliklerini sürdürebilmek için, dinsel kişi ve kurumlarla açık ya da kapalı ilişkiler kurarlar. Toplum ayakta tutan en büyük gücün din olduğunu ve birtakım kişilerin de dine saldırdıkları ileri sürülür. Temel sorun, dindarlık- dinsizlik olarak ortaya konulur. Düzenin temellerine yönelmiş tüm ekonomik eleştiriler, halkın inançlarına birer saldırı olarak sunulur. Dinsizlere karşı "cihat" açılır. Kur'an kursları, İmam Hatip Okulları bu amaçla örgütlenir. Yoksul halk çocukları, buralarda, bu soygun düzeninin bekçileri olarak yetiştirilir (1970a).

Mumcu ve Avcıoğlu'nun İslamcılığa ilişkin görüşleri oldukça paraleldi. Avcıoğlu da Mumcu gibi, çok partili hayat ile beraber irticanın yükselişe geçtiğini; "Kur'an kursları, İmam Hatip okulları, İslam Enstitüleri, aydın din adamı yetiştirme edebiyatına rağmen,

¹⁸⁰ Özellikle Hasan Cemal'in *Devrim*'deki "Gerici Basında Ne Var Ne Yok?" köşesi bu hedefe yönelmiştir.

dini irtica saflarını güçlendiren” kaynaklar olduğunu; tarikatların devleti ele geçirme çabası içinde olduğunu; emperyalizmin “...dünyanın her yerinde olduğu gibi” sosyalizme ve solcu milliyetçiliğe karşı yerli işbirlikçilerine dayandığını; bu durumun çözümü için “Atatürkçü laik politika, bağımsızlık ve kalkınma” gerektiğini belirtmiştir (2013b: 143-146). Avcıoğlu’nun İslamcılığa ilişkin şu görüşü durumu özetler niteliktedir:

Demek istediğimiz şu ki, Türkiye'nin tarihsel gelişme çizgisi içinde, İslamcı ideolojinin siyasal planda oynayabileceği olumlu bir yol yoktur. Dine elbette tam saygı gösterilmeli, fakat bu bireysel planda kalmalıdır. Eğer Türkiye, uyanan İslam dünyasının ve üçüncü dünyanın ön plandaki güçlerinden biri olmak istiyorsa, bunun için “makus talihini” bir kez daha yenerek çağdaş ideolojilere dayalı, anti emperyalist, demokratik ve sosyalizme açık bir toplum düzeni kurmaya yönelmelidir. (1980: 211).

Abdülazim Şimşek tarafından vurgulandığı gibi, YDH ve diğer Sol örgütlenmelerin İslam ve sosyalizm üzerine yapmış olduğu değerlendirmeler İslam aydınlarının çoğunluğu içerisinde kabul görmedi. “İslamcılık, Türk milliyetçiliğine tali unsur olarak komünizme karşı olmuştur”. *Yön*’de İslam ve sosyalizm ilişki üzerine tartışmaların artması sonucu, “...milliyetçi muhafazakâr cemaatta İslam ile sosyalizmin birbirlerine ne kadar uzak olduklarını ifade eden eserler kaleme alınmış ve çeviriler yapılmıştı.” (Şimşek, 2021: 244). Bu çerçevede YDH’nin sosyalizmle ilişkilendirerek hesaplaşma içerisine girdiği diğer bir kavram olarak “milliyetçilik” incelenmelidir.

4.1.4. Sosyalizmde Milliyetçiliğin Rolü: Çelişki mi, İkilem mi?

Felsefi olarak incelendiğinde, milliyetçilik ve sosyalizm birbirine zıt iki fikirdir. Ancak kapitalizmin tekelci aşamadan rekabetçi aşamaya geçmesi, diğer bir ifadeyle emperyalizmin gelişmesi ve sömürgecilik düzeninin yaygınlaşmasıyla beraber, az gelişmiş ülkelerde milliyetçilik anti-emperyalist bir düzlemde tanımlanmaya başladı. Milliyetçilik, birçok hareketi içine alan geniş bir yapıya sahip oldu ve Marksizm’le de aynı potada eridi. Milli Kurtuluş Hareketleri “...basitçe bir siyasi hedef olarak değil, aynı zamanda bir toplumsal devrimin parçası olarak görül[dü].” (Heywood, 2015: 204-205). Ardından, mazlum milletler, milli kurtuluşçuluk ve anti-emperyalizm kavramlarıyla

beslenerek bu durumu pekiştirdi (Aydın, 2008: 438). 1960’larda Türkiye’de Sol hareketler, uluslararası milliyetçilik-sosyalizm yakınlaşmasından ve Erkan Doğan’ın dikkat çektiği gibi “...özellikle Stalinizm ve post kolonyal dönemin Üçüncü Dünyacılığı”ndan esinlendi (2011: 136).

YDH, diğer Sol örgütlenmeler gibi, Marksizm ve milliyetçilik yakınlaşmasından büyük ölçüde pay aldı. Onlara göre, tutucu güçler, kitlelerin bilinçsizliğinden yararlanarak, genel olarak kendilerini “milliyetçilik” üzerinden tanımlıyordu. Sosyalizm ise “Türkiye’nin en tehlike kelimelerinden biriydi. (...) Doğrudan doğruya... ‘Rus casusluğu’ ile özdeş tutulan sosyalizm, aynı zamanda... ‘kökü dışarıda’ bir karakter taşıyordu.” (Atılğan, 2020: 100-101). YDH, bu noktada, milliyetçiliğin palavra atmaktan ibaret olmadığını, “milliyetçiyim” diyenlerin millet meseleleri üzerine eğilmeleri gerektiğini vurguladı. Yöncüler, milliyetçiliği kimsenin tekeline bırakmak istemediler (Soysal M. , 1962d). Özellikle “kökü dışarıda” ithamına karşılık devlet ve halk sorunlarına kendilerinin eğildiklerini, kökü dışarıda olanlara kendilerinin karşı çıktığını işleyerek “...kimin kökünün nerede olduğunu çok iyi göster[diler].” (Soysal M. , 1965b). Avcıoğlu, paralel olarak, gerçek milliyetçiliğin “yapıcı” olması gerektiğini vurguladı. Bu nedenle, “...sadece his ve heyecana dayanan ve akıldan uzak bir milliyetçilik” diyor Doğan Avcıoğlu, “çok çetin iktisadi ve sosyal davalarla karşı karşıya kalan Türkiye’de” kısır bir nitelik taşırdı (1962b).

Milliyetçilik, YDH açısından tam bağımsızlık ve gelişmişlik düzeyi ile ilgiliydi. Bunu gerçekleştirecek unsur ise sosyalizmdi. Bu şekilde milliyetçilik, sosyal bir potada eritilerek, gerçek bir milliyetçilik durumuna gelebilirdi. Gerçek milliyetçiliği ortaya çıkarmak, Kemalizm’in içeriğindeki bağımsızlık ve anti-emperyalizmi ortaya çıkarmak anlamına gelirdi.¹⁸¹ Gökhan Atılğan’ın ifadesiyle, YDH’nin milliyetçilik girişimi “Kemalizm’i de hakim sınıfların elinden alma girişiminin temeli oldu.” (2018c: 682). Hakim güçlerin *Yön*’e karşı tutumlarından da bu durum gözlenebilirdi. Abdülazim

¹⁸¹ Bu noktada Melek Zorlu’nun Yüksek Lisans tezindeki, YDH için “Anti-emperyalist, modernleşmeci, az gelişmiş ülke milliyetçiliği yerine Batı karşıtlığı temelinde bir milliyetçilik algıları mevcuttur.” (Zorlu, 2006: 116) görüşüne katılmamaktayım.

Şimşek'in dikkat çektiği üzere, *Yön* dergisinin Kemalizm'in sosyalizme açık olduğunu vurgulamasından rahatsız olan Falih Rıfkı, Atatürk'ün "...komünizme nerede rastlarsanız ayakaltında çiğneyiniz." sözünü hatırlatmıştı (akt. Şimşek, 2021: 218). YDH'nin, Kemalizm'in Sol'a açık olduğunu belirtmesi veya onu sosyalizme ilişkilendirerek açıklamaya girişmesi bu bağlamda anlamlıydı. Bu, onların Marksist olmadığını göstermemekle beraber dönemin koşullarına göre pragmatik bir tutum sergilediklerini gösteriyordu.

YDH'nin milliyetçiliğe ilişkin görüşleri dört sorunsal etrafında değerlendirildi. İlk olarak, tutucu güçlerin ithamlara karşı alınan cephe, yani anti-komünist propaganda karşısında durumları incelendi. İkinci olarak, tutucu güçlerin milliyetçiliğe ilişkin görüşlerini hangi noktalarda eleştirdikleri incelendi. Üçüncü olarak, YDH'nin kendi milliyetçilik anlayışı ortaya koyuldu. Dördüncü olarak, sosyalizme eklenmiş bir milliyetçilik anlayışının, Marksizm'in enternasyonal niteliğinin milliyetçilik-sosyalizm ikileminde nasıl aşılabileceği "Kürt sorunu" bağlamında, YDH görüşleri bağlamında değerlendirildi.

4.1.4.1. İdeolojik ve Sınıfsal Karşılık: Anti-komünizm

Türkiye'de, komünist ideoloji yaygın olmadığı bir dönemde bile, iktidar sahipleri ciddi bir anti-komünist propaganda yürüttüler. Bu propaganda, sosyalizmi kolayca benimseyebilecek çevrelerde bile korku yarattı. YDH, bu propaganda karşısında durumu tersine çevirerek sosyalizmin önünü açmayı hedefledi. Gökhan Atılğan'ın belirttiği gibi, "...sosyalist düşüncenin, kendine belli bir meşruiyet kazanması... için, önce devlet ve toplum katında kabul görmüş, kitleleri kucaklamış, böylece maddi bir güç haline gelmiş gayri millilik iddiasını aşındırması gerekiyordu." (2009: 10). Bu durum, YDH'nin milliyetçilik anlayışının, kanımca taktiksel¹⁸² yönünü oluşturuyordu: Anti-komünist

¹⁸² Avcıoğlu, sosyalizmin henüz yeni yeni meşruluk kazandığı bir ortamda, sosyalizmin bir üst aşamasının komünizm olduğunu açıklamaktan kaçındı. Diğer yandan 1960'larda tutucu dergiler, Avcıoğlu'nu taktiği fark etmişler ve gerçeği açıklamaya çağırmışlardır. Örneğin *Yeni İstanbul* gazetesi: "Yöncülerin baş ideoloğu Doğan Avcıoğlu, güven telkin edebilmek için, bazı yazılarında komünizme karşı olduğunu söylemekle birlikte, karşı oluşunun gerekçeleri ile ilgili en ufak neşriyat yapmamıştır. Komünizme karşıyız ibaresinin halkı aldatmak için kullanıldığı anlaşılmıştır." (akt. Çakmak, 2011: 118) şeklinde belirtmişti.

propagandaya karşı tutum, bu taktiksel durumun ilk basamağıydı. Abdülazim Şimşek'in dikkat çektiği üzere, *Yön*, gür bir sesle yayın hayatına başladı ve temel vurgusunu sosyalizm üzerine inşa etti, komünist olarak tescil edilen birçok aydını bünyesinde topladı. Her defasında Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddelerinin kaldırılmasını vurguladı ve bu konu üzerine açık oturumlar düzenledi. Şimşek'in deyiimiyle anti-komünist propagandayı yürütenler için "...günahları çoktu" (2021: 115).

"Sosyalizmin, milli felaket şeklinde gösterildiği bir memlekette" diyor Avcıoğlu, "...ilk hedef, katı bir doktrincilik gayretinden çok, sosyalizmi umacılıktan kurtarmak ve bu fikri meşrulaştırmak olmalıydı. Bu açıdan, sosyalizmin milliyetçi ve istiklalci vasfı (...) ilk planda belirtilecek meselelerdi." (1962ab). Avcıoğlu'na göre "milliyetçi ve devrimcileri, halkın gözünde lekelemek ve etkisiz kılmak komünistlik suçlamasına başvurulması, Kurtuluş savaşı yıllarında başlamıştır." (1978c: 665). Bu çerçevede YDH'nin milliyetçiliği, anti-komünist propagandaya karşı aldıkları ideolojik tutum üzerinden incelenebilir. Bu bağlamda ilk olarak YDH için komünizmin ne ifade ettiğini açıklamak gerekir.

YDH'ye göre Türkiye'de komünizm ne olduğu belirsiz bir haldeydi; Aydemir'in deyiimiyle tam bir "kör dövüşü" (1962a) yaşanıyordu. Aydemir'in Durumu kavramsallaştırarak "...komünist imalatı" olarak ifade edilen ve "...her akıl erdiremediği doktrini komünist olarak damgalama usulüne dayanan" bu propaganda, korku yaratmayı hedeflemekteydi (Aydemir, 1962c). Olmayan bir şeyin korkusunu yaratılması ve bunun üzerinden propaganda yürütülmesi, Türkiye'deki "komünizm" korkusunun trajikomik bir hal almasına neden oldu. Avcıoğlu bu durumu şöyle açıkladı:

Moskova radyosu methettiği için DP'ye de komünist denmiş. Mareşal Fevzi Çakmak bile komünist isnadından kurtulamamış. İnönü ise, TBMM'de komünistlerin başı ilan edilmiş¹⁸³, CHP komünist yuvası olarak gösterilmiş. Bugün de yok 27 Mayısçılar söyleymiş, yok komünistler hükümete sızmış, yok sosyalistler maskeli komünistlermiş,

¹⁸³ *Yön*'ün bu iddiası 19.11.1951 tarihli TBMM'deki gizli oturumda bulunan milletvekili ile yapılan konuşmalara dayandırılmıştı (Yön, 1962a).

yok Bizim Radyo şöyle diyormuş, böyle paralar dönüyormuş tarzında bir kampanya ısrarla sürdürülüyor. Futbol sahasında kızınca hakeme komünist diye bağırان futbolcular dahi mevcut...(1962ab).

YDH, tutucu güçlerin veya komünist tehlikesi olduğunu ifade edenlerin tutarlı bir kavramsal açıklama dahi üretemediklerini gösterdi. Sevilmeyen ve tutucu güçlerin sınıfsal çıkarlarına dokunan herkes komünist olarak tanımlanıyordu. Sömürü düzenlerini sürdürebilmek için, tutucu güçler, anti-komünist propaganda ile beraber toplumun komünizme karşı hassasiyetini arttırıldı (Avcıoğlu, 1962ö). Doğan Avcıoğlu'na göre tutucu güçlerin "...komünistlik fırtınasıyla ortalığı toz-dumana katmaktan başka çareleri olmadığı açıldı."¹⁸⁴ (1966c). Mihri Belli de Avcıoğlu ile paralel olarak: "Anti-komünizm Amerikan emperyalizminin ideolojik silahı olduğu, gerici çevrelerin yaratmaya çaba gösterdikleri anti-komünizm hisleri havasının asıl hedefinin komünizm değil, Türk toplumunun önündeki kutsal görev olan milli bağımsızlığın olduğu bilincine artık varılmaktadır." (Belli, 1966b) diye belirtmişti. Bu nedenle, YDH'nin yapması gereken, tutucu güçlerin bakış açısından "komünist" olarak tanımlanmış olanların aslında "kim" olduğunu göstermekti. Avcıoğlu bu durumu şöyle cevap vermişti:

Sosyal adalet isteyen vatanseverler komünisttir. Köyün hızla uyanmasını ve istihsal gücünün artmasını sağlamak maksadıyla Köy Enstitülerini savunanlar komünisttir. Köy Enstitülerinden çıkanlar komünisttir. İnsanca yaşama savaşı yapan işçiler ve sendika liderleri komünisttir. Her türlü istismara karşı dikilen vicdan sahipleri komünisttir. 27 Mayıs Hareketinin yanında yer alan devrimciler komünisttir. Her düşüncüyü savunanlar komünisttir. Çağdaş Batı memleketleri seviyesine bir an önce erişmek için planlı kalkınma ve devletçilik isteyen komünisttir. Kısacası, onlardan olmayanlar, yani bu milleti ileri götürmek için çırpınan Atatürkçüler komünisttir (1962b).

¹⁸⁴ Yön'ün dikkat çektiği üzere hükümet eliyle anti-komünist propaganda yönetilmekteydi. Örneğin, 1965-69 döneminin İçişleri Bakanı Faruk Sükan birtakım gençlerin Eskişehir'de "...orak çekiç ile sizleri keseceğiz" diyerek orak çekiçli beyannameler dağıttığını öne sürmüştü (Yön, 1966b). Aslı olmayan bu iddia, iktidar tarafından anti-komünist propagandanın bir örneğidir.

Emperyalizm ve onun ideolojisine karşı savaş, ulusal sınırlar içerisinde yaşanıyordu. YDH'ye göre, emperyalist güçler de bu durumun farkındaydı. Emperyalist güçler, ulusal sınırlar içerisinde cereyan eden mücadelede, tutucu güçleri destekliyordu. Avcıoğlu'na göre, emperyalist güçlerin ulusal sınırlar içerisinde cereyan eden mücadelede tutucu güçleri desteklememesi durumunda, hem kendilerinin hem tutucu güçlerin ortadan kalkacağını düşünüyordu. Bu bağlamda dışarıdan silahlı müdahaleyi haklı gösteren ve ulusal sınırlar içerisinde milleti birbirine düşman eden bir ideolojiyle durumu meşrulaştırmak gerekliydi. Avcıoğlu, "Emperyalizmin bu amaçla icat ettiği ideoloji[nin]" anti-komünizm olduğunu ifade etmekteydi (1966a). Tutucu güçler anti-komünizmle beraber "...bütün Sol milliyetçiliği ezmenin özlemi içerisinde. Anti-komünizm, bu bakımdan milletleri köleleştirmenin ve milliyetçileri yok etmenin ideolojik silah haline gelmişti." (Avcıoğlu, 1967ç). Ş. S. Aydemir'e göre ise anti-komünist propaganda üç kanaldan cereyan etmekteydi: 1-Sosyal meselelerde biraz ıslahatçı veya ilerici görünen herkesin komünist olarak tanıtılması, 2- Komünistlerin her tarafa sızmış ve her olayın teşkilatçısı gibi gösterilmeleri, 3-Komünizmin bütün dünyayı kaplamış bir hayalet gibi gösterilmesi ve Türkiye'de komünizmle mücadele adı altında yayılan korkunun salgınlaşması (1962d). Bu amaçla, Komünizmle Mücadele Dernekleri bile kurulmuştu. 1965'te TİP'in Bursa Kongresi'ni bu dernek tarafından basılması üzerine İlhan Selçuk *Yön*'de bir başyazı kaleme aldı. Selçuk'a göre bu dernek AP yönetimindeydi (1965ç) ve AP mensupları eliyle kurulmuştu (Selçuk, 1965d).

Anti-komünizm, sosyalizme karşı açılan bir mücadele olarak ortaya çıktı ve gerçek milliyetçilere yönelik bir saldırıydı. Abdi İpekçi'nin dikkat çektiği üzere, bu savaşın bir sloganı da vardı: "...sosyalizm, Türkiye'yi komünizme götürür." (1962a). Oysa YDH'ye göre amaçları, ileri bir kuvvet olarak tanımlanan "...zinde kuvvetleri tesirsiz hale getirerek, onları lekelemektir." (Yön, 1962i). Komünizm korkusu, zinde kuvvetlerin seslerini duyurmasını, halk yığınlarının teşkilatlanmasını engelliyordu (Avcıoğlu, 1962t) "...ve gerçek vatanseverleri susturma, sindirme ve yıldırma" amacı taşıyordu. Bu açıdan bakıldığında, tutucu güçlerin korktuğu unsur komünizm değil, "Aslında korktukları şahlanan zinde kuvvetler[di] (Avcıoğlu, 1962ö).

Bu noktada YDH'nin önünde iki seçenek bulunuyordu: Ya sosyalizmin bir ileriki aşamasının komünizm olduğunu kabul edeceklerdi ya da anti-komünist olduklarını ilan ederek durumu meşru kılacak bir ideolojiyi benimseyeceklerdi. Çubuğu, ikinci tercihten yana kırdılar. Kemalizm veya sosyalizmi, komünizmin panzehri olarak değerlendirdiler (Yön, 1962m). R. Berker Bank'ın dikkat çektiği gibi "...sosyalizmi anti-komünist gerekçeyle savunuyorlardı." (2018: 33). Kanımca, bu durumun taktiksel bir açıklaması vardı.¹⁸⁵ Çok geniş bir aydın kitlesini sahiplenmesi nedeniyle anti-komünist propagandanın *Yön* üzerinde yoğunlaşması onları bu söyleme sürüklemiş olabilirdi. Diğer taraftan yer yer Doğan Avcıoğlu'nun çubuğu birinci görüşten yana büküğü söylemlerine de rastlanır.

Avcıoğlu, kanımca, anti-komünist propagandaya karşı Kemalizm'i siyasi bir silah ve sınıfsal bir karşıtlık olarak kullandı. Tülay Gencer'in belirttiği gibi "...o dönemde en azından Marksizm'in algılanması ve sosyalist bir düzenin kurulması çabalarında meşrulaştırıcı öge[nin] Kemalizm" (2020c: 921) olması bağlamında anlamlıydı. Avcıoğlu'nda "McCarthyilik" (1978c: 685) olarak tanımlanan anti-komünist propaganda Kemalizm'e karşı bir silah olarak kullanıldı. Kemalizm'in pragmatik yapısı nedeniyle sosyalizmle uzlaşan bir boyutu vardı. YDH aydınları Kemalist oldukları gibi, kanımca, Kemalizm'in meşrulaştırıcı yönünü kullanmaktanda geri kalmadılar. Aynı şekilde, ırkçı, Turancı ve faşist görüşlere sahip olanlar da Kemalizm'le kendilerine meşruiyet alanı aramaktaydılar. Dolayısıyla, Avcıoğlu'na göre, ideolojik olarak ırkçı, Turancı ve faşistlere karşı bir mücadele verilmeliydi. Sonuç olarak Avcıoğlu'na göre, "...emperyalizmin ihraç rejimi faşizm, faşizmin ideolojisi ise anti-komünizmdi" (1966a). YDH bağlamında bu sorunsala ilişkin çözümlemeler açılmalıdır.

¹⁸⁵ YDH'de sosyalizmin anti-komünist gerekçe ile savunulması tartışmaya açık bir konudur. Kanımca kitlelere kendini kabul ettirmek adına sosyalizmin bir üst aşamasını açıklamak YDH için "intihar" olurdu. Bu düşüncüyü savunmamın belli başlı nedenlerini kısaca değinmek gerekir. İlk Avcıoğlu, Rusya ve Çin gibi ülkeleri söylemsel olarak komünist ilan etmekle beraber yer yer onlara atıfta bulunarak komünizmin başarısından söz ediyordu (Bkz. Avcıoğlu, 1966ö). Avcıoğlu, ilerleyen süreçte hiçbir ülkenin komünizme ulaşamadığını belirterek sosyalizm ve komünizm arasındaki ayrımı dikkat çekti (1978b: 1015). Sosyalizmin ve komünizmin inşasını Devrimci Parti'nin görevi olarak belirtir (1978b: 1029). Ek olarak anti-komünist propagandayı eleştirdiği bir yazsının Marksizm başlığı taşıması bu durumu pekiştirir (Bkz. Avcıoğlu, 1966c). Diğer taraftan zinde kuvvetlerle kurduğu sıkı ilişki bu durumu açıklamasına engel olmuş olabilir. Nitekim unutmamak gerekir ki eski TKP'lilere *Yön*'ün kapısını açan Avcıoğlu'dur.

4.1.4.2. Irkçılık, Turancılık ve Faşizm

Doğan Avcıoğlu, faşizmi: “...can ve mal emniyetini, 17. ve 19. yüzyıllarda savundukları hürriyetler yüzünden tehlikede gören varlıklı sınıfların, kütlelerin taleplerini zor kuvvetiyle, gerekirse kan dökerek susturmak...için başvurdukları otoriter idare şekli” (1962l) olarak tanımlar. Başka bir ifadeyle, faşizm “...emekçilerin kuvvetlenmesinden ürken mutlu azınlığın otoriter şekli[dir]” (Avcıoğlu, 1962u). Örneğin, Hitler’in faşizmi, Avcıoğlu’na göre “...sanayileşmiş kapitalist bir toplumun sosyalizme kaymasını önlemeye yönelmiştir”. Aynı zamanda, Avcıoğlu, faşizmi Türkiye için bir tehdit olarak görülmesi gerektiğini ve Türkiye sınırları içerisinde teşhis edilmesi gerektiğini vurguladı (1966a).¹⁸⁶ YDH içerisinde net bir şekilde vurgulanmasa da örtük biçimde faşizmin Türkiye’deki benzer ideolojisinin ırkçı-Turancı¹⁸⁷ akımlar olduğu ifade edildi. Faşizm, ırkçılık ve Turancılık, birbirleriyle entegre kavramlar olarak ele alındı.

1945’li yılına gelindiğinde, Hitler’in estirdiği faşizm cereyanıyla etkilenen ırkçı kitle yükselişe geçti. Avcıoğlu, onların ideolojik cereyanını: “...tüm malzemesinin bir kuş olup yeşil yurda kanatlanmak veya kırmızı içmekten öteye gidemiyordu.” (1962g) şeklinde ifade etmişti. Avcıoğlu, bu kitlenin, Adnan Menderes döneminde de siyaset sahnesinde yer aldığını ve din istismarcılarıyla işbirliği yaparak kuvvet kazanmaya başladığı düşüncesindeydi. Ancak, Adnan Menderes bile, “DP’ye sızan.... bu azınlığı, 1951-1952 yıllarında sert bir şekilde tasfiye etmişti.” (1962u).

DP yönetimi, görünüşte içerisindeki faşistleri tasfiye etmeye çalışmasına rağmen “...vitrinin gerisinde, esas itibarıyla faşist bir nitelik taşımaktaydı.” (Avcıoğlu, 1966a). YDH’ye göre, bir rejimin faşist karakterini belirleyen, otoriter bir nitelik taşıyıp taşıyamaması değil, emperyalizm ile ilişkisiydi. DP’nin demokratik ve liberal nitelik taşımasına rağmen, gizli bir faşizm barındırabildiği düşünülmekteydi. Bununla birlikte,

¹⁸⁶ İbrahim Çamlı’nın, bu noktada, Türkiye’de gelişen faşizm için “Türk faşizmi” (1962a) deyimini kullanması anlamıdır. Ayrıca ırk kavramının epistemolojik bir tahlili ve Kemalizm’i hangi noktalarda sekteye uğrattığına ilişkin Berkes’in şu çalışması önemlidir (Bkz. 1965h).

¹⁸⁷ Avcıoğlu’nun *Türklerin Tarihi*’ndeki şu deyimini bu düşüncüyü kanıtlar nitelikteydi: “Aslında Turancılarımızın bugün yaptıkları, pantürkizm değildir, dünya çapındaki sosyalizm-kapitalizm ideolojik mücadelesidir. Bu mücadele ABD kanatları altında yürütülür ve Türkçülük ‘soğuk savaş aracı’ olarak kullanılır.” (1978a: 40).

“...tek partili otoriter manzarasına rağmen, Atatürk dönemi, yarı sömürge durumunu köklü dönüşümlerle tasfiyeye yönelmiş devrimci tutumuyla, faşist olmaktan çok uzaktı.”(Avcıoğlu, 1966a).

Milliyetçilik iddiası altında bulunan faşist ırkçılığın bazı ideolojik silahları, YDH tarafından saptanmıştı. Faşistler, Orta çağ kalıntılarından kurtulamamış ve geri kapitalist sistemi ayakta tutmaya çalışan kişilerdi. Avcıoğlu’na göre Türkiye’deki faşistler “milliyetçilik” adı altında gezinmekte ve kendilerini açık bir şekilde ortaya koymamaktaydı. *Yön*’deki ilk ciddi milliyetçilik çalışmasında “kafatası ölçücüleri” olarak işaret ettiği faşistlerin “Misak-ı Milliye unutarak” hudutlar ötesinde bir hayale kapılarak milliyetçilik iddiasında bulunduklarını belirtmekteydi (1962b). Ş. S. Aydemir tarafından belirtildiğine göre Türkiye’de ırkçılık, sanki Atatürkçülük gibi savunulmaktaydı. Atatürk’ün lügatinde bulunmayan ırkçılar (1962a) bazen liberal veya parlamentar bir kisveye bürünebiliyorlardı (Avcıoğlu, 1966a). Durumu, günün şartlarına göre değerlendiren Avcıoğlu, bu kitlenin iktidara talip olduğunu, Parlamento’ya girdiğini, kuvvetlerini küçümsemek gerektiğini belirtmekteydi (1962g). Avcıoğlu durumu şöyle açmıştı:

Bu fırsatçı azınlığın fikriyatını yapan bir dergi, sanki iktidara gelmişler gibi, şimdiden Sam Amca ile Irkçı-Turancı Hükümetin münasebetlerini tayin etmektedir. Dergiye göre “Dış siyasetin temel taşı Sovyet Rusya düşmanlığı olan Sam Amca, Amerikalı siyaset adamlarının duyguları buna aykırı bile bulunsa, komünist oyunlarına ve sızmalarına karşı en mukavemetli olacağı için, Türkiye’de sağcı bir hükümete dört elle sarılacaktır. Hükümet, ne kadar sağcı olursa, Türkiye ile Amerika arasındaki bağlar o kadar kuvvetlenecektir (1962g).

YDH tarafından belirtilen bu faşist zihniyetin, AP içerisinde konumlandığını sonucuna ulaşılmıştı. Avcıoğlu’na göre AP içindeki ırkçı azınlık, bir karşı ihtilal oluşturmaya çalışıyordu (Avcıoğlu, 1962u). O dönemde Türk Ceza Kanunu’nun 141. ve 142. Maddeleri gereği, faşizm suç olarak kabul ediliyordu. Ancak, Avcıoğlu’na göre faşistlerin bu kanuna göre yargılanmamaların nedeni, milliyetçilik maskesi altında

saklanmalarıydı (1962a). Bu sorunsalın nasıl aşılabileceği ve faşistlerin milliyetçilik maskelerinin nasıl düşürüleceği bir soru işareti oluşturunuyordu.

Milliyetçilik maskesi altına saklanan kişiler, öncesinde belirtildiği gibi anti-komünist propaganda yürüterek ayaklanmaya kalkan kütlelere karşı totaliter yöntemlerle mücadele ediyorlardı. Avcıoğlu bu noktada çözümü “...çalışanların şuurlanmasını ve kuvvetlenmesi[nde]” buldu. Bu bağlamda, en önemli rolü sendikalara yükledi. Sendikaların bütünlüklü ve bağımsız olması gerektiğine dikkat çekti ve böylece faşist maceraların önlenebileceğine inandı (1962a). Mümtaz Soysal da Avcıoğlu’nu tamamlar şekilde, faşizme karşı sosyalizmin öne çıkarılması gerektiğini şöyle belirtti: “Sosyalizmin yayılması, yalnız çıkmazdan kurtulmak ve bir şeyler yapabilmek için şart değil, aynı zamanda Türkiye’yi bekleyen bir başka tehlikeden kurtulmanın da tek yoluydu. Türkiye’de faşizm tekrar hortlamıştır. Irkçıların ve totaliter muhafazakarların şimdi Parlamentoda epeyce temsilcileri, sayıca hayli kalabalık gazeteleri, dergileri var.” (1962c).

1964 yılından sonra yükselişe geçen anti-emperyalist ortam ile beraber, YDH faşizm, ırkçılık ve Turancılık kavramlarının yanı sıra, emperyalizmi de aynı kategori içinde değerlendirmeye başladı. 1965 yılında Avcıoğlu, faşizm ve emperyalizmi “ikiz kardeş” (1965e) olarak tanımladı Avcıoğlu’na göre faşizmin gönüllü ithalatçısı ise komprador, toprak ağası ve tefeci koalisyonudur veya diğer bir ifadeyle tutucu güçlerdi (1966a). Avcıoğlu’na göre tutucu güçlerin, daha spesifik bir ifadeyle AP’nin, 1965 ve 1969 seçimlerinde iktidara gelmeleri, örtük bir faşizm mevcudiyetini gösteriyordu. *Devrim* döneminde faşizm üzerine yaptığı değerlendirmelerde gençliğin faşizme karşı yaptığı eylemleri olumlanmıştı ve “...sınıfsal açıdan bugünkünden daha geri güçlerin iktidara” (1970e) gelemeyeceğini ifade etmişti. Faşizme karşı mücadele geliştirilmesini gerekli gören YDH’nin, kendi milliyetçilik görüşünü nasıl bir söylem üzerine inşa ettiğini incelemek gerekir.

4.1.4.3. Sosyalist Milliyetçilik

YDH, milliyetçilik kavramını, emperyalizm ve sosyalizm arasındaki ideolojik karşıtlık temelinde ele alarak, kendi açısından yeniden inşa etti. YDH'ye göre, emperyalist, kapitalist, liberal milliyetçilik teorileri gerçekleri çarpıtmakta, bölücü bir karaktere sahiptir. Kökü dışarıda olduğu için sahte ve aldatıcı bir nitelik içerir. Oysa, sosyalist milliyetçilik, gerçekçi, eşitlikçi, birleştirici, bilimsel olduğu için hakiki ve sahici bir niteliğe sahiptir (Atılğan, 2020: 106). Milliyetçilik kavramı, farklı söylemlerden oluşan bir dizi kavram barındırır. Atılğan'ın ifade ettiği gibi "...yer yer birbirinden farklılaşmış yer yer birbirine eklenmiş söylemler dizisidir. (...) Bu farklı söylemlerden birisi de sosyalist milliyetçilik¹⁸⁸ söylemi"(2009: 2) olarak karşımıza çıkar. YDH'nin "gerçek milliyetçilik" olarak ifade ettiği sosyalist milliyetçiliğin içeriğini açıklanması, YDH'nin ideolojik konumu açısından önemlidir.

Önceki başlıkta, YDH'nin anti-komünist propaganda karşısında geliştirdikleri ideolojik unsurlar incelenmişti. YDH, umacı olarak gösterilen komünizmi, umacı olarak gösterenlere karşı ideolojik bir taktik olarak kullanmıştı. Milliyetçilik de benzer şekilde YDH için aynı işlevi gördü. Tutucu güçlere karşı, kendi ideolojik silahları olan "milliyetçilik" silahıyla durumu tersine çevirmişlerdi. Bunu yaparken, en büyük milliyetçilerin kendileri olduğunu ilan ederek yapmışlardı. Doğan Avcıoğlu, "Türk halkının refahı ve saadeti için mücadele eden sosyalistlerin, gerçek milliyetçiler olduğunu" (1962b) ifade etmişti. Onlar, yani gerçek milliyetçiler, "Türk vatandaşını muasır medeniyet seviyesine ulaştıracak çareleri" (Selçuk, 1962b) aramaktaydı ve "...memleketin sosyal adalet içerisinde hızla kalkınmasını" (Avcıoğlu, 1961a). istemekteydiler Ancak Mümtaz Soysal'ın dikkat çektiği üzere temel bir çelişki vardı: "Millet refahı için yapılacak reformların fedakarlıklarına katlanmak istemeyenlere [yani sahte milliyetçilere] milliyetçilik elden gidiyor diye bağırانlar arasında daha sık rastlanıyordu" (1962a). YDH, bu çelişkiyi çözmek için kendi milliyetçilik anlayışları ile

¹⁸⁸ Atılğan'a göre sosyalist milliyetçilik söylemi "...bir dönemin girişim denemesidir". Bu girişimin kalıcı olmamasının iki nedeni vardı: Birincisi "...sosyalizm ile milliyetçiliğin bir araya getirilişinin ortaya çıkardığı çelişkileri aşamamıştır". İkincisi "Kendisine toplumsal bir temel bulamamıştır." (2009: 3).

sosyalizm arasında pozitif bir ilişki kurdu. Avcıoğlu, gerçek Türk milliyetçisini şöyle tanımlamıştı:

Gerçek Türk milliyetçisi Türkiye'nin bugün geri bağımlı durumuna isyan eden ve tek çözüm yolu olan sosyalizm yolunu tutma, kavrayış ve cesaretini gösterendir. Gerçek Türk milliyetçisi, Türk emekçi halkının, yani bir avuç gazi dışında 30 milyonluk Türk milletinin uğratılmakta olduğu soygunu en derin adaletsizliklere karşı duran ve milletimize başı, insanca bir hayat sağlama yolunu bilim ışığında arayanlardır (1965g).

Sosyalist milliyetçilik söyleminin, YDH tarafından benimsenmesinin tarihsel nedenleri vardı. Bunların belki de en önemlisi, feodal üretim ilişkilerinden kapitalist üretim ilişkilerine geçiş sürecinde milliyetçilerin oynadığı tarihsel roldü. Bu durum, feodal ilişkilerin tasfiye edilmediği birçok ülkede benzer şekilde meydana gelmişti. Üçüncü bölümde de görüldüğü üzere, Avcıoğlu'na göre Kurtuluş Savaşı sırasında milliyetçilik devrimci bir rol oynamıştı. Milliyetçilik ideolojisinin taşıyıcısı olan burjuvazi, devrimci barutunu çoktan tüketmiş olsa da milliyetçilik, çıkarları emperyalizmin çıkarlarına ters düşen herkesi birleştirebilecek bir ideolojydi. Fakat bu birleştirici rolü sosyalistler üstlenmeliydi. Bu noktada Avcıoğlu'nun "Milliyetçilik bayrağını sosyalistler taşır" söylemi anlam kazandı. Kapitalizmin tekelci aşamasında, feodalizmi "milliyetçi" bir savaşı, yani ulusal sınırlar içinde ortadan kaldıracak devrimci güç sosyalistlerdi (Avcıoğlu, 1962e). Bu nedenle "Türk milliyetçisine düşen görev...emperyalizme karşı birleşmekti." (Naci, 1965).

Avcıoğlu, gerçek milliyetçilerin Milli Kurtuluş Savaşı'nı kaybettiğini ve içinde bulunduğu dönemin emperyalizme karşı ikinci bir kurtuluş savaşı olduğunu belirtmişti.¹⁸⁹ Gerçek milliyetçilerin, sosyalizmi gerçekleştirmek için birleşmeleri (Avcıoğlu, 1964a) ve savaşın öncülüğünü yapmaları (Avcıoğlu, 1966ö) gerekiyordu. Avcıoğlu, "Türk milletinin milli kültürünü her alanda bütün derinliği ile en yüksek doruklara kadar yükselmesi için

¹⁸⁹ İlhami Soysal'ın belirttiğine göre "Sosyalizmin en büyük milliyetçilik olduğu görüşü ve İkinci Milli Kurtuluş Savaşı sloganı, YÖN'ün ortaya attığı bir fikirdir." (Soysal İ. , 1966).

gerekli ortamın, sosyalizm [tarafından] sağlayacağı” (1965g) görüşündeydi. Milliyetçilik açısından sosyalizme yönelmelerinin anlamı buydu. Avcıoğlu şöyle ifade etmişti:

Çağımızın en büyük gerçeği millet gerçeğidir. Millet kavramı dün olduğu gibi bugün de devrimcilerin ideolojik dayanağıdır. Bugünün devrimleri ya sosyalist nitelik taşır, ya da emperyalizme ve yerli feodal-kapitalist ittifakına karşı milli bağımsızlık¹⁹⁰ uğruna girişilen sosyalizme yönelmiş devrimlerdir. İşte bu yüzden çağımızda artık milliyetçilik bayrağı bugünün devrimcilerinin, yani sosyalistlerin eline geçmiştir, ve her sosyalistim diyen milliyetçilik bayrağını olanca gücüyle yüksek tutmakla görevlidir (1965g).

Avcıoğlu’nun ilericilik ve gericilik saptamasındaki temel kriter, emperyalizme karşı tutumdu (1966ı). Her ne kadar sosyalist olmasa da, emperyalizme karşı bir tutum içerisinde olanlar ilericiydi. İlericilerin en büyük davası ise bağımsızlıktı (Avcıoğlu, 1967a). *Türkiye’nin Düzeni* çalışmasına gericiliğe karşı verilen tepkileri bu yüzden “milliyetçi” olarak tanımlamıştı. Bütün az gelişmiş ülkelerde emperyalizme karşı tepkilerin milliyetçi bir niteliği bulunuyordu (1978b: 1062). Bu tepki, duygusal bir tepki değil, sosyalizme ulaşmak adına, diğer bir deyişle çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak ve kalkınmak için gerekli bir şarttı (Avcıoğlu, 1969ç). İlerleyen süreçte de Avcıoğlu milliyetçiliğe ilişkin bu sosyalist görüşünü sürdürdü. *Türklerin Tarihi*’nde milliyetçiliğe sosyalistlerin sahip çıkamamasından ve ilerici çevrelerin milliyetçiliğe kuşkuyla yaklaşmasından şikayet etti. Oysa toplumsal mücadele, ulusal sınırlar içerisinde anti-emperyalist bir bağımsızlık etrafında cereyan ediyordu (1978a: 86). Sosyalistler, milliyetçiliği benimsemeliydi.

Bu bağlamda üzerinde durulması gereken bir sorunsal vardır. Bu sorunsal milliyetçilik ve sosyalizm arasında pozitif bir ilişki kuran YDH’nin, Marksizm’in enternasyonalist bakış açısıyla milliyetçilik arasındaki problematiğin nasıl aşılacağına

¹⁹⁰ Suavi Aydın 1960’larda milliyetçi solculuğu *Yön*’ün başlattığını belirterek “...bağımsızlık vurgusu saklı kalmak kaydıyla, Çin deneyimine sempati [nin] açık” olduğunu vurgular. “Ancak bu sempati, Türkiye siyasetinde ‘Pekinci’ bir mihvere sahip olmaktan çok, Çin deneyiminin sergilediği ‘Üçüncü Dünya’ya özgü’ kuram ve duruşa yönelik...” olduğunu belirtir (Aydın, 1998: 67).

ilişkin teorik analizleridir. Atılğan tarafından da belirtildiği gibi, Avcıoğlu Türk milletinin kapitalist, emperyalist ve onun Türkiye’deki işbirlikçilerinden kurtulmasını enternasyonalist bir görev kabul etti ve böylece milliyetçilik ile enternasyonalizm arasında da pozitif bir ilişki kurdu (2020: 108). Bu durum, Kürt meselesi üzerinden değerlendirilebilir.

4.1.4.4. Milliyetçiliğin Enternasyonalist Sorunu ve Kürt Meselesi

Marx ve Engels, *Komünist Manifesto*’da “...işçilerin ana vatanı yoktur.” dediler. Bununla birlikte, uluslararası sömürüyü sona ermesini, “Bir bireyin başkası tarafından istismarının aşılması[na]” (2020: 73) bağlıyorlardı. 1960’lara gelindiğinde, “...gelişmekte olan ülkelerin milliyetçi sömürgeciliği, sınıf baskının genişletilmiş bir biçimi olduğu inancından etkilenerek devrimci Marksizm içine çekilmişti.” (Heywood, 2015: 277). Diğer bir ifadeyle yeniden değerlendirilmişti. Bu noktada, milliyetçilik ve enternasyonal arasındaki çelişki çözümlenmeliydi.

Milliyetçilik ve enternasyonal arasındaki sorunsalın nasıl çözümleneceğine ilişkin değerlendirmeye, Avcıoğlu’nun Fransız Sosyalist Jean Jaures’dan (1858-1914) aktardığı cümlelerle başlamak yerinde olacaktır. Jean Jaures, “Yüzeyde bir milliyetçilik seni enternasyonalizmden uzaklaştırır. Derin bir milliyetçilik ise seni enternasyonalizme yakınlaştırır.” şeklinde ifade etmişti. Tam tersi olarak “Yüzeyde bir enternasyonalizm seni milliyetçilikten uzaklaştırır. Derin bir enternasyonalizm seni milliyetçiliğe götürür[dü].”(1965g). Bu bakımdan, Doğan Avcıoğlu’nun hem milliyetçiliği hem enternasyonalizmi derin bir nitelik taşımaktaydı. Gökhan Atılğan’ın dikkat çektiği üzere Avcıoğlu’nun görüş açısında, Marksizm-Leninizm’in enternasyonalist yaklaşımı ile milliyetçilik arasında bir çelişki yoktu (2020: 108).

Yukarıdaki sözlerden anlaşılacağı üzere Avcıoğlu’nun milliyetçiliği, etnik bir nitelik taşımamaktaydı. O’na göre gerçek milliyetçilik sapık, dar bir şovenizmle asla bağdaşmazdı. Milliyetçilik, hümanist bir nitelik taşıması ve bütün dünya uluslarının kendi kaderlerini tayin hakkı olduğu gibi ülkelerin emekçi halkları arasında bir çıkar çatışması olmamalıydı (1965g).

1960'lı yılların görece özgürlük ortamında, YDH birçok tabuyu yıkmaya başlamıştı. O dönemde, Kürt milletinin kendi kaderini tayin hakkı konusu milliyetçik ve sosyalizm arasındaki bir sorunsala işaret dikkat çekildi. Avcıoğlu bu konuyu sosyalistlerin gündemine taşıyan ilk yazar olarak öne çıktı. YDH, ulusların kendi kaderini tayin hakkı görüşünü benimserken, Kürt sorunu da göz ardı edemezdi (Atılgan, 2018: 108-109). Avcıoğlu'na göre sosyalistler dahil bu sorun üzerinde ciddiyetle düşünen ve düşünme cesaretinde bulunan kimse yoktu. Bu konudaki tabu o kadar güçlüydü ki, düşünceleri bile kurutmuştu (1966k).

Öncelikle bir Kürt meselesi¹⁹¹ olduğunu kabul eden Avcıoğlu¹⁹², bu meselenin bir uzlaşıya kavuşması için bazı tahliller yaptı. İlk olarak Avcıoğlu'na göre, bir etnik grubun dili ve kültürünü unutturarak şiddet içeren bir entegrasyon politikasıyla, hakim etnik grupla kaynaştırılması mümkün değildir. Avcıoğlu'nun dikkat çektiği üzere o dönemde Türkçe bilmeyen vatandaş oranı Mardin'de yüzde 91, Siirt'de yüzde 87, Hakkari'de yüzde 61, Muş'ta yüzde 53, Van'da yüzde 52 olduğuna göre bu entegrasyon politikası başarısız olmuştu (1966k). Bu nedenle Avcıoğlu'na göre sorunsalın şiddet ve zorunluluk politikası ile çözüme kavuşturulamayacağı ortadaydı.

Avcıoğlu, Doğu ve Kürt bölgelerinde hakim olan derebeyliğin tasfiyesini, Doğu meselesinin çözülmesinin ön şart olarak görüyordu. Ancak, ona göre, "...etnik yönü de olan bir meselenin, salt olarak ekonomik ve sınıfsal açıdan alınacak önlemlerle çözüme kavuşması mümkün değildi. Çeşitli bölgelerdeki etnik meselelere üretilen çözümler bunu bize göstermektedir. Bu yüzden Kürtlerinde kültür değerleri ve etnik özelliklerin gerekli imkanlar ve fırsatlar verilmeliydi". Avcıoğlu, ardından şöyle eklemişti: "Bir noktada en

¹⁹¹ 2000'lere giderken Kürt Meselesi'nin Türkiye gündemine oturması üzerine İlhan Selçuk, Avcıoğlu'nu hatırlatarak şöyle belirtecekti: "O zaman konuya nasıl yaklaşılmıştı? Doğu'da seçim sandığı mütegalibe, ağa ve aşiret reisinin avucunun içindeydi; bunlar devrim içeriği taşıyan bir toprak reformuyla tasfiye edilirse demokrasiye giden yollar açılabilirdi." (Selçuk, 1995).

¹⁹² Avcıoğlu'na göre Kürt Meselesi hem yok hem de var saydığımız bir konuydu. Resmi politikaya göre "Kürt yoktur ki, Kürt meselesi olsun" diye yazmaktaydı. Diğer yandan ise "Bakanlar Kurulu toplantılarında sık sık ele alınan bir Kürt meselesi vardır. (...) Gizli servislerinin faaliyetlerinin büyük bir kısmını bu konuya ayırdıkları herkesçe bilinen bir gerçektir. Son yıllarda rağbet gören Doğu Kalkınması fikrinin arkasında Kürt meselesine bir çözüm bulma endişesinin yattığı herkesin meçhulü değildir" (1966k) diye belirtmekteydi.

ufak tereddütte yer yoktur. Tek bir milletiz ve tek karış toprağımızı asla feda etmeyiz. Türkiye toprakları üzerinde ayırıcı ve bölücü emeller besleyen gafiller varsa, bir an önce akıllarını başlarına devşirsınler ve bir karış toprak için en başta sosyalistlerin dövüşeceklerini bilmelidirler” (1966k). Avcıoğlu bu noktada aslında “...ulusların kendi kaderini tayin hakkı” ilkesi ile çelişmekteydi. *Devrim* sürecinde de bu görüşü devam ettirdi. Şöyle ifade etti:

Türkiye’de bir Kürt devleti kurma peşinde koşan kişilerin var olup olmadığını bilmiyoruz. Yalnız eğer böyle hayaller besleyenler varsa bugüne kadar uyguladığımız politikanın temelinde yanlış olduğuna inanan bir Türk aydını olarak, bu kişilerin akıllarını başlarına toplamaları gerektiğini hatırlatırız. (...) Hangi açıdan bakarsanız bakınız, bir Kürt devleti kurmak hayaldir ve halkların çıkarlarına aykırıdır. Böyle bir hayal, milletler arası planda tehlikeli çatışmalar yaratmaktan ve gereksiz ıstıraplara yol açmaktan başka bir sonuç verecek değildir. Bazı kapitalist çevrelerce, bir Kürdistan devleti kurma peşinde olduğu iddia edilen Sovyetler Birliği dahil, Kürt devleti tezine karşıdır. Kanımızca, gerçekçi bir politika, feodalizmi tam tasfiye eden köklü bir toprak reformu, Doğu’nun Batı ile bütünleşmesini amaç edinen bir bölgesel kalkınma programı ve bölgenin etnik özelliklerini göz önünde tutan geniş kapsamlı bir plan çerçevesinde yürürlüğe konabilir (Avcıoğlu, 1970a)

Küçük’ün aktardığına göre Kürt Meselesi’ne ilişkin Avcıoğlu ile arasında şöyle bir sohbet geçmişti: “...’Peki Kürt sorununu ne yapacaksınız” diye sordum. “Burada çok zordayız” diyordu. Askerlerin bu konuda hassas olduklarını anlatıyordu. Ancak iktidarı alınca bu sorunu da ilkeli bir biçimde çözeceğine inanıyordu.” (Erenus & Küçük, 2000: 206). Bu noktada, Avcıoğlu’nun Kürt Meselesi’nin çözümünün ancak sosyalizm altında sağlanabileceğini düşündüğü ortadaydı.

Avcıoğlu’nun teorik görüşleri, sosyalizmle ilişkilendirilmiş ve gittikçe Marksist bir zemine oturmuştu. Bu teorilerini hayata geçirebilmesi için iktidarın ele geçirilmesi şarttı. Bu nedenle YDH’nin ideolojik çözümlemesinin ikinci boyutunu oluşturan iktidar stratejisini incelemek önemlidir.

4.2. Pratik Boyut: İktidar Stratejisi

YDH, Türkiye'nin kalkınması ve sosyalizme ulaşmasını hedefleyen teorilerini uygulamak amacıyla iktidarı ele geçirmek için stratejiler geliştirdi. Merdan Yanardağ'ın dikkat çektiği üzere, YDH, Türkiye tarihinde ciddi bir şekilde iktidarı ele geçirmeyi amaçlayan ilk Sol hareket olarak önemli bir yere sahipti (1988: 189). Mustafa Şener de paralel şekilde, 1960'larda iktidarı ele geçirmek isteyen Sol hareketlerin başını, YDH'nin çektiğini belirtmişti (2015: 14). Hareket içerisindeki önde gelen yazarların söylemleri bu isteği göstermekteydi. Mümtaz Soysal "Sosyalizmi siyasi hareket yoluyla iktidara getirmediğe, sendikacılık ve dernekçilik yoluyla elde edilenle fazla bir şey ifade..." (Soysal M. , 1962c) etmeyeceğini belirtmişti. Avcıoğlu ise "eyleme ışık tutmayan sosyalist bilgiçliği, aydın gevezeliği" olarak değerlendiriyordu (1967d).

YDH'nin iktidar stratejisine konusunda yapılan araştırmalarda farklı görüşler bulunmaktaydı. Gökhan Atılgan'ın çalışmasında, YDH'nin iktidar stratejisi beş farklı dönemde incelendi: 1-*Yön* dergisinin yayınlanmasından DPT yöneticilerinin istifasına kadar olan dönem, 2- *Yön*'ün birinci kapanmasına kadar olan süreç, 3-1965 seçimlerine kadar olan süreç, 4-*Yön*'ün 1967'deki kapanmasına kadar olan süreç, 5- 12 Mart Askeri Müdahalesine kadar olan süreç (2020: 151-152). Mustafa Şener'in çalışmasında ise, YDH'nin iktidar stratejisi şu sırayla sıralanmıştı: 1-*Yön* dergisinin yayınlanmasından 1965 seçimlerine kadar olan dönem, 2- 1965 seçimlerinden *Devrim*'in yayınlanmasına kadar olan süreç, 3- *Devrim* gazetesi yılları (2015: 101).

Bu çalışmada ise, YDH'nin iktidar stratejisi "tam anlamıyla" dönemlere ayrılarak incelenmedi. Bunun yapılmasının temel nedeni iktidar stratejisinin çoğunlukla süreklilik gösterdiğinin düşünülmesidir. Bu başlık altında YDH'nin, toplumsal sınıflara ve tabakalara bakışı, sosyalizme doğrudan mı yoksa aşamalı mı geçmeyi amaçladığı ve iktidarı parlamentar mücadele ile mi yoksa devrim yoluyla mı ele geçirmek gerektiğine ilişkin düşünceleri tartışıldı.

M. Soysal'ın belirttiği üzere, *Yön* içerisinde tam bir görüş birliği yoktu. Kimileri hızlı ve kestirme çözümleri tercih ederken, kimileri ise yığınların bilinçlenip örgütlenmesi

dayalı yavaş ve uzun çözümleri doğru buluyordu (1986: 13). Şimdi, iktidar stratejisi bağlamında Doğan Avcıoğlu perspektifinden, yukarıdaki soruları açıklayarak devam edelim.

İlk olarak, YDH'nin üzerinde belki de en çok uzlaştığı konu, toplumsal sınıf ve tabakaları kavrayışıydı. Milli burjuvaziye ilişkin görüşlerini dışarıda bırakıldığında, hareketin toplumsal sınıf ve tabakaları kavrayışı süreklilik gösteriyordu. Paralel şekilde, devrimin aşamalı mı yoksa doğrudan mı olması gerektiğine ilişkin görüş de sonuna kadar aşamalıdan yana süreklilik gösterdi. Asıl tartışma, üçüncü soruda çıkmaktaydı: Sosyalizme parlamentar metodlarla mı yoksa devrimci metodlarla mı geçilecekti?

Kanımca, YDH'de mücadele biçimi, iki kanattan oluştu. Bunlardan biri parlamentar, diğeri ise devrimci mücadeleydi. Ancak, parlamentar mücadelenin biçimi, 1960'ların diğeri bir Sol unsuru olan TİP'ten oldukça farklıydı. TİP, halkı örgütlenirerek ve oy toplayarak iktidarı ele geçirmeyi hedeflerken, YDH parlamentoda mevcut bulunan kuvvetleri etkilemeye çalışmıştı. YDH, TİP'in yürüttüğü gibi bir parlamanterist mücadelenin de doğruluğunu kabul etmekle beraber Türkiye'nin toplumsal şartlarına uygun olmadığını savundu. Bu nedenle, kanımca, YDH'nin parlamentarist mücadelesini Fabiancılığa benzer bir taktik olarak incelemek gerekliydi. Parlamenterist mücadelenin biçimi, *Yön*'de giderek sönümlenen bir çizgi izledi. 1966'da *Yön*'ün kurucularından M. Soysal'ın dergiden ayrılması, 1965 genel seçimlerinden sonra sönümlenen parlamenterist mücadele, YDH'de CHP'deki Ortanın Solu kavramı ile devam etti. Ancak, giderecek devrimci mücadelenin ağır basmasıyla, parlamanterist mücadelenin önemi azaldı ve YDH parlamanterist mücadeleni tamamen koptu.

YDH'nin diğeri bir mücadele biçimi ise devrimci mücadeledir ve iktidarı “zor” yoluyla almaya dayanır. Yalçın Küçük'ün dikkat çektiği üzere, “Doğan Avcıoğlu'nun yazıları esas alınacak olursa, *Yön*'ün daha başından itibaren şiddet yoluyla iktidarı alarak

programı uygulamaya koymak istediği belli oluyor[du].” (1997: 666)¹⁹³. Kanımca da Yalçın Küçük’ün bu yorumuna katılmaktayım. Avcıoğlu’nun mücadele biçimi her zaman devrimci mücadeleye daha yakın kalmıştı. Bu nedenle, YDH’nin devrimci mücadelesi bir süreklilik gösterir. Bu süreklilik Milli Cephe-Milli Demokratik Devrim-Ulusal Kurtuluş Devrimi söylemleri üzerinden tezahür eder.

Avcıoğlu’nun devrimci strateji görüşlerinin Marksist ve Marksizm’e yakın bir çizgide olduğu kanısındayım. Terry Eagleton’un *Marx Neden Haklıydı?* başlıklı çalışmasında belirttiği üzere “Marx’a göre sosyalizmin kaçınılmazlığı herkesin yatağında yatarak onu beklemesi anlamına gelmiyordu.” (Eagleton, 2018: 63). Avcıoğlu’nun bu noktada, sosyalizme ulaşmak adına uzun erimli bir mücadelenin geçerliliğini kabul ederek “bugün” için bir şeyler yapmak gerektiğini düşünmesi anlamlıydı. Bu düşünceler, Milli Cephe stratejisi ile sistematize edildi ve 1965 sonrası, MDD adı altında tartışılan stratejinin prototipini oluşturdu. Bu çizgi, *Devrim* gazetesinde, Ulusal Kurtuluş Devrimi stratejisi ile devam etti. YDH’nin iktidar stratejisi, Sadun Aren’in şu cümlesi ile özetlenebilirdi: “...asker sivil zinde kuvvetlerin iktidara gelmesi, ondan sonra üretim araçlarının kamulaştırılması ve sosyalizmin kurulmasıydı.” (2006: 136). Çerçevesinin kısaca bu şekilde çizildiği iktidar stratejisi görüşleri açmak adına YDH’nin toplumsal sınıf ve tabakalara bakışı ele alınarak başlanabilir.

4.2.1. Toplumsal Sınıflar ve Tabakalar

1960’larda Sol fraksiyonlar arasındaki tartışmalardan biri de “...toplumsal sınıfların sosyalizme geçişte nasıl bir tutum takınacakları” konusundaydı (Yetkin, 1998: 69). Bu tartışmalarda, YDH de aktif şekilde rol almıştı. Bu nedenle, hangi sınıfların/tabakaların sosyalizme geçişte öncülük edeceği, hangi sınıfların/tabakaların devrimin karşısında du-

¹⁹³ Yalçın Küçük, Doğan Avcıoğlu’nun bu sürekliliğini, başka bir çalışmasında ise şöyle belirtmişti: “Doğan Avcıoğlu’nun ölünceye kadar devrimci tutumunu değiştirdiğini ve tuttuğu yolun sosyalizme götüreceğini inancını yitirdiğini hiç görmedim.” (Küçük, 1992: 382).

racağı ve devrimin hangi sınıflara karşı mücadele edeceği gibi soruların cevapları sınıfların/tabakaların değerlendirilmesine dayanır. Bu başlık, YDH'nin toplumsal sınıflar ve tabakaları nasıl kavradığı sorusunun yanıtını bulmayı amaçladı.

YDH'ye yöneltilen eleştirilerin birçoğu sınıf mücadelesi politikasından yoksun olduğu noktasında yoğunlaştı. Hareket, Türkiye'nin henüz feodal ilişkileri tasfiye edemediği ve bilinçli bir proletaryanın henüz oluşmamış olduğunu düşündü. Bu nedenle, Kemalist demokratik devriminin yarıda kaldığı/tamamlanmadığı Türkiye'de, devrimi sürdürmek için zinde kuvvetlerin harekete geçmesi gerektiğine inandı.

YDH'nin toplumsal sınıfları/tabakaları kavrayışına gelen eleştiriler şu şekildedir: İlk eleştiri, YDH'nin sınıf mücadelesini reddetmesi ve sınıflar üstü bir anlayış benimsediklerini iddia etmektedir (Yurtsever, 2020: 60). İkinci eleştiri, YDH'nin işçi sınıfı mücadelesini görmezden geldiğini ve Kemalist ilkelere dayanarak sosyalizmin asker ve sivil aydınlar tarafından gerçekleştirilebileceğine inandığını belirtmektedir (Atılğan, 2002: 139). Üçüncü eleştiri ise YDH'nin işçi sınıfı önderliğinde sosyalizmin başarılı olamayacağına inanmalarına rağmen sınıf mücadelesini hiçbir zaman terk etmediklerini ifade etmektedir (Şener, 2015: 90). Dördüncü eleştiri de diğer eleştirilerle benzer şekilde, Avcıoğlu'nun "...ekonomik-sosyal olarak bağımsız bir sınıf olmamasına rağmen 'aydınların' sosyalist hareketin öncüsü olduğu görüşünü savun[duğu]" (Şişmanov, 1990: 226) görüşüydü.

Yön ve Devrim yayınlarında, özellikle Avcıoğlu odağında yapılan okumalar, bu çalışmada yukarıdaki eleştirilerden farklı bir düşüncenin savunulmasını gerektirdi. Eleştirilerin odak noktası devrime hangi sınıfın öncü olması gerektiği noktasında çıkmıştı. YDH, SD'nin işçi sınıfı öncülüğünde gerçekleşmesi gerektiğini ve bu devrimi başka hiçbir sınıfın gerçekleştiremeyeceğini defalarca vurguladı. Sivil-asker aydınların gerçekleştireceği devrim ise demokratik devrimdir. Üçüncü bölümde görüldüğü üzere, YDH'ye göre Türkiye feodal ilişkileri tasfiye edememiş, kapitalistleşmemiş ve emperyalizm tarafından sömürülen bir ülkeydi. Kemalist devrim, bu gerici yapılara karşı girişilen bir mücadeleydi. Ancak, bu mücadelede de bir süre sonra emperyalizmle uzlaşıldı. 1946'da çok

partili hayata geçiş ile 1950’de DP’nin iktidara gelmesi Kemalist devrimi sekteye uğrattı. Dolayısıyla demokratik devrimin başlatıcıları olan sivil-asker aydın zümresi ilk olarak bu devrimi gerekleştirmeliydi. Bu safha tamamlandıktan sonra Türkiye’de, Devrimci Parti’nin uygulayacağı Yeni Devletçi kalkınma modeli ile işçi sınıfına dışarıdan bir bilinç aşılama dönemi gerçekleştirilmesi planlanıyordu. Bu aşama tamamlandıktan sonra, diğer bir ifadeyle işçi sınıfını yeterince bilinlendikten sonra kendi devrimine yryebilirdi.

YDH’nin toplumsal sınıfları/tabakaları kavraması konusundaki eleştiriler, YDH’nin iki açıdan Marksizm’den uzaklaştığını göstermekteydi. Eleştirilere hak vererek, bazı noktalarda katılmaktayım. İlk olarak, eleştirenlerin belirttiği gibi Marksizm’de ordu, yekpare şekilde burjuvazinin baskı aracıdır.¹⁹⁴ Fakat Avcıoğlu’nun düşüncesine göre, Türk ordusu yekpare bir bütün olarak kavranmamalıydı. Ordunun içinde, burjuvazinin baskı aracı olan bir kanat ve ilerici bir kanat olmak üzere iki kanat vardı. Aynı unsur aydınlar için de geçerliydi. Avcıoğlu’na göre aydınlar yekpare bir bütün oluşturmazdı ve sınıfsal çıkarları gereği aydınların içerisinde de gerici nitelikte “bürokratlar” bulunmaktaydı. Avcıoğlu, toplumsal sınıf ve tabakalardaki bu ilerici kanada güveniyordu. Diğer bir tartışma ise intikal safhasında ortaya çıkıyordu. Lenin’de aşamalı devrim söylemsel olarak ayrışsa da pratikte birleşiyordu. Avcıoğlu ise ara aşamayı, yazılarından anlaşıldığı kadarıyla 15-20 sene olarak saptıyordu. Bu noktada devrimin yeniden sekteye uğraması olasılığı mevcuttu fakat devrimin başarısı “sekteye uğratılmamaya” bağlıydı.

YDH, toplumsal kuvvetler arasında en çok tutucu güçlerle mücadele etmişti. İşçi sınıfının ve köylü kitlelerinin bilinçlenmesini engelleyen tutucu güçlerin, onları nasıl bir çember içine aldıkları ve bu çemberin nasıl kırılabilirlerine odaklandı. Bu durum, işçi sınıfına ve işçi hareketlerine yeterince önem göstermemesinden ziyade sınıf mücadelesine verdikleri önemi gösterir. Sınıf mücadelesi, sadece işçi hareketlerini değil, aynı zamanda devrime karşı olan kuvvetleri de analiz etmeyi gerektirir. YDH’de, burjuvazi hakkında da detaylı zmlmeler bulunur. Onların burjuvaziye titizlikle ve n yargıya kapılmadan

¹⁹⁴ Bu görüş tartışmaya açıktır. Tartışma konusu, bu araştırmanın sınırlarını aşmaktadır fakat *Devrim*’i inceleyen Tayfin Ketenci’nin *Türk Silahlı Kuvvetleri ve Aşırı Sol* (Bkz. Ketenci, t.y.) başlıklı çalışmasında YDH’nin orduyu bir ihtilale teşvik etmesi ile Lenin’in Ekim Devrimi öncesinde orduya ilişkin görüşleri ile paralellik kurulmuştur.

incelediklerinin en güzel örneği milli burjuvazi hakkında yaptıkları analizlerin yanlış olduğunu fark ettiklerinde görüşlerini değiştirmeleridir. Toplumsal sınıf ve tabakaların en gericisi olarak kavranan tutucu güçleri inceleyerek devam edelim.

4.2.1.1. Tutucu/Gerici Güçler

YDH'ye göre tutucu güçler olarak belirtilen tabakalar, çok partili demokrasiye geçiş ile palazlanmıştı. 27 Mayıs ihtilali, bu palazlanmayı sekteye uğratma girişimi olarak kavransa da başarılı olamadı. Bu nedenle, tutucu güçler hâlâ iktidardaydı. Doğan Avcıoğlu tarafından belirtildiği gibi, “Aykırı siyasi partilerin teşkilatına hâkim olan bu kuvvetler...demokrasinin, memleketin ihtiyaçlarını cesaretle karşılayan ileri bir rejim olmasını güçleştirmektedir.” (1962a). Mutlu azınlık olarak da tanımlanan bu kesim, Avcıoğlu tarafından “...memleket davalarını çözemediği gibi, çözme yollarını da kapamaya çalışmaktadır[lar].” (1963a) şeklinde tanımlandı.

Tutucu güçler, YDH tarafından genellikle, ağa-eşraf-tefecî koalisyonu olarak tanımlanıyordu. Bu güçlerin ortak özelliği, komprador¹⁹⁵ olmaları ve kendi sınıf çıkarlarına uygun hareket etmeleriydi. Tutucu güçlerin ittifakı, Doğan Avcıoğlu'na göre “Wall Street'e, Washington'a kadar” (1965k) uzanıyordu. Bu güçler, kendi sınıfsal çıkarlarının Sam Amca'nın sınıfsal çıkarlarıyla paralel olduğunun farkındaydı ve “Bunun içindir ki, ağa-komprador ittifakı, milli çıkara karşı yabancı çıkarı savunmakta ve milletlerarası kapitalizmin hizmetkarlığını yapmaktaydılar.” (Avcıoğlu, 1966i). Yves Lacoste'nin de dikkat çektiği üzere tutucu güçler “...büyük yabancı kapitalist firmaların aracılığı olmasa, durumlarını sürdüremezler ve zenginleşemezler[di].” (1966: 16). Avcıoğlu'nun iktidar stratejisinin temel amaçlarından biri, bu ittifakın önünü kesmekti. İttifakın önü kesildiğinde, tutucu güçlerin egemenliği zayıflayacak ve çetin bir mücadeleden sonra Türkiye'yi sosyalizm yönüne sokmaya çalışacaktı.

¹⁹⁵ M. Soysal'ın belirttiğine göre “Komprador, Portekiz dilindeki ‘comprador’ kelimesinden gelme bir söz; ‘alıcı, satın alan adam’ demektir”. Zamanla “Batılı konsolosluklar, kendi hizmetlerinde çalıştırdıkları insanların yöneten adamlara da ‘komprador’ demişler. Kompradorluk, yabancıların emrinde olan ama yerli halkla iş gören adamların unvanı haline gelmiştir.” (1966).

Avcıoğlu, tutucu güçlerin hegemonyasını kırmak amacıyla, özellikle onları hâkim güç haline getiren burjuva demokrasisini eleştirdi. Tutucu güçler, parlamentar demokrasi maskesi altına saklanarak, önce politik hayatta sonra iktisadi hayatta hegemonyasını kurmuşlardı (1966ç). Bu nedenle cici demokrasi, ağa-tefecî ittifakının politik sistemiydi (Avcıoğlu, 1970g). Sol milliyetçiliğin gelişmesi ile birlikte daha fazla bilinçlenen komprador takımının (Avcıoğlu, 1967f) hegemonyası yıkılmadan Türkiye ileri gidemezdi. Tutucu güçlerin diktası yerine proletaryanın diktası gelmeliydi.

Avcıoğlu, 1970 yılında yapmış olduğu değerlendirmelerde tutucu güçlerin ege-menliğinin giderek yıkılmakta olduğunu öne sürdü. Tutucu güçlerin parlamentodaki temsilcilerinden birisi olarak algılanan Başbakan Demirel'in bütçe oylamalarında azınlıkta kalması üzerine isim vermeden Lenin'e atıf yaparak şöyle diyordu:

Bütün hayatını inandığı devrimin gerçekleştirilmesine adanmış bir fikir ve eylem adamı, devrim olması için, halk kütlelerinin bilinçlenmelerini ve düzenin değişmesini istemesini yeterli bulmaz. Egemen sınıfların da "eskiden olduğu gibi yaşayamaz ve yönetemez duruma düşmelerini"¹⁹⁶ gerekli sayar. Türkiye'de devrimin birinci şartı gerçekleşmiş midir, bilemeyiz ama, ikinci şart gerçekleşmişse benzetmektedir. (1970ğ).

Avcıoğlu'nun toplumsal sınıfları kavrayışına özgü olan niteliğinden dolayı tutucu güçler, sadece ağa-eşraf-tefecî ve kompradorla sınırlandırılmazdı. Avcıoğlu'nun düşünce dünyasında, tutuculuğun veya gericiğin belirlenmesinde temel kriter emperyalizme karşı tutumdur. Bu nedenle, sonraki incelemelerde de görüleceği üzere, ordu içerisinde de gerici kuvvetler mevcuttu. Bu nedenle, mücadele ilericiler ve gericiler arasında cereyan edecekti. Avcıoğlu, *Devrim Üzerine* başlıklı çalışmada, tutucu güçlerin devrimde nasıl davranacaklarına ilişkin bazı öngörülerde bulundu. Avcıoğlu şöyle ifade etti:

Büyük arazi sahipleri ve tefeciler, toprak devrimine tabiatıyla karşı çıkacaklardır. (...) Dış ticaret, banka ve sigortacılık ile büyük sanayinin devletleştirilmesi, bundan çıkar

¹⁹⁶ Avcıoğlu aynı pasajı daha sonradan Lenin'in ismi vererek tekrar işledi (Bkz. 1980: 161).

sağlayan büyük burjuvazinin devrime karşı çıkmasına yol açacaktır. (...) Daha alttaki esnaf kesiminde de kapitalist gelişme yan sanayi ve lüks hizmet, inşaat ve imalat kesimi olarak, iyi kazançlı yükselen bir esnaf zümresi yaratmıştır (1971a: 12-13).

Avcıoğlu, Marx'ın belirttiği üzere “Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda, zihinsel üretim araçlarını da emrinde bulundurur.” (2018: 72) fikrine dayanarak, tutucu güçlerin ve bu güçlerin hizmet ettiği gelişmiş ülke burjuvazisinin Türkiye'nin toplumsal yapısındaki süreçleri kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirdiğini öne sürdü. Teorik boyutta incelendiği üzere İslamcılık ve milliyetçilik gibi ideolojileri ele alış biçimi, bu zihinsel süreçleri ortadan kaldırmayı amaçlamaktaydı. Çıkarları emperyalist burjuvazi ve onların işbirlikçisi olan Türkiye'deki komprador burjuvazi ile çatışmadığı (bir süreliğine) düşünülen bir grup daha vardı: Milli Burjuvazi.

4.2.1.2. Milli Burjuvazi

YDH, burjuvaziye yekpare bir blok olarak kavramıyordu. Burjuvazinin içerisinde de çıkarları emperyalist ve komprador burjuvazi ile çatışan devrimci kuvvetler mevcut olabilirdi. Bu devrimci kuvvet YDH'de “milli burjuvazi” olarak saptanmıştı. Bu tabakanın devrimci bir nitelik taşıması, bulunduğu ekonomik konumunun sonucu ve daha çok emperyalist ve komprador burjuvazi ile çıkar çatışmasından kaynaklanmıştı. Avcıoğlu durumu şöyle açıkladı:

Burjuvazi, büyük burjuvaziden ibaret değildir. Burjuvazi içerisinde de çeşitli tezatlar ve menfaat çatışmaları olabilir. (...) Sanayinin konsantrasyonu büyük ve küçük sanayi arasında menfaat çatışmalarına yol açabilir. Bu sebeple burjuvaziye karşı takınılacak tutum dikkatle incelenmeli onu bir blok olarak karşıya almaktan...kaçınılmalıdır. Bir kısım sanayici dış ticaret serbestisi isteyen ithalatçıya karşı, milli sanayiye geliştirmek isteyen milliyetçilerin yanında pekâlâ yer alabilir (1962t).

Doğan Avcıoğlu, kendisinin ortaya attığı bu düşünceye oldukça şüpheci bir tutum sergiledi. Bu tabaka, emperyalizmle çatışma halinde bulunması nedeniyle intikal safhasında veya diğer bir deyişle demokratik devrimi tamamlama mücadelesinde ve sonrasında işçi sınıfının yanında yer alabilirdi (Avcıoğlu, 1963e). Ancak, milli sanayiciler, Batı'daki

gibi tutucu güçlere karşı sesini yükseltmiyordu. Avcıoğlu bunun nedeninin “İki elin parmaklarını açmayacak sayıdaki ciddi müteşebbis sayılmazsa memleketimizde Batıdakine benzer sanayi burjuvazisi yetişmemiş” olmasından kaynaklandığını düşünüyordu. Bu noktada Avcıoğlu’nun “Yerli kapitalist sınıf milli vasfını yitirerek milletlerarası kapitalizmin aracılığını yapmaktadır.” (1964a) ifadesi, onun düşüncesinde bir değişime işaret etti. İroniktir bir şekilde, Avcıoğlu bu durumu fark etmesine rağmen 1965 yılında düşüncesini aynı şekilde sürdürdü. Avcıoğlu’nun aşağıdaki ifadeleri, milli sanayiciden umutlu olduğunu göstermekteydi:

Türkiye’de milli sanayicinin dostu, sanayileşme bize karşı çıkan emperyalist ile onların tabii müttefiki olan toprak ağaları ve komprador değildir. Milli sanayicinin gerçek dostu, sosyalistlerdir, Devletçilik yoluyla ekonomik bağımsızlığı, kalkınmayı, sosyal adaleti ve demokrasiyi gerçekleştirmek isteyenlerdir. Bunun içindir ki, milli sanayici, kökü dışarıda iş çevrelerinin dümen suyuna artık gitmeyi bırakmalı, onlardan ayrı olarak örgütlenmesi ve ekonomik bağımsızlığa yönelmiş bir devletçiliği benimsenmelidir. (1965h)

Mihri Belli, o dönemde [1965] *Yön* ile sıcak temasa geçti ve benzer görüşleri savundu. Belli, milli burjuvazi ile komprador burjuvaziyi bir bütün olarak ele almanın sosyalist bir tutum olmayacağını öne sürdü. İlerleyen süreçte görüldüğü gibi, *Yön*-Belli ittifakında, Türkiye’nin önündeki devrimin demokratik devrim aşaması olduğu ve dolayısıyla devrimci savaşımın ulusalcılık içerisinde tezahür edileceğinin savunulması nedeniyle Belli, milli sanayiciyi Türk ulusal topluluğu içerisinde saymaktaydı (1966a). Aynı dönemde TİP ile tartışmalara giren *Yön*-Belli ittifakında milli burjuvazi tartışma konusu oldu. Prof. Aren’in milli burjuvaziye ilişkin görüşlerini eleştiren Avcıoğlu, milli burjuvazinin demokratik devrim aşamasında oynayabileceği rolün sınırlı olduğunu belirterek, yine de tali bir rol oynayabileceğini ifade etti. Diğer taraftan, milli sanayici sosyalistlerin yanında yer almasa bile, emperyalizmin müttefiki olmaktan çıkması, diğer bir ifadeyle tarafsız olması ümit edilebilirdi (1967e).

Milli burjuvaziden sadece tarafsız olması beklendiğine ilişkin görüş Avcıoğlu’ndan önce *Yön*’de Adil Aşçıoğlu tarafından ortaya atıldı. Tespit edildiğine göre, *Yön* içerisinde, milli burjuvazinin devrimci mücadelede ilerici bir misyon oynayamayacağına

ilişkin ilk görüşü de Adil Aşçıoğlu öne sürdü. Hatta Aşçıoğlu, milli burjuvaziyi “...sosyalist eylemin önüne dikilen ilk engel” (1966b) olarak tanımladı. Fakat, milli burjuvazinin komprador bir nitelik taşıdığı veya “...yeni sömürgecilik maskesi altında kendini gizlemek zorunda kalan bir kapitalizme aracılık etmekte” (Fanon, 1965) olduğu görüşü, *Yön*’de Frantz Fanon’un yazısını çevirerek yayımlatan Doğan Avcıoğlu’nun eşi Sevil Avcıoğlu tarafından da belirtilmişti. Bu durumun Doğan Avcıoğlu üzerinde etkisi olduğu düşünülebilir.

Avcıoğlu’nun milli burjuvaziye ilişkin görüşlerindeki değişimin netleşmesi, *Türkiye’nin Düzeni* çalışmasında izlenimlerini vermişti. Atatürk döneminde milli burjuvaziyi inceleyen Avcıoğlu, “Türk burjuvazisinin, büyük şehir kompradorlarıyla ortaklıktan başka bir istekte bulunmadığı” (1979: 444) ve “Orta çağ kalıntısı en geri sınıflarla tam bir ittifak halinde gözükmemekte” (1979: 532) olduğu sonucuna ulaştı. Öte yandan, “Batı Avrupa’da yükselen sanayi burjuvazisi, feodal beylere karşı köylü kitlesinin safında yer almış ve toprak reformunu savunmuştur.” (1978b: 695). Türk burjuvazisinde ise böyle bir ilericilik hamlesi söz konusu değildi.

Avcıoğlu’nun görüşlerinin değişmesi, kanımca Frantz Fanon’un az gelişmiş ülkelerde milli burjuvazinin rolüne ilişkin görüşlerinden kaynaklanmış olabilir. *Türkiye’nin Düzeni*’nde dipnot şeklinde verdiği Fanon’un düşüncelerini insafsız ve sert bulmasına rağmen, Avcıoğlu üzerinde etkisi olmuş olabilir.¹⁹⁷ Fanon’un *Yeryüzünün Lanetlileri* adlı çalışmasından alıntılar, özet olarak milli burjuvazinin bir milleti değiştirme misyonu olmadığını, başından beri aracı faaliyetlere yöneldiği yani diğer bir deyişle kompradorlaştığını, sermaye birikimini gerçekleştirmediğini ve kendi ülkesine yatırım yapmadığını ifade eder (1978b: 998-999). Nitekim Avcıoğlu’nun milli burjuvaziye ilişkin görüşlerinin değişikliği de bu düşünceyle uyumludur. Bu değişikliği Çetin Yetkin’e verdiği röportajda da görürüz. Avcıoğlu şöyle demişti: “Ben, milli burjuva konusunda ümitsizim. Fakat küçük

¹⁹⁷ Diğer yandan Fanon’un “...az gelişmiş ülkelerde burjuvazi yoktur. Bir burjuvaziyi burjuvazi yapan şey... her şeyden önce kesin ekonomik koşulların dolaysız ürünüdür” (2018: 176) düşüncesi de Avcıoğlu’nun tezleriyle paraleldir.

burjuvazi-burjuvazi ayrımını mutlaka yapmak gerek, ama burjuvazi içinden küçük burjuvaziyi ayırdıktan sonra burjuvazi içinde bir milli burjuva kanat olabileceğinden çok şüpheliyim. Yani, emperyalizm 1970’te öyle bir milli sanayici, milli burjuva filan olacağını zannetmiyorum.” (1998: 79-80).

Avcıoğlu’nun milli burjuvaziye ilişkin görüşlerinin Fanon’un görüşleriyle paralellik taşıması ve Avcıoğlu’nun bu konuda Fanon’dan etkilenmiş olabilmesi ihtimalini *Türklerin Tarihi* çalışmasında da görülür. Avcıoğlu, Fanon’u andırır şekilde, ulusal bir burjuvazinin söz konusu olmadığını, çünkü bu kesimin burjuvaziye özgü niteliklerden yoksun olduğunu belirtir. Avrupa’da burjuvazi bütünleşmiş bir pazar kurabilirken Türkiye gibi bir sömürü ülkesinde burjuvazinin emperyalizm tarafından biçimlenen, “...geniş kitlelerin gereksinimlerini hiçe sayan, “tüketim toplumu” modeline uygun, sınırlı, çarpık ve dış atan bağımlı bir iç pazar meydana gelmiştir. Ulusal burjuvazi, uydu burjuvazi ol[muştur]” (1978a: 86).

Sonuç olarak bakıldığında Avcıoğlu’nun milli burjuvaziye ilişkin görüşlerindeki değişiklikte Fanon’un düşünceleri etkili olmuş gibi görünüyor. İncelemeye, komprador burjuvazinin ve tutucu güçlerin etkisinde bulunan proletarya ve köylü kitlelerini ile devam edilebilir.

4.2.1.3. Proletarya ve Köylü

YDH’nin özellikle emekçi halka bakışı oldukça tartışmalı bir konudur. Öne sürüldüğü gibi, emekçilerin bilinçlenmemiş olması nedeniyle, ilk aşamada devrimci bir rol üstlenemeyecekleri düşünülmüştü. Ancak, emekçilerin öncü kuvvet olarak tanımlanmamları, onların devrimci mücadele için göz ardı edildikleri anlamına gelmezdi. Mustafa Şener’in belirttiği gibi işçi sınıfına uzaklıkları teoriden değil pratikten kaynaklanıyordu (2015: 162). Bununla birlikte, YDH, teorik yakınlıklar nedeniyle işçi hareketlerini yakından takip etmişti. Nihai hedefleri, emekçiler ve zinde kuvvetler arasındaki “Demirperde”yi kırarak dışarıdan bir bilinçle emekçilerle son tahlilde sosyalist devrimi gerçekleştirmekti. Çetin Yetkin’in de dikkat çektiği üzere dönemin diğer Sol örgütlenmeleri ve

YDH dahil, “...sosyalizm ile işçi sınıfı arasındaki organik bağı” (Yetkin, 1998: 70) yadsımıyordu. Sonuç olarak, sosyalizmin işçi sınıfının eseri olması bekleniyordu. Bu konuda Doğan Avcıoğlu, şu şekilde bir görüş belirtmişti:

İşçi sınıfının sosyalist mücadelenin ön safında yer aldığı aşîkardır. İşçi sınıfı, dinamik, teşkilatlanması kolay ve durumu itibari ile ilerici bir sosyal gruptur. Yalnız, yıllardır faşist baskı altında tutulan işçilerimiz yeni yeni şuurlanmakta ve teşkilatlanmaktadır. Bu uyanışı hızlandırmak için her türlü gayret gösterilmelidir. Fakat bu gayret işçi hareketlerinin henüz başlangıç safhasında bulunduğumuz gerçeğini unutturmamalı sendikacılığımızın bir çırpıda 15 yıllık alışkanlıklarından kurtulması beklenememelidir (1962t).

Avcıoğlu, işçi sınıfının giderek bilinçlendiğini kabul ediyordu fakat sınıf bilinçlerini yeterli bulmayarak mücadelecî geleneklerini pasif görüyordu (1962ab). İşçilerin bilinçlenmesi ve teşkilatlanması için sendika hareketlerini önemli buluyordu (Avcıoğlu, 1962a). Aynı zamanda, memleketin ilerleme yoluna girmesi emekçilerin toplum hayatında sesini kudretli şekilde duyurmasına bağlıyordu (Avcıoğlu, 1962ab). Bu bağlamda, YDH’nin işçi sınıfına ilişkin görüşleri, 1961-1971 arasında gerçekleşen önemli çıkan işçi eylemlerinde takındıkları tavır üzerinden incelenebilir.

Yön dergisi, 1961 sonunda yayın hayatına başladığında, karşısına çıkan ilk işçi hareketi Saraçhane Mitingi’ydi. Yöncüler, 31 Aralık 1962 günü gerçekleştirilmesi planlanan eylemi “...işçi kütlelerinde, dayanışma fikrinin gelişmesini ve müşterek hareket zaruretinin anlaşılmasını göstermesi bakımından önemli” (Yön, 1961f) olduğunu belirtti. Mitingle beraber “...işçiler haklarını elde etmenin ancak mücadele ile mümkün olduğu...” (Yön, 1962b) fikri benimsenmişti. Bu dönemde, TÇP kurulma faaliyetleri hızlandı ve Seyfi Demirsoy’un işçi hareketine yönelik görüşleri *Yön* aracılığıyla kamuoyuna duyuruldu (Demirsoy, 1961).

3 Mayıs 1962 tarihinde Ulus’tan TBMM’ye beş bin işçisinin ayakları çıplak şekilde yürüyüşü gerçekleşti. *Yön*, bu yürüyüşü detaylı şekilde inceledi ve işçilerin ilk kez karşılaştıkları polis şiddetine dikkat çekti. *Yön*, bu müdahalenin nedeninin “...yalınayakların yürüyüşü yalınayak olmayanları ürküttüğü için coplar işledi.” şeklinde yorumladı.

Aynı zamanda bu eylem *Yön*'e göre "...işçi kütleleri arasında dayanışma ruhunun geliştiğini ortaya koydu. Yurdun dört köşesindeki sendikalardan gelen sempati telgrafları bunun delili[ydi]." (Yön, 1962aa). Yine aynı yılın 12-13 Ağustos tarihlerinde gerçekleşen Yapı-İş Sendikası'nın Ereğli'de düzenlediği ve 5 bin işçinin katıldığı miting *Yön*'e göre sendikalar arasındaki organizasyon ve iş birliğinin gerekliliğini ortaya koydu (Yön, 1962ab).

1963 Ocak ayında başlayan ve 35 gün süren Kavel Kablo Fabrikası grevi, *Yön* tarafından sonuna kadar takip edildi. "Türkiye işçi hareketinde önemli bir nokta olabileceği" şeklinde tanımlanan grevde, sendikacıların birlikte hareket etmesi sevinçle karşılandı (Yön, 1963ı). Grev için toplanan 100 bin lira, bu durumun bir göstergesi niteliğindedir (Yön, 1963i). İlhan Selçuk, Kavel grevini değerlendirdiği yazısında "...Türk işçisinin Türk işvereninden çok daha şuurlu ve idrak sahibi olduğu..." (1963b) sonucuna varmıştı. Avcıoğlu ise işçi hareketlerini olumlu karşılamakla beraber "Halk, halk düşmanlarının peşindedir ve halkçı zinde kuvvetlere karşıdır." (1963d) görüşündeydi. Avcıoğlu'na göre Kavel direnişinde işçiler sadece kendilerine verilen yasal bir hakkı kullanmıştı. Fakat, tarihte daha öncesinde de olduğu gibi, işverenler iktidar ile işbirliği yaparak direnişi engelledi. Avcıoğlu bu noktada, iktidarı tarafsız olmaya diğer bir ifadeyle sınıflar üstü davranmaya çağırıyordu (Avcıoğlu, 1962r). Kanımca bu Marksist olmayan bir yaklaşımdı fakat önceden belirtildiği gibi Avcıoğlu, devletin sınıflar üstü olmadığını farkındaydı.

1964 yılında yeniden başladığın yayın hayatında *Yön*'ün karşısına çıkan önemli grevlerden birisi 1965 Kozlu olayları oldu. Olaylar, "Zonguldak'ta liyakat pimlerinin dağıtılışında yapılan haksızlık dolayısıyla, 10 Mart Çarşamba gününden itibaren çeşitli bölgelerde işçiler[in], işbaşı yapmayı" reddetmesi üzerine başladı. Bu olay, *Yön*'ün, Türk-İş sendikasıyla umudunu yitirmesine neden oldu. Hükümet, liyakat dağıtımlarında işçilerin önerileni dinleyeceğini bildirdi, ancak sendika başkanı İpekçi hükümetin müdahalesine karşı çıktı ve işverenler ile toplu bir sözleşme yaptığını belirtti (Yön, 1965ı).

1965-67 yılları arasında *Yön*, Türk-İş'i hem Kozlu olayları hem de Amerika'da yardım aldığı iddiaları nedeniyle eleştirmeye başladı. *Devrim*'le beraber yönünü, Türk-İş'ten ayrılanların kurduğu DİSK'e (Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu)

çevirdi.¹⁹⁸ Hasan Cemal’e göre, Avcıoğlu Türk-İş’i DİSK’e tercih etmişti (1999: 137).¹⁹⁹ Yunus Şahbaz da benzer şekilde *Devrim*’in DİSK’i hiç ciddiye almadığını belirtir (Şahbaz, 2018: 6). Ancak kanımca, hem Türk-İş ile 1966 yılında arasının bozulması hem de *Devrim*’de DİSK genel başkanı Kemal Sülker ve DİSK genel sekreteri yardımcısı İbrahim Çetkin’in birer yazısının yayınlanması DİSK’e daha yakın olduğunu göstermektedir.²⁰⁰ *Türkiye’nin Düzeni*’ndeki şu pasaj, bu düşüncemi destekler niteliktedir:

Devlet kesiminde ağır basan ve Amerikan tipi tutucu sendikacılığı temsil eden Türk-İş’e karşılık, özel kesimde az çok devrimci bir sendikacılığa kaymış DİSK, ağırlığını duyurmaya başlamıştır. 15-16 Haziran 1970 sendikal hak arayışının gösterdiği üzere, daha yolun başında da olsa, Türkiye işçi sınıfı, “kendi için sınıf” olmaya yönelmiştir (Avcıoğlu, 1979: 954).

Devrim’in 15-16 Haziran 1970 işçi eylemlerine bakışını inceleyerek devam edebiliriz. “Cumhuriyet Tarihinin En Büyük İşçi Hareketi” olarak nitelendirilen eylem “Sendikalar Kanununu Türk-İş lehine ve DİSK aleyhine değiştiren tasarının Millet Meclisinde kabul edilmesi üzerine, DİSK’e bağlı işçiler tarafından başlatıldı”. İşçilere uygulanan şiddetten yöneticiler ve polisler suçlu tutuldu (Devrim, 1970ç). Fakat ordu ile işçiler arasındaki sert mücadeleye taktiksel olarak, *Devrim*’de yer verilmedi. Bu durum Avcıoğlu’nun “işçi sınıfından yalıtık” düşündüğüne dair eleştirilere hak verilmesine neden oldu. *Devrim* başlıklı eserinde işçi sınıfına ilişkin görüşlerinin devam ettiği görüldü:

Asıl amaç en kısa sürede örgütlü ve bilinçli halk desteğini sağlamaktır. Kuşkusuz devrimci yönetim, daha ilk andan halk güçleri yararına birçok tedbir alacaktır. (...) Halk güçleri, ancak bilinçli ve örgütlü bir varlık haline getirildiği takdirde bir gün devrimin başlıca dayanağı haline gelebilirler. Bu bakımdan işçi sınıfı başta gelen bir önem

¹⁹⁸ Diğer yandan *Yön*’e göre, Türk-İş işçi hareketlerine giderek duyarsız kalıyordu. Örneğin Ağustos 1966’da 56 belediye temizlik işçisinin çıplak ayak şekilde Çorum’dan Ankara’ya gitmesini Seyfi Demirsoy’un sadece izlediğine dikkat çekiyordu. Ardından şöyle ekliyordu: Türk-İş nedense, Türk işçi hareketinin bu en haklı, en saf ve en göz yaşartıcı gösterisine gereken ilgiyi göstermedi.” (Yön, 1966c).

¹⁹⁹ Cemal’e göre bunun üç nedeni vardı: “Birinci neden, Türk-İş’in milliyetçiliği idi. İkinci neden, liderleri Seyfi Demirsoy ile Halil Tunç’u tanıyor olmasıydı. Üçüncü neden bir ihtilal sonrasında Türk-İş’le iş birliği yapmanın daha kolay olabileceğini” düşünüyordu (1999: 137).

²⁰⁰ Ek olarak *Devrim*’de Kocaeli Devrimci-İşçi Birliği Başkanı İ. Ruhi Göbüt’ün iki yazısı yayımlandı.

taşımaktadır.(...) Sayıca gittikçe büyüyen Türk işçi sınıfı, devrimci, bilinç kazandırma ve örgütlenme yolunda girişilecek yoğun bir çabayla, devrimin kısa sürede temel dayanağı haline getirilebilir (Avcıoğlu, 1971a: 22).

Kanımca YDH'nin ve Avcıoğlu'nun işçi sınıfına bakışı yöneltilen eleştirilerdeki kadar kötümser değildi. Hedefleri daima işçi sınıfını bilinçlendirerek bir sosyalist devrime yöneltmekti fakat somut şartların buna el vermediğinin farkındaydılar. Tarihsel süreç içerisinde de işçi sınıfını pasif bir kuvvet olarak kavranması, Türk toplumunda devrimlerin daima yukarıdan aşağıya devlet eliyle gerçekleştirildiğine ilişkin gerçeklikten kaynaklanıyordu. Avcıoğlu bu verilerden hareketle Türkiye'nin önündeki devrimi demokratik devrim olarak saptaması ve bu devrimi zinde güçlerle gerçekleştireceğini düşünmesi, odağını işçi sınıfından farklı bir yöne kaymasının sebeplerindendi. YDH için, işçi sınıfı kadar önemli olan diğer bir kuvvet köylü kütleleriydi.

Mümtaz Soysal'ın ortaya attığı iki soru *Yön*'ün köylü kütlelerini kavramasında yol göstericidir. Birinci soru "Sosyalist düşüncenin başarı kazanmasında ve iş başına gelmesinde köylü kütlesinin rolü ne olacaktır?" İkinci soru ise "Sosyalizm iktidara geldikten sonra köylü kütleleri için neler yapacaktır?" şeklineydi (1962a). Avcıoğlu'na göre, köylüler ilerici bir nitelik taşıdıkları halde tutucu güçlerin (özellikle ağalar) etkisi altında kalmaktadırlar. 1962'de *Yön*'ün siyasi gündemine oturan Kadirli Kaymakamı Mehmet Can olayı, bu durumu kanıtlamıştı. Mehmet Can'ın ağaları tesirsiz hale getirmesiyle halk seve seve ilerici hamlelerden yana yer almıştı (Avcıoğlu, 1962l). İşçi sınıfı kavrayışında olduğu gibi köylüler de ağaların himayesinden kurtulmalıydı. Diğer yandan iktidar mücadelesinde köylülerin desteği gerekiyordu (Soysal M. , 1962a). Ancak köylü ve işçi ittifakı bir halk hareketinin temelini teşkil edebilirdi (Avcıoğlu, 1962t).

YDH, köylüyü, işçiyi ve zinde kuvvetleri birleştirme amacındaydı. Avcıoğlu'nun dikkat çektiği üzere 1960'larda Türkiye nüfusunun %75'ini köylüler oluşturunuyordu. Fakat "...uzaklığı ve dağınıklığı, geleneksel muhafazakarlık ağa, tefeci ve aracı hakimiyeti, köylülerin uyanmasını ve teşkilatlanmasını son derece güçleştirmekte[ydi]." (Avcıoğlu, 1962t). Bu noktada, YDH'de, köylülerin teşkilatlanmasına, uyanmasına veya dışarıdan bi-

linç aşılmasına yardımcı olabilecek iki unsur ön plana çıkarıldı: Köy Enstitüleri ve Toprak Devrimi. “Ağa, tefeci ve çeşitli araçları siyasi bir güç olarak tasfiye edecek ve köylüyü teşkilatlandırarak şekilde bir toprak reformu, Köy Enstitüleri tipi ilerici ve geniş bir eğitim hareketiyle birlikte yürütüldüğü takdirde (Avcıoğlu, 1962t) ancak köylüler işçi sınıfının yanında yer alabilirdi. Diğer yandan bu unsurlar köylü-işçi-zinde kuvvetler birleşmesini sağlayabilirdi. M. Soysal bu durumu şöyle açıklar:

Köy Enstitüleri hamlesi kısacık ömrü içinde köylü kitleleriyle işçiler ve “intelligentsia” arasındaki boşluğun köprüsünü kurabilecek, sosyalist düşünceye ve savaşıma inancını köye götürebilecek hayli kimse yetiştirmiştir. Köylü kitlesinin içinden çıkmış ve ülke çapında sesini duyurabilmiş bir köylü intelligentsiası başka yerlerde pek de nasip olmayan bir nimet. Polis mücadelesinden geçmiş birçok ülkede görülen şey, başlangıçta hep yukarıdan aşağıya doğru işleyen romantik bir halkçılık ve köycülük hareketidir. Köy Enstitüleri bunun tersine çevirerek belki de farkında olmadan sosyalizm mücadelesine dünya çapında bir yenilik getirmiş oldu. Aynı yönde başka yerlerde yapılan ancak sosyalizm iktidara geldikten sonra yapılmış ve sosyalizmi kuvvetlendirmeye yarayabilmiştir. Türkiye’de ise köy enstitülerinden yetişen kadro sosyalizmin savaşında etkin bir rol alacaktır (1962a).

Avcıoğlu’nun *Türkiye’nin Düzeni*’nin ikinci cildinde, köylerde egemenliğin kimler tarafından yürütüldüğü ve köylülerin durumu detaylı olarak analiz edildi. Özet olarak, köylerde ağalar egemen durumdaydı. Ağalar köylünün oyunu belirlediği gibi, bilinçlenmelerini engellemeye çalışıyordu. Köylü kütlelerinin bu tutucu çemberden tek başına çıkması mümkün değildi. Tutucu güçler ayrıca köylü kütlelerini sadece geri bırakmakla kalmayarak onların güvenliğini sağlar ve borç para verirdi (Avcıoğlu, 1969b; Lacoste, 1966: 13). YDH kavramlarıyla ifade edecek olursak, “perdeyi kırarak kuvvet” olarak zinde kuvvetlerin incelenmesi konumuz açısından önemlidir.

4.2.1.4. Zinde Güçler veya Ara Tabakalar: Aydınlar, Gençlik, Ordu

YDH'ye göre, tarihsel misyonları²⁰¹ gereği tutucu güçlere karşı mücadele eden bir grup vardı. Bu grup, zinde güçler, sivil-aydın zümre, aydın tabaka ve bazen ara tabakalar²⁰² olarak tanımlanmıştır.²⁰³ Bazı çalışmalarda, Doğan Avcıoğlu'nun bu tanımları "asker-sivil bürokrat"²⁰⁴ şeklinde ifade edilmektedir. Ancak kanımca bu, oldukça yanlış bir tutumdur. Avcıoğlu için bürokrasi tutuculuğu ve gericiliği ifade ederken, asker-sivil bürokrat kavramı öğrenci/aydın/ordu içerisindeki gerici kuvvetleri belirtmek için kullanıldı. Hasan Bülent Kahraman'ın da vurguladığı üzere bürokratlar da aydın olarak değerlendirildiğinden onlara "kazanılabilecek kuvvet" gözüyle bakılmaktaydı (Kahraman, 2011: 49).

Avcıoğlu'na göre "Bürokrat olunca burjuva devrimcisi bile olunamaz[dı]." (1978ç: 1231). Avcıoğlu'nun yaptığı bu ayrım onun aydın kavrayışına yöneltilen Gökhan Atılğan'ın şu eleştirisini de doğrulamamaktadır: "...halktan gelen aydınların zorunlu olarak içinden geldikleri sınıfların birer temsilcileri olmaları gerektiğini düşünmek, büsbütün tarih aşırı bir bakış açısıyla maluldür..." (2002: 262). Avcıoğlu için aydının hangi sınıf içerisinde geldiği önemli olmakla beraber onun son tahlilde misyonunu belirleyen emperyalizme ve tutucu güçlere karşı oluşuydu. Anlam kargaşasını önlemek için zinde güçler olarak açıklamayı doğru bulduğum bu tabakalar incelendiğinde genellikle aydınlar, gençlik ve ordu içerisinde konumlandıklarına işaret edildi. İlk aşamadaki devrimi gerçekleştirecek olan bu kuvvetlerdi. Belirtilen bu sosyal kuvvetler YDH için yekpare bir bütün

²⁰¹ Marksist terminolojide sınıfsal misyon ve tarihsel misyon yer yer aynı anlamda da kullanılmaktadır. Örneğin Lenin şöyle ifade etmişti: "Ve bu Enternasyonalin en belirleyici özelliği, Marksizm'in emrettiği şeylerin yerine getirilmesi, yerleştirilmesi ve sosyalizmin ve işçi sınıfı hareketinin yıllar boyu süren ülkelerin gerçekleştirilmesi 'tarihsel görevi'..." (2020: 152). Aradaki ayrım sınıfsal bir niteliği olup/olmaması noktasında çıkıyordu. Zinde kuvvetlerin sınıfsal bir niteliği yoktu fakat barutunu çoktan tüketmiş olan burjuvanın sınıfsal misyonunu gerçekleştirmesi bağlamında sınıfsal ve tarihsel bir görevi vardı. Aradaki ayrıma dikkat etmek gerekir.

²⁰² Çetin Yetkin'e göre Doğan Avcıoğlu küçük burjuvazi deyiimi yerine ara tabakalar deyimini tercih etmişti (1998: 75). Kısaca bunun üzerinde durmak gerekirse ordu mensupları ve aydınlar için bir ölçüde geçerli olabilecek Yetkin'in yorumu, en azından gençlik için geçerli olmaması bakımından yanlış bir yorumdur. Küçük burjuvazi ve ara tabakalar deyimleri arasında fark vardır.

²⁰³ Lenin'e göre "Bir Marksist, sınıflar arası ilişkilerin tahlilinde gerçek zemini terk etmemelidir. (...) Ama bir Marksist, bir durumu değerlendirmek için, olabilecek olandan değil, gerçek olandan hareket eder." (2020: 56-57). Avcıoğlu her ne kadar zinde kuvvetlere ilerici tarihsel bir rol biçerek Marksist zeminden uzaklaşsa da Lenin'in işaret ettiği gibi kanımca Avcıoğlu, gerçek/somut olandan hareket ediyordu.

²⁰⁴ Bkz. (Gencer, 2020a: 133).

değildi. Gençliğin, aydınların ve ordunun içerisinde de gerici kuvvetler mevcuttu. Bu bağlamda gençlik, aydın ve ordu olarak belirtilen sosyal tabakalardan kasıt ilerici olanlardır. Zinde güçlerden kasıt budur.

İlk olarak Avcıoğlu'nun zinde kuvvetler ifadesine atıfta bulunarak, hangi kuvvetleri kastettiği açıklanmalıdır. Avcıoğlu'na göre, ara tabakalar, Marksist teoride ihmal edilmişti. Kapitalizmin gelişimi ile beraber bu grup "...milli burjuvaziden bağımsız olarak, ileri gidişte önemli rol oynayabilmektedir." (Avcıoğlu, 1966o). Avcıoğlu, ara tabakaları şu şekilde tanımlamıştı:

Bu bir mütecanis sınıf, hatta mütecanis bir tabaka değildir. Ama hâkim sınıfların nispeten zayıf olduğu toplumlardan, içinden çıktıkları sınıf ve tabakalardan bağımsızlaşmaktadırlar. Ara tabakalar, politik hayatta sonucu tayin edici unsurdur. Bu büyük güçlerin bilincine varmışlardır ve bu bilinç onları bağımsız kılmaktadır. Bu ara tabakalar, toplumun ilerici kesimini teşkil etmektedirler. Çıkarları modernleşme ve hızlı kalkınmadan yadardır. Toplum hayatında önemli rolleri dolayısıyla, öncü bir rol oynama, kendilerini özel çıkarlarının üstüne çıkmaya zorlayan tarihi bir misyona sahip sayma eğilimindedirler. Bu tabakalar, burjuvazi kalkınma çabasında başarısızlık gösterdiği ve kitlelerden gelen sosyal baskı arttığı ölçüde, kapitalist olmayan bir kalkınma yoluna yönelebilmektedir (1966j).

Öncelikle, ara tabakalar içinde değerlendirilen kuvvetlerden birinin gençlik olduğu belirtilmelidir. Avcıoğlu'na göre, gençlik "...dinamik ve ileriye dönük bir kuvvet olarak önemli bir rol oynamaya nazmetmektedir. Gençliği kazanan siyasi bir hareket yenilemez bir kuvvettir ve gençlik ilericilerin tabi müttefikidir." (1962t). şeklinde ifade edilir. Atatürk'ün Cumhuriyet'i gençlere emanet etmesi bağlamında, gençliğin tarihsel bir misyonu vardı. Bu misyonu tamamlamaları için teşkilatlanmaları gerekiyordu. "Teşkilatlanmaktan kasıt içi boş kuruluşların çatısı altına sığınmak değil...Bir şuurun, bir idealin, bir hedefin yönünde ne yapacağını bilen tam dayanışma kesimine girmekti." (Selçuk, 1963a).

Gençliğin, YDH'nin siyasal tezlerine destek veren bir yönü vardı. Türk Solu'na karşı tutucu güçlerin başlattığı komünizm propagandasına karşı Yöncüler kendilerini "gerçek milliyetçi" ilan etmişti. 1962 başında gerçekleşen Komünizm'i Tel'in mitinginde,

“...komünizmi bahane ederek gösteri yapmaya kalkışanlara, gençlik, “Artık yeter!” demekle tereddüt etmemiştir (Avcıoğlu, 1962c). DPT üyelerinin istifası karşısında gençlik “...bildiriler yayınlayarak kalkınma planının kuşa çevrilmesini protesto etmişti.” (Avcıoğlu, 1962ü). *Yön* tarafından 27 Mayıs’ın tasfiyesi olarak algılanan Celal Bayar affı gibi olayların karşısında yine gençlik durmaktaydı (Avcıoğlu, 1962ö).

1964 sonrası gelişen anti-emperyalist cereyanda, Avcıoğlu gençliğe ileri bir rol biçmeye devam etti. *Gençliğe Çağrı* başlıklı yazısında kendi yerli malımızı kullanmak için gençliğin geniş bir kampanya açmasını ve kamuoyuna uyarmasını istedi. “Gençliğin yerli malı kampanyası bir uyanışın başlangıcı olacaktır.” (Avcıoğlu, 1964i) ifadesini kullanarak gençliği aksiyona davet etti.

1966’da alevlenen TİP tartışmalarında, Avcıoğlu’nun TİP’e yönelttiği eleştirilerden birisi gençlik²⁰⁵ üzerine odaklandı. Avcıoğlu şöyle ifade etti:

TİP’in dayandığı en sağlam kuvvet olan gençlik bir sınıf teşkil etmiyor gerekçesiyle küçümsenmiştir. CHP’nin Kurultaydan sonra en yüksek organı olan Parti Meclisinde, gençlik kollarından iki temsilcisi yer almaktadır. TİP ise, gençlik kollarından gelen talebe rağmen, gençliğin parti organlarında temsilini reddetmiştir. Bir yandan bütün gücünüzü köklü değişikliklerden yana “zinde kuvvetlerden” alacaksınız öte yandan bu gücü küçümseyeceksiniz. Ortada bir tersliğin bulunduğu muhakkaktır (1966ğ).

Uğur Mumcu tarafından 1967 yılında yapılan bir değerlendirmeye göre, gençlik, “... bir yandan anayasa kurumlarını savunurken, diğer yandan yeni sömürgecilik ağlarıyla Türk halkının alın terini sömürmek isteyenlere bilinçli biçimde karşı koymuştur.”

²⁰⁵ Nitekim bu dönemdeki tartışmalar solcu olarak nitelendirilen gençlik içerisine de işledi. Avcıoğlu’nun belirttiğine göre “Kızılay ve Beyazıt meydanlarında bağımsızlık sloganlarıyla dökülen öteki Atatürkçü gençlerden uzak durmayı önermekte[ydi]”. Hatta “Hukuk Fakültesi öğrenci derneği seçimlerinde TİP’e bağlı grup, anti emperyalist ‘Kemalist Cephe’ye AP’li grupla birlikte karşı...” (1967d) çıkacak kadar kutuplaşmıştı. Aynı zamanda TİP tartışmalarına ilk okuyucu mektubunu gönderen, TİP Ankara İl Gençlik Kolu Başkanı Atilla Sarp, *Yön*’e gönderdiği okuyucu mektubu ile “TİP’in bir gençlik politikası olmadığına” dair görüşe karşı çıkmıştır (Sarp, 1966). *Yön* ise Sarp’ın bu yazısına “İzmir’deki Parti Genel Kongresinde TİP Gençlik Kolu’nun, gençlik kolu olarak parti kademesinde temsil edilmeyi istemiş [olduğunu] fakat bu [isteğin] reddedilmiş” (Yön, 1966n) olduğu notunu ekleyerek düşüncesini savundu. Diğer yandan TİP içerisinde (örneğin TİP gençlik kolu üyesi Mürsel Engin) Avcıoğlu’nun “TİP’in bir gençlik politikası olmadığına” ilişkin eleştirisini haklı bulanlar vardı (Engin, 1966).

(Mumcu, 1967). *Devrim* gazetesinin yayınlandığı dönemde²⁰⁶ ise gençlik artık kendisini eylem²⁰⁷ içerisinde göstermeye başlamıştı. *Devrim*'de, dönemin gençlik liderlerinden Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı Başkanı Kazım Kolcuoğlu, ODTÜ Öğrenci Birliği Başkanı Erhan Erdoğan ve Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı Merkez Yürütme Kurulu Üyesi Nusret Selen'in birer yazı kaleme almışlardı. 68 kuşağının popüler gençlik lideri Deniz Gezmiş'le²⁰⁸ de *Devrim* gazetesi arasında sıkı bir ilişki vardı. Hasan Cemal'in belirttiğine göre Deniz Gezmiş, *Devrim*'deki bir sohbette Uluç Gürkan ve kendisiyle kafa bulmuş ve alaylı bir dille "Marksist cunta ne zaman iktidara gelecek, daha ne kadar bekleyeceğiz?" sorusunu yönelmişti. Avcıoğlu ise Gürkan ve Cemal'i "Sakın küstürmeyin devrimci gençleri, büroya gelip gitsinler" (Cemal, 1999: 34) şeklinde uyarıyordu. Aynı şekilde, Deniz Gezmiş'in gerçekleştirdiğinin herkes tarafından bilindiği Ocak 1971'deki Ankara'daki banka soygununu *Devrim* "Deniz Gezmiş 'Soygunla İlgim Yok' Dedi" (Devrim, 1971ç) şeklinde duyurmuştu. 68 kuşağının gençlik liderlerinden Bozkurt Nuhoğlu da bu konuda şunları belirtmişti:

Yön'ün herhalde %20'si üniversite gençliği idi. Doğan Ağabey'le çok sıcak ilişkilerimiz vardı. (...). Deniz ondan çok etkilenirdi. Avcıoğlu gerek *Yön*'deki yazılarıyla gerek kişisel diyaloglarıyla hepimizi etkilerdi, *Yön* o devirde, ilerici demokrat gençlerin karargâhı idi; enforme edildikleri, bilgi kaynağı olan bir yerdi adeta. (...). *Yön*'ün Nazım'ın şiirlerini basması da üniversite gençliği için ayrı bir ilgi merkezi olmasına yol açıyordu (Mater, 2012: 23).

²⁰⁶ *Devrim* döneminden önce *Türkiye'nin Düzeni*'nin gençlik üzerinde etki yaptığını belirtmekte fayda var. Bu etki 1970 sonrasında kurulacak THKO ve THKP-C gibi gençlerin kurduğu devrimci örgütlere kadar uzanır (Ersan, 2014). THKP/C-THKO çizgisi çıkış bilgilerini Kemalist yazarlardan, başta Doğan Avcıoğlu ve Mihri Belli olmak üzere MDD yazıcılarından aldı (Küçük, 1992: 117).

²⁰⁷ Ertuğrul Kürkçü'nün dikkat çektiği üzere *Devrim*, "1970-71 kışında Dev-Genç" adı verilen gençlik örgütünü "...silahlı eylemde bulunduğu için değil, 'yeterince silahlı çatışmaya girmediği' için eleştiriyor, sonradan politikada Meclis Başkanı Vekilliği'ne yükselen Uluç Gürkan'ın kaleminden Dev-Genç'e Latin Amerika'daki öğrencilerin 'bombalı eylemler'ini örnek gösteriyordu" (2018: 506).

²⁰⁸ Doğan Yurdakul, Deniz Gezmiş'in Yöncülüğüne ilişkin şu bilgiyi vermişti: "Mustafa İlker Gürkan'ın Hakan Güngör'e aktardığına göre, Deniz Gezmiş, bir tartışmada masaya yumruğunu vurarak 'Bizim kararımız bu, biz Yön'cü sosyalistiz!' der. Tartışmanın karşı tarafı durumundaki Sencer Güneşsoy, 'O Yön'cü lafına dua et yoksa ben sana masaya yumruk atmayı gösterirdim' karşılığını verir" (2013: 261).

Avcıoğlu'na göre, gençliğin mücadelesi, "...egemen sınıflara ve emperyalizme karşı" verildi. Tutucu güçler tarafından "şehir gerillası" olarak nitelenen bu savaşının, gençlik tarafından başlatıldığı ileri sürüldü. Avcıoğlu bu noktada gençliğin eyleme yönelmesinin nedenleri bulunduğunu ifade etti. Ona göre, gençlik "...üç-dört yıl öncesine kadar hukuk düzeni içinde, devrimin sandıktan çıkacağı inancındaydı. Enerjisini ilerici saydığı siyasi partilerin saflarında harcıyordu". Anlaşılacağı üzere gençlik mücadelesini barışçıl yollarla yürütmek istemiyordu. "Gençlik, kurulu düzen taraftarlarının reform yapmayacağını görünce" eyleme yönelik hareketlere girişti. "Silahlanmak ve savaşmak, 'nefis müdafaası'nın gereği oldu." (Avcıoğlu, 1971b). Gerilla²⁰⁹ savaş taktiğinin gençlik için tek çıkar yol olduğu dönemde gençlik "...kırlarda ve şehirlerde silahlı savaşa" (Avcıoğlu, 1971c) başlamıştı.

Mumcu, gençliğin eyleme yönelmesinin bir başka nedenine dikkat çekmişti. Mumcu, gençleri, "Hâkim sınıfların bu oyunlarını halkın gözü önüne serme ve bu gerçekleri yiğitçe mücadelesini yapan..." olarak tanımlamıştı. Bu gençler, "Büyük siyasetçilerin saray oyunlarını, yabancı sermayenin sömürsünü, siyasal partilerin kirli hesaplarını bilen, anlayan gençler, her türlü yasa dışı yolla susturulmak istenmekte[ydi]". Ancak hâkim sınıflar gençliği içeriden bölmek istemişti. Mumcu, bu amaçla kurulan komando kamplarına dikkat çekmiş ve şöyle belirtmişti:

Düzene karşı savaşanlar durduracak. Gençler, birtakım amaçlar çerçevesinde örgütlenmeleri ve devrimci gençlik ne pahasına olursa olsun susturulmalı, gerekirse iki grup arasında çatışmalardan yararlanmalıydı. Bay Türkeş, gelenekçi ailelerden gelen halk çocuklarını bir ideolojik eğitimden geçirdi. Her cumartesi partisinin genel merkezinde konferanslar düzenledi. Namuslu halk çocuklarını, kendi arkadaşlarına düşman birer "komando" olarak yetiştirdi. Komando kampları açarak bu gençlere silah kullanmasını öğretti. Halk çocukları, kendi düzenlerini değiştirmek için savaşan arkadaşlarına silah çektiler. Bağımsız Türkiye diye bağırانların üstüne komünist diye gittiler (1970a).

²⁰⁹ Avcıoğlu, gerilla savaşına meşruluk oluştururken de Kemalizm'den faydalandı. Avcıoğlu'nun belirttiğine göre "Atatürk'ün gözünde gerilla mazlum ülkelerin emperyalizmle savaşında kurtuluş silahıydı. Gerilla güzel ve kahramanca bir şeydi." Diğer yandan aynı yazısında Avcıoğlu, Atatürk'ün Bursa Nutku'nu referans göstermişti (1971c).

Mumcu'nun da yukarıda belirttiği gibi gençlik, kendisini koruma ihtiyacı hissetmişti. Bu nedenle *Devrim*, tutucu güçler tarafından gerilla olarak tanımlanan gençliğin hareketini meşru buluyordu. Zira onları bu noktaya getiren tutucu güçlerdi. Bu nedenle *Devrim*, dünyada gerçekleşen gerilla hareketlerini kendi görüşlerine dayanak okuyucularına aktarmayı amaçladı. Örneğin 22. sayıda Filistin'de kurulan El Fetih'i (Devrim, 1970i) ve Guatemala'daki gerilla hareketlerini (Devrim, 1970ı) örnek olarak gösterdi.

Gençlik, dinç ve dinamikti fakat gerekli bilinç ve teşkilattan yoksundu. Bu eksikliğin giderilmesi, YDH'ye göre aydınlara düşüyordu. Aydınlar, gençliğe ve orduya gerekli bilinci aşılarken, aynı zamanda bu iki kuvveti birleştirip teşkilatlandırmayı sağlamalıydı. Diğer taraftan, M. Soysal'ın dikkat çektiği üzere tutucu güçler tarafından aldatılan halkın, onların peşinden sürüklenmesini engellemeliydi (1965b). Ancak, aydınların en büyük hatalarından biri halktan uzak kalmaktı. YDH, bu hataya düşmek istemiyordu. Aydınlar, zinde kuvvetler çerçevesinde açılmalıdır.

Avcıoğlu'na göre, aydınlar da iktisadi açıdan sınıfsal bir temele sahip değildi. Ancak, "Milli kurtuluş hareketi safhasında mücadelenin ideolojik alandaki sözcülüğünü..." (1962t) aydınların yapması gerekirdi. Görevleri ise "... halk yığınlarını teşkilatlandırarak hızlandırma... (Avcıoğlu, 1962s) olarak tarif edildi. Aydınları da yekpare bir bütün olarak kabul etmeyen Avcıoğlu, Çetin Yetkin'e verdiği röportajda aradaki ayrımı şöyle belirtiyordu:

Küçük burjuva kesimi içinde tabiki bir de küçük burjuva aydınları var. Bunları da yine tek bir blok olarak almak bence hatalı. (...) Bir kısmı devrimci bir yöneliş gösteriyor ki, ben bunlara milli-devrimci adını verdim "*Türkiye'nin Düzeni*" kitabında. Bir de gerçekten bürokrat, tutucu anlamında bürokratlar var. Ben "bürokrat" dendiği zaman, tutucu anlamına alırım ki, sosyalist literatürde de öyledir. Bu küçük burjuva aydını denenenlerin bir kısmı devrimcidir, bir kısmı tutucu bürokrattır (Yetkin, 1998: 105).

Aydın kavramı, YDH içinde, ilerici-gerici kriteri üzerinden tanımlandı. Eğer aydın ilerici ise milliyetçi devrimci olarak, ancak gerici ise bürokrat olarak tanımlandı. Bu noktada Gökhan Atılğan'ın Avcıoğlu (ve Mihri Belli) için "...aydınları belirli bir değerler

sistemi içerisinde tanımladıkları için aydınların kendi içinde bir farklılaşma gösterebileceğini düşünmüyorlardı.” görüşüne katılmamaktayım. Diğer taraftan Atılgan’ın dikkat çektiği üzere aydınlar ikiye ayrılmaktaydı: sivil aydınlar ve asker aydınlar (2021: 324-325). Askerleri ve asker aydınları inceleyerek devam edelim.

YDH içinde, muhtemelen en çok işlenen ve zinde kuvvet olarak gösterilen tabakalardan birisi orduydı. Onların ordu ile kurduğu ilişki, araştırılmaya mahkûm olduğu gibi bir tartışma konusuydu. Ordu ile kurulan ilişki YDH’ye “darbeci” ve “cuntacı”²¹⁰ gibi deyimlerin yüklenmesine sebep oldu.

Avcıoğlu’na göre, ordu mensupları “...fakir ve mütevazî” ailelerden gelmiş ve “Türkiye’nin ilerici hamlelerinde dayanılacak en sağlam kuvvetlerden biri” olarak tarif edilmiştir. Bu, Türkiye’ye özgü bir durumdu. Batı’da ordu burjuvazinin çıkarına hizmet ederken, “Türkiye’de ise Atatürkçü bir ordu vardı”. Avcıoğlu’na göre “Bu orduyu hakim sınıfların elinde itaatkar bir alet olarak düşünmek büyük hatadır.” (1962t). Halkın içinden çıkan ve “Halkın dertlerine bir an önce çare bulunmasını” isteyen ordu “...sosyal adalet fikrini boğmaya çalışanların” karşısında duran kuvvetti. “Türkiye orduya dayanarak ve ordunun desteğiyle, gericiliği ve gericileri yenmesini bilecekti.” (Avcıoğlu, 1962g). İlhami Soysal ise Batı ordusu ve Türk ordusu arasındaki ayrımı şöyle belirtmişti:

Türk ordusu ne Batı’daki örnekler gibi kiralanmış askerlere, ne de gene batı ülkelerinde olduğu gibi kumanda kademelerinde sadece ve sadece belli asalet sınıflarından harp okuluna alınmış ve yetiştirilmiş insanlardan teşekkül etmiştir. Türk ordusu, halkın her sınıf ve kademesinden her Türk girebilir. Kabiliyet ve dirayetiyle göre ordunun her kademesine yükselebilir. Kısacası Türk ordusu, halkın ordusudur, halk ordusudur. İlericiliği, Atatürkçülüğü buradan gelir (Soysal İ. ,1962).

Mustafa Şener’in dikkat çektiği üzere, ordu, YDH için ordu da diğer sınıflar/tabakalar gibi yekpare bir bütün oluşturmuyordu. Özellikle NATO üyeliği sonrası ve emperyalist ülkelerle girdiği sıcak temasların etkisiyle ordunun yapısı dejenere olmaya başla-

²¹⁰ Bkz. (Belge, 2018: 20)

mişti (2015: 144). Örneğin, İ. Soysal 1966 yılında bir grup tarafından kaçırılıp darp edilmişti. İlhan Selçuk’a göre olayın sorunlusu, o dönemin Genel Kurmay Başkanı olan Cemal Tural’dı (1966a). Ayrıca, Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel ve Cevdet Sunay ordu içerisinde gerici kanadı temsil etmeleri haricinde, aynı zamanda AP tarafından destekleniyordu (Selçuk, 1967b). Selçuk’a göre yabancı kapitalist-komprador ittifakı kendisine ordu içerisinde ittifak arayışındaydı (1966ç).

7 Temmuz 1966 tarihinde yayınlanan CIA Raporu ya da diğer adıyla Dickson Raporu, *Yön*’e göre zinde kuvvetler ve orduda bir tepki oluşturmuştu. Özellikle raporun ikinci maddesi, ordu açısından büyük önem taşıyordu. Rapora göre, “Münakaşa edilemez bir gerçektir ki; memleketin politik hayatında ordu her zaman rejimin istikrarını tayin eden birinci derecede önemli bir faktör olmuştur.” (Yön, 1967f; Avcıoğlu, 1978b: 950-951). Bu nedenle rapor, reformcu subay ve memurların tasfiyesi önermekteydi (Avcıoğlu, 1978b: 950). Avcıoğlu, “ordu” konusunda kendisine yöneltilen eleştirilere zaman zaman bu rapora atıfta bulunarak cevap vermiştir.

Ordunun yekpare bir bütün olmayışı ve tutucu güçler tarafından dejenere edilmek istemesi, YDH’de sık sık işlendi. Özellikle OYAK (Ordu Yardımlaşma Kurumu) eleştirilmeye başlandı. Avcıoğlu, OYAK’ın reformcu subayları kapitalizme entegre etmesinden kaynaklanan endişelerini şu şekilde açıklamıştı: “...kurum, ordu geleneklerimizi ve Türk idare hukukunun temel ilkelerine aykırı bir kuruluşa sahiptir. Yabancı ilaç firmalarına borç para vermeye kadar uzanan çok geniş bir ticari faaliyet içinde bulunan kurumun yönetiminde yüksek kademe ordu mensupları ön planda söz sahibidirler.” (Yön, 1967g; Avcıoğlu, 1978b: 952).

Devrim döneminde, ordu ile daha sıcak temaslara geçmeye başlandı ve derginin kapıları ordu mensuplarını açıldı. Avcıoğlu’nun *Devrim*’deki hemen ilk yazısında, “Son yüzyıllık tarihimizde Türk ordusu ilerici bir güç olarak tarih sahnesinde rol oynamıştır.” ifadeleri, orduya karşı artan ilginin göstergesiydi. Diğer taraftan, Avcıoğlu, *Devrim*’le beraber ordunun siyasetin içerisine sokulmasını Atatürk döneminden verdiği bir örnekle meşrulaştırdı: “...Atatürk, orduyu günlük politikanın dışında tutmuştur. Ama Kemalist

Türkiye’yi kurma savaşının başlıca desteğini ordu teşkil etmişti. Ordu, günlük politikanın dışında, devrim politikasının içinde olmuştur.” (1969b). Dolayısıyla *Devrim*’le beraber ordu, devrim politikasının içine girdi. *Devrim*’de asker veya asker kökenli bazı yazarlar şunlardı: Osman Köksal, Orhan Toner, Cemal Madanoğlu, Dündar Seyhan, Cahit Tanör, Osman Nuri Koçtürk, Ata Tan, İrfan Özyurtlu, Burhan Durcan, Ekrem Acuner, Oğuz Bakırburç, Fehmi Yavuz, A. Refik Yurtseven, Yılmaz Akkılıç ve Sami Küçük.

YDH’ye göre, zinde kuvvetler öncülüğünde gerçekleştirilen devrimlerin başarısız olmasının nedenlerinden birisi de fikirsizlikti. Kemalist devrim ve 27 Mayıs bu nedenle başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Asker kökenli *Devrim* yazarlarından Osman Köksal bu durumu fikir-kılıç metaforu üzerinden tanımladı. Köksal’a göre devrimin öncülüğünü yapan fikirdi. Fikir ile kuvvet (kılıç) kenetlenirse başarıya ulaşamayacak devrim yoktu (Köksal, 1970). Hemen aynı sayıda ve aynı şekilde, Cemal Madanoğlu da 27 Mayıs’ın başarısızlığını fikirsel eksikliğe bağlamıştı (Devrim, 1970a).

Orduyla kurulan fikir-kılıç kenetlenmesi bağlamında *Devrim*’de “Devrimci Ordu Gücü” adı altında bildiriler²¹¹ yayınlandı başlandı ve ordunun tarihsel misyonu ön plana çıkarıldı. *Devrim*, Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde ilerici askeri subayların neler yaptığını sayfalarında okuyuculara duyurdu. Orduyu burjuvanın baskı aracı ve tekelinde gören Marksist görüşe karşı çıkan Marksistlerin düşünceleri okuyuculara aktardı. Açarak devam edelim.

Hasan Cemal, “Devrimci Ordu Gücü” bildirileri hakkında şunları aktarmıştı: “... [amacı] askeri kışkırtmak[tı] (...). Tümünü Doğan Bey mi kaleme almıştı bilmiyorum. Ama bir ikisini İlhami Abi kendi daktilosunda yazmış[tı]”²¹²...Askeri, daha doğrusu genç subayları kışkırtarak darbe ortamı hazırlamak içindi bu bildiriler (1999: 40-41). Yalçın Küçük ise bu iddiaları şu şekilde asılsız buldu. O’na göre “Doğan, henüz daktilo çağına

²¹¹ Nitekim *Devrim* başka bildiriler de yayımladı. Örnek olarak 10. sayıda yayınlanan 69 Subay Bildirisi verilebilir (Bkz. Devrim, 1969c). *Devrim*, 14. Sayıda 69 Subay Bildirisi’ne 110 Subayın imzasını attığı ve Harp okullarından destek geldiğini aktardı (Bkz. Devrim, 1970d).

²¹² Tülay Gencer’in belirttiğine göre bu bildirilerin ikisi *Devrim*’de yazıları çıkan asker kökenli, Avcıoğlu ile Mümtaz Soysal’ı Bursa’dan tanıyan Yılmaz Akkılıç tarafından diğeri ise Avcıoğlu tarafından yazılmıştı (Gencer, 2020b: 229). Fakat Gencer’in verdiği Yılmaz Akkılıç ile söyleşi kaynağında bugün aynı bilgi bulunmamaktadır (Bkz. Baysal, 2007).

geçmemişti, bütün yazılarını, elle yazardı. (...) Fakat asıl önemlisi ‘tek amacımız askeri kışkırtmak’ diye yazıyor, büyük bir haksızlık. ‘Kim kimi kışkırtıyordu’ diye sorabilir, ordu zaten kızgındı.” (Erenus & Küçük, 2000: 205).

Devrimci Ordu Gücü bildirileri, üç kez yayınlanmıştı. İlk kez 25. sayıda yayınlanan bildiride, tutucu güçlerin zinde kuvvetleri bölmek istediğini vurgulayarak, bütün zinde kuvvetlerin “Atatürk geleneklerine uygun bir kenetlenme içinde, bu kutsal savaşa katılmak üzere eylem beraberliğine” (Devrim, 1970e) çağırıyordu. Aynı sayıda Avcıoğlu, bildiriyi işaret ederek ordunun tarihsel misyonunu ön plana çıkardı (1970l). 35. sayıda yayınlanan bildiride, tekrar bütün zinde kuvvetler eylem birliğine çağrıldı ve daha net bir program sunuldu (Devrim, 1970f). Bu program, açıkça Avcıoğlu’nun Ulusal Kurtuluş Devrimi ve kapitalist olmayan/milli kalkınma yoluna işaret ediyordu. Nitekim aynı sayıda Avcıoğlu “Devrimci Ordu Gücü” başlığı taşıyan bir yazı kaleme aldı. Yazıya göre, ordu halk içinde eriyerek, Kemalist sosyal ve ekonomik düzeni gerçekleştirmeliydi (1970h). Gazetenin 55. sayısında yayınlanan son Devrimci Ordu Gücü Bildirisi ise 29 Ekim 1970 Cumhuriyet Bayramı kutlamasında Ankara’da dağıtıldığı iddia edildi. Diğer bildirilerle benzer nitelikler taşıyan bildiride yazar, düşüncelerini: “Ulus yararına başlayacak olan devrimci savaşta hepinizi, asker-sivil yurtsever herkesi, Cumhuriyetimizin gelecek kırk sekizinci yıldönümünü birlikte kutlamak üzere EYLEM BERABERLİĞİNE ÇAĞIRIYORUZ.” (Devrim, 1970ğ) şeklinde bitirmişti.

Devrim gazetesi, ordunun tarihsel misyonunu öne çıkardığı gibi, *Yön*’dekine benzer şekilde Asya, Afrika ve Latin Amerika’da ilerici askeri yönetimlerin neler başardıklarını gösteren yazılar da yayınlamıştı. Ayrıca Doğan Avcıoğlu, Türk Ordusu’nda gelişen anti-Amerikancılığa dikkat çekmek için Türk Ordusu ve Amerikan Ordusu arasındaki ilişkileri incelenmişti.²¹³ İlerici askeri yönetimlerin neler başardığına ilişkin yazıların tümünü burada açmak çalışma açısından uygun değil, ancak genel bir çerçeve çizmek mümkündür. Örnekler arasında; 32. sayıda Libya’ya ilerici subayların neler yaptığına (Devrim,

²¹³ Avcıoğlu’nun bu konudaki yazı dizisi için bkz. (Avcıoğlu, 1969g, 1969ğ, 1969h, 1969i, 1969j, 1969k, 1969l, 1969m, 1969n, 1970ı, 1970i, 1970j, 1970k).

1970m); 37. sayıda Peru’da ordunun ilerici bir rol oynadığı ve dolayısıyla bütün az gelişmiş ülkelerde de böyle olabileceğine (Devrim, 1970l), 43. sayıda Filistin Kurtuluş Hareketi’nin bütün “Arap devrimci ideolojisiyle temelden bağlar kurdukça dünya emperyalist sistemine de altından kalkamayacağı ağır darbeler” indireceğine (Ataöv, 1970), 47. sayıda Sudan’daki Hür Subaylar Rejimi’nin politik bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen bunu ekonomik bağımsızlıkla tamamlamadıkça ve halk desteğinden yoksun kalırsa başarısız olacağına (Devrim, 1970j), 51. sayıda Cemal Nasır’ın Atatürk’ün izinde milliyetçi bir lider olduğuna (Devrim, 1970k) dikkat çekildi.

Marksizm’de ordu, burjuvanın baskı aleti olarak kavranmaktaydı ve dolayısıyla orduya dayanarak ilerici bir devrim düşünülemezdi. Avcıoğlu daha önce belirtildiği üzere bu teze, Türk ordusu nezdinde karşı çıkıyordu. Avcıoğlu’nun bu düşüncesini *Devrim*’de Marksist olarak nitelendirdiği bazı yazarlar ile temellendirmeye çalıştı. Pierre Maes’in *Ordu ve Halk* başlıklı yazısı bu yönde değerlendirilebilir. Maes’e göre ordu darbeleri her ülkede farklı sonuçlara yol açıyordu. Örneğin Peru’daki bir askeri darbe ile Yunanistan’daki bir darbe farklı sonuçlar doğurabilirdi. O’na göre az gelişmiş ülkelerde gerçekleşen askeri bir darbe çökmüş burjuva rejimlerinin iflasının bir sonucuydu. Maes, bu düşüncelerini Marx’tan ve Lenin’den aldığı alıntılara dayandırıyordu (Devrim, 1971c). Marksist olarak tanıtılan Prof. Mirsky’inde²¹⁴ benzer bir sonuca vararak iktisaden geri kalmış bir ülkelerde ordunun burjuvazinin misyonunu yerine getirebileceğini gösteriyordu (Mirsky, 1969a). Avcıoğlu’nun da birçok noktada belirttiği üzere, Mirsky, Marksistlerin “...toplumun daha ileri bir yapıya geçişinde, askeri rejimlerin en uygun düşen tek hükümet biçimi olduğunu hiçbir zaman ileri sürmemiş...” olduklarını belirtir. Nitekim ilerici askeri rejimlerin emperyalizm ve gericilerle savaşının umut verici olarak niteleyen Mirsky, “Vatansever ve ilerici subaylar egemenliğinde olsa bile, ordu temel sosyo-ekonomik yapı değişikliklerini gerçekleştirme yolunda kitleleri sefer edecek bir halk kuruluşunun, bir partinin

²¹⁴ Mirsky gerçekten de *Devrim* gazetesinin tezleri için önemli bir dayanak noktasını oluşturmaktaydı. *Devrim*’i eleştiren bir çalışma olan Tayfur Ketenci’nin *Türk Silahlı Kuvvetleri ve Aşırı Sol* başlıklı çalışmasında da bu duruma dikkat çekildi (Bkz. Ketenci, t.y.: 11).

yerini...” (Mirsky, 1969b) alamayacağını belirtiyordu. Nitekim ilerleyen süreçte görüleceği üzere Avcıoğlu da zinde kuvvetlerin devrimi gerçekleştirmesinden sonra ilerici bir devrimci partiyi şart koşuyordu. Dolayısıyla Avcıoğlu düşüncelerini Marksist-Leninist bir düzlem üzerine inşa ediyordu.²¹⁵ Mirsky’in orduya ilişkin görüşlerini Marksist zemine oturtma çabası da Avcıoğlu’nun tezleriyle büyük ölçüde paralellik taşır.²¹⁶ Mirsky şöyle belirtmişti:

Ordu toplumun bir görüntüsüdür, farklı sınıflara mensup kişilerin bir araya getirilmesidir ve kaçınılmaz biçimde sınıfların çıkarlarını yansıtır” biçimindeki görüşler, gerçeği çok basitleştirmektedir. Marx ve Engels’in kanıtladığı gibi, toplumsal gelişmenin bazı noktalarında, bir süre için üst yapı ve belli bir bağımsızlık ve sınıflar arasında manevi olanağı kazanabilir. Sömürü toplumunda devlet, toplumundan yabancılaşma eğilimindedir ve bazı tarihsel kavşak noktalarında bu eğilim hayli güçlüdür. Marx’ın yazdığı gibi bazen devlet, egemen sınıfların çıkarlarını bir yana itebilir. (...). Bununla birlikte akılda tutmak gerekir ki ordu sınıflar üstü ya da sınıflar dışı bir güç değildir. Ordu, onu yaratan toplumun havasını teneffüs etmektedir. İktidardaki bir ordu hükümet eder; bazı ekonomik-sosyal tedbirleri yürürlüğe koyar bazılarını ise görmezlikten gelir. Her iki durumda da ordu, isteyerek ya da istemeyerek, bir yönelişi yansıtır. Son tahlilde ordu, nisbi bağımsızlığına rağmen, eylemde bazı sınıfların çıkarına uygun, öteki sınıfların çıkarlarına ise aykırı bir yol izler. Günümüzde kapitalizmden (ya da pre-kapitalist kuruluşlardan) sosyalizme geçiş çağında, bu tercihten kurtuluş mümkün değildir (1969b).

Özet olarak şöyle toplanabilir: YDH, iktidarı ele geçirmek için zinde kuvvetler aracılığıyla ihtilal/devrim yoluyla hareket etti. Ancak, bu girişimin başarılı olabilmesi için halkın da desteğine ihtiyaç vardı. Halktan kopuk bir devrimin asla başarılı olamayacağını farkındaydılar. Böylece, halk ile birleşebilir ve tutucu güçler tasfiye edilebilirse devrimin başarılı olabileceği umuluyordu. Aynı zamanda, tutucu güçlerin tasfiyesi sadece iktidarı

²¹⁵ Avcıoğlu’nun düşüncelerini bu düzlemde inşa etmesi aslında “*Devrim*’de Marksist terminolojiden uzak duruldu” iddiasına karşılık şüphe uyandırıcıdır.

²¹⁶ Hem Avcıoğlu hem de Mirsky’in askeri rejimlere ilişkin görüşleriyle paralellik barındıran yabancı bilim adamlarının *Devrim*’de aktarılan çalışmaları için bkz. (Pomeray, 1970; Janowiis, 1970)

ele geçirmekle kalmayacak, aynı zamanda toplumsal ve siyasal reformların da gerçekleştirilmesine olanak tanıyacaktı. Toplumsal kuvvetleri bu şekilde kavrayan YDH'nin sosyalizme nasıl geçileceğine ilişkin görüşleri, daha net bir ifadeyle aşamalı devrim modeli ele alınmalıdır.

4.2.2. Kapitalist Olmayan Kalkınma Yolu

Marksizm içerisinde, devrimin doğrudan mı yoksa bir intikal aşamasına ihtiyaç duyularak mı gerçekleşeceği tartışma konusu olmuştur. R. Berker Bank'ın dikkat çektiği üzere tartışma, "...kapitalizmin görece az geliştiği ülkelerde sosyalist bir devrimin hangi koşullarda başarılı olabileceği sorusuna yanıt olarak ortaya çıkmış[tı]". Lenin tarafından oluşturulan aşamalı devrim kuramı, Stalin tarafından güncellenmiş ve şekillendirilmişti (Bank, 2019: 570-571). YDH, sosyalist devrimin gerçekleşmeden önce bir intikal aşamasının zorunlu olduğunu düşündü. Çalışmanın bu aşamasında, YDH'nin aşamalı devrim stratejisini nasıl ele aldığı incelendi.

Doğan Avcıoğlu'na göre, Karl Marx'ın görüşlerinde, kapitalist gelişmesi aşamasını atlayarak doğrudan sosyalizme geçmek mümkün değildi. Avcıoğlu, "Kapitalist gelişme kanunlarını inceleyen Marx, üretim ilişkileriyle mülkiyet ilişkileri arasında çelişki keskinleşmeden sosyalizm olmaz." görüşünde olduğunu belirtmekteydi. "Bu çelişkilerin keskinleşmesi ise, kapitalist gelişme sayesinde, büyük sanayinin ve kuvvetli bir işçi sınıfının ortaya çıkmasıyla mümkündü". Avcıoğlu'na göre bu tez, az gelişmiş ülkelerde devrimin ikinci aşamasında, diğer bir ifadeyle hedef sosyalizm olduğunda geçerliydi.²¹⁷ Avcıoğlu, Marx'a katılır şekilde (sosyalizmi gerçekleştirmede), "Feodalitenin tasfiyesi, tarımsal kalkınma, büyük sanayinin kurulması, istihsal seviyesinin yükselmesi ve işçi sınıfının güçlenmesi sağlanmadıkça sosyalizme yaklaşmak mümkün değildir" (1962e) görüşündeydi.

²¹⁷ Tülay Gencer, doktora çalışmasında Avcıoğlu'nun, Marx'ın üretim ilişkileri ile mülkiyet ilişkilerinin keskinleşmesiyle beraber bir üst üretim aşamasına, diğer bir ifadeyle sosyalizme geçileceği tezini yanlış bulduğunu ifade eder (2020a: 127). Kanımca bu görüşe katılmamaktayım. Avcıoğlu, bahsi geçen Marksist tezin sadece Türkiye'nin 1960'lara denk düşen sosyo-ekonomik şartlarında gerçekleşmeyeceği görüşündeydi. Avcıoğlu, Gencer'in dikkat çektiği tezi kabul ederken, bu tezin zaman alabileceğini ve dolayısıyla Ekim Devrimi'nin gösterdiği gibi kestirme bir yoldan sosyalizme ulaşabileceğini savundu.

Üçüncü Enternasyonal tarafından yayınlanan bir bildiriye göre, Cezayir ve İran gibi sömürge ülkelerinin, İngiltere ve Fransa'da işçiler iktidarı ele aldıktan sonra ancak bağımsız bir varlığa kavuşabilecekleri ileri sürülmüştü. Ancak, durum tam aksi yönde oldu ve Milli Kurtuluş Hareket'ini gerçekleştirdiği bu devletler kapitalist olmayan kalkınma yoluna girdiler. Fakat Marksist-Leninist görüş, Milli Kurtuluş Hareketleri'ne emperyalizme karşı olması nedeniyle önem verirken, işçi sınıfı önderliğinde gerçekleşip/gerçekleşmediği noktasında bir ayrım yapmışlardı. Avcıoğlu şöyle belirtmişti:

Burjuva önderliğindeki milli kurtuluş devrimlerini küçümsemektedirler. Onlara göre, milli burjuvazi emperyalizme aleyhtar olmakla beraber, ona karşı kesin mücadele verecek nitelikte değildir. Milli burjuvazi devrimci değildir, oportünisttir ve tutucudur. Emperyalizm karşısında devamlı gerileyecektir. Marksist-Leninistlerin kurtuluş şeması şöyledir: Emperyalizme karşı olan sınıflar ve tabakalar, işçi sınıfının önderliğinde birleşecektir. Bu cephe, işçi ve köylü diktatörlüğü niteliğinde bir devlet kuracaktır. İşçi ve köylü devleti bir gün ileri sosyalist ülkelerin yardımı ile anti emperyalist mücadeleyi tamamlayıp feodaliteyi tasfiye ettikten sonra devletçi yollardan gelişmiş bir sanayi ve tarım yaratacak sosyalizmin şartlarını hazırlayacaktır. Çin ihtilali bu şemaya uygun cereyan etmiştir (1965ğ).

Avcıoğlu'na göre, 20. yüzyılda gerçekleşen devrimleri açıklamakta Marksist-Leninist şema yetersiz kalmıştı. Bunun yanı sıra, Marksist-Leninist görüş milli burjuva önderliğinde bağımsızlığını kazanan ülkeleri emperyalist bloğun içinde görmekteydi. Avcıoğlu, bu konu hakkında düşüncelerini şöyle ifade etmişti:

Özellikle az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan yeni bir gelişme tipi Marksist Leninistler gibi öteki sosyalistleri de fenersiz yakalamıştır. Halen asya ve afrika'da sosyalizmi kurma iddiasıyla ortaya çıkmış Mısır, Cezayir, Gana, Birmanya, Irak, Suriye, vs. gibi birçok ülke vardır. En ufak sanayi ve işçiye sahip olmayan bazı Afrika ülkeleri, sosyalizme sıçrama çabası içerisindeyler. Farklı gelişme seviyesinde bulunan bu ülkeler, ne kapitalist ne sosyalist fakat sosyalizme daha yakın bir gelişme yolundadır. Emperyalizmle mücadeleleri bu ülkeleri içeride de kapitalizme karşı çıkmaya itmiştir. (1965ğ).

Batıya özgü olan gelişmelerin ve devrim teorilerinin, üçüncü dünya ülkelerinde tekrarlanabilme şansı yoktu. Avcıoğlu'nun deyimiyle "...olaylar teoriyi geçmişti." (1965ğ). Üçüncü dünya ülkeleri önce politik bağımsızlığını kazanmalı, daha sonra ekonomik bağımsızlığa odaklanmalı gerekiyordu (Avcıoğlu, 1965ç). Türkiye gibi bir üçüncü dünya ülkesi farklı sosyo-ekonomik gelişim gösterdiği için farklı bir devrim modeli benimsemeliydi. Bunun için Türkiye'nin hangi iktisadi gelişme aşamasında²¹⁸ bulunduğu tartışılmalıydı (Avcıoğlu, 1962t). Verilen yanıt, sosyalist devrimin mümkün olmayacağına dair bir cevap da içermektedir. Avcıoğlu şöyle ifade etmekteydi:

Az gelişmiş ülkelerde yerli burjuvazi son derece zayıftır dolayısıyla kapitalizm, yabancı şirketler yoluyla ithal edilmektedir. (...). Bu sebeple topraksız köylü, ilerici bir sınıf karakteri taşımayan yerli burjuvaziye kurtarıcı olarak görmez. Esasen statükocu cılız burjuvazi toprak ağalarıyla önemli bir menfaat çatışması halinde değildir. Aksine, toprak ağalarıyla ittifak, sosyal değişmeyi arzulayanlara karşı burjuvazinin durumunu sağlamlaştırmaktadır. Bu tip bir burjuvazinin, toprak reformu ve sanayileşme yoluyla, sosyal ilerlemenin öncülüğünü yapması beklenemez (1963e).

Avcıoğlu'na göre, Türkiye'de öncelikli olarak sosyalist devrim stratejisinin uygulanamazdı. Çünkü ülkedeki hâkim üretim biçimi kapitalizm değildi ve devrime öncülük edecek bir burjuva sınıfının hiçbir zaman yeterli kuvvette bulunmamıştı: "20. yüzyılda bu sınıf çoktan barutunu tüketmişti." (1965g). Ayrıca, Türkiye'deki burjuvazinin emperyalizmin işbirlikçisi olduğunu ve çıkarlarının emperyalizmin çıkarlarıyla paralel olduğunu belirtmişti. Bu nedenle, Avcıoğlu'na göre, sosyalist devrimden önce zorunlu bir intikal safhası yaşanması gerekmektedir.

Avcıoğlu, az gelişmiş ülkelerin, evrimsel şekilde Batı'daki evrimsel sürecin feodal aşamadan kapitalist aşamaya ve oradan sosyalizme geçmek zorunda olmadığını belirtti. Batılıların "devlet ekonomisi" adını verdikleri intikal devresi, kapitalist aşamaya atlayarak "...hızla sosyalizme ulaşma" (Avcıoğlu, 1963ç) avantajı sağlamıştı. Avcıoğlu şöyle belirtmişti: "Kapitalist olmayan gelişmeye yönelmiş bir intikal devresi, kapitalizmi atlayarak

²¹⁸ Bu gelişimin kronolojik olarak incelemesi için bkz. Üçüncü Bölüm

sosyalizmi kurmaya hazırlamak için en kısa yoldur. Bu ülkeler, sosyalizmin inşasına başlamadan önce, süresi iç ve dış kuvvetlere bağlı olan²¹⁹ bir intikal devresi yaşamak zorundadır. Bu intikal devresi, milli kurtuluş hareketlerinin devamıdır.” (1963e).

Avcıoğlu’na göre, sosyalizme geçiş, toplumdaki kuvvet dengesine bağlı olarak intikal devresinde gerçekleşecekti. Sınıf önderliği meselesi bu intikal devresinde önemli duruma gelecekti. Zira sosyalizm, ancak gerçek sosyalist kuvvetlerle, yani işçi sınıfının devrimiyle bu aşamada kurulabilirdi (1963e). Öncelikli hedef Kemalist devrimi tamamlamaktı. Sosyalizme Atatürk devrimlerinin geliştirilmesiyle varılacaktı (Avcıoğlu, 1962ş). Fethi Naci’nin dikkat çektiği üzere, “Kapitalist olmayan yol, sosyalizm demek değildir. Sosyalizm, az gelişmiş ülkelerde, ancak, gerçek bir bağımsızlığın elde edilmesi...sonunda...gerçekleşecektir.” (Naci, 1964).

Avcıoğlu’nun kapitalist olmayan kalkınma yolunun benimsenmesinin üç nedeni vardı. İlk olarak, 1960’larda geri kalmış bütün ülkeler emperyalizme karşı savaşarak kapitalist olmayan kalkınma yoluna girmesiydi. Avcıoğlu şunları belirtmişti: “Türkiye için tek çıkar yol en ileri şeklini sosyalizmde bulan, kapitalist olmayan gelişme tarzıdır. Kalkınma yoluna geç giren memleketler er yada geç kapitalist olmayan kalkınma yolunu seçmeye mecbur kalıyorlar[dı].” (1962ü). Avcıoğlu’na göre “...bütün az gelişmiş ülkelerde anti emperyalist mücadele, ‘milli, demokrasi, devletçi’ ve ‘kapitalist olmayan gelişme programları’ etrafında yürütölmekteydi.” (1965f). İkincisi kapitalist olmayan kalkınma yolu bize özgüdür ve Atatürk’ün büyük sezişi sonucu bulunmuştur:

19 Mayıs 1919’da Mustafa Kemal’in Anadolu toprağına ayak basmasıyla başlayan büyük uyanışın bugünün şartlarında devamından başka bir şey değildir. Demokratik devrim, şehir ve köy emekçilerinin zanaatkar ve küçük esnafın ücretli ve maaşlı onların asker, sivil bütün Atatürkçü aydınların ve özellikle yurtsever ilerici Türk gençliğinin devrimidir. Bu anti emperyalist ve anti feodal devrim emperyalizmin

²¹⁹ Bu süreci: 1- İşçi sınıfının gücü ve tecrübesi, 2-İşçi sınıfı ve köylü arasındaki dayanışma seviyesi, 3- Milletlerarası kapitalizme bağlılık gibi faktörler belirleyecektir (Avcıoğlu, 1963e).

desteklediği komprador-ağa ittifakına karşı bütün Türk milletinin çağımızdaki büyük ilerici hamlesini temsil eder (1965g).

Bu nedenle, “Türk milliyetçilerinin ilk meselesi, Atatürkçü bir politikayla ekonomik bağımsızlığın gerçekleştirilmesi olmalıdır. Sosyalizm, ekonomik bağımsızlığın mantıki sonuçlarını teşkil edecektir.” (Avcıoğlu, 1965ğ). Kapitalist olmayan kalkınma yolunun üçüncü avantajı ise Batı’da gerçekleşen kanlı sınıf savaşlarını engellemesiydi. Avcıoğlu’na göre az gelişmiş ülkelerde de sınıf tezatlıkları giderek artmaktaydı (1963b). Sosyalizme yönelerek sınıf savaşlarının önüne geçilebilirdi. “Barış içerisinde sınıfsız toplum ülküsüne yol almak ancak sosyalizme yönelmiş, kapitalist olmayan gelişme yolunu seçmemizle mümkündür. Sosyalizm...bu yüzden de, tek kurtuluş yolu olarak karşımıza çıkmaktaydı.” (Avcıoğlu, 1963b). Nitekim sınıf savaşlarına gerek kalmadan sosyalizme yönelebileceği Atatürkçülüğün özünü oluşturmuyordu (Yön, 1963e). Avcıoğlu şöyle belirtmişti:

Sınıfsız bir Türkiye yaratmak isteyen Atatürk bu ülkeye, kanlı sınıf savaşlarına lüzum kalmadan da sosyal ıslahat tedbirleriyle erişebileceğini gören nadir insanlardandır. Gerçekten ciddi bir halkçı devletçi ve devrimci politikacı Avrupa’nın yaşadığı kanlı sosyal savaşları önleyerek, az gelişmiş ülkelerin sınıfsız bir toplum ülküsüne doğru barış içerisinde yol almasını sağlayabilir (1963b).

Avcıoğlu’nun kapitalist kalkınma yolunu benimsemesinin nedenlerinden üçüncüsü yani “kanlı sınıf savaşlarını engellemesi” kanımca Marksist olmayan bir yaklaşımdı. Çalışmanın ilerleyen süreçlerinde görüleceği üzere, Avcıoğlu, *Devrim* döneminde bu görüşünden koptu. Konuya geri dönülecek olursa, YDH’de kapitalist olmayan kalkınma yoluna yönelmek için tutucu güçleri tasfiye edecek bir program gerekliydi. Avcıoğlu şöyle belirtmişti:

Sosyalizmin bir çırpıda gerçekleştirilmeyeceğini unutmamak lazım. Türkiye, yakın bir gelecekte sosyalizme doğru yönelecektir. (...) Bu sebeple malum sosyalist sloganları ardarda sıralamak yerine sosyalizm yolundaki engelleri kaldıracak ve statükoya karşı olan bütün kuvvetleri toplayabilecek formüllere öncelik vermek lazımdır (1962ab).

Sonuç olarak YDH’de, “Türkiye’yi çağdaş uygarlık düzeni getirecek en insani ve kestirme yolun, milliyetçi ve istikbalci bir sosyalizm” olduğu düşünüldü ve “Mevcut şartlar içerisinde sosyalizm en önemli mesele değil[di]”. Öncelikli olan, Atatürk’e özgü olan anti-feodal anti-empyralist cepheyi oluşturacak programı ortaya koyabilmektir. “Bu toplayıcı programı bir an önce ortaya koymak gereki[yordu]” (Avcıoğlu, 1963b). Diğer yandan, az gelişmiş ülkelerde kapitalist olmayan kalkınma yolu demokrasinin sağlanması bakımından gerekliydi. “Esasen sosyalizm, demokrasinin ikiz kardeşi idi”. (Yön, 1964g). Çerçevesi bu şekilde çizilen aşamalı devrim programının geliştirilmiş hâli, Avcıoğlu’nun *Türkiye’nin Düzeni* başlıklı çalışmasında yeniden gözden geçirildi.

4.2.2.1. Milli Devrimci Kalkınma Yolu

Doğan Avcıoğlu, *Yön* dergisini kapattıktan sonra tezlerinde söylemsel değişikliklere gitti. Bu söylemsel değişiklikler, eski tezlerinin devamı ve geliştirilmiş bir biçimi olması bakımından taktiksel bir durumdu. *Yön*’de “Kapitalist olmayan kalkınma yolu” olarak tarif edilen intikal safhası, *Türkiye’nin Düzeni* ve *Devrim*’le beraber “milli devrimci kalkınma yolu” olarak adlandırıldı. Bu değişikliğin söylemsel olarak iki nedeni vardı: 1- *Devrim*’le beraber, doğrudan zinde kuvvetlerin veya milli devrimci olarak tarif edilen tabakanın öncülüğünde bir devrim stratejisi çizildiğinden, bu intikal safhası modelinin ismi onlara uygun hale getirilmişti. 2- Kapitalist olmayan kalkınma yolu deyimini doğrudan aslında sosyalist kalkınma yoluna işaret etmekteydi. Avcıoğlu’nun söylemsel değişikliği, komünizmden hoşlanmayan subaylara, deyim yerindeyse “sempatik” görünmek amacıyla yapılmıştı.²²⁰ Aşağıda detaylandırıldığı üzere, milli devrimci kalkınma yolu ile komünist kalkınma yolu arasında ayırım yapmaya çalışması bu düşünceyi kanıtlar nitelikteydi. Komünist kalkınma yolu ve milli devrimci kalkınma aslında yer yer birbirini güçlendiren içerikler barındırıyordu. Hikmet Özdemir de bu konuya şöyle dikkat çekmişti:

²²⁰ Alpay Şahin de bu konuya şöyle dikkat çeker: “Doğan Avcıoğlu’nun milli devrimci kalkınma yolu modelini asker-sivil-aydın zümre gözünde kendisini Marksist yerden ayırmak için kullanmıştı.” (Alpay, 1969).

Doğan Avcıoğlu ile 1982 ve 1983 yılları içinde yaptığım görüşmelerde birkaç kez söz *Türkiye'nin Düzeni*'nden açıldığında, “Kitabın beşinci bölümünde üç kalkınma yolunun anlatıldığını; aslında sosyalist ve kapitalist yollardan başka bir üçüncü yolun bulunmadığını; orada sözü edilen “milli devrimci kalkınma yolu” adlandırılmasının 1971 öncesi özel koşulları dikkate alınarak düşünüldüğünü” vurgulayarak belirtmişti. İlk anda kitabın bütünlüğünü ve savunulan tezlerin sürekliliğini kuşkulu bir duruma sokuyor olmuş duygusu veren bu açıklamasını bir yere oturmakta güçlük çekmiştim. Sonradan, gerek kendisinin başka konularla ilgili olarak anlattıklarını dinledikten sonra, gerekse kitabı yeniden okurken gördüm ki, kalkınma yollarını üçten ikiye indirmek, özellikle beşinci bölümde dile getirilen görüşlerin özünü oluşturan tezleri değiştirmiyor. aksine kuvvetlendiriyor (1983/84: 104).

Özdemir'in yukarıda bahsedilen görüşlerine katılıyorum. Bu başlık altında görüşün doğruluğu gösterilmeye çalışıldı. Avcıoğlu'nun “komünist kalkınma yolu” ve “milli devrimci kalkınma yolu” ile aynı intikal safhasına işaret ediyor olması, onu Marksist açıdan eleştirenlere bir cevap niteliği taşıdığı gibi durumu yeniden gözden geçirmemizi gerektirdi.

Avcıoğlu, kapitalist olmayan kalkınma yolunda olduğu gibi intikal safhasını “kalkınma” açısından değerlendirdi. O'nun için kalkınma, işçilere-köylülere dışarıdan bilinci aşılayarak SD'yi gerçekleştirebilecek duruma getirmesi bağlamında önemliydi. Diğer yandan Avcıoğlu'na göre, yine kapitalist olmayan kalkınma yolunda olduğu gibi, milli devrimci kalkınma modeli “Atatürk devrimlerini devam ettirmek, derinleştirmek ve te-mele indirmekten ibaretti.” (1978b: 957). Bu durum, iki tez arasındaki süreklilikleri gösteriyordu.

Avcıoğlu, kalkınma açısından üç farklı yolun bulunduğu dikkat çekmişti: 1-Komünist kalkınma yolu, 2- Amerikan tipi yabancı sermayeyi ve özel sektöre dayanan kalkınma yolu, 3. Prof. Oscar Lange'nin²²¹, milli devrimci kalkınma yolu olarak adlandırdığı devletçi kalkınma yolu (1978: 1011).²²²

Avcıoğlu'na göre, Amerikan tipi kalkınma yolu ile komünist kalkınma yolu zıt fikirlerdi. Avcıoğlu, "Yerli- yabancı özel sermaye işbirliğine dayanan bu kalkınma yolu[nun], hiçbir geri kalmış ülkede ciddi bir gelişme ve sanayileşme sağlayamadığını ve gelir dağılımındaki uçurumu genişleterek toplumsal huzursuzluğu arttırmış" (1978: 1048) olduğunu belirtmişti. Dolayısıyla, Avcıoğlu'na göre, Amerikan tipi kalkınma yolu Türkiye'ye uygun değildi. Türkiye için uygun olduğunu düşünülen kalkınma modeli ise milli devrimci kalkınma yoluydu. "Bu yol amerikan tipi kalkınma yolundan tutucular koalisyonuna dayanmaması noktasında ayrılır. Milli devrimci kalkınma yolu geniş bir kitle hareketine dayanır. (...)Genellikle küçük burjuva çevrelerinden gelen milliyetçi aydınlar, bu tip kalkınmada ön planda rol oynamaktadır." (1978b: 1091). Milli devrimci kalkınma yolu ile Amerikan tipi kalkınma yolu arasındaki fark bu noktada ortaya çıkmıştı.

Avcıoğlu'na göre, komünist kalkınma yolunun ilk dikkat çekici özelliği, ne kadar despot yöntemler kullanılsa da bu ülkelerin kalkınmada gerçekleştirdiği başarıların Batılı uzmanlar tarafından dahi kabul edilmesi idi. "Bu ülkeler hayli kısa bir süre içinde modernleşmişler ve geri bir tarım toplumu olmaktan çıkıp sanayi toplumu haline gelmişler ya da gelme yoluna girmişlerdi." (1978b: 1011). Sosyalizm veya bir üst üretim aşamasına geçiş Marx'ın ön gördüğü gibi ileri kapitalist bir ülkede değil "...pre-kapitalist ilişkilerden dahi henüz kurtulamamış, geri bir kapitalist ülkede olmuştu." (Avcıoğlu, 1978b: 1013-1014). Lenin, sosyalizmi pratiğe geçiren ilk kişiydi. "Lenin, işçi sınıfının pek az gelişmiş olduğu bu geri tarım ülkesinde başarının şartını, proletaryanın fakir ve orta köylülerine

²²¹ Ertan Cengiz'in belirttiğine göre Oscar Lange bu modeli 1961 yılında Mısır Merkez Bankası'nda verdiği konferanslar sırasında öne sürmüştü (Cengiz, 1969).

²²² Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni* kitabında kalkınma modellerini yukarıda sayılan sırada işledi. Komünist kalkınma yolu ve milli devrimci kalkınma yolunun hemen hemen aynı olduğunu göstermek adına ilk olarak Amerikan tipi kalkınma yolunu açıkladı ve ardından komünist kalkınma yolu ve milli devrimci kalkınma yolunu açarak devam etmeyi bu çalışma bağlamında doğru buldum.

ittifakında görmektedir. Bu ittifak, fakir ve orta köylüleri koruyan bir politika izlenmesini gerektirir.” (Avcioğlu, 1978b: 1017). Lenin, bunları Komünist Parti aracılığıyla gerçekleştirmişti. Avcioğlu durumu şöyle açıklamıştı:

Tek kelimeyle komünist kalkınmanın sırrı, büyük kitlelerde gizli enerjinin seferber edilmesinde yatmaktadır. Bu radikal değişiklikle baş rolü Komünist Partisi oynamaktadır. Komünist ülkelerde parti, her şey demektir. Lenin’in partisi Marksist-Leninist öğretiyi hazmetmiş, son derece disiplinli az sayıda bir seçkinler topluluğu olarak düşünmüştür. Partide, işçi sınıfı ve köylülerin en seçkin elemanlarını toplama çabasıdır. (...) Partili, en fedakar, en disiplinli ve kitle uğruna kendini adanmış bir cins misyoner, bir cins şövalyedir (1978b: 1029).

Komünist kalkınma yolu, Avcioğlu’na göre milli devrimci kalkınma yolundan “proletarya diktatörlüğü” noktasında ayrılmaktaydı (1978b: 1091). Bununla birlikte, “milli devrimci kalkınma yolu, Kemalist tezin temeli üzerine inşa edilen ve böylece Atatürk devrimlerinin devam ettirilmesinden başka bir şey değildi.” (1978b: 1224). Bu kalkınma yolu gerçekleştikten sonra Avcioğlu’na göre hem komünist kalkınma yoluna hem de Amerikan tipi kalkınma yoluna kayılabildi (1978b: 1091). Diğer bir ifadeyle, Avcioğlu’nda milli devrimci kalkınma yolu bir intikal safhasına işaret ediyordu ve bu safhada komünist kalkınma yoluna kayabildiği ölçüde başarılı olabilirdi. İntikal safhası “...güçlü ve azimli bir halk hareketine dayanabildiği ve tutucular koalisyonunun kaçınılmaz direnmesi ile pusuda bekleyen emperyalizmin oyunlarını yenebildiği ve köklü reformları en kısa sürede gerçekleştirebildiği ölçüde başarılı olabilir[di].” (1978b: 1092). Avcioğlu’na göre bu başarıya ancak, proletarya diktatörlüğü ile ulaşılabilirdi. Bu nedenle, milli devrimci kalkınma yolu ve komünist kalkınma yolu arasındaki fark, “proletarya diktatörlüğü” noktasında ortadan kalkıyordu. Avcioğlu, iki kalkınma yolu arasındaki farkın hem proletarya diktatörlüğü olduğunu ifade ediyordu hem de iki kalkınma yolunun başarısını da proletarya diktatörlüğüne bağlıyordu. Diğer benzer yönler incelenerek devam edilebilir.

Avcioğlu’na göre, Sovyet Devrimi’nden sonra iktidara gelen komünist partiler, Sovyet kalkınma modelini izlediler ve bu kalkınma modeli her ülkenin tarihi, milli

özelliklerine göre farklılık gösterdi. Fakat her ülkede aynı ilkelere dayanan bir komünist kalkınma modeli uygulandı. Bu modelin temel özelliklerini ve milli devrimci kalkınma modelinin temel özelliklerini karşılaştırmak gerekir.²²³

Komünist kalkınma modelinin birinci ilkesi “Proletarya ihtilali ve proletarya diktatörlüğü. (...)” idi. Bu madde yukarıda tartışıldığı için tekrar tartışmaya açılmadı. Komünist kalkınma modelinin ikinci ilkesi ise “İşçi sınıfının bütün emekçi halk ile ittifakı. (...)” olarak karşımıza çıktı. Yukarıda da belirtildiği üzere Avcıoğlu milli devrimci kalkınma modelinin başarısını geniş bir halk desteğinin katılımına bağladı. Zinde kuvvetlerin gerçekleştireceği devrimin birinci safhasından sonra işçi sınıfı bilinçlenecek ve SD’yi gerçekleştirecekti. Komünist kalkınma modelinin üçüncü maddesi olan “Büyük sanayi, ulaştırma ve bankaların millileştirilmesi, dış ticarete devlet tekeli. (...)” ise milli devrimci kalkınma modelinin birinci, ikinci ve üçüncü maddelerine paraleldir. Bu ilkeler şöyle tarif edilmişti:

1-Kamu sektörü ekonomide daima bir yere sahiptir. Kamu sektörünün büyüme hızı, özel sektör büyüme hızından daha yüksektir. Böylece kamu sektörü giderek bütün ekonomide egemen duruma gelmektedir. 2-Stratejik nitelikteki belli üretim kolları devletin elindedir. Bu faaliyetlerde kamu sektörü egemenliği, en kısa zamanda gerçekleştirilmektedir. 3-Birinci ve ikinci şıklar sonucu tekелci karakterdeki yerli ve yabancı sermayenin faaliyet alanı daraltılmaktadır.

Komünist kalkınma modelinin dördüncü ilkesi olan “Büyük arazi mülkiyetinin tasfiyesi.” ise Avcıoğlu’nun milli devrimci kalkınma modelinin dördüncü ilkesinde tarif edilen toprak devrimine paralel niteliktedir. Avcıoğlu şöyle belirtmişti: “4-Orta çağ kalıntısı sınıfların tasfiyesi ve tarımın kalkınmasında gerekli rolü oynayabilmesi için köklü bir toprak reformu zorunludur”. Komünist kalkınma modelinin beş, altı ve yedinci ilkeleri şöyledir: “5-Ekonomik biçimlerde çeşitliliğin kaldırılması. (...) 6-Ekonominin sosyalizm ve komünizmin inşasına yönelmiş planlı gelişmesi. (...) 7-İdeoloji ve kültürde

²²³ Bu karşılaştırma Avcıoğlu’nun *Türkiye’nin Düzeni*’nin 1030-1037 sayfaları arasında özetlenen komünist kalkınma modeli ve 1091-1092 arasında özetlenen milli devrimci kalkınma modeline dayanır.

sosyalist ve komünist ihtilalin gerçekleştirilmesi.” Bu ilkeler ise milli devrimci kalkınma modelinin beş ve altıncı ilkeleri ile paraleldir. Bu ilkeler şöyledir: “5-Temel sanayilerin kurulmasına öncelik veren ve esas itibarıyla kamu sektörüne dayanan planlı sanayileşme, ülkenin kalkınmasını gerçekleştirmek ve ekonomik bağımsızlığını sağlam temellere oturtmak amacını gütmektedir. 6-Kaynakların hem mali, hem de fiziki planlamasını öngören şümüllü ve gerçekleştirilmesi zorunlu plan, bu tip kalkınmanın vazgeçilmez aracıdır.”

Komünist kalkınma yolu ve milli devrimci kalkınma yolunun yer yer birbirini güçlendiren, tamamlayan ve paralel içerikler barındırdığı görüşü bir başka noktaya daha işaret eder. Milli devrimci kalkınma yolu kapitalist olmayan kalkınma yolunun bir devamı niteliğinde olduğuna göre, daha önce belirtildiği gibi kapitalist olmayan kalkınma yolu sosyalist/komünist kalkınma yoluna işaret eder. Avcıoğlu’nun 9-12 Mart girişimlerine bir aya kala yazılmış olan *Devrim Üzerine* kitabında yeniden kapitalist olmayan kalkınma yolu deyimine geri dönülmesi bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Avcıoğlu bu çalışmasında kapitalist olmayan kalkınma yolunun geliştirilmiş biçimde üç bölüme ayırarak şöyle tarif eder:

1- Modelin ön şartları: Gelişmiş kapitalist ülkelerle olan sömürge ya da yarı-sömürge ilişkilerine ve yabancı sermaye egemenliğine son verilmesi. Bu, ekonomik ve politik gücün, büyük arazi sahipleri ile işbirlikçi sermayenin elinden alınarak, geniş halk kitlelerinin eline geçmesini gerektirir (...). 2-Modelin kuramsal özellikleri: Kapitalist olmayan bir kalkınma modeli, tarımda büyük kooperatif çiftliklere dayanır. Tarım dışında, devlet teşebbüslerinin egemenliği esastır. Gerek kamu gerekse özel kesim için uyulması zorunlu bir merkezi planlama şarttır. 3- Kalkınma stratejisi: Sermaye birikiminde çok yüksek oranlara erişilmesi, temel yatırım malları sanayiye öncelik tanınması, hayati alanlarda yoğun sermaye kullanan modern teknolojiye, ikinci derecedeki üretim faaliyetlerinde ise bol iş gücü kullanan tekniklere yönelinmesi, uluslararası ticarete ithalat ikamesine dayalı bir politika izlenmesi, yılın büyük kısmında âtıl kalan tarım işgücünün sermaye birikiminde kullanılması ve insan sermayesine – onu yetiştirmek için - sağlık ve eğitim gibi alanlarda büyük çapta yatırım yapılması, kapitalist olmayan kalkınma stratejisinin ana çizgilerini teşkil eder (1971a: 35-36).

Bu pasajda, kapitalist olmayan kalkınma yolu veya milli devrimci kalkınma modelinin, komünist kalkınma modeline “kaymasına” ilişkin yapılması gerekenler öne sürüldü. Terry Eagleton’un görüşleri de Avcıoğlu’nun düşünceleriyle paralellik göstermektedir: “Bolşevikler de olduğu gibi aşamaları atlamak mümkündür. Ve sonuç hiçbir şekilde garanti edilmiş değildir. Marx’a göre tarih belirli belirsiz doğrultuda hareket etmemektedir.” (Eagleton, 2018: 77). Özetle, milli kalkınma yolu, kapitalist olmayan kalkınma yolu ve komünist kalkınma yolu yer yer birbirini tamamlayan ve geliştiren, hedefini son tahlilde işçi sınıfını öncülüğünde bir devrim olarak saptanmış incelemelerdir. İktidar stratejisi konusunun tamamlanabilmesi için, intikal safhasına geçişte nasıl bir mücadele biçimi yürütülmesi gerektiği tartışılmalıdır.

4.2.3. Mücadele Biçimi: Parlamentarizm veya Devrim

YDH’nin mücadele biçimi, kanımca bir tahterevalli modeli örneği üzerinden anlatılabilir. Tahterevallinin bir ucunda parlamentarist mücadele²²⁴ diğer ucunda ise devrimci mücadele yer alır. *Yön*, ilk ortaya çıktığında toplumsal şartların da elverişli olması nedeniyle tahterevallinin parlamentarist mücadele tarafı biraz daha ağırdı fakat devrimci mücadele tam anlamıyla dipte durmuyordu. Parlamentarist mücadelenin amacı, parlamento içerisinde devrimci mücadele yürütmektir. Mümtaz Soysal’ın belirttiği gibi “...parlamento dışı demek, demokrasi dışı demek değildir.” (1962b) söylemi, parlamento dışından parlamentarist mücadeleye etki edilebileceğini göstermektedir. Ancak bu mücadele, YDH’nin toplumsal sınıfları ve tabakaları yekpare bir bütün olarak değerlendirmiyor oluşundan kaynaklıydı.

YDH’nin parlamentarist mücadele biçimi, mevcut Sol görüşlü bir partinin iktidara gelmesinden ziyade mevcut partilerdeki “ilerici” kişilerin desteklenmesine dayandı. CHP içerisinde de ilerici kuvvetler bulunmaktaydı. Bu kişiler özellikle İnönü ve Ecevit’ti. Yöncüler İnönü’yü desteklemeleri ve onun önderliğinde gerçekleşebilme ihtimali olan bir dev-

²²⁴ Parlamentarist mücadele, bu bağlamda parlamento içerisinde yürütülen devrimci bir mücadele olarak algılanmaktı

rime sıcak bakmaları *Devrim*'e doğru bir “alçalış” gösterdi. Fakat yine de, İnönü'nün yakacağı yeşil ışığa her zaman hazır dılar. Özellikle 1965 seçimlerinden sonra Ecevit, Ortanın Solu sloganını benimseyince devrimci mücadeleye bir alternatif olarak düşünöldü. Ecevit öncölüğünde, bir devrim arayışı içerisinde girildi ancak bu esnada tahterevallinin devrimci mücadele tarafı giderek ağırlık kazanıyordu. Yöncülerin bu kuvvetleri desteklemesinin diğeri bir nedeni ise gerici bir nitelik taşıyan partilerin iktidarı elinde bulundurarak sosyalist mücadeleyi sekteye uğratabilme ihtimaliydi.

Tahterevallinin devrimci mücadele tarafının ağır basmaya başlaması, aslında *Yön*'ün ilk kuruluşundan hemen sonra ilk belirtilerini vermişti. Aclan Sayılğan'ın belirttiğı gibi “*Yön* dergisinde yayınlanan bildiride ıslahatçı ve batıcı bir sosyalizmi savunuyordular. Fakat ardından 3-4 ay geçmeden...ihtilalci sosyalizme sıçradılar.” (2009: 463). Yöncüler, devrimci mücadele görüşlerini “Milli Cephe” kavramı etrafında şekillendirmeye başladılar. 1965 seçimlerine yaklaşırken parlamentarist mücadele yeniden ağır basmaya başlamış gibi görünse de, seçim sonuçlarından istediğini bulamayan Yöncüler yeniden devrimci mücadele tarafına döndüler. Eski TKP'li isimleri yazar kadrosuna katarak Milli Cephe görüşlerini MDD kavramı etrafında TİP'e karşı geliştirdiler. *Devrim*, 1969 yılında yayın hayatına başladığında, MDD, söylemsel bir değışiklikle Ulusal Kurtuluş Devrimi olarak ifade edilmeye başladı. Bu dönem, parlamentarist mücadelenin dibe çöktüğü devrimci mücadelenin ise yükselişe geçtiğı bir dönemdir. Çetin Yetkin, Doğan Avcıoğlu'na “Solun seçim kazanma olasılığı hiç mi yok?” sorusunu yönelttiğinde, “25-30 sene sonra olabilir. Bilmiyorum. 25-30 senede öyle sandıkçılık oyununa Türkiye ekonomisinin tahammülü var mı? Yok gibi geliyor bana.” (1998: 140) diye cevapladı. Çerçevesi bu şekilde çizilen mücadele biçimini açılmalıdır.

4.2.3.1. Fabiancılık: Parlamentoda İlerici Güçleri Destekleme ve İkna Etme Stratejisi

Yön dergisi, bir Bildiri ile yayın hayatına başladığında benimsediğı iktidar stratejisi, parlamentarist çerçevede kalmayı hedeflemişti. Bu çerçeve, halk oylaması ile ilerici

bir partinin/liderin iktidara gelmesinden²²⁵ ziyade mevcut durumda iktidarda/mecliste bulunanların ilerici hamlelere ikna edilmesi taktiğine dayandı. Kanımca, YDH’de bu strateji daima bir alternatif olarak kalmaya devam etti. *Yön* başyazarı Doğan Avcıoğlu bu stratejiyi desteklemekle beraber realitede gerçekleşme olasılığının çok düşük olduğunun farkındaydı.²²⁶ Strateji daha çok Şevket Süreyya Aydemir, Abdi İpekçi ve kısmen Mümtaz Soysal²²⁷ tarafından desteklendi.

Yön’ün iktidar stratejisinin belki de ilk basamağını oluşturan bu taktik aslında özgün bir içerik değildi. İktidar stratejisi bağlamında İngiltere’de kurulan *Fabian Society* ile bazı noktalarda paralellik²²⁸ taşıyordu.

Fabian Sosyalistleri, klasik Marksistlerin devlet aygıtının farklı bir yorumunu benimsedi. Onlara göre “...devlet devrilmesi gereken bir sınıf değil, ele geçirilmesi ve sosyal refahın sağlanmasında kullanılması icap eden bir makine idi. (...) [Dolayısıyla] demokratik sistem meşruti mücadeleyi benimsemişlerdir.” (İpekçi, 1962b). İngiliz İşçi Partisi üyesi John Strachey’in *Sosyalizm Nedir?* başlıklı çalışmasından yayınlanan bir bölümde de iktidar mücadelesinin demokratik sistem içerisinde yürütülmesi gerektiğini vurguladılar (Yön, 1962ğ). Yıldız Sertel’in dikkat çektiği üzere, sosyalizmin iktisadi boyutunu kavrayışları, daha açık bir ifadeyle Yeni Devletçilik ile İngiliz İşçi Parti’sinin devletçilik politikaları benzerlik taşıyordu (1969: 243).

²²⁵ *Yön* içerisindeki bu ayrılığa dikkat çekmek önemlidir. Örneğin Sadun Aren de sosyalizme demokratik yollardan gidilmesi gerektiğini savunuyordu fakat bu görüşünün içeriğini, demokratik bir seçimle iktidara gelecek ileri bir parti oluşturmuyordu (Bkz. Aren, 1963a).

²²⁶ Avcıoğlu’nun bu stratejiyi desteklemesinde daha önce belirtildiği gibi diplomasını aldığı “London School of Economics”’in Fabian Derneği öncülüğünde... Avcıoğlu’nun Fransa’da eğitim aldığı Ecole libre de Sciences Politiques’i model alınarak kurulmuş” (Gencer, 2020a: 20) olmasının bir etkisi olabilir.

²²⁷ Mümtaz Soysal henüz *Yön* kurulmadan önce dahi İngiliz İşçi Partisi’nin görüşlerine yakınlık duyuyordu. Parti’nin sınıflardan bağımsız olduğunu belirterek özellikle işçi sınıfı ile orta sınıflar arasında bir ahenk kurabildiğini ifade ediyordu (1957b). Diğer yandan Soysal’ın bu görüşü, “devletin sınıflar üstü kavranışı” ile paralellik içerisinde.

²²⁸ Diğer taraftan bazı noktalarda çelişki taşır. Aziz Çelik’in dikkat çektiği üzere “TÇP ile ilgilenenler arasında dönemin cuntacılarının ve ‘zinde kuvvetlerle’ bel bağlayanların önemli bir yer tutması, TÇP girişiminin batı tipi sosyal demokrat partilerden esinlenme iddiası ve söylemi açısından ciddi bir çelişki olarak ortaya çıkar (2010: 132).

Yön dergisi ile sıcak ilişkileri bulunan TÇP'nin, Fabiancı iktidar stratejisini pekiştirici bir rolü vardı. TÇP, devletçilik anlayışını “Avrupa sosyalist partililerinin doktrin anlayışına yaklaşmakta, hatta memleketin kalkınmasında devletçiliği rasyonel bir metod olarak kabul ediyordu”. Ardından “...sendikalarla parti bünyesi arasındaki irtibatın muhafazası bakımından...İngiliz İşçi Partisi'nin²²⁹ örneği takip” (Yön, 1962l) ettiklerini açıkça ortaya koymuşlardı.

İkinci bölümde belirtildiği üzere, TÇP bir girişim olarak kaldı ve bir süre sonra SKD kuruldu. 19 Aralık 1962 tarihinde SKD'nin kuruluşuna dair verilen yazıda Fabiancı iktidar stratejisine²³⁰ dair izler bulunuyordu. Şöyle belirtiyorlardı:

Düşüncelerimizi serbestçe yaymak, görüşlerimizi Anayasanın çerçevesi içinde savunmak ve araştırma, inceleme, tartışma amacıyla bir araya gelmek imkânı bize verilirse, çalışmalarımız şu veya bu şekilde dalgalandırılmazsa, özel çıkarıcıların tertipleri yüzünden insanca düşünüp konuşmak imkanları elimizden alınmazsa, tuttuğumuz sistemin er geç büyük kütlelerce de benimseneceğine inanıyoruz. (...) Derneğin her şeyden önce sosyalistler arasında düşünce yakınlığı sağlayacağı, ondan sonra da, Batı dünyasında birçok derneğin yaptığı gibi sosyalist görüşün yayılmasına hizmet edeceği muhakkaktır (Yön, 1962m).

Olası bir ihtilalin kuvvetlerinin gençlik ve ordu olarak belirlendiği bu iktidar stratejisinde, mücadele biçimi parlamentar sistem sınırları içerisinde ama parlamento dışı kuvvetlere dayanılarak çiziliyordu. M. Soysal'ın²³¹ dikkat çektiği gibi parlamento dışı kuvvetlere dayanmak illa anti-demokratik unsurları barındırmamaktaydı (1962b). Bu açıdan, belirtilen parlamentar sistem içerisinde genel oy²³² hakkı ile seçilecek bir öncü

²²⁹ Aziz Çelik'in belirttiğine göre “TÇP girişiminin İngiliz İşçi partisinden ilham aldığı konusu Britanya Büyükelçilikleri yazışmalarında da önemli yer tutar” (akt. Çelik, 2010: 127-128)

²³⁰ SKD kurulduktan sonra 56. sayıda Aydemir tarafından yayınlanan *SKD'ye Sunulan Özel Muhtıra: Türk Sosyalizminin İlkeleri* (1963a) başlıklı çalışma Fabiancı strateji ve SKD arasındaki ilişkinin bir göstergesidir.

²³¹ Mümtaz Soysal, oldukça beklentisiz ve ümitsiz olsa da parlamento içerisinde yapılabileceklerle de örnekler vermektedir. Örneğin ona göre seçmen yaşını 18'e indirip genel seçim sonuçları bir nebze etkilenebilirdi (1962b).

²³² Nitekim yeri gelmişken belirtmeli ki Yöncüler en başından beri genel oy hakkı ile seçilecek bir öncü kuvvetle devrim yapılamayacağını vurgulamaktaydılar ve batı demokrasisinin geri kalmış bir ülke olan Türkiye'de işlemeyeceğini göstermeye çalışmışlardır. (Bkz. Timur: 1962a).

partie veya mevcut durumda parlamentoda bulunanların çıkaracağı sosyalist reform tasarısı gibi beklentileri bulunmuyordu. Aslında bu nokta, onların İngiliz İşçi Partisi ile farklılığını da ortaya koyuyordu. Diğer yandan Yıldız Sertel'in dikkat çektiği gibi İngiliz İşçi Partisi'nin iktidara gelmesi işçi sınıfının iktidara gelmesi anlamını taşımıyordu (1969: 252). Fakat yine de YDH'de izleri görülen ve hemen hemen Fabiancılıkla benzer içerikler barındıran iktidar stratejisinin somut içeriği, İnönü ve Ecevit üzerinden çiziliyordu.

4.2.3.1.1. İsmet İnönü'nün Siyasi Paradoksu: Devrimci Potansiyel

Doğan Avcıoğlu, mevcut hükümet ile gerçekleştirilebilecek devrim veya reform hareketlerine daima kuşkulu yaklaştığından parlamentar sistemi daima eleştirdi. Ancak İnönü, Avcıoğlu'nun fikir dünyasında, alternatif şekilde bir köşede durdu. Başka bir deyişle, Fabianci taktiğinin ilk basamağı İnönü'ye bağlandı. Çalışmanın bu aşamasında *Yön*'ün, İnönü'yü ve onun hükümetini neden desteklediği, İnönü'nün devrime hangi noktalarda öncülük edebileceği ve hangi stratejik yöntemlerle İnönü'yü devrime öncülük etmesi için ikna etmeye çalışıldığı incelendi.

Yön'ün İnönü'yü desteklemesinin nedenleri şöyle özetlenebilir: İlk olarak, 1961 anayasası ilerici hükümler barındırdığından, köklü reformlarla birlikte intikal devresine geçilebilirdi. İkinci olarak, parlamento bu dönemde tutucu güçlerin kontrolündeydi ve bu güçlerin elindeki parlamento ile köklü reformlar gerçekleştirilemezdi (Avcıoğlu, 1962ad). Avcıoğlu, “Meseleyi her şeyden önce bir liderlik davası...” olarak gördü ve “Atatürk devrimlerini bırakılan yerden alıp ileri götüren (...) gerilemenin son bulduğu hususunda topluma güven veren” (1962ğ) bir liderliğin İnönü'de bulunabileceğini belirtti. Ayrıca, o dönemdeki koşullarda, İnönü bu iş için oldukça uygun bir pozisyonda bulunmaktaydı.

İnönü'nün, devrim için uygun olduğunun düşünülmesinin, tespit edildiği kadarıyla yedi nedeni vardı: İlk olarak devrimin gerçekleşmesi için öncelikle iktidarın ele alınması gerekiyordu ve İnönü'nün zaten iktidarda bulunması büyük bir avantaj sağlamıştı. İkinci olarak, İnönü, YDH'ye göre “bir dönem” en ilerici ve devletçi fikirli kişi olarak tanımlanmıştı. Üçüncü olarak, İnönü eski bir asker ve devrimciydi. Ordu içerisinde hâlâ prestijli

bir konumu bulunuyordu. Eğer köklü reformlara karşı bir hareket gelişirse, ordu İnönü'nün yanında duracaktı. Dördüncü olarak, bu dönemde halkın gerekli bilinç düzeyine erişmemiş olması ve ordu içerisinde birlik olmaması bakımından başka çıkar yol gözükmüyordu. Avcıoğlu, “Zira, mevcut şartlar altında, Hükümet’i desteklemenin tek çıkar yol olduğuna inanıyoruz.” diyor ve “Hükümet’le birlikte, rejimin hüviyetini kaybetmesinden ve sosyal gidişi durdurmaya çalışan bir idarenin işbaşına gelmesinden endişe ediyoruz.” (1961b) şeklinde düşüncelerini tamamlıyordu. Turan Güneş’in de dikkat çektiği üzere İnönü’nün Türkiye’deki nüfuzunun bir kanadını sevgi ve saygı, diğer kanadını ise ciddi bir korkuya [başbakan giderse askerlerin gelecek olması] dayanıyordu (Yön, 1962f). Beşinci olarak, 1961 Anayasası’nın getirisi olan DPT yöneticilerinin, *Yön* Bildirisi’ni imzalamış olmaları ve Yöncüler ile sıcak temaslar içerisinde olmaları (Atılgan, 2020: 162). Altıncı olarak, Yöncüler’in devrimin barışçıl yollardan gerçekleşmesini dair istekleriydi. Nitekim Avcıoğlu sosyalizme ihtilalci yoldan veya klasik demokrasinin sağladığı imkanlardan faydalanarak varılabileceğini ifade ettikten sonra gönlünün ikincisinden yana olduğunu belirtmişti. Bu durumun şeklini de iktidarların davranışının belirleyeceğini söylemiş ve arkasından şöyle eklemişti: “Demokratik yollardan, gerçek demokrasiye ulaşmak isteyen Sosyalistler, bunu önlemeye çalışacak demokrasi düşmanlarıyla sonuna kadar savaşmaya hazır olmalıdır.” (1962ş). Yukarıda sayılan nedenler yok oldukça YDH’nin İnönü’den umutlarının yavaş yavaş kaybolduğunu görüldü. Bu maddeler ışığında YDH’nin İnönü’yü nasıl ikna etmeye çalıştığı incelenerek devam edilebilir.

İlk olarak, DPT ile başlamak mümkündür. DPT’nin hazırladığı plan 1962 yılında bir Geçiş Programı ve 1963-67 arasında yürürlükte olacak beş yıllık kalkınma planıydı. Gökhan Atılgan’ın dikkat çektiği üzere bu kalkınma planı “...köklü reformlar tasarısı” olarak hazırlanıp İnönü’ye sunulabilirdi (2020: 163). Nitekim Avcıoğlu’nun plandan kastı sosyalist bir plandı ve bu plan ancak sosyalist eğilimli bir idare tarafından kurulabilirdi. Eğer “Plancılar, statükocu kuvvetlerin bir dişlisi haline gelmek istemiyorlarsa, görevlerinden ayrılmak pahasına da olsa, gerçeği kamu oyuna açıklamak zorundaydılar.” (Avcıoğlu, 1962ae). Avcıoğlu’nun tarif ettiği gibi oldu: plancılar gerçekleri kamuoyuna açıkladı ve sonrasında istifaları gerçekleşti. Plancıların istifasıyla beraber Avcıoğlu

durumu “ümitsizlik” (1962ü) diye yorumladı. Diğer taraftan *Yön* “...zinde kuvvetlerin, İnönü’ye olan güvenlerini tamamen kaybetti” (Yön, 1962j) diye belirtti. DPT’nin istifası²³³ bu bağlamda, Yöncülerin İnönü’yü destekleme nedenlerinden birisini ortadan kaldırdı. Fakat diğer nedenler geçerli olduğu için, İnönü’yü desteklemeye devam ettiler.

1961 Anayasası, Türkiye’ye geniş özgürlükler sunmuş olsa da, sorunların çözümüne yönelik yetersiz kalınması nedeniyle toplumda bir huzursuzluk mevcuttu. *Yön* dergisinin dördüncü sayısında, “Anayasa ve adil seçim sistemine rağmen, rejim tehlikededir. İşçi hareketlerinin de gösterdiği üzere sosyal huzursuzluk günden güne artmaktadır.” (Yön, 1962b) ifadeleriyle, durum vurgulanmaya çalışıldı. İktidara “huzurun tesisi” sloganıyla gelen İnönü Hükümeti ise, eski devri geri getirme sevdasında ve dolayısıyla geniş işçi hareketleriyle karşı karşıyaydı.” (Avcıoğlu, 1962c). Avcıoğlu bu noktada, toplumdaki huzursuzluğu İnönü’ye işittirmeyi amaçlıyordu. İnönü’nün huzuru sağlaması için köklü reformları gerçekleştirmesi şarttı.

Huzursuzluk içerisinde olan diğer bir tabaka, ordu olarak karşımıza çıktı. Tarihsel olarak geleneklerimize uygun olduğu düşünülen “yukarıdan devrim” anlayışını benimseyen Avcıoğlu, Talat Aydemir’in yeni bir darbe hazırlığında olduğunun herkes tarafından bilindiği dönemde²³⁴, Ordu-İnönü arasında bir uzlaşma aramaya çalıştı. Talat Aydemir’e, *Yön* kadrosunun veya Doğan Avcıoğlu’nun fikrîsel planda öncülük edip/etmediği tartışmalı²³⁵ olsa da bu uzlaşma arayışını *Yön* sayfalarında izleri bulunabilir.

Kanımca, bu uzlaşma arayışının ilk cereyanı 7 Şubat 1962 tarihinde Doğan Avcıoğlu tarafından yazılan *Piyasa* başlıklı yazısında başladı. Bu yazıda, İnönü’nün tutucu güçler karşısındaki rolü vurgulanmış olması bu durumu kanıtlar niteliğindeydi. Avcıoğlu, “Açık sözlü, dürüst ve ciddi devlet adamlığının en güzel örneklerinden birini veren Sayın İnönü”

²³³ Atılğan’a göre DPT’nin istifası ile beraber Yöncüler İnönü’den desteklerini çekerek çubuğu farklı bir yöne kırdı (2020: 164).

²³⁴ Talat Aydemir şöyle diyordu: “Bu memlekette %100 ikinci bir darbe olacağına inanıyorum.” (Birand, 2021).

²³⁵ Metin Toker’e göre durum netti. Şöyle ifade etmişti: “Sosyalist *Yön* dergisi faşist cuntanın belli başlı destekleyicisiydi” (1992: 121).

dedi ve birkaç cümle sonra “...özel teşebbüsü az kazanmaya, çok vergi ödemeye ve sosyal adaleti gerçekleştirmeye davet etmektedir” (1962ağ) şeklinde tamamladı. İnönü’den devrime önderlik için arayış çabalarının netlik kazanması ise, Avcıoğlu’nun *İnönü’den Beklediğimiz* başlıklı yazısında kendini gösterdi.²³⁶ Avcıoğlu, “Sayın İnönü rejimi yürütebilmek için...insanüstü bir çaba gösteriyor.” (1962f) dedi.

Avcıoğlu, “...rejimin yaşaması için “İnönü’nün etrafında toplanmayı” (1962f) şart koştu. Avcıoğlu’na göre İnönü’nün iki tercih şansı vardı: ya mevcut durumda olduğu gibi muhafazakâr politikaya rıza gösterecek ya da devrimci bir politikanın önderliğini yapacaktı. Birincisi hem tehlikeli hem de imkansızdı çünkü rejim ancak devrimci bir politikayla ayakta durabilirdi. Avcıoğlu’nun bu noktada İnönü’ye nasıl arka çıktığını ve onu desteklediğini şu sözler açıkça ortaya koyuyordu:

Başka memleketlerde büyük devlet adamları, son derece reaksiyoner parlamento gruplarına rağmen cesur hamleleri başarıyla yürütmüştür. (...) Bu tip liderliğin sırrı, parlamentonun dar ve birçok halde miyoplaştırıcı havasından sıyrılıp, kütlelerin desteğini sağlamayı bilmekte aranmalıdır. Büyük liderler, kütlelere dayanarak muhafazakâr parlamento çoğunluklarını, devrimci tedbirler almaya zorlamıştır. (...) Devrimci bir politika bugün Türkiye’de de Parlamento dışı geniş bir destek bulacaktır (1962f).

Nitekim İnönü’nün kütlelerin ve zinde kuvvetlerin desteğini almasının temel şartı tutucu güçleri ve onların politikalarını karşısına almaktan geçiyordu. Avcıoğlu’nun belirttiği gibi, “İnönü’ye düşen vazife, bu kuvvetleri seferber ederek, rejimi kurtarmak ve memleketi ilerleme yoluna koymaktır.” (1962f). İnönü’nün bu amaçla yardımcısı, YDH’nin de-yimiyle zinde kuvvetlerdi.

22 Şubat 1962’de gerçekleşecek başarısız darbe girişime yaklaşırken, Birand’ın belirttiği üzere ordu ikiye ayrılmıştı: Generaller ve albaylar. Albaylar ve liderleri Aydemir, ordunun henüz misyonunu tamamlamadığını ve köklü reformlar yapılmadan ordunun kışlalarına çekilmemesi gerektiği düşüncesindeydi (Birand, 2021). Avcıoğlu’nun

²³⁶ Siyasal hayatımıza “9 Şubat Protokolü” olarak geçen cuntacı subayların Balmumcu’da imzaladığı ortak stratejinin kanımca bu duruma etkisi vardır.

“...halkın içinden çıkan ve halkın dertlerini yakından tanıyan” ve “...en sağlam kuvvet” olarak tanımladığı ordunun ilerici kanadı, bu noktada Albayları temsil ediyor gibiydi. O’na göre, “Türkiye, orduya dayanarak ve ordunun desteğiyle, gericiliği ve gericileri yenmesini bilecekti.” (1962g).

Avcıoğlu, devrimin “zor” yoluyla gerçekleşeceğini farkındaydı. Kanımca yine de devrimin zor yoluyla gerçekleşmesi için şartların tam anlamıyla elverişli olduğunu düşünmüyordu. Avcıoğlu, “Arzu edilen” demişti, “...kaçınılmaz ileri gidişin demokratik yollarla gerçekleşmesidir”. Bununla birlikte, cümlelerini “...bu manzaradan oldukça uzak” bulunduğumuzu belirterek bitirmişti (1962g). 22 Şubat girişiminden bir gün önce çıkan, Avcıoğlu’nun bu yazısı *Yön-Ordu* arasındaki fikirsel ilişkiyi gösterir nitelikteydi.

22 Şubat’ın başarısız olması, Avcıoğlu’nun bu yöndeki umutlarını kırmadı.²³⁷ Olayları iyi değerlendirerek, iktidar stratejisini aynı yönde çizmeye devam etti. Avcıoğlu, 22 Şubat’tan sonra çıkardığı ilk yazısında, “...olanlara şaşmamak gerektiğini” belirterek başladı. O’na göre, 22 Şubat’ın nedeni, çok partili rejimin Türkiye’yi ileriye götürüp/götüremeyeceğine dair olan şüphelerdi ve bu sorunun çözümünün anahtarını yine “İnönü” olarak saptamıştı. *Yön* ise durumu şöyle yorumladı: “Politikacılarımız meselelerimizi çözmekte gösterdikleri aczin doğurduğu ümitsizlik ve öfkenin sebebiyet verdiği buhran, İnönü’nün prestijli ve soğukkanlılığı sayesinde...önlenmiştir.” (Yön, 1962e).

22 Şubat’ın engellenmesi, İnönü’nün aracılığıyla gerçekleşti ve bu durum, onun ordu üzerinde devam eden ve artan prestijinin göstergesiydi (Avcıoğlu, 1962g). İnönü, bu gücü kullanarak Türkiye’yi Yöncülerin istediği yöne sokabilirdi. Aksi takdirde, “...rejime olan güvensizlik devam ettiği müddetçe, çok daha ciddi buhranlar kısa bir müddet sonra yeniden patlak verecekti”. Bu nedenle, “Rejim eğer yaşayacaksa meselelerimizi çözecek kudret ve enerjiye sahip olduğunu fiilen ispat etmek zorundadır. 22 Şubat teşebbüsü

²³⁷ Bunu düşünmemin en başlıca nedeni Avcıoğlu’nun seri yazısı halinde hazırladığı “Kalkınma Programı” üst başlığında toplanan yazılarıdır. Bu yazılar kanımca olası bir devrimden sonra uygulanacak olan sosyal reformları ortaya koyar niteliktedir (Bkz. 1962i, 1962j, 1962af, 1962ag, 1962o)

parlamentoyu İnönü etrafında toplamaya sevk ederek rejime belki de son defa olarak hamle yapma şansı getirmişti. Şimdi mesele rejimin son şansını nasıl kullanacağıdır.” (Yön, 1962e). Avcıoğlu, İnönü’ye olan inancını şu şekilde ifade ediyordu:

Toplumun zinde kuvvetleri yeni bir ilerleme devrinin öncülüğünü yapacak olan liderin işaretini sabırsızlıkla beklemektedir. (...) Başbakan İnönü, rejimin hayatietini ispat etmek, onun sosyal adalet içinde hızlı kalkınmayı sağlayacağını ve Atatürk devrimlerini daha ileri getirecek güce sahip olduğunu göstermek durumundadır. (...) İnönü, rejime bu hayati gücü verebilecek güce sahiptir (1962ğ).

Fakat kanımca, 22 Şubat darbe girişiminden sonra Avcıoğlu’nun İnönü’ye olan inancının giderek azaldığı görülmektedir. 7 Mart 1962 tarihinde çıkardığı yazısı bu durumu yansıtmaktadır. Yazısında, İnönü’nün ordu içerisindeki prestijinin arttığını kabul etmesine rağmen, ardından “...ilerleme yolunda olduğumuzu...ordusuyla, basınıyla, gençliği ile öğretmeni ile bütün zinde kuvvetlerin kalbini kazan[ması]” (1962h) gerektiği fikrini savunmuştur. Avcıoğlu sözlerini, “bunları yapmadı”ya getiriyordu. Aynı sayıdaki farklı yazısında ise, olayların gittikçe karıştığını ve bu durumun toplumun zinde kuvvetleri arasında huzursuzluk yarattığını belirtti (1962ı).

Toplumdaki huzursuzluk, *Yön*’de bahsedildiği gibi, 27 Mayıs 1962 gösterilerinde kendisini gösterdi. 27 Mayıs’ın yıl dönümü nedeniyle gerçekleşen gösteriler, “...devrimcilerin gücünü bir defa daha ortaya koymuştu”. Ancak, “Törenlerde kahraman Harbiyelilerin eksikliği hissedilmişti. Zira 27 Mayıs her şeyden önce Harbiyelilerin bayramıydı”. Ayrıca gençlik arasında da bir huzursuzluk vardı. Bu huzursuzluğun kaynağı “Başbakan İnönü’nün tavizci tutumu[ydu].” (Yön, 1962g). Avcıoğlu, ilerleyen süreç içerisinde, İnönü’nün rejimin tek dayanağı olduğu zaman zaman belirtti. Avcıoğlu, 18 Mart 1962 tarihindeki yazısında Cezayir’deki kurtuluş, halka dayanan devrimci liderlerin ve zinde kuvvetlerin neler başarabildiğe işaret etti (1962j). Bu yazı kanımca İnönü’ye bir göndermeydi. 4 Temmuz 1962 tarihindeki yazısında ise “...emekçi yığınlarına dayanarak, istismar düzeninden faydalananlara karşı açıkça cephe almadığı için bugünkü iktidarların Türkiye’yi hızla ilerleme yoluna koymasına beklenemez.” (Avcıoğlu, 1962p) şeklinde ifade etmişti.

Avcıoğlu'nun İnönü'den umudunu kesmesinin izlerini sonraki yazılarında da görüldü. 15 Ağustos'taki yazısında, “İleriye hamle, ancak ileri kuvvetlerle yapılabilir. Halbuki hükümet bugünkü düzenden... faydalananlarla ileriye gitmek istemektedir. Temel aksaklık ve çelişki buradadır. Yaşlı bir liderin prestiji ve iyi niyeti, bu temel çelişkiyi ortadan kaldırmaya yetmemektedir” (1962m) şeklinde ifade etmişti. Avcıoğlu, ilerleyen süreçte İnönü'yü “...statükocu kuvvetlerin en büyük sözcüsü” (1962ü) olarak tanımladı. Avcıoğlu, İnönü'den umutları tam kırılmışken, sanırsam şartların tekrar elverişli olması yani diğer bir ifadeyle Talat Aydemir'in ikinci bir darbe girişimine yönelmesiyle tekrardan çubuğu İnönü'ye doğru bükte.

İlk olarak, *Yön*'de İnönü'nün tercihini sosyal reformlardan ve ilericilerden yapması için bazı demeçler verilmeye başlandı. Örneğin, 28 Şubat 1963'te Avcıoğlu, “Esas olan Türkiye'mizin Atatürk devrimlerinin ışığı altında çağdaş Batı uygarlığına süratle ulaştırılmasıdır. Siyasi rejim, bunu sağlayabildiği ölçüde iyidir.” şeklinde ifadelerini kullandı ve rejimin bir numaralı savunucusu olan İnönü'ye işaret etti. Ancak “Bunu sağlayabileceği ölçüde rejim, bir an önce ileriye gitmek için sabırsızlanan Atatürkçü kuvvetler tarafından benimsenecekti.” (1962ğ) ve sosyal buhran sona erecekti. Taner Timur'un da dikkat çektiği gibi ancak “...ilerici fikirlerin sözcülüğünü yapan zinde kuvvetlere dayanan bir lider, bugün Türkiye'de her türlü durdurucu ve frenleyici unsuru ezecek güce sahip olacaktı.” (1962c).

20 Mayıs 1963 darbe girişimi yaklaşırken *Yön*'de gözler gittikçe İnönü'ye çevriliyordu. Mümtaz Soysal'ın şu sözleri İnönü'yü işaret eder gibiydi: “Mademki 27 Mayıs demokrasiyi ve halk iradesini gerçekleştirmek için yapılmıştır, o halde bu hareketin ruhuna bağlı olanlar şimdi de milletin sesine kulak vermelidirler.” (1962f). Aksi takdirde, “Normale dönüş bir anlamda iktidarın halk çocuklarının elinden alınıp eski sahiplerine geri verilmesi sayılabilir[di].” (Avcıoğlu, 1962s). Avcıoğlu, vurgusunu daha çok 27 Mayıs, İnönü'nün eski devrimci kişiliği ve zinde kuvvetler için popülaritesine yoğunlaştırdı. Avcıoğlu şöyle belirtiyordu:

Herkes biliyor ki zinde kuvvetlerin güvenine sahip İnönü, kol kanat germese, bu gidişe dur denecektir. 27 Mayıs düşmanları ancak şekle esastan çok daha fazla önem veren İnönü'nün gölgesinde kin ve intikam kampanyaları yürütebilmiştir. Normal zamanda her Allah'ın günü İnönü'ye küfredenler aslında İnönü'yü medyunu şükrandırlar (1962ö).

Diğer taraftan, sanırsam bir ikna taktiği ki, Avcıoğlu, İnönü'nün eski devrimci kişiliğini kaybettiğine ilişkin vurguları da bulunuyordu. Avcıoğlu, "Paşa artık eski paşa değil." diyordu ve "İnönü ona bağlananlara, bezginlik kötümserlik ve ümitsizlikten başka hiçbir şey vermedi. (...) İnönü idaresi...ruhları ve heyecanları kuruttu." şeklinde ekliyordu. Ayrıca zinde kuvvetlerin İnönü'ye güvenleri de giderek sarsılmış olduğuna dikkat çekiyordu (1962ac). Avcıoğlu, devrimin zor yolunun kaçınılmaz olduğuna ilişkin görüşlere hak vermeye başlamıştı. Şu sözleri bu durumu kanıtlar nitelikteydi: "Bugün çetin davalar altında, aciz içinde bocalayanlar, hiç değilse, yarını güçleştirmeye kalkmasınlar. Fakat ne gam. Asıl haklı olanlar belki de sancısız doğum olmaz diyenlerdir." (1963a). Ek olarak, olası bir seçimde, İnönü'nün iktidardan düşeceğine düşünen Avcıoğlu şöyle belirtti:

Gelecek yıl yapılacak olan mahalli seçimlerde ve Senato seçimlerinde AP'nin ezici bir başarı sağlayacağı, yaygın kanaattir. Bunun zinde kuvvetlerde yaratacağı huzursuzluk ortadadır. 1965 genel seçimlerinin korkusu şimdiden ruhları sarmıştır. (...) Her şey toplumun zinde kuvvetlerini günden güne adeta zorla kendinden uzaklaştıran İnönü, Menderesçilerin politikasını yapmaya mahkûm edilmiş gibi cereyan etmektedir (1962ac).

Tekrar hatırlatmak gerekir ki, Yöncülerin İnönü'yü desteklemesinin nedenlerinden biri, alternatif hükümetlerin İnönü'den daha gerici bir nitelik taşıyor olmasıydı. Başka bir ifadeyle "İnönü giderse ne olur, şimdi en azından konuşabiliyoruz, o zaman hiç konuşamayız." şeklinde düşünülmüştü. Avcıoğlu, Talat Aydemir'in ikinci bir darbe girişimine yaklaşırken bu görüşünden 180 derecelik bir dönüş yaptı ve böyle düşünenleri eleştirmeye başladı. Eleştirinin şiddetini arttırarak, yukarıda belirtildiği gibi düşünenleri "...statükocuların ekmeğine yağ sürmekle" (Avcıoğlu, 1963c) suçladı. Avcıoğlu'nun İnönü'ye karşı bu dönemdeki görüşleri tam bir ikilem halindeydi. Bir yandan Talat Aydemir'in olası bir darbeyi gerçekleştirerek sosyal reformları hayata geçirebileceğini düşünürken diğer

yandan darbenin başarısız olacağını fakat İnönü'nün sosyal reformları gerçekleştirmesi için motivasyon kaynağı olacağını düşünüyordu. Aynı yazıdaki iki pasaj Avcıoğlu'nun İnönü'ye ilişkin nasıl bir ikilem barındırdığını gösterir nitelikteydi:

Eski Türkiye'nin temsilcisi hâkim sınıflarla, yeni bir Türkiye'nin özlemini çeken zinde kuvvetler arasındaki aykırı gidiş genişliyor. Statükocuların en kudretli temsilcisi gözükten İnönü'ye karşı duyulan güven zayıflıyor. (...) Bu durum böyle devam edemez. Statükocu kuvvetlere dayanan siyasi iktidar ayakta durabilmek için, dayandığı kuvvetlerin aleyhine halkçı bir politika gütmek zorundadır! Bu çelişikliği İnönü gibi zinde kuvvetlere, geniş hayal kırıklığına rağmen hâlâ benimsenen tarihi bir şahsiyet yenebilir. O halde İnönü, statükocuları elinin tersiyle itip zinde kuvvetlere pekala yaslanabilir ve onlarca istene sosyal adaleteve hızlı kalkınmaya yönelmiş halkçı ve devrimci politikayı bugünkü parlamento düzeni içinde sahneye koyabilir (1963d).

20 Mayıs 1963 tarihindeki Talat Aydemir'in başarısız darbe girişimi sonra, hatırlanması gereken bir nokta, 5 Haziran 1963 tarihinde *Yön*'ün Sıkı Yönetim Komutanlığı tarafından 14 ay kapatıldığıdır. Bu dönemden sonra Türkiye'de başlayan anti-emperyalist cereyan *Yön*-İnönü ilişkilerini farklı bir boyuta taşıdı. Yöncülerin bu dönemde İnönü'yü desteklemesinin üç nedeni vardı: 1- AP lideri Ragıp Gümüşpala'nın ölümü sonrası Süleyman Demirel'in partinin başkanlığına geçmesi, 2- Özellikle Johnson Mektubu ve Kıbrıs olayları sonrasında Türkiye'de esmeye başlayan anti-emperyalist cereyan, 3- 1965 seçimlerine gidilirken, CHP'nin "Ortanın Solu"nda olduğunu belirtmesi. Bu nedenler *Yön*-İnönü ekseninde açılmalıdır.

17 Kasım 1963 tarihinde gerçekleşen yerel seçimler Ragıp Gümüşpala'nın liderliğindeki AP'nin zaferi ile sonuçlandı. AP, oyların %45.87'sini alırken, CHP %36.97'sini alabildi. 1964 senato seçimlerinde benzer şekilde AP oyların %50.3'ünü topladı (Özdemir, 2020: 245). CHP, geniş halk kütleleri arasında, bürokratların partisi olma hüviyetini hâlâ unutturamamıştı (Avcıoğlu, 1964c). 1965 seçimleri için, AP, iktidarın en büyük adayı görünüyordu. Böyle bir ortamda Gümüşpala'nın ölümü sonrasında, Süleyman Demirel, AP'nin başına geçti. Demirel, ABD'ye yakın bir isimdi ve ABD kökenli Morrison firmasına yakınlığı nedeniyle emperyalizmden taraf olduğu düşünülüyordu. O'nun emperyalist

yönüne dikkat çekmek adına muhalifleri tarafından “Morrison Süleyman” şeklinde itham edildi. 1965 seçimlerine “plan mı, pilav mı?” ve “Amerika’ya bağlılık” sloganlarıyla girdi (Toker, 1992: 239). AP, seçim mitinglerinde CHP’yi ve İnönü’yü sürekli olarak komünistlik ve dinsizlik ile suçladı. Bu noktada İnönü’nün, AP tarafından kurulan Komünizmle Mücadele Derneği’nin fahri başkanı olan Cemal Gürsel’i istifaya çağırması ve derneği Nazi Almanya’sındaki SS subaylarından ilham alarak “SS teşkilatlanması” olarak tanımlaması, *Yön* çevresinde pozitif bir şekilde karşılandı (Yön, 1965d). Nitekim kısa bir süre içinde, İnönü’nün çağrısı başarılı oldu ve Cemal Gürsel derneğin başkanlığından ayrıldı (Selçuk, 1965d). Yöncüler, 1965 seçimleri için İnönü’den umutluydu (Yön, 1965c).

Yöncülerin İnönü’den umutlu olmalarının diğer bir nedeni hatırlanacağı üzere Kıbrıs olayları ve Johnson mektubuydu. Aralık 1963’te, Kıbrıs’taki Anayasa’nın hükümlerini uygulamak istemeyen Rumlar, Türklere yönelik saldırılarını arttırmaya başladı. Mart 1964’te, İnönü’nün talebi üzerine, TBMM tarafından, “durumun gerekli görülmesi halinde” adaya müdahale yetkisi verildi. Haziran ayının başında adaya bir müdahale gerçekleştirilirken, Johnson tarafından gönderilen bir mektup, bu müdahaleyi sekteye uğrattı. Bu durumun üç önemli sonucu oldu: 1-NATO’nun Türkiye’nin çıkarlarını yeri geldiği zaman savunmayacağı ortaya çıktı. NATO’ya karşı olan akımlar yükselen bir ivme kazandı. 2-ABD’ye ve askeri varlığına karşı çıkan akımlar yükselişe geçti. 3-Türk ordusunun silahlarının büyük bir kısmının ABD kaynaklı olması, orduda huzursuzluğa yol açtı (Oran, 2020: 685-690). İnönü’nün “Yeni bir dünya kurulur Türkiye orada yerini alır.” (Toker, 1992: 206) şeklindeki ünlü söylemi Amerika’ya karşı bir rest çağrısı olarak yorumlandı ve dolayısıyla *Yön* için bir umut barındırdı. Bu olaylar üzerine Avcıoğlu şöyle dedi: “Türkiye bugünkü gelişme aşamasında ancak İnönü, tarihi kişiliğinin verdiği güçle, milliyetçi akımlara dayandığı ölçüde bu kökü dışarıda mukavemet yuvalarını teker teker kırabilir ve 1964 yılı dünyasına uygun bir dış politikanın temellerini atacak ciddi bir kalkınma ve ilerleme hamlesinin zeminini hazırlayabilirdi.” (1964b).

Şubat 1965’te İnönü hükümeti devrildi ve Avcıoğlu, *Muhalefet, Asıl Şimdi Başlıyor...* başlığı ile bu durumu karşıladı. Avcıoğlu’na göre, İnönü Amerika’ya karşı çıkan tavrından dolayı hükümetten düşürülmüştü. Bu durum bağımsız bir dış politika

isteyen İnönü'ye karşı ABD'nin çubuğu tutucu güçlerden taraf büküldüğünün göstergesiydi. “Demek ki, ülkede statükodan yana kuvvetlerle, emperyalizm arasında kaçınılmaz bir ittifak vardı. Emperyalist ülke, ister istemez köklü reformlara ve ilerlemeye karşı duran sosyal kuvvetlere dayanmak zorunda kalır[dı]”. Emperyalizm bu nedenle, “Kurtuluş Savaşı içerisinde gelen tarihi bir lidere dahi, yeterli kadar tavizkar davranmadığı için, tahammül edememişti.” (1965t). İnönü'nün bu dönemde “Bana yalnız bir alanda devletleştirme yapabilirsiniz deseler, vakit kaybetmeden petrolü millileştiririm.” (Yön, 1965j) ifadelerini kullanması aslında *Yön*'ün tezlerine yakın bir ideolojik pozisyona yaklaştığının göstergesiydi.

1965 seçimlerine gidilirken bu olayların sonucu olarak, anti-emperyalist cereyan daha sert esmeye başladı. Partililer, saflarını açıkça belli etmeliydi. Nihayetinde, CHP, 1965 seçimlerine “Ortanın Solu” sloganıyla katılma kararı verdi. Avcıoğlu'na göre Ortanın Solu “...emperyalizm tahakkümüne hayır denildiği noktada” başlıyordu. Avcıoğlu düşüncelerini şöyle ifade etmişti: “Tekrar tekrar belirttiğimiz üzere, memleketimizin kalkınma yoluna girebilmesi için ilk ve vazgeçilmez şartını, emperyalizmin ve onun yerli temsilcilerinin hegemonyasından kurtulmak teşkil eder. Bu sebeple, Türkiye’de Ortanın Solu emperyalizmin tahakkümüne hayır denildiği noktada başlar.” (1965i).

1965 seçimlerinin ardından, YDH'nin mücadele biçiminin parlamentarist boyutunun ikinci basamağı Ecevit önderliğinde oluşturuldu. Ecevit'in, “Ortanın Solu” sloganını benimsemesi, anti-emperyalist ve Kemalist yaklaşımı nedeniyle *Yön* tarafından desteklenmeye değer görüldü. Bu konunun İnönü'den bir kopuş veya alternatif olarak incelenmesi gereklidir.

4.2.3.1.2. Ortanın Solu Hareketi: Ecevit Önderliğinde Yeni Bir Devrimci Lider

Yön, 10 Ekim 1965 seçimlerini değerlendirdiği sayısında okuyucularını “Kır at iktidarda” başlığı ile karşıladı. Süleyman Demirel liderliğindeki AP, yaklaşık %53 oy (240 milletvekili), CHP ise yaklaşık %28.7 oy (134 milletvekili) alarak meclise girdi (Özdemir, 2020: 250). Seçimlerle beraber, YDH'nin mücadele biçiminin parlamentarist boyutunda,

İnönü'den²³⁸ Bülent Ecevit'e bir "geçiş" yaşandı. Ecevit, *Yön* Bildirisini imzalamamış fakat olumlu yorumlarını belirtmişti (Yön, 1961c). Ecevit, Yöncülerin eski çalışma arkadaşıydı. *Yön*'ün henüz birinci sayısında Ecevit'in işçi temsilcilerine karşı işçilerden yana olduğunu göstermeleri ilgi çekiciydi (Yön, 1961g). Bu sebeplerden dolayı kanımca *Yön*'ün Ecevit'e karşı ayrı bir ilgisi olduğu düşüncesindeyim.²³⁹ Aynı zamanda Yöncüler, Ortanın Solu sloganına da ilgililerini göstermişlerdi. Özkan Ağtaş'ın dikkat çektiği üzere, 1962 yılında Avcıoğlu'nun Nihat Erim ile yaptığı röportajda, "...müteşebbisin ekonomik hayattaki rolüne inandığı kadar, sosyal adaletin sağlanmasının zarureti de inandığını vurguluyor ve bunun siyaseten Ortanın Solu'nda durduğuna tekabül ettiğini söylüyordu". Aynı dönemde *Yön* yazarı Turan Güneş *Hür Vatan* ve *Yön*'de Ortanın Solu hareketinin düşünsel planını çiziyordu (Ağtaş, 2018: 196). Parlamentarist mücadelenin ve fabiancılığa²⁴⁰ benzer stratejinin ikinci basamağını oluşturan Ecevit-*Yön* ilişkini açmadan önce, 1965 seçimlerinin *Yön*'ü parlamentarist mücadelecî yönünü nasıl etkilediğini incelemek gerekir.

Yön, 1965 seçimlerinde oyların büyük çoğunluğunu AP'nin alacağını biliyordu fakat %50 oranını aşacağını tahmin edemedi veya en azından umutlarını diri tutmak istedi. "Tahmine en az elverişli seçim" olarak tanımlanan bu seçimlerde, "AP'nin tek başına çoğunluk sağlamasının çok düşük bir ihtimal..." (Yön, 1965g) olarak görüldü. Bu bağlamda, *Yön*'ün en büyük değişimi, derginin kurucularından olan Mümtaz Soysal'ın dergiden bir süre sonra ayrılması noktasında yaşadı. Seçimlerle birlikte, parlamentarist mücadele tam olarak bırakılmamakla, tahterevallinin devrimci mücadele tarafı daha ağır bastı. M. Soysal

²³⁸ 10 Ekim 1965 sonrasında da Yöncülerin İnönü'yü desteklenmesi belirli bir süre devam etti. İnönü'nün zaman zaman *Yön*'ün tezlerine yakın şekildeki konuşmaları *Yön*'de yayınlandı. Örneğin 5 Haziran 1966 seçimlerinden bir önceki sayıda (166. sayı), İlhan Selçuk, İnönü'nün, "AP'nin din istismarcılığı ve komünist propagandası yapması" noktasındaki eleştirilerini aktardı ve İnönü'nün siyasi ortamı ikinci kurtuluş savaşına benzetmesine dikkat çekti (1966e).

²³⁹ Yer yer Ecevit'i eleştirdikleri de oldu. Örneğin Atatürk'ün 24. Ölüm yıldönümü dolayısıyla çıkan *Yön*'ün 47. Atatürk özel sayısı, Ecevit tarafından eleştirildi. Bu eleştirilere *Yön*'de cevap verildi. (Bkz. Yön, 1962ad).

²⁴⁰ Hatırlanacağı üzere Fabiancılığın *Yön* içerisinde savunucularından birisi Abdi İpekçi oldu. Nitekim Ortanın Solu sloganı CHP içerisinde kullanılıyordu fakat asıl etki Abdi İpekçi'nin İnönü ile yaptığı röportajdan sonra ortaya çıktı. Bu röportajda İnönü, partisinin Ortanın solunda olduğu belirtti (Ağtaş, 2018: 196). *Milliyet* Gazetesi'nde 29 Temmuz 1965 tarihinde yayınlanan röportajın başlığı Yöncülerin hoşuna gidecek şekildeydi: "Kalkınma muhafazakar tedbirlerle gerçekleşmez." (Milliyet, 1965).

seçim sonrasındaki ilk yazısında uzun erimli bir mücadeleyi savunurken yazısını şöyle bitiriyordu:

Sosyalistler, Türkiye'de sosyalizmi kurmanın halka slogan tekrarlamakta gerçekleşebileceğini sanmak gibi romantik bir görüşe saplanıp kalmaktansa, önlerine çıkan en küçük imkanları ve bk tarihi fırsatları değerlendirmeyi bilmelidirler. Bu ise bir yandan uyandırabilecek kadar insanı uyandırırken, öte yandan da gerçek uyanmanın maddi yollardan geçtiğini düşünerek ileride sloganların somut kullanmasını yarayacak teknik çalışmaları iyi yapmak, başkalarının atılacak ama sonunda ekonomik direnme noktalarının birazcık zayıflamasına yol açabilecek en küçük reformcu hareketleri bile desteklemek ve nihayet Türkiye'nin tarihi dönüm noktalarında durumu en iyi değerlendirebilecek kadroları yetiştirmekle olur (1965a).

M. Soysal'ın seçimden bir önceki haftadaki yazısında, yukarıdaki yazısına benzer şekilde, seçim sonuçları ile sosyalist bir iktidarın gelebilme ihtimalini beklemenin romantiklik olduğuna dikkat çekmiş ve sosyalistlere halkı uyandıracak reformları desteklemeyi tavsiye etmişti. Fakat bu reformlar desteklenirken sosyalistler iki konuda dikkatli olmalıydı: 1-Reformlar desteklenirken Sol cephe kendi bütünlüğünü kaybetmemeliydi. 2-zmn sosyalizmde olduğunu unutmamalıydılar (1965c). Kanımca, YDH, M. Soysal'ın bu görüşüne en azından 1969'a kadar sadık kaldı.

1965 seçimlerinin değerlendirildiği *Seçim Sonuçları Washington'u Sevin-dirdi...Sosyalizmin Romantik Dönemi Mutlaka Kapanmalıdır*²⁴¹ (Yn, 1965ę) başlıklı yazı, hem *Yn*'n devrimci mücadeleye ne kadar yakınlaştığını gösterirken, hem de parlamentarist mücadeleyi bırakmanın nedenlerinin ortadan kalkmadığını gösterdi.

Yazıda, seçim sonuçlarına ilişkin dört önemli sonuç çıkarılmıştı: İlk olarak, “Gerçekten Demirel, Washington'un başta petrol şirketleri olmak üzere yabancı sermayenin ve Bono'nun yüreklerine su serpen bk bir başarı sağladı”. Diğer yandan, “AP'li basında ‘Millet Ortanın Solu sloganının imar ettiği kızıl tehlikenin kökünün kazınmasını

²⁴¹ Gökhan Atılğan aynı yazısı inceleyerek “...iktidar demokratik yoldan ele geirilemeyeceğine göre, geriye kalan seçenek ihtilaldi” (2020: 97) sonucuna ulaşır. Yunus şahbaz da Atılğan'la paralel bir sonuca ulaşır ve yazının Avcıoğlu tarafından kaleme alındığını iddia eder (2018: 5).

istemektedir'...Bunun için CHP'yi tasfiye etmişti.” (Yön, 1965ğ). Bu noktada, anti-emperyalist mücadele bağlamında, CHP'nin *Yön* tarafından desteklenmesi gerekliydi. İkinci sonuç, “CHP oyunda çok büyük bir azalma olmuş ve çekimserlerin sayısında önemli artış vuku bulmuştur. Bu yüzden CHP tam bir yenilgiye uğramış ve AP'nin zaferi, CHP hezimetini dolayısıyla, olduğundan büyük gözükmiştir”. Bunun nedeni ise “...politik hayattan soğuma [ve] politikacıların tümünün aynı sepete koyma[sıydı] (Yön, 1965ğ). Daha önce belirtildiği gibi, YDH toplumsal sınıfları ve tabakaları yekpare bir bütün olarak kabul etmiyordu. Her tabakadan grupta ilerici kişiler mevcuttu ve bu kişiler desteklenmeliydi. Nitekim CHP için de bu geçerliydi. Üçüncü sonuç ise, CHP'nin seçim kaybedişinin nedenlerine ilişkindi. *Yön*, CHP oylarının %3'ten az bir kısmının TİP'e kaydığını belirtmişti ve seçimle beraber daha çok “...İnönü ve İnönü'nün yanlış politikaları reddedilmiş” bulunuyordu. Ardından şöyle devam etmişti:

CHP “Ortanın Solu” parolasıyla kısa vadede oy kaybetse bile bir çıkmazdan çıkış imkânı aramakta ve tek kurtuluş yoluna yönetilmekteydi. Kozlu'da kurşunlanan işçilerden oy alamamasının verdiği üzüntü içinde dahi CHP'nin başarılı çalışma bakanı Ecevit, “yürümesi rahat diye sonunun uçurum olduğunu bilerek bir yolda toplumun ardına takılıp yürümek, alışılmış yollardan insanları aldatmak kolay diye doğruyu anlatmanın tehlikelerinden ve sıkıntılarından kaçmak.” şeklinde bir sağcı fırsatçılığı gerek CHP gerekse memleket için bugünkünden çok daha kötü sonuçlar vereceğini belirtmekteydi. CHP için başka yol yoktu. Nitekim seçimlerden sonra toplanan parti meclisinde de bu görüşün hâkim olması beklenmektedir. 20 yıllık sağcı parlamentoculuk, komprador, onların ve toprak ağalarının devrimciler aleyhine olarak politikaya hayata hükme etmelerinden başka sonuç vermemiştir. Türkiye'nin kurtuluşu devrimcilikte yani solculuktaydı. Devrimcilik parlamentar sistem uğruna rafa kaldırılmıştı. CHP şimdi geri ve fakir bir ülkede asıl meselenin ağları ve komprador onları egemen kılan bir parlamentoculuk değil devrimcilik olduğunu keşfetme durumundaydı. Ortanın Solu sloganı sistemleştirilmeli, derinleştirilmeliydi (Yön, 1965ğ).

Nitekim daha önce belirtildiği üzere YDH'nin parlamentarist mücadele biçimi ilk günden itibaren seçimlerle Sol görüşlü bir partinin iktidara gelebilmesi ihtimalinden zi-

yade parlamentoda mevcut bulunan ilericileri desteklemesi anlamına geliyordu. Seçimlerden daima tutucu güçlerin çıkacağı vurgusu parlamentodaki ilerici kuvvetlere sırt çevrilmesi anlamına gelmiyordu. Diğer taraftan *Yön*'ün parlamentarist mücadele anlayışına uygun olan Ortanın Solu kavramı vardı. Ortanın Solu *Yön* için anti-emperyalist mücadele demekti ve desteklenmeliydi. Dördüncü sonuç ise TİP ile ilgiliydi. TİP'in seçimde 15 milletvekilini meclise sokmasını başarılı olarak değerlendiren *Yön*, onları birçok noktada eleştirecekti.

Yön'e göre CHP "Ortanın Solu" sloganını sistemleştirmeliydi. "Ama bunu yapabilmek için İnönü'nün açtığı yoldan öteye gitme cesaretine sahip genç liderlere ihtiyaç vardı. Ne yazık ki CHP, İnönü'nün ilerisine gidebilecek genç ve cesur liderlerden yoksundu." (Yön, 1965h). Avcıoğlu da "...Ortanın Solu anlayışını gereken açıklıkla ortaya..." konulamamış olduğunu fakat "Emperyalizme karşı bir tutuma, yavaş ve ihtiyatla adımlarla yöneldiğini kabul etmek..." gerektiğini vurguluyordu. CHP'nin ve Ortanın Solu programının neden desteklenmesi gerektiğini şöyle belirtiyordu: Bütün ilerici güçler, Kalkınmanın temel şartı olan ekonomik bağımsızlığa ulaşma çabasında birleşmişlerdir. Bu çaba, bugünkü şartlar altında ancak CHP'nin katılmasıyla etkili olabilirdi (1965ı).

Kanımca, *Yön* için, 5 Haziran 1966'de gerçekleşen Türkiye senato seçimleri en az 10 Ekim 1965 genel seçimi kadar önemliydi. Avcıoğlu, *Seçimler* başlığı taşıyan ve 3 Haziran 1966'de yayımlanan yazısında "Normal işleyen çok partili sistemde, AP'nin büyük oy kaybetmesinin" beklediğini vurguladı. CHP'nin ise AP'nin ilerlemesini durdurabilmek adına Ortanın Solu sloganından vazgeçmesini ve çıkar çevrelerini ürkütebilecek hareketler kaçmasını normal karşılıyordu. Aynı zamanda oldukça öngörülü şekilde CHP'nin seçimlerden sonra yeniden Ortanın Solu sloganına geri döneceğine işaret etti (Avcıoğlu, 1966f). Seçim, Avcıoğlu'nun tahmin ettiğinden olumsuz sonuçlandı. AP oylarını %56.3'e çıkardı ve CHP Ortanın Solu politikasından vazgeçerek yerinde saydı. Avcıoğlu'na göre seçimlerin bir seçmen müeyyidesinden yoksun olduğu kesinleşmiş gibiydi. 1969 seçimlerini de AP'nin oy çoğunluğu ile sonuçlanacağı görülmüştü (Avcıoğlu, 1966g).

Avcıoğlu 5 Haziran 1966 seçimlerinden sonra, devrimci mücadeleye oldukça yaklaşsa bile parlamentarist mücadeleyi tam anlamıyla bırakmadı. Seçimlerden önce tahmin ettiği gibi CHP, Ecevit önderliğinde Ortanın Solu politikasına geri döndü. Ortanın Solu politikasını ve Avcıoğlu'nun bu politikayı neden desteklediği incelenmelidir.

Ortanın Solu sloganını sistematikleştiren genç ve cesur lider CHP içerisinde Bülent Ecevit oldu. Ortanın Solu sloganını araştırmanın sınırları bağlamında uzun uzun açamayız fakat Ecevit'e göre, Ortanın Solu'ndakilerin sekiz ilkesi vardı. "1-İnsancıdırlar, 2-Halkçıdırlar, 3-Sosyal adaletçi ve sosyal güvenlikçidirler, 4-İlerici, devrimci ve reformcudurlar, 5-Devletçidirler, 6- Plancıdırlar, 7-Özgürlüğe bağlıdır. 8-Sosyal demokrasiden yanadır." (Ağtaş, 2018: 201). Genel şemaya bakıldığında, bu ilkelerin Yöncüler tarafından desteklenmesinin nedenleri açıkça ortadaydı. Emin Alper'in deyiimiyle, Ecevit'in projesi "MDD modelinin her başlığının ılımlaştırılmış ve parlamentar demokrasiyle uzlaştırılmış haliydi." (2018: 206). CHP içerisinde iki kanat olduğunu, bunlardan birinin tutucu güçlerin temsilcileri olduğunu diğerinin ise zinde kuvvetlerin temsilcisi olduğunu belirten Avcıoğlu'na göre, zinde kuvvetleri temsil eden Ecevit kanadının parti içerisinde hakim olmasıyla beraber CHP, "...toplumun gidişinde önemli bir rol oynayabilecek teşekkül haline gelecekti." (1966v).

Avcıoğlu'na göre Ortanın Solu sloganı CHP'ye kısa vadede oy kaybına sebep olsa da yapı değişikliği bağlamında önemli bir faktördü (1966r). *Yön*'de yayınlanan Bülent Ecevit'in bir konuşması da bu duruma dikkat çekmekteydi. Ecevit'e göre CHP 1965 seçimlerini Ortanın Solu sloganı nedeniyle kaybetmedi. Yöncülerin destekleyeceği türden, "...içeride ve dışarıda sömürücülerle mücadele edildiği" için seçim kaybedilmişti. Ecevit, oy kaybetme kaygısı gütmenden her ne olursa olsun halkın yanında duracağını belirtiyordu (Yön, 1966ç). CHP, ancak Ortanın Solu sloganından ilerlerse başarıya ulaşabilirdi. Aksi takdirde CHP ve Anayasa düzeni çökebilirdi (Yön, 1966d).

CHP içerisinde Ortanın Solu sloganının popüleritesi yükselirken diğer yandan CHP'nin Sol bir çizgiye kaymasına karşı olanlarda mevcuttu. Yöncüler, CHP'deki ilerici bir kanat olarak gördüğü Ecevit'i desteklemelerinin nedenlerinden biri buydu. *Yön*'ün

183. sayısında, CHP'nin il kongresinde Ecevit'in İnönü tarafından desteklendiğine ve ne kadar fazla alkış aldığını vurgu yapıldı (Yön, 1966e). Ekim 1966'da gerçekleşen CHP'nin 18. Kurultayı'nda Ecevit'in partinin genel sekreterliğine seçilmesi, Avcıoğlu'na göre "...adeta bir devrim yaparak" gerçekleşti. Nitekim Avcıoğlu'na göre "Ecevit hareketi emperyalizm- komprador-ağa ittifakının kesinlikle karşısında olduğunu ilan etmiştir." ve dolayısıyla desteklenmeliydi. Avcıoğlu şöyle belirtiyordu:

Emperyalist ittifakın kalkınma ve sosyal adaleti gerçekleştiremeyeceğini gören ara tabakalar, radikalleşme eğilimi göstermekte ve emperyalizm-komprador- ağa üçlüsüne karşı halkı seferber etmeye yönelmektedir. Bu sebeptendir ki, Ecevit hareketi halka karşı değil, halkçı bir harekettir ve halkı üçlü ittifaka karşı seferber edebildiği ölçüde başarıya ulaşma şansı artacaktır (1966s).

Avcıoğlu'nun Ortanın Solu sloganını desteklemesinin nedenleri bu çerçevede çizildi. Ecevit'in genel sekreter olmasını *Yön*, "Beyaz İhtilal" (Yön, 1966j) olarak yorumladı. 1967 başındaki yazısında Avcıoğlu durumu şöyle yorumlamıştı: "Ecevit'in zaferiyle, CHP Amerikan'ın arzuladığı Filipin tipi bir parti olmaktan çıkma yoluna girmiştir." (1967g). *Yön*'ün son kapanış yazısını ise Avcıoğlu Ecevit'in şu sözleriyle bitirmesi anlamlıydı:

İleride daha sık ve daha güçlü biçimde sesimizi duyurmak ümidiyle, haftalık *Yön*'deki son yazımızı Bülent Ecevit'in gençlere hitaben söylediği şu, çok doğru sözlerle bitirelim: Demokrasimizi, yabancı nüfus ve baskının Türkiye'mize girmesini kolaylaştırıcı bir kapı haline getirme yolundaki davranış ve oyunlara göz yummayacağız, meydan vermeyeceğiz. Hiçbir Türk buna razı olamaz. Parti farkı olmaksızın, bütün milliyetçileri bu türlü oyunların el birliği ile karşısına çıkmalıdırlar (1967b).

Devrim'le beraber YDH'nin bütün parlamentocu güçlere karşı ve dolayısıyla Ecevit'e karşı da cephe aldığı görüldü. Parlamentar mücadeleden tamamen umudun kesildiği ve herhangi bir parlamentocu umudun yeşermesini doğru bulmayan *Devrim* döneminin parlamentarist mücadeleye ilişkin eleştirileri incelenmelidir.

4.2.3.1.3. Fabiancılığın Sonu: Anti-Parlamentoculuk

YDH'nin *Devrim* döneminde, parlamentar mücadeleden veya Fabiancı mücadeleden tamamen umudunu keserek, bir an önce devrimci mücadele ile devrimi gerçekleştirmeye yöneldiği saptandı. Avcıoğlu, *Devrim*'in hemen birinci sayısında “Türkiye'nin kalkınabilmek için, bir an önce köklü bir düzen değişikliğine ihtiyacı” olduğunu ve bu ihtiyacı gerçekleştirebilmek adına zinde güçlerin “...parlamentoculuktan ümitlerini kesmekte ve yeni çözüm yolları aramaya” (1969b) yöneldiğini belirtti. O'na göre parlamentoculuğu korumak “...kompradorlardan, tefecilere ve toprak beylerine kadar uzanan bir tutucu güçler koalisyonunun elinde bulunan bozuk düzen savunuculuğu” (Avcıoğlu, 1969c) yapmaktı. Bozuk düzen halkın iradesini değil daima tutucu güçlerin idaresini yansıtıyordu.²⁴² Düzen, Türkiye'ye ait değildi ve bizzat emperyalizmle özdeşleştirilen Anglosakson ülkeleri tarafından Türkiye'ye dayatılıyordu (Avcıoğlu, 1969d). Parlamentoculuk yükselen burjuvazinin rejimiydi.²⁴³ İlhan Selçuk'un benzetmesiyle “...emperyalizmin Truva atı[ydı]”. Selçuk'a göre bu gerçeği görmezlikten gelen herkes emperyalizmin çıkarına hizmet ediyordu (Selçuk, 1969a). Dolayısıyla Devrimciler bu demokrasi anlayışına “cici demokrasi”, “Filipin tipi demokrasi” gibi tanımlamalarda bulunuyordu. 1980'de Avcıoğlu *Devrim ve Demokrasi Üzerine* başlıklı kitabında bunun nedenini şöyle açıklar:

“Cici demokrasi”, YÖN ve DEVRİM yazarlarının çok kullandıkları bir deyimdi. Bununla çok partili siyasal sistemimizin halk iktidarı anlamına gelen demokrasiden çok uzak düştüğünü, “sesli azınlık” diyebileceğimiz bir iki milyon kişiye nimetler ve olanaklar sağlarken, “sessiz çoğunluk” diyebileceğimiz gerçek halk kitlesini sistemin dışında bıraktığını, sermaye özgürlüğünü alabildiğine genişletirken, halk kitlesinden yana eylem ve düşüncüyü çok sınırladığını belirtmek isterdik (1980: 7).

Parlamentoculuğa yönelik eleştiriler, parlamentodaki partilere hakim olan kişiler üzerinden yapıldı. Bu kişilerin başında, AP'nin başkanı Demirel yer aldı. *Devrim*'le

²⁴² Sandıktan “halk dolandırıcıların” iradesinin çıktığını göstermek adına basından gelişigüzel olarak *Devrim*'de yayınlanan haber dizisi için bkz. (Devrim, 1969b).

²⁴³ Avcıoğlu'nun belirttiğine göre bu bilgi, Fransa'da bir üniversitede okutulan ders kitabından alıntıdır (Bkz. Avcıoğlu, 1969d)

beraber Demirel'in yaptığı yolsuzluklar ortaya çıkarıldı. Birkaç örnekle konuyu açabiliriz. Örneğin, 19. sayıda DPT'nin yetkisini kullanarak yandaş şirketler ve dağıtılan paralar ortaya konuldu ve Türk halkının bir gün bu milyonları yandaşlarına dağıtanlardan hesap soracağını belirtildi (Devrim, 1970h). 1966 yılında Varto'da gerçekleşen deprem felaketinden Demirel'in ilkokul arkadaşı olan Turan Alpdemir'in ve Demirel'in kardeşi Şevket Demirel'in nasıl rant sağladığı ortaya çıkarıldıktan sonra "...hesap verme gününün" (Devrim, 1970b) yaklaştığını belirtildi. *Devrim*, bu ve buna benzer yolsuzluk iddialarını sürekli olarak okuyucu kitlesine aktardı.

Devrim'le beraber eleştirilen diğer bir kişi Ecevit oldu. "Ecevit'in önderliğindeki... grubun, 'parlamentar hayaller' beslenmesinden" endişelendikleri için *Devrim* sayfalarından gerek Ecevit'e gerek CHP'ye sert eleştiriler²⁴⁴ yöneltildi (Şener, 2015: 149). 11 Kasım 1969'da Sosyal Demokrasi Dernekleri tarafından düzenlenen Atatürk'ün anma toplantısında Ecevit devrimcilerin arasında gerçek devrimin tek partili rejim ve devrimin dikta rejimi ile gerçekleşebileceğine inananlar olduğunu belirtiyordu (Ecevit, 1974: 47-49). Açıkça *Devrim*'i işaret eden bu konuşmaya Avcıoğlu şöyle yanıt verdi:

İnançlı, enerjik ve devrimci bir kişi diye tanımak istediğimiz sayın Ecevit, bu anayasa değişikliklerinin devrimcilik adına baş savunuculuğunu yapmaktadır. Bayar affi devrimciliktir, AP iktidarına rahatça orman tahribi yolunu açmak devrimciliktir. Böyle bir devrimcilik de, Demirel'in karşı-devrimcileriyle Ecevit'in devrimcileri yarış halindedir (...) Sandıkçılık ile devrimciliği, halkçılık ile halk davukluğunu karıştıran bu yeni tip devrim anlayışı, Ecevit'in özlediği halk devrimine herhalde ulaştırmayacak, ama onu Kemalizm'den ve gerçek devrimcilikten kesinlikle uzaklaştıracaktır (1969a)

²⁴⁴ *Devrim*'in başlattığı parlamentoculuk tabusunun yıkılmasına ilişkin yazı dizisinden 11. sayıda yayınlanan Helio Jaguaribe'nin Güney Amerika rejimlerini incelediği yazısı kanımca Ortanın Solu politikasının bir eleştirisini taşır. *Orduya Karşı Orta Yolculuk* başlığı taşıyan yazı "...sosyalist olmayan, fakat geniş kitle yararına köklü reformları ve bağımsızlığı gerçekleştirmeyi öngören halkçı (popülist) hareketlerin Ordu'ya karşı bir yön almaları yüzünden başarısızlığa uğradıkları ve faşist askeri darbelerle yıkıldıklarını ileri..." (Jaguaribe, 1969) sürmektedir Diğer taraftan 13. sayıda yayınlanan "Dominik Cumhuriyeti'nin Kennedy tarafından desteklenen orta Sol eğilimli Cumhurbaşkanı Juan Bosch[un]" (Bosch, 1970) sandık demokrasisinden ümidini kestiğini aktarması da kanımca Ecevit'e bir gönderme olarak nitelendirilebilir.

Avcıoğlu, bir başka yazısında Ecevit'i ilk destekleyen kişilerden birisi olduğunu ve bundan pişmanlık duymadığını fakat bir süreden sonra bu hareketin yalpalamaya başladığını ifade etti. Ecevit, devrimci güçleri karşısına almış ve Atatürk'ü küçümsemişti. Dolayısıyla Avcıoğlu'na göre, "...doğru bir strateji ve ülke sorunları hakkında esaslı bir hazırlıktan yoksun bulunan,...Ecevit takımı, sonu gelmeyen tutarsızlıklar ve oportünist davranışlar içinde, etki ve irtibatını yitirmişti. Ecevit solculuğu inandırıcı olmaktan çıkmıştı." (Avcıoğlu, 1970f). Diğer yandan Avcıoğlu, Ecevit'e karşı CHP içerisinde yükselen muhalefeti destekledi. Örneğin Ecevit'in, *Devrim* gazetesini, Cemal Reşit Eyüboğlu'nu ve Doğan Avcıoğlu'nun eleştirilmesini istemesi üzerine *Devrim*, Ecevit'i Feyzioğlu ekibine benzetmişti. Diğer yandan *Devrim*'de Ecevit'e yönelik CHP içerisindeki muhalefetin önde gelen isimlerinden Nihat Erim'in ve Şefik İnan'ın düşüncelerini destekler nitelikte yazılar yer aldı (Devrim, 1970g).

Devrim, Temmuz 1970'de CHP'nin 20. Kongresinde Ecevit'in genel sekreter seçilmesi üzerine, eleştirilerini yoğunlaştırdı. *Devrim* yazarı Muammer Aksoy CHP'nin DP ekolüne benzediğini ve dolayısıyla artık desteklenecek bir alternatifi kalmadığını belirtti (Aksoy M. , 1970). İlerleyen süreçte Avcıoğlu'nun Ecevit hakkındaki düşünceleri değişiklik gösterdi. Örneğin Türkiye'nin Düzeni'nin yenilenmiş baskısında parlamentar sistemi eleştirirken, cici demokrasinin 1973 yılına kadar tutucu güçleri iktidara getirdiğini ifade etti (1978b: 935). Avcıoğlu'nun bu söylemi en kötü ihtimalle Ecevit'in 1973 seçimlerinden birinci parti olarak çıkmasını olumlu değerlendirdiğine yorulabilirdi. Fakat *Devrim ve Demokrasi Üzerine*'nin birinci bölümünde Ecevit'i, halkın veya zinde kuvvetlerin demokrasi rejimine karşı umutlarını yeşerttiği için eleştirmişti. Ek olarak Ecevit'te ilericiliğe dair bir ışık görmemekteydi (Avcıoğlu, 1980: 7-8).

CHP'ye ve parlamentoculuğa yöneltlen eleştiriler Ecevit üzerinden cereyan ettiği gibi İnönü üzerinden de cereyan ediyordu. Avcıoğlu *Devrim*'in 10. sayısında, İsmet Paşa'nın siyasi rejimi artık bir amaç haline getirdiğini ve ona göre Türk halkının mutluluğundan ve kalkınmasından daha önemli olduğunu belirtiyordu. Siyasi rejimi saplantı haline getirmişti ve "...başka bir alternatif tanımayı" (1969e) reddediyordu. Dolayısıyla,

Demirel örneğinde olduğu gibi İnönü'nün ailesine ilişkin yolsuzluk iddiaları da *Devrim*'de yer aldı. Örneğin 24. sayıda *Devrim*'in açıklandığına göre İsmet İnönü'nün oğlu olan Ömer İnönü, çeşitli bankalardan ve özellikle İş Bankası'ndan ortak olduğu şirketler vasıtasıyla borçlanmıştı. Dolayısıyla açıkladığı mal beyanı gerçek değildi (Devrim, 1970c). Kanımca bu dönemde İnönü özelindeki eleştirilerin olası bir darbe ihtimalinde, İnönü'nün ordu içerisindeki prestijli konumunu kırmak adına da yapılmıştı. Böylece olası bir darbe ile zinde kuvvetler iktidarı ele geçirince, İnönü, karşı durmak adına destek bulamayacaktı.

Devrim'in parlamentoya ilişkin sert saldırılarına rağmen TİP'e karşı, en azından *Yön* döneminde (özellikle 1966 sonrasında) olduğu kadar sert değildi. Nitekim hem parti'nin görüş ayrılığı yaşaması nedeniyle gerek duymamış olabilirler hem de her ne olursa olsun sosyalist bir partiyi güçsüz bir dönemde eleştirmeyi doğru bulmamış olabilir. *Devrim* yine de TİP'e karşı tam anlamıyla sessiz değildi. Yer yer parti içerisindeki bölünmelere ve yeni başkanlık ile tartışmaları sayfalarına taşıdı (Devrim, 1969ç, 1969d). Yer yer ise Altan Öymen'in TİP içerisindeki gruplaşan bazı isimlerle (Sadun Aren, Tarık Ziya Ekinci, Ömer Özerturgut, İbrahim Çetkin) röportajlarını yayınladı (Öymen, 1969).

Kanımca YDH, parlamentarist mücadeleden çok devrimci mücadeleye daha yakın durmuştu. Diğer yandan parlamentarist mücadelenin izlerini giderek azalan şekilde *Yön*'ün kapanışına kadar görülürken devrimci mücadele *Yön*'den başlayarak *Devrim*'in sonuna kadar devam etti. İlerleyen süreçte Avcıoğlu devrimci mücadeleye ilişkin tezlerini geliştirmeye devam etti. Şimdi bu süreç, *Yön*'den başlayarak incelenebilir.

4.2.3.2. Anti-emperyalist Milli Cephe: Türkiye İşçi Partisi'yle Kurulan İlişkiler Çerçevesinde Bir Değerlendirme

Milli Kurtuluş Cephesi programı, Yöncülere özgü bir strateji değildi. Aclan Sayıl-gan'ın belirttiğine göre bu fikir “1959'da Hanoi'de Kuzey Vietnam Cumhurbaşkanı Ho-Şi Minh'in, komünist ihtilali Güney Vietnam'a kaydırma fikri ile ortaya çıktı.” (2009: 467). Bununla birlikte, Türk Solu içerisinde TKP'nin geniş cephe stratejisi ile paralellik

gösteriyordu (Karsan, 2005: 238). Ancak, Milli Cephe sözcüğünü, *Yön*'de ilk kullanan kişi İlhan Selçuk'tu. Selçuk, İran'da bir "Milli Cephe" kurulduğunu belirtirken, "Milli Cephe'nin içeri bakan yüzünün karakterinde sosyal adalet ve sosyalizm, dışarı bakan yüzünün karakterinde milliyetçi çizgiler" olduğunu ifade etmişti. Selçuk, stratejinin başarılı olması için, dolaylı yoldan seçim dışı yollara başvurulması gerektiğine işaret etmişti (Selçuk, 1961). Türkiye'de oy sayısının dışında başka bir kuvvet dengesi mevcuttu (Avcıoğlu, 1963d).

Doğan Avcıoğlu'nun TİP'e yönelttiği eleştiriler, Milli Cephe stratejisinin gelişmesine katkıda bulundu. TİP'in 8 Şubat 1962 tarihinde düzenlediği basın toplantısında yayınlanan bildiride açıkça, "...Anayasa'nın ve Kanunların çizdiği yoldan iktidara gelip, anayasa çoğunluğunu elde ettiği taktirde her şeyden önce memleket ekonomisinde, demokratik usullerle..." (Aybar, 1968: 192) mücadele edeceklerini belirtti. TİP, sosyalist mücadelesini parlamentarist sınırlar içerisinde sürdüreceğini açıkça ifade etmiştir. YDH'nin parlamentarist mücadeleden uzaklaşması, TİP'ten uzaklaşması ile paralel bir şekilde gerçekleşmiştir.

1962-1965 arasında, TİP-*Yön*²⁴⁵ ilişkisi genel olarak ılımlı bir seyir izledi. Mehmet Ali Aybar'ın 19 Ağustos 1962 tarihli konuşmasında, özel teşebbüsle kalkınmanın yetersizliğine dikkat çekildi. Planlı ve emekten yana bir kalkınma modeli gerektiği vurguladı. Aybar ayrıca, demokrasinin sadece kitlelerin elinde başarılı olabileceğini savundu ve ilerilik ve gerici arasındaki çelişkinin, bir numaralı çelişki olarak tarif edilmesi gerektiğine işaret etti (Aybar, 1968: 200-207). Aybar, aralarında doğrudan doğruya münasebet olmayan bütün gerici çevrelerin hızla teşkilatlandığını ve ilericilere karşı cephe birlikleri kurduklarını belirtti. Bu duruma karşın ilerici kuvvetlerin birbirine düşmesi ve ayrı kalmalarının affedilmez bir gaflet olduğunu ifade etti (Aybar, 1968: 209; Yön, 1962h).²⁴⁶ Nitekim ilerici-gerici çekişmesi Milli Cephe stratejisinin temelini oluşturuyordu. YDH'ye

²⁴⁵ Aybar'ın anlattığına göre Doğan Avcıoğlu ile 1960 yazında tanışmıştı. "Aşağıdan yukarı bir hareketin, sorunlarımıza çözüm aramasını, romantik buluyordu." (Aybar, 1988a: 172-173).

²⁴⁶ *Yön*, bu konuşma için "Diğer politikacıların nutuklarını kalite bakımından fersah fersah geriden bırakan konuşma" (1962h) yorumunu yaptı

göre yapılması gereken ilk şey “...sosyalizmin önünü açmak ve sosyalizmi umacılıktan kurtarmaktı.” (Avcıoğlu, 1962ab).

Yön, Aybar öncülüğündeki TİP’in gelişmelerini yakından takip etti ve bu gelişmeleri okuyucularına duyurdu. 9 Eylül 1962 tarihinde gerçekleşen TİP’in Altındağ ilçe merkezi açılış konuşması²⁴⁷, TİP-*Yön* tartışmalarının ilk kıvılcımını içerisinde barındırdı. *Yön*’ün dikkat çektiği üzere, Aybar bu konuşmasında ilerici-gerici çekişmesine değinmemişti. Ardından *Yön*, TİP’i ilk olarak şöyle eleştirdi:

Gerçekten ilerici kuvvetlerin toplanması, günün en önemli meselelerinden biri. Bunun için sınıf önderliği davasını daha ikinci plana iterek, bütün demokratik kuvvetleri toplayıcı bir formül etrafında cephe kurmak lazım. Fakat işçi partisi henüz bu tarz geniş ve toplayıcı bir formülle ortaya çıkmış değil (Yön, 1962v).

Görüldüğü üzere, *Yön*’ün Milli Cephe stratejisi işçi sınıfı önderliğinde şekillenmedi. Avcıoğlu, işte tam bu noktada Milli Cephe görüşünü sistematikleştirdi. Aynı sayıda yer alan (39. Sayı) *Sosyalist Gerçekçilik* başlıklı yazısında şöyle belirtti:

...memleketimiz ne orta çağın ne de emperyalizmin hakimiyetinden kurtulamamıştır. Atatürk’le başlayan milli kurtuluş hareketi tamamlanmamıştır. Türkiye bugün birçok az gelişmiş memleket gibi, milli kurtuluş hareketi safhasında bulunmaktadır. Bu hareket başarıya ulaşmadıkça, demokrasi ve sosyalizm yolunda ilerleme kaydetmek mümkün değildir. Sosyalizme giden yok, milli kurtuluş hareketlerinden geçmektedir...O halde sosyalizmin bugün temel meselesi anti-emperyalist ve anti-feodal mücadeledir. Bu mücadelede işçi sınıfı yalnız değildir. Mücadele, bütün demokratik ve vatansever kuvvetleri ilgilendirir. Atatürk devrini yaşamış, devlet geleneğine sahip Türkiye’de, anti-feodal ve anti-emperyalist mücadele, bütün sosyal gruplarda yankı bulacaktır (1962t).

Keza görüldüğü üzere, Milli Cephe stratejisi işçi sınıfı önderliğiyle sınırlı kalmayarak daha geniş bir cephe stratejisi çizdi. Aybar ise *Vatan* gazetesine 24 Eylül 1962’de verdiği röportajda işçi sınıfı öncülüğünde gerçekleşmeyen bir devrimin başarısız olacağını

²⁴⁷ Konuşma için bkz. (Aybar, 1968: 213-219).

vurguladı. Ayrıca “...toplumsal aydınlar olarak onun öncülüğünde” toplanılması gerektiğini ve “Onun dışında köksüz kalınacağını, boşa dönen bir vida olunacağını” ifade etti. Gerici kuvvetlerin saldırganlıklarının arttığı şu günlerde Türkiye işçi sınıfı öncülüğü üzerindeki gereksiz tartışmaları bir yana bırakarak safların pekiştirilmesi gerektiğini söyledi (1968: 223). *Yön* ise bu konuşmanın sadece son kısmını alarak Aybar’ın ilerici birleşmeye çağırdığını duyurdu (Yön, 1962c). TİP-*Yön* ilişkisi, ilerici bir cephe konusunda uzlaştıkları²⁴⁸ halde, devrimin öncü kuvvetinin kim olacağı noktasında ayrılıyorlardı.²⁴⁹

1963 Haziran başında *Yön*’ün kapanması, Milli Cephe stratejisi ve dolayısıyla TİP-*Yön* tartışmaları üzerinde soğukluk yarattı. Bu dönemde, Doğan Avcıoğlu’nun *Türk-İş*’teki yazılarında TİP ile bir tartışma niteliği taşımaya da özellikle Kıbrıs Olayları ve Johnson Mektubu, Türkiye’de anti-emperyalist bir cereyan başlamasına neden oldu. Bu cereyan, anti-emperyalist bir hareket olan Milli Cephe stratejinin popülerlik kazanmasına ve daha sağlam temellere oturmasını sağladı.

1964 yılının Eylül ayında yeniden yayın hayatına başlayan *Yön* dergisinin hemen ilk yazısında Doğan Avcıoğlu, Milli Cephe stratejisine anti-emperyalist yönünü vurgulayarak “...toplumun her kesimindeki milliyetçiler, yeni bir Milli Kurtuluş Savaşı vermek üzere birleşmek zorunda” (1964a) olduğunu belirtti. Gökhan Atılğan’ın dikkat çektiği üzere, bu dönemde Yöncüler hem “Emperyalizm ve işbirlikçilerinin Türkiye’yi nasıl yeniden sömürge haline getirdiklerini rakamlarla, belgelerle ortaya koymak[ta]”, hem de

²⁴⁸ Mustafa Şener’e göre 1965-66 yıllarına kadar TİP ve *Yön*’ün (ve diğer Sol örgütlenmelerden) temel siyasal tezleri ile ideolojisini ayırmak kolay değildi. “1961 Anayasası, Kemalizm, kalkınmacılık, devletçilik, sosyal adalet, kapitalist olmayan kalkınma yolu, milliyetçilik ve bağımsızlık gibi başlıklarda Yön Hareketi ile TİP arasında büyük paralellik vardı.” (2018: 365).

²⁴⁹ Bu tartışmalar aslında TİP içerisinde de sirayet ediyordu. Fethi Naci, *Sosyal Adalet* dergisinin birinci sayısında anti-emperyalist mücadelenin büyük burjuvazi ve toprak ağaları dışında bütün sosyal kuvvetlerce yürütülmesi gerektiğini belirtiyordu. Milli burjuvazinin yeri ilericilerin saflarıydı (Naci, 1963). Behice Boran ise “...faşizmin dayanağı olan kudretli sınıflara karşı dengeyi ancak sayıları kalabalık, gerçek üreticiler oldukları için milli ekonomide yerleri önemli olan emekçiler kurabilir: sanayi ve tarım işçileri ve fakir köylü” (Boran, 1963) olarak görüyordu. Diğer yandan Fethi Naci ve onunla paralel görüşlere sahip olan Yön Hareketi’ni “Kestirme yol taraftarları” olarak itham ediyordu (akt. Sargın, 2010: 548).

1965 seçimlerine gidilen ortamda “CHP ile TİP’in ilerici güçlerle birlikte anti-emperyalist bir hükümette ittifak etmelerini sağlamak” (2020: 182-183) için çalışmaktaydılar.

Milli Cephe stratejisinin anti-emperyalist boyutu, YDH’nin içerisinde yoğun bir propaganda kampanyasını zorunlu kıldı. *Yön* dergisi, 119. sayısında okuyucularını *Coca Cola Zehirdir İçmeyin* kapağıyla karşıladı ve bu tezleri, bilim adamlarının araştırmalarına dayandırdı (Yön, 1964e). Milli petrolümüzün kullanımı ve madenlerin millileştirilmesi gerektiği konusu, dergi sayfalarında sık sık işlendi. Eğitim ve sigorta alanlarında millileştirmeler²⁵⁰ savunuldu. Bu propagandaya karşılık, YDH tarafından gerici kuvvetler olarak tanımlanan kesimler, Selçuk’un dikkat çektiği şekilde, “...memlekete komünizm geliyor” (1965c) yaygarası kopararak, kitleleri kendi lehine çekmeye çalıştı.

Nitekim, anti-emperyalist cereyanın TİP’i de etkilediği görüldü. TİP, bu dönemde anti-emperyalist bir söylem üzerine hegemonyasını inşa etmeye başladı ve 1963 yerel seçimlerinde Türkiye genelinde %0.4 oy aldı. Parti, Kıbrıs meselesinin altında emperyalist bir tutum yattığını savunmakta, bağımsız bir dış politika istemekte ve ikili antlaşmalara karşı çıkmaktaydı (Aybar, 1968: 307-342). İlerleyen süreçte Aybar, *Yön*’e verdiği bir röportajda “Türkiye’de ilerici zinde kuvvetler, ... birleşmelidir” ve “CHP, Atatürk ilkelerine şeklen de olsa bağlıdır.” (Yön, 1964f) ifadelerini kullanması, 1965 seçimlerine gidilen ortamda, Milli Cephe stratejisine uygun düşüyordu. Diğer yandan, daha önce belirtildiği gibi, 1965 seçimlerine giderken İnönü “Ortanın Solu” sloganını açıklamıştı. Avcıoğlu için Ortanın Solu emperyalizmin yurtdışında ve yurtiçindeki temsilcilerinin hegemonyasını kırabilecek bir programdı (1965ı). Selçuk’un şu deyimini *Yön*’ün CHP bakışını özetler nitelikteydi: “Halk Partisi sosyalist bir parti değildi. Ama Atatürk eliyle kurulmuştu. Atatürk ise anti-emperyalist mücadelenin Üçüncü Dünyadaki ilk ve büyük kahramanı idi”. Ek olarak Selçuk, devrimci kuvvetlerin mücadelesini devam ettirmesi gerektiğini vurguladı ve bu mücadeleye CHP’yi eklememenin, mücadelenin sınırlarını “çok partili demokrasi”

²⁵⁰ Sigortada millileştirme tespit edildiği kadarıyla *Yön*’de ilk kez Avcıoğlu tarafından işlenen bir konudur. Bkz. (1965v).

içerisinde yürütüldüğünün işareti saydı (1965c). Bu amaçla, CHP içerisindeki ilerici eğilimler desteklenmesinin gerektiği vurgulanırken, diğer yandan bu mücadelenin “çok partili demokrasi” içerisinde yürütüldüğüne dikkat çekerek TİP’e yeşil ışık yakıldı. Ancak bu söylem, sadece dönemin koşullarına uygun bir söylemdi. Milli Cephe stratejisi çok partili demokrasinin sınırlı aşan bir stratejiydi.

TİP-Yön arasındaki bahar havasının bozulmasının ilk belirtileri ortaya yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladı. Aybar, 10 Ocak 1965’te TİP’in genel kurulunda yaptığı konuşmada, CHP’nin “yeni Türkiye ülküsü” başlıklı bildirisini hedef aldı. Aybar’a göre, bu bildiride yer alan ilke ve reformların çoğunu TİP zaten savunuyordu ve CHP bu reformları gerçekleştirecek bir parti değildi. CHP’nin temsil ettiği sosyal sınıflar bu vaatlerini yerine getirmesini engellerdi (1968: 365-366). Aybar, 10 Nisan 1965’te Adana İl Kongresinde yaptığı konuşmasında ise, CHP’nin karma ekonomisi ve AP’nin özel teşebbüs paravanları ile halkı nasıl sömürdüğünü vurguladıktan sonra TİP’in karşılaştığı engelleri ve 1965 seçimlerine sokulmak istenmediğini belirtti (1968: 370-375). *Yön*, TİP’in bu tutuma ilişkin sessiz kalmış ve konuşmanın CHP ile ilgili olan kısımlarını görmezden gelmişti (Yön, 1965a). Bu noktada Avcıoğlu, Milli Cephe görüşüne şöyle dikkat çekmişti:

Artık Milli Kurtuluş savaşı yapan, politik bağımsızlıktan sonra ekonomik bağımsızlık peşinde koşan Türkiye değiliz. Milli Kurtuluş Savaşı’nı Atatürk’ten sonra dejenere etmiş, kaybetmiş bir Türkiye’yiz. (...) Kurtuluşumuz 1919 yılında olduğu gibi bir Milli Kurtuluş savaşından geçmektedir. Bütün milliyetçiler, bizi sömüren ve kalkınmamızı engelleyen emperyalizme karşı birleşmelidir. Sosyalizm bugünün değil, yarının meselesidir. Bugünün meselesi bizi yarı sömürge haline getiren emperyalizme dur diyerek kökü dışarıda kapitalizmi zararsız hale getirmek, siyasi ve ekonomik bağımsızlığı gerçekleştirmektir. Buna yeni bir milli kurtuluş savaşı da diyebiliriz. Eğer Atatürkçü ise eğer Atatürk Türkiye’inde yaşama azmindeyse, bu yeni milli kurtuluş savaşını mutlaka kazanmak zorundayız (1965b).

1965 seçimlerine kadar, *Yön*'ün TİP'e eleştirilerini yumuşak şekilde ilerlerdiği görüldü.²⁵¹ *Yön*'ün karakteristik özelliği, politik-ideolojik konumundan taviz vererek stratejisine uygun düştüğü durumlarda esnek olabilmesiydi. Diğer taraftan Aybar da benzer bir özellik gösteriyordu. Parti kitlesine yaptığı konuşmalarda, CHP ve AP'yi birbirine benzetiyordu. Ancak *Yön*'e verdiği röportajda, “CHP'ye gelince İnönü'nün parti teşkilatının çok ilerisindeki konuşmalarının, CHP içindeki idarecileri hareket geçirmiş, çalışmalarını kolaylaştırmıştır” (Yön, 1965c) şeklinde belirtiyordu. Benzer şekilde, Sadun Aren de *Yön*'ün “ TİP öteki partilerle bir koalisyona gidebilir mi, giderse hangi şartlarda gider?” sorusuna, “Şartlar gerekli kılınırsa elbette bir koalisyona gidilebilir.” (Yön, 1965e) ifadeleriyle yanıt verdi. Ayrıca, *Yön* cephesinden Selçuk da 1965'te TİP'i “Türkiye'nin tek toplumcu partisi” (1965ç) olarak tanımladı. Bu durum, temelde farklılıklar gösteren iki hareketin Milli Cephe stratejisinde birleşmek için çabaladıklarını gösterir. Ancak TİP, sadece Aybar²⁵² ve Aren'e indirgenemezdi; parti içerisinde farklı görüşler de mevcuttu.

Milli Cephe stratejisine ilişkin çatışmalar, özellikle CHP'nin “Ortanın Solu” sloganını ile seçim sahnesine çıkmasıyla daha da belirgin duruma geldi. Yöncüler, TİP ve CHP'yi yakınlaştırmayı amaçladılar ve anti-emperyalist bir hükümet için Milli Cephe stratejisini geliştirdiler. TİP'in yayın organı olan *Sosyal Adalet*²⁵³ ise, CHP'nin Ortanın Solu sloganını Sol'dan oy devşirmek için kullandığını iddia etti. Dergi, 16. sayısında CHP'nin gericiler safında yer aldığını ve dolayısıyla Sol'a kanat geremeyeceğini belirtti (Sosyal Adalet, 1965a). 17. sayısında ise CHP ve AP'yi aynı kefeye koydu (Sosyal Adalet,

²⁵¹ 10 Nisan 1965'te Aybar'ın konuşması üzerine (bkz. 1968: 376-378) TİP'in işçiyi ve orduyu çarpışmaya tahrik ettiği iddiaları ortaya atıldı. *Yön*, hemen TİP'in yanında yer alarak şöyle ifade etti: “Ortaya atılan iddialar ne olursa olsun, açıkça görülmektedir ki Anayasa düzeni kökü dışarıda sermayenin tehdidi altındadır. Fakat unutmamalıdır ki, Anayasa'yı açıkça çiğnemenin TİP'in seçimlere girmesi önlenemez” (Yön, 1965b)

²⁵² Aybar bir süreliğine *Yön*'ün tenkitlerini gerçekten dikkate aldı. Seçimlere bir hafta kala diğer bir ifadeyle 3 Ekim 1965 günü yapılan Taksim mitinginde “CHP Kıbrıs buhranından sonra Amerika'ya karşı daha bağımsız bir politika izlenmesi eğilimini gösterdiği için ve bu eğilimin devam ettiği sürece bu partinin milli politikamızda yararlı bir rol oynayabileceği kanısındayız” (Aybar, 1968: 421) ifadelerini kullandı. *Yön* dergisinde de yer bulan bu mitingde konuşmanın bu kısmını “CHP Genel Başkanına da daha sert fakat daha dikkatli bir üslupla cevap verdiği” (Yön, 1965f) şeklinde yorumlandı.

²⁵³ Atılğan'ın belirttiğine göre TİP içerisinde derginin hangi görüşte olacağı tartışma konusuydu. İki görüş vardı. Bir grup *Yön* dergisi gibi aydınlara seslenilmesinden yanaydı. Diğer bir grup ise derginin emekçilere seslenmesi gerektiğini düşünüyordu. Nitekim birinci görüşü savunan Fethi Naci önderliğinde grup derginin görüşüne hâkim oldu ve *Yön*'e benzer bir yayın organı olarak 19 Mart 1963'te yayın hayatına başladı (Atılğan, 2021: 302).

1965b). *Sosyal Adalet* yazarı Suat Aksoy ise tutumunu açıkça ortaya koyarak “TİP ile CHP arasında bilhassa böyle bir seçim öncesinde görülmemiş, ortak noktaları tespit edilmemiş herhangi bir cephe birliği söz konusu değildir. Asıl devamlı cephe birliği CHP ve AP arasındadır.” (Aksoy S. , 1965) ifadesini kullandı.

Yön, bu eleştirilere cevapsız kalmadı. Söz konusu yazıları kullanarak “...günümüzün meselesi emperyalizmle mücadeledir. Emperyalizmle mücadelede, bütün milliyetçilerin mümkün olan en geniş cephede toplanmasını gerektirir.” şeklinde ifade ederek Milli Cephe stratejisini tekrar hatırlattı. *Sosyal Adalet*’in CHP ve AP’yi aynı kefeye koymasını “hatalı” veya “sekte” bir durum olarak yorumladı. Diğer taraftan, *Yön*’ün sanki “...CHP ile sosyalizm gerçekleşebilir” veya “...CHP sosyalist bir partidir” görüşünü savunduğu iddiası altında bırakılmıştı. Ancak *Yön* için sadece “...milli bağımsızlık davamızda İnönü’nün liderliğindeki bir CHP’nin önemli bir mevki olduğu” (Yön, 1965ç) görüşündeydiler.

Yön ve Aybar-Aren ikilisinin ılımlı yaklaşımına rağmen, *Sosyal Adalet* CHP hakkında çizgisinden taviz vermedi. Derginin 18. sayısında “Şimdi CHP seçimlere girerken aydınların reform isteklerini dile getirip eski kuvvetlerini kazanmak istemektedir. İnönü’nün ‘Ortanın solundayız’ sloganı bu amaca yöneltilmiş bir sözdür” ve “CHP seçimlere böyle giriyor yani bünyesi gerici, sloganları ilerici” (*Sosyal Adalet*, 1965c) olduğunu belirtti. Bu ifadeler, *Sosyal Adalet*’in CHP hakkındaki görüşünü açıkça ortaya koyuyordu.

Yön’ün devrimci mücadelesinin ilk basamağını oluşturan Milli Cephe stratejisinin çerçevesi 1965 seçimleri çerçevesinde çizildi. Kanımca seçimlere gidilmesi nedeniyle stratejide başlangıçtan mevcut olan devrimci mücadeleye ilişkin vurgular oldukça sık işlenmedi. Milli Cephe stratejisinin geliştirilmesi ve özünde bulunan söylemlerin açıkça ortaya çıkması kanımca 1965 seçimleri sonrasında gerçekleşti. Milli Demokratik Devrim başlığı altında geliştirilen strateji TİP ile girişilen tartışmalar çerçevesinde açıklanabilir.

4.2.3.2.1. Milli Demokratik Devrim: Türkiye İşçi Partisi'yle Tartışmalar Üzerinden Bir Değerlendirme

1965 seçimleri sonrasında, Milli Cephe stratejisinde söylemsel bir değişiklik meydana geldi. Ancak, bu değişiklik YDH tarafından 1961'den bu yana benimsenen Milli Cephe stratejisini bir kenara bırakıldığı anlamına gelmiyordu. YDH, mücadele biçimi ekseninde Mustafa Şener'in (2015) ve Gökhan Atılğan'ın da (2020) dikkat çektiği üzere, 1965 sonrasında devrimci çizgiye yakınlıktı. Bu başlık altında MDD görüşünün Milli Cephe stratejisinin içinden gelişmesi, TİP'e karşı yöneltilen eleştiriler ekseninde incelendi.

Kanımca, MDD görüşü 1960 sonrasında ilk olarak *Yön* dergisinin Milli Cephe stratejisinden ilham alarak gelişti.²⁵⁴ Bir önceki başlıkta belirtildiği gibi, Milli Cephe görüşü ile ilişkili olan eski TKP'li Mihri Belli'nin *Yön*'deki ilk yazısı (sayı 48: 14 Kasım 1962) büyük ölçüde MDD görüşü ile paralellik göstermekteydi. Mustafa Şener'in, "MDD için erken doğum yazısı" (Şener, 2015: 174) olarak nitelendirdiği Mihri Belli'nin "Mehmet Doğu" takma adıyla *Yön*'e gönderdiği okuyucu mektubunda şöyle belirtmişti:

Türkiye'nin bütün ilerici zinde kuvvetlerinin kutsal ödevi de emekçilerin yararına gerçek bir kalkınma ve gerçek bir demokrasiyi hedef tutan köklü reformların başarılması için birleşerek, gerici cepheye karşı durmaktır. Bu karşı duruş, zorunlu olarak anti-emperyalist bir mahiyet taşıyacaktır. Çünkü, dünyanın her yerinde olduğu gibi, bizim yurdu-muzda da emperyalizm en geri sosyal düzenin temsilcileriyle ittifak halindedir. (...). Demokratik devrim ve milli hareketler en geniş anlamda emekçi kitlelerin küçük burjuvazinin ve hatta bağımsız bir Türkiye'yi özleyen burjuvazinin bir kısmının da yararınadır, yani bağımsızlık ve demokrasi uğruna savaş, bir avuç sömürücü dışında bütün Türk milletinin savaşıdır. Onun için milletin en geniş surette temsil edileceği, bütün ilerici çevrelerin desteğini sağlamış bir Milli Cephe'yi kurarak bu savaşı yürütmenin zorunlu olduğu aşîkardır.

²⁵⁴ Mihri Belli'nin ismi ile anılan MDD tezinin daha önce Avcıoğlu tarafından geliştirildiği düşüncesi başka çalışmalarda da savunulur (Bkz. Akdere & Karadeniz, 1994: 245; Atılğan, 2020: 204). Daha öncesine TKP geleneğine dayandığına dair görüşler (Şener, 2015; Çulhaoğlu, 2020; Atılğan, 2021: 312) bu araştırmanın sınırlarını aşmaktadır fakat yer yer bulunan ipuçları gerekli yerlerde belirtilmiştir. MDD tezinin en önde gelen ideolojik kaynağını Maoizm olarak saptayan bir çalışma için bkz. (Aydın, 1998).

Bütün devrimciler, böyle bir cephede saflarını sıklaştırmalıdır. (...) Sosyalizmin işçi sınıfının ideolojisi olduğu, ekonomik ve sosyal durumu gereği işçi sınıfının en devrimci sınıf olduğu ve sosyalist devrimin işçiler olmadan, işçi sınıfı öncü rolü oynamadan gerçekleşmeyeceği elbette ki bilimsel bir gerçektir. Hepsi o kadar da değil, devrimci bir sınıf olarak barutunu çoktan tüketmiş olan burjuvazi, artık çağımızda burjuva demokratik devrimde de öncülük edecek durumda değildir. Tam tersine bizde olduğu gibi burjuvazi, feodal unsurlarla ittifak halinde gerçek bir demokratik devrimi önlemeye gayret eder (Belli, 1962).

Görüldüğü üzere, Belli aşamalı devrim görüşü savundu ve bu devrimin birinci safhasının Milli Cephe ile gerçekleştirebileceğini vurguladı. Avcıoğlu'nun Milli Cephe stratejisinin söylemsel olarak MDD bağlılığı altında tartışılmasının ilk izlenimlerini 7 Mayıs 1965'te (110. Sayı) verdiği görüldü. Şener'in de dikkat çektiği üzere strateji artık Marksist terimlerle tartışılmaya başlamıştı. Başka bir deyişle, derginin Marksist terminolojiye yakınlaştığı görüldü (2015: 109).²⁵⁵ Bu yakınlaşma, Doğan Avcıoğlu'nun sosyalist düşüncenin yayılmasına ne kadar önem verdiğinin de göstergesidir. Belli, Avcıoğlu'nun bu tutumuna karşı düşüncelerini şu şekilde belirtmişti:

1965 ve 1966 yıllarında Avcıoğlu'nun yayınlamakta olduğu *Yön* dergisinde müstear adla birkaç yazım çıktı. Eski Sol dostlarım bize selam vermekten korktukları bir dönemde Avcıoğlu, bir 141 madde sabıkalısının yazılarını yayınlamaya yürekliliğini göstermiştir. O günlerde Sol cunta kurulmuş değildi. *Yön*'de çıkan yazılarımda bir sınıf tahvillerinden çıkış yapılıyor, emperyalist vesayet altındaki çok partili düzenin nedeni demokratik olduğu üzerinde duruluyor; oluşan güçler, mevzide yenmesinde ulusal ve demokratik güçlerin önündeki ivedi devrimci görevleri işaret ediliyordu. Ayrı çevrelerden gelme ayrı mezheplerin insanları olmasına karşın Avcıoğlu ile aramızda karşılıklı saygıya dayanan bir güç birliği oluştu. TİP yöneticileri o günlerde, işi anti-komünizm vardiirarak, bizim arkadaşlarımızı partiden tasfiye etmekle meşguldüler (Toplumsal Kurtuluş, 1988: 21).

²⁵⁵ Şener'e göre "eski tüfekler" olarak anılan TKP'li kadronun bu dönemde *Yön*'de yazmaya başlaması değişikliğin sebebi olabilir (2015: 109). Şener'e bu görüşünde katılıyorum.

Yön ve eski TKP'liler arasındaki ideolojik-politik yakınlaşma üç açıdan anlamlıydı. İlk olarak, TİP dar bir parlamentarist çerçevede kaldı. MDD tezini savunanlar, devrimin parlamentar yollardan gerçekleştirilebileceğine karşı çıkarak mevcut parlamentar sistemi eleştiren *Yön* ile bağlantı kurdu. İkinci olarak, MDD'ciler tarafından geniş cephe, millici güçler kavramlarıyla nitelendirilen ara tabakalar Avcıoğlu tarafından sivil-aydın zümre olarak nitelendirilen zinde kuvvetlere denk düşüyordu (Akdere & Karadeniz, 1994: 244). Üçüncüsü ise her iki hareketin de sosyalist devrim öncesinde feodal ilişkileri tasfiye edecek bir aşamanın zorunluluğuna inanmasıydı (Bank, 2019: 559). Bu nedenle, MDD tezleri TİP'e yöneltilen eleştiriler üzerinden inşa edilmişti. Avcıoğlu'nun şu pasajı MDD görüşünü özetler nitelikteydi:

Yönümüz sosyalizm olmakla birlikte Türk sosyalistleri için bugünün ödevi, Türkiye'nin bütün ilerici güçleriyle beraber demokratik devrimi bütün derinliğiyle başarmaktır. Demokratik devrim, Türkiye'nin ekonomik ve politik bağımsızlığını tam olarak gerçekleştirmek demektir. Bu devrim, emperyalizme ve emperyalizmin de ortaklaşa olan yurt içindeki parazit çevrelere karşıdır. Demokratik devrim ülkemizde feodalizmin bütün kalıntılarını yok etmek demektir. Bu devrim büyük toprak sahiplerine karşı bir devrimdir. Demokratik devrim, yurdun bütün güçlerini seferber ederek halktan yana planlı bir ekonomik kalkınmayı gerçekleştirerek Türkiye'de sosyalizmin kuruluşuna elverişli ortamı yaratmak demektir (1965g).

Tartışmaların başlamasının ilk kıvılcımı 10 Ekim 1965 genel seçimleri olarak görünse de, asıl alevlenme kanımca 5 Haziran 1966 senato seçimlerinden sonra çıkmıştı. Avcıoğlu, seçimlerden bir önceki yazısında (166. sayı) TİP'i "...köklü değişiklikler isteyen ilerici çevrelerin ümit bağladığı" parti olarak nitelendirmiş ve seçimlerde oylarını arttırmasından ummuştu (1966f). Fakat TİP, 6 Haziran 1966 seçimlerinde oy oranını %3.7'den %3.9'a çıkarmış olsa da Avcıoğlu için bu durumun umutsuzluğa işaret ediyordu. Çünkü, 10 Ekim seçimlerine 21 ilde katılan TİP 135.587 oy alırken, 6 Haziran seçimlerinde Uşak'ı da ekleyerek 22 ilde katılmasına rağmen 120.496 oy almıştı. Oy oranı artsa da oy sayısı azalmıştı. Bu nedenle Avcıoğlu, TİP çerçevesinde "...hangi aşamada

bulunduğumuzu, bugünkü mücadele amaçlarının neler olduğunu ve bunun hangi toplumsal güçlere dayanarak yürütülebileceğini, 1969 seçimlerine henüz hayli zaman varken” değerlendirilmesi gerektiği ve bu değerlendirmeye 168. sayıdan²⁵⁶ itibaren başlanacağını belirtti (1966g).

Avcıoğlu’nun *TİP’e Dair* başlıklı yazısı ile başlayan tartışmaların cevap niteliğindeki ilk okuyucu mektubu, 170. sayıda TİP Ankara İl Gençlik Kolu Başkanı Atilla Sarp tarafından yazılmıştı. Sarp, tartışmaların oportünist bir nitelik kazanabilme ihtimalinin olduğunu ve henüz erken olduğuna vurgu yapmıştı (Sarp, 1966). İlhan Selçuk, Sarp’ın okuyucu mektubu eleştirerek, Avcıoğlu’nun tartışma fikrini ortaya attığı zaman kendisinin de ilk olarak tereddüt ettiğini fakat tartışmanın doğru yolu bulmak için gerekli olduğuna kanaat getirdiğini belirtti. Selçuk ayrıca, TİP’in memleketin bir partisi olmasından dolayı, sosyalist olmayan kişiler tarafından yöneltilen eleştirilerin de dikkate alınması gerektiğini ve Sarp’ın iddia ettiğine karşı çıkarak tartışmanın sadece sosyalistler arasında yürütülmesi gerektiğini belirtmişti (1966f).

Milli Cephe stratejisinin bir devamı olan MDD düşüncesini, *Yön-TİP* arasında başlayan tartışmalar kanımca birbiriyle birçok noktada bağlantılı olan 5 farklı kategoride incelenebilir. Tartışma ilk olarak “TİP Tartışmaları” şeklinde başlamış, fakat bazı sayılarda “Sosyalizm Tartışmaları” başlığını almıştır. Bu tartışmaların incelenmesi, MDD düşüncesi açısından önemlidir.

Birinci tartışma konusu şuydu: “Mücadele biçimi sadece parlamentar sistem içerisinde mi yürütülmeli yoksa ağırlık devrimci mücadeleye mi verilmeli?” *Yön* dergisinin 1965 seçimleri sonrasında TİP’e yönelik eleştirileri arasında, sosyalist mücadelenin sadece parlamentarist sistem içinde mi yürütülmesi yoksa ağırlık devrimci mücadeleye mi verilmesi gerektiği yer almaktaydı. *Yön*, bir yandan parlamentoda bulunan ilerici kuvvetlerin desteklenmesi gerektiğini savunurken aynı zamanda genel oy sisteminin Sol görüşlü bir partiyi iktidara getirmeyeceğini ve dolayısıyla devrimci mücadelenin gerekli olduğunu

²⁵⁶ Tartışmaları ele alınırken asıl odak noktası *Yön*’ün 168-222 arasındaki sayılar olsa da, 15 Ekim 1965 seçimleri sonrasındaki bütün *Yön* sayıları referans alındı.

düşünüyordu. Bununla birlikte, Avcıoğlu genel oy sisteminin Türkiye’de daima tutucu güçleri iktidara getireceği görüşünü savunurken Mübeccel Kıray ve İbrahim Yasa gibi Türk sosyologlarının saha araştırmalarından; Maurice Duverger, Jacques Lambert gibi siyaset bilimcilerin az gelişmiş ülkelerdeki siyasal çözümlemelerine başvurdu (Atılğan, 2020: 198-199).

TİP, 1969 seçimleriyle birlikte oy oranını arttıracaklarını düşünüyordu ve bu nedenle devrimci sosyalist mücadelenin parlamentar sistem sınırları içinde yürütülmesi gerektiğini savunmaktaydı. Diğer yandan 1965 seçimlerinden memnundular. Aybar, dünya genelinde ilk defa bir sosyalist partinin bu kadar çok milletvekili çıkardığını belirtip, 1969 seçimlerinde iktidara oynamayı planladıklarını söylüyordu (1968: 426-475; Yön, 1966f). Avcıoğlu ise “Gerçekleri hayale kapılmadan olduğu gibi görmek” gerektiğini savunarak, TİP’in “...parti olarak başarı sağlamakla beraber, 1965 seçimleri, Sol’un yenilgisi ve Sağ’ın zaferiyle” (1965i) sonuçlandığını ifade ediyordu. Avcıoğlu ayrıca, 1969 seçimlerinde TİP’in “...başta güreşmek ya da ‘sosyalizmi gerçekleştirme yolunda yeni bir çıkış açma’ iddiaları, gerçeklere pek uygun düşmediğini” (1966g) düşünüyordu. Avcıoğlu şöyle belirtmişti:

20 yıllık denemenin ortaya koyduğu sonuç şudur: Feodal kalıntılardan hâlâ kurtulamamış ve az sayıdaki işçisi dahi bölgesel bağılıklarının etkisi altında bulunan bir toplumda parlamentoculuk geri unsurların egemenliğini sağlamaktadır. Halbuki az gelişmiş bir ülkede sistemin yaşaması ve istikrara kavuşması, parlamentonun zorunlu reformları gerçekleştirilmesine bağlıdır. Aşırı sağcı çoğunluklar getiren sistem ise reform yollarını tıkamak da ve toplumun azınlıktaki dinamik unsurları arasında hoşnutsuzluğu körüklemektedir (1965j).

Avcıoğlu’na göre, rejimlerin uzun süreli olabilmesi için somut gerçeklere dayanması gerekmektedir. “Anayasadan ve reformdan yana güçler, Türkiye’nin daha uzun süre zaman israfına tahammülü kalmadığını göz önünde tutarak demokratik devrim yolunu açmak durumundaydı.” (1965j). Bu durum kanımca bir ihtilale işaret ediyordu. Selçuk da benzer şekilde, iktidara gelenlerin kendilerini devlet sandıklarını, her şeyi “keyfi” olarak

yapmaya kâdir gördüklerine ve memleketi faşizme sürükleyebileceklerine dikkat çekiyordu. Halk henüz yeterli bilinç seviyesine ulaşmamış olsa da toplumun öncü kuvvetlerinde bir uyanış söz konusuydu. Kurtuluş, bu dinamik kuvvetlere bağlıydı (1966c). Avcıoğlu bu durumu şöyle açıklamıştı:

Genel oya dayalı çok partili sistemin 20 yıllık bilançosu, tutucu güçlerin devamlı zaferini sağlamaktan ibaret kalmıştır. Genel oy, Batı ülkelerindeki gibi ileri rolünü Türkiye’de oynamamıştı. Genel oy halkın değil, ilerici güçler aleyhine olarak, eşrafın ve kompradorun egemenliğini gerçekleştirmiştir. Bu gözlem bizi sosyal yapı meselesine götürmektedir. Seçmenler, egemen zümrelerin ekonomik ve ideolojik baskısı ile aşiret, ırk, mezhep bağlarını tutucu etkilerden kurtulabilmiş ve sınıf çıkarlarını az çok görebilecek duruma gelmiş olsaydılar, genel oy batıdakiler gibi ilerici bir rol oynayacaktı (1966ç).

Avcıoğlu, Türkiye’nin geri kalmış bir ülke olmasından kaynaklanan nedenlerden dolayı parlamentar sisteme eleştiriler getirdi. Selçuk da benzer ve devrimci mücadele biçimine yakın şekilde, Sol fikirlerin Anayasa içerisinde gelişmesine izin verilseydi “...askeri devrimler ve Sol fikirlerin birbirlerine bu kadar yakınlaşmayacaklarına” dikkat çekti (1966d). Anayasa’nın Sol fikirlere hareket alanı sağladığı gibi Sağ fikirlere de hareket alanı sağladığı unutulmamalıydı. Anayasa’nın teminatı altında olmak Sağ fikirlerin “donup kaldığı” anlamına gelmiyordu (Selçuk, 1966ç). Bu nedenle *Yön*, geri kalmışlık ihtilalci bir yöntemle yok edilerek, tutucu güçler ve emperyalizm tasfiye edilirse parlamentar sistem işleyebilirdi görüşündeydi. Türkiye’nin sosyo-ekonomik şartlarının genel oy sistemine uygun olmadığı vurgulanıyordu. Genel oy sisteminin işleyebilmesi için öncelikle MDD ile emperyalizm zincirinin kırılması gerektiğini savunuyordu. Ancak MDD sonrasında, genel oy sistemi sömürücü sınıfların çıkarına değil kitlelerin çıkarına hizmet edebilirdi. Bu amaçla ilk olarak emperyalizm tasfiye edilmeliydi. “Emperyalizm ve işbirlikçilerinin halen en çok korktukları şey Türkiye’de geniş bir milliyetçi Sol bir güç birliğinin kurulmasıydı.” (Avcıoğlu, 1967g).²⁵⁷

²⁵⁷ Avcıoğlu bu düşüncesini Türk siyasal tarihinde CIA Raporu veya Dickson Raporu olarak anılan rapora dayandırmıyordu.

İkinci tartışma konusu şuydu: “Sadece Marx’ın tahlillerine dayanılarak analiz yapılması ve emperyalizm olgusunun yeterince önemsenmemesi.” Avcıoğlu’nun TİP’e yönelttiği ikinci eleştiri, Marx’ın sınıf mücadelesine ilişkin tahlillerini kopyalayıcı şekilde benimsemeleriydi. Marx, çalışmalarını yaparken ve yaşadığı dönemde kapitalizm henüz rekabetçi aşamada bulunuyordu. Fakat 1960’larda kapitalizm artık tekelci aşamadaydı ve emperyalizm gelişkindi. Avcıoğlu şöyle belirtiyordu: “TİP programındaki toplumsal yapının tahlili ile ilgili uzun açıklamalar, elli yıl önce yazılmış Batı kitaplarından yapılmış çok geniş planda kalan bir ‘çeviri’den ibarettir.” (1966ğ).

Şu noktaya dikkat çekmek gerekir ki aslında her iki harekette sınıf mücadelesini ve Marx’ın tahlillerini benimsemişti. Fakat Yöncüler sınıf mücadelesini kabul ettiği halde milli mücadeleye öncelik verirken, TİP ise sınıf mücadelesine öncelik veriyordu. Marx’ın tahlilleri her iki hareket için de önemliydi fakat Yön Hareketi, emperyalizm olgusunu daha önemli buluyordu.

TİP’li Behice Boran’ın Türkiye’de burjuvazinin zayıf olduğu görüşüne karşı, Avcıoğlu emperyalizm olgusunu ön plana çıkardı. Avcıoğlu’na göre Boran’ın burjuvazinin güçsüz olduğunu savunması, emperyalizmi göz ardı etmesinin bir sonucuydu. Avcıoğlu, Güney Amerika ve Vietnam gibi ülkelerde burjuvazinin Türkiye’den de zayıf olduğu, bu ülkelere emperyalizmin egemen olduğunu öne sürmüştü. Avcıoğlu’na göre, bir ülkedeki burjuvazinin emperyalizm ile iş birliği halinde olması, burjuvaziye güçlü kılıyordu (1966t). Benzer şekilde Prof. Aren’i “...tam bağımsızlık ve ikinci kurtuluş savaşından söz ederken” temel çelişkiyi emperyalizm ve emperyalizm hegemonyası altında bulunan ülkeler arasında olmadığını saptaması noktasından eleştirmişti (1967e). “Bütün geri ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de kapitalizmin içerisinde feodalizmin kalıntısı ağılık sistemi ile dışarıda da emperyalizm ile millete karşı ittifak halinde[ydı]. Bu üçlü ittifak içerisinde emperyalizm her zaman ağır basar[dı].” (Avcıoğlu, 1965g). Diğer yandan Türkiye feodal kalıntılarını henüz tam anlamıyla tasfiye edemediği ve emperyalizm zincirinden kurtulamadığından dolayı Avcıoğlu’na göre “Türkiye, yeniden 1919 yılında bulunmakta[ydı] (Avcıoğlu, 1966u). Bu nedenle

yürütülecek savaş Kurtuluş Savaşı'na benzer şekilde anti-emperyalist ve anti-feodal olmalıydı.

Avcıoğlu'na göre, emperyalizm tekelci kapitalizmin ayrılmaz bir özelliği idi ve günümüzde giderek gücünü kaybetmekteydi. Bu durum, güçlü bir komünist blokun ortaya çıkması ve bazı ülkelerin kapitalist sistemden kopmasıyla gerçekleşti. Ancak, sömürge imparatorluklarının yıkılması ve hemen bütün ülkelerin siyasi bağımsızlıklarına kavuşmaları, emperyalizmin ekonomik ve politik egemenliğini başka yöntemlerle sürdürmesine neden oldu (1965f). Avcıoğlu diğer yandan, Atatürkçülüğün özünde tam bağımsızlık kavramının yer aldığına dikkat çekmektedir. Sosyalistlerin temel amacının Atatürk'ün sağladığı hakları yeniden kazanmak olduğu ve gerçek bağımsızlığın piyasada, maliyede, adalette, kültürde ve diğer konulardan tam bağımsızlık ve özgürlük olduğunu ifade etti. Sosyalistler, bu bağımsızlık mücadelesini diğer tüm konulardan daha önemli görmeliydiler. Avcıoğlu'na göre bu istekler Marksizm'le çatışan değil, uzlaşan görüşlerdi. Temelinde “Marks yatıyor diye sosyalizmin Atatürkçülüğe aykırı olduğu” ilan edilemezdi (1967a).

Üçüncü tartışma konusu şuydu: “Devrime öncülük edecek kuvvet işçi sınıfı mıdır yoksa tarihsel bir misyona sahip zinde kuvvetler mi?” Milli Cephe stratejisini, 1965 seçimlerine giderken incelediğimiz bölümden hatırlanacağı üzere *Yön-TİP* arasında belki de en büyük gerilim sosyalist mücadelede işçi sınıfının öncülüğü noktasında çıktı. Tartışmaların alevlendiği 1966 sonrasında da bu konu gün yüzüne çıktı. Aslında her iki görüşte Marx ve Engels'in işaret ettiği gibi “...işçi sınıfının kurtuluşunun ancak işçi sınıfının kendi eseri olabileceği” (Marx & Engels, 2020: 31) noktasında uzlaşıyordu. Ayrılık ilk önce hangi devrimin gerçekleşeceği noktasında ortaya çıkıyordu.

TİP, Türkiye'nin önündeki devrimi SD olarak görüyordu ve bu nedenle sınıfsal nitelikleri bakımından emekçi sınıflar devrime öncülük etmesi gerektiği görüşündeydi. *Yön* ise Türkiye'nin henüz MDD aşamasını tamamlamadığı için işçi sınıfının devrime öncülük edecek bilinç düzeyine erişmediğini ve dolayısıyla devrime zinde kuvvetler denilen ara tabakaların öncülük etmesi gerektiğini savunuyordu. Zinde kuvvetler, sınıfsal

nitelikleri bakımından değil tarihsel misyonları gereği ilerici bir kuvvet olarak görülmekteydi. Tarihsel misyonunu gerçekleştirmesi gereken zinde kuvvetler devrimin birinci aşamasını, diğer bir ifadeyle MDD'yi tamamlayacaktı. Böylece Türkiye, emperyalizm zincirinden kurtularak kapitalist olmayan bir kalkınma yoluna girecek ve işçi sınıfına dışarıdan bilinç aşılanacaktı.²⁵⁸ Ancak o zaman işçi sınıfı SD'yi gerçekleştirebilecekti. Fakat 1965 sonrası tartışma yeni bir boyut kazandı ve YDH, TİP'i parti örgütüne ve meclise işçileri hakim kılması açısından da eleştirmeye başladı. Tartışmayı açarak devam edelim.

Avcıoğlu'na göre öncü kuvvet, işçi sınıfı değil, işçi sınıfının partisiydi.²⁵⁹ Bu nedenle parti organlarına seçileceklerin yarısının işçi sınıfından gelmesi TİP'e bir imtiyaz sağlayamazdı. Asıl önemli olan kişinin sosyalistliği idi. Avcıoğlu, TİP'in parlamentoda yeteri kadar güçlü bir kadro tarafından temsil edilmeme nedenini yanlış bir sınıf öncülüğü anlayışına bağladı ve şöyle belirtti:

Parti organlarına seçileceklerin yarısının işçilerden gelmesi zorunluluğu aslında çoğunluğu sosyalizmden habersiz, oportünist ve bürokrat küçük burjuvalar olan sendika yöneticilerine, değerli unsurların feda edilmesi pahasına, haksız imtiyazlar tanınmasına yol açmıştır. İşin garibi, işçiden kopuk, işçi oyu üzerindeki etkisiz sendika yöneticilerine bu imtiyazlar verilirken, TİP'in dayandığı en sağlam kuvvet olan gençlik bir sınıf teşkil etmiyor gerekçesiyle küçümsenmiştir. CHP'nin Kurultaydan sonra en yüksek organı olan Parti Meclisinde, gençlik kollarından iki temsilcisi yer almaktadır. TİP ise, gençlik kollarından gelen talebe rağmen, gençliğin parti organlarında temsilini reddetmiştir. Bir yandan bütün gücünüzü köklü değişikliklerden yana “zinde kuvvetlerden” alacaksınız öte yandan bu gücü küçümseyeceksiniz. Ortada bir tersliğin bulunduğu muhakkaktır (1966ğ).

²⁵⁸ MDD ve SD arasında bir ayırım yapan YDH, iki devrim arasındaki ara dönemi kalkınma ve ekonomik refahı artırma bağlamında değerlendiriyordu. Bu ara dönemde işçi sınıfına gerçek zenginlik gösterilecekti ve bu şekilde bilinçlenmeleri beklenecekti.

²⁵⁹ Mehmet Ali Aybar bu cümleyi alıntıyla bu değerlendirilmeyi yapar: “Lenin’in parti konusundaki görüşlerini amaca uygun olduğu için benimsemiş olmalıydı. ‘Öncü olan partidir’, Leninist ilkenin Rus işçi sınıfının devrimci gelecekleri içinde yoğunlaşarak ortaya çıktığını hiç düşünmemiştir (1988b: 60). Ergün Aydınöğlu ise yine bu cümle için “Stalinci Marksizm’in teorik bir mirasını almış gibi...” konuştuğunu belirtir (2007: 113).

Avcıoğlu'na göre TİP, "...işçi-işçi olmayan şeklindeki suni ayrımı" bir kenara bırakmalıydı. Diğer taraftan, bir önceki durumla bağlantılı şekilde, TİP'in "Eli nasırlılar Meclise" sloganının oy getirici tarafının bulunmadığını düşünen Avcıoğlu, bunun yerine "En iyi sosyalistler Meclise" sloganının benimsenmesi gerektiği düşüncesindeydi (1966ğ). Yalnız işçi olmak sosyalist olmaya yetmezdi. İşçi sınıfına "bilinç", dışarıdan gelmeliydi (Yön, 1966h).

Bu tartışmalara ek olarak asıl tartışma, öncesinde belirtildiği üzere, devrime öncülük edecek kuvvet konusunda cereyan etti. Aybar, "Ankara'da rastladığı Doğan Avcıoğlu ile bu konudaki tartışmalarını hiç unutmadığını" belirterek şöyle bir değerlendirme yapmıştı: "İşçi sınıfının devrimciliği konusundaki görüşünü politik slogan olarak değerlendiriyor, işçilerin köylülerin araç olarak kullanılacağını, devrimin, devleti ele geçirme becerisini gösterecek inanmış devrimciler tarafından gerçekleştirileceğini savunuyordu." (1988b: 60-61). TİP ise devrimin işçi sınıfı önderliğinde sosyalizmi alıncaya kadar yürütülmesi gerektiğini savundu. Devrime başka bir tabakanın öncülük etmesi devrimi sekteye uğrattırdı (akt. Sargın, 2010: 596-598; İleri, 1966). TİP, ayrıca *Yön* tarafından zinde kuvvetler olarak tanımlanan tabakaları "kapıkulu" olarak tanımlamıştı.

Avcıoğlu, Türkiye'nin geri bırakılmış bir ülke olduğunu ve dolayısıyla işçi sınıfının henüz bilinçlenmemiş olduğunu düşünüyordu. Aşamalı devrim görüşünü benimsediği için, sosyalist mücadeledenin ilk aşamasında işçi sınıfının öncü kuvvet olamayacağını belirtiyordu. *Yön* yazarı Adil Aşçıoğlu da paralel şekilde düşünerek "Sosyalizm işçi sınıfının yararına bir dünya görüşü...olduğu halde, Türk işçi sınıfının sosyalist düşünceye bu derece yabancı kalması elbette bir çelişki teşkil..." ettiğini ifade etmişti. Dolayısıyla "...üst yapıda bir değişiklik yapmadan temel yapının bugünkü durumunu değiştirmeye imkan..." olmadığını göstererek, öncülüğü işçi sınıfının yapamayacağını göstermişti (1966a).

Birinci tartışmada incelendiği üzere halk, tutucu güçlerin hegemonyası altındaydı. İlk olarak bu hegemonya kırılmalıydı. İşçi sınıfının öncülüğü meselesinde de benzer bir durum vardı. İşçi sınıfının yeterli bilinç düzeyine ulaşarak SD'yi gerçekleştirmesi için

emperyalizm zincirinin kırılması gerekiyordu. Mevcut politik düzen içerisinde “Halk halktan yana olanlarla beraber değildi.” (Avcıoğlu, 1965k). Dolayısıyla MDD stratejisinde devrime öncülük edecek kuvvet sınıfsal niteliği bakımından değil tarihsel misyonu üzerinden ele alınmalıydı. Türkiye’nin tarihsel misyonunu içerisinde devrime öncülük eden zinde kuvvetler olarak tarif edilen bir kuvvet mevcuttu. Prof. Aren’i eleştirdiği yazısında Avcıoğlu şöyle belirtmişti:

Bir de son yüzyılda Türkiye’nin kaderinde ön planda rol oynadıkları herkes tarafından bilinen ara tabakalar vardır. TİP’in hâkim sınıf çıkarlarına karşı olduğu her vesileyle söylediği yeni anayasamız bu tabakaların eseridir. Ama Prof. Aren sosyalizm tartışmalarının mihrini teşkil eden ara tabakalar konusunda tek bir kelime dahi söylememektedir. Sosyalist strateji çiziyorsunuz ve bu stratejide Türkiye’nin kaderinde ön planda rol oynayan ara tabakaları yok sayıyorsunuz. Böyle bir stratejinin fena halde gerçeklerin dışına düşeceği açıktır (1967e).

MDD’nin zinde kuvvetler tarafından gerçekleştirileceğini belirten Avcıoğlu’nu, dönemin karşıt görüşlü aydınları “tepeden inmecisi” olarak suçladı. Avcıoğlu’na göre tepeden inme ve sandık çıkma gibi ayrımlar sosyalist açıdan anlamsızdı. O’na göre iktidarın sınıfı karakteri önemliydi (1966j). Selçuk’un da dikkat çektiği üzere halktan kopuk bir sosyalizm düşünülemezdi. O’nun benzetmesiyle halktan kopuk bir sosyalizm “ayaksız masa”ya benzerdi. “Bunu düşünmek çembersiz daire, kenarsız dikdörtgen, iki boyutlu cisim düşünmek gibi[ydi].” (1966b). Zinde kuvvetler “...halk tabakalarına dayanabildikleri ölçüde önemli bir tarihi rol oynayabilecekler[di].” (Yön, 1966k).

YDH, sınıf mücadelesini kabul etmekle birlikte, SD’nin işçi sınıfının öncülüğünde gerçekleştirileceğini savunuyordu. Bu nedenle, YDH’nin salt olarak sınıf mücadelesini ve işçi sınıfını küçümseyişine ilişkin görüşlere katılmamaktayım. Diğer yandan YDH için sınıf mücadelesinin milli bir yanı vardı (Avcıoğlu, 1966i). SD’nin işçi sınıfı öncülüğünde nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin tutumları şu şekildeydi:

Sosyalizmin, işçi sınıfının öncülüğünde gerçekleştirileceğinden kimsenin tereddüdü olmamalıdır: Ama daha önceki anti-emperyalist ve anti-feodal aşamada da, köklü demokratik reformların ve tam bağımsızlığın en sağlam biçimde gerçekleştirilmesi, bilinçli halk

kütlelerinin mücadeleye artan ölçüde katılmasına bağlıdır. Bu sebeple sosyalistler ara tabakalar ve kütleler arasındaki uçurumu doldurmayı ödev bilmelidirler. (Avcıoğlu, 1966j).

Avcıoğlu'nun milliyetçi mücadele ve sosyalist mücadele arasında sıkı bir bağ olduğunu belirtmesine rağmen, zinde kuvvetler önderliğinde gerçekleşecek bir mücadelenin sosyalist devrimi başarısızlığa uğratacağına ilişkin eleştiriler yapılmıştı. Bu noktada Avcıoğlu, eleştirilere hak verir şekilde en ideal çözümün işçi sınıfı önderliğinde²⁶⁰ gerçekleşecek bir devrimin olduğunu kabul etmişti. Ancak, Türkiye'nin sosyo-ekonomik şartlarının buna uygun olmadığını belirtmiştir. Avcıoğlu, "Çağımızda değişen dünya kuvvet dengesinin ve kütlelerin artan politik ağırlığının etkisiyle milliyetçi mücadele, sosyalist olmayan güçlerin liderliğinde de başarıya ulaşabilmektedir ve sosyalizme yönelebilmektedir. Esasen öncülüğü biz öncüyüz demekte kazanılmadığını aşıkardı" (1966i) demişti. MDD devresinden sonra, kapitalist olmayan kalkınma yolu ile beraber "...özgür köylü ve güçlü bir işçi sınıfı yaratılacaktır ve ekonomik bağımsızlık gerçekleşecektir. Böylece sosyalizmin inşasına geçiş için gerekli şartlar hazırlanmış olacaktır." (Avcıoğlu, 1965ğ). Avcıoğlu, *Devrim* gazetesinin son günlerinde, TİP'li Rasih Nuri İleri'nin belirttiğine göre kendisine şunları söylemişti:

Yurdumuz ağır bir kriz içinde. Siz (TİP) işçi sınıfını örgütleyip eğitmek yolunu seçtiniz. Buna karşı değilim; ancak bu uzun vadeli bir girişimdir, vaktimiz yok, Süratle bir çatışmaya gidiyoruz. Biz zinde kuvvetleri de yanımıza alarak gerçek anlamıyla Atatürkçü, devrimci bir Türkiye kurulabileceğine inanıyoruz. Sosyalizme bu yoldan varabileceğini sap yapıyoruz, güç dengesi buna elverişli (1988: 9-10).

Avcıoğlu her şeyden önce dünyayı takip eden bir aydıdı. Asya, Afrika ve Latin Amerika'da emperyalizme karşı gelişen hareketleri yakından takip ederek bunların emperyalizme karşı giriştikleri mücadele sonucunda sosyalizme yöneldiklerini düşünüyordu. O'na göre "...emperyalizmi olan bağıllık ilişkileri kökünden koparılmadıkça kalkınma,

²⁶⁰ Belirtmek gerekir ki Mihri Belli, *Yön*'de "Türk Proletaryası ekonomideki durumu gereği en ileri toplum biçimine, sosyalizme bağlı" olduğunu savundu. Dolayısıyla, sosyalizmi "...örgütlenme ve disiplin ruhunu öteki sınıflardan daha kolay benimseyebilir[di]". Fakat Avcıoğlu'ndan farklı olarak Belli, hem MDD'de aşamasında hem de onu izleyen SD'de proletaryaya daha fazla öncü rol biçiyordu (Belli M. , 1966a).

refah, hürriyet ve şerefın boş laflardan ibaret kaldığını göstermiştir.” (1965f). Avcıoğlu’na göre sosyalist olmak “...her şeyden önce, sosyalist metodu, somut şartlara uygulamayı öğrenmek ve toplumdaki sosyal güçlerin durumunu tahlil etmeye alışmak demektir.” (1966ü). Aynı zamanda bir sosyalist “...belirli bir aşamadaki...devrimci güçlerin en bilinçli kanadı olarak birleştirici ve sürükleyici rol oynama[lıydı].” (Yön, 1966l). Avcıoğlu, somut şartlardaki durumu şöyle açmıştı:

Olaylar gösterdi ki, birçok sömürge ya da yarı sömürge ülkenin milli bağımsızlık mücadelesine, yönetici rol, milliyetçi burjuvaziye ait olmuştur. Mesela, Cezayir gibi bazı ülkelerde subaylar ve aydınların temsil ettiği orta tabakalar, önderlik yapmışlardır. Mısır’da milliyetçi burjuvazinin önderliğinde girilen anti-emperyalist mücadelenin sonuna kadar götürülmesinde, onlar baş rolü oynamıştır. Buna karşılık işçi sınıfı, milli kurtuluş mücadelesine aktif şekilde katılmakla beraber hareketin ön safında yer alamamıştır (1965ğ).

Avcıoğlu, MDD sonrasında işçi sınıfı ve diğer kuvvetlerin, milli ve sınıfı iki vechesi olması gerektiği düşündü. Milli vechе ile milli egemenlik güçlendirilecekti, ekonomik bağımsızlığa ulaşılacaktı, gericiliğe karşı savaşılacaktı ve feodal kalıntılar ortadan kaldırılacaktı. Sınıfı vechе ise kapitalizmi teşhir edecekti, kapitalizmin gelişimini engelleyecekti, burjuvazinin milli amaçlarla çatışan sınıf çıkarlarını vurgulayacaktı, işçi-köylü kitlelerinin toplumdaki rolü güçlendirilecekti ve yerli-yabancı tekellerin gücü kırılacaktı (Avcıoğlu, 1965ğ). TİP’li Kafaoğlu’nun da katıldığı üzere TİP’in kapıkulu olarak tanımladığı “...sivil-asger aydınlar, Türkiye’nin özel koşulları içinde anti-emperyalist eğilimi en keskin olan tabakadır.” (Kafaoğlu, 1966). Bu noktada Yön, TİP’i, sosyalistleri (işçi sınıfından bahsediyor) ve diğer anti-emperyalist güçlerden (zinde kuvvetlerden bahsediyor) tecrit etmeyi sosyalizmin gereği saydığı için eleştirdi. İsim vermeden Lenin’e atıf yaparak bu durumu, “...sosyalizmin çocukluk hastalıkları” şeklinde nitelendirdi (Yön, 1966l).

Özet olarak toplandığında, Avcıoğlu’na göre, Türkiye henüz demokratik devrimini tamamlamamıştı. Dolayısıyla batıdaki gibi burjuva-işçi çatışması değil, 1919’dakine benzer ilerici-gerici çatışması yaşanarak ilericiler iktidara gelmesi gerekiyordu. Bu durum

ona göre “Kalkınma, ilerleme ve demokrasi yolunun ilk durağıydı.” (Avcıoğlu, 1966e). Avcıoğlu bu nedenler işçi sınıfı ile sosyalizme doğrudan geçilebileceği tezini ütopyik bulmaktaydı. Belli ise zinde kuvvetlerin öncülüğünü kanımca Avcıoğlu’ndan daha marksist bir temele oturtuyordu. E. Tüfekçi mahlası ile *Yön*’ün 175. sayısında yayınlanan yazısında zinde kuvvetlerin durumunu Marx’ın *Louis Bonaparte’in 18 Brumaire’i* referans olarak kullanarak ele almaktaydı (Belli, 1966a). Bu noktada Süleyman Çağrı Güzel’in görüşüne göre “Türk Solu’nun Marksizm’le ilişki kuramadığını; bunun yerine onu *praksis*’e dönüştüren Stalinizm, Maoizm ve Troçkizm gibi modeller rehber edindiği”²⁶¹ görüşüne katılmaktayım. Güzel, bu görüşün “Ekim devrimi ve sonrasındaki devrimci hareketlerin hiçbirinde ‘pür Marksist teorik bir reçetenin’ uygulanmadığını göz ardı ettiğini” belirtir (2021: 475). Nitekim hem YDH hem de MDD’cilerin Marksizm’in *praksis*’inden etkilenmiş olması onları Marksizm’den uzaklaştırmaz.

Dördüncü tartışma konusu şuydu: “CHP içerisinde ilerici kuvvetler mevcut mudur ya da diğer bir deyişle CHP emperyalizme karşı mücadele eden bir parti midir yoksa tutucu güçlerin ve emperyalizmin çıkarlarına hizmet eden bir parti midir?” TİP lideri Aybar’a göre “CHP, Osmanlı Tipi Ceberut Devlet anlayış ve yönetiminin son temsilcisidir.” (Aybar, 1968: 8). “CHP halkın dışında ve karşısında bir iktidar olmuştur.” (Yön, 1966ı). 1950 seçimleri ile beraber “Halkımız ele geçirdiği bu ilk fırsatı kaçırmamış, kuşaklardır sürüp giden ıstıraplarının sorumlusu bildiği bir yönetim biçimini, OSMANLI TİPİ DEVLET yönetimini devirmiştir.” (Aybar, 1968: 11) şeklinde düşünüyordu. TİP Genel Yönetim Kurulu Üyesi Rasih Nuri İleri de benzer şekilde Atatürk devrimleri ve 27 Mayıs’ın başarıya ulaşamamasının nedenini CHP’nin ve diğer partilerin yabancı sermaye ile kurduğu ortaklığa bağlıyordu (İleri, 1966). Bunların ötesinde TİP, CHP’yi açıkça “...faşist zihniyetin ifadesi” olarak nitelendiriyordu (Yön, 1966i).

Yön’e göre, CHP-TİP arasındaki çatışma, Amerika’nın ve onun kompradoru olan AP’nin çıkarına işliyordu. CHP, TİP’i umacı olarak göstererek Sağ’a şirin gözükmeye çalışıyordu. TİP ise CHP’ye karşı olduğunu net şekilde vurgulayarak AP tabanından oy

²⁶¹ Bu görüşte olan örnek bir çalışma için bkz. (Kahraman, 2011).

toplama peşindeydi. Bu noktada iki partinin de sağa kaymasını, *Yön*, negatif şekilde yorumladı (Yön, 1966ı). *Yön*, CHP-TİP tartışmasında, daha önceden vurgulandığı üzere, çubuğu CHP'den yana kırmıştı fakat bu durumun birçok alt faktörü vardı. “CHP, sosyalist bir parti değildi” (Selçuk, 1967c) fakat parti içerisindeki ilerici/Sol kanadın desteklenmesi gerektiği düşüncesindeydi.

Avcıoğlu'na bazı noktalarda TİP'in tutumunu yerinde buldu. TİP, elbetteki CHP'yi eleştirmeliydi ancak bu eleştirilerin ölçüsünün yumuşatılması gerektiğine dikkat çekti. Aksi takdirde, eleştiriler TİP'in savunduğu fikirlere de zarar verebilirdi. Üçüncü bölümde vurgulandığı üzere, iyi niyetle yapılmış olsa da Kurtuluş Savaşı sonrasında izlenen yanlış politikalar neticesinde ikinci bir milli kurtuluş savaşının zorunlu kılınması ve CHP'nin, milleti kendinden soğutan “ceberrut” tarafı elbette eleştirilmeliydi. Fakat bu eleştiriler yapılırken Osmanlı'nın ceberrut devlet anlayışının Atatürk ve CHP öncülüğünde yıkıldığı hatırlanmalıydı. Kurulan yeni devlet, yani Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı tipi ceberrut devlet anlayışından ziyade “Amerikalıların ve kompradorların Türkiye’de kurmaya çalıştıkları devlete daha çok benziyordu”. Bu noktada ceberrut devlet anlayışını sürdüren CHP olamazdı (Avcıoğlu, 1966d).

Kanımca bu noktada *Yön*, TİP'e yönelttiği en tutarlı eleştirilerden birisi 27 Mayıs konusunda yapmıştı. TİP, siyasi mücadelesini parlamentar sınırlar içerisinde çizmişti ve 1961 Anayasası sosyalizme açık olduğuna inanmıştı. Fakat *Yön*'ün dikkat çektiği üzere, bu çelişki bir tutumdur. TİP, bir yandan tepeden inmece olduğu gerekçesi ile 27 Mayıs'ı eleştirirken, diğer yandan Osmanlı tipi ceberrut devlet anlayışının son temsilcisi olarak saptadıkları CHP'yi eleştiriyordu. Aynı zamanda bu kuvvetlerin getirdiği 1961 Anayasası'nın sosyalizme açık olduğunu ifade ediyorlardı. Bu nedenle *Yön*'e göre TİP, teoride ve pratikte bir çelişkiye düşüyordu (Yön, 1966o).

TİP'e yönelik eleştiriler, TİP içerisinde de gelmişti. Tartışmalara katılan TİP Genel Yönetim Kurulu Yüksek Üyesi Aslan Başer Kafaoğlu, MDD tezlerine yakın bir görüşe sahipti. Diğer yandan, ikinci bölümden hatırlanacağı üzere hem *Yön*'de hem de *Devrim*'de yazmış bir yazardı. Kafaoğlu'na göre Aybar'ın ve diğer TİP üyelerinin öne

sürdüğü gibi, 1950’de ceberrut devlet halk tarafından yıkılmışsa eğer yerine neden iktidarı halk almamıştı. Çünkü, “1950’den sonra halk, iktidara gelmediğine göre, iktidarı yıkan halk değildi.” (Kafaoğlu, 1966).

Avcıoğlu’na göre TİP’in CHP’yi eleştirmesi parti çıkarlarını sosyalist çıkarların önüne koyması anlamına geliyordu. “Ufak partcilik ve tekkecilik hesapları, Türkiye’nin ileri gitme davasının üstüne çıkmıştır.” diyordu. Bu noktada TİP, CHP ve AP’yi aynı sepete koymak isterken kendisini AP ile aynı safta bulmuştu. Avcıoğlu’na göre Ecevit ile Sol milliyetçiliğe açılan CHP’yi, TİP’in “...ay çiçeğinin olduğu yerde dönmesi[ne]” benzetmesi, tıpkı AP veya CHP’deki Sağ kanadı temsil eden Turhan Feyzioğlu ve Aydın Yalçın’ın tutumuna benziyordu. “TİP, adeta Feyzioğlu’nun başarısını temenni ediyormuş gibi davranmakta[ydı].” (Avcıoğlu, 1967g).

Beşinci tartışma konusu şuydu: “Türkiye’nin toplumsal yapısı nedir ve nasıl bir gelişim çizgisi izlemiştir? Bu gelişim çizgisinde MDD tamamlanmış mıdır? Eğer tamamlandıysa temel çelişki burjuva-proletar yani sınıfsal bir çelişki midir yoksa zinde kuvvetler-tutucu kuvvetler arasındaki tarihsel bir çelişki midir?” Üçüncü bölümdeki tartışmaların temel çıkış noktalarından birisi, sosyalist mücadelenin “...özneseinin kim olacağı ve diğer sınıflarla ne tür ilişkiler kurabileceğine ilişkin (STMA, 1988; 1734). Osmanlı’dan günümüze gelen sosyo-ekonomik gelişim çizgisinin farklı yorumlanmasından kaynaklanan bu sorunsal mücadele biçimi bağlamında Türkiye’nin MDD aşamasını tamamladığı/tamamlamadığı veya diğer bir deyişle devrimin doğrudan mı yoksa aşamalı olarak mı gerçekleşmesi gerektiği tartışmalarına yol açıyordu.²⁶² Aybar’a göre “Milli Kurtuluş Savaşı ile Sosyalizm, madalyonun iki yüzü gibidir. Geri kalmış toplumlarda kurtuluş savaşlarının kesin zafere ulaşması, ancak içeride toprak ağalığı ve yabancıya aracılık eden kapkaç kapitalizminin tasviyesi ile mümkündür” (Aybar, 1968: 465).²⁶³ Dolayısıyla iki savaşın bileşik şekilde yapılması gerektiğini

²⁶² Hatırlanacağı üzere YDH’nin aşamalı devrime ilişkin görüşleri “kapitalist olmayan kalkınma yolu” adı altında incelenmiştir. Bu tezler daha sonradan geliştirilerek “milli devrimci kalkınma yolu” adını almıştı.

²⁶³ Paralel bir görüş için bkz. (İleri, 1966).

vurguluyordu. Behice Boran ise “Türkiye’de demokratik devrim sürecinin tamamlanıp tamamlanmadığını Batı’ya bakarak ölçmenin yöntembilimsel bir yanlış olduğunu...” ve diğer yandan “...demokratik devrim bir ideal tipe göre değil, her ülkenin kendi tarihsel özelliklerine göre biçimlenebilirdi ve Türkiye kendi çapında bir demokratik devrim yaşamıştı” (Atılğan, 2021: 313) görüşündeydi.²⁶⁴ Temel savaşı bu yüzden proletarya ve burjuva arasında bir sınıf savaşı olarak görüyorlardı. Bu dönemde *Yön*’ün görüşleriyle paralel bir görüşe sahip olan Belli ise “Türk toplumunun hangi gelişme aşamasında bulunduğunu ve bu toplumun önündeki devrimci adımın hangisi olduğunu bilmek için iki sorunun” cevaplandırılmasının yeterli olduğunu düşünüyordu: Birincisi Türkiye bağımsız bir ülke midir? İkincisi ise feodal kalıntılar temizlenmiş midir? Belli’ye göre her iki sorunun cevabı da olumsuzdu (1966a).

Üçüncü bölümde YDH’nin Türkiye’nin sosyo-ekonomik analizinde vurgulandığı üzere, Avcıoğlu kısaca, Osmanlı’nın kendi içsel dinamikleri ile kapitalizme geçebileceğini fakat Batı tarafından geri bırakıldığı ve dolayısıyla Kurtuluş Savaşı’nın bu sömürgeleşmeye karşı ilerici bir hareket olduğunu düşünmekteydi. Fakat bu ilerici hamle çok partili demokrasi ile sekteye uğratılmıştı. 27 Mayıs ise Kemalizm’in sekteye uğratılışına karşı ilerici bir hamle olarak yorumlanmıştı. Avcıoğlu’na göre “1960 mayısında süngüyle gidenler 1965 ekiminde büyük oy çoğunluğu ile iktidara” geldiğini ve dolayısıyla “...istemese de bir karşı ne devrim niteliği” (Avcıoğlu, 1965i) taşıyordu. Kemalist devrim yarıda kalmıştı²⁶⁵ ve tamamlanmalıydı. Diğer bir deyişle MDD henüz tamam-

²⁶⁴ Atılğan’ın dikkat çektiği üzere Boran “...eşitsiz ve bileşik gelişmenin az gelişmiş ülkelerde sosyalizme sıçrama imkânı verdiğini savundu.” (2021: 314). Eşitsiz ve Bileşik gelişim teorisine ilişkin bir çalışma için bkz. (Löwy, 2016). Aslında Şener’in dikkat çektiği üzere SD ve MDD tartışmalar temelini Rus Devrimi sırasındaki tartışmalardan alıyordu (2015: 29-45). Bu konunun temelini oluşturan Lenin ve Troçki özelindeki tartışma için ayrıca bkz. (Löwy, 1988). İlerleyen süreçte Avcıoğlu Troçkistleri şöyle eleştirecekti: “...devrim reçeteleri pek geçerli gözüküyor: Önce kapitalist girişimlerin denetimini ele alacaklar, sonra adım adım işçi yönetimine geçecekler, milisler kuracaklar ve giderek bütün ekonomide işçi yönetimini gerçekleştirecekler. Bu süre içinde burjuvazinin olan bitene seyirci kalması gerekli...” (1980: 169).

²⁶⁵ Suavi Aydın’a göre “Mao’nun ‘önce demokratik, sonra sosyalist devrim’ biçiminde formüle ettiği stratejiyi Yöncüler ‘sosyalizmden önce Atatürkçülük’ biçiminde ifade etmektedirler.” Hem Mao hem *Yön*’de devrim stratejisinde vurgulanan ana tema sosyalist devrimden önce milli bir devrimin gerekliliğidir. “Zira öncelikli tehdit ve tehlike emperyalizmdir” (1998: 67-69).

lanmamıştı. MDD'yi tamamlamak için Türkiye'nin öncelikli meselesi bağımlılıktan kurtulmaktı. Böylece feodalizme ait unsurlar tasfiye edilecekti (Belli, 1966a). Bu tasfiyelerin tepeden inmeci bir yöntemle gerçekleştirmesi planlıyordu. Selçuk'un dikkat çektiği üzere Türkiye'nin tarihsel gelişimi tepeden inmeciliği²⁶⁶ zorunlu kılıyordu (1966b). Tepeden inme yöntem Sol görüşleri benimsemeliydi. Selçuk'un deyimiyle "...devrimcilik, solculuk demektir. Sağ devrim olmaz, darbe olur[du]." (1966d).

Türkiye'yi emperyalizm zincirinden kurtarmanın öncelikli mesele olduğunu savunan Avcıoğlu, MDD ve SD arasında bir ayrım yapmıştı ve önce MDD'nin sonrasında SD'nin gerçekleşmesi gerektiğini savunmuştu. MDD henüz tamamlanmamıştı ve ilk olarak bu hareket tamamlanmalıydı. "Sosyalizme aşama aşama varılacaktı" (Avcıoğlu, 1966j). MDD aşamasında işçi sınıfının hakim olduğu milli demokrasi kurulacaktı (Avcıoğlu, 1965ğ). Hareketin tamamlanması için ilericiler ve gericiler arasındaki tarihsel süreçlerden bu yana gelen temel çelişki çözümlenmeliydi:

Bu görüşün gerektirdiği anti-emperyalist milliyetçi mücadele, henüz sosyalizme hazır olmayan, fakat sağlam Atatürkçü geleneği ile, anti-emperyalist mücadeleye açık olan önemli çevrelerde destek bulmaktadır. (...) Ne var ki TİP, bir yandan anti-emperyalist mücadeleyi 1 numaralı mesele sayarken öte yandan klasik bir proleter-burjuva mücadelesinin sloganlarını ön plana çıkararak güçleri dağıtmakta ve zayıflatmaktadır. (...) emperyalizme ve işbirlikçilerine karşı milletçe mücadeleye kesin öncelik tanımak ve onu proleter-burjuva mücadelesinden dikkatle ayırmak, kanımızca, hayati bir meseledir (1966i).²⁶⁷

Yukarıdaki pasajdan anlaşıldığı üzere, Avcıoğlu öncelikli olarak MDD'nin gerçekleşmesi gerektiğini savunduğu için temel çelişkinin burjuva-proleter arasında değil,

²⁶⁶ TİP Ardahan İlçe Başkanı olan ve tartışmalara katılan Avukat Kemal Kaya, *Yön'ün*, Türkiye'de devrimlerin yukarıdan aşağıya doğru geldiği görüşüne hak vermiştir. Kaya, bu görüşü genişleterek dinlerin dahil peygamber eliyle yukarıdan geldiğini, İslam'da mülkiyet hakkının Hazreti Ömer'in Toprak Islahatı ile gelmiş olduğunu belirtmiştir (Kaya, 1966).

²⁶⁷ Avcıoğlu *Türklerin Tarihi*'nin birinci cildinde bu görüşlerinin değiştiğine dair işaret vermektedir. Şöyle belirtiyor: "Dünya kapitalist sisteminin zincirlerini kırarak iç pazarı, bağımsızlaşma kırmak, ulusal bir görev. Fakat günümüzde bağımsız ve bütünleşmiş bir pazarın kapitalist pazar olanağı yok. Bu görev, sosyalizmi kuracak, toplumsal güçlere düşüyor. Proletarya, iç içe geçmiş, daha doğrusu bütünleşmiş ulusal ve toplumsal devrimi, iç ve dış bütün anti emperyalist güçlerle elele, kendi öncülüğünde gerçekleştirme durumunda." (1978: 86-87).

ilerici-gerici arasında olduğu görüşündeydi. Avcıoğlu'na göre anti-emperyalist mücadele hem milliyetçi bir nitelik hem de sosyal bir nitelik taşınmalıydı. Anti-emperyalist mücadele "...işçisi, köylüsü, aydını, gençliği, esnafı ve milli sanayicisi ile birlikte milletçe" yürütülmeliydi. Böyle bir hareket "...kapitalist gelişme temellerinin son derece daraltarak köklü sosyal ve ekonomik reformlara yönelmiş halkçı ve devletçi politika kütlelerin devlet üzerindeki ağırlığını arttırdığı ve üretim güçlerini hızla geliştirdiği ölçüde çeşitli zikzaklar yapsa dahi. Az çok uzun bir süre sonra kaçınılmaz biçimde sosyalizme ulaşacaktı". Avcıoğlu'na göre MDD aşaması tamamlanmadan doğrudan bir sosyalizme ulaşmak hedeflenirse, sosyalist mücadele milliyetçi güçlerle²⁶⁸ çatışmaya düşer ve sekteye uğrardı. Toplumdaki kuvvet dengesine göre hareket edilmeli ve birleştirici bir rol biçilmeliydi. Sosyalizme ancak bu şekilde ulaşılabilirdi (1966i). Avcıoğlu'na göre bu nedenle "Ön plandaki çatışma proleter ile burjuva arasında değil, emperyalizm- ağa- komprador üçlüsü ile ara tabakalar arasındadır." (Avcıoğlu, 1966j). Avcıoğlu bu noktayı şöyle açıklamıştı:

Bugün sosyalist harekette bir bölünmeden söz edilmektedir. Sosyalistler birleşsin denilmektedir. Eğer bu birleşme en geniş bir milliyetçi hareket içinde olmayacakta, dar bir sosyalist çevre içinde kalacaksa, asıl bu, en korkulacak bölümü ve parçalanmasıdır. (...) Biz faşizmin de emperyalizmin de ekmeğine yağ sürecektir bu tip bir sekterizmin Türkiye'miz için en büyük tehlike teşkil ettiğine inandığımızdan dolayıdır ki asıl büyük bölünmenin tarihi sorumluluğunu reddediyor ve "İstiklalciler, Milliciler birleşiniz" diye se simizi yükseltiyoruz. (Avcıoğlu, 1967a)

Avcıoğlu'nun, *Yön*'ün 197. sayısında yer alan yazısında, Prof. Sadun Aren'e yönelttiği eleştirilerden²⁶⁹ birisi, dolaylı yoldan Behice Boran'ın da savunduğu, Türkiye'nin MDD aşamasının tamamladığı görüşüne ilişkindi. Avcıoğlu'nun belirttiğine göre, Aren'in MDD'nin tamamlandığı düşüncesine kanıtı "...tarım dahil bütün üretim dallarında kapitalist üretim tarzını yerleşmiş" olmasıydı. Avcıoğlu bu görüşü, "...kökü

²⁶⁸ Avcıoğlu bu noktada, kanımca, milliyetçi güçlerle çelişkiye düşebilme ihtimali bulunan kuvveti işçi sınıfı olarak işaret ediyordu. Avcıoğlu'nun sosyalist devrimin işçi sınıfı önderliğinde gerçekleşeceğini belirtmesi bu düşüncemi temellendirir niteliktedir.

²⁶⁹ Can Yücel de, Sadun Aren'in aynı yazısını *Yön*'ün 197. sayısında eleştirmiş ve MDD tezini savunmuştur (Yücel, 1967).

dışarıda ve emperyalizme bağımlı bir gelişme olması” noktasında eleştirdi. Avrupa’da gerçekleşen bu devrimlerin emperyalizm baskısı altında gerçekleşmemiş olduğunu belirtti. Avcıoğlu bu nedenle, emperyalizm aşamasındaki MDD ile Avrupa’da gerçekleşen MDD arasında bir ayrım yaptı. Emperyalizm aşamasında gerçekleşen MDD, sosyalist gelişmenin yolunu açıyordu. Avcıoğlu’na göre Aren, MDD denilince “...kapitalizmin emperyalist aşamaya gelmeden evvel, yani tekelci kapitalizm öncesi döneminde Avrupa’da gerçekleştirilen 1789 Fransız ihtilâli tipindeki kapitalizmin gelişmesini hızlandıran anti-feodal devrimlerini” anlamaktaydı. Temel yanılgısı bu noktada ortaya çıkıyordu. Avcıoğlu’na göre ise, “O tarihlerde kapitalizm emperyalist aşamaya ulaşmış değildi. Emperyalizmin dünya sistemi kapitalizm aşamasında doğmuştur. Bu sebeple emperyalizm çağında MDD, 18. ve 19. yüzyıllarda milli MDD’den çok farklı bir nitelik kazanmakta[ydı]”. Diğer taraftan Prof. Aren’e göre MDD ve SD arasında bir ayrım yapmak burjuvazinin çıkarına olan bir durumdu. Aradaki ayrım burjuvaziye bilinçlendirerek MDD’nin öncüsü haline getirebilirdi. Avcıoğlu’na göre bu noktada Aren’in yanılgısı top- rak ağaları ve kompradorlara karşı girişilen mücadelenin adını sosyalist mücadele olarak tanımlamasıydı. Avcıoğlu’na göre bu noktada bütün sosyalistlerin ödevi “...eylemde hatalı davranışlara götürecek böyle bir tehlikeli yanlışı düzeltmek olmalı[ydı].” (1967e).

Ergün Aydınoglu’nun dikkat çektiği üzere, TİP ile girilen tartışmalar aslında *Yön*’ün kendisini de bir tartışma konusu etmesi bağlamında önemlidir (2007: 112). *Yön* bu tartışmalarla beraber kendisini Marksist bir zemine oturmaya çalışmıştır.²⁷⁰ Fakat Güzel’e göre, MDD Kemalizm’i kendi sosyalist anlayışına eklemleyerek araçsallaştırmışken, *Yön* tam tersini yapmıştır (Güzel, 2021: 476). Kanımca bu analize en azından Doğan Avcıoğlu nezdinde katılmamaktayım. Bunu iddia etmek Doğan Avcıoğlu’nun MDD’den sonra Kemalist sınıflı toplum modelini devam ettirmek istediğini düşündüğü anlamına gelir. Avcıoğlu’nun analizlerinden ara aşamanın Kemalizm’in derinleştirilmesi olduğunu

²⁷⁰ Aydınoglu da bu duruma dikkat çeker fakat ona göre Avcıoğlu’nun bunu yapmasının nedeni Marksizm’e yakınlaşmak değil Stalinci stratejisi anlayışında TİP’i eleştirecek çok fazla argüman bulunmasıdır (2007: 114).

fakat son tahlilde sosyalizmin gerçekleşebilmesi için Kemalizm'in veya ara aşamanın aşılması gerektiği sonucuna varmaktayım. Ulusal Kurtuluş Devrimi modelinde bu durumu daha net şekilde görmekteyiz.

TİP tartışmaları, *Yön*'ün belirttiği üzere sosyalizmin gelişmesi amacıyla açılmıştı. *Yön*'e göre arada bir düşmanlık söz konusu dahil olamazdı. “Zira TİP’in başarısı bütün sosyalistlerin başarısı, başarısızlığı ise bütün sosyalistlerin başarısızlığıydı.” (Yön, 1966m). Fakat 1967 yılında *Yön* kapandıktan sonra bu tartışmalar eyleme sıçradı. Bu dönemde, artık yeni yayın organı olarak karşımıza çıkan *Devrim*'deki iktidar stratejisinin mücadele biçimini incelenmelidir.

4.2.3.2.2. Ulusal Kurtuluş Devrimi

Devrim gazetesinin 21 Ekim 1969 tarihinde yayın hayatına başlaması, seçimlerin hemen sonrasına denk düşmesi bağlamında planlı seçilmiş bir tarih gibiydi. 12 Ekim 1969 seçimleri ile beraber toplam oyun %46.6'sını alarak AP yeniden iktidara geldi. CHP %27.4 ve TİP ise %0.29 oy alarak gerileme kaydetti. Avcıoğlu MDD tartışmalarında bu noktada haklı çıkmış gibiydi. Tutucu güçler yeniden iktidara gelmiş ve başa güreşme iddiasında bulunan TİP gerilemişti. *Devrim* gazetesi, ilk sayısından itibaren Mustafa Kemal'in “İdarei maslahatçılar esaslı devrim yapamaz.” sözüyle yayınlanarak tamamen devrimci mücadeleye yönelindiğine ilişkin bir çağrışım veriyordu. Keza Selçuk'un belirttiği gibi, “Eğer bir milli kurtuluş savaşı içindeysen, sandık ilkeleri devrim ilkelerinden üstün tutulamaz [dı].” (Selçuk, 1969a).

Devrimci mücadelenin öncüsü olarak kabul edilen zinde kuvvetler tanımı nede niyle, *Devrim*'in kapıları eski TKP mensuplarına kapalıydı.²⁷¹ Mihri Belli, *Toplumsal Kurtuluş* dergisine verdiği söyleşide bu durumu şöyle anlatmıştı:

²⁷¹ İleride görüldüğü üzere Ulusal Kurtuluş Devrimi, *Yön*'de savunulan MDD stratejisinin bir devamıydı. Nitekim Gün Zileli'nin belirttiğine göre “*Devrim* çevresi, MDD aşamasında, sosyalistlerin önde gelen müttefiklerindendi.” Diğer yandan *Devrim* bürosunu ziyaret eden Gün Zileli, Avcıoğlu ile anısını şöyle anlatıyor: “...Uluç Gürkan ve Hasan Ce-

Devrimin sayfaları bize kapalıydı. Sol cunta kurmaktadır ve devrim bu cuntacıların organı işlevini yerine getiriyordu. Bu cuntanın bize ne denli düşman olduğunu çeşitli kaynaklardan öğreniyorduk. Bunu anlamak için uzun boylu istihbarata da gerek yoktu. Bazen tavırlar, bakışlar sözlerden daha anlamlıdır. *Devrim* döneminde Avcıoğlu, bizden uzak durmakla kalmadı, saflarımızı dan ayrılıp bize karşı bir tutunmak geçenleri kanadı altında korudu, böylelerine önemli olanaklar sağladı. Sol cuntanın bizim etkinliğimizi baltalama operasyonunun bir uygulamasıydı bu (Toplumsal Kurtuluş, 1988).

YDH'nin devrimci mücadele çizgisinde 1961-96 arası Milli Cephe olarak tanımlanan strateji, bir önceki bölümde incelendiği üzere söylemsel olarak ismi değişmekle beraber içeriği değişmemişti. 1965-67 arasının, MDD başlığı altında tartışılan devrimci mücadele, bu dönemde Ulusal Kurtuluş Devrimi adını aldı. Ulusal Kurtuluş Devrimi içerik olarak Milli Cephe-MDD çizgisini izliyordu. Avcıoğlu'nun bu ismi tercih etmesindeki muhtemel neden, adı MDD tezleri ile anılan eski TKP'liler ile arasına çizgi çekmekti. Ulusal Kurtuluş Devrimi, Avcıoğlu'na göre kısaca şöyle özetleniyordu:

-Tarımda modern büyük işletme yapısını kurmaya yönelmiş bir toprak devrimi, - Dış ticaret, banka, sigorta ve büyük sanayinin devletleştirilmesi, -Özel kesim içinde uyulması zorunlu bir kalkınma planı çerçevesinde ağır sanayinin temelini kurmayı amaç edinmiş sistemli bir devletçilik, -Halk kitlelerini geniş demokratik hakların sağlanması, - Bağımlı ilişkilere son verilmesi, ulusal ordu özleminin gerçekleştirilmesi ve bütün ülkelerle dostluğa dayanan Atatürkçü dış politikaya dönülmesi. (Avcıoğlu, 1971a: 10-11).

Avcıoğlu'na göre, Ulusal Kurtuluş Devrimi ve SD olmak üzere iki tür devrim vardı. Fakat iki devriminde ortak bir paydası vardı ve bu devrimin tanımı noktasında belirsizliğe geliyordu. Her iki devrim de, "...eski düzenin egemen sınıflarıyla birlikte yıkılması ve yükselen toplumsal güçlerin kendi düzenlerini getirmesidir." (1971a: 9). Düzen değişikliği, sınıfsal bir değişiklik ve toplumsal bir devrim anlamına geliyordu (1971a: 36-37). Ayrıca devrim, sınıfsal bir tahlilin dışında düşünülemezdi (1971a: 71-72).

mal'le sohbet ediyorduk. O sırada içeriye derginin yönetmeni Doğan Avcıoğlu girdi. Bizim MDD'ci gençler olduğumuzu öğrenince yakından ilgilendi." Ek olarak Mihri Belli'ye karşı Doğu Perinçek'in başını çektiği *Proletar Devrimci Aydınlik* ile *Devrim*'in sıcak ilişkileri olduğunu belirtti (Zileli, 2015: 426).

Devrim yazarı Uğur Mumcu da paralel şekilde devrimi “...egemen sınıfların üretim araçları üzerindeki tekellerine son verip, bu araçlar üzerine halkın egemenliğini kurmak” olarak tanımlıyordu. “Üretim ilişkilerini değiştirmek, üretim araçları üzerindeki egemenliği değiştirmekle mümkün olabilir [di].” (1970b).

Devrimin öncü kuvveti zinde kuvvetler olarak tarif edilse de Devrim Bildirisi’ne göre devrimin parolası “ Halka rağmen halk için değil, halkla beraber halk için devrim[di]” (1969a). Milli Cephe-MDD çizgisinde olduğu gibi, Ulusal Kurtuluş Devrimi de Kemalist Devrimi tamamlama amacını barındırıyordu. Avcıoğlu şöyle belirtiyordu:

Ulusal kurtuluş devriminin amaçları tam bağımsız ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış bir Türkiye’yi en kısa zamanda kurmaktır. Çağdaş uygarlık ve tam bağımsızlık, Atatürk’ün baş hedefleridir. Ne var ki, Mustafa Kemal’in başlattığı Ulusal Kurtuluş Devrimi, yarı yolda bırakılmış ve yolundan saptırılmıştır (1971a: 10).

Mustafa Şener tarafından dikkat çekildiği üzere, “*Devrim*’in *Yön*’den belki de en büyük farkı söylem düzeyinde ağırlığını sosyalizmden Kemalizm’e kaydırılmasıydı.” (2015: 149). Fakat kanımca Atılğan’ın belirttiği gibi “*Devrim*’in bütün argümanları Kemalizm’e dayandırılıyordu...” (2018b: 612) görüşüne katılmamaktayım. Bu durum kanımca, YDH’nin sosyalizmden uzaklaştığı anlamına değil sosyalizme daha çok yakınlaştığı anlamına geliyordu. Onlar için Kemalizm’i tamamlamak daima öncelikli hedef oldu. Sosyalizm, bu yoldan kurulacaktı. Dolayısıyla sosyalizmi ve sosyalizm tartışmalarını bu dönemde bir kenara bırakarak asıl hedefi olan Kemalizm’i tamamlamaya odaklandılar. Avcıoğlu, ilgi çekicidir, Kemalizm’i tamamlamak için artık emperyalizm zincirinin kırılmasını değil kapitalist zincirin kırılması gerektiğinden söz etmeye başladı. Ulusal Kurtuluş Devrimi’ni sadece ulusal bir sorun olmaktan çıkararak sınıfsal bir zemine oturtmaya çalıştı (1970b). Şener’in de dikkat çektiği gibi YDH’ye yöneltilen birçok

eleştiri sınıfları ve sınıf mücadelesini²⁷² yok saydığı noktasında çıkıyordu. Oysa *Devrim*'in fiilen cuntacı ilişkilere girmesinin nedeni işçi sınıfına dayanan bir hareketin örgütlenmesi için zaman olmadığına dair inançlarıydı. İşçi sınıfını, kestirme bir yoldan bilinçlendirmek istiyorlardı. Bu ise, salt devrimci bir acelecilikten ziyade, her halükârda cici demokrasinin sonunun geldiğine dair gözlemlerine dayanıyordu (Şener, 2015: 151). Selçuk'un dikkat çektiği üzere "Komprador kapitalizminin kendi iç çatışmasıyla kendi kendine kısa sürede yıkılmasını beklemek iyimserlik..." olurdu (Selçuk, 1969b).

Avcıoğlu bu amaçla, bir Devrimci Parti²⁷³ kurmayı hedefledi. Atılgan'ın ifade ettiği üzere, ortadoğu ülkelerinde incelediği ordunun öncülüğünde kurulan hükümetler partisizlik veya örgütsüzlük yüzünden yalpalamalar yaşıyordu (2020: 233). Bu nedenle, Şener'in de dikkat çektiği gibi, askeri cunta ile iktidarı devirerek ve ardından devrimci parti ile işçi sınıfına dışarıdan bilinç aşılamak istiyorlardı (2015: 149).

Avcıoğlu, Devrimci Parti'nin gerekliliğine ilişkin ilk izlenimleri MDD tartışmaları sırasında verdi. Öncü işçi sınıfı değil işçi partisi olacaktı. Devrimin itici gücü halktan kopuk eşraf partileri olamazdı. Parti'nin amacı, işçi sınıfına dışarıdan bilinç aşılamaktı (1965b). Avcıoğlu ilerleyen süreçte, Devrimci Parti'ye ilişkin *Türkiye'nin Düzeni*'nin birinci cildinde söz ettiğinde CHP'yi kastediyor ve partinin karşılaştığı bürokrasi sorununa işaret ediyordu (1979: 365). *Türkiye'nin Düzeni*'nin ikinci cildinde ise Devrimci Parti hakkında bir tanım yaptığı görüldü. Şöyle ifade ediyordu:

²⁷² Kanımca Avcıoğlu'nun sınıf mücadelesine ilişkin görüşleri Lenin'in sınıf mücadelesine ilişkin şu görüşleri paralellik taşır. Lenin, Marx'ın öğretisinde ana noktanın sınıf savaşımlı olduğu düşüncesini yanlış bulur. Ardından şöyle tamamlıyor: "Yalnızca sınıf savaşımlı kabul edenler henüz Marksist değillerdir; bunlar henüz burjuva düşüncesinin ve burjuva siyasetinin içinde bulunurlar. Marksizm'i sınıf savaşımlı teorisi içine hapsedmek, Marksizm'i budamak, onu çarpıtmak, onu burjuvazi tarafından kabul edilebilir bir şeye indirgemek anlamı taşır. Marksist, yalnızca, sınıf savaşımlının kabulünü, proletarya diktatörlüğünün kabulüne dek genişleten kimsedir. Bu, Marksistle sıradan küçük burjuva arasındaki en derin ayrımı oluşturan şeydir" (2020: 85). Lenin, diğer yandan sınıf savaşımlı unutanları "...emekçilere karşı sermayenin yanına, burjuvazinin yanına geçmek" (2020: 169) olarak yorumlar.

²⁷³ Avcıoğlu'nda Devrimci Parti'ye ilişkin görüşleriyle, Marx ve Engels'in komünistlerin ilk görevi olarak saydığı unsurlar paraleldi. Şöyle diyorlardı: "Komünistlerin ilk amacı, bütün diğer partilerinki gibi proletaryanın sınıf olmak üzere eğitilmesi, burjuva egemenliğinin yıkılması, politik iktidarın proletarya tarafından fethedilmesidir." (2020: 67).

Devrimci bir iktidar, işçisi, köylüsü, küçük üreticisi ve aydınıyla halk güçlerinin en bilinçli kesiminin kaynaştığı ve kenetlendiği bir Devrimci Parti iktidarı demektir. Devrimci Parti, sömürücülerin değil, halk güçlerinin partisidir. Bir yandan halkı örgütlemek ve bilinçlendirmek, öte yandan da çağdaş uygarlık savaşının öncülüğünü yapmak, devrimci partinin iki ana görevidir. Atatürk'ün devrimleri yönelince bunu gerçekleştirme aracı olarak kendi Devrimci Partisi'ni kurduğu hatırlanmalıdır. (1978b: 1175).

Mustafa Şener'in dikkat çektiği gibi partinin ne zaman, nasıl ve kimler tarafından kurulacağından söz edilmiyordu (2015: 162). Yalnızca dikkat çektiği bir nokta vardı. Bu nokta halktan kopuk ve tepeden inmeci olduklarına ilişkin eleştirilere maruz kalmalarına bir yanıt niteliği taşıyordu (Şener, 2015: 150). Kemalizm, bu devrimci parti tarafından tamamlanacaktı fakat partinin örgütlü ve bilinçli halk desteğine ihtiyacı vardı. Başarısı buna bağlıydı (Avcıoğlu, 1971ç). Halktan kopuk bir cuntanın başarılı olma ihtimali yoktu (Avcıoğlu, 1970ç). Dikkat çektiği nokta buydu. Atılğan'ın İlhan Selçuk ile yaptığı görüşmeden aktardığına göre, Avcıoğlu'nun devrimci partiye ilişkin görüşlerini şöyle özetlenebilir:

Devrim olsaydı herhalde Devrim Partisi'de herhalde gerçekleşecekti. Çünkü Doğan'ın fikri şuydu: Eğer bir halk devrimine dönüşmek gerekiyorsa, devrimin partisi olmalı, emekçi halkı örgütleyen parti olmalı. Yoksa müdahale olmuş filan... Müdahale ile devrim arasındaki farktır o. Doğan'ın oradaki görüşüdür: Ancak böyle bir müdahaleden sonra ya da önce halk tabanına oturursa, örgütlenirse bir şey olur, yoksa darbe olur, cunta olur. Doğan'ın bütün kuramı halka dayanan bir partidir. Doğan'ı askerci filan sayarlar, ama değildir. Hatta şunu da söyleyebilirim: O partiyi kurma başarısını ya da olanağını bulsaydı Doğan, herhalde askerleri de zapturapta getirecek bir halk gücünün oluşmasını isterdi. Öyle kesinlikle askerci maskerci değildir" (2020: 232).

Avcıoğlu, mevcut sistemi eleştirirken ve Devrimci Parti'ye ilişkin görüşlerini aktarırken adını vermeden Lenin'e ve Mao'ya atıflarda bulunuyordu (Şener, 2015: 153).

“Komünistler, ‘burjuva demokrasisi’nin burjuva için demokrasi, ama proletarya için diktatörlük olduğu kanısındadırlar. Proletarya diktatörlüğü²⁷⁴ ise, Burjuva için diktatörlük, proletarya için demokrasidir. Lenin’in dilinde proletarya diktatörlüğü, proletarya demokrasisi ile eş anlamlıdır” (Avcıoğlu, 1978b: 1030, 1980: 167). diyordu. Diğer taraftan Devrimci Parti’nin halk ile ilişkisini, Mao’nun su-balık²⁷⁵ ilişkisi tasnifinden tanımlıyordu. Avcıoğlu şöyle belirtiyordu:

“Su içindeki balık” gibi kitlelerle kaynaşmış, bilimsel, halkçı bir ideolojiyi benimsemiş partiler, toplumsal devrimin vazgeçilmez aracını teşkil etmektedir. Devrimci parti, dönüşümlerin gerçekleştirilmesinde, halka devrimci ideolojinin ve yeni değerlerin benimsenmesinde, eğitim seferberliğinde ve halkın yaratıcı enerjisinin kalkınmaya yönelmesine öncülük yapmaktadır (1971a: 39).

Avcıoğlu temel davayı artık sınıfsal bir sorun olarak tanımlayarak, tutucu güçlerin diktasının kırılması ve yerine halkın diktasının geçirilmesi gerektiği belirtiyordu. Bu nedenle, “İşçi, köylü ve aydının en bilinçli unsurlarını sinesinde toplayan bir devrimci parti, tutucu güçler koalisyonunun tasfiyesi ve halk egemenliğinin gerçekleştirilmesi için etkin araçtır.” (Avcıoğlu, 1970c). şeklinde belirtiyordu. Avcıoğlu şöyle açıklamıştı:

Köklü bir düzen değişikliği, ancak, kudretli iç ve dış sömürü çemberi ile bürokrasinin tutucu çarkı kırılarak ve bütün bu çetin engeller yok edilerek gerçekleştirilebilir. (...) Kenetlenmiş devrimciler, halkın gücünü seferber edip, gerçek bir halk iktidarı kurabildikleri takdirde de ülkemizin bir türlü yenilmeyen ‘makus talihi’ni yenebilirler ve Kemalizm’in amacı olan tam bağımsız ve uygar Türkiye’yi kurabilirler (1970d).

²⁷⁴ Proletarya diktatörlüğüne ilişkin Lenin ve Troçki arasında da bir tartışma mevcuttu. Ekim’de gerçekleşecek olan devrimin karakteri Troçki’nin savunduğu gibi proletarya diktatörlüğü mü olacaktı yoksa Lenin’in belirttiği gibi “proletarya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü” mü olacaktı? (Draper, 1970: 104). Hem proletarya diktatörlüğünün iktidarı ele geçirmiş devrimci bir parti tarafından uygulanabilir olması (Draper, 1970: 63) hem de Lenin’e göre proletarya diktatörlüğünün ilerici kapitalist ülkelerde anlamını yitirip Rusya gibi ülkelerde özel bir kurum haline gelmesi (Draper, 1970: 113) noktasında anlamlıdır. Ayrıca Lenin’in proletarya diktatörlüğüne ilişkin görüşleri için bkz. (Lenin, 2020). Sanırsam Avcıoğlu devrimci partinin proletarya diktatörlüğünü gerçekleştireceğini, Lenin’e hak verir şekilde iktidarın iki sınıf tarafından paylaşılabilirliğini ve geri bırakılmış bir ülkede bunun zorunlu olduğunu düşünüyordu.

²⁷⁵ Mao Zedung su-balık ilişkisini kitleler ve devrimci parti üzerinden tanımlıyordu: “Kitlelerden uzaklaşmamalıyız, kitlelerle olan ilişkimiz balık-su ya da yüzücü-su ilişkisidir” (1993: 513). “Parti ile kitleler arasında iyi ilişkiler olmaksızın sosyalist sistem kurulamaz, kurulsu bile sağlamlaştırılmaz” (1993: 519).

Avcıoğlu, Ulusal Kurtuluş Devrimi ve bunu organize edecek Devrimci Parti'yi somuta dökmek istiyordu. 9-12 Mart'a bir ay kala çıkarttığı *Devrim Üzerine* adlı yapıtı olası bir devrimin ideolojik programı niteliğindeydi. Bütün şartlar olgunlaşmış ve gerekli hazırlıklar yapılmışken “hesapta olmayan” bir gelişme yaşandı. Madanoğlu Cuntası'nın faaliyetleri MİT tarafından, cuntanın içerisine kadar girmiş olan Mahir Kaynak aracılığıyla deşifre edildi (Atılgan, 2020: 233-234). Avcıoğlu, nasıl deşifre edildiklerini Yalçın Küçük'e şöyle aktarmıştı: “...büroda oturuyordum, Sovyet elçiliğinden her zaman tanıdığım birisi geldi, biraz oturdu, sonra masadan bir kâğıt aldı ve ters olarak, aranızda ajan var, Bahçelievler toplantısına ajan sızmıştır, dedi ve gitti.” (Erenus & Küçük, 2000: 208). Küçük, bu noktada Moskova ve Avcıoğlu arasındaki bağlantıyı şöyle açıklamıştı

...Sovyetler Birliği bilim akademisi tarafından yayınlanan Türkiye üzerine bir çalışmada, Doğan Avcıoğlu için, ideolog natsional'no-revolutsionnogo puti, “Ulusal Devrim Yolu” ideoloğu, deniliyor ve şöyle aktarılıyor. D. Avcıoğlu, Sol güçlerin, “Tribünler için atraksiyon” Olarak nitelediği parlamento seçimlerinde başarı kazanma ihtimalini, tümüyle reddediyor. Bu yüzden çağdaş Türkiye'de ulusal-kurtuluş devriminin güvenilir dayanağı Avcıoğlu iddiasına göre, yalnızca “Ordu ve Devrimci Parti” olabilir; Bunların yardımıyla, emperyalizm yanlısı güçlerin diktatörlüğüne son verilebilir ve gerçek demokrasi denen olan halkın diktatörlüğü kurulacak, Atatürk tarafından başlatılan ve yarı yolda bırakılan Ulusal Kurtuluş Devrimi tamamlanabilir. (1997: 666-667).

Avcıoğlu, 9 Mart'a giden süreçte, Toker'in ifadesiyle “Radikal askerlerin sivil Başbakan adayı” (2000: 300) haline geldi. Bu süreçte YDH ideolojik çizgisine önemli katkıları olan İlhan Selçuk *Devrim*'den ayrıldı. Atılgan'ın İlhan Selçuk'tan edindiği bilgiye göre, Avcıoğlu eylemden vazgeçmek için çok geç kaldığını düşünerek Selçuk²⁷⁶ ile yollarını ayırmıştı (2020: 239). Küçük ise bu durumu şöyle açıkladı: “Doğan, Selçuk için, ‘hem bizimle ihtilal işine giriyor ve hem de Ecevit'i idare ediyor’ derdi. İlhan Selçuk'u

²⁷⁶ Tespitime göre İlhan Selçuk bir darbenin gelmekte olduğunun işaretlerini 1967 yılının başında vermişti. Öncesinde vurgulandığı üzere yabancı kapitalist-kompradorlar ordu içerisinde bir ittifak arayışındaydı. Şöyle demişti Selçuk: “Şimdi de ara tabakaları elde edip sosyalistlere tepeden inme tasarılar peşindeler.” (1966ç). Selçuk'a göre Demirel ve Tural konuşmalarında sistematik biçimde bu duruma işaret etmesi bir darbe ile daha açık bir faşizm ihtirası içerisinde olduklarının göstergesiydi (1967ç). YDH aydınlarının bu durumun farkında olması aslında orduya neden yaklaştıklarını da bir göstergesidir. İlerici ordu mensuplarına karşı yapılacak bir darbe, sosyalizmin gelişimini sekteye uğratacaktı.

idare-i maslahatçı buluyordu.” (Erenus & Küçük, 2000: 204). Diğer taraftan Gün Zileli’nin dikkat çektiği üzere “...o dönemde iktidar yolu olarak parlamentoda güçlenmeyi hedef almış TİP dışında, iktidara oynayan hiçbir ‘Sol’ grup, yaklaşan bir Sol askeri darbe ve bu darbe sonrasında iktidardan pay kapma ihtimaline karşı kayıtsız değildi.” (Zileli, 2015: 486). Nitekim, girişimi ifşa eden Mahir Kaynak’a göre 9 Mart Teşebbüsü, Sol’un iktidara almaya en yakın girişimiydi. “Çünkü hiçbir zaman bu kadar büyük bir organizasyona erişmemiştir Sol.” (Açıkkaya, 2009: 214).

4.2.3.3. Son Bir Umut: 9 Mart 1971 Sonrası

9 Mart 1971 girişiminin deşifre edilerek başarısız oldu. Yalçın Küçük’e göre “9 Mart 1971 tarihinde ihtilal girişimi başarılı olsaydı, uygulanacak programın *Yön* dergisinde yazılanlar çerçevesinde gelişeceğini ve gerçekleşeceği konusunda hiçbir kuşku bulunmuyor[du]”. Üstelik, hemen 3 gün sonra 12 Mart muhtırası, 9 Martçılara karşı gerçekleşti. Ardından “Madanoğlu cuntası” dosyası ile “Doğan Avcıoğlu, o sırada Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı olan Profesör Mümtaz Sosyal ve İlhami Soysal, tutuklandılar ve yargılandılar.” (Küçük, 1997: 578). Fakat YDH’yi oluşturan bu siyasal kadronun yargılanmasından önce, diğer bir ifadeyle 9 Mart girişiminden sonra *Devrim* 6²⁷⁷ sayı daha çıkardı. Bu başlığın amacı, 9 Mart sonrası süreci analiz etmektir.

Avcıoğlu’nun, 12 Mart muhtırasından sonra çıkan ilk yazısı *Teşhis ve Tedavi* başlığı taşıyordu. İlk cümlesi şöyleydi: “Cici demokrasinin artık sonu geldi. Fakat can çekişme, daha hayli zaman alabilir.” (1971d). Avcıoğlu bu yazısı aslında bir yandan 12 Martçılarını ilerici bir hükümet kurmaya ikna etmeye çalışıyor ve diğer yandan Hasan Cemal’in dikkat çektiği gibi parlamentonun feshedilmesini umut ediyordu (Cemal, 1999: 256). 12 Martçılar’ın Türkiye’nin sorununu doğru şekilde ortaya koyduğunu belirttikten sonra “Parlamentonun bir anda hidayete ererek, 25 yıllık anti-Kemalist gidişe son vermesi ve Kemalizm yoluna girmesi ümit edilebilir mi?” sorusunu yöneltiyordu. Zira bu noktada bütün devrimcilere düşen görev ise, “...hasta Türkiye’mizin gerçek bir tedavisinin, değerli

²⁷⁷ 9 Mart 1971 tarihli 72. Sayı dahil değildir.

zamanlar daha fazla israf edilmeden bir an önce başlamasını sağlayabilmek için, el birliği ile olumlu yönde çaba...” göstermekti (Avcıoğlu, 1971d). *Devrim* gazetesi de, Avcıoğlu’nun düşüncelerine paralel şekilde, *Ordu Anti-Kemalist Gidişe Dur Dedi* başlığı taşıdı ve ordunun eninde sonunda doğru tedaviyi bulmasını umut etti (Devrim, 1971b). Uğur Mumcu ise, 12 Martçılara, onları bu duruma getiren unsurların parlamentoculuk olduğunu hatırlatıyordu. Ordu bu düzenin sorumlularını yargılamalıydı. Ulusal Kurtuluş Devrimi²⁷⁸ veya Atatürkçü bir hükümet, siyasal kadrolarla birlikte değil ancak onlara karşı kurulabilirdi. Diğer taraftan ise Mumcu 12 Martçıları ilerici bir role zorlamak istemesine gericileri veya diğer bir ifadeyle cici demokrasi yanlılarını ordunun karşısına çıkmaya çağırıyordu. Zira yazısının başlığı da bu konuya dikkat çeker üzere *Erkekseniz Karşı Çıkmın*’dı (Mumcu, 1971a).

Avcıoğlu, *Devrim*’in 23 Mart 1971 tarihli 74. sayısında, yine parlamentoculuğun tutucu güçlerin hegemonyasını sağladığına dikkat çekti ve parlamentocuların “...komutanların muhtırasını hükümsüz kılma yolunda yoğun çaba” gösterdiklerini belirtti (Avcıoğlu, 1971e). Mumcu ise, ordudan muhtırayı uygulamasını istedi ve Ulusal Kurtuluş Devrimi’nin ancak asker-sivil aydın zümre öncülüğünde gerçekleşebileceğini hatırlattı (Mumcu, 1971b). Asker kökenli *Devrim* yazarlarından Muzaffer Karan da paralel şekilde “Yurdumuzu ancak asker-sivil kenetlenmiş devrimci bilim ve teknik ordusu, halk ile elele vererek kurtarabilir. Politika esnafına paydos, devrimciler iş başına denmelidir...” yorumunu paylaştı (1971a). Bu noktada özellikle asker kökenli yazarların politikacıların 27 Mayıs ihtilalini nasıl dejenere ettiğini aktardığı görüldü. Avcıoğlu bu çabalarını 75. ve 76. sayılarda da devam ettirdi fakat 76. sayıdan sonra derginin genel yayın müdürlüğünden ayrıldı. Avcıoğlu, *Devrim*’deki son yazısını şu şekilde bitirmişti:

Proletarya ile en ufak bir bağlantısı olmayan birçok aydınımız... soyut bir proletarya sevdasının şampiyonluğunu yapıyorlar. “Proletarya Türkiye’yi kurtaracak” diyorlar

²⁷⁸ Öncesinde savunduğum gibi, Ulusal Kurtuluş Devrimi, *Yön*’ün başında işlenen Milli Cephe stratejisinden besleniyordu. Milli Cephe stratejisini geliştiren kişilerin başında Ho-Şi Minh geliyordu. Bu sayıda, Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın yayınladığı şiirin adının “Ho Şi Minh” (Dağlarca, 1971) olması hem düşüncemi kanıtlar nitelikte hem de 12 Martçıları Ulusal Kurtuluş Devrimi’ne ikna etmek istediklerinin bir işaretidir.

ve “proletarya Türkiye’yi kurtarana kadar ne yapacağız?” deyince dudak büküp geçiyorlar. “Proletarya öncülüğü olmadan hiçbir ileri adım atılmaz” görüşünü savunarak, entelektüel tembellik yerine bir gerekçe buluyorlar. Bu görüş doğru bile olsa, proletarya iktidarı, Türkiye’nin gittikçe ağırlaşan sorunlarını bir mucize ile çözüm verecek midir? (...) Bu nedenle, devrimci aydınlarımızın yalnızca proletarya türkülerini söylemekle yetinmeyip, Devrimci iktidarların somut sorunlarına eğilmeleri ve çözüm yolları getirmelerini beklemekteyiz (1971ç).

Avcıoğlu’nun ayrılması ile beraber Selçuk dergiye geri döndü. Hasan Cemal’e göre Avcıoğlu, 1970’lerin ortasında askerden bir şey çıkmayacağını anlamıştı. “12 Mart muhtırasının kendi istediğini getirmeyeceğini biliyordu...” (Cemal, 1999: 255-256). Kırımca Avcıoğlu’nun bu noktada amacı her ne kadar başarılı olamayacağını farkında olsa da gerici bir darbenin Türkiye’deki sosyalist gelişimi engelleyeceğinin farkındaydı. Nitekim 12 Mart ile başlayan Türk Solu’nu tasfiye etme girişimi bu öngörüsünde haklı olduğunun bir kanıtıydı. Özdemir’in dikkat çektiği üzere 9 Mart’ın başarısız olması “...ordunun 27 Mayıs 1960 çizgisinden uzaklaştırılmasına bağlanmıştır.” (Özdemir: 2000: 44).

Devrim gazetesi, 27 Nisan 1971 tarihinde son sayısını çıkardıktan sonra kapatıldı. Derginin çekirdek kadrosu ve bu kadro ile bağlantısı olan Mümtaz Soysal gibi isimler “Madanoğlu cuntası” dosyası ile yargılandı. Birçok kişi işkenceye maruz kaldı. Avcıoğlu da bu isimlerden biriydi. Derginin kapanmasından sonra kendisini tarih çalışmalarına verdi fakat tezlerinden ve düşüncelerinden yine de sapmadı. *Milli Kurtuluş Tarihi* başlığında 4 cilt yayımlanan çalışmasının 4. cildinde sözlerini şu şekilde bitirmişti: “Türkiye’nin geleceği, Atatürk’ün öncülüğünü yaptığı milli kurtuluşçuluğun bu anti-emperyalist bilincinin bir halk iktidarı doğrultusunda geliştirilip geliştirilemeyeceğine bağlıdır.” (1978d: 1746).

GENEL DEĞERLENDİRME: ELEŞTİRİLER VE SONUÇ

Bu çalışmanın temel amacı, YDH'nin hangi ideolojik-politik pozisyonda bulunduğunu saptamaktır. Araştırmanın bu amacı doğrultusunda birinci bölümde YDH oluşumu, ikinci bölümde kurumsal açılımları ele alındı. Üçüncü bölümde, Osmanlı'nın üretim ilişkilerine dair görüşlerinden başlanarak 27 Mayıs ihtilaline kadar olan süreç incelendi. Dördüncü bölümde ise, üçüncü bölümde ortaya konan tezler üzerinde inşa edilen sosyalizm görüşünün teoride ve pratikte karşılığı saptandı.

Araştırmanın birinci bölümünden elde edilen verilere göre, *Yön* dergisinin ideolojik pozisyonun gelişiminde DP'nin baskıcı politikalarının etkisi olduğu ortaya çıktı. Ancak bu sonuç, *Yön*'ün Türkiye'nin sorunlarını neden iktisadi düzlemde çözmeyi tercih ettiği sorusuna yanıt vermedi. Diğer yandan, Doğan Avcıoğlu ve Mümtaz Soysal'ın bu

dönemdeki çalışmalarının, *Yön* yayın hayatına başladıktan sonraki tezleriyle büyük ölçüde süreklilik taşıdığı tespit edildi. Avcıoğlu ve M. Soysal'ın DP dönemindeki çalışmaları ve 1961 Anayasası'nın hazırlık sürecindeki düşünceleri, sürekliliğin göstergesi olarak karşımıza çıktı. Tezleri temel olarak, iktisadi düzlemde kalkarak bir üretim ilişkisi değişikliğinin gerekliliğine işaret etmekteydi. Açıkça belirtilmemiş olsa da, bu değişikliğin sosyalizmle bir ilişkisi olduğu ortadaydı. Bu bağlamda, diğer YDH yazarlarının DP dönemindeki çalışmalar da incelenmesi mümkündür.

YDH, ikinci bölümden elde edilen verilere göre, *Yön*, TÇP, SKD, Yön Yayınları ve *Devrim* olmak üzere 5 farklı kurumsal girişimden oluşmaktaydı. İlk olarak belirtilmesi gerekir ki, YDH'yi oluşturan bu kurumların öncülüğünü büyük ölçüde Avcıoğlu yaptı. Bu nedenle, YDH ve Avcıoğlu birbirinden ayrı düşünülemez ve YDH'nin ideolojik-politik pozisyonu saptanırken Avcıoğlu'nun tezleri referans alınmalıydı. Bu, diğer yazarları küçümsemek veya göz ardı etmek anlamına gelmiyordu. Tam tersine, diğer yazarların görüşleri ve Avcıoğlu'nun görüşleri arasındaki uzlaşmalar/çatışmalar YDH'yi daha zengin duruma getirdi. Avcıoğlu öncülüğünde gelişen tezler, *Yön* ve *Devrim*'de yazılar kaleme alan M. Soysal, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Ş. S. Aydemir, Niyazi Berkes, Uğur Mumcu, Muammer Aksoy, Abdi İpekçi, Mihri Belli gibi isimlerin katkıları ve hatta TİP'li Sadun Aren, Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Rasih Nuri İleri gibi isimlerin eleştirileri YDH'nin ideolojik pozisyonunu oluşturdu.

Kurumsal girişimlerin temel amaçları sosyalizme ulaşmak, sosyalizme ulaşmak adına tartışma ortamı yaratmak ve dünyadaki sosyalist gelişmeleri aktarmak oldu. Bu noktada, TÇP ve SKD'nin YDH ile bağlantısı birçok noktada soru işaretini beraberinde getirdi. Yöncüler, her ne kadar TÇP girişiminin kendi öncülüğünde gerçekleşmediğini belirtmesine rağmen, partinin birçok unsuru kendileri tarafından saptandı. Benzer şekilde, SKD'nin *Yön* ile bağlantısı ve partileşme fikri taşıyıp taşımadıkları bir soru işareti olarak kaldı. Bu çalışmada, SKD konferansları ve *Yön* arasındaki bağlantıya, yeteri kadar dikkat çekilmedi.

Üçüncü bölümdeki verilere göre, Avcıoğlu, 1838 Balta Limanı antlaşmasına kadar Osmanlı'nın kendi içsel dinamikleriyle kapitalistleşebileceği görüşündeydi. *Yön* yazarlarından Niyazi Berkes, Avcıoğlu'nun bu tezine karşı çıksa da, tarihsel görüşleri ilerleyen süreçlerde birçok noktada paraleldi. Avcıoğlu, Osmanlı'nın kapitalistleşmesinin din unsurunun engel teşkil etmediği düşüncesindeydi, fakat Berkes tam aksi bir görüşteydi. Avcıoğlu'nun ATÜT tezlerine karşı geliştirdiği eleştirilerin yanı sıra, Osmanlı'nın feodal birikim yaşadığı görüşüne de mesafeliydi. Avcıoğlu kanımca bu mesafesinin neden kaynaklandığını yeterince detaylandırmadı. Bu noktada Avcıoğlu'nun görüşleri “pre-kapitalist” olarak adlandırıldı.

Üçüncü bölüm oldukça kapsamlı bir konu ele aldığından, yeteri kadar tartışmalara değinilemedi. Yine de özet olarak, Avcıoğlu, yukarıdaki bilgilere ek olarak, Yeni Osmanlı'lardan başlayarak aydınların Türkiye'nin sorunlarına çözüm aradığını fakat bu arayışların emperyalizm olgusunu göz ardı ettiği sonucuna ulaştı. M. Kemal Atatürk, emperyalizm sömürsünü fark eden ve emperyalizme karşı bir savaşa girişmiş aydın olması bağlamında YDH için oldukça değerliydi. Fakat Avcıoğlu'na göre M. Kemal Atatürk de bir süre sonra emperyalizmle uzlaştı. Bu bağlamda YDH, Kemalizm'in devletçilik ve halkçılık görüşlerini yeteri kadar derinleştirememesini eleştirdi ve derinleşememenin nedenini aradı. Bu ilkeler, kapitalist olmayan kalkınma yolunu açabilecek nitelikteydi. Ancak emperyalizm ve feodal ilişkiler tasfiye edilmedi ve devrimler üst yapı unsurları ile sınırlı kaldı.

Avcıoğlu'na göre, Atatürk devrimlerinin tasfiyesi 1946'da çok partili hayata geçilmesi ve 1950'de DP'nin iktidara gelmesiyle gerçekleşmeye başladı. 27 Mayıs hareketi ise bir ihtilal olup, Kemalist subayların Atatürk devrimlerinin dejenere edilmesine ilişkin bir tepkiydi. Fakat bu hareket, fikri boşluktan dolayı ve tutucu güçlerin çabaları nedeniyle amacına ulaşamadı. YDH'nin tezleri, Avcıoğlu'nun tarihsel görüşleri temel alınarak oluşturdu. Başka bir deyişle dördüncü bölüm, üçüncü bölüm üzerine inşa edildi.

Çalışmanın dördüncü bölümü temel problematiğe odaklandı. Teorik ve pratik olarak iki kanattan oluşan bu bölümden elde edilen sonuç YDH'nin sosyalizme ulaşmayı

hedeflediği ve bunu gerçekleştirirken Marksizm'den kopmadığı oldu. Bütün olarak incelediğimde kanımca, YDH'nin Avcıoğlu ekseninde Marksizm'e oldukça yakın bir duruş sergilediği kanısındayım. Teorik boyutta YDH, sosyalizmi bir kalkınma felsefesi olarak benimsedi. Bu noktada YDH'nin sosyalizm kavrayışının dünyada hangi kaynaklardan beslendiğine yeteri kadar değinilmedi.

Bulgularıma göre, YDH'ye yöneltilen eleştirilerin birçoğu Avcıoğlu tarafından değil diğer *Yön* yazarları tarafından savunuluyordu. Yeni devletçilik görüşlerinde, özellikle Ş. S. Aydemir ve Abdi İpekçi olmak üzere devleti sınıflar üst kavramışlar ve bunu sosyalizm olarak belirtmişlerdi. Sosyalizm, bu noktada Marksizm'den uzak bir şekilde Kemalizm'in "sınıfların ahenkli yaşamı" şeklinde kavrandı. Avcıoğlu ise, devletin son tahlilde burjuvazinin çıkarlarını yansıttığını ve tarafsız olamayacağını farkındaydı. O'nun için, devlet son tahlilde proletarya tarafından ele geçirilmeliydi. Yeni devletçilik safhası, proletaryaya "kısa yoldan" bilinç aşıl原因arak feodalizmin, emperyalizmin ve kapitalizmin tasfiye edileceği bir iktisat politikası olarak kavrandı. Benzer problemler, Türk tipi sosyalizm ve az gelişmiş ülke sosyalizmi noktasında da ortaya çıktı.

YDH, İslam ve milliyetçilik kavramlarını sosyalizmle ilişkilendirdi. Ancak, bu ilişki, dönemin koşullarını pragmatik bir yaklaşımla ele alarak yapıldı. Avcıoğlu, İslam sosyalizmine ilişkin vurguları yeterince sık kullanmamış olsa da, bu hareketin sosyalist mücadelede desteklenmesi gerektiğini düşündü. Ancak, Avcıoğlu'nun düşüncesinde özellikle *Devrim* döneminde açıkça ortaya çıktı ki, Marksizm'in savunduğu gibi din bir üst yapı kurumuydu. Din, burjuvazinin ve tutucu güçlerin elinde düzeni meşrulaştırmak için bir aletti. Milliyetçilik ise, YDH için sosyalist bir temelde inşa edildi. Bu inşa hem anti-komünist propaganda karşısında bir ideolojik unsur olması bağlamın da hem de anti-emperyalist bir iktidar stratejisi benimsemeleri bağlamında anlamlıydı. Bu noktada kanımca, sosyalizmi anti-komünist gerekçeyle savunmadılar. YDH üzerine odaklanan anti-komünist propagandaya karşılık milliyetçilik ve Kemalizm'i ön plana çıkardılar. Sosyalist milliyetçilik söylemi hem anti-komünizme karşı bir "kalkan" olması bağlamında, hem sosyalizme ulaşmak için amaçlarını vurgulaması nedeniyle önemliydi. Ayrıca, feodal ilişkilerini tasfiye edemediği bir toplumda sosyalist mücadelede

milliyetçilik unsurunun ön plana çıkarılması gerektiği bağlamında anlamlıydı. Ek olarak belirtilmesi gerekir ki, Avcıoğlu'nun en çok yetersiz kaldığı sorun Kürt meselesi konusunda oldu.

YDH'nin iktidar stratejisine ilişkin görüşleri ise, toplumsal sınıfları/tabakaları kavrama ve aşamalı devrim modelini benimsemeleri noktasında süreklilik barındırdı. Bu bağlamda, iki önemli bulgu olduğu düşüncesindeyim. İlk olarak, Avcıoğlu'nun milli burjuvazi hakkındaki görüşlerinin Frantz Fanon'un etkisinin bulunup bulunmadığıydı. Kanımca bu noktada, Avcıoğlu'nun milli burjuvaziye ilişkin görüşleri Fanon'un düşüncelerinden etki alarak değişti. İkincisi ise, ara aşamaya işaret eden milli devrimci kalkınma yolu ile komünist kalkınma yolunun paralel içerik barındırmasıydı. Kanımca benzer nitelikler taşımalarıyla beraber, milli devrimci kalkınma yolunun başarısı komünist kalkınma yoluna “kaymasına” bağlanmıştı.

Sosyalist mücadele biçimleri, Fabiancı ve devrimci olmak üzere iki kanattan ilerledi. Kanımca Avcıoğlu daima devrimci mücadeleye yakın olsa da Fabiancı taktiği 1967'ye kadar terk etmedi. O'nun Fabiancı taktiği, dönemin diğer sol örgütü olan TİP gibi devrimci bir partinin iktidara gelmesinden ziyade parlamentodaki ilerici kuvvetlerin desteklenmesine dayandı. Aksi taktirde sosyalist mücadele sekteye uğrayabilirdi. Devrimci mücadele ise Milli Cephe-MDD ve Ulusal Kurtuluş Devrimi şeklinde ilerledi. Söylemsel olarak farklı olan bu üç görüş temelde şunları savundu: Kemalist devrimin yarıda kaldığını; Türkiye'nin feodal ilişkileri tasfiye edemediğini ve emperyalizm olgusunun Türkiye'de burjuvazinin gelişmesine izin vermediğini; burjuvazinin komprador bir nitelik taşıdığını, dolayısıyla devrimci barutunu kaybettiğini; işçi kitlelerinin ise yeteri kadar bilinçlenmediğini ve dolayısıyla tarihsel bir misyona sahip olan zinde güçlerin halktan bir destek olarak ihtilal gerçekleştirmesi gerektiğini; zinde kuvvetlerin açacağı ara aşamada Yeni Devletçilik politikaları ve kapitalist olmayan kalkınma yolu ile işçi sınıfına dışarıdan bilinç aşılması gerektiğini ve son tahlilde işçi sınıfının kendi devrimine yürümesi gerektiğini savundu.

9 Mart giriminin başarısız olması ve ardından *Devrim*'in kapatılması, Avcıoğlu'nun düşüncelerinin çürütüldüğü anlamına gelmiyordu. Nitekim Avcıoğlu, işçi sınıfı/partisi önderliğindeki devrimin en sağlıklı devrim olduğunu, ancak Türkiye'nin şartlarının buna el vermediğini belirtmişti. Ancak zinde kuvvetler Avcıoğlu'nun beklediği intikal safhasını açamadığı gibi işçi sınıfı/partisi bir SD gerçekleştiremedi. Bu noktada, Avcıoğlu'nun temel görüşü olan, feodal ilişkilerin tasfiye edilemediği ve emperyalizm sömürsünde bulunan bir devlette işçi sınıfının doğrudan bir sosyalist devrimin gerçekleştiremeyeceği tezi, doğruluğunu sürdürmeye devam etmektedir.

YDH, kanımca bir dönemin gelip geçici bir düşünsel etkisi olarak kalmadı. Hareket, kurumsal olarak sona erdikten sonra etkisini devam ettirdi. Özellikle 1970 sonrası "kısa" yoldan sosyalizme yönelmek isteyen gençlik hareketlerini etkiledi. 1990 sonrası Avcıoğlu'nun Kürt Meselesi üzerine düşünceleri yeniden gündem oldu. 24 Temmuz 2002'de Mümtaz Soysal öncülüğünde YDH'nin düşüncelerine yakın bir parti girişimi oldu. Ergenekon davası ve 15 Temmuz 2016 darbe girişiminde YDH'nin tezleri yeniden gündeme geldi. Diğer yandan hem akademi içerisinde hem de sosyal medya platformlarından Doğan Avcıoğlu ve YDH konuları tartışılmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıkkaya, S. (2009). *Türkiye'de Sol Akımlarının Türk Devrimi Algılamaları 27 Mayıs 1960- 12 Mart 1971*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Ağtaş, Ö. (2018). Ortanın Solu: İsmet İnönü'den Bülent Ecevit'e. M. Belge, T. Bora, & M. Gültekingil (Dü) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol* (4. b., s. 194-221). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ahmad, F. (2010). *Demokrasi Sürecinde Türkiye: 1945-1980* (4. b.). (A. F. Yıldırım, Çev.) İstanbul: Hil Yayın.
- Ak, G. (2019). Dokuz Subay Olayı. M. K. Kaynar içinde, *Türkiye'nin 1950'li Yılları* (3. b., s. 285-293). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Akalın, İ. (1987, Temmuz 1). Devletçiliğe Bir Yaklaşım: Yön Hareketi. *Toplumsal Kurtuluş*(1), s. 73-75.
- Akdere, İ., & Karadeniz, Z. (1994). *Türkiye Solu'nun Eleştirel Tarihi 1*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Akın, Y. (2018). Uluslararası Etkileşim Yapısı İçinde Türkiye Sol Hareketi'nin Önemli Polemikleri. M. Belge, T. Bora, & M. Gültekingil (Dü) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol* (4. b., s. 86-114). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akis. (1954, Mayıs 15). Kendi Aramızda. *Akis*(1), s. 3.
- Akis. (1962a, Ocak 1). İşçiler. *Akis*(392), s. 18-19.
- Akis. (1962b, Ocak 29). Partililer. *Akis*(396), s. 7-8.
- Akis. (1962c, Ocak 22). İşçiler. *Akis*(395), s. 15-17.
- Akis. (1963, Ocak 10). Sosyal Hayat. *Akis*(446), s. 8-9.
- Akis. (1967, Ocak 7). Kendi Aramızda. *Akis*(655), s. 1.
- Aksoy, M. (1970, Temmuz 28). CHP Artık Alternatif Değildir. *Devrim*(41), s. 5.
- Aksoy, S. (1965, Ağustos). Anayasa Düzeni ve Türkiye İşçi Partisi. *Sosyal Adalet*(17), s. 26.
- Akşin, S. (2020). Siyasal Tarih. C. Koçak, H. Özdemir, K. Boratav, S. Hilav, M. Katoğlu, A. Ödekan, & S. Akşin (Dü.) içinde, *Çağdaş Türkiye: 1908-1980* (14. b., Cilt 4, s. 215-223). İzmir: Cem Yayınevi.
- Alpay, Ş. (1969, Ekim). Türkiye'nin Düzeni Üzerine. *Aydınlık*(12), s. 448-477.
- Alper, E. (2018). Bülent Ecevit. M. Belge, T. Bora, & M. Gültekingil (Dü) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol* (4. b., s. 202-2013). İstanbul: İletişim Yayınları

- Alpkaya, F. (2009). Bir 20. Yüzyıl Akımı: Sol Kemalizm. A. İnsel (Dü.) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm* (6. b., s. 477-500). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aren, S. (1961a, Aralık 20). Ne İstediğimizi Biliyor muyuz? *Yön*(1), s. 18.
- Aren, S. (1961b). Kalkınma, Demokrasi ve Metod. *Yön*(2), 16-17.
- Aren, S. (1962, Mart 21). Nasıl Bir Sosyalizm. *Yön*(14), s. 12.
- Aren, S. (1963a, Şubat 6). Dernek ve Sosyalizm Meseleleri. *Yön*(60), s. 3.
- Aren, S. (2006). *Puslu Camın Arkasından* (2. b.). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Aşçıoğlu, A. (1966a, Haziran 17). Türkiye'de Sosyalizm ve İşçi Hareketi. *Yön*(168), s. 12.
- Aşçıoğlu, A. (1966b, Temmuz 22). Sosyalizm ve İşçiler. *Yön*(173), s. 10.
- Ataöv, T. (1970, Ağustos 11). Irak'ın Anti-emperyalist İktidarı. *Devrim*(43), s. 6.
- Atılgan, G. (2002). Kerpiçte 'Kandırılan' İhtilalci! *Praksis*(5), s. 257-275.
- Atılgan, G. (2002). 'Yön'ünü Ararken Yolunu Yitirmek. *Praksis*(6), s. 119-151.
- Atılgan, G. (2009, Mart 1). Sosyalist Milliyetçilik Söylemi (Türkiye, 1961-1968) Temeller, Ayrılıklar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(3), 1-25.
- Atılgan, G. (2018a). Mihri Belli. M. Gültekingil, M. Belge, & T. Bora (Dü) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol* (4. b., s. 548-570). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atılgan, G. (2018b). Yön-Devrim Hareketi. M. Gültekingil, T. Bora, & M. Belge (Dü) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol* (4. b., s. 597-646). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atılgan, G. (2018c). Türkiye Sosyalist Hareketinde Anti-Emperyalizm ve Bağımsızçılık. M. Gültekingil, T. Bora, & M. Belge (Dü) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol* (4. b., s. 661-703). İstanbul: İletişim Yayınları.

Atılgan, G. (2020). *Yön Devrim Hareketi: Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar*. Yordam Kitap.

Atılgan, G. (2021). *Mühürler: Türkiye Sosyalist Hareketinden Eserler*. İstanbul: Yordam Kitap.

Avcıoğlu, D. (1956a, Eylül 22). 1 Numaralı Meselemiz: Yatırımlar. *Akis*(124), s. 17-18.

Avcıoğlu, D. (1956b, Aralık 1). Biraz Aydınlık. *Akis*(134), s. 15.

Avcıoğlu, D. (1957a, Ocak 12). Monroe'dan Truman'a, Truman'dan Eisenhower'e. *Akis*(140), s. 13.

Avcıoğlu, D. (1957b, Haziran 1). Muhalefet Ne Alemde. *Akis*(160), s. 11.

Avcıoğlu, D. (1957c, Ağustos 17). İktisadi İstiklal. *Akis*(171), s. 16.

Avcıoğlu, D. (1957ç, Aralık 27). Gülü Sevenler. *Akis*(190), s. 11-12.

Avcıoğlu, D. (1957d, Haziran 22). Gözler Köylerde. *Akis*(163), s. 5.

Avcıoğlu, D. (1957e, Şubat 2). Arap Milliyetçiliği. *Akis*(143), s. 12.

Avcıoğlu, D. (1957f, Temmuz 13). İşbirliğine Getiren Yol. *Akis*(166), s. 7.

Avcıoğlu, D. (1957g, Nisan 6). Hindistan'da Demokrasi. *Akis*(152), s. 21.

Avcıoğlu, D. (1959, Şubat 14). Yarının Meseleleri. *Akis*(241), s. 17.

Avcıoğlu, D. (1961a, Aralık 20). Kemer Sıkılım. *Yön*(1), s. 3.

Avcıoğlu, D. (1961b, Aralık 27). Huzur. *Yön*(2), s. 3.

Avcıoğlu, D. (1962a, Ocak 3). Efendilerimiz. *Yön*(3), s. 3.

Avcıoğlu, D. (1962aa, Kasım 7). Devletçilik Nasıl Dejenere Oldu? *Yön*(47), s. 6-7.

Avcıoğlu, D. (1962ab, Kasım 28). Türkiye İşçi Partisine Dair... *Yön*(50), s. 16.

Avcıoğlu, D. (1962ac, Aralık 12). Ümitsizlik. *Yön*(52), s. 3.

- Avcıoğlu, D. (1962ağ, Aralık 28). Sendikaların Uyanma Saati. *Yön*(54), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962ad, Nisan 25). Rejim Güçlükleri. *Yön*(19), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962ae, Eylül 5). Plan Konusundaki Gerçek... *Yön*(38), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962af, Mart 21). Kalkınma Programı 3: Ortak Çalışma. *Yön*(14), s. 9.
- Avcıoğlu, D. (1962ag, Mart 28). Kalkınma Programı 4: İş Orduları. *Yön*(15), s. 8.
- Avcıoğlu, D. (1962ağ, Ekim 24). Nereden Nereye Geldik. *Yön*(45), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962b, Ocak 10). Yapıcı Milliyetçilik. *Yön*(4), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962c, Ocak 17). Yeni Türkiye. *Yön*(5), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962ç, Ocak 24). İnönü'nün Konuşmaları. *Yön*(6), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962d, Ocak 31). Niçin Sosyalizm? *Yön*(7), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962e, Şubat 7). Piyasa. *Yön*(8), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962f, Şubat 14). İnönü'den Beklediğimiz. *Yön*(9), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962g, Şubat 21). Rejim Buhranı. *Yön*(10), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962ğ, Şubat 28). İnanç Buhranı. *Yön*(11), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962h, Mart 7). Nefis Müdafaası. *Yön*(12), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962ı, Mart 7). Kalkınma Programı: 1-Arayış. *Yön*(12), s. 9.
- Avcıoğlu, D. (1962i, Mart 14). Kalkınma Programı 2: A'dan Z'ye Kadar Reform. *Yön*(13), s. 8.
- Avcıoğlu, D. (1962j, Mart 28). Sosyalist Cezayir!. *Yön*(15), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962k, Kasım 7). Kaynağa Dönüş. *Yön*(47), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962l, Nisan 4). Demokrasi Düşmanları. *Yön*(16), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962m, Mayıs 14). Milyonların Affı. *Yön*(22), s. 3.

- Avcıoğlu, D. (1962n, Mayıs 23). Anlamak İstemediğimiz 27 Mayıs. *Yön*(23), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962o, Haziran 13). Kalkınma Programı: Devletçilik. *Yön*(26), s. 7.
- Avcıoğlu, D. (1962ö, Ekim 10). Tehlikeli Dönemeç. *Yön*(43), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962p, Temmuz 25). İnönü ve Sosyal Adalet. *Yön*(32), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962r, Şubat 20). Tahammülsüzlük. *Yön*(62), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962s, Ağustos 15). Olanlara Şaşmamak Lazım. *Yön*(35), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962ş, Ağustos 22). Sosyalizm Anlayışımız. *Yön*(36), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962t, Eylül 12). Sosyalist Gerçeklik. *Yön*(39), s. 20.
- Avcıoğlu, D. (1962u, Eylül 26). Faşizme Dikkat. *Yön*(41), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962ü, Ekim 3). Eski ve Yeni Türkiye. *Yön*(42), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1962y, Ekim 17). Cepheler Belirliyor. *Yön*(44), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1963a, Ocak 9). Devekuşu Politikası. *Yön*(56), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1963b, Ocak 16). Sınıf Mücadelesini Kim Körüklüyor? *Yön*(57), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1963c, Ocak 23). İntikal Devresi. *Yön*(58), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1963ç, Mart 13). Prof. Talas'a Cevabımız. *Yön*(65), s. 5-7.
- Avcıoğlu, D. (1963d, Nisan 3). Tepesi Üstü Duran Ağaç. *Yön*(68), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1963e, Nisan 10). Sosyalizme Giden Yollar: Sosyalizmden Önce Atatürkçülük. *Yön*(69), s. 8-10.
- Avcıoğlu, D. (1963f, Kasım). Toplu Sözleşme Ahlakı. *Türk-İş*(9), s. 47-48.
- Avcıoğlu, D. (1963g, Aralık). Muslukları Aç, Muslukları Kapa. *Türk-İş*(10), s. 10-11.
- Avcıoğlu, D. (1964a, Eylül 25). Gerçek Milliyetçilere Sesleniş. *Yön*(78), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1964b, Kasım 6). Milliyetçiliğin Yeniden Uyanışı. *Yön*(84), s. 3.

- Avcioğlu, D. (1964c, Kasım 13). Medrese Atatürkçülüğünden Gerçek Atatürkçülüğe. *Yön*(85), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1964ç, Ocak). Ücretler Artmamalıymış!... *Türk-İş*(11), s. 20-24.
- Avcioğlu, D. (1964d, Ekim 16). Kalkınma Çağı. *Yön*(81), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1964e, Mart-Nisan). Vergi Reformu Tasarıları. *Türk-İş*(13-14), s. 13-14.
- Avcioğlu, D. (1964f, Mayıs). Gelirler politikası. *Türk-İş*(15), s. 22.
- Avcioğlu, D. (1964g, Haziran). Bir Geziden Notlar. *Türk-İş*(16), s. 14-15.
- Avcioğlu, D. (1964ğ, Eylül). Türk Ekonomisi Durgunluk İçerisinde mi Yoksa Enflasyona mı Gidiyoruz? *Türk-İş*(19), s. 10-11.
- Avcioğlu, D. (1964h, Kasım). Karların Kontrolü. *Türk-İş*(21), s. 12.
- Avcioğlu, D. (1964i, Aralık 25). Gençliğe Çağrı. *Yön*(91), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1965a, Ocak 1). Yabancı Sermaye Saltanatı. *Yön*(92), s. 16.
- Avcioğlu, D. (1965b, Ocak 15). Reform Tasarısını Destekliyoruz! *Yön*(94), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1965c, Ocak 22). Kalkınmaya Götüren Yol. *Yön*(95), s. 8.
- Avcioğlu, D. (1965ç, Şubat 12). Emperyalizmin Çırpınışları. *Yön*(98), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1965d, Mart 26). Toplum Kalkınması ve Gençlik. *Yön*(104), s. 10-11.
- Avcioğlu, D. (1965e, Nisan 16). Bir Hatırlatma. *Yön*(107), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1965f, Nisan 30). Emperyalizmi Tanıyalım: Yabancı Sermaye İle Neden Kalkınma Olmaz. *Yön*(109), s. 8-10.
- Avcioğlu, D. (1965g, Mayıs 7). Türk Milliyetçilerine Sesleniş. *Yön*(110), s. 8-9.
- Avcioğlu, D. (1965ğ, Mayıs 14). Halkçı, Devletçi, Devrimci ve Milliyetçi Kalkınma Yolu. *Yön*(111), s. 8-9.
- Avcioğlu, D. (1965h, Mayıs 28). Özel Sektöre Düşen Görev. *Yön*(113), s. 3.

- Avcioğlu, D. (1965ı, Temmuz 30). Ortanın Solu. *Yön*(122), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1965i, Ekim 22). Yeni Dönem. *Yön*(134), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1965j, Ekim 29). Cumhuriyet'in 42. Yılında. *Yön*(135), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1965k, Kasım 12). 1965 Yılında Atatürkçülük. *Yön*(137), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1965l). Önsöz. R. Garaudy içinde, *Sosyalizm ve İslamiyet* (D. Avcioğlu, & E. Tüfekçi, Çev., 2. b., s. 5-6). İstanbul: Yön Yayınları.
- Avcioğlu, D. (1965m, Şubat). Sağlık Hizmetlerin Sosyalleştirilmesi. *Türk-İş*(24), s. 14-15.
- Avcioğlu, D. (1965n, Mart). Maden Davamız. *Türk-İş*(25), s. 12.
- Avcioğlu, D. (1965o, Nisan). petrol Davamız. *Türk-İş*(26), s. 20-21.
- Avcioğlu, D. (1965ö, Mayıs). İşçiler. *Türk-İş*(27), s. 21.
- Avcioğlu, D. (1965p, Temmuz). İşverenlerin Garip İddiası. *Türk-İş*(28), s. 14-15.
- Avcioğlu, D. (1965r, Eylül). İşverenlerin Talihsizliği. *Türk-İş*(31), s. 32-33.
- Avcioğlu, D. (1965s, Ekim). Çalışma Hayatımız. *Türk-İş*(32), s. 24-21.
- Avcioğlu, D. (1965ş). Önsöz. P. Jalee içinde, *Yoksul Ülkeler Nasıl Soyuluyor* (S. Hilav, Çev., s. 5-7). İstanbul: Yön Yayınları.
- Avcioğlu, D. (1965t, Şubat 19). Muhalefet, Asıl Şimdi Başlıyor... *Yön*(99), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1965u, Temmuz 16). U Sektörü. *Yön*(120), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1965ü, Ağustos 13). Demagojiye Paydos... *Yön*(124), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1965v, Ağustos 20). Sigorta Millileştirilmelidir! *Yön*(125), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1965y, Ekim 1). Gerileyen Ekonomide Enflasyon. *Yön*(131), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1966a, Şubat 18). Faşizm. *Yön*(151), s. 3.

- Avcioğlu, D. (1966b, Mart 11). Çatıdaki Kavga. *Yön*(154), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1966c, Mart 18). Marksizm. *Yön*(155), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1966ç, Nisan 8). Parlamentoculuk. *Yön*(158), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1966d, Temmuz 22). Ölçü. *Yön*(174), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1966e, Mayıs 27). 27 Mayıs. *Yön*(165), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1966f, Haziran 3). Seçimler. *Yön*(166), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1966g, Haziran 10). Rejimin Geleceği. *Yön*(167), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1966ğ, Haziran 17). TİP'e Dair... *Yön*(168), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1966h, Haziran 24). S. Divitçioğlu'nun Kitabı Üzerine... *Yön*(169), s. 13.
- Avcioğlu, D. (1966ı, Ağustos 5). Gericilik-İlericilik. *Yön*(175), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1966i, Eylül 23). Sınıf Mücadelesi, Sosyalizm ve Milliyetçilik. *Yön*(182), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1966j, Ekim 14). Bir Sosyalist Stratejinin Esasları. *Yön*(185), s. 8-10.
- Avcioğlu, D. (1966k, Aralık 16). Kürt Meselesi. *Yön*(194), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1966l, Şubat 25). Mutlu Azınlık Fütursuzluğu. *Yön*(152), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1966m). Önsöz. Y. Lacoste içinde, *Sınıf Açısından Azgelişmişlik* (S. Avcioğlu, Çev., s. 5-6). İstanbul: Yön Yayınları.
- Avcioğlu, D. (1966n). Önsöz. S. S. Helene Carrere d'Encausse içinde, *Asyada Marksizm ve Milliyetçilik* (A. A. Sevil Avcioğlu, Çev., s. 5-6). İstanbul: Yön Yayınları.
- Avcioğlu, D. (1966o, Temmuz 15). İlerici Askeri Rejimler ve Marksist Teori. *Yön*(172), s. 8.
- Avcioğlu, D. (1966ö, Ocak 28). Sovyetler ve Biz. *Yön*(148), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1966p, Mart 25). Dış Politika Tabuları. *Yön*(156), s. 3.

- Avcıoğlu, D. (1966r, Temmuz 22). Orta Yolculuk. *Yön*(173), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1966s, Ekim 28). CHP'de Sola Açılış. *Yön*(187), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1966ş). Önsöz. M. Fahri içinde, *Amerikan Harp Doktrinleri* (1. b., s. 5-6). Yön Yayınları: İstanbul.
- Avcıoğlu, D. (1966t, Aralık 2). Büyük Kongresinden Sonra TİP. *Yön*(192), s. 16.
- Avcıoğlu, D. (1966u, Mayıs 6). Amerikancı Milliyetçilik ve Mukaddesatçılık. *Yön*(162), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1966ü, Temmuz 15). Durum Muhakemesi. *Yön*(172), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1966v, Ekim 21). CHP İçindeki Mücadele. *Yön*(186), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1967a, Ocak 11). Biz Ne İstiyoruz. *Yön*(198), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1967b, Haziran 30). Son Söz. *Yön*(222), s. 3-4.
- Avcıoğlu, D. (1967c, Haziran 23). Plan. *Yön*(221), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1967ç, Şubat 24). Emperyalizmin Yeni Oyunu. *Yön*(204), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1967d, Ocak 20). Açık Seçik. *Yön*(199), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1967e, Ocak 6). Sosyalist Strateji ve Prof. S. Aren. *Yön*(197), s. 16.
- Avcıoğlu, D. (1967f, Mart 10). Demirel-Feyzioğlu Ekibinin Sınıf Mücadelesi. *Yön*(206), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1967g, Ocak 6). Büyük Oyun. *Yön*(197), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1969a, Aralık 8-9). Ecevit'in Atatürkçülüğü. *Devrim*(8), s. 1-7.
- Avcıoğlu, D. (1969b, Ekim 21). Dikta. *Devrim*(1), s. 1-5.
- Avcıoğlu, D. (1969c, Ekim 28). Çelişme. *Devrim*(2), s. 1-8.
- Avcıoğlu, D. (1969ç, Kasım 11). Kemalizm'i İyi Anlamak Gerek... *Devrim*(4), s. 1-7.

- Avcıoğlu, D. (1969d, Kasım 18). Anglosaksonlar Açısından Parlamentoculuk. *Devrim*(5), s. 1-8.
- Avcıoğlu, D. (1969e, Aralık 23). Paşa'nın Çıkmazı. *Devrim*(10), s. 1-9.
- Avcıoğlu, D. (1969g, Ekim 21). Türk Ordusu ve Amerika Ordusu: 1-Türk Ordusunda Amerikan Düşmanlığı Var Mı? *Devrim*(1), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1969ğ, Ekim 28). Türk Ordusu ve Amerika Ordusu: 2- Orgeneral Tulga Trabzon Üssüne Sokulmuyor!.. *Devrim*(2), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1969h, Kasım 4). Türk Ordusu ve Amerika Ordusu: 3- İstanbul'da Casus Ağı. *Devrim*(3), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1969ı, Kasım 18). Türk Ordusu ve Amerika Ordusu: 5-NATO'dan Beklediğimiz. *Devrim*(5), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1969i, Kasım 11). Türk Ordusu ve Amerika Ordusu: 4- Karadeniz'de Casus Uçaklar. *Devrim*(4), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1969j, Kasım 25). Türk Ordusu ve Amerika Ordusu: 6-NATO'nun Kanatlarındaki Üvey Çocukları. *Devrim*(6), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1969k, Aralık 9). Türk Ordusu ve Amerika Ordusu: 8-Amerika'ya Nasıl Boyun Eğdik. *Devrim*(8), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1969l, Aralık 2). Türk Ordusu ve Amerika Ordusu: 7-ABD'nin NATO'da Yarattığı Bunalım. *Devrim*(7), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1969m, Aralık 23). Türk Ordusu ve Amerika Ordusu: 9-Sunay Niye Direnmedi? *Devrim*(10), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1969n, Aralık 30). Türk Ordusu ve Amerika Ordusu: 10- NATO, İstanbul ve Boğazları Korumaz. *Devrim*(11), s. 3.
- Avcıoğlu, D. (1969o, Aralık 2). Erbakan Olayı. *Devrim*(7), s. 1-7.

- Avcioğlu, D. (1970a, Nisan 21). Kürt Devleti mi? *Devrim*(27), s. 1-3.
- Avcioğlu, D. (1970b, Kasım 10). Ulusal Kurtuluş Devrimi. *Devrim*(56), s. 1.
- Avcioğlu, D. (1970c, Ocak 6). Dikta. *Devrim*(12), s. 1-3.
- Avcioğlu, D. (1970ç, Ağustos 11). Ordu ve Ecevit. *Devrim*(43), s. 1-7.
- Avcioğlu, D. (1970d, Mayıs 26). 27 Mayıs Üzerine Düşünceler. *Devrim*(32), s. 1-7.
- Avcioğlu, D. (1970e, Mart 24). Faşizm Gelirmiş... *Devrim*(23), s. 1-7.
- Avcioğlu, D. (1970f, Haziran 30). CHP Kurultayı. *Devrim*(37), s. 1.
- Avcioğlu, D. (1970g, Ocak 20). Devekuşları. *Devrim*(14), s. 1.
- Avcioğlu, D. (1970ğ, Şubat 17). İktidar Boşluğu. *Devrim*(18), s. 1-7.
- Avcioğlu, D. (1970h, Kasım 3). Devrimci Ordu Gücü. *Devrim*(35), s. 1-7.
- Avcioğlu, D. (1970ı, Ocak 13). Türk Ordusu ve Amerika Ordusu: NATO'nun İtfaiyesi...
Devrim(13), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1970i, Şubat 3). Türk Ordusu ve Amerika Ordusu: Nükleer Mayın Hikayesi.
Devrim(16), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1970j, Şubat 10). Türk Ordusu ve Amerika Ordusu: Ulusal Savunma
Stratejisi ve Halk Savaşı. *Devrim*(17), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1970k, Şubat 24). Türk Ordusu ve Amerika Ordusu: Amerika'yı Kurtarıcı
Gibi Karşıladık. *Devrim*(19), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1970l, Nisan 7). Bu Sese Kulak Veriniz... *Devrim*(25), s. 1-7.
- Avcioğlu, D. (1971a). *Devrim Üzerine* (2. b.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Avcioğlu, D. (1971b, Şubat 23). Gerilla. *Devrim*(70), s. 1-7.
- Avcioğlu, D. (1971c, Mart 9). Atatürk Diyor Ki. *Devrim*(72), s. 1-7.
- Avcioğlu, D. (1971ç, Ocak 19). Soyuttan Somuta. *Devrim*(66), s. 1-7.

- Avcıoğlu, D. (1971d, Mart 16). Teşhis ve Tedavi. *Devrim*(73), s. 1-7.
- Avcıoğlu, D. (1971e, Mart 23). Parlamentoculuğun Takkesi Düştü. *Devrim*(74), s. 1-7.
- Avcıoğlu, D. (1974). *Milli Kurtuluş Tarihi: Birinci Kitap*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Avcıoğlu, D. (1978a). *Türklerin Tarihi: Birinci Kitap* (2. b.). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Avcıoğlu, D. (1978b). *Türkiye'nin Düzeni Dün, Bugün, Yarın -2* (11. b.). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Avcıoğlu, D. (1978c). *Milli Kurtuluş Tarihi: İkinci Kitap* (3. b.). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Avcıoğlu, D. (1978ç). *Milli Kurtuluş Tarihi: Üçüncü Kitap* (3. b.). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Avcıoğlu, D. (1978d). *Milli Kurtuluş Tarihi: Dördüncü Kitap* (3. b.). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Avcıoğlu, D. (1979). *Türkiye'nin Düzeni: Dün-Bugün-Yarın* (13. b., Cilt 1). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Avcıoğlu, D. (1980). *Devrim ve Demokrasi Üzerine*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Avcıoğlu, D. (2013b). *31 Mart'ta Yabancı Parmağı* (1. b.). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Avcıoğlu, D. (2013a). *Osmanlı'nın Düzeni: Türklerin Tarihi Altıncı Kitap* (1. b.). (D. Yurdakul, Dü.) İstanbul: Kırmızı Kedi.
- Aybar, M. A. (1963, Mart 19). Aşağıdan Yukarıya Doğru Sosyalizmi Halka Yaymak. *Sosyal Adalet*(1), s. 8-9.
- Aybar, M. A. (1968). *Bağımsızlık, Demokrasi ve Sosyalizm: Seçmeler 1945-1967* (1. b.). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Aybar, M. A. (1988a). *Türkiye İşçi Partisi Tarihi 1*. BDS Yayınları.
- Aybar, M. A. (1988b). *Türkiye İşçi Partisi Tarihi 3*. İstanbul: BDS Yayınları.

- Aydemir, Ş. S. (1962). Artık Devletçilik Yetmez. *Yön*(14), 12-13.
- Aydemir, Ş. S. (1962a, Ocak 24). Fikir Atatürkçülüğü ve Kelime Atatürkçülüğü. *Yön*(6), s. 9.
- Aydemir, Ş. S. (1962b, Ocak 31). Türk Sosyalizmi ve Fikir Atatürkçülüğü. *Yön*(7), s. 7.
- Aydemir, Ş. S. (1962c, Şubat 21). Komünistimalatı. *Yön*(10), s. 6.
- Aydemir, Ş. S. (1962ç, Mayıs 30). 27 Mayıs İhtilalinde İki Cereyan. *Yön*(24), s. 5.
- Aydemir, Ş. S. (1962d, Eylül 5). Komünizm İle Mücadele. *Yön*(38), s. 8.
- Aydemir, Ş. S. (1962e, Şubat 14). Don Kişot'un Yeldeğirmeni ile Savaşı. *Yön*(5), s. 7.
- Aydemir, Ş. S. (1963a, Ocak 9). Sosyalist Kültür Derneğine Sunulan Özel Muhtıra: Türk Sosyalizminin İlkeleri. *Yön*(56), s. 3.
- Aydemir, Ş. S. (1963b, Ocak 23). Memleketçi Sosyalizmin İlkeleri. *Yön*(58), s. 16.
- Aydemir, Ş. S. (2000). *İhtilalin Mantiği ve 27 Mayıs İhtilali* (7. b.). Remzi Kitabevi.
- Aydın, S. (1998, Güz). "Milli Demokratik Devrim"den "Ulusal Sol"a Türk Solunda Özgücü Eğilim. *Toplum ve Bilim*(78), s. 59-92.
- Aydın, S. (2008). Sosyalizm ve Milliyetçilik. T. Bora (Dü.) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Milliyetçilik* (3.b., s. 438-483). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydın, S. (2018). Türkiye Solunda Özgücülük ve Milliyetçilik. M. Belge, T. Bora, & M. Gültekingil (Dü.) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Sol* (4. b., s. 543-577). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydınoglu, E. (2007). *Türkiye Solu 1960-1980*. İstanbul: Versus.
- Bank, R. B. (2018, Nisan). 60'lı Yılların Hegemonya Mücadelesinde Türkiye Solu'nun İktidar Arayışı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), s. 31-54.

- Bank, R. B. (2019). Ekim Devrimi'nin Düşünsel Etkisi ve 1960'dan 1970'e Türkiye Sol'unun İktidar Mücadelesinde Farklı Kuramsal Açılımlar. *Alternatif Politika*, 11(3), s. 556-588.
- Barkın, E. (2011). Yön Dergisi Yazılarında Demokrasi Anlayışı. *T.C. Gazi Üniversitesi*. Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baysal, Y. (2007, Nisan). Yılmaz Akıllıç İle Söyleşi-2. Bursa. Ocak 13, 2023 tarihinde alındı
- Belge, M. (2018). Türkiye'de Sosyalizm Tarihi'nin Ana Çizgileri. M. Belge, T. Bora, & M. Gültekingil (Dü) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol* (4. b., s. 19-49). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Belli, M. (1962, Kasım 14). Sosyalizm Tartışmaları. *Yön*(48), s. 1.
- Belli, M. (1965). Önsöz. R. Garaudy içinde, *Sosyalizm ve İslamiyet* (D. Avcıoğlu, & E. Tüfekçi, Çev., 1. b., s. 7-8). İstanbul: 1965.
- Belli, M. (1966a, Ağustos 5). Demokratik Devrim: Kimle Beraber Kime Karşı? *Yön*(175), s. 10-11.
- Belli, M. (1966b, Nisan 15). Türk Soluna Saygısızlık. *Yön*(159), s. 12.
- Belli, M. (1966c, Şubat 25). Sosyalizmde Metod Meselesi. *Yön*(152), s. 12.
- Berkes, N. (1963a, Ocak 16). 200 Yıldır Neden Bocalıyoruz?: 1. Yüzeydeki Dalgalanmalar. *Yön*(57), s. 9-10.
- Berkes, N. (1963b, Ocak 23). 200 Yıldır Neden Bocalıyoruz?: 2-Gericilik ve Batının Zararlı Tesirleri. *Yön*(58), s. 9-11.
- Berkes, N. (1963c, Ocak 30). 200 Yıldır Neden Bocalıyoruz?: 3-Avrupa Egemenliği Altında Türkiye. *Yön*(59), s. 10.
- Berkes, N. (1963ç, Şubat 6). 200 Yıldır Neden Bocalıyoruz?: 4- Meşruiyette Toplumsal Reform Şansı Nasıl Kaçırıldı? *Yön*(60), s. 8-10.

- Berkes, N. (1963d, Şubat 13). 200 Yıldır Neden Bocalıyoruz?: 5-Meşrutiyette Türkçülük Hareketleri. *Yön*(61), s. 8-9.
- Berkes, N. (1963e, Şubat 28). 200 Yıldır Neden Bocalıyoruz?: 7-Atatürkçülük Nedir, Ne Değildir? *Yön*(63), s. 8.
- Berkes, N. (1963f, Mart 6). 200 Yıldır Neden Bocalıyoruz -8: Fakir Ülkelerin Kurtuluş Yolu Olarak Devletçilik. *Yön*(64), s. 10-11.
- Berkes, N. (1964). *200 Yıldır Neden Bocalıyoruz*. Yön Yayınları.
- Berkes, N. (1965a, Şubat 19). Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler-2: Batı Emperyalizmi ve Batı Uygarlığı. *Yön*(99), s. 13.
- Berkes, N. (1965b, Şubat 12). Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler -1: Satılık Memleket. *Yön*(98), s. 8.
- Berkes, N. (1965c, Nisan 9). Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler -9: Atatürk Milliyetçiliği ve Tarih Tezi. *Yön*(106), 10-11.
- Berkes, N. (1965ç). *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*. İstanbul: Yön Yayınları.
- Berkes, N. (1965d, Aralık 3). "Sosyalizm ve İslamiyet" Üzerine. *Yön*(140), s. 16.
- Berkes, N. (1965e, Şubat 26). Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler-3: Batı Uygarlığı ve Tanzimat. *Yön*(100), s. 10-11.
- Berkes, N. (1965f, Mart 5). Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler-4: Namık Kemal'e Övgü. *Yön*, s. 11-12.
- Berkes, N. (1965g, Mart 26). Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler-7: Batı'nın Medeniyetini Alırız, Kültürünü Almayız. *Yön*(104), s. 8-9.
- Berkes, N. (1965ğ, Nisan 2). Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler-8: Milli Kurtuluş Savaşı. *Yön*(105), s. 10-11.

- Berkes, N. (1965h, Nisan 16). "Tarih Tezi"nin Temel Kavramları. *Yön*(107), s. 11-12.
- Berkes, N. (1965i, Mart 19). Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimle-6: Niyazi Berkes, Türk Aydınlarını Anlatıyor. *Yön*(103), s. 8-9.
- Berkes, N. (1965ı, Mart 12). Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler-5: Teneke Uygarlığı. *Yön*(102), s. 12-13.
- Berkes, N. (1966a, Eylül 23). Azgelişmişliğin Tarihsel Nedenleri 1: İki Cihan Savaşı Sonrası ve Azgelişmiş Toplumlara Sorunu. *Yön*(182), s. 8-10.
- Berkes, N. (1966b, Eylül 30). Az Gelişmişliğin Tarihsel Nedenleri 2: K. Marx ve Doğu Toplamları. *Yön*(183), s. 8-9.
- Berkes, N. (1966c, Ekim 21). Az Gelişmişliğin Tarihsel Nedenleri 5: Doğu Toplamların Yapıları ve Bu Yapıların Bozuluşu. *Yön*(185), s. 8-9.
- Birand, M. A. (Yöneten). (2021). 12 Mart Belgeseli. <https://www.youtube.com/watch?v=UcCKCx5G0dM> adresinden alındı
- Bora, T. (2020). *Cereyanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T., & Ünüvar, K. (2019). Ellili Yıllarda Türkiye'de Siyasi Düşünce Hayatı. M. K. Kaynar, & T. Bora (Dü.) içinde, *Türkiye'nin 1950'li Yılları* (3. b., s. 159-177). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boran, B. (1962a, Aralık 5). Metod Açısından Feodalite ve Mülkiyet 2: Osmanlılarda Mülkiyet Meselesi. *Yön*(51), s. 13.
- Boran, B. (1962b, Eylül 12). Türkiye'de Burjuvazi Yok Mu? *Yön*(39), s. 8-9.
- Boran, B. (1963, Mart 26). İlerici Demokratik Hareketinin Başarı Şartları. *Sosyal Adalet*(2), s. 10.
- Bosch, J. (1970, Ocak 13). Kennedy'cilikten Devrimciliğe. *Devrim*(13), s. 2.

- Bozarslan, H. (2008). Kürt Milliyetçiliği ve Kürt Hareketi (1898-2000). T. Bora (Dü.) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik* (3. b., s. 841-871). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bursa, Z. (2011). *Türk Solunda Kalkınma Düşüncesi: 1920'lerden 1970'lere*. İstanbul: Versus.
- Cengiz, E. (1969, Ağustos 11). Avcıoğlu: Teorisiz Bir Devrimci. *Emek*(11), s. 8-11.
- CHP Araştırma ve Yayın Bürosu. (1961). *Kalkınma Meselemiz*. Ankara: Rüzgarlı Matbaa.
- Coşkun, S. (Dü.). (2005). *Kendi Anlatımlarıyla Duayen Gazeteciler 3*. Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Araştırmaları ve Uygulama Merkezi.
- Cumhuriyet. (1962, Aralık 19). Sosyalist Kültür Derneği Kuruldu. *Cumhuriyet*, s. 2.
- Çakmak, D. (2011). Yeni İstanbul Gazetesi Gözünden 27 Mayıs'ın Anlamı. *Akademik Barış*, 4(8).
- Cemal, H. (1999). Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım. (3.b.) *Doğan Kitapçılık*
- Çamlı, İ. (1962, Ocak 24). Faşizm. *Yön*(6), s. 5.
- Çelik, A. (2010). Sınıf İle Devlet Arasında Bir Tereddüdün Öyküsü: Türkiye Çalışanlar Partisi Girişimi (1962). B. Şen, A. E. Doğan, & E. A. Türkmen (Dü.) içinde, *Tarih, Sınıflar ve Kent* (s. 102-166). Ankara: Dipnot.
- Çulhaoğlu, M. (2002). Türkiye'de Sosyalist Düşüncenin Doğuşu: Konjonktürün Başatlığı. *Praksis*(6), 9-21.
- Çulhaoğlu, M. (2020). *Binyıl Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu* (2 b.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Dağlarca, F. H. (1971, Mart 16). Ho Şin Minh. *Devrim*(73), s. 1.
- Demirsoy, S. (1961, Aralık 27). Grev. *Yön*(2), s. 18.
- Demirtaş, C. (1969, Nisan 8). Kapıkulu Bürokratlar mı? *Ant*(119), s. 8-9.

d'Encausse, H. C., & Schram, S. (1966). *Asyada Marksizm ve Milliyetçilik*. (S. Aşçıoğlu, & A. Aşçıoğlu, Çev.) İstanbul: Yön Yayınları.

Devrim. (1969a, Ekim 21). Bildiri. *Devrim*(1), s. 9.

Devrim. (1969b, Ekim 28). Milli İrade Dediğin. *Devrim*(2), s. 8.

Devrim. (1969c, Aralık 23). 69 Subay Bildirisi. *Devrim*(10), s. 1-7.

Devrim. (1969ç, Kasım 11). TİP'te Son Durum. *Devrim*(4), s. 3.

Devrim. (1969d, Kasım 25). TİP'te Durum. *Devrim*(6), s. 1-7.

Devrim. (1970a, Mayıs 26). Madanoğlu 27 Mayıs'ı Anlatıyor. *Devrim*(32), s. 7-8.

Devrim. (1970b, Mart 31). Varto Felaketin'den Demirel ve Ailesi Nasıl Yararlandı. *Devrim*(24), s. 1-3.

Devrim. (1970c, Mart 31). Ömer İnönü'nün "Mal Beyanı" da Gerçeğe Aykırı. *Devrim*(24), s. 7.

Devrim. (1970ç, Haziran 23). Cumhuriyet Tarihinin En Büyük İşçi Hareketi: Kanlı Salı. *Devrim*(36), s. 1-3.

Devrim. (1970d, Ocak 20). "69'lar" Olayı. *Devrim*(14), s. 1-7.

Devrim. (1970e, Nisan 7). Devrimci Ordu Gücü Bildirisi. *Devrim*(25), s. 1-3.

Devrim. (1970f, Kasım 3). Devrimci Ordu Gücü Bildirisi. *Devrim*(35), s. 1-3.

Devrim. (1970g, Mart 31). CHP Meclisinde Fırtına Koptu. *Devrim*(24), s. 1-7.

Devrim. (1970ğ, Kasım 3). Devrimci Ordu Gücü Bildirisi. *Devrim*(55), s. 1-7.

Devrim. (1970h, Şubat 24). Yağma Edilen Milyonlar. *Devrim*(19), s. 1-7.

Devrim. (1970i, Mart 17). El Fetih'i Tanıyalım. *Devrim*(22), s. 6.

Devrim. (1970ı, Mart 26). Guatemala'da Gerillacılar. *Devrim*(22), s. 6.

Devrim. (1970j, Eylül 8). Sudan'da Hür Subaylar Rejimi. *Devrim*(47), s. 6.

- Devrim. (1970k, Ekim 6). Atatürk'ün İzinde Milliyetçi Bir Lider: Nasır. *Devrim*(51), s. 7.
- Devrim. (1970l, Haziran 30). Devrimci Subayların Yönettiği Bir Ülke; Peru. *Devrim*(37), s. 6.
- Devrim. (1970m, Mayıs 26). Libya'da İlerici Subay Yönetimi. *Devrim*(32), s. 6.
- Devrim. (1971a, Nisan 6). Not. *Devrim*(76), s. 7.
- Devrim. (1971b, Mart 16). Ordu Anti-Kemalist Gidişe Dur Dedi. *Devrim*(73), s. 1-7.
- Devrim. (1971c, Mart 16). Ordu ve Halk. *Devrim*(73), s. 8.
- Devrim. (1971ç, Ocak 26). Deniz Gezmiş 'Soygunla İlgim Yok' Dedi. *Devrim*(67), s. 1-7.
- Dikici, M. (2009). Yön Dergisinin Türk Dış Politikasına Bakışı. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 161-182.
- Doğan, E. (2011). Sosyalizmi Milliyetçilikle Eklemlmek. *Doğu-Batı*, 15(59), s. 135-155.
- Dokur, A. (1966, Ağustos 19). İşçiler Açık Konuşuyor Açık Konuşalım. *Yön*(177), s. 10-11.
- Draper, H. (1990). *Proletarya Diktatörlüğü Tartışması: Marx'tan Lenin'e* (1 b.). (O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Belge Yayınları.
- Dumenil, G., Löwy, M., & Renault, E. (2018). *Marksizmin 100 Kavramı* (3. b.). (G. Orhan, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Duverger, M. (1961). Diktatörlük Hakkında. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 16(1). doi:10.1501/SBFder_0000000816
- Duverger, M. (1969, Aralık 2). Kalkınma Açısından Parlamentoculuk. *Devrim*(7), s. 2.
- Eagleton, T. (2018). *Marx Neden Haklıydı?* (3. b.). (O. Köymen, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Ecevit, B. (1974). *Atatürk ve Devrimcilik* (3. b.). İstanbul: Tekin Yayınevi.

- Ehrmann, H. W. (1970, Şubat 24). Devrimci Kalkınma Rejimi. *Devrim*(19), s. 2.
- Ekzen, N. (2009). Mümtaz Soysal ve Yön Dergisi. C. Eroğul, İ. Ertuğrul, S. Esen, F. Sağlam, & M. Sevinç içinde, *Mümtaz Soysal'a Armağan* (s. 109-115). Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Engin, M. (1966, Temmuz 22). TİP'e Dair. *Yön*(173), s. 11.
- Erenus, B., & Küçük, Y. (2000). *Aydınlık Zindan* (2. b.). Kaynak Yayınları: 2000.
- Ergin, F. (1983). Hürriyet Partisi. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (Cilt 8, s. 2087-2088). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erkan, N. (2008). 12 Mart Muhtıra Sürecinde Devrim Dergisinin Rolü. *Yıldız Teknik Üniversitesi*. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi.
- Eroğul, C. (1990). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi* (2 b.). İmge Kitabevi.
- Eroğul, C. (2006). Çok Partili Düzenin Kuruluşu. I. C. Schick, & E. A. Tonak içinde, *Geçiş Sürecinde Türkiye* (5. b., s. 112-158). İstanbul: Belge Yayınları.
- Ersan, V. (2014). *1970'lerde Türkiye Solu* (3. b.). (K. Ünüvar, Dü.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ertuğrul, E. (2019). Yön Devrim Hareketi İçinde Bir Siyaset Adamı ve Bürokrat: Cemal Reşit Eyüboğlu. *Yüksek Lisans Tezi*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Ertuğrul, N. İ. (2009). Prof. Dr. Mümtaz Soysal'la Söyleşi. C. Eroğul, İ. Ertuğrul, S. Esen, F. Sağlam, & M. Sevinç içinde, *Mümtaz Soysal'a Armağan* (s. 41-89). Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Fanon, F. (1965, Şubat 5). Az Gelişmiş Ülkelerde Burjuvazi. *Yön*(97), s. 16.
- Fanon, F. (2018). *Yeryüzünün Lanetlileri*. (Ş. Süer, Çev.) İstanbul: Versus.
- Gencer, T. (2020a). Bir Eylem ve Düşünce Adamı: Doğan Avcıoğlu. *Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.

- Gencer, T. (2020b, Nisan). Yön Dergisinde Fabiancılığın İzleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(49), s. 225-242.
- Gencer, T. (2020c). Yön Dergisinin Gölgesinde Bir Yayıncılık Faaliyeti: Yön Yayınları. *Journal of History School*(45), 918-933.
- Gültekingil, M. (2018). Sunuş. T. Bora, & M. Gültekingil (Dü) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol* (4. b., s. 13-18). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Güneş, T. (1961, Aralık 20). CHP Halktan Nasıl Uzaklaştı? *Yön*(1), s. 14.
- Güneş, T. (1962a, Ocak 10). Demokrat Parti Neydi. *Yön*(4), s. 15.
- Güzel, S. Ç. (2021, Haziran). Sosyalist Devrimden Önce "Zorunlu Uğrak": Milli Demokratik Devrim Hareketinin Aşamalı Devrim Stratejisinde Kemalizm ve Ordu. *Alternatif Politika*, 13(2), s. 472-497.
- Heywood, A. (2015). *Siyasi İdeolojiler* (10. b.). (P. D. Köker, Çev.) Ankara: BB101.
- Hikmet, N. (1965). *Kurtuluş Savaşı Destanı* (1. b.). İstanbul: Yön Yayınları.
- Hocaoğlu, S. (1961, Aralık 27). CHP Devrimcilikten Nasıl Uzaklaştı. *Yön*(2), s. 14.
- İleri, R. N. (1966, Temmuz 8). Tip Tartışmaları: Bağımsızlık, Sosyalizm ve İşçi Sınıfı. *Yön*(171), s. 10.
- İleri, R. N. (1988). "Önsöz". M. Yanardağ içinde, *Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi* (1. b., s. 5-10). İstanbul: Yalçın Yayınları.
- İlke. (1974, Eylül). Radikal Reformculuk: Yön-Devrim Çizgisinin Eleştirisi. *İlke*(9), s. 73-106.
- İpekçi, A. (1962a, Ocak 17). Sosyalizm, Komünizmin Zehri mi, Panzehri mi. *Yön*(5), s. 8.
- İpekçi, A. (1962b, Ocak 31). *Fabianizm ve ıslahatçı Sosyalizm*(7), s. 8.
- Jaguaribe, H. (1969, Aralık 30). Orduya Karşı Orta Yolculuk. *Devrim*(11), s. 2.

- Janowiis, M. (1970, Mart 31). Azgelişmiş Ülke Orduları. *Devrim*(24), s. 2.
- Kafaoğlu, A. B. (1966, Eylül 30). Derhal Düzeltilmesi Gereken Eylem ve Düşünceler. *Yön*(183), s. 111-12.
- Kahraman, H. B. (2011). Türk Solunun Çıkmaz Sokağı: Kemalizm (Ordu) İlişkisi. *Doğu-Batı*, 15(59), s. 35-76.
- Karan, M. (1971a, Mart 24). Hatalar Misal Olamaz! *Devrim*(74), s. 3.
- Karsan, G. (2005). Eski Tüfek Bir Sosyalistte Milliyetçilik Sosyalizm İkilemi MDD ve Mihri Belli. *Doğu Batı*, 8(31), s. 233-148.
- Kaya, K. (1966, Temmuz 15). Sosyalistler Ne Yapmalıdırlar? *Yön*(172), s. 11.
- Kemal, M. (2000). Doğan Avcıoğlu. H. Özdemir içinde, *Doğan Avcıoğlu: Bir Jön Türk'ün Ardından* (s. 275-277). Ankara: Bilgi.
- Ketenci, T. (T.y.). *Türk Silahlı Kuvvetleri ve Aşırı Sol*. Ankara: Altınok Matbaası.
- Kıvılcımlı, H. (1970). 27 Mayıs ve Yön Hareketi'nin Sınıfsal Eleştirisi. İstanbul: Ant.
- Köksal, O. (1970, Mayıs 26). İhtilal. *Devrim*(32), s. 3.
- Kösemihal, N. Ş. (2014). Türkiye'nin Düzeni Üzerine. *İstanbul University Journal of Sociology*, 2(21-22), s. 221-243.
- Küçük, Y. (1983). Cumhuriyet Döneminde Aydınlar ve Dergileri. *Cumhuriyet Döneminde Türkiye Ansiklopedisi* (s. 138-144). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Küçük, Y. (1984, Kasım 4). Devrimci Doğan. *Cumhuriyet*.
- Küçük, Y. (1992). *Kurtuluş* (2. b.). Ankara: Başak Yayınları.
- Küçük, Y. (1997). *Aydın Üzerine Tezler 5*. İstanbul: Tekin .
- Küçük, Y. (2000). Devrimci Doğan. H. Özdemir içinde, *Doğan Avcıoğlu: Bir Jön Türk'ün Ardından* (s. 323-327). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Küçük, Y. (2022, Şubat 9). En Çalışkan Benim. *Aydınlık*. Ocak 8, 2023 tarihinde <https://www.aydinlik.com.tr/haber/yalcin-kucuk-en-caliskan-benim-tamami-156888> adresinden alındı

Küçük, Y. (T.y.). *Bir Soran Olursa*. Ankara: Tekin Yayınevi.

Kürkçü, E. (1988). Kapitalizm ile Komünizm Arasında "Geleneksel Aydınlar": Yön Hareketi. E. Kürkçü (Dü.) içinde, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi* (Cilt 6, s. 2006-2007). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kürkçü, E. (2018). Türkiye Sosyalist Hareketine Silahlı Mücadelenin Girişi. M. Belge, T. Bora, & M. Gültekinil (Dü.) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Sol* (4 b., s. 494-509). İstanbul: İletişim Yayınları.

Lacoste, Y. (1966). *Sınıf Açısından Az Gelişmişlik* (1. b.). (S. Aşçıoğlu, Çev.) İstanbul: Yön Yayınları.

Lambert, J. (1969, Kasım 25). Parlamento, Tutucu Güçlerin Egemenliğini Sağlıyor. *Devrim*(6), s. 2.

Lamuiere, P., & Demichel, A. (1969, Kasım 18). Parlamentoculuk. *Devrim*(5), s. 2-7.

Lenin, V. İ. (2020). *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü* (5. b.). (M. Erdost, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.

Löwy, M. (1988). Troçki ve Lenin: 1905-1917. *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi* (s. 546-547). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.

Löwy, M. (2016). *Sürekli Devrim Teorisi: Eşitsiz ve Bileşik Gelişim Siyaseti* (1 b.). (A. Önal, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Macar, E. (2009). Doğan Avcıoğlu. A. İnsel (Dü.) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Kemalizm* (6. b., s. 162-169). İstanbul: İletişim Yayınları.

MacPherson, C. (1969a, Aralık 9). Üç Çeşit Demokrasi. *Devrim*(8), s. 2-3.

- MacPherson, C. (1969b, Aralık 16). Kalkınma Yolundaki Ülkeler: Liberal Olmayan Demokrasi. *Devrim*(9), s. 2.
- Marx, K. (2009). *Hegel'in Hukuk Felsefesi Eleştirisine Katkı* (2. b.). (K. Somer, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2020). *Kapital* (13. b., Cilt 1). (M. Selik, & N. Satlıgan, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx, K., & Engels, F. (2018). *Alman İdeolojisi [Feuerbach]* (10. b.). (S. Belli, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K., & Engels, F. (2020). *Komünist Manifesto* (3. b.). (T. Bora, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mater, N. (2012). *Sokak Güzeldir: 68'de Ne Oldu?* (3. b.). İstanbul: Metis.
- Milliyet. (1962, Aralık 19). Sosyalist Kültür Derneği Kuruldu. *Milliyet*, s. 1.
- Milliyet. (1965, Temmuz 29). Kalkınma Muhafazakar Tedbirlerle Gerçekleşmez. *Milliyet*, s. 1.
- Mirsky, G. (1969a, Ekim 21). Üçüncü Dünyada Son Gelişmeler. *Devrim*(1), s. 4.
- Mirsky, G. (1969b, Aralık 23). Askeri Rejimler. *Devrim*(10), s. 2-7.
- Mumcu, U. (1967, Ocak 27). Gençlik Olayları. *Yön*(200), s. 16.
- Mumcu, U. (1970a, Nisan 21). Bir Sorumlu. *Devrim*(27), s. 4.
- Mumcu, U. (1970b, Temmuz 14). Ecevit'in Devrimciliği. *Devrim*(39), s. 2.
- Mumcu, U. (1971a, Mart 16). Erkekseniz Karşı Çıkın! *Devrim*(73), s. 2.
- Mumcu, U. (1971b, Mart 24). Tuzak. *Devrim*(74), s. 2.
- Naci, F. (1963, Mart 19). Bölünmek Değil Birleşmek. *Sosyal Adalet*(1), s. 12.
- Naci, F. (1964, Ekim 23). İleri Türkiye'ye Giden Yol. *Yön*(82), s. 6.

- Naci, F. (1965, Şubat 26). 1965 Yılında Türk Milliyetçisi Kimdir? *Yön*(100), s. 5.
- Oran, B. (2020). 27 Mayıs Darbesi. B. Oran (Dü.) içinde, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (Cilt 1 (1919-1980)). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Otyam, F. (1969, Temmuz 1). Doğan Avcıoğlu ile Bir Konuşma. *Cumhuriyet*, s. 1-7.
- Öymen, A. (1969, Kasım 18). Altan Öymen'in Raporu. *Devrim*(5), s. 7-8.
- Öymen, A. (1983, Kasım 6). Doğan Avcıoğlu. *Milliyet*.
- Özdemir, H. (1983/84, Aralık-Ocak). Türkiye'nin Düzeni ve Yankıları. *Yapıt*(47'2), s. 101-109.
- Özdemir, H. (1986). *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi* (1. b.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özdemir, H. (1993). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Rejim ve Asker İlişkisi Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özdemir, H. (2000). *Doğan Avcıoğlu: Bir Jön Türk'ün Ardından*. Ankara : Bilgi Yayınevi.
- Özdemir, H. (2020). Siyasal Tarih. C. Koçak, H. Özdemir, K. Boratav, S. Hilav, M. Katoğlu, A. Ödekan, & S. Akşin (Dü.) içinde, *Çağdaş Türkiye 1908-1980* (14. b., Cilt 4, s. 227-286). İzmir: Cem Yayınevi.
- Pomeray, W. J. (1970, Mart 24). Azgelişmiş Ülkelerde Ordu ve Darbeler. *Devrim*(23), s. 2.
- Sargın, N. (2010). *Behice Boran: Yazılar, Konuşmalar, Söyleşiler, Savunmalar*. İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.
- Sarmaşık, B. (2001). *Edebiyat Dünyasından Atilla İlhan'a Mektuplar*. Otopsi Yayınevi.
- Sarp, A. (1966, Temmuz 1). Tip Tartışmaları. *Yön*(170), s. 2.

- Savran, S. (1987). 1960, 1970 ve 1980: Toplumsal Mücadeleler, Askeri Darbeler. *11. Tez Kitap Dizisi*(6).
- Savran, S. (2006, Kasım). Burjuva Sosyalizminin Düşman Kardeşleri: Liberal Sol ve Ulusal Sol. *Devrimci Marksizm*(2), s. 50-114.
- Savran, S. (2016). *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri: 1908-1980* (4. b.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Sayılğan, A. (2009). *Türkiye'de Sol Hareketler* (5. b.). İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Selçuk, İ. (1961, Aralık 20). İran'da Mukavemet Cephesi. *Yön*(1), s. 18.
- Selçuk, İ. (1962a, Ağustos 29). Hoş Geldin Johnson, Güle Güle Thalmayer... *Yön*(37), s. 3.
- Selçuk, İ. (1962b, Aralık 10). Şantaj, İflas Edecektir. *Yön*(4), s. 5.
- Selçuk, İ. (1962c, Haziran 6). 1962'de Türk Milliyetçiliği. *Yön*(25), 7.
- Selçuk, İ. (1963a, Mayıs 15). Gençlik, Gençlik... *Yön*(74), s. 3.
- Selçuk, İ. (1963b, Şubat 20). Kavel Grevinin Anlamı. *Yön*(62), s. 4.
- Selçuk, İ. (1964a, Eylül 25). Gerçeklerin Yönü. *Yön*(78), s. 1964a.
- Selçuk, İ. (1965b, Şubat 12). Özel Teşebbüs Devletçiliği. *Yön*(98), s. 5.
- Selçuk, İ. (1965c, Haziran 25). Halk Partisinin Sorumu. *Yön*(117), s. 3.
- Selçuk, İ. (1965ç, Temmuz 9). Ham Hayallerin Sahipleri. *Yön*(119), s. 3.
- Selçuk, İ. (1965d, Temmuz 23). İçten Dışa... *Yön*(121), s. 3.
- Selçuk, İ. (1966a, Kasım 25). Cemal Tural Çekilecektir!... *Yön*(191), s. 3.
- Selçuk, İ. (1966b, Eylül 2). Tepeden İnme! *Yön*(179), s. 5.
- Selçuk, İ. (1966c, Şubat 26). Atı Alan... *Yön*(152), s. 5.
- Selçuk, İ. (1966ç, Şubat 3). Yerli Yerinde... *Yön*(201), s. 3.

- Selçuk, İ. (1966d, Mart 25). Özgürlük Reformu ve AP!... *Yön*(156), s. 5.
- Selçuk, İ. (1966e, Haziran 3). İstanbul ve Ankara. *Yön*(166), s. 5.
- Selçuk, İ. (1966f, Temmuz 8). Kendi Kendimize. *Yön*(171), s. 5.
- Selçuk, İ. (1966g, Eylül 9). Gardırop Atatürkçüleri. *Yön*(180), s. 5.
- Selçuk, İ. (1966ğ, Nisan 1). Türkiye Komünist Partisi. *Yön*(157), s. 5.
- Selçuk, İ. (1967a, Haziran 30). Yeni Ufuklara Doğru Yol Alırken. *Yön*(222), s. 5.
- Selçuk, İ. (1967b, Mart 3). Paşalar ve İsmet Paşa. *Yön*(205), s. 3.
- Selçuk, İ. (1967c, Ocak 11). Çelişmesiz. *Yön*(198), s. 5.
- Selçuk, İ. (1967ç, Şubat 24). Suyu Bulandıranlar!. *Yön*(204), s. 5.
- Selçuk, İ. (1969a, Kasım 11). 10 Kasım 1969. *Devrim*(4), s. 2.
- Selçuk, İ. (1969b, Kasım 25). İp Nerede Kopar Nerede Koparılır. *Devrim*(6), s. 2.
- Selçuk, İ. (1995, Nisan 4). 2000'e 5 Var. *Cumhuriyet*, s. 2.
- Sertel, Y. (1969). *Türkiye'de İlerici Akımlar*. İstanbul: Ant.
- Sosyal Adalet. (1965a, Temmuz). Olaylara bakış. *Sosyal Adalet*(16), s. 4.
- Sosyal Adalet. (1965b, Ağustos). Olaylara Bakış. *Sosyal Adalet*(17), s. 6.
- Sosyal Adalet. (1965c, Eylül). CHP ve Seçimler. *Sosyal Adalet*(18), s. 4.
- Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi. (1988). Osmanlı Toplum Düzeni Üzerine Tezler. 1734-1735. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Soysal, İ. (1962, Eylül 10). Ordu. *Yön*(43), s. 7.
- Soysal, İ. (1964a, Kasım 20). Bir Türk Şairinin Ölümü. *Yön*(86), s. 8.
- Soysal, İ. (1964b, Haziran 26). Yayınlar. *Akis*(523), s. 22-24.
- Soysal, İ. (1966, Temmuz 29). Eğri Oturalım, Doğru Konuşalım. *Yön*(174), s. 10-11.

- Soysal, İ. (1997). Cemal Bey. Y. Küçük içinde, *Aydın Üzerine Tezler* (Cilt 5, s. 639-641). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Soysal, M. (1957a). Türk İktisadında Devletin Payı ve Rolü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 12(03). doi:10.1501/SBFder_0000000329
- Soysal, M. (1957b). İngiliz İşçi Partisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 12(01). doi:10.1501/SBFder_0000000289
- Soysal, M. (1961, Aralık 20). Sosyal Devlet. *Yön*(1), s. 9-10.
- Soysal, M. (1962a, Ocak 10). Milliyetçilik. *Yön*(4), s. 11.
- Soysal, M. (1962b, Mart 7). Bu Rejim Nasıl Yaşar? *Yön*(12), s. 12.
- Soysal, M. (1962c, Kasım 11). Uyanış Saati. *Yön*(17), s. 3.
- Soysal, M. (1962ç, Eylül 19). Büyük Yalan. *Yön*(40), s. 3.
- Soysal, M. (1962d, Aralık 19). İkinci Yılın Eşiğindeyiz. *Yön*(53), s. 3.
- Soysal, M. (1962e, Eylül 5). Köyde Sosyalizm. *Yön*(38), s. 20.
- Soysal, M. (1962f, Eylül 23). Karşı İhtilal. *Yön*(41), s. 20.
- Soysal, M. (1964a, Ekim 23). Uçmayan Pilotlar. *Yön*(82), s. 3.
- Soysal, M. (1964b, Ekim 30). Çıktık Açık Alınla. *Yön*(83), s. 3.
- Soysal, M. (1965a, Ekim 15). Ortanın Solu Mu Sorumlu? *Yön*(133), s. 3.
- Soysal, M. (1965b, Ocak 22). Beklerin Hatası. *Yön*(95), s. 3.
- Soysal, M. (1965c, Ekim 8). Testi Kırılmadan. *Yön*(132), s. 3.
- Soysal, M. (1966, Şubat 4). Komprador Dinciliği. *Yön*(3), s. 3.
- Soysal, M. (1986). Birkaç Söz. H. Özdemir içinde, *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi* (s. 13-14). Ankara: Bilgi Yayınevi.

- Soysal, M. (1988). Sosyalist Kültür Derneği. *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi* (Cilt 6, s. 2022). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sürer, E., & Göktürk, G. (2021, Ağustos). “Yön”ünü Arayan Sol: Kalkınmada Eklektik Deneyimleme. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi*, 18(40), s. 2896-2923.
- Şahbaz, Y. (2018, 12 28). 12 Mart’a Giden Süreçte Sol Cuntacılığın Teorik ve Tarihsel Arka Planı. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 4(1-2), s. 1-13.
- Şahintürk, Ş. A. (2004). 1960-1971 Arası Türkiye’de Sol Akımlar ve Bir Aydın Hareketi Olarak Sosyalist Kültür Derneği. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Şener, M. (2015). *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: Yön, MDD ve TİP* (2. b.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Şener, M. (2018). Türkiye İşçi Partisi. M. Belge, T. Bora, & M. Gültekingil (Dü) içinde, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce: Sol* (4. b., s. 356-417). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şimşek, A. (2021). *"Komünist Eşkali" Türkiye’de Anti-komünizm (1945-1971)* (1. b.). (T. Bora, Dü.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şişmanov, D. (1990). *Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi* (2. b.). İstanbul: Belge Yayınları.
- T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi. (1961a, Şubat 24). Beşinci Birleşim. *T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi*.
- T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi. (1961b, Şubat 25). Altıncı Birleşim. *T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi*.
- T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi. (1961c, Şubat 26). Yedinci Birleşim. *T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi*.

- T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi. (1961ç, 27 Şubat). Sekizinci Birleşim. *T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi.*
- T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi. (1961d, Mart 29). Onuncu Birleşim. *T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi.*
- T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi. (1961e, Mayıs 8). On İkinci Birleşim. *T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi.*
- T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi. (1961f, Mayıs 27). On Beşinci Birleşim. *T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi.*
- T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi. (1961g, Haziran 21). On Altıncı Birleşim. *T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi.*
- T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi. (1961ğ, Temmuz 14). Yirminci Birleşim. *T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi.*
- T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi. (1961h, Temmuz 17). Yirmi Birinci Birleşim. *T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi.*
- T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi. (1961ı, Eylül 3). Yirmi Beşinci Birleşim. *T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi.*
- T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi. (1961i, Ağustos 29). Yirmi Dördüncü Birleşim. *T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi.*
- T.C. Resmi Gazete. (1960, Aralık 19). *T.C. Resmi Gazete*(10682).
- T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961a, Eylül 1). İkinci Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi*, s. 14.
- T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961aa, Ağustos 14). Doksan Dokuzuncu Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.*
- T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961ab, Ağustos 16). Yüz Birinci Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.*

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961ac, Ağustos 25). Yüz Üçüncü Birleşim.
T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961aç, Ağustos 29). Yüz Altıncı Birleşim.
T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961ad, Ağustos 31). Yüz Yedinci Birleşim.
T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961ae, Eylül 3). Yüz Onuncu Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.*

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961b, Şubat 13). On Yedinci Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.*

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961c, Şubat 17). On Dokuzuncu Birleşim.
T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961ç, Şubat 23). Yirminci Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.*

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961d, Şubat 28). Yirmi Birinci Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.*

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961e, Mart 24). Yirmi Dokuzuncu Birleşim.
T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961f, Mart 28). Otuz İkinci Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.*

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961g, Nisan 4). Otuz Yedinci Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.*

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961ğ, Nisan 5). Otuz Sekizinci Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.*

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961h, Nisan 6). Otuz Dokuzuncu Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.*

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961i, Nisan 14). Kırk Üçüncü Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.*

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961j, Nisan 18). Kırk Yedinci Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.*

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961k, Nisan 26). Elli Dördüncü Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.*

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961l, Nisan 28). Elli Altıncı Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.*

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961m, Mayıs 2). Elli Sekisinci Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.*

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961n, Mayıs 8). Altmış İkinci Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.*

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961o, Mayıs 10). Altmış Dördüncü Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.*

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961p, Mayıs 12). Altmış Altıncı Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.*

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961q, Mayıs 15). Altmış Yedinci Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.*

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961r, Mayıs 20). Yetmişinci Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.*

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961s, Mayıs 23). Yetmiş İkinci Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi.*

- T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961s, Haziran 13). Yetmiş Sekizinci Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi*.
- T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961ş, Haziran 21). Seksen Birinci Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi*.
- T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961t, Temmuz 13). Seksen Beşinci Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi*.
- T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961u, Temmuz 17). Seksen Yedinci Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi*.
- T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961ü, Temmuz 19). Seksen Sekizinci Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi*.
- T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961v, Ağustos 2). Doksan Beşinci Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi*.
- T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961y, Ağustos 10). Doksan Altıncı Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi*.
- T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961z, Ağustos 11). Doksan Yedinci Birleşim. *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi*.
- Tanyol, C. (1963, Şubat 8). Bir Bildiri. *Cumhuriyet*, s. 2.
- Tanyol, C. (1964). Parazit Kadro. *Yön*(80), 6.
- Tanyol, C. (1965, Eylül 17). Tehlike Çanı -4: Çıkar Yol Niçin Sosyalizm. *Yön*(129), s. 12.
- Tanyol, C. (1966, Temmuz 29). Sömürge Demokrasilerinin Nitelikleri. *Yön*(174), s. 16.
- Tanyol, C. (2000). Katıksız Bir Devrimci. H. Özdemir içinde, *Doğan Avcıoğlu: Bir Jön Türkün Ardından...* (s. 301-306). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Taray, C. H. (1963, Mayıs 23). Kim Sorumlu. *Yön*(75), s. 3.
- Tıgılı, K. B. (2005). Doğan Avcıoğlu ve Devrim Gazetesi. *Ankara Üniversitesi*.

- Timur, T. (1962a, Ocak 17). Az Gelişmiş Memleketlerde Genel Oy. *Yön*(5), s. 21.
- Timur, T. (1962b, Ocak 24). Çarpışan İki Tez. *Yön*(6), s. 16.
- Timur, T. (1962c, Şubat 14). Liderimiz Var mı? *Yön*(9), s. 18.
- Timur, T. (1962ç, Mart 21). Ümit Kaynağımız. *Yön*(14), s. 14.
- Timur, T. (1962d, Haziran 6). Demokrasi ve Demokrasi... *Yön*(25), s. 13.
- Toker, M. (1962, Ocak 22). Sosyalist Fikirler'i Konuşalım! *Akis*(395), s. 5.
- Toker, M. (1992). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları: İnönü'nün Son Başbakanlığı 1961-1965* (2. b.). İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Toker, M. (2000). Doğan Avcıoğlu. H. Özdemir içinde, *Doğan Avcıoğlu: Bir Jön Türkün Ardından...* (s. 298-301). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tokgöz, T. (1962a, Mayıs 30). Kuvayı Milliye Devri. *Yön*(24), s. 15.
- Tokgöz, T. (1962b, Haziran 6). Mustafa Kemal ve Halk Partisi Devri. *Yön*(25), s. 17.
- Tokgöz, T. (1962c, Eylül 19). Gerçekçi Sosyalizm. *Yön*(40), s. 14.
- Toplumsal Kurtuluş. (1988, Mayıs). Mihri Belli ile Söyleşi: Sosyalist Devrim- Milli Demokratik Devrim Tartışması Hareketimizin Gelişmesini Engellememelidir. *Toplumsal Kurtuluş*(11), s. 18-24.
- Tuncay, M. (2000). Avcıoğlu'nun Arkasından. H. Özdemir içinde, *Doğan Avcıoğlu: Bir Jön Türk'ün Arkasından...* (1. b., s. 314-318). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türkislamoğlu, E. (2021). YÖN DERGİSİ EKSENİNDE TÜRK DÜŞÜNCESİNDE İSLAMİYET VE SOSYALİZM TARTIŞMASININ BİR DEĞERLENDİRMESİ. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 76(4), s. 991-1021.
- Türk-İş. (1966, Mayıs). Türk İşçi Hareketini Tanımayana Duyurulur... *Türk-İş*(39), s. 11.
- Uda, M. (1964, Ekim 23). Müslümanlık ve Sosyalizm. *Yön*(82), s. 11.

- Yalçın, A. (2000a). Ölümü Münasebetiyle Doğan Avcıoğlu. H. Özdemir içinde, *Doğan Avcıoğlu: Bir Jön Türk'ün Ardından* (s. 318-323). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Yanardağ, M. (1988). *Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi* (1. b.). Yalçın Yayınları.
- Yetkin, Ç. (1998). *12 Mart Öncesinde Soldaki Bölünmeler* (1. b.). İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Yön. (1961a, Aralık 20). Çıkmazdan Kurtuluş Yolu. *Yön*(1), s. 1.
- Yön. (1961b, Aralık 20). Bildiri. *Yön*(1), s. 12-13.
- Yön. (1961c, Aralık 27). Bülent Ecevit (Çalışma Bakanı). *Yön*(2), s. 8.
- Yön. (1961ç, Aralık 27). Nihal Karamağaralı (Romancı). *Yön*(2), s. 8.
- Yön. (1961d, Aralık 27). Son Havadis. *Yön*(2), s. 8.
- Yön. (1961e, Aralık 27). Çalışanların Partisi. *Yön*(2), s. 18.
- Yön. (1961f, Aralık 27). Taksim Mitingi. *Yön*(2), s. 4.
- Yön. (1961g, Aralık 20). Ecevit. *Yön*(1), s. 8.
- Yön. (1961ğ, Aralık 27). Le Monde. *Yön*(2), s. 8.
- Yön. (1962a, Ocak 3). İnönü'ye de Komünist Dediler. *Yön*, s. 11-12.
- Yön. (1962aa, Mayıs 9). İşçiler. *Yön*(21), s. 5-6.
- Yön. (1962ab, Ağustos 13). Ereğli Mitingi. *Yön*(35), s. 4.
- Yön. (1962ac, Ocak 24). Parti Hazırlıkları. *Yön*(6), s. 6.
- Yön. (1962ad, Kasım 15). Ecevit ve Yön. *Yön*(48), s. 5-6.
- Yön. (1962ae, Ocak 10). İşçi Partisi. *Yön*(4), s. 8.
- Yön. (1962b, Ocak 3). Miting. *Yön*(3), s. 4.
- Yön. (1962c, Eylül 26). Türkiye İşçi Partisi. *Yön*(41), s. 6.

- Yön. (1962ç, Ocak 31). Dünya Sosyalizme Gidiyor. *Yön*, s. 1.
- Yön. (1962d, Ocak 31). Yön'ün Sosyalizm Konusunda Açık Oturumu: Üç Profesör Sosyalizmi Savunuyor. *Yön*(7), s. 11-12.
- Yön. (1962e, Şubat 22). 22 Şubat. *Yön*(11), s. 4-5.
- Yön. (1962f, Mart 14). Açık Oturum: Çıkmazdan Çıkabilecek miyiz? *Yön*(13), s. 10-12.
- Yön. (1962g, Mayıs 30). 27 Mayıs. *Yön*(24), s. 5.
- Yön. (1962ğ, Ocak 31). Sosyalizm Nedir? Ne Değildir? *Yön*(7), s. 16.
- Yön. (1962h, Ağustos 22). Türkiye İşçi Partisi. *Yön*(36), s. 6.
- Yön. (1962i, Ocak 10). Bir Mitingin Akisleri. *Yön*(4), s. 14.
- Yön. (1962ı, Aralık 12). CHP'de Devletçilikten Ne Kaldı? *Yön*(52), s. 7-8.
- Yön. (1962j, Ekim 3). Plancılar. *Yön*(42), s. 4.
- Yön. (1962k, Mart 21). Çalışanlar Partisi. *Yön*(14), s. 4.
- Yön. (1962l, Şubat 28). Partililer. *Yön*(11), s. 5-6.
- Yön. (1962m, Aralık 19). Sosyalist Kültür Derneği Kuruluyor. *Yön*(53), s. 8-9.
- Yön. (1962n, Mart 7). Türkiye İşçi Partililere Açık Mektup. *Yön*(12), s. 1.
- Yön. (1962o, Ağustos 22). Okuyucularımıza. *Yön*(36), s. 2.
- Yön. (1962ö, Ocak 3). Düşünen Adam. *Yön*(3), s. 11.
- Yön. (1962p, Ocak 10). Karşı Bildirilerin İlki. *Yön*(4), s. 1.
- Yön. (1962r, Ocak 10). Akbaba Bildiri. *Yön*(4), s. 1.
- Yön. (1962s, Ocak 17). Çalışma. *Yön*(5), s. 5.
- Yön. (1962ş, Mart 7). Yön Cevap Veriyor. *Yön*(12), s. 10-11.
- Yön. (1962t, Nisan 11). Sosyalizm. *Yön*(17), s. 6.

- Yön. (1962u, Mart 28). İlan. *Yön*(15), s. 9.
- Yön. (1962ü, Ocak 31). Demokratik Sosyalizmin Görevleri. *Yön*(7), s. 8.
- Yön. (1962v, Eylül 12). Türkiye İşçi Partisi. *Yön*(39), s. 4.
- Yön. (1963a, Mart 13). Atatürk ve Sosyalizm. *Yön*(65), s. 4.
- Yön. (1963b, Ocak 9). Sosyalist Kültür Derneği Kuruldu. *Yön*(56), s. 4.
- Yön. (1963c, Ocak 23). Sosyalist Kültür Derneği. *Yön*(58), s. 4.
- Yön. (1963ç, Mayıs 1). Türk Sosyalistleri Teşkilatlanıyor. *Yön*(72), s. 5.
- Yön. (1963d, Mart 20). Batı Sosyalistleri ve SKD. *Yön*(66), s. 4.
- Yön. (1963e, Mart 27). Nereye Gidiyoruz? *Yön*(67), s. 4-5.
- Yön. (1963f, Ocak 30). İkinci Cumhuriyette Sosyal Akımlar. *Yön*(59), s. 12.
- Yön. (1963g, Mayıs 9). İş Bankasının Beslemesi. *Yön*(73), s. 5.
- Yön. (1963ğ, Ocak 16). Sosyalist Kültür Derneği Tüzüğü. *Yön*(57), s. 15.
- Yön. (1963h, Ocak 16). Sosyalist Kültür Derneği Bildirisi. *Yön*(57), s. 16.
- Yön. (1963i, Şubat 28). Kavel İçin 100 Bin Lira. *Yön*(63), s. 5.
- Yön. (1963ı, Şubat 13). Türk İşçisinin Haklı Mücadelesi. *Yön*(61), s. 5-6.
- Yön. (1964a, Eylül 25). Yön Neden Kapatıldı? *Yön*(78), s. 1964.
- Yön. (1964b, Ekim 30). Yön, Bir Demagojiyi Daha Yıkıyor. *Yön*(83), s. 15.
- Yön. (1964c, Aralık 11). Kurtuluş Savaşı Destanından. *Yön*(89), s. 12.
- Yön. (1964ç, Temmuz 20). Nazım Hikmet'ten Beş Yeni Şiir. *Yön*(122), s. 14.
- Yön. (1964d, Eylül 25). Yön'den Yöncülere. *Yön*(78), s. 2.
- Yön. (1964e, Temmuz 9). Coca Cola Zehirdir İçmeyin. *Yön*(119), s. 7.

- Yön. (1964f, Kasım 27). TİP Lideri Aybar ile Bir Konuşma. *Yön*(87), s. 7.
- Yön. (1964g, Kasım 27). Açık Oturum: Kalkınmanın Yolu. *Yön*(87), s. 7-9.
- Yön. (1965a, Şubat 26). TİP Adana Kongresi. *Yön*(100), s. 6.
- Yön. (1965b, Nisan 16). Anayasa Düzeni Kökü Dışarıda Sermaye'nin Tehdidi Altında. *Yön*(107), s. 4.
- Yön. (1965c, Eylül 3). Seçim Sonuçları Belli Oldu. *Yön*(127), s. 4.
- Yön. (1965ç, Ağustos 13). Sosyal Adalet ve Yön. *Yön*(124), s. 7.
- Yön. (1965d, Temmuz 23). İnönü, Mc Carthy'ci Gidişe Dur Dedi. *Yön*(121), s. 4.
- Yön. (1965e, Eylül 3). TİP Genel Yönetim Kurulu Üyesi Prof. Sadun Aren Açıklıyor: Seçimlerden Sonra Bir İlericiler Koalisyonu Kurulursa. *Yön*(127), s. 6.
- Yön. (1965f, Ekim 8). Seçim Kampanyasının Bilançosu. *Yön*(132), s. 4.
- Yön. (1965g, Eylül 24). YÖN'ün Seçim Tahminleri. *Yön*(130), s. 4.
- Yön. (1965ğ, Ekim 15). Seçim Sonuçları Washington'u Sevindirdi... *Yön*(133), s. 3.
- Yön. (1965h, Aralık 3). CHP Meclis Bildirisi. *Yön*(140), s. 6.
- Yön. (1965i, Ocak 15). Dış Hegemonya Tartışması. *Yön*(94), s. 16.
- Yön. (1965ı, Mart 19). Zonguldak'ta Kanun Diye Kanun Tepelendi. *Yön*(103), s. 4-5.
- Yön. (1965j, Temmuz 30). CHP Seçim Beyannamesi. *Yön*(122), s. 4.
- Yön. (1966a, Nisan 8). Sendikacılarımıza Sunulur. *Yön*(158), s. 12.
- Yön. (1966b, Eylül 9). Anti-komünist Propaganda! *Yön*(180), s. 6.
- Yön. (1966c, Ağustos 5). Çıplak Ayaklıların Yürüyüşü. *Yön*(175), s. 5.
- Yön. (1966ç, Temmuz 22). Ecevit'in Konuşması. *Yön*(174), s. 5.
- Yön. (1966d, Ağustos 5). CHP'de Ortanın Solu. *Yön*(175), s. 5.

- Yön. (1966e, Eylül 30). CHP İstanbul İl Kongresi. *Yön*(183), s. 4-5.
- Yön. (1966f, Ağustos 26). TİP Bakırköy Kongresi. *Yön*(173), s. 6.
- Yön. (1966g, Haziran 24). Çetin Altan'a. *Yön*(169), s. 5.
- Yön. (1966ğ, Temmuz 8). Yön'ün Notu. *Yön*(171), s. 10-11.
- Yön. (1966h, Temmuz 15). Yön'ün Notu. *Yön*(172), s. 11.
- Yön. (1966ı, Temmuz 22). CHP-TİP Düellosu. *Yön*(173), s. 5.
- Yön. (1966i, Temmuz 29). Tıp Eyüp İlçe Toplantısı. *Yön*(174), s. 7.
- Yön. (1966j, Ekim 28). Beyaz İhtilal. *Yön*(187), s. 4.
- Yön. (1966k, Ekim 28). Sosyalizm Tartışmaları. *Yön*(187), s. 7.
- Yön. (1966l, Aralık 2). Sosyalist Strateji Tartışmaları. *Yön*(192), s. 5-6.
- Yön. (1966m, Aralık 9). Sosyalizmde Ciddiyet! *Yön*(193), s. 4.
- Yön. (1966n, Temmuz 1). Yön'ün Notu. *Yön*(170), s. 2.
- Yön. (1966o, Eylül 2). Aybar'ın Konuşması. *Yön*(179), s. 7.
- Yön. (1967a, Ocak 20). Nazım Hikmet Ankara'da. *Yön*(199), s. 7.
- Yön. (1967b, Ocak 27). Nazım Hikmet Ankara'da. *Yön*(200), s. 7.
- Yön. (1967c, Şubat 3). Nazım Hikmet Ankara'da. *Yön*(201), s. 7.
- Yön. (1967ç, Ocak 6). Moskova'nın Gözüyle Türkiye'de Bugünkü Sosyalizm Hareketi. *Yön*(197), s. 7-11.
- Yön. (1967d, Şubat 3). Nazım Hikmet'in Atatürk'e Yazdığı Mektup... *Yön*(201), s. 5.
- Yön. (1967e, Haziran 30). Yön'den Okuyucuya. *Yön*(222), s. 1.
- Yön. (1967f, Ocak 27). Zinde Kuvvetleri Tahrip Planı. *Yön*(200), s. 4.
- Yön. (1967g, Nisan 21). Ordu Yardımlaşma Kurumu. *Yön*(212), s. 6.

- Yurdakul, D. (2012). *Abi: Kabadayılar, Mafya ve Derin Devlet* (15. b.). İstanbul: Kırmızı Kedi.
- Yurdakul, D. (2013). Doğan Avcıoğlu'nun Yaşam Öyküsü. D. Avcıoğlu içinde, *Osmanlı'nın Düzeni Altıncı Kitap* (1. b., s. 259). İstanbul: Kırmızı Kedi.
- Yurtsever, H. (2020). *Yükseliş ve Düşüş Türkiye Solu: 1960-1980* (3. b.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Yücel, C. (1967, Ocak 6). Tek Devrim Kuramına Karşı... *Yön*(197), s. 12.
- Zedung, M. (1993). *Seçme Eserler 5* (2. b.). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Zileli, G. (2015). *Yarılma (1954-1972)* (6. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zorlu, M. (2006). TKP'den TİP'e Sol Kemalizm: MDD Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (7. b.). (Y. S. Gönen, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

EKLER**EK -1: YÖN BİLDİRİSİ**

Türk halkının, çok çetin iktisadi, siyasal ve sosyal meseleler ortasında, kendisini bütün özlemlerine kavuşturacak bir yön aramakta olduğu bu günlerde, toplum hayatının çeşitli kesimlerinde görev almış olan bizler, altına imzalarımızı attığımız bu bildiri ile, ortak inançlarımızı açıklamayı doğru bulduk. Böyle bir bildirinin meselelerimizi çözmekte faydalı olabilecek olumlu tartışmalara yol açacağını düşünüyoruz.

- 1- Atatürk devrimleriyle amaç edinilen çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmanın, eğitim davasını sonuçlandırmanın, Türk demokrasisini yaşatmanın, sosyal adaleti gerçekleştirmenin ve demokrasi rejimini sağlam temeller üzerine oturtmanın, ancak iktisadi alanda hızla kalkınmakta, yani milli istihsal seviyesini hızla yükseltmekte göstereceğimiz başarıya bağlı olduğuna inanıyoruz.
 - a- Atatürk devrimlerinin amacı olan Batılılaşmak, en geniş anlamıyla, Batının istihsal seviyesine yaklaştığımız ölçüde gerçekleşebilir. Türkiye'deki istihsal seviyesi yükseldikçe, memleketin sosyal yapısı değişecek, şehir-köy ikililiği ortadan kalkacak, imkanlar genişleyecek ve Batı uygarlığının temeli olan akılcı düşünce kütlelere yayılacaktır.
 - b- Ne kadar çok gayret sarf edilirse edilsin, düşük bir istihsal seviyesiyle, kütlelerin kültür seviyesinde esaslı bir yükselme sağlamak hayaldir. İşsizlik, açlık, çıplaklık, soğuk ve sefalet, kütlelerin eğitime yönelmesini engelleyecek, yaşama içgüdüsü, öğrenme merakına daha ağır basacaktır.
 - c- Demokrasi, her şeyden önce, insan haysiyetine dayanan ve insanı üstün değer sayan bir rejimdir. Açlığa, işsizliğe, evsizliğe çare bulamayan bir rejimin, ne kadar üzerine titrersek titreyelim, demokrasi olmaktan çıkması ve bir gün çökmesi tabiidir. Türk demokrasisinin yaşatılması , açlığı, işsizliği ve evsizliği ortadan kaldıracak yüksek bir istihsal seviyesine götüren yolları bulmakla mümkün olabilir.

d- Milli gelirin hızla artmasına önem vermeyen bir sosyal adalet politikası da, yoksulluğun bölüşülmesinden öteye geçemeyecektir. Buna karşılık, sosyal adalete yer vermeyen bir kalkınma politikası başarısızlığa mahkumdur. O halde, sosyal adalet politikasının başlıca araçlarından biri de istihsal seviyesinin yükseltilmesi olmalıdır.

2- Bugün Türk toplumuna yön verebilmek durumunda bulunan öğretmen, yazar, politikacı, sendikacı, müteşebbis ve idareci gibi kimselerin, belli bir kalkınma felsefesinin ana hatları üzerinde anlaşmaya varmalarını zaruri sayıyoruz.

a- Yirminci yüzyılda, haberleşme araçlarındaki gelişme sonucunda, kütleler, başka memleketlerdeki veya başka tabakalardaki yüksek hayat standardının varlığını öğrenmekte ve asıl önemlisi, bu standarda erişmenin mümkün olduğunu görmektedir. Yoksulluğumuz, bu yüzden, artık daha ıstıraplı bir şekilde hissedilmektedir. Hızlı nüfus artışı ve meselelerimizin bu artışa uygun bir tempo ile ele alınmayışı, durumu daha da ağırlaştırmıştır.

Türkiye, bugün ciddi bir iktisadi ve sosyal buhranın içindedir. Sosyal buhran, iktisadi buhranın tabii bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Geri bir tarım, artan ithal ihtiyacımızı karşılayacak kaynakları sağlamak şöyle dursun, hızla çoğalan nüfusun beslenme ihtiyacını bile karşılayamamaktadır.

Topraksızlık, artan nüfusu şehirlere doğru itmekte, şehirlere akan bu nüfusa iş ve mesken sağlamasında güçlük çekilmektedir. Köklü tedbirler alınmazsa, gecekondü ve işsizlik, önümüzdeki yıllarda millet hayatının tehlikeli bir yarası haline gelecek sosyal ve siyasi düzenin bozulmasına yol açabilecektir.

Hızlı nüfus artışı yüzünden, Türkiye nüfusunun yarısını 18 yaşından küçük gençler teşkil etmektedir. Son olayların da açıkça ortaya koyduğu gibi, çığ halinde gelen bu gençlerin büyük bir kısmına okul ve sağlam bir gelecek sağlamak mümkün olmamaktadır.

b- İşin en hazin tarafı, Türkiye'nin kaderine hakim olabilecek durumda bulunan çevrelerde, karşı karşıya bulunduğumuz çetin meselelerin şuuruna henüz

varılmamış olmasıdır. Bu çevrelerce benimsenen ve uygulanabilecek olan bir kalkınma felsefesi yoktur. Kalkınmanın anlamı bütün genişliği ile anlaşılamamıştır. Köklü reformlara girişmeden kalkınmanın başaramayacağı ve buna karşılık, kalkınma sonucunda toplum düzenine, insan davranışlarına bazı değişikliklerin geleceği unutulmaktadır. Bu yüzden, hem kalkınma istenmekte, hem de köklü reformlara karşı konulmakta ve yeni davranışlar yadırganıp kötülenmektedir. Böyle bir tutumun sonucu olarak, toplum hayatının gidişinde söz sahibi birçok kimse, dış yardımların biraz genişlemesiyle, turizmin geliştirilmesiyle, sebze ve meyva ihracının artmasıyla kalkınma davasının çözülebileceğine içten inanmaktadır.

- c- Türkiye'nin kalkınmasını belli bir amaca yöneltmek, siyasi iktidarın emrinde teknik bir organ olan Devlet Planlama Teşkilatı'nın yetkisini aşan bir iştir. Gerçi, memleketin seçkin uzmanlarını bir araya getiren Devlet Planlama Teşkilatı bir kalkınma stratejisi çizerek, bu yolda ilk gayreti göstermiştir. Ama bunu yeter saymamak gerekir. Yapılacak planların yön kazanması ve başarıya ulaşması, ancak Türk toplumuna yön verebilecek durumda bulunan çevrelerin açık bir kalkınma felsefesi üzerinde anlaşmalarıyla mümkün olacaktır.

- 3- Kalkınma felsefemizin hareket noktaları olarak, bütün imkanlarımızı harekete geçirmeyi, yatırımları hızla arttırmayı, iktisadi hayatı bütünüyle planlamayı kütleleri sosyal adalete kavuşturmayı, istismarı kaldırmayı ve demokrasiyi kütlelere mal etmeyi zaruri sayıyoruz. Varmak istediğimiz bu amaçlara yeni bir devletçilik anlayışıyla erişebileceğimize inanıyoruz.

- a- Türkiye'nin iktisadi hayatında özel teşebbüsü ve devlet teşebbüsünü birlikte yaşıtan karma bir sistem kalacaktır. Fakat, ağırlık merkezi özel teşebbüs olan bir iktisadi sistemin, bugünkü yapısıyla Türkiye'yi, hızla ve sosyal adalet içinde çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırabileceğini sanmıyoruz. İktisat ilminin ve tarihin ışığında, inanıyoruz ki, özel teşebbüse dayanan kalkınma yavaş-

tır, ıstıraplıdır, israflıdır ve sosyal adaletle bağdaşması, az gelişmiş bir memlekette, imkansızdır. Böyle bir kalkınma, siyaseti geniş ölçüde iktisadi güce tabi kılması yüzünden, demokratik de değildir.

- b- Özel teşebbüs kara dayanır. İktisadi sitemin itici kuvveti kardan ibaretse kalkınmanı çok yavaş bir tempo ile gerçekleşmesine, gelir dağılımındaki adaletsizliklerin artmasına, “her mahallede bir milyoner” felsefesinin yerleşmesine, milli servetin en faydalı işlere değil en karlı işlere akarak israf edilmesine, durgunluğun ve işsizliğin sık sık baş göstermesine katlanmak gerekir. Günümüzde, hiçbir az gelişmiş memleket bunları göze alamaz. Batı memleketlerinin kalkınmaları sırasında çok elverişli şartlara ve sömürgeciliğe rağmen, gelişme, yavaş, israflı, sıkıntılı olmuş, liberal, fakat gücünü genel oydan almayan idareciler altında gerçekleştirilmiştir. Ancak yirminci yüzyılda esas itibariyle istihsal seviyesinin yükselmesi sayesinde ki, Batı memleketlerindeki, iktisadi sistem az çok tatmin edici bir şekilde işleyebilecek hale gelmiştir. Bununla birlikte, batı sosyalist partileri, düşünürleri ve hatta liberal eğilimli siyasetçiler, kendi memleketlerindeki iktisadi sistemin israflı olduğunu, zaruri ihtiyaçları ihmal ettiğini, hızlı bir gelişmeyi ve sosyal adaleti sağlamak bakımından da yetersiz kaldığını delilleriyle belirtmektedir.
- c- Bu sebeptir ki, günümüzün gerçeklerine uygun yeni bir devletçilik anlayışına Türkiye için zaruri sayıyoruz. Ayrıca, özel teşebbüsün mutlaka verimli, devlet teşebbüsünün de mutlaka verimsiz olduğu şeklindeki yaygın düşüncenin, sağlam delillere dayanmayan ve geniş bir propaganda ile beslenen bir inanç olduğunu belirtmekte fayda görüyoruz. Verimli çalışma imkanlarına kavuşmak için, mesela İngiltere ve Fransa’da, bazı sanayi kollarının devletleştirilmesine gidildiğini hatırlatmak isteriz. Bir takım devlet işletmelerinin verimsiz kalış sebeplerini, devletçilikte değil aksine yeter derecede devletçi olmayışımızda ve devletçiliği sitemli bir şekilde uygulayamayışımızda aramak gerektiğine inanıyoruz.

- 4- Yeni devletçiliği, yukarda belirttiğimiz amaçlara erişmek için mutlaka başvurulması gereken şuurlu devlet müdahalesi şeklinde anlıyoruz.
- a- Kalkınmayı hızlandırmak maksadıyla milli tasarrufun çoğaltılması ve milli gelirdeki artışların önemli bir kısmının tasarrufa yöneltilmesi, ancak geniş ölçüde ve bilgili devlet müdahalesi ile başarılabilir. Belli başlı tasarruf kaynaklarından biri olan vergilerde verimin artırılması, devletçilikle mümkündür. Çağımızda, vergilerde adalet şarttır. Fakat vergi adaletini sağlamak maksadıyla yüksek gelirlerden alınan vergilere karşı bugün yöneltilen en önemli itiraz, bunların yatırımları azaltmasıdır. Devletçilik, milli tasarrufu yatırımlara yönelttiği için bu itirazı önler. Bundan başka, devletçilik, kalkınmanın nimetleri ve külfetleri arasında denge yaratarak tasarruf fikrinin geniş halk kitlelerince benimsenmesini kolaylaştırır. Ayrıca, devlet işletmelerinin kazançları, vergi yoluna sapmadan sağlanan önemli tasarruf kaynağı olur. Yatırım imkanlarını artırmak maksadıyla, boş duran işgücünün istihsale yöneltilmesi de, devletin demokratik, fakat planlı teşkilatlandırma gücü sayesinde mümkün olabilecektir.
- b- Bugünkü imkanlarımızla, daha iyi teşkilat ve idare içinde şimdikinden çok daha fazla çok daha verimli şekilde yatırım yapmanın mümkün olduğuna inanıyoruz. Bunun için, iktisadi hayatı bütünüyle planlamak şarttır. Plan, iktisadi hayatı istenen amaçlara zamanında ve bütünüyle yöneltmeye imkân verecek yetkilerle araçları da beraberinde getirmelidir. Bunu sağlayacak belli başlı şartlardan biri de iktisadi hayatın çeşitli kesimlerine hâkim olan kilit sanayilerin mutlaka devlet elinde bulundurulmasıdır. Devletçiliği ciddi planlamanın ciddi bir unsuru sayıyoruz.
- c- Planlama büyük iktisadi birimlere geçmeyi zaruri kılar. Halbuki Türkiye'nin iktisadi hayatı, tarım, sanayi ve ticaret alanlarında çok ufak işletmelere dayanmaktadır. Bu bakımdan, çiftçiye teşkilatlandırarak istihsal kooperatiflerinin geliştirilmesi, küçük sanatlarda kooperatifçiliğin yaygın hale getirilmesi, perakende satış yerlerini azaltmak malların müstahsilden müstehlike geçiş yollarını

kısaltarak, sanayide olduğu gibi, tarım ve ticarete büyük birim esasının mümkün olduğu ölçüde yerleştirilmesi lüzumludur.

Devlet kesimin yanı sıra, geniş kooperatif kesimi, Türk iktisadi sistemini temelini teşkil etmektedir.

- d- Devletçilik aynı zamanda gelir dağılımındaki adaletsizleri gidermek, sosyal güvenliği gerçekleştirmek, müstahsil ve müstehlikin mutavassıt bir zümre tarafından ezilmesini önlemek, bölgeler arasındaki dengesizlikleri ortadan kaldırmaya çalışmak içinde en elverişli sistemdir.

Çalışmayı toplumun en yüksek değeri haline getirmek, çalışmaya dayanan kazançları yüksek seviyeye çıkarmak, devletçiliğin temel hedefidir. Kol ve kafa gücünün satarak geçinenlerin ezilmesine seyirci kalan, arsa spekülâtörlerinin ve ticaret alanında istismarcı mutavassıtların haksız kazançlarına göz yuman ve bu gibilerin bir yüksek devlet memurundan, fikir ve bilim adamından fazla kazanmasına ses çıkarmayan bir sistemin yirminci yüzyılda daha fazla sürüp gitmesine imkân yoktur.

- e- Devletçilik, demokratik rejimin sadece bir şekilden ibaret kalmasını önleyip, demokrasinin kütlelere mal olmasını sağlayacak temel müdahale vasıtasıdır. Planlı bir eğitim seferberliğine girişmek, Köy Enstitüleri ile açılan yolu genişletmek, milyonlarca işçi çocuğunu eğitim alanında ve memleket idaresinde herkesle eşit imkanlara kavuşturmak, yetişkinlerin eğitimi yoluyla kütlelere yükselme fırsatı hazırlamak ancak şuurlu bir devletçilikle mümkündür.

Sendikaların kuvvetlendirilmesi, ağanın teşkilatlanmış çiftçinin ve kooperatifin almasını sağlayacak şekilde toprak reformunun gerçekleştirilmesi modern devletçiliğin ödevidir ve bunlar ancak devlet müdahalesiyle başarılabılır. Varmak istediğimiz amaçların şu veya bu noktası tartışma konusu edilebilir. Bu bildirinin yayınlanmasındaki maksat da bu çeşit tartışmalara yol açmaktır. Bugün içinde bulunduğumuz buhranlardan kurtulmanın birinci şartını, Türk toplumunun çeşitli kesimlerinde görev almış olanların ve millet kaderine hakim

olabilecek mevkilere gelmiş bulunanların, düşüncelerini açıkça ortaya koyarak, bir temel kalkınma felsefesi etrafında birleşmelerinde görüyoruz.

EK -2: YÖN BİLDİRİSİNİ İMZALAYANLAR VE MESLEKİ DAĞILIMLARI

İlk anda imzalayan 164 kişi

Kevork Acemoğlu (İÜ. Hukuk Fak. Doçenti), İhsan Ada (Gazeteci), Muammer Akıncı (Hazine Gn. Md. Yrd.), Muammer Aksoy (Profesör), Suat Aksoy (Ziraat Fak. Asistanı), Teoman Aktürel (Şair-Yazar), Mete Akyol (Gazeteci), Yavuz Alangoya (İÜ. Hukuk Fak. As.), Tahir Alangu (Yazar), Erdoğan Alkın (İÜ. İktisat Fak. As.), Ş. Alp (Yazar), Çetin Altan (Yazar), Melih Cevdet Anday (Yazar-Şair), Sadun Aren (SBF Profesörü), Burhan Arpad (Yazar), Kemal Arıburnu (İmar Bak. Neşriyat Md.), Özdemir Asaf (Yazar-Şair), Orhan Asena (Doktor-Sanatçı), Reşit Aşçıoğlu (Gazeteci), Türkkaya Ataöv (SBF Asistanı), Doğan Avcıoğlu (Gazeteci), Hamdi Avcıoğlu (Gazeteci), Rona Aybay (İÜ. Hukuk Fak. As.), Halil Aytekin (Öğretmen), Yusuf Balkan (Doktor), Kahraman Bapçum (Gazeteci), Atilla Bartınlioğlu (Gazeteci), Ferzan Baydar (İmar Bk. Memuru), Deniz Baykal (SBF Asistanı), Fakir Baykurt (İlköğretim Müfettişi), Korkut Boratav (SBF Asistanı), Kenan Bulutoğlu (İÜ. İktisat Fak. Doç.), Doğan Can (Gazeteci), Beyhan Cenkçi (Ank. Gaz. Send. 2. Bşk.), Ömer Sami Coşar (Gazeteci), Alev Coşkun (Kurucu Meclis Üyesi), Necati Cumalı (Yazar), Sermet Çağan (Gazeteci), Cevat Çapan (Gazeteci), Cahit Davran (İÜ. Hukuk Fak. As.), H. Sezai Deren (EİEİ Elek. Müh.), Mekin Dinçer (San. Kal. Bank. Uzm.), Sencer Divitcioğlu (İÜ. İktisat Fak. Doç.), Salih Duralı (Etibank Elek. İş. Gn. Md.), Orhan Duru (Gazeteci), Süleyman Ege (Gazeteci), Mustafa Ekmekci (Gazeteci), Oktay Ekşi (Gazeteci), Tarhan Erdem (Yük. Müh.), Mehmet Erdemir (Çukurova Elek. Aş. Gn. Md.), Muzaffer Erdost (Gazeteci), Özhan Eroğuz (San. Kalkınma Bank. Uzm.), Bahir Ersoy (Teksif Başk.), Vehbi Ersu (T. Senatör), Cemal Reşit Eyuboğlu (Avukat), Sabahattin Eyuboğlu (Yazar), Hasan Genç (Sendikacı), Ali Gevgilli (Gazeteci), İ. Sefa Giray (EİEİ Yük. Müh.), Yılmaz Gümüşbaş (Gazeteci), Necati Gündüz (Gemerek Kaymakamı), Turan Güneş (CHP Merk. İd. Kurulu Üyesi), Nail Güreli (Gazeteci), Ecvet Güreşin (Gazeteci), Rıza Güven (Sendikacı), Mükerrerem Hiç (İÜ. İktisat Fak. As.), Sırrı Hocaoglu (Hatay Milletvekili), Erhan Işıl (Mal. Bak. İ. İşbirliği Gn. Md. Yrd.), M. Hadi İlbaş (Gazeteci), Sudi İlkorur (San. Nak. AŞ. Tie. Md. Yrd.), Abdi İpekçi (Gazeteci), Ve-

dat Kaya İrez (İktisatçı), Tarık Dursun K. (Yazar), Arslan Başer Kafaoğlu (Hesap Uzmanı), Yahya Kanbolat (Ziraat Fak. As.), Ceyhun Atuf Kansu (Doktor-Sanatçı), Yunus Kara (Sendikacı), Nuri Karacan (İÜ. İktisat Fak. As.), Suphi Karaman (T. Senatör), Nusret Karasu (Sağlık Eski Bakanı), Beysan Keyder (San. Kal. Bank. Uzm.), Metin Kıratlı (SBF As.), Coşkun Kırca (İstanbul Milletvekili), Mehmet Ali Kışlalı (Gazeteci), Bedii Kireçtepe (Em. Hava Generali), Yusuf Kirmigil (Hesap Uzmanı), Yusuf Kivnibir (Hesap Uzmanı), M. Şükrü Koç (Aydın Milletvekili), Hasan Hüseyin Korkmazgil (Yazar), Uğur Korum (SBF Asistanı), Rüçhan Koşar (İmar Bakanlığı Memuru), Ayhan Koksall (İÜ. Hukuk Fak. As.), Mehmet Can Koksall (İÜ. Hukuk Fak. As.), Alp Kuran (Avukat), Dursun Kut (İnşaat Teknikeri), Sami Küçük (T. Senatör), İdris Küçükömer (İÜ. İktisat Fak. Doç.), Mahmut Makal (Yazar), Fethi Naci (Eleştirmen), Öget Öktem (İÜ. Hukuk Fak. As.), İbrahim Öngüt (San. Kalkınma Bank. Uzm.), Ahmet S. Örnekol (EİEİ Müh.), Çetin Özek (İÜ. Hukuk Fak. As.), Tahsin Özer (Hesap Uzmanı), Sami N. Özerdim (Yazar), Hakkı Özkazanç (Gelirler Gn. Md. Muş.), Selahaddin Özmen (OYAK Gn. Md.), Nihat Öztaş (Yazar), Bekir Öztürk (Gazeteci), Mustafa Özyürek (YTP Gençlik Kol. Gn. Sekr.), Sina Pamukçu (Avukat), Arif Payaslıoğlu (ODTÜ İİBF. Dekanı), Hüseyin Pekin (EİEİ Yük. Müh.), Tahsin Saraç (Öğretmen), Murat Sarıca (İÜ. Hukuk Fak. As.), Hikmet Savaş (Gazeteci), Bahri Savcı (SBF Profesörü), İlhan Selçuk (Yazar), Turhan Selçuk (Karikatürist), Mehmet Selik (SBF Asistanı), İlhami Soysal (Gazeteci), Mümtaz Soysal (SBF As.), Metin Sözen (İÜ. Ed. Fak. As.), İsmail Şahin (Gazeteci), Necdet Şalvuz (İmar Bak. Tetkik Kur. Üy.), Kemal Tahir (Yazar), Esin Talu (Gazeteci), Erdoğan Tamer (Gazeteci), Server Tanilli (İÜ. Hukuk Fak. As.), Nedim Tekin (CHP Gençlik Koli. YK. Üy.), İtimat Tezgören (Öğretmen), Erdoğan Teziç (İÜ. Hukuk Fak. As.), Meriç Teziç (İU. Hukuk Fak. As.), Sabri Tıgılı (Gazeteci), Taner Timur (SBF As.), Naim Tiralı (Giresun Milletvekili), Erdoğan Tokatlı (Gazeteci), Orhan Tokatlı (Gazeteci), Metin Tokpınar (Sanayi Kal. Bank. Uzm.), Engin Tonguç (Doktor-Sanatçı), Adil Torun (Sendikacı), Osman Nuri Torun (Sanayi Kal. Bank. Uzm.), Cengiz Tuncer (Gazeteci), Adnan Turani (Ressam), Seyfettin Turhan (Gazeteci), Turhan Tükel (Gazeteci), Melih Tümer (Sanayi Kal. Bank. Uzm.), Nihat Türel (Avukat), Namık K. Türesinler (Sanayi Kal. Bank. Uzm.), Cavit Orhan Tütengil

(İÜ. İkt. Fak. Doç.), Özhan Uluatam (SBF As.), Ali Ulvi (Karikatürist), Cemalettin Ünlü (Gazeteci), Üstün Üstündağ (İktisatçı), Şevki Vanlı (Mimar), Berke Vardar (İÜ. Ed. Fak. As.), Adnan Veli (Yazar), Selahattin Yayın (Sendikacı), Turgut Yeğenağa (Mühendis), Mustafa Yeğenoğlu (Müteahhit-Mühendis), Aysel Yenal (İÜ. İkt. Fak. As.), Hasan Yılmaz (İst. Gaz. Send. Bşk.), Tahsin Yücel (İÜ. Ed. Fak. As.).

Sonradan İmzalayan 878 Kişi

M. Hayrettin Abacı (Avukat), Cemal Açıkalın (Lise mezunu), Doğan Adıgüzel (Hukuk Fak. Öğr.), Yusuf Ağırgün (İÜ. Hukuk Fak. Öğr.), Abidin Ahıska (İktisat Fak. Öğr.), Mehmet Akan (İTÜ Öğrencisi), Ülker Akçakoca (Amme İda. Ens. As.), İsmet Akçabay (Hukuk Fak. Öğr.) Dursun Akçam (Öğretmen), Kamber Akçeşme (Seyyar Dokuma İşinde), Tuğrul Akçura (Mimar, Şehir Plancısı), Nihat Akdemir (Avukat), Talât Akgün (Lise öğretmeni), Besim Akımsar (Gazeteci), Aziz Akın (Hâkim), Cemal Akın (Sanatçı-Yazar), Gürol Akın (SBE Öğr.), Necati Akın (Ortaokulu Resim Öğretmeni), Rahmi Akkan (Çamlıca Senatoryumunda), Aydın Akkaynak (Çiftçi), İ. Üstün Akmen (Hukuk Fak. Öğr.), Ahmet Aksal (Öğretmen), Gültekin Aksan (Hukuk Fak. Öğr.), Hüseyin Akşit (İlköğretim Müfettişi), Aziz V. Aktaş (Öğretmen), Süleyman Aktürk (İst. Huk. Fak. Öğr.), Turhan Akyel (Öğretmen), Ferit Akyürek (Üniv. Öğr.), Alil Alatgil (Terzi), Fuat Albayoğlu (Yorgancı), Tevfik Aldemir (Eğitim Ens. Öğr.), Atilla Alkan (Etibank Gn. Md. Raportörü), İsmail Nafiz Alkan (İlkokul Öğretmeni), Safiye Alkan (İÜ. Hukuk Fak. Öğr.), Celal Alp (Üniv. Öğr.), Artan Alpargun (SBF Öğr.), Murat Alpsoy (İktisat Fak. Mezunu), Hamdi Alptekin (Bardakçı Esnafı), Orhan Altan (İktisat Fak. Mezunu), Orhan Altan (Elektrik Müh.), Eşref Altın (BF Öğr.), Ferit Altın (Üniv. Öğr.), Ömer Altınbaş (İst. Hukuk Fak. Öğr.), Nurhan Altınman (İktisat Fak. Öğr.), Erol Altıntaş (Hukuk Fak. Öğr.), Bekir Ant (İktisat Fak. Öğr.), İsmail Antis [Sina Akşin]²⁷⁹ (Tarih Öğretmeni), Talip Apaydın (Öğretmen), Fatma Arda (İA, Ed. Fak. Psi, Öğr.), Tekin Arda (Er. Tek. Öğr. Ok. Öğr.), Emel Argun (Ev Kadını), Kâzım Arık (İÜ Orman Fak. Öğr.), Niyazi Arık (Öğretmen), Özcan

²⁷⁹ Atılğan'ın belirttiği üzere "Prof. Dr. Sina Akşin, Mülkiyeliler Birliği tarafından 8 Kasım 2003 tarihinde Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde düzenlenen "Doğan Avcıoğlu Sempozyumu"nda *Yön* Bildirisini İsmail Antis takma adıyla imzaladığını açıklamıştı."

Arıkan (Üniv. Öğr.), Nami Arıman (Teknik Ü. Merk. Kitaplık Md.), Ersen Arman (İktisat Fak. Öğr.), Hasan Gazi Arpaç (), Yıldırım Arsan (Öğr.), N. Nazif Arslan (Avukat), Neş'et Arslan (Hukuk Fak. Öğr.), Necati Artan (Hava Yüzbaşısı), Yüksel Artan (Yıldız Tekn. Ok. Öğr.), Fehmi Artuna (), Nimet Arzık (Yazar), Kısmet Asa (Ed. Fak. Öğr.), Mustafa Aslan (Doktor), Seyit Aslan (Oto Sanatkârı), Hasan Aşkan (SBF Öğr.), Muzaffer Aşkan-yanar (Ank. İk. Tic. İl Ak, Öğr.), Hüsamettin Ata (Orman Fak. Öğr.), Mahir Ata (UÜ. Hukuk Fak. Öğr.), Yılmaz Ataksoy (Avukat-Uşak Barosu Bşk.), Hurşit Atakulu (Avukat), Atillâ Atalay (Hukuk Fak. Öğr.), Sümer Atalay (Köy Öğretmeni), Taliş Atalay (Doktor), Haşım Ataman (İlkokul Öğretmeni), Arif Ataün (Teknisyen), H. Mehmet Ateş (İst. Hukuk Fak. Öğr.), İsmail Atıcı (Hukuk Fak. Öğr.), Faik Atilla (Amerikan As. Yrd. Kur. Den. Gr. Müt.), Yusuf Aturgil (Arkeoloji Müzesi Memuru), Arif Avcı (Avukat), Celâl Avcıoğlu (Em. Öğretmen), Behzat Ay (Öğretmen), Nermin Ay (Öğretmen), Aydın Aybay (İst. Hukuk Fak. Medeni As.), Mefharet Aydemir (Saint Joseph Lis. Öğr.), İ. Kenan Aydeniz (Hukuk Fak. Öğr.), Gündüz Aydın (İk. Fak. Gaz. Ens. Öğr.), Hurşit Aydın (Öğretmen), Mehmet Aydın (Bursa Eğ. Ens. Ed. Öğretmeni), Zeynel Aydıralp (Öğretmen), Gülali Zülal Aydınoğlu (İlkokul Öğretmeni), Necla Aysever (Daktilograf), Nevin Aysever (Öğrenci), Ömer Aytaç (Tek. Ün. Mak. Fak. Öğr.), M. Nuri Ayvalı (Öğretmen-Şair), Viktor Azarya (Robert Kol, Öğr.), M. Halil Azeri (Hukuk Fak. Öğr.), İsfendiyar Babacan (İst. Hukuk Fak. Öğr.), Sahir Bafra (Öğrenci), Erol Bağcıgil (İÜ. İktisat Fak.), Yusuf Ziya Bahadınlı (Öğretmen-Editör), İlhan Baran (Yurt dış. Öğr.-Paris), Ümran Baran (Trabzon Ses Gaz. Sahibi), İhsan Barın (Motor Tekniker Öğr.), Osman Başar (İktisat Fak. Öğr.), Özdemir Başargan (Dz. Asb. Bçvş.), Derviş Batı (Oksijen Kaynakçısı), Bayram Batoğlu (Öğretmen), Yıldırım Batuk (İtalyan Tic. Lis. Öğr.), Nevzat Batur (Ecz. Ok. Öğr.), Mesul Bayazitoğlu (Tüccar), Ayten Baydar (Öğretmen), Mehmet Baydar (SBF Öğr.), Okan Bayer (İşçi), Okan Bayer (Dişçi), Ömer Bayezit (İnş. Yük. Müh.), Hüseyin Baykara (Avukat), Refik Bayrakçı (Şair-Yazar), H. Tahsin Bayraktar (Esnaf), Orhan Bayraktutan (Belediye Zab. Mem.), Turhan Bayraktutan (Profesyonel Futbolcu), Ayhan Baysal (Memur), Firuz Baysal (Ege Ün. Tıp Fak. As.), Orhon Belentepe (Lise Öğr.), Erhan Bener (Mal, Bak, Haz. Gn. Md. Mua.), Celallettin Benlioğlu (Öğretmen), Coşkun Beslen (Adapazarı

Şek. Fab. Memi.), Taner Beygo (İÜ. Hukuk Fak. Öğr), Yusuf Bıyık (Tek. Öğretmen), Hakkı Biber (İst. Huk. Fak. Öğr.), Kemal Bil. başar (Yazar), Fuat Bilen (İktisat Fak. Öğr.), Nebil Bilge (İst. Huk. Fak. Öğr.), Pertev Bilgen (İktisat Fak. Maliye As.), Altay Bilgeoğlu (İşçi), Orhan Bingöl (Tic. İl, Mezunu), Alaattin Biter (Orman Fak. Öğr), Atalay Bodur (Orman Fak. Öğr), Atilla Bodur (İktisat Fak. Mez.), Ahmet Bolkan (Tütün Müstahsili), Mehmet Bozkurt (Öğretmen), Cemil Bozturgut (Özel İdare Memuru), Coşkun Bölükbaşoğlu (CHP Mr. Bas, Bür, Ş.), Ahmet Brazer (İÜ. Orman Fak. Öğr.), Osman Bubik (SBF Öğr), Faik Bucak (Av, Sürgündeki “Ağa”lardan), Mustafa Buran (Üniv, Öğr), Mustafa Bütün (Teknisyen), Bahattin Can (Öğretmen), Maksudiye Can (Öğretmen), Necdet Ali Can (Öğretmen), Yücel Candemir (İTÜ İkt. Kür. As.), Muammer Caner (İkt. Fak. Öğr.), Hayati Cebecioğlu (İnş. Yük. Müh.), Halil Cengiz (Ortaokul Öğretmeni), Münir Cerid (Mak. Y. Müh.), Mahcure Selma Ceridoğlu (İkt. Fak. Öğr), Yalçın Ceridoğlu (Huk. Fak. Öğr), Tulga Cetiz (Yurt dış. Öğr.-Paris), Cenan Ceylan (SBF Öğr.), Turan Ceyhun (İst. Huk. Fak. Öğr), Mustafa Ceylan (İÜ. Elek. Fak. Öğr.), Remzi Çınar (Üniv. Öğr), Kenan Coşkun (Şair ve Ressam), Necati Coşkuner (Yargıç Adayı), Ali Cumhur (İst. Huk. Fak. Öğr.), Ayla Çakaloz (Ege. Ün. Tıp Fak. Öğr), Hasan Çakır (Zeytinci), Mehmet Çakır (Öğretmen), Nazmi Çakır (Kauçuk işçisi), Şefik Çakmak (SBF Öğr.), Selçuk Çakmakçı (Huk. Fak. Öğr.), Adnan Çalıkoğlu (Avukat Uşak Es. Mil, Vek.), Süleyman Çalışır (İÜ. Orman Fak. Öğr.), Salim Çalışkan (Sümerbank Antalya Mağ. Muh.), H. Vedat Çalışkanlar (Terzi), İbrahim Çamlı (Yazar), Dursun Çan (Öğretmen), Abdullah Çavuşoğlu (Elek. Y. Müh.), Yakup Çayhan (İthalatçı-Tüccar), Yaşar Çehreli (Stajyer Mimar), Ayhan Çelik (İst. Huk. Fak. Öğr.), Kamer Ali Çelik (İÜ Huk. Fak. Öğr.), M. Erol Çelik (İkt. Fak. Öğr.), Mehmet Çelik (AÜ Huk. Fak. Öğr), Nuri Çelik (PTT Memuru), Sırrı Çelik (İlköğretim Müf), Vecdi Çelik (İTİA Öğr.), Hüseyin Çetin (Ortaokul Öğretmeni), Mustafa Çetin (Em. Albay), Ayla Çetinçelik (İst. Huk. Fak. Öğr), Salih Çetiner (İTÜ İnş. Fak. Sekr.), Ali Çetinkaya (Milli Eğ. Md. Küt. Mem.), Harun Çetintemel (Huk. Fak. Öğr.), Erol Çevikçe (), M. Farhettin Çevirgen (Maden Müh.), Kemal Çınar (Huk. Fak. Öğr.), Mehmet Çınarlıoğlu (Tornacı), Mümin Çinkılınç (Sayacı), Ali Çiçekli (Öğretmen), Hüseyin Sabri Çiftçi (İşsiz), Süha Çilingiroğlu (Avukat), Ali Sadik Çilli (İşçi), Mustafa Çinsar (İst. Huk. Fak.

Öğr), Cemal Çobanlı (Tıp Fak. Öğr), Emin Çobanoğlu (Doktor), Yusuf Çolak (Yıldız Tek. Ok. Öğr.), Enis Çongar (İst. Huk. Fak. Öğr), Cahit Çorum (Fen. Fak. Öğr.), Tuncay Çölkesen (Üniv. Öğr.), Tekin H. Çullu (Send. T.C. Kur. Mec. Üy.), Vural Dağtekin (Stajyer Doktor), Sabri Dardan (Deniz Hast. Raportör), Erol Değerli (Huk. Fak. Öğr), Maksut Demir (İng. Öğretmeni ve Lis. Md. Mua.), Osman Demir (Sağlık M.), İlhan Demiraslan (Doktor), Ertuğrul Demircan (İst. Huk. Fak. Öğr.), Rüştü Demirdöven (İkt. Fak. Öğr), Ercan Demirel (İkt. Fak. Öğr.), Erkut Deniz (SBF Öğr.), Handan Denizci (Ev Kadını), Hüseyin Denizci (Hilton Oteli Veznedarı), Şemsettin Deveci (Öğretmen), Çetin Dıramalı (Öğrenci), Şansal Dikmen (Huk. Fak. Öğr), Ali Dilber (Dekorator), Muzaffer Dilmaç (İÜ Tıp Fak. Öğr.), Salih Dilsizoğlu (İkt. Fak. Öğr), Erbay Dinçay (Orm. Fak. Öğr), Zeki Direk (Avukat), Sırrı Divil (Lise Öğretmeni), Ali Dizdaroğlu (Huk. Fak. Öğr), Tuncer Doğan (Huk. Fak. Öğr.), Ahan Doğanay (İ. Ed. Fak. Öğr.), Ömer Doğrul (İÜ Huk. Fak. Öğr.), Oğuz Doğu (Sihhi Tesisatçı), Necati Doluorman (Film Rejisörü ve Yapımcısı), Atillâ Donat (SBF Öğr), M. Hulusi Dosdoğru (Doktor), Sabire Dosdoğru (Doktor), Ergun Doyurgan (Lise Mezun), Kâzım Dönmez (Huk. Fak. Öğr), Mennan Duatepe (AÜ Huk. Fak. Öğr.), Ahmet Duman (Üniv. Öğr), Cabir Duran (Üniv. Öğr.), Enver Dursun (İst. Huk. Fak. Öğr), Hâmit Duru (Serbest Y. Mim, Mim, Bir. Es. YK. Ü.), Mehmet Durukan (TMO Ajans Md.), Mehmet Ecer (Teknisyen), Remzi Eker (İÜ Orman Fak. Öğr), Besim Ekmen (İkt. Fak. Öğr.), Özen Elson (AİTİA Mezun), Emin Emek (Tüccar Terzi), Kadem Emiroğlu (Öğrenci), Gökçe Enis (İkt. Fak. Gaz. Ens. Öğr.), Sebahat Enöktem (Öğretmen), Recep Er (Sinema Teşrifat İşçisi), Refik Er (Huk. Fak. Öğr), Kutlu Eraksoy (Doktor), Hilmi Erbaş (Gazinocu), Salim Erdal (İkt. Tic. İl. Ak. Öğr.), Ali Naili Erdem (Huk. Fak. Öğr), Cahit Erdem (Halk Eğ. Md.), Nevzat Erdem (Astsubay Bçvş.), Celal Erdemoğlu (Stajyer Doktor), Mehmet Erdinç (Öğretmen), Azmi Erdoğan (Akşam Tek. Ok. Öğr.), Fikret Erdoğan (Bankacı), Vahap Erdoğan (Tarım Öğretmeni), Müşfik Erem (Teknisyen), Fahri Eren (Sağlık Mem.), M. Edip Eren (İÜ Huk. Fak. Öğr), Ertan Ergen (İÜ. Huk. Fak. Öğr), Galip Ergenekon (Desinatör, Sendikacı), Suat Erginer (Yazar, Milli Koruma TS. Em. Md, Mv.), Sırrı Ergun (Eczacı), Kenan Ergül (İkt. Fak. Öğr.), Nusret Ergül (Güm. Tek, Bk. Mem), Ahmet Ergün (İlkokul Öğretmeni), Özcan Ergüven (Savcı Yrd.), Mehmet

Erkan (Orman Fak. Öğr.), Timur Erkman (SBE Öğr.), Yalçın Erkut (İkt. Fak. Öğr.), Mehmet İ. Erkutun (Y. Müh. Bayındırlık Bk.), Erhan Ermutlu (İnş. Y. Müh.), Mazhar Ernalbant (Avukat), Ceylani Eroğlu (İst. Huk. Fak. Öğr.), Coşkun Eroğlu (Fotoğrafçı), Osman Eroğlu (İst. Huk. Fak. Öğr.), Osman Eroğlu (Şoför), Hasip Erokyar (Memur-Lise Mez.), Nur Erokyar (Terzi-Ens. Mez.), Bülent Erses (İkt. Fak. Öğr.), Veli Ersin (Hoca), Emin Ersoy, (Öğr.), Mustafa Vasıf Ersoy (C. Savcısı), Sevinç Ersoy (Ortaokul Öğretmeni), Vehbi Ersoy (Em. Öğretmen), Ali Rıza Ertan (Lise Mez. Serbest), Muzaffer Ertan (THY İlk. Md. Stok K. Memi), Metin Ertem (İst. Huk. Fak. Öğr.), M. Celal Ertugay (Yazar), Birgül Ertunç (Ank. Huk. Fak. Öğr.), Abdullah Ertürk (İlköğretim Müf.), Hasan Şevki Ertürk (İÜ Huk. Fak. Öğr.), Hüseyin Ertürk (Üniv, Öğr.), Necati Ertürk (Stajyer Avukat), Ziya Ertürk (Huk. Öğr.), Özcan Eryılmaz (İkt. Fak. Öğr.), İlhan Esen (Hürriyet Gz. İzm. Br. Ş. Kur. M. Üy), Mustafa Esen (Öğretmen), Sıtkı Eser (Terzi), Güngör Evcı (Tütün Müstahsili), İbrahim Evcı (Tütün Müstahsili), Oğuz Evrenas (İst. Hukuk Fak. Öğr.), Hamza Evrensel (Öğretmen), Ercan Eyüboğlu (SBF Öğr.), Oktay Falay (İkt. Tic. İl. Ak. Öğr.), Ahmet Ferlenger (İst. Huk. Fak. Öğr.), Mehmet Fırat (SBE Öğr.), Mahmut Fincan (İst. Huk. Fak. Öğr.), Hüsnü Foto (Hürriyet G. Foto Muh.), Muharrem Garibağaoğlu (İlkokul Öğretmeni), Hakkı Gazioğlu (Avukat), İrfan Gelen (Veteriner Hekim), Güleren Gemici (SBF Öğr.), Hüseyin Gemici (Nakliyat Komisyoncusu), Ercüment Gencer (Maiyet Mem.), Güngör Gençay (Şair), Ahmet Uçkun Giray (Orman Fak. Öğr.), Firüzan Girgin (Y. Müh.), Aslan Göbelezoglu (Doktor), Yıldırım Göğüş (İTÜ Tek. Ok. Öğr.), Münir Göker (İst. Huk. Fak. Öğr.), A. Rasim Göknel (İng. Öğretmeni-Yazar), Ruhi Göktekin (İst. Huk. Fak. Öğr.), İbrahim Göktürk (Em. Subay-Mütercim), Mehmet Gölgeli (Üniv. Öğr.), Melih Göllü (İnş. Fak. Öğr.), Erdinç Gönenç (SBF Öğr.), İsmet Gören (Orm. Fak. Öğr.), Haluk Görgülü (Lise Öğr.), Salih Görgülü (İst. Huk. Fak. Öğr.), Ziyaettin Görgün (İktisatçı Sanatçı), Orhan Güçkan (Maden Müh.), Hüsnü Güler (Hukukçu), Necat Gülseren (İÜ. Huk. Fak. Öğr.), Yüksel Gülşen (Gazeteci), Adnan Gültekin (Balıkçı-Lise Mez.), Mehmet Gültekin (Köy Öğretmeni), M. Fatih Gümüş (Hukukçu Öğretmen), Lütfü Gün (İlköğretim Müf.), Zekeriya Mahmut Gün (Lise Öğretmeni), Behçet Günal (İkt. Fak. Öğr.), Fatma Günal (İÜ Huk. Fak. Öğr.), Enver Günbulut (İkt. Fak. Öğr.), Şerafettin Gündoğan

(Y. Kimya Müh.), Çınar Gündüz (İkt. Fak. Öğr.), Yahya Gündüz (Öğretmen), Nahit Güneşli (Huk. Fak. Öğr.), Ayhan Güray (İst. İkt. Fak. Öğr.), Erdoğan Gürbüz (İst. Huk. Fak. Öğr.), Aydemir Gürgöze (Banka Memuru), Hikmet Gürkaynak (İk. Fak. Gaz. Ens. Öğr.), Galip Gürlür (İlköğretim Müf. Köy ve Eğ. Derg. Sahibi), İlker Gürleyen (İst. Huk. Fak. Öğr.), Hatice Gürsel (), İbrahim Gürsel (Tic. Kom. İş), Kenan Gürsoy (Bilardo İmalatçısı), Mustafa Gürsoy (Y. Müh. Mim), Remzi Gürsu (SBF Öğr.), Ayla Güvenay (İÜ, Huk. Fak. Öğr.), Çetin Hacaloğlu (Milletlerarası İk. İşb. Gn. Skr. Mem.), Mahir Hacıarifoğlu (Öğretmenokulu Ed. Öğrm.), Turgut Hakes (Serbest Meslek), Hasan Halhaput (İst. Huk. Fak. Öğr.), Aziz Halkapınar (Hür. Gaz. İzm. Muh. Gaz. Send. Y. K. Üy.), Mehmet Hamidi (), Muhlis Hamleci (İktisatçı-Muhasip), Ramazan Hanta (CHP Ceyhan Genç. KI. Bşk.), Ünal Harcanoğlu (İÜ Huk. Fak. Öğr.), Salim Harput (Öğrm.), Salim Haşlak (Ortaokul Öğrm.), Aydın Hatipoğlu (İst. Huk. Fak. Öğr.), Tahsin Hatungil (Orm. Mh. Mua. Tpr. İsk. Gn. Md. 4. Şb. Şefi), Ahmet Hazarfen (Öğrm.), Ümran Hazarlı (İkt. Fak. Öğr.), Zihni Hazinedaroğlu (Avukat-Şair), Azime Hedikzade (Türkçe Öğretmeni), Yılmaz Hekimoğlu (Eczacı), Erol Heper (İkt. Fak. Öğr.), Ayşe Hezarfen (Ev Kadını), Cevat Hezarfen (Yd. Sb. Öğretmen), Abdullah Hışıl (Öğrm.), Ahmet Lütfi Hisarlı (Serbest), Ayhan Hünalp (Gazeteci), İlhan Ilgaz (İkt. Fak. Öğr.), Hüseyin Irmak (İkt. Tic. İlm. Ak. Öğr.), Fuat İgdeli (İnş. Müh.), Halil İletmiş (Atatürk Ün. Zir. Fak. Öğr.), Attilâ İlhan (Yazar), Lütfi İ. İlic (Eczacı Kalfası), Hacer İlter (Ey Kadını-Halk Mekt. Mez.), Remzi İller (Makinist-Zir. Ok. Mez.), İsmail İnan (İÜ. Huk. Fak. Öğr.), Remzi İnanç (Yd. Sb. Öğretmen), Haldun İnanlı (Avukat), Bayram İnce (İşçi Temsilcisi), Kaplan İyigün (İst. Huk. Fak. Öğr.), İlkay İzer (Tek. Ün. İnş. Fak. Öğr.), İbrahim Jarrar (İTÜ Maden Fak. Öğr.), Ahmet Kaçmaz (İnş. Y. Müh.), Nafiz Kaçmaz (İş Adamı), Baki Kadioğlu (Doktor), Turan Kadırağa (İst. Huk. Fak. Öğr.), Süreyya Kahraman (Öğrm.), Bayram Kalaycıoğlu (Orm. Fak. Öğr.), Bekir Kadri Kalevez (Em. Albay), Özdemir Kalpakçıoğlu (Gazeteci), Haşim Kanar (İlköğretim Müfit), Nimet Kanar (Öğretmen), Mehmet Kancoğlu (Huk. Fak. Mez), İrfan Kandıralı (Tek. Ün. Mim. Fak. Öğr.), Mehmet Kara (Sanat Ens. Öğretmeni), Nuri Karabama (Huk. Fak. Öğr.), Mustafa Karabiber (SBF Öğr.), Mehmet Karabulut (Lise Felsefe Öğretmeni), Ali Rıza Karagöz (Şair), Cahit Karahan (Üniv, Öğr.), Enver Ziya Karal (Ord. Prof. Tarihçi,

Kur. Mec. Anayasa Kom. Bşk.), Nihal Karamağaralı (Romancı), Feriha Karaman (İTİA İkt. As.), Haygaz Karanfil (Kunduracı). Hasan Karaoğlu (İkt. Fak. Öğr.), Malik Karavit (Başbakanlık Muh. Md. 1, Mümy.), Şeref Karayel (İkt. Tici. İl. Ak. Öğr.), Hami Karlıoğlu (Eğ. Ens. Öğr.), Rana Kartal (Doktor), Doğan Kasaroğlu (Avukat, Tanin Gz. Ank. Tem.), Yalçın Kasaroğlu (), Ercüment Katırcıoğlu (İkt. Fak. Öğr.), Sami Katırcıoğlu (Avukat), Kahraman Katman (Öğretmen), Mehmet Kavcar (Tıp Fak. Öğr.), Abidin Yılmaz Kaya (Tic. İl. Ak. Öğr. Muhasip), Altan Kaya (Orm. Fak. Öğr.), Kemal Kaya (Huk. Fak. Öğr.), Ayban Kayacan (Huk. Fak. Öğr.), Alp Arslan Kayan (Danıştay Kanun Sözcüsü), Sadık Kayhan (Halıcı), Gürol Kaymak (İst. Huk. Fak. Öğr.), Mahmut Kayral (Y. Müh. İTÜ Elek. Fak. As.), İsmail Hakkı Kaytanlı (Ortaokul Md.), Gülten Kazgan (İkt. Fak. Doç.), Attila Kelecioğlu (Fizik Y. Müh.), Osman Asaf Kermen (Sanayici), Faruk Keskinçioğlu (Berber), Ali Rıza Kılçar (Öğretmen), Hikmet Kılıç (Huk. Fak. Öğr.), İmdat Kılıç (T.C. Alanya Gemisi Assb. Üstçvş.), Naim Kılıç (Vatan TAŞ. İd. Kur. Üy.), Nurettin Kılıç (Ed. Öğrm.), Gündüz R. Kılıçaslan (İkt. Fak. Öğr.), Erdoğan Kılıçer (Huk. Fak. Öğr.), Üstün Kırdar (İTÜ Öğr.), Ümit Kırız (İst. Huk. Fak. Öğr.), Ahmet Kışlalı (Gazeteci), Abdullah Kızıllırmak (Astronomi Doç.), Z. Hasan Kızılkaya (Gezici Sağ. Mem.), Özdemir Kızıltan (İÜ. İkt. Fak. Öğr.), Yaşar Kızıltuğ (Güm. Tek. Bk. Mem.), Cemil Kihter (Tıp Fak. Öğr.), H. Ali Koca (Zir. Tekn), Aydemir Koç (Milletlerarası İk. İşb. Gen. Sk. M.), Kemalettin Koç (SBF Öğr.), Abdullah Koçak (Doktor), Yunus Koçak (Avukat), Ali Konu (İlköğretim Md. Yrd.), Tanju Konuralp (SBF Öğr.), İhsan Koray (Orm. Fak. Öğr.), Ali Hikmet Korkmaz (Gazeteci), Hüseyin Korkmaz (DSİ Mem.), Ali Korur (İst. Huk. Fak. Öğr.), M. Gültekin Kosifoğlu (Elektrikçi), Oğuz Koyutürk (Eczacı), Metin Kozluca (Sanat Ens. Elk. Lab. Ş.), Sualp Kök (İTÜ Tek. Ok. Öğr.), Ergun Köknar (Mimar), Doğan Könel (İst. Huk. Fak. Öğr.), Kâzım Köroğlu (Öğretmen), Sırrı Körpetütüncü (Büro Kâtibi), Ni-yazi Köse (Erzincan Halk. Eğ. Br. Bşk.), Oktay Köse (Hür. Gaz İzm. Muhabiri), İ. Hakkı Kucooğlu (İst. Huk. Fak. Öğr.), İsmet Kuman (Huk. Fak. Öğr.), Necil Kunttav (Robert Kol, Öğr.), Ahmet Kural (İkt. Fak. Öğr.), Mustafa Kurluk (Tıp Fak. Öğr.), Hasan Kurşunlu (Öğretmen), Erol Kurt (Ank. Huk. Fak. Öğr.), Sabri Kurt (Ortaokul Öğretmeni), Aydın

Kurtuluş (), Coşkun Aras Kuşatlı (Avukat), Sâim Kulsav (Savunma Öğretmeni ve Yazarı), İbrahim Kuyumcu (Tekn. Öğretmen), Temren Küçük (Gazeteci), Yalçın Küçük (DPT), Orhan Kükrekol (Zir. Müh. O. YK. Üy.), Murat Kütüklü (Oto Makinist), Sait Maden (Ressam), Çetin Mangıt (Y. İkt. Tic. Ok. Mez. Gm. Nk. İş.), Sevgi Mangıt (Lise Mez. Ev Kadını), Stepan Melikyan (Rejisör, Melek Film. Sah.), Cenum Mengun (İkt. Fak. Öğr.), Hüseyin Mert (Orm. Fak. Öğr.), Nahit Mete (Soma Liny. İşçi Baş Tem.), Erdoğan Moroğlu (İst. Huk. Fak. As. Tic. Huk.), Necdet Mutlu (İnş. Müh.), Sedat Mutlu (Fak. Öğr.), Halit Nacak (Teknisyen), Mehmet Güner Nakiboğlu (İkt. Fak. Öğr.), Hakbilen Nakip (Dil Ta. Coğ. Fak. Öğr.), Hikmet Nam (İÜ Fen. Fak. Jeofizik Öğr.), Mehmet Naneci (Üniv, Öğr.), Hıncal Nazsız (Esnaf), Kemal Nebioğlu (Toreyis Gn. Skr), Ömer Nida (Galatasaray Lis. Yön. Mem.), Kemal Noyan (Gazi Lis. Öğrm. Ank.), Bora Ocakçioğlu (Robert Kol. Öğr.), Hayri Ocaktan (Zabıt Kâtibi), Necmi Oğuz (Orm. İşl. Mem.), Olcay Oğuz (Lise Öğr.), Sezar Oğuz (Dev. Mem.), Haydar Okay (Tütün Müstahsili), Hasan Okur (Öğretmen), Uğurel Okyar (Üniv, Öğr.), Yurdakul Okyar (İktisatçı), Mehmet Olcay (Terzi), Turgay Olcayto (İst. Huk. Fak. Öğr.), Mustafa Onar (Ed. Fak. Öğr.), Semih Onat (SBF Öğr.), Mehmet Onay (Huk. Fak. Öğr.), Mustafa Onur (Doktor), Ayhan Onursal (Nisaiye Müt. Doktor), Burhan Orakçioğlu (Tıp Fak. Öğr.), Celal Oral (Memleketçi, Serb. Par, Yozgat. İl. Bşk. D. Vk.), Uğur Oral (Tıp Fak. Öğr.), Maide Oruç (AÜ Fen Fak. Dr. As), Saim Oruç (Doktor), Nuri Oylum (İÜ İkt. Fak. Öğr.), Sabahattin Öcal (Doktor), Oktay Öçer (Huk. Öğr.), Bircan Ödemiş (Lise Öğr.), İbrahim Ödemiş (Öğretmen), Cemal Öktem (Nahiye Md.), Özcan Öktem (Doktor), Tuncay Öktem (İÜ Ed. Fak. San. Tar. Mez.), Ümit Ölmez (Şair-Yazar), Kaya Önal (Ast, Sb. Bçvş.), Namık Önel (İÜ Huk. Fak. Öğr.), İbrahim Öner (Hava Tgm.), Erden Öney (AÜ SBE İkt. As.), Cemalettin Örsay (Huk. Fak. Öğr.), Yılmaz Övünç (Denizyolu Gemi Anb. Mem.), Gülden Öymen (SBF Öğr.), Onur Öymen (SBF Öğr.), Ahmet Öz (Sanatkâr), Niyazi Özak (Em. Mem.), Aydın Özakin (SBF Mez.), Önder Özar (SBF Öğr.), Hakkı Özbal (Sendikacı), Ziya Özbek (Çiftçi), İlhan Özcan (İst. Huk. Fak. Öğr.), Mustafa Özdedeoğlu (Muh. Mem.), Mehmet Özdeğirmenci (Tek. Ü. İnş. Fak. Öğr.), Coşkun Özdemir (Doktor), Emine Özdemir (İst. Huk. Fak. Öğr.), Erol Özdemir (İst. Huk. Fak. Öğr.), Mahmut Özdemir (Lise Öğr.), Tülin Özden (İÜ Huk. Fak. Öğr.), Alper

Özdoğan (Huk. Fak. Öğr.), Ata Özdoğan (Doktor), Ünsal Özdoğan (Ank. Huk. Fak. Öğr.), Mustafa Özen (Huk. Fak. Öğr.), M. Hilmi Özenli (Amerikan As. Yr. Gr. Terc.), İbrahim Özer (Astsubay), İbrahim Özer (), İhsan Özer (Lise Mez. İşsiz), Nevzat Özer (Tarım Y. Müh.), Nihat Özer (Cum. Sav. Yrd.), Rıfat Özer (Huk. Fak. Öğr.), Tahsin Özer (Maliye Bak. Hesap Uzm.), Özer Özerten (Sanatkâr), Hilmi Özgen (Y. Murakebe Hey. Müş.), Seyfi Özgen (Huk. Ak. Öğr. Almanya), Doğan Özgüden (Gazeteci), Tuncay Özgünen (Tıp Fak. Öğr.), Ercan Özkan (İkt. Fak. Öğr.), Erkmen Özkan (SBF Öğr.), Hüseyin Özkan (Hâkim Mua.), Kemal Özkan (Doktor), Rıza Özkara (Eğret'te Öğretmen), İlkan Özkaya (Huk. Fak. Öğr.), Mehmet Özkaynak (Lise Öğretmeni), Coşkun Özkorkmaz (İst. Huk. Fak. Öğr.), Abdi Özkök (Zir. Y. Müh. Tar. Bak. Müş.), Ekrem Özkurt (Avukat); Demir Özlü (Felsefe Öğr.), Ekrem Özmen (Ortaokul Öğretmeni), Güner Özmen (SBE Öğr.), Veyssel Bülent Özoğuz (İnş. Müh.), Cengiz Özol (ODTÜ İkt. Öğr.), Haşim Özönur (Lise Öğretmeni), Nijat Özön (Yazar), Erdoğan Özsoyar (Mal, Bak. Haz, Kam, Kont.), Meral Öztekin (İkt. Fak. Öğr.), Baki Öztürk (İİTİA Öğr.), Burhan Öztürk (Orm. Fak. Öğr.), Güzin Öztürk (Sosyal As.), Oktay Öztürkoğlu (DDY 2. İşl. Md.), Hüsnü Fahreddin Özüçer (Doktor), Hüseyin Pala (İnş. Fen. Memi), Cafer Palanca (Esnaf), Mustafa Pandar (Huk. Fak. Öğr.), Ferhan Paydalı (Atatürk Lis. Öğr. İzm.), Erol Pekcan (Orm. Fak. Öğr.), Mahmut Pekin (İşçi Tems.), Mehmet Pişkin (İst. Huk. Fak. Öğr.), Hatay Porsuk (Tıp Fak. Öğr.), Güngör Postallıoğlu (Hava Tğm.), Hülya Rahtuvan (İÜ Hukuk Fak. Öğr.), Halit Refiğ (Rejisör), Mehmet Ressamoğlu (Gazeteci), Atilla Rıvşanoğlu (Huk. Fak. Öğr.), Kanber Rıvşanoğlu (Av. CKMP Sivas İ. İd. H. Ü), Gönül Sabuncu (Huk. Fak. Öğr.), Nejat Sabuncu (Dr. Tıp Fak. Pat. Anat. As), Polat Sabuncu (Huk. Fak. Öğr.), Ayduz Sağlam (Güm, Tek. Bak, Memi), Ayhan Sağlam (Topçu Üstğm.), Kahraman Sakar (Terzi), Mehmet Muhtar Saklıca (İkt. Fak. Öğr.), Ahmet Saltık (İÜ Sosy. Öğr.), Mehmet Saltık (Muamelat Mem.), Ali Sanlı (İÜ Huk. Fak. Öğr.), Kemal Saral (Har. Kad. Müh.), Erhan Sargut (İÜ Huk. Fak. Öğr.), Yalçın Sarı (İkt. Fak. Öğr.), Sevda Sarıca (Avukat), Kural Sarıgöllü (İst. Huk. Fak. Öğr.), Vecdi Sarısoy (Huk. Fak. Öğr.), Vural Savaş (DTCF Öğr.), Yusuf Savaşır (Doktor), Adnan Savaşman (Denizci), Kerim Sayan (Öğretmen), Nuran Sayar (Mem.), Mustafa Sayılı (Güm, Tek. Bk. Hukukçu), Hasan Sayın (Anbar Mem.), Osman Ziya Sayın

(Hava Meyd. Kont), Sait Saylam (İÜ Huk. Fak. Öğr), İzzet Sedes (Gazeteci), Handan Selçuk (), Yusuf Selvi (Avukat Stajyeri), Ahmet Sencer (İTİA Öğr.), Yılmaz Serin (Mak. Tek.), Cemal Sevil (İnş. Tek. Send.), Mehmet Seyda (Romancı-Yazar), Mehmet Seyyar (İlkokul Öğretmeni), Merih Sezen (Avukat), Avni Sezer (Lise Son Sn. Öğr), Vedat Tunç Sezer (), Halit Gür Sile (Huk. Fak. Öğr.), Necati Siyahkan (İÜ Huk. Fak. Öğr), Şeref Solu (Bayd. Müf. Em.), Emrullah Sömeren (Sağ. Mem.), Alev Sönmez (SBF Öğr.), Turgut Sönmez (İst. Huk. Fak. Öğr), Yüksek Suda (İst. Huk. Fak. Öğr.), Münir Suer (İst. Tıp Fak. Öğr.), Metin Supgun (İkt. Fak. Öğr.), Mehmet Çetin Süer (İk. Tic. İl, Ak. Mez), Kemal Sülker (Gazeteci), İrfan Sölmancıoğlu (Toreyis Gn. Bş. V), Ahmet Süreyya (İÜ Huk. Fak. Öğr), Ömer Şafak (İnş. Yük. Müh.), Çetin Şanlı (İst. İkt. Fak. Öğr.), Mehmet Şanlı (Hâkim), Metin Şanlı (İst. İkt. Fak. Öğr.), Mustafa Şanlı (Köy Öğretmeni), Mustafa Şanlı (Öğrm. Ok. Öğretmeni), Mustafa Şarkuş (İst. Huk. Fak. Öğr), Şefki Şeker (Kunduracı), C. Metin Şekercioğlu (Huk. Fak. Mez.), Behçet Şen (Galata Nahiye Md.), Alaeddin Şenel (SBF Öğr.), Mehmet Ali Şengül (Öğretmen), Sadreddin Şengül (Öğretmen), Cüneyt Şeref (Öğr.), Deniz Şimşek (İkt. Fak. Öğr), Yakan Şölen (SBF Öğr.) Çetin Talfloğlu (Üniv. Öğr.), Muharrem Tağtekin (Arkeoloji Mz.), A. K. Doğan Tamer (İÜ. Huk. Fak. Öğr.), Turgut Tan (SBE Öğr.), Tansel Tanık (İktisat Fak. Öğr), Bülent Tanör (İÜ Huk. Fak. Öğr.), Mehmet Tanrıkulu (İlköğretim Müf), Oğuz Tansel (Öğretmen), Ülkün Tansel (ODTÜ Maden Müh. Böl), Naim Tanyeri (Dernek Bşk.), Şemay Tanyeri (İns. Y. Müh.), Nazmiye Taptık (Samatya İşç. Sig. Hst. Bakt. İnt. Müt.), Erol Tarhan (İkt. Fak. Dok. Öğr), Himmet Tarım (PTT Mem.), Mehmet Taşkesen (Huk. Fak. Öğr.), Nilgün Taşkesen (Desinatris), Muharrem Taşkiran (İkt. Fak. Öğr), Hüseyin Taşlıoğlu (PTT Tek.), Süleyman Tatar (İşçi), Kurtuluş Tatlıdil (Muhasebeci), Demirel Tavis (Mukukçu), Osman Tekfidan (Saatçi), Ateş Tekin (Muhasebeci), Necip Tekin (Huk. Fak. Öğr), Şevket Temel (Necati Eğ. Ens.), Erol Temelkuran (Öğretmen), Kamura Temizel (İÜ İkt. Fak. Öğr), Giray Teoman (İkt. Fak. Öğr.), Mehmet Teziler (İst. Huk. Fak. Öğr), Nedim Tık (İst. Huk. Fak. Öğr.), İsmail Tikveşli (Şoför), Hüseyin Til (Öğretmen), Hasan Togay (Türk. Bel. İş. Send. Fd. Gn. Skr.), Faruk Tok (İst. Huk. Fak. Öğr), Mustafa Tok (İst. Huk. Fak. Öğr), Perihan Tok (Öğretmen), Süreyya Tok (Öğretmen), Ulvi Tolay (Orm. Fak. Öğr.), Erdoğan Tolga

(Y. Müh. Mim.), Hayri Tolga (İTÜ İnş. Fak. Öğr), Nihat Tolluoğlu (Avukat), Ahmet Top (Gaziantep Çim. San. İş. Send. Bşk.), İbrahim Topçuoğlu (Müt. T. Ş. Part. İzm. İl. Bşk.), Savaş Toprak (SBF Öğr.), İsrail Torun (İlkokul Öğretmeni), Tunca Toskay (İkt. Fak. Mez.), Sahir Tosun (Kolacı), İbrahim Tuna (Tek. OK. Öğr), Erol Tuncer (J. Miz. Assby. Üşçvş.), Mete Tunçay (SBF As. Siya-sal Bilimci), A, Uğur Turan (AÜ Huk. Fak. Öğr.), Cengiz Turan (Huk. Fak. Öğr), Nevzat Turan (Lise Öğr.), Necati Turguner (Tütün Müstahsili), Lütfi Turgut (Huk. Fak. Öğr), Ahmet Türnaeri (İnş. Kalfası), Mustafa Tural (İlkokul Öğretmeni), Nihar Tüblek (Karikatürist), Vural Tümer (İst. Huk. Fak. Öğr.), Tansu Tünay (İTÜ Öğr.), Nihat Türel (Avukat), Erdoğan Türer (Çiftçi), Mustafa Türker (Em. Yarbay), Vedat Nuri Türkkan (Gazeteci-Yazar), Ahmet Türkoğlu (Sinema Teşrifat İşçisi), Şakir Tüter (Havalandırma Tesisatçısı), Erdum Tüzel (SBF Öğr.), Mehmet Tüzün (Üniv. Öğr.) Burhan Uca (İst. Atatürk Lis, Öğr.), İlhami Uca (İst. Huk. Fak. Öğr.), Yaşar Uçay (Y. Müh.), Turgut Uçuk (SBF Öğr.), Naci Uğur (Ank. Huk. Fak. Öğr.), Ali Rıza Uğuray (Sorgu Hâkimi), Nurer Uğurlu (İst. Huk. Fak. Öğr.), Mehmet Uğuroğlu (İşçi), Burhanettin Uluç (Cum. Sen. Üy. Em. Gen.), Ahmet Uluçay (İşçi), Sümer Uluğ (Belediye Encümeni Mem.), Şeref Uluğ (Top. Pilot Yzb.), Münir Ulus (İÜ Fen Fak.), Galip Ulutürk (Üniv. Öğr), H. Ersin Unaner (İst. Huk. Fak. Öğr.), Tunga Ungun (İst. Huk. Fak. Öğr.), Hilmi Usekes (TCDD İst. Anb. Şef.), İsmet Uslu (Huk. Fak. Öğr.), Cevat Uyanık (Yazar), Kenan Uyguçgil (PTT Teknisyeni), Yüksel Uygun (Huk. Fak. Öğr.), Muhsin Uysal (Orm, Fak. Öğr.), Yalçın Uysal (Sendikacı), Dilek Uzcan (İst. Huk. Fak. Öğr.), Aydın Uzunselvi (Huk. Fak. Öğr.), Esin Üçüncüoğlu (İst. Huk. Fak. Öğr.), Altan Ülgen (Huk. Öğr.), Celâl Ülkü (Demir ve Kaynak İş. Tek.), Bekir Bektaş Ünal (Un Değirmeni Sah.), Mustafa Ünal (Serbest), İbrahim Ünlü (Balıkesir Nahiye Muht.), Kâmil Ünlü (Eğ. Ens. Öğr), Tacettin Ünlü (Avukat), Ulvi Ünlü (Huk. Fak. Öğr.), Bekir Sami Ünver (Yazar), Zafer Üsgül (SBF Öğr.), Vâlâ Nurettin Vâ-nü (Yazar), Cemil Vardar (İlkokul Öğretmeni), Muzaffer Vardar (İlkokul Öğretmeni), Utku Varlık (Güzel San. Ak. Öğr.), Hüseyin Varyoz (Tek. Assby. Kıld. Bçvş.), Mustafa Vural (İst. Huk. Fak. Öğr.), Ahmet Yağmur (Üniv. Öğr.), Fahrettin Yakal (Em. Tümg. Doktor), Yunus Yakar (Toreyis Gn. Bşk.), Çelik Yalazkan (İÜ Huk. Fak. Öğr), Hasan Yalçın (Kimya Y. Müh.), Mehmet Yalçın (Ortaokul Öğretmeni), Sade

Yalçın (Karikatürist), Şükrü Yalçın (Mak. Ust.), Sırrı Yalçınkaya (Kad. Tek.), Cihat Yalın (Huk. Fak. Öğr), Erol Yalın (Tek, Ün. İnş. Fak. Öğr), İlker Yaltırak (Galatasaray Lis. Öğr.), Nurettin Yanbollu (İÜ, Fen. Fak. Jeo. Öğr.), İbrahim Yasa (SBF Doç. Sosyolog), Çağlar Yaşal (ODTÜ İnş. Fak. Öğr), Ali Yaşar (İÜ Huk. Fak. Öğr.), Tahsin Yavaş (Öğretmen), Mehmet Yavuz (Öğretmen), Ünsal Yavuz (Mak. Tek. Öğr), Şahap Yazar (Koop. Muh.), Aydın Yazgan (Müstaî Köy Sağ. Mem.), Nazmi Yazgan (Ank. Huk. Fak: Öğr.), Fikri Yazıcı (İkt. Fak. Öğr.), Gökşen Yazıcı (İÜ İkt. Fak. Mez.), Osman Zeki Yazıcıoğlu (Huk. Fak. Öğr.), Neriman Yenersu (Em; Öğretmen), Öner Yolazı (AÜ Huk. Fak. Öğr.), Yusuf Yelen (Kunduracı), Okandan Yenal (Huk. Fak. Öğr.), Suat Yenidünya (SBF Öğr.), Kâzım Yenisey (Hür. Gz. İzm. Muh.), Hasan Yeşilkaya (Huk. Fak. Öğr), Hüseyin Yılmaz Yeten (Huk. Fak. Öğr.), Sahir Yetergil (Y. Müh.), Erdal Yıldırım (Üniv. Öğr.), Ataman Yıldız (İkt), Altan Yılmaz (SBF Öğr), Hüseyin Yılmaz (Öğretmen), Mehmet Yılmaz (Şeh. Kad. Md. Tapu Az. Ayaş), Sabahattin Yılmaz (Em. Albay), Salih Zeki Yılmaz (Hava Üstğm.), Necmettin Yılmazkaya (Deniz As. Bçvş.), Özkal Yici (Tür. Pet. İş. Send. Gn. Sk. Y.), Sümer Yurdağül (Huk. Fak. Öğr), Serim Yurtören (Mount Holyoke Kol. Siy. Blm.), Atillâ Yurtsever (Pilot-Kdm. Üstğm.), Mehmet Yüceer (Öğretmen), İnci Yüceışık (İÜ Tıp Fak. Öğr), Ali Yüksel (Zir. Müh.), Halil Yüksel (Üniv, Öğr), Muhsin Yürük (Terzi), Nezih Yürük (Astsubay), Attilâ Yüzüak (Japonya Büyükelçiliğinde Mem.), Teoman Zingil (Avukat), Çetin Ziylan (Danıştayda Yard.), Mete Zorlu (İkt. Fak. Öğr), Necdet Zümrütdal (Stajyer Tütün Eksperi).

Tablo 3. Yön Bildirisi'ni İmzalayanların Mesleki Dağılımları²⁸⁰

Mesleki Dağılımlar	
Yasama ve Yürütme Görevlileri	13
Yargı Görevlileri	50
Üniversite Öğretim Üye ve Yardımcıları	55

²⁸⁰ Tablodaki veriler doğrudan şu kaynaktan alıntıdır (Bkz. Özdemir, 1986: 52). Hikmet Kıvılcımlı ise Bildiri'yi imzalayanlara sınıfsal açıdan bakarak şu değerlendirmeyi yapar: “Yönizm, Sosyal Sınıflardan %3.5 oranında ancak ilgi görür. Bunun da yarısı (%1.75) işçidir. Sosyalizme en açık sınıf işçidir. Modern toplumda bir sosyal sınıf olmayan aydınlar: Yön sosyalizminde %96.5'tir (1970: 40-41).

Asker	25
Gazeteci	53
Yazar-Şair	43
Sendikacı	19
Yüksek Bürokrat	11
Kamuda Görevli Müfettiş ve Uzman	44
Kamuda Görevli Mühendis ve Mimar	43
Sağlık Görevlileri	29
Memur	48
Öğretmen	108
Tekniker-Teknisyen	20
İşçi	47
Serbest Meslek Sahibi	31
Öğrenci	365
Diğer	21
Belli Olmayan	17

Kaynak: Özdemir, 1986: 52

EK- 3: SOSYALİST KÜLTÜR DERNEĞİ KURULUŞ BİLDİRİSİ

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye, bir yandan çok partili bir siyasal sistemi yerleştirmeye çalışırken, diğer taraftan dağınık ve sistemsiz müdahaleleri olan, fakat esas itibariyle kapitalist bir düzene dayanan bir kalkınma çabasına girişmiştir.

Bugün yaşayanların çoğunluğuna ve gelecek kuşaklara büyük fedakârlıklar yüklemesine rağmen, bu kalkınma çabası ile hızlı bir gelir artışı sağlanamadığı gibi, toplumdaki gruplar arasında esasen dengesiz olan gelir dağıtışı daha da bozulmuştur.

Nüfusu hızla artan toplumumuzda üretimdeki artışın yetersizliği ve gelir dağılışındaki bozulma açık ve gizli işsizliğin artmasına ve geniş kütlelerin yaşama şartlarının dayanılması güç bir duruma gelmesine yol açmıştır. Toplumsal yapıdaki hızlı değişimlere düzenli bir şekilde yön verilmemesi, dengesiz bir şehirleşme gibi ıstıraplı ve sosyal güvenliği sarsacak sonuçlar veren meselelerin doğmasına sebep olmuştur.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında başlıca amaçlardan biri olarak açıklanan “sınıfsız bir toplum yaratma” ilkesinin terkedilmesi ve buna ters yönde keskin sınıf farkları yaratan bir gelişme metodunun seçilmesi sınıflar arasındaki gerginliği arttırmış ve sınıf çatışmalarına daha da elverişli bir ortam yaratmıştır. Bu devrede çok partili siyasal sistem ise halk isteklerinin belli çıkarlar için istismar edilmesi şeklinde işlenmiştir. İktisadi ve sosyal meselelerin çözülememesi, çok partili sistemin oyun kurallarının bozulmasına sebep olmuş böylece demokratik düzenin asgari şekli unsurları bile uygulanamamıştır.

Aydınların çoğunluğu, bu devirde meseleleri siyasal sistemin şekli unsurları ile ilgili dar bir çerçeve içinde ele almış ve tartışmışlardır. Fikir hürriyeti için gerekli siyasal ortamın bulunmayışı ve meselelerin dar bir acıdan ve sathi bir şekilde düşünülmesine sebep olan tabuların mevcudiyeti gerçek sebep ve yol arayan düşüncenin gelişmesine engel olmuştur.

Bu düzene karşı halk tepkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkan 27 Mayıs hareketi, Türk aydınlarının çoğunluğu için bir uyanma ve arama devresinin başlamasına yol açmıştır. Bu devrede geçmiş tartışmalardaki çerçevenin darlığı, ileri sürülen fikirlerin ve çözüm

yollarının gerçeklerden ne kadar uzak olduğu anlaşılmıştır. Bu durum sosyal konulara eğilenleri meselelerin mahiyet ve önemlerine uygun izah şekilleri ve çözüm yolları aramaya yöneltmiştir.

Bu arada siyasal düzendeki gelişmeler, geçmişteki düşünce tarzını ve iktisat düzenini benimseyen bir siyasal kadronun İktidara gelmesiyle sonuçlanmıştır. Kapitalist bir düzen içinde kalkınma esasını kabul eden ve bu kadronun çalışmasında geçmiş uygulamada ayrılan unsur plânlı kalkınma fikrinin şeklen benimsenmiş görünmesidir. Açıklanan kalkınma hedefleri, iki ana fikre dayanmaktadır. Bunlardan birincisi oldukça yüksek bir kalkınma hızına ulaşmak, diğeri ise bunu sosyal adalet ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmedir. Yüksek bir kalkınma hızına ulaşmak için, bu kalkınmanın gereğine ve zorunluluğuna inanmış, kararlı, bilgili ve enerjik bir siyasal kadronun mevcudiyeti şarttır, Kalkınmanın sosyal adalet ilkelerine uygun olarak gerçekleşmesi ise, iktidar mekanizmasının buna imkân verecek bir yapıya sahip olmasına bağlıdır. Bir yılı aşan bir devredeki uygulama ve beş yıllık plânın ve plânla ilgili diğer çalışmaların durumu, bugünkü siyaset kadrosunun hızlı kalkınmayı gerçekleştirecek niteliğe ve iktidar mekanizmasının da sosyal adalet ilkelerini yerine getirecek bir yapıya sahip olmadığını açıkça göstermiştir. Özellikle gelişmekte olan bir ülkede kapitalist düzenin menfaat dengesine dayanan bir iktidarın sosyal adalete bağlanması beklenemez. Böyle bir menfaat düzeninin ortaya çıkardığı kadronun hızlı bir kalkınma çabası için gerekli inanç ve enerjiyle hareket etmesi imkânsızdır. Meselelerin süratle çözüm yolu bekleyen Türk toplumu bugünkü şartlar içinde tam bir çıkmazdadır. Bir çıkmazda bulunma duygusu halk kütlelerinde ve aydınlar arasında çok yaygın bir şekil almıştır. Bugünkü şartların yarattığı güvensizlik içinde Türk toplumu bir çıkış yolu beklemektedir. Bu durum sorumluluk duygusu taşıyan yapıcı aydınların yeni çözüm yolları aramasını hayati bir görev haline getirmekte ve bu konudaki çabalara güç kazandırmaktadır. Toplum yapısının ve tarihi gelişmenin incelenmesinden ortaya çıkan gerçekler, halk mutluluğunu hedef tutan bir çerçeve içinde, düşünenleri sosyalist bir çözüm yolu etrafında birleştirmektedir.

EK- 4: SOSYALİST KÜLTÜR DERNEĞİ'NİN KURUCULARI

Osman Nuri Torun (Maliyeci), Attilâ Karaosmanoğlu (İktisatçı), Cahit Tanyol (Profesör), Necat Erder (Sosyolog), Hilmi Özgen (Yük. Mur. Hey. Uzmanı), Nurettin Ş. Kösemihal (Profesör), Hüseyin Korkmazgil (Yazar), Nihat Türel (Avukat), Tarık Ziya Ekinci (Doktor), Erdoğan Alkın (Asistan), Işıl Ersan (Asistan), Mükerrrem Hiç (Doçent), Merih Teziç (Asistan), Mahir Kaynak (Asistan), Metin Sözen (Asistan), Gülten Kazgan (Doçent), Cermal Reşit Eyüboğlu (Avukat), Güney Özcebe (Y. Müh.), Doğan Avcıoğlu (Gazeteci), Nejât İzer (Y. Müh.), Türkkaya Ataöv (Asistan), Erhan Işıl (Maliye Müfettişi), Mümtaz Soysal (Asistan), Niyazi Ağırnaslı (Senatör), Galip Aknıl (Y. Müh.), Mehmet Selik (Asistan), Aslan Başer Kafaoğlu (Dev. PL, Teş. Uzmanı), Müşerref Hekimoğlu (Yazar), A. Sırrı Hoccoğlu (M. Vekili), Ş. Süreyya Aydemir (Yazar), A. Başer Kafaoğlu (Maliye Müf.), Yahya Kanbolat (Asistan), Sadun Aren (Profesör), Seyfi Demirsoy (Sendikacı), İdris Küçükömer (Doçent), Fakih Özlen (Y. Müh. M. Vekili), Asaf Ertekin (Matbaacı), Abdullah Kızılırmak (Doçent), Hamdi Konur (Öğretmen), İlhami Soysal (Gazeteci), Reşat Titiz (İktisatçı).

EK- 5: DEVRİM BİLDİRİSİ

Seçimlerden sonra Türkiye yine aynı Türkiye’dir ve hiçbir şey değişmemiştir. Oysa Türkiye, mutlaka değişmesi gereken bir ülkedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, bütün güçlüklerle rağmen, iyimserdik. Çok geçmeden tam bağımsız bir Türkiye kuracağımıza ve çağdaş uygarlığa ulaşmış bir millet olacağımıza inanıyorduk.

Cumhuriyet, şimdi “ellinci” yılına yaklaşmıştır. Türkiye’nin manzarası karanlıktır:

Kemalizm’in yoktan var ettiği Lâik Türk Devleti, mezhep, aşiret ve tarikat kavgaları içinde, çözülmekte, çökmekte ve için erimektedir. Bölücü akımlar kuvvetlenmektedir. Oy uğruna en kutsal değerleri satışı çıkarmakta pervasız politikacı, milleti tahrip eden, mezhep, aşiret ve tarikat kavgalarını sorumsuzca körüklemektedir.

Milletlerarası petrol şirketleri ve emperyalizmin hizmetindeki çağdışı devletler, Atatürk Türkiye’sini petrol, dolar ve sterlin kokan şeriatçılığın ağına yeniden düşürmek amacıyla, içerdeki şer kuvvetlerini seferber etmişlerdir. Oy kaygısıyla şer kuvvetlerine yaranmaya çalışan, hiç değilse onların hışmından kaçınmayı marifet sayan politikacı, Abdülhamit ve Vahdettin şeriatçılığını hortlatmak isteyenlerin, dolaylı ya da dolaysız yoldan suç ortaklığını yapmaktadır. Böylece kanlı bir kardeş kavgasının tohumları ekilmektedir.

En ileri görüşlü siyasî partiler dahil, siyaset borsasında çuval dolusu oy satan şeyh, ağa, aşiret reisi ve tefeciden medet ummakta, feodalizm ve kalıntılarından, mezhep ayrılıklarından ve etnik özelliklerden yararlanmaktadır. Millî irade, millî irade satıcılarının elinde, halkın ezilmesine, milletin çözülmesine ve uydulaşmasına yol açmaktadır.

Ekonomik Çıkmaz

Çağımız, hızlı kalkınma çağıdır. Az gelişmiş bir ülkenin 20–25 yıl içinde az gelişmişlik çemberini kırması ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşması mümkündür bugün. Düne

kadar Türk Devletinin birer eyaleti olan ülkeler, 18–20 yıl içinde kalkınmayı başarmışlardır. Ufak Bulgaristan’ın adam başına ihracatı, Türkiye’nin ihracatının on katını aşmaktadır. Cumhuriyetin ellinci yılına doğru traktör imâli için hâlâ Batı firmalarının montaj tesislerine sığınırken, küçümsediğimiz Bulgaristan, Hindistan’da traktör fabrikaları kurmaktadır. Üçüncü Dünya Ülkeleri “fabrika yapan fabrikalar” kurarak ekonomik bağımsızlığa kavuşma ve hızla kalkınma yarışı içindedir. Türkiye bu yarışta gittikçe geride kalmaktadır.

Cumhuriyetten beri elli yıla yakın çabadan sonra ve ancak makinesi, hammaddesi, yedek parçası ve teknik bilgisiyle dışarıya bağlı bir “montaj” ve “ambalaj” sanayi kurulabilmiştir. Genellikle, yüksek gelir gruplarının lüks tüketin ihtiyacını karşılamaya yönelmiş, aşırı tekel kârlarıyla çalışan böyle bir sanayi, ekonomik bağımsızlığı sağlamak şöyle dursun, dışarıya bağımlılığı artmıştır. Toplam ihracat gelirimiz, 4,5 milyar lira, yalnız imalat sanayinin ithalât ihtiyacı ise 6 milyar liranın çok üstündedir. Bu büyük açık, devamlı borç dilenmeleriyle kapatılmaya çalışılmaktadır.

Feodal, ya da yarı feodal kalıntıları sürdüren tarım, modernleşmiş olmaktan çok uzaktır. İşletmelerin yüzde 80’ine yakını, sefalet şartları içinde ilkel tarım yapan cüce işletmelerdir. Orta çağ kurumu tefecilik, bütün şiddetiyle yaşamaktadır. Toprak ve orman serveti insafsızca tahrip edilmektedir. Erozyon topraklarımızı kemirmektedir. Sulanan topraklar çoraklaşmaktadır. Yeryüzünün belli başlı buğday ihracatçısı olacağı ilan edilen Türkiye’imiz, 1958’den bu yana dışarıdan devamlı buğday satın almaktadır. “Tarım Ülkesi” Türkiye, aç kalmamak için kıt döviz kaynaklarını tarımsal ürün ithaline harcama durumundadır.

Toplumsal Çıkmaz

Geri tarım ve gecekondü sanayie dayanan bir ekonomide, toplumsal sorunlar, çözümme yolunda olmak şöyle dursun, gittikçe ağırlaşmaktadır. Toprağın besleyemediği insanlar şehirlere akmakta, fakat bunlara iş ve mesken sağlanamamaktadır. Gecekondü sa-

yısı, 1960 yılında 240 bin iken, 1967 yılında 465 bine çıkmıştır ve artan bir hızla çoğalmaya devam etmektedir. Resmî tahminlere göre on beş yıl sonra Türkiye nüfusu 55 milyona ulaşacak ve nüfusun yarısı şehirlerde yaşayacaktır. Bugünkü gidişle bunun anlamı, Büyükşehirlerin gecekondulaşması, lüks zengin mahallerinin gecekondular denizi içinde adacıklar meydana getirmesi demektir.

Şehirlerde işsizlik bugün yarım milyonun üstündedir. Yarın nüfusun 30 milyon yakın kısmı şehirlerde yaşamaya başlayınca, sanayin an ez 4-5 milyon insana iş sağlaması gerekecektir. Sıhhsız bir gelişme içinde bulunan cılız sanayin on beş yıl içinde 4-5 milyon insana iş sağlaması boş bir hayaldir. Bugünkü gidişle, yakın bir gelecekte milyonlarca işsizlerin şerhleri doldurması beklenmelidir. İlgililerin, bu konuda, dış ülkelere çok sayıda işçi ihraç etme ümidiyle, Türkiye'yi ortak sömürge yapacağına aldırış etmeksizin, Ortak Pazar'a gitmek ve böylece sanayileşmeden ve kalkınmadan vazgeçmekten öte ciddi bir tedbiri yoktur.

Eğitim ve Sağlıkta Çıkmaz

Cehaletten kurtulma davası çözülebilmiş olmaktan çok uzaktır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânına göre önümüzdeki yıllarda okuma yazma bilmeyenlerin sayısı artacaktır. Okuma yazma bilmeyen nüfus sayısı 1967'de 11.5 milyondan, 1972'de 14 milyona ve 1977'de 18 milyona yükselecektir. Bu eğitim çıkmazına rağmen Atatürkçü öğretmen ezilmekle, teknik ve tarım okullarından çok imam hatip okullarına önem verilmekte, fakir köylü çocuklarına imam-hatip okullarından başka okuma yolu bırakılmamaktadır. İzinli, izinsiz Kur'an kurslarının çığ gibi büyümesine ve hatta Doğu'da medreselerin faaliyet göstermesine göz yumulmaktadır. Özel yüksekokulların yeryüzünde eşi görülmemiş bir skandal olarak gelişmesine seyirci kalınmaktadır.

Eğitim gibi, sağlık işleri de perişandır. Nüfusun pek az bir kısmı sağlık hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Sosyalizasyon uygulaması bekleneni verememiştir. Çok sayıda doktor, dış ülkelerde, hiç değilse büyük şehirlerde bulunmayı, Anadolu'da çalışmaya tercih etmektedir. Avrupa ve Amerika'ya beyin göçü devam etmekte çağdaş uygarlığa

ulaşmak için Türkiye’ye gerekli en değerli bilim adamlarımız millî kalkınmanın itici gücü olacak yerde dışarıya gitmektedirler. Halkın sağlığını hileli bir ticaret konusu yapan ilâç sanayi skandalı sürmekte, vatandaş hasta dōşeginde sömürölmektedir.

Zengin-Fakir Uçurumu

Gelir dağılışındaki adaletsizlik, şimdiden çok büyüktür. Toprak ağası, aracısı, tefecisi, montajcı sanayicisi ve kompradoruyla birlikte ufak bir zümre, millî gelirin üçte birine yakın bir kısmını almaktadır. Geniş kitlenin fakirliği ve bir mutlu azınlığın lüks ve israfı arasındaki uçurum hızla genişlemektedir. Devlet Plânlama Teşkilâtının Gelir Dağılımı Araştırmasına göre bugünkü gidişle “...gelecek on yıllık devrede, Türkiye’de gelir dağılımı şimdikinden daha gayri adil bir şekil” olacaktır. Mutlu azınlığın gelirlere oranında vergilendirilebilmesi ve Devlet Plânlama Teşkilâtı hesaplarına göre, on milyarları aşan vergi kaybının önlenebilmesi gerçekleştirilememektedir.

“Ulusal Ordu” Özlemi

Yatırım-tasarruf, ithalât-ihracat dengesizlikleri dolayısıyla, Türkiye, uzun yıllardır kendi olanaklarının üstünde yaşamaktadır. Bu durum, gittikçe artan ölçüde ağır şartlar ile borçlanarak sürdürölebilmektedir. Türk dış politikası devamlı borç bulma ilkesine göre yürütölmektedir. Amerikan Yardımın şartlarından biri ise – “Barış İçin Gıda Kanunu”nda açıkça yazıldığı üzere- “ABD’nin dış politikasını desteklemek” tir. Bu nedenle ağır borçlar ve her an borç arama durumu, Türkiye’nin bağımsız bir dış politika izleyebilme olanaklarını değışsen dünya şartlarına rağmen iyice sınırlamaktadır.

Ekonomik ve askerî yardımlarla dışa bağımlılık, yardım veren ölkenin çıkarlarıyla ulusal çıkarlar bağdaşmadığı ölçüde, ulusal savunma stratejisinden fedakârlığı gerektirmektedir.

Askerî yardımlar, bunu yapan devletin elinde daima müdahaleci baskı aracı olmaktadır. Kıbrıs olayları ikmal kaynaklarıyla dışa bağlı bulunmanın sakıncalarını acı biçimde göstermiştir.

Ekonomik ve askerî bakımdan dış kaynaklara aşırı bağımlılık, ulusal çıkarlarımıza uygun düşmediğini bile bile, kanat devletlerinin güvenliğini açıkta bırakan yeni NATO stratejisini Aralık 1967’de kabule bizi zorlamıştır. Ulusal güvenliği sağlamak endişesiyle, Batı ve ABD çıkarlarını koruma açısından büyük ve belki de gereksiz rizikolar yüklenmiş bulunuyoruz. Buna karşılık, yeni stratejiyle Kuzeyden gelen bir tehdide karşı NATO ve ABD’nin Türkiye’yi koruması, eskisinden çok daha şüpheli hale gelmiştir. NATO ve ABD, ancak kendi çıkarları gerektirdiği ölçüde ve çok sınırlı biçimde Türkiye’yi koruyacaktır. Bu gerçek, sivil-asker yetkililerce bütün açıklığıyla bilindiği halde, dış yardımlara aşırı bağımlılık yüzünden ittifaklar çerçevesinde ulusal çıkarlara öncelik tanıyan bir dış politika ve savunma stratejisi dahi yürürlüğe konulamamaktadır. Atomik üslerin barınağı Türkiye’nin irademizin üstündeki çıkar çatışmalarında millî menfaatlerimizin gerektirdiği rizikolara sürüklenebileceği görmezlikten gelinmektedir.

Bu şartlar altında bağımsızlık hayli biçimsel kalmakta, en azından Atatürk’ün “İstiklâl-i tam” ilkesine büyük ölçüde aykırı düşmektedir. Gençliğin istemlerinin başına “Tek [Tam] bağımsız Türkiye” dileğini alması, bu durumda, Atatürk geleneğine uygun yerinde bir tepkidir. Cumhuriyet, iç politikasında da, dış politikasında da, Kemalist yoldan uzaklaştırılmıştır. Türkiye’mizin sürüklenmekte olduğu tarihî varlığını yitirme tehlikesinden tek kurtuluş gerçeği olarak bir ulusal ordu özlemi fişkırmıştır.

Neden Kalkınamadık?

Devrimcilerin baş görevi, bugünkü utanç verici durumdan en kısa sürede kurtulmak, Kemalizm’in bağımsız ve kalkınmış Türkiye hedefini bir an önce gerçekleştirmektir.

Türkiye bugün geri kalmış ülkeler arasında bulunuyorsa, ekonomik plânda bunun temel nedeni, kaynakların kötü dağılması ve kötü kullanılmasıdır: Millî gelirini üçte birine

yakın kısmına toprak ağası, büyük aracı ve tefeci, “montajcı”, sanayici ve komprador vb. gibi 34 milyonu geçen Türkiye nüfusu içinde 300 bini bulmayan ufak bir zümre, kitlenin sefaleti pahasına önemli bir kısmını verimli yatırımlara kullansaydı, kötü kaynak dağılışı-
nın sakıncaları bir ölçüde giderilebilirdi. Ne var ki, basının “mutlu azınlık” adını taktığı
bu ufak zümre el koyduğu kaynakların pek az bir kısmını yatırımlara ayırmaktadır. Millî
gelirin yüzde 30’undan fazlasını aldığı halde, millî gelirin ancak yüzde 5 ilâ 6’sı oranında
yatırım yapmaktadır. Bu yatırımların büyük kısmı da, lüks mesken inşaatına ve benzeri
işlere yönelmektedir. Gerçek bir sanayileşmeye giden pay son derece azdır. Mutlu azınlık,
gelirinin çok büyük bir kısmını yurt içinde ve yurt dışında israf etmektedir. Çeşitli yollar-
dan yurt dışına kaçırılan dövizler, Avrupa’da villalar satın alma ve Batılı milyonerlerin
hayatını taklit etme yolunda kullanılmaktadır. Mutlu azınlık yurda yatırmayı reddettiği
fonları Avrupa’ya yatırmaktadır.

Yurt içinde de yaygın bir lüks hizmetler sektörü, bu ufak zümrenin harcamalarına
göre biçimlenmektedir. Lüks oteller, lüks lokantalar, kulüp kisveli kumarhaneler, gece
kulüpleri, sosyete meyhaneleri, güzellik enstitüleri, moda evleri, sosyete klinikleri, sos-
yete özel okulları, sosyete berberleri vb. gibi hızla gelişen lüks hizmet sektörü, mutlu azın-
lığın el koyduğu kaynaklarla beslenmektedir. Milyonluk köşk, villâ ve apartmanlar, deniz
motorları, lüks otomobiller, bol sayıda hizmetçi, gösteriş partileri mutlu azınlığını israfçı
tüketiminin başka bir biçimidir. Bağımlı ve cılız sanayimizin önemli bir kanadı, bu züm-
renin harcamalarına göre, bir lüks tüketim sanayi olarak gelişmiştir. Böylece, fakir ülke-
miz ağır sanayi, elektronik sanayi, kimya sanayi kurmakta kullanılacak fonları bir mutlu
azınlık eliyle lüks villâlara, gece kulüplerine, pahalı otomobillere vb. yatırmaktadır.

Nasıl Kalkırız?

Türkiye’nin hızla kalkınması ve gittikçe ağırlaşan toplumsal sorunlarını çözmesi,
israf edilen kaynakların topluma mal edilmesiyle mümkündür. Millî gelirin mutlu azın-
lıkça el konulan yüzde 30’u aşkın bölümünden önemli bir miktar, toplum eliyle yatırımlara
kaydırabilirse, kalkınma hızı, yüzde 10’un üstüne hatta yüzde 15’e çıkabilir. Yüzde

10 bir kalkınma hızı, millî gelirin yirmi yılda 6.5 kat, yüzde 15, bir 16 kat arttırılması ve kalkınmanın kısa sayılabilecek bir sürede gerçekleştirilmesi demektir.

Bugün millî çıkarlara aykırı yollarda israf edilen kaynaklar ancak hakikî sahibi olan topluma mal edilirse kalkınma ve halkın refahı için en verimli biçimde kullanılabilir. Yatırımlar gerçek bir plân disiplini içinde lüks mesken ve montajcı sanayi yerine temel sanayie yöneltilebilir.

Günümüzde kullandığı makineleri kendi yapamayan bir ülkenin sanayileşmesinden söz edilemez. Temel sanayie yönelmedikçe bir ülke modern teknolojiye sahip olamaz ve dışa bağımlılıktan kurtulamaz. Temel sanayi, kalkınma kadar, ekonomik ve teknolojik bağımsızlığın gereğidir. Öte yandan Anayasa'mızın bugün kâğıt üzerinde kalan çalışma, dinlenme, sosyal güvenlik, eğitim ve sağlık haklarıyla ilgili hükümleri, lüks hizmetlere giden kaynakların halkın ihtiyaçlarına yöneltilmesiyle hızlı bir kalkınma ortamında hayata geçirilebilecektir.

İsraf olunan kaynakların hızlı kalkınma ve sosyal adalet için kullanılması, mutlu azınlığın belli başlı gelir kaynaklarını teşkil eden alanların topluma mal edilmesini gerektirir. Banka, sigorta, dış ticaret ve montajcı sanayin millîleştirilmesi ve büyük kooperatif çiftlikler kurulmasına yönelmiş köklü bir toprak reformunun yapılması; her şeyden önce, yatırılabilir kaynakların artırılması ve uyulması zorunlu bir plân çerçevesinde toplum yararına en verimli biçimde kullanılması için şarttır. Böylece ekonomik plânda, kaynakların rasyonel dağılım ve kullanımını sağlayarak kalkınma, sosyal adalet ve tam bağımsızlık yolunda bir düzen değişikliği gerçekleştirilmiş olacaktır.

Kemalist Devrim Yarıda Bırakılmıştır

Düzen değişikliği, Kemalist doğrultuda bir devrimdir. Bugünkü anti-Kemalist gidişin unutturmak istediği Kemalist tez kısaca şudur: Bağımsızlık içinde, devrimler yoluyla çağdaş uygarlığa ulaşmak Kurtuluş Savaşı'ndan sonra bağımsız kalkınma olanağı elde edilince, Atatürk, Çağdaş uygarlığa ulaşmanın Tanzimat yıllarındaki gibi, Batı uydusu

olmakla değil, içeride devrimlerle orta çağ kurumları tasfiye edilerek, bir düzen değişikliğinin gerçekleşmesiyle sağlanacağını görmüştür. Saltanat ve hilâfetin kaldırılması, akla ve bilime dayanan lâik düşüncenin bütünün kurumlara egemen kılınması yeni bir düzen kurma yolunda girişilen üst yapı devrimleridir. Atatürk üst yapı devrimleriyle yetinmeyip devlet eliyle sanayileşme ve bir toprak reformuyla düzen değişikliğini temele indirmeye yönelmiştir. Ne var ki, 1945 yılına kadar süren toprak reformunu gerçekleştirme çabaları, toprak ağaları ve müttetiklerinin mukavemeti ile bir türlü başarıya ulaştırılamamıştır. İlk adımlarını atan devletçilik, 1945'ten sonra dejenere edilmiştir. Böylece Kemalist devrim, yarıda kalmıştır. Bugünün Kemalistlerine düşen görev, anti-Kemalist gidişe son vererek, Kemalist devrimi sürdürmek, alt yapı devrimleriyle temele indirmek ve Türkiye'mizi en kısa sürede, çağdaş uygarlığa Atatürk'ün tüm hayatına yön vermiş bulunan tam bağımsızlık amacına ulaşmaktır.

Tutucu Güçler Koalisyonu

Düzen değişikliği, bugün de yürürlükteki düzenden yararlananların güçlü direnişleriyle karşılaşmaktadır. Batı'da burjuvazi, yükselme çağında köylü kitlesine dayanarak, feodal ilişkileri bir toprak reformuyla tasfiye ettiği halde, Türkiye'de burjuvazi, yabancı sermayenin komisyonculuğuna yönelmiştir. Bekasını bağımsızlıkta değil, yabancı sermaye ve ileri kapitalist ülkelere bağımlılıkta görmektedir.

Böylece Türkiye'nin tam bağımsızlığa ve çağdaş uygarlığa ulaşmasını engelleyen bugünkü düzeni sürdürmek için toprak bey ve ağaları ile tefeci ve aracılardan başlayıp montajcı sanayici ile kompradorlara kadar uzanan bir Tutucu Güçler Koalisyonu doğmuştur. Bu koalisyon, Türkiye'yi, kapitalizmin dünya sistemi içinde politik, ekonomik ve askerî nedenlerle bağımlı durumda tutmak için dış kuvvetler tarafından desteklenmekte ve güçlendirilmeye çalışılmaktadır.

Sandık Demokrasisi

Çok partili hayata geçiş ve genel oy, büyük kitleyi söz sahibi yaparak tutucu güçler koalisyonunu zayıflatacağı ve feodal kalıntıları yok edeceği yerde, 23 yıldan beri tersine işlemiş, tutucular ittifakının iktidarını sağlamıştır. Hayatlarını alın teriyle kazanan kitle değil, tutucu güçler koalisyonu sürekli olarak sandıktan çıkmıştır. Yalnız bir politik özgürlük değil, aynı zamanda bir toplumsal ilerleme aracı diye benimsenen genel oy ve çok partili hayat, geçmişin kalıntılarının tasfiyesini geciktirici bir rol oynamış, gayri millî ilişkiler içinde bulunan güçlerin iktidarını meşrulaştırmıştır. Millî irade, bir mutlu azınlığın iradesi haline getirilmiş, Kemalizm sandık yoluyla tasfiye edilmiştir. Kemalizm'in sindirdiği, fakat alt yapı devrimleri gerçekleştirilemediği için, kökünü kurutamadığı irtica, batı politik sistemi içinde, gelişme ve yayılma olanağını bulmuştur. Dinsel irtica güçleri kitlelere gerçek çıkarlarını unutturmak ve tutucu güçler iktidarını perçinlemek için seferberdir. Gerek petrol şirketleri ve emperyalizm, gerekse tutucu güçler koalisyonu, dinci irtica güçlerini tabî müttetikleri saymışlardır. Böylece halk iktidarı demek olan demokrasi, Türkiye'de gerici güçlerin ve emperyalizmin iktidarına dönüşmüştür.

Batı politik sistemi, yalnız Türkiye'de değil, benzer toplumsal yapılara sahip bütün az gelişmiş ülkelerde aynı sonuçları vermiştir. Batı politik kurumları, tutucu güçlerin iktidarlarını kuvvetlendirmiştir. Geniş kitleler, toprak mütegalibesi ile tefeci ve aracılardan ekonomik ve ideolojik egemenliği altında bulunmaktadır. Fakat bu orta çağ kurumları, aynı zamanda, aşırı sömürme pahasına da olsa, geniş kitleye, az çok bir toplumsal güvenlik sağlamaktadır. Şehirde işi olan, ya da paraya muhtaç bulunan köylü, ağa ve tefeciye başvurur. Bu güvenlik mekanizması, kitle oyunu, genellikle bey, ağa, tefeci ve aracılara bağımlı kılınmaktadır. Dinsel irtica güçleri, tutucular koalisyonunun kitle üzerinde ekonomik egemenliğini ideolojik plânda tamamlamaktadır. Bu nedenledir ki, Türkiye'de seçimler, devamlı olarak, tutucu güçler koalisyonunu iktidara getirmiştir ve getirmektedir. 1969 seçimleri, bunun yeni bir örneğidir.

Partilerin Çıkmazı

Düzen değişikliği iddiasıyla ortaya çıkan siyasî partiler dahi, seçimlerde az çok bir başarı sağlayabilmek için, tutucu güçler koalisyonuna devamlı tavizler verme durumunda kalmaktadır. Bu partiler etnik özellikler ve mezhep ayrılıklarından yararlanmaya çalışmakta, oy getireceği ümidiyle şeyh, dede, ağa, aracı ve tefeci ailelerinden adayları seçimlerde liste başlarına oturtmaktadırlar. Böylece düzen değişikliğinden yana gözüken siyasî partiler bile, daha muhalefet yıllarında az-çok yozlaşmaktadır. Tutucu güçler koalisyonunun içte ve dışta kudretli müttefiklere sahip bulunduğu hesaba katılırsa, daha muhalefet yıllarında başlayan bu yozlaşma, yeryüzünde pek çok örneği görüldüğü üzere, düzen değişikliği iddiasındaki partileri, iktidara gelebilseler dahi etkisizliğe ve tutucular koalisyonu ile uzlaşmaya mahkûm etmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye, Batı politik sistemini uygulamayı ilk kez denemiştir. Karabekir, Cebesoy, Orbay gibi Kurtuluş Savaşı liderlerinin eliyle gerçekleştirilen ilk çok partili hayat denemesi, genç Cumhuriyeti çok geçmeden iki yol ağzına getirmişti: Ya Batı politik kurumları reddedilecekti ya da devrimler yoluyla modern bir Türkiye kurma ülküsünden vazgeçerek hilâfete ve yabancı sermaye egemenliğine yeniden rıza gösterilecekti. Atatürk'ün güvendiği yakın arkadaşları eliyle başlattığı Serbest Fırka denemsi de farklı sonuç vermemiştir. 1945'ten sonraki üçüncü deneme aynı biçimde anti-Kemalist bir doğrultuda gelişmiş ve zaman geçtikçe dönülmesi güç bir sürüklenişe dönüşmüştür.

Kemalistlerin Tarihî Ödevi

Bağımsızlık içinde devrimler yoluyla bir an önce çağdaş uygarlığa ulaşmak ülküsünü biçimsel demokrasi kurumlarına değişmeyen Atatürk, biçimden çok öze önem veren tek partili demokrasi denemesine girişmiş, tek parti eliyle, feodal kurumların tasfiyesine, bağımsızlığın güçlendirilmesine, eğitim seferberliğine yönelmiştir. Bu açıdan, Atatürk'ün liberal olmayan tek parti rejimi, feodalite artıklarını ön plâna geçiren ve yabancı hege-

monyasını geri getiren bugünkü liberal görünüşlü çok partili rejimden, daha demokratiktir. Ne var ki, Atatürk'ün çağdaş uygarlık yolunda gerekli düzen değişikliğini başarıya ulaştıracak bir araç olarak düşündüğü tek parti, Kurtuluş Savaşımızın eşrafa dayanan özel tarihsel şartları yüzünden tam bir devrimci parti olamamıştır. Eşraf ve tutucu bürokrat egemenliğindeki parti, feodalizmi ve bütün kalıntılarını tasfiyeye yönelmiş köklü bir toprak reformunu gerçekleştirememiştir. Toprak reformuna el atılınca, parti içinden yeni bir parti doğmuş; eski parti de kendi başlattığı toprak reformu ve Köy Enstitüleri gibi demokratik devrimleri inkâr ederek devrimci niteliğini büsbütün yitirmiştir.

Bugün ancak, hayatını alın teriyle kazanan büyük kitlenin bilinçli ve örgütlü desteğine ve itici gücüne dayanmayı şart sayan devrimci bir parti, tutucu güçler koalisyonunun kitle üzerinde kurduğu ekonomik, politik ve ideolojik hegemonyayı yıkarak ve köklü dönüşümleri başararak, yarıda kalan Kemalist devrimi hedeflerine ulaştırabilir, tam bağımsız, uygar ve gerçekten demokratik Türkiye'yi kurabilir. Türkiye'de demokrasinin kurulması için tek yol budur.

Halktan kopuk bir kadronun, güçlü halk desteği olmadan, köklü dönüşümleri gerçekleştirebileceğine inanan devrimciler ülkemizde de eksik değildir. Yalnız bütün örnekler, halkın itici gücünü seferber etmeye ve gerçek bir halk iktidarı kurmaya yönelmedikçe, bu tip denemelerin yarı yolda kaldığını ve eninde sonunda tutucular koalisyonu ile kudretli dış müttefiklerinin avucuna düştüğünü göstermektedir.

“Halka rağmen, halk için” değil, “halkla beraber halk için devrim” gerçek devrimcinin parolasıdır. Günümüzün devrimcisi bugünkü anti-Kemalist tersine gidişe “dur” diyerek, halkla elele, uygar, bağımsız ve demokratik Türkiye'yi kurma görevindedir. Bu görevden kaçınan, Millî Kurtuluş Savaşımızın mirasına ve devrimci sıfatına layık olamaz. Gelecek kuşaklara Millî Kurtuluş Savaşına yakışır bir Türkiye devretmek kuşağımızın tarihi ödevidir.